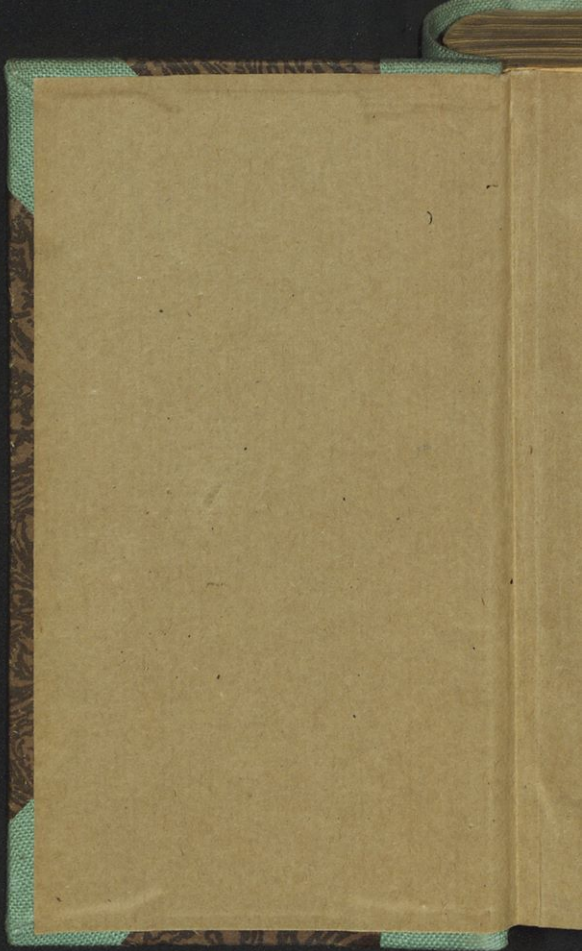

Narodna in univerzitetna knjižnica
v Ljubljani

W h
39682

RIENZI,
ZADNJI TRIBUNOV

ZGODOVINSKI ROMAN

SPISAL

EDWARD LYTTON-BULWER

I.

LJUBLJANA

NARODNA ZALOŽBA

39682 III Mh

III Mh
39682

030027755

Prvi del.

Čas, kraj in ljudje.

I.

Brata.

Že slavno ime, ki daje temu delu naslov, kaže čitatelju, da se začenja moja povest v prvi polovici štirinajstega stoletja.

Nekega poletnega večera je bilo na obrežju Tibere videti dva mladeniča, ki sta se šetala nedaleč od tistega mesta, kjer vijugasta reka moči vznožje hriba Aventina. Pot, ki sta jo izbrala, je bila oddaljena in mirna. Samo v daljavi je bilo videti na obrežju raztresene, umazane hiše, med katerimi so se temno in številno dvigali visoka streha in velikanski stolpi trdnega gradu rimskega plemiča. Na enem bregu reke se je za ribiškimi kočami vzpenjal hrib Janikul s svojim gostim temnim lesovjem, skozi katero so se na več mestih prikazovali sivi zidovi mnogih s stolpi opremljenih palač in stolpni vr-

hovi in stebri stotin cerkva; na nasprotni strani se je dvigal naglo in strmo zapuščeni Aventin, pokrit z gostim zelenjem, dočim je z vrha iz skritih ali številnih samostanov donel čez mirno pokrajino in kodrave valove ne neharmonični spev svetega zvona.

Starejši pravkar omenjenih moških, ki je mogel imeti dovršenih dvajset let, je bil visoke in spoštovanja velevajoče postave. V tem, kako se je nosil, je bilo nekaj pozornost vzbujajočega, skoraj plemenitega, navzlic skromni obleki, obstoječi iz dolge prostorne vrhne suknje in preproste tunike, ki sta bili obe iz temnosivega blaga, kakršno obleko so takrat nosili ponižnejši učenci, ki so obiskovali cerkvene šole zaradi onega navadnega znanja, čegar osvojitve je v tistih časih dajala za naporno delo boren zaslužek. Poteze njegove so bile lepe in bi bil njihov izraz prej vesel kakor zamišljen, da ni bil pogled negotov, raztresen in sanjav, kar tako pogostoma naznačuje nagnenje za sanjarenje in razmišljanje in izdaja, da preteklost ali prihodnost čute bolj zavzema, kakor uživanje ali dogodki sedanje ure.

Mlajši, še deček, ni imel niti na postavi niti na obrazu kaj posebne omembe vrednega, če naj se tako ne

imenuje nežni in prijazni izraz; v mehki udanosti, s katero je poslušal svojega spremljevalca, je bilo skoraj nekaj ženskega. Nosil je obleko, navadno med nižjimi sloji, četudi je bila morda nekoliko novejša in čednejša; nežna materinska nečimernost se je spoznala po skrbnosti, s katero so bili počesani dolgi svileni kodri in tako razdeljeni, da so silili izpod čepice in na pol padali na rameni.

Gredeč tako, drug drugemu držeč roko okrog pasu, ob šelestajočem bičevju kraj reke je bilo ne le po vedenju in po hoji, marveč po mladosti in očitni ljubezni obeh bratov — ker to sta bila — spoznati toliko ljubkost in čustvenost, da ju je dvigala iz nizkega stanu, kateremu sta pripadala.

»Ljubi brat,« je rekel starejši, »ne morem ti povedati, kak užitek imam ob teh večernih urah. Čutim, da si ti edini, ki me ne smatra za prenapeteža in sanjača, če govorim o temni prihodnjosti in zidam svoje gradove na oblake. Starši me poslušajo, kakor bi jim pravil lepe stvari iz kake knjige in moja draga mati, naj jo blagoslavlja nebo! si otira solze in pravi: Poslušaj, kako je učen. Če dvignem pogled od svojega Livi-ja in zakličem: Še enkrat naj postane Rim tak! se čudijo menihi, zijajo

in gubančijo čela, kakor da sem izustil nekaj krivoverskega. A ti, ljubi brat, četudi nisi mojih misli, simpatiziraš z njihovimi plodi — zdi se, da odobravaš moje divje načrte in podžigaš moja častihlepna upanja — tako da pozabim časih najino pokolenje in premoženske razmere ter se osmelim misliti, da teče v najinih žilah kri tevtonskega cesarja.

»Zdi se mi, ljubljeni Cola,« je rekel mlajši brat, »da naju je narava grdo prevarala — tebi je čeprav nejasno dala od rodu najinega očeta izvirajočo kraljevsko dušo; meni le mirnega in ponižnega duha najine matere nizkega stanu.«

»Ne,« je hitro odgovoril Cola, »zakaj v tem slučaju bi bil ti prejel boljši del, ker bi bil jaz barbarskega, ti pa kraljevskega pokolenja. O svojem času je veljalo več, biti preprost Rimljan, kakor rimski kralj. No, no, saj lahko še doživimo velike premembe.«

»Učakal bom, da te bom videl velikega moža in bom s tem zadovoljen,« je z nasmehom ljubezni odgovoril mlajši brat. »Da si velik učejak, v tem se že zdaj vsi strinjajo; najina mati ti prorokuje srečo kolikerkoli sliši, kako prijazno so naju sprejeli pri Colonnih.«

»Ti Colonne« je dejal Cola s trpkim usmevom. »Ti Colonne — ti pe-

dantje! Te duše brez duha se delajo, kakor bi poznale preteklost, igrajo gospode in citirajo latinščino napačno pri svojih pojedinah. Radi me vidijo pri svoji mizi, ker pravijo rimski doktorji, da sem učen in ker mi je narava dala smel dovtip, ki jih boljše zabava, kakor obrabljene šale najetega burkača. Da, pospeševati hočejo mojo srečo — a kako? Z mestom v javni službi, ki naj bi onečlaščne blagajne napolnjevalo s še občutljivejšimi izsilovanji grenkozasluženega denarja naših sestradanih meščanov. Če je na svetu kako bitje podlo, je to plebejec, ki so ga dvignili patriciji, ne da bi njegovemu stanu izkazali pravičnost, marveč da bi na njihovo korist rufijanil, on, ki izhaja iz ljudstva, postane izdajalec svoje plasti, če se da porablja za igračo njihove tiranske hlimbe, da morejo vzdigniti svoje roke in zaklicati: glejte, kako svobodo imamo v Rimu, če mi, patriciji, dvignemo plebejca. So-li kdaj dvignili plebejca, če je bil plebejskega mišljenja? Ne, brat; če bom kdaj dvignjen čez svoj stan, naj se to zgodi na rokah in ne na hrbtu mojih someščanov.«

»Upam samo, Cola, da v svoji vnemi za svoje someščane ne boš pozabil, kako si nam ljub. Nobena veličina bi me ne mogla kdaj sprijazniti z mislijo, da ti je nevarna.«

»A jaz bi se vsaki nevarnosti mogel smejati, če bi vodila do veličine. Toda — veličina, veličina! Prazne sanje! Pustiva jih ponočnemu spanju. A dovolj o mojih načrtih; zdaj, dragi brat, o tvojih.«

In mladi Cola je pregnal z njemu lastno zanesljivo in veselo silo vse divje misli in je primoral svojega duha, poslušati priprostejše načrte svojega brata in se z njimi baviti: nov čoln, praznična obleka, kočja, postavljena na mestu, varnem pred plemiškimi napadi, kar pač zažele goreče oči in vesele ustne v negotovih čustvih dozorevajočega mladeniča. Načrte, ki so jim bile take stvarji meja, je učenjak poslušal z manj respim čelom in prijaznim usmevom; še mnogokrat se je v poznejšem življenju domislil tega razgovora, če je vztrepetal vprašujoč svoje srce, katera častihlepnost je najmodrejša.

»In potem« je nadaljeval mlajši brat, »bi polagoma rad dovolj prihranil, da bi kupil tako ladjo, kakršne tukaj vidiva, brez dvoma obloženo z ržjo in trgovskim blagom — to bi prodal — ah, prodal bi je s tolikim dobičkom, da bi mogel napolniti tvojo sobo s knjigami in bi nikoli več ne slišal tožbe, da nisi dosti bogat, da bi kupil star, v prah razpadajoč meniški rokopis. Ah, to bi me naredilo tako srečnega!«

Cola se je nasmehnil in je brata trdneje pritisnil na svoja prsa.

»Dobri dečko,« je rekel. »Bodi raje moja naloga, skrbeti za tvoje želje. A zdi se mi, da gospodarji one ladje nimajo zavidanja vrednega imetja; glej, kako plaho se ljudje ozirajo, naprej in nazaj; čeprav so mirni trgovci, se boje, kakor se zdi preganjanja pomorskih razbojnikov, celo v tem mestu, nekdaž razkladišču vsega civiliziranega sveta, in predno bodo potovanje končali, znajo zagledati tega pomorskega razbojnikavosebi kakega rimskega plemiča.«

Omenjena ladja je po reki hitro drčala navzdol, na krovu pa so trije ali štirje oboroženi možje skrbno opazovali obe obrežji, kakor bi slutili sovražnika. Kmalu pa je ladja izginila iz vidika in brata sta prešla zopet na stvari, ki smejo pripadati samo prihodnjosti, če naj zanimajo mladino.

Ko se je končno večer zatemnil, sta se spomnila, da je minula navadna ura povratka in krenila sta nazaj.

»Stoj,« je rekel Cola naenkrat. »kako sem vsled najinega pogovora vse pozabil. Otec Uberto mi je obljubil redek rokopis, ki je po priznanju dobrega meniha spravil ves samostan v zadrego. Zato naj bi jaz prišel danes zvečer v njegovo celico. Počakaj

tukaj nekaj minut. Na Aventin je samo še polpota. Kmalu bom spet tu.«

»Kaj te ne morem spremiti?«

»Ne,« je odgovoril Cola z mirno prijaznostjo, »ti si ves dan delal in moraš biti utrujen; moji napor, vsaj telesni, so bili dosti lahki. Vrh tega si ti nežneš in kaže se že upehan; mir ti bo dobro storil. Jaz se ne bom zamudil.«

Deček se je udal, dasi bi bil raje spremil svojega brata; a bil je mehak in popustljivega značaja ter je malokdaj ugovarjal najmanjšemu povelju tistih, ki jih je ljubil. Sedež je na majhno klop na bregu in kmalu je visoka postava njegovega brata za gostim listjem izginila izpred njegovih oči.

Sprva je sedel mirno, se veselil večernega hlada in razmišljal o dogodkih starega Rima, ki mu jih je brat med sprehodom pripovedoval. Končno se je spomnil, da ga je njegova mlajša sestra, Irena, prosila, naj ji prinese nekaj cvetlic domov; nabral je takih, ki so rasle v bližini (in marsikatera cvetlica je rasla divje in v množinah na tem samotnem kraju), se spet vsedel in jih začel spletati v enega tistih vencev, za katere si je južno kmetško ljudstvo še vedno ohranilo staro nagnenje in nekaj klasične spretnosti.

V tem, ko se je deček tako motil, je bilo iz neke daljave slišati petketanje kopit in moške glasove. Prihajali so bližje in bližje.

»Brž je sprevod plemiča, ki se vrača od kake slavnosti« je mislil dečko. »Lep pogled bo to — bela peresa in škrlatasti plašči. Rad vidim tak prizor, a vendar jim pojdem s pota.«

Tako se je mladi Rimljan bolj in bolj bližal reki, mehanično nadaljujoč svoje pletenje, oči uprte v stran, od koder je pričakoval sprevoz.

Zdaj se je prikazal sprevoz, v resnici imeniten sprevoz; spredaj jezdec, po dva vstric, kjer je to dovolil pot; njih konji so imeli jako lepe plahte, veselo so se zibala njih peresa in blesk njih prsnih oklebov je svetlikal skozi sence somraka. Številna pestra množina, vsa oborožena — eni s sulicami in oklopi, drugi z manj bojevitim ali času primernejšim orožjem — je sledila jezdecem, visoko nad peresi in sulicami pa je vihrala krvavordeča zastava Orsinijev, noseča z blestečim zlatom vezano geslo in grb, v katerem sta bila s sijajem upodobljena gvelfsko znamenje in ključi sv. Petra. Hipna plahost je popadla dečkovo dušo, kajti v tem mestu se je za tistih časov zdel plebejcu od vojščakov obdan plemič

strašnejši kakor divja zver; a za beg je bilo že prepozno — sprevod je bil skoro že do njega prišel.

»He, dečko!« je zaklical vodja jezdecev, Martino di Porto, privrženec mogočnega roda Orsinijev »sili videl čoln na reki? »Toda, videti si ga moral — kako dolgo je tega?«

»Videl sem velik čoln, kake pol ure bo tega,« je odgovoril deček, prestrašen vsled zagrljenega glasu in zapovedujočega vedenja jezdečevega.

»Naravnost naprej je veslal — z zeleno zastavo na krmilu?«

»Tak je bil, plemeniti gospod.«

»Naprej torej! Predno vzide mesec, bomo ustavili čoln,« je dejal vodja. »Naprej! Vzemite dečka s bojem, da ne postane izdajalec in ne alarmira Colonnov.

»Orsini, Orsini,« je kričala množica »naprej, naprej,« in navzlic njegovim prošnjam in dopovedovanjem so vzeli dečka med sebe in ga brezsapnega in skoro jokajočega vlekli proč, dočim je ubogo malo pletenje še vedno viselo na njegovi lakti, in so mu v branečo se roko stisnili lučanko. Navzlic notranjemu nemiru je bil še vedno otročje radoveden na izid zasledovanja.

Iz glasnega in razburjenega pogovora obdajajočih ga ljudi je posnel, da so na čolnu, ki ga je bil vi-

vel, živila za trdnjavo, ki so jo zasedli Colonna, ki so takrat imeli smrtno vojno z Orsiniji in namen pojezdu, v kateri je bil deček na tako nesrečen način zapleten, je bil, ujeti to pošiljatev in jo porabiti za moštvo Martina di Porto. Ta novica je nekoliko pomnožila njegovo zbeganost, kajti dečko je pripadal rodbini, ki je stala pod varstvom Colonnov.

Plašno se je skozi solze ozrl vsak trenotek na stezo, vodečo na Aven-tin, a še vedno se ni prikazal njegov zaščitnik, njegov pokrovitelj.

Prišli so bili nekoliko dalje, ko so na cestnem ovinku naenkrat zagledali svojega zasledovanja predmet, ki je pri svitu prvih zvezd naglo plul na reki.

»Zdaj naj bodo svetniki blagoslovljeni,« je zaklical vodja, »naši so!«

»Stoj,« je zašepetal neki nemški stotnik, ko je prijezdil k Martinu, »pod drevesi tam doli slišim glasove, ki jih ne ljubim. Slušaj! Konj rezgeće! Pri moji časti — k temu še blesk oklopa.«

»Hitimo, gospodje,« je zaklical Martino. »Čaplja naj orlu ničesar ne stori. Poženimo konje!

Neprestano kričoč so pešaki silili naprej; ko so skoro dospeli do bukovega lesovja, ki ga je bil Nemec označil, je izpod dreves planila mala

gosta, od nog do glave oborožena četa jezdecev in s povešenimi sulicami napadla vrste preganjalcev.

»Colonna, Colonna« — »Orsini, Orsini« je donelo glasno in ljuto od obeh strani. Martino di Porto, mož krepkega telesa in odličen po svoji besnosti, je s svojimi jezdec, največ nemškimi najemniki, vzdržal napad, ne da bi se umaknili.

»Čuvajte se medvedovih prijemov,« je zaklical Orsini, ko se je njegov nasprotnik — konj in jezdec — umaknil pred njegovo sulico.

Boj je bil kratek in vroč. Popolno oklopje je jezdece obeh strank varovalo ran, a ne tako brez ran so prestali na pol z oklopi zavarovani Orsinijevi pešci, ko so šli trdno naskakujoč nad Colonne. Po toči kamnov in strelie, ki so padale na debela oklopja jezdecev res kakor zrna toče, so strnili svoje vrste in so zadrževali konje, v tem ko so kopje, meč in sekira njihovih nasprotnikov neusmiljeno divjali med množico, ne vajeno reda in pokorščine. In Martino, ki mu je bilo malo mar, koliko te drhali bo poklano, je — videč svojega sovražnika vsled srditega naskakovanja in vedno ožjega kroga svojih pešakov v stiski (kajti bojišče je bilo ozko in omejeno, četudi širše kakor cesta) — dal nekaterim svojih jezdecev znamenje in je ravno name-

raval jahati proti mali ladji, izginja-
joči mu skoro izpred oči, ko je na
glas rogov iz daljave eden izmed so-
vražnikov v bližini odgovoril in se je
oglasilo kričanje »Colanna, na po-
moč.« Za malo trenutkov se je prika-
zala številna četa jezdecev v polnem
diru s ponosno vihrajočim bande-
rom Colonnov na čelu.

»Kuga naj pride nad te čarovni-
ke! Kdo bi bil mislil, da so nas tako
lokavo zaslutili,« je mrmral Marti-
no; »teji premoči nismo kos.« In ro-
ka, ki je dala prej povelje za naskok,
je zdaj dala znamenje za umikanje.

Trdno sklenjeni so začeli Mar-
tinovi jezdeci v največjem redu be-
žati; ljudska množica, ki je hodila
peš, in je prišla samo zaradi plena,
je zaostala, da se pusti poklati. Lju-
dje so poskusili, posneti izgled svojih
voditeljev, a kako naj bi bili utekli
hitrim konjem in ostrim sulicam
njihovih sovražnikov, čijih kri je boj
razvnel in ki so gledali na življenje,
padla v njihovo oblast, kakor deček
na sršenovo gnezdo, ki je razdira.
Množica se je razkropila na vse stra-
ni: Eni so res ubežali na grič, kjer
se konji niso mogli vzdržati, drugi
so skočili v reko in plavali na na-
sprotni breg, manj izkušeni, ki so na-
ravnost bežali, so svojim voditeljem
olajšali beg s tem, da so sovražniku
zaprli pot, a padli so sami, telo za te-

lesom, posekani od krvoločnih in nepremagljivih preganjalcev.

»Nobene milosti razbojnikom — vsak ubiti Orsinijevec pomeni enega razbojnika manj — bojujte se za boga, za cesarja in za Colonne.« Tako in podobno kričanje so slušali malosrčni in padajoči beguni kakor mrtvaški zvonec. Med tistimi, ki so bežali po poti, jezdecem najbolj pristopni, je bil tudi Colov mlajši, tako po nedolžnem v ta boj zapleteni brat. Naglo je bežal, omoten strahu — ubogi deček, ki je poprej komaj prišel od staršev ali brata — drevesa so izginjala mimo njega, bregovi so se umikali; drevel je naprej, a tik za njim je donelo peketanje kopit — kričanje — preklinjanje — surovo zasmehanje čez mrliča in umirajoče podečega se sovražnika. Zdaj je bil na mestu, kjer ga je brat zapustil; naglo se je ozrl in je videl, da ga skoro dohitita jezdečeva nagnena sulica in trdni okras čelade; obupan je pogledal kviško in glej, njegov brat je stopil iz zazankanega praprotja, s katerim je bil obrasel hrib in mu je hitel na pomoč.

»Reši me, reši me, brat,« je zaklical glasno in donelo je do Cole; pekoče je čutil puh vročekrvnega konja; trenotek pozneje se je z divjim vzkrikom »milost, milost« zgrudil na tla — mrtev, zasledovalčeva sulica

ga je od hrbta do prsi prebodla in ga nabodla na ravno ono rušo, kjer je v mladostnem cvetu in poln brezskrbnih upanj sedel še pred slabu uro.

Jezdec je umaknil svojo sulico in sledeč tovarišem, je odhitel za novimi žrtvami. Cola se je bil približal, je prišel na mesto in je pokleknil poleg mrtvega brata. Ob zvokih rogov in tromb se je približala četa, odličnejša od ravnokar popisane, ki je tvorila samo predstražo Colonnov. Na čelu ji je jezdil prileten mož, čigar dolgi, beli lasje so padali izpod šljema, okrašenega s peresi in se oprijemali častitljive brade.

»Kaj je to?« je vprašal vodja, ko je ustavil svojega konja, »kaj se je zgodilo, mladi Rienzi?«

Mladenič je pogledal kvišku, čuvši ta glas in se vrgel pred konja starega plemiča, lomeč si roke in kričec komaj razumljivo:

»Moj brat je to, plemeniti Štefan — deček, še pravi otrok — najboljši, najnežnejši. Glejte, kako rdeči njegova kri travo; nazaj, nazaj, kopita Vaših konj gazijo po njegovi krvi. Pravičnosti, o gospod, pravičnosti! Vi ste mogočen gospod!«

»Kdo ga je ubil? Brez dvoma kak Orsinijevec; pravičnost ti bo do deljena!«

»Hvala, tisočkrat hvala,« je mrmral Rienzi, omahnil zopet k svojemu bratu, dvignil njegovo glavo s trave in hotel šteti udarce njegovega srca; hitro je pa umaknil svojo roko, kajti bila je krvavordeča, dvignil jo je kvišku in glasno zaklical: »Pravičnost, pravičnost!«

Ta prizor je pretresel družbo, zbrano okrog starega Štefana Colonne, dasi je bila vajena sličnih nastopov. Čeden deček, ki so mu tekle solze čez lice in ki je ta dan jezdil poleg Colonne, je potegnil svoj meč.

»Gospod,« je rekel napol ihteč, »samo Orsinijevec more tako nedolžno bitje umoriti; ne zamudimo nobenega trenutka, hitimo za lopovom.«

»Ne, Adrian, ne,« je menil Štefan, položivši svojo roko dečku na ramo. »Tvoja gorečnost je hvalevredna, toda čuvati se moramo napada iz zasede. Naši ljudje so se upali predaleč naprej. Hej, zatrobite znamenje umikanja.«

Rogovi so v malo minutah priklicali preganjalce nazaj, med njimi jezdeca, čigar sulica je storila usodni sunek. Bil je vodja tistih, ki so se bojevali z Martinom de Porto, in zlato, nabito na njegovem oklopu, kakor okrasi na konju so naznanjevali njegov stan.

»Hvala, moj sin hvala,« je dejal stari Colonna temu vitezu. »Ti si se

vrlo in hrabro vedel. A povej mi, zakaj ti veš to, ker imaš orlovo oko, kateri izmed Orsinijevcev je tega ubogega dečka ubil? Sramotno dejanje! Sicer je pa njegova rodovina pod našim varstvom.«

»Koga? onega dečka? je odgovoril jezdec in vzel šljem z glave, da si obriše vroče čelo. »Ste-li tako rekli? Kako je pa prišel med Martinove lopove? Bojim se, da ga ta zmota mnogo velja. Jaz sem mogel v njem slutiti le pripadnika Orsinijeve drhali in tako — in tako —«

»Vi ste ga ubili,« je zagrmel Rienzi in je vstal. »Torej, pravičnost! Štefan, moj gospod, pravičnost! Vi ste mi jo obljubili in jaz jo zahtevam.«

»Ubogi mladenič,« je sočutno rekel stari mož. »Obljubil sem, da te maščujem na Orsinijih — toda, ali ne spoznaš, da se je zgodila zmota? Ne čudim se, da je tvoja boleost prevelika, tako da zdaj ne moreš poslušati razuma. Mi moramo to stvar namesto tebe v red spraviti.«

»In pustite zato-le darovati maše za dečkovo dušo — ta nesreča me je močno zbolela,« je rekel mlajši Colonna in vrgel na tla mošnjiček z zlatom. »Pridite prihodnji teden k nam v palačo, mladi Cola — prihodnji teden. Oče moj, najbolje bi bilo,

da se zdaj povrnemo k čolnu; morda nas je za njega varstvo treba.«

»Gotovo, Gianni; nekaj izmed vas naj jih ostane tu, da skrbite za truplo ubogega dečka. Žalosten slučaj! Kako se je to moglo zgoditi?«

Četa je odjezdila nazaj po tistem potu, po katerem je bila prišla; razen Adriana sta ostala samo dva vojaka-prostaka; prvi je čakal nekaj trenutkov in poskušal potolažiti Rienzija, ki je stoječ nepremično, kakor da je ob pamet, gledal za odhajajočim odličnim sprevedom in sam sebi mrmral: »Pravičnost, pravičnost — doseči jo moram vendar.«

Jokajočega in obotavljajočega Adriana je poklical glas starejšega Colonne.

»Naj ti bom brat,« je dejal vrli mladenič pritiskajoč strastno dijakovo roko na svoje srce. »Treba mi je brata, kakršen si ti.«

Rienzi ni odgovoril; ni pazil nanj in ni ga slišal — njegove notranjosti so se polastile mračne in resne misli, misli, v katerih so kalili mogočni prevrati. S trepetom se je iz njih prebudil ko sta vojaka zložila svoja ščita, da napravita nosilnico za truplo; ko jima je velel, naj se požurita, je mrtveca stiskal na svoje prsi, dokler ni bil od tekoče krvi popolnoma premočen.

Venec cvetlic se tudi pri padcu ni ločil od roke ubogega otroka in je zapleten v obleko visel še vedno na nji. Pogled na to je poklical Coli v spomin vso nežnost, dobrohotno srce in prikupno ljubkost njegovega draga brata — njegovega edinega prijatelja. Še bolj nečloveška se mu je zdaj zdela prezgodnja in nezaslužena usoda nedolžnega otroka. »Moj brat, moj brat,« je ječal, »kako naj stopim pred najino mater! — Kako naj brez tebe prestanem noč in samotno? Tako mlad, tako nedolžen! Glejte, možje, bil je le prenežnočuten! In odreči nam hočejo pravičnost, ker je njegov morilec plemič in Colonnovec. In tudi še to zlato — zlato za bratovo kri! Kaj nam nečejo — in oči mladega moža so zableščale kakor ogenj — kaj nam nečejo preskrbeti pravičnosti? Čas nam to pokaže.«

Tako govoreč je nagnil svojo glavo nad truplo, njegove ustnice so se pregibale kakor da moli in obraz njegov je bil tako bled kakor obraz mrliča poleg njega — a te bledosti ni več provzročala bolešt.

Kot spremenjeno bitje se je Cola dvignil iz tihe molitve in od krvavega telesa. Z njegovim mlajšim bratom je umrla njegova lastna mladost. Da se ni to zgodilo, bi bil prihodnji osvoboditelj Rima postal

najbrž le sanjar, učenjak, pesnik, mirni tekmeec Petrarkov, mož misli, a ne mož dejanj. Toda od tega trenutka so se osredotočili vse njegovi dari. njegova delavnost, njegove misli in smer njegovega duha na eno samo točko. Domovinska ljubezen, dosiej le podoba iz sanj, se je združila z živo in krepko, vedno podžigalo, trdno in po pijeteti posvečeno strastjo — z osveto.

II.

Zgodovinski pregled, ki ga naj preskočijo samo tisti, katerim ni nič na tem, če razumejo kar čitajo.

Leta so bila potekla in smrt mladega Rimljana je bila nad manj opravičljivimi umori pozabljena; pozabljena skoro od umorjenčevih staršev zaradi naraščajočega glasu in sreče starejšega sina, nikdar pa ne pozabljena, ne odpuščena od tega sina samega. Toda med tem krvavim začetkom in njemu sledečo žaloigro — med nedoločnimi zanimanji sanj in iz dela izvirajočim trajnim razburjenjem resnejšega življenja, pač ni neumestno, podati čitatelju kratek pregled o stanju in o razmerah mesta, v katerem so se vršili glavni dogodki te povesti; pregled, ki je morda za mnoge potreben zaradi po-

polnejšega razumevanja nagibov nastopajočih oseb in mnogovrstnih zapletljajev.

Navzlic množini različnih plemen, bivajočih prisiljeno v stolnem mestu Cezarjev, si je rimsko prebivalstvo ohranilo pretiran pojem o svoji nadvladi nad ostalim svetom; izneverilo se je bilo jeklenim krepostim republike, imelo pa še vedno uporno, trdovratno silovitost, neločljivo svojstvo plebejcev starega foruma. Odličniki so se med to divjo, a nikakor ne hrabro drhaljo vzdrževali manj kot ostroumni tirani, kakor kot neusmiljeni banditje. Zaman so se papeži borili proti tem neuklonljivim, strogim patricijem. Njihovo dostojanstvo je bilo zasmehovano, njihovim ukazom je bilo kljubovano in papeži, ki so vso ostalo Evropo strahovali, so bivali kot vedno ogroženi jetniki v Vatikanu. Osemintrideset let pred dogodki, ki jih nameravam popisati, je prestol sv. Petra zasedel Francoz pod imenom Klement V. in novi papež je bolj iz prevdarnosti kakor iz hrabrosti zamenjal prebivanje v Rimu z mirnim prebivanjem v Avignonu. Tako je bohotno mesto inozemske province postalo dvor rimskega papeža in prestol kristijanske cerkve.

Oproščena ovir, ki jih je papeževa navzočnost vsaj imenoma delala,

ni imela plemiška moč razen lastne volje in medsebojne ljubosumnosti in razprtij pravzaprav nobene meje več. Čeprav so se plemiči osmelili izvajati s pomočjo pravljičnih rodbinskih registrov svoj izvor od starih Rimljanov, so bili večinoma vendar sinovi drznih severnih barbarov, in bolj omadeževani po italijanski lokavosti kakor po nagnenju do domovine so si ohranili svojih tujih prednikov zaničevanje do zavojevanje dežele in izpridenega ljudstva. Dočim se je ostala Italija, zlasti Florenca, Benetke in Milan, vse bolj približevala civilizaciji in umetnosti drugih evropskih držav, so Rimljani bolj nazadovali kakor pa napredovali; niso imeli ne dobrih zakonov, ne obrtniške marljivosti; tuji viteškemu nastopu bojovitega kakor krepostim miroljubnega naroda, so imeli še vedno smisel in hrepenenje po svobodi in še vedno so poskušali z divjimi in obupnimi boji ohraniti Rimu ime »prestolnica sveta«. V zadnjih dveh stoletjih so doživeli različne prevrate, kratke, dostikrat krvave a vedno brezuspešne. Še vedno jih je vabil sen ljudskega gospodstva. Vsak izmed trinajstih mestnih delov je imenoval svojega poglavarja in zborovanja teh oblastvenikov, imenovanih caporioni, so imela v teoriji pomen, za čigar uveljav-

ljenje niso imela ne poguma ne moči. Še se je čulo ponovno imenovanje senator, a v tistih časih je bila ta oblast izročena dvema ali trem možem, ki so jih časih izbrali papeži, časih pa plemiči. S tem je bil združen ugled, ki navidezno ni imel meje; bila je to najvišja diktatura ali smešna komedija, kolikor je pač vsakokratni oblastnik imel moči uveljaviti sprejeto dostojanstvo. Podeljeno je bilo vedno le plemičem in samo plemiči so uganjali vse nasilnosti. Če se je kdaj javno delila pravica, so obravnavali samo o zasebnih prepirih in napravljanje javnega reda ni bilo nič drugega, kakor izvršitev maščevalnih načrtov.

S prezidavo palač v knežje gradove in utrdbe, s posvedočevanjem svoje neodvisnosti od oblasti in od zakona, z gradnjo trdnjav in zahtevanjem predpravie v podedovanem področju cerkve, si je rimsko plemstvo zagotovilo svoje stališče, a še večje sovraštvo si je nakopalo z najemanjem tujih vojaških čet, zlasti Nemcev. Ti so bili bolj vajeni reda, v službi bolj pokorni in v rabi orožja bolje izvežbani od najsvobodnejšega Italijana onega časa. Tako je združilo plemstvo v svojih rokah sodno in vojaško oblast, a ne v varstvo, marveč na pogubo Rima. Med najmogočnejše teh plemičev so spa-

dali Orsiniji in Colonna; brez prestanka so trajali ti podedujoči se spori in vsak dan je bil priča nasledkov teh brezpostavnih razmer, krvoprelitja, odpeljevanj in požarov. Petrarcovo prilizovanje alinaklonjenje, kateremu so novejši zgodovinarji le preradi verjeli, pripisuje Colonnom zlasti onega časa, o katerem govorimo, nežnočutnost in dostojanstvenost, ki jim ni bila lastna. Nasilstva, goljufija, umor, umazana lakomnost pri javnih uradih, ki so jih upravljali, prešerno zatiranje someščanov in strahopetno klečeplastvo pred mogočnejšimi, to so glavne poteze značaja prve rimske rodovine. Toda, bogatejši kakor drugi plemiči, so bili ošabnejši in morda tudi razumnejši; njihovemu ponosu je laskalo še to, da so bili pokrovitelji umetnosti, v katerih pa sami niso mogli nikdar doseči izvežbanosti. Od teh neštevilnih zatiralcev so se rimski meščanje z ljutim in nestrpnim obžalovanjem obračali k svojim negotovim in nejasnim nazorom o nekdanji svobodi in velikosti. Zamenjavali so čase cesarstva s časi republike in smatrali tevtonskega cesarja, ki je bil izvoljen onkraj Alp, a je cesarski naslov prejel od Rimljanov, za odpadnika od zaupane mu postavne oblasti in njegove prave domovine, živeč v zmoti, da bi poiskala svo-

boda in pravica zopet svoje naravno zavetišče pod oživljeno nadvlado rimskega ljudstva, če bi cesar in papež stanovala v Rimu.

Odsotnost papeža in papeževega dvora je pospeševala obubožanje meščanov, a morali so še več trpeti vsled plenjenja mnogoštevilnih neprizanesljivih razbojniških tolp, ki so preplavljale Romagno, zapirale vse javne ceste in ki jih je časih, zdaj skrivaj, zdaj očitno, ščitilo plemstvo, ki je večkrat svoje banditske posadke izmed njih rekrutiralo.

Toda poleg teh manjših in navadnejših plenilcev je bila nastala v Italiji še vse strašnejša vrsta gusarjev. Neki Nemec, ki si je dal ponosni naslov vojvode Wernerja, je nekaj let pred časom, kateremu se bližamo, zbral in organiziral precejšnjo moč, imenovano »velika kompanija«, s katero je oblegal mesta in pustošil države samo z namenom brezstidnega ropanja. Njegov izgled je kmalu našel posnemovalcev; brez števila na podoben način zbranih »kompanij« se je ropajoč klatilo po vseh krajih dežele. Nenadno, kakor pričarane, so se pojavile pred zidovi kakega mesta in za oblubo, da bodo dale mir, zahtevale ogromne vsote. Niti samodržci, niti svobodna mesta niso bila dosti močna, da bi se jim mogla upreti, in če so proti njim poklicala

druge najemnike s severa, so na ta način le z beguni pomnožila gusarske tolpe. Najemnik se ni bojeval proti najemniku — Nemec ne proti Nemcu. Večja plača in dovoljeno ropanje je dajalo šotorom »kompanij« dosti večjo privlačnost, kakor jo je imela redna plača kakega mesta ali neprijazna trdnjava in obubožana blagajna kakega poglavarja. Werner, najbolj divji in grozoviti med temi pustolovci, ki je šel v svoji propalosti tako daleč, da je na prsih nosil srebrno ploščo z napisom »Sovražnik boga, usmiljenja in milosti«, je pred kratkim divjal z ognjem in mečem po Romagni. Bodisi iz denarnih ozirov ali ker ni mogel vladati smelih razbojnikov, ki jih je bil zbral, je pozneje jedro svoje armade odpeljal na Nemško nazaj. Vendar so ostali majhni, po celi deželi raztreseni oddelki, ki so samo čakali na spretnega voditelja, da jih zopet zbere. Med najsposobnejšimi za to nalogo, je bil Gautier Montreal, vitez svetega Ivana in plemič iz Provence, čigar hrabrost in vojaški duh sta navzlic njegovi mladosti pridobila njegovemu imenu strahovit glas; njegova častihlepnost, njegova izkušnost in njegova ostroumnost, podpirana od nekaterih viteških in plemenitih lastnosti, so ga osposobljale za večja in važnejša podjetja,

kakor so bila nasilna in ostudna roparstva Wernerjeva.

Nobena država ni od te šibe božje toliko trpela, kakor Rim. Dedna posestva papežev, ki so se jih deloma polastili mali tirani, deloma jih je opustošila tuja razbojniška drhal, so le malo prispevala k potrebnostem Klementa VI., najpopolnejšega plemiča in najrafiniranejšega razkošnika svoje dobe; ta dobri oče je napravil načrt, po katerem je hotel naenkrat obogatiti Rimljane in njihovega papeža.

Skoro petdeset let pred časom, o katerem govorimo, je Bonifacij VIII., da bi napolnil papeške skrinje in zadovoljil stradajoče Rimljane, ustanovil sveto leto, kar je bilo v resnici oživljenje paganske ceremonije. Obljubljen je bil popoln odpustek vsem, ki obiščejo v tem ali onem prvem letu sledečih vekov cerkvi sv. Petra in sv. Pavla. Velikanski dotok romarjev iz vseh kristijanskih krajev je pričal, da je bila misel pametna; in dva farja sta stala dan in noč z grabljami v rokah da bi grabila, ne da bi štela kupe zlata in srebra, položene na altar sv. Pavla.

Ni se čuditi, da se je razumnemu papežu, še predno je potekla le polovica naslednjega stoletja, zdelo to dobičkanosno slavlje preveč oddaljeno. Oba, papež in mesto, sta so-

glašala, naj se slavlje v krajšem roku obnovi. Vsled tega je Klement VI. leta 1350. torej tri leta potem, ko se začne v prihodnjem poglavju moja povest, razglasil drugo sveto leto pod imenom obletnica Mozesova. To je vzbudilo med ljudstvom veliko nevoljo proti plemstvu in je pripravljalo dogodke, o katerih bom poročal: zakaj, kakor je bilo že zgoraj rečeno, razbojniki, orodje ali zavezniki plemičev, so delali ceste nesigurne. Če se ceste ne zasigurajo, ni bilo pričakovati tujcev. Papežev namestnik, Rajmondo, škof v Orvietu — slab politik, a dober cerkveni učenjak — je imel nalogo, odstraniti s pota vse ovire med žrtvami pobožnosti in blagajnico sv. Petra.

Tako je bilo, na kratko povedano, stanje Rima ob času, ki ga nameravamo popisati. V očeh Italije in Evrope še ni trpela veljava Rima. Vsaj po imenu je bilo to mesto še vedno kraljica sveta; iz njegovih rok so severni vladarji dobivali krono in oče cerkve ključe. Njegov položaj je obetal drzni častihlepnosti velik, sijajen triumf, — navdušujoč, četudi žalosten pogled patrijotizmu, omahujočemu proti grobu — primerno kazališče za vzvišeno tragedijo, ki išče med slučaji in grehi narodov meddejanj, izbira iz njih svoje osebe in prikazuje na njih svoje nauke.

III.

Vstaja.

Na enem tistih prostornih trgov, kjer se je stari Rim združeval z novim — oba enako zapuščena in enako razbita — je bila nekega aprilskega večera leta 1347. zbrana jako mešana, nevoljna ljudska množica. Tistega dne zjutraj so najemniki Martina di Prato siloma vdrli v hišo nekega rimskega zlatarja in jo opleniili s smelo predrznostjo, presegajočo celo navadno nesramnost plemičev. Sočutje in ogorčenje celega mesta je bilo globoko in zlo obetajoče.

»Nikdar se ne uklonim tem nasilstvom!«

»Jaz tudi ne!«

»Jaz tudi ne!«

»Ne, pri kosteh sv. Petra, tega ne storim.«

»Katere so pa te nasilnosti, ki se jim, prijatelji moji, nečete ukloniti?« je vprašal mlad plemič, obrnivši se do skupine meščanov, ki so, razgreti, jezni, na pol oboroženi in z močnimi kretnjami italijanske strastnosti, šli zdaj po dolgi ozki ulici, vodeči v temni mestni del, koder so gospodovali Orsiniji.

»Ah, milostivi gospod,« sta hkratu zaklicala dva ali trije meščanje. »Vi boste ščitili naše pravi-

ce — nam boste dobili pravičnost — vi ste eden iz Colonnov.«

»Ha, ha, ha,« se je zaničljivo zasmeljal mož orjaške postave z velikanskim, njegov poklic kažočim kladivom na rami. »Pravičnost in Colonna! Božja smrt, teh besed ni dostikrat dobiti skupaj.«

»Dol ž njim! Dol ž njim! Ta je Orsinijevec! Dol ž njim!« je kričalo najmanj deset grl iz množice, a nobena roka se ni dvignila proti orjaku.

»Resnico je povedal,« je odločno rekel drug glas.

»Da, to je storil,« se je oglasil tretji, nagubančil čelo in potegnil svoj meč. »In mi jamčimo za to resnico. Orsiniji so tirani — in Colonne so v najboljšem slučaju ravno takozli.

»Ti si nesramen lažnik, lopov,« je zaklical mladi plemič, ki se je prerinil naprej in se postavil pred tistega, ki je zadnji sramotil Colonne.

Častivredni kričač se je pred plamtečimi očmi in grozečim gibljam kavalirjevim umaknil nekaj korakov, tako da je med kovačevo visoko postavo in med malim, vitkim, a krepkim plemičem nastalo nekaj prostora.

Rimski patriciji so se od rojstva učili zaničevati plebejski pogum. Tudi so malo skrbeli za svoj

ugled in so bili vajeni sirove družčine teh kričočev; tudi ni bilo redko, da je zadostovalo, če se je kak plemič le prikazal, da so se razpršile cele tolpe, ki so trenotek prej njegovemu stanu in njegovemu rodu prisegale osveto.

Mladi Adrian di Castello, oddaljen sorodnik Colonnov, je mignil kovaču z roko in zroč popolnoma ravnodušno na zavihtelo orožje in velikansko telo mu ponosno ukazal, naj se mu umakne.

»Pojdite domov, prijatelji, in vedite,« je dejal dostojanstveno, »da nam delate veliko krivico misleč, da smo sokrivi zločinov Orsinijev ali da v boju med njihovo in našo hišo zadoščamo samo lastnim strastem. Naj me sodi tako sveta mati,« je nadaljeval zroč pobožno kvišku, »kakor povem zdaj po resnici, da sem potegnil ta meč proti Orsinijem samo zaradi krivic, storjenih vam, storjenih Rimu.«

»Tako govore vsi tirani,« je drzno odgovoril kovač, opirajoč svoje kladivo ob razpadel kamen, ostanek starega Rima. »Nikdar se ne vojskujejo drug proti drugemu, če ne gre za naš blagor. Če kak Colonna Orsinijevemu peku vrat prereže — se je to zgodilo za naš blagor. Če odpelje drug Colonna Orsinijevemu krojaču hčer — se je tudi to zgodilo nam

na korist! Za naš blagor, da, za ljudski blagor, za blagor peka in krojača, he?»

»Denimo,« je dejal mladi plemič s poudarkom, »da je kak Colonna to storil — storil je veliko krivico; a tudi najsvetejša stvar ima lahko slabe branitelje.«

»Da, celo sveta cerkev se opira na prav srednjedobre stebre,« je rekel kovač, namignivši s tem na papeževo naklonjenost Colonnom.

»Ta kleveče! Kovač kleveče,« so zavpili privrženci te mogočne hiše. »Colonna! Colonna!«

»Orsini! Orsini!« je skoro ob istem času zavpila druga stranka.

»Ljudstvo!« je zaklical kovač in vihtel svoje orožje nad glavami množice.

V trenotku je podedovana strankarska strast razdelila tolpo, ki se je bila zbrala samo zaradi napada posameznega človeka. Klic »Orsini« je privabil novih pristašev; prijatelji Colonnov so se postavili na eno stran — branitelji Orsinijev na drugo stran. Malo število tistih, ki so soglašali s kovačem, da zaslužita obe stranki enako sovraštvo, in da ima pri ljudskih nevoljah zgolj ljudstvo pravico se oglašati, bi se bilo umaknilo pripravljajočemu se boju, da se ni kovač, ki je pri njih veljal za vplivno avtoriteto — bodisi iz jeze

zaradi ponosnega vedenja mladega Colonne, ali iz želje po boju, ki ni nenavadna pri ljudeh krepkega telesa — po kratki neodločnosti postavil na stran Orsinijev in s svojim izgledom privržencem te stranke dopeljal svoje prijatelje.

Pri ljudskih vstajah potegnejo množice vsakega za seboj, dostikrat proti njegovemu spoznanju ali proti njegovi volji. Pomirjevalne besede, s katerimi je Adrian di Castello začel ogovor na svoje prijatelje, so bile praktične. Pristaši Colonnov, ponosni, da imajo v svojih rokah enega najpriljubljenjših in najplemenitejših mož tega imena, so ga postavili sebi na čelo in so ljuto napadli svoje sovražnike. Toda Adrian, ki so ga okolščine naučile nekaj viteških zakonov, čemur pa se ni imel zahvaliti svojemu rimskemu pokoljenju, je začel komu sodil, da je pod njegovim dostojanstvom, boriti se z ljudmi, med katerimi ni spoznal nobenega po stanu in orožju ravnovrednega. Omejeval se je na odbijanje v gneči bojevanja nanj namerjenih udarcev. Samo kovač, ki se doslej ni dejansko udeležil boja, se je začel pripravljati za odločen odpor, ko se mu je mladi vitez približal za nekaj korakov.

»Kaj ti nismo rekli,« je začel velikan in nagubančil čelo, »da so Co-

lonni ravnotako sovražniki ljudstva, kakor Orsiniji? Poglej na svoje spremljevalce in pristaše: ali ne more miroljubnih ljudi, da bi maščevali sramoten čin velikaša? A na ta način kaznuje patricij vedno nasilnosti drugih patricijev. Ljudstvu položi palico na hrbet in kliče potem: glejte, kako smo pravični.«

»Zdaj ti ne dam nobenega odgovora,« je dejal Adrian, »če pa obsojaš to krvoprelitje kakor jaz, pa združi svoje moči z mojimi, da je ustavimo.«

»Jaz že ne! Naj teče danes suženjska kri; kmalu pride čas, ko jo bo odplaknila gosposka kri.«

»Proč, lopov,« je zaklical Adrian, da bi se ubranil dalnjega govora, in je udaril kovača s ploščato stranjo meča. V tem hipu je bilo že kovačevo kladivo dvignjeno in bi bilo brez dvoma na tla pobilo mladega plemiča, da mu ni ta z naglim skokom ubežal. Predno je dobil kovač čas, da bi udaril, je Adrianov meč dvakrat zadel njegovo desno roko, da je orodje težko padlo na zemljo.

»Ubijte ga, ubijte ga,« je kričalo več pristašev Colonnov in plaho so se gnetli okrog razoroženega, za boj nezmožnega kovača.

»Da, ubijte ga,« je dejal v italijanščini, dobri za silo a s tujim naglasom človek, ki je bil pravkar

pristopil množici in je pripadal surovim nemškim banditom, ki so jih imeli Colonna v službi. »Ta spada k strašni tolpi hudodelcev, ki so se zakleli zoper vsak red in mir. Med Rienzijeve privrženice spada in — naj bodo blagoslovljeni sv. Trije kralji — divja za ljudstvo.«

»Resnico govoriš, barbar,« je glasno rekel kljubestni kovač in je z levo roko strgal haljo s prsi »pridite vsi — Colonna in Orsiniji — in pobodite s svojimi meči to srce; notri boste našli predmet vašega skupnega sovražnika — Rienzija in ljudstvo.«

Ko je izrekel te besede, ki bi bile preveč vzvišene za njegov stan, da ni pri vsakem razburjenem Rimljanu prevladovala neka vnema in pretiranost v izražanju in čustvovanju, je njegov glas preupil okrog njega vladajoči šum in za trenotek potolažil splošni vrišč; ko je nazadnje izgovoril besede »Rienzi in ljudstvo«, so udarile sredi skozi naraščajočo množico in iz sto grl je odmevalo »Rienzi in ljudstvo«.

Naj so te rokodelčeve besede na druge napravile kakršenkoli vtisk, najbolj ga je bilo vendar zapaziti na miadem Colonna. Spričo imena Rienzi je izginila z njegovih lic rdečica razburjenja; groza ga je izpreletela, mrmral je nekaj sam sebi in zdelo se je, da se je sredi burne vstaje zatopil

v globokoumna razmišljanja. Prišel je zopet k sebi, ko se je vpitje razgubilo v zraku, in je s tihim glasom rekel kovaču: »Prijatelj, žal mi je, da sem te ranil; poišči me jutri in prepričaj se boš, da si mi storil krivico.« Pozval je Nemca, naj mu sledi, in je šel skozi množico, ki se mu je umikala na obe strani. Zakaj s srditim sovraštvom proti plemstvu sta bili v tistih časih spojeni hlapčevska ponižnost proti njegovim članom in tajen strah pred njihovo nepremagljivo močjo.

Ko je Adrian korakal med tisto množico, ki še ni začela s sovražnostmi, mu je sledil šepet, kakršnega pač še ni slišalo mnogo ljudi njegovega stanu.

»Eden Colonnov« se je oglasil nekdo.

»Pa vendar ne kateri poselnikov,« je z divjim smehom rekel drugi.

»Tudi ne kateri morilcev,« je mrmral tretji, stiskajoč roko k prsim. »Mojega očeta kri glasno kriči, a ne proti njemu.«

»Blagrujte ga,« je rekel četrti, »kajti doslej ga še nihče ne kolne.«

»Ah, moj bog,« je dejal star mož sivih las, opirajoč se ob palico, »kajta je še mlada; strup se nabere polagoma.«

»Fej, oče; vljuden mlad mož je in prav nič ponosen. Kako se smehlja!« je rekla čedna žena, stoječa zunaj gneče.

»Z bogom čast tistega moža, čigar ženi se plemič nasmehne,« se je glasil odgovor.

»Ne,« je dejal Luigi, vesel mesar šaljivega pogleda, »kar more moški brez goljufije doseči od dekleta ali žene to mu bōdi, naj je plebejec ali patricij — to je moja morala; če pa grd star plemič za lepe besede ne dobi prijaznega pogleda in na hrbtu kakega nemškega medveda odpelje žensko, moža pa utolaži z zbodljajem pod rebra — potem, pravim jaz, je to slab človek in zakonolomec.«

Med tem, ko so sledile plemiču take opomnje, je nemški najemnik videl drugačne poglede in slišal drugačne besede.

Množica se je prav tako ali še raje umikala težkim korakom oboroženca, toda v njenih pogledih ni bilo čitati spoštovanja; oko je žarelo, če se je približal, a lice je obledelo — glava se je nagnila — ustnice so drhtele — sovraštvo in srd sta pretresala vsakogar, kakor da vidi v njem strašnega smrtnega sovražnika. Z jezo je drzni vojščak zapazil znake občne nevolje. Surovo je silil naprej — časih se je zaničljivo nasmehnil — potem zopet grozeče nagubančil če-

lo, ozirajoč se na obe strani. Njegovi dolgi, spleteni, svetli lasje, njegove rdeče - rjave brke in mesnato čelo so bili vidno nasprotje temnim očem, vranastim kodrom in vitkim postavam Italijanov.

»Hudič vzemi dvakrat tega nemškega morilec!« je izmed zob zamrmral neki meščan.

»Amen« je iz srca pritrdil drugi.

»Tiho« je dejal tretji in se plašno oziral; »če te eden izmed njih sliši, si izgubljen človek.«

»O Rim, o Rim, kako globoko si padel« je bridko vzkliknil črno oblečen meščan večjega ugleda od drugih, »če se na tvojih ulicah treseš pred koraki kupljenega barbara.«

»Poslušajmo — ta je eden naših učenjakov, naših bogatih someščanov,« je spoštljivo rekel mesar.

»Rienzijev prijatelj je,« se je oglasil nekdo iz množice in snel svojo čepico.

S povešenimi očmi in z obrazom, na katerem so se jasno zrcalili bolest, sramota in jeza je šel Pandolfo di Guido, meščan po rodu in ugledu, skozi množico in je izginil.

Adrian je bil med tem prišel v ulico, ki je bila prazna in zapuščena, dasi ne oddaljena od mesta vstaje, in se je zdaj obrnil do svojega predrznega spremljevalca.

»Rudolf« mu je rekel »zapomni si — nobenega nasilstva proti meščanom. Vrne se k množici, zberi prijatelje naše hiše in odpravi jih s prizorišča; ne osramoti Colonnov s tem, da bi ta dan storil kako nasilnost; obljubi našim pristašem v mojem imenu, da prisegam pri viteškem redu, ki sem ga prejel iz cesarjevih rok, da bo moj meč kaznoval Martina di Prato. Rad bi se vrnil med množico, a že moja navzočnost bi napravila vtisk, da odobravam njeno početje. Pojdi — ti imaš pri vseh nekoliko veljave.«

»Da milostivi gospod, veljavo svojih udarcev,« je odgovoril srditi vojščak. »Vaše naročilo je trdo in rad bi jih pustil še nekaj ur prelivati nesnažno kri. Toda — oprostite mi, ali ne nasprotujem, izpolnivši vaše povelje, ukazom mojega gospodarja, vašega sorodnika? Jaz sem v službi starega Štefana Colonne, ki ne štedi ne s krvjo, ne z denarjem, izvzemši s svojim — naj ga bog blagoslovi! — in s prisego sem vezan mu biti pokoren.«

»Hudič« je zamrmral vitez in rdečica jeze je švignila čez njegovo lice. Toda zatrl je v sebi porajajoče se ljutost in rekel mirno, a dostojanstveno: »Stori, kakor sem ti ukazal; naređi vstaji konec — naj bomo mi tista stranka, ki potrpi. Poskrbi, da

bo čez uro vse mirno in pridi jutri k meni po svojo nagrado; sprejmi ta mošnjiček v dokaz, da ti še drugače posvedočim svojo hvaležnost. Kar se tiče mojega sorodnika — priporočam ti, da govoriš o njem z večjo spoštljivostjo — vedi, da ravnam po njegovem naročilu. Slušaj! Šum narašča — boj postaja hujši — idi — ne izgubi nobenega trenutka.»

Vsled patricijeve mirne odločnosti nekoliko ugnan, se je Rudolf, ne da bi kaj ugovarjal, priklonil, spustil denar v svoj žep in odšel tja, kjer je bila gneča največja. A predno je tja dospel, se je naenkrat zgodila reakcija.

Mladi vitez je ostal sam in sledeč z očmi odhajajočemu najemniku, na čigar blesteči šljem je zapadajoče solnce od strani metalo svoje žarke, je bolešno govoril sam sebi: »Nesrečno mesto, vir vseh velikih spominov — padla kraljica tisoč narodov — kako ti tvoji strahopetni nezvesti otroci oropavajo krono in kako te pustošijo! Tvoji velikaši so ti sovražni — ljudstvo kolne plemstvo — tvoji duhovniki, ki bi morali sejati mir, delajo razdor — poglavar cerkve zapušča tvoje imenitno obzidje, skrivališče je postala njegova domovina, njegova škofija je postala fevd, njegov dvor je prišel v galsko vas — in mi! mi, ki smo iz najpleme-

nitejše rimske krvi, — mi, sinovi cezarjev, ki smo iz rodu polbogov, štimo uporno zaničevano državo z meči najemnikov, ki zaničujejo našo strahopetost, a se puste od nas plačati — ki so naše someščane napravili za sužnje in vladajo njihove postavne gospodarje. O, da bi mi, dedni poglavarji Rima, to čutili — o, da bi mogli v hvaležnih srcih naših someščanov najti svoje zanesljivo varstvo.«

Mladi Adrian je tako globoko čutil vznemirjajočo resnico vsega tega, kar je govoril, da so mu solze nevolje tekle čez lice. Ni se jih sramoval, ko jih je otiral, zakaj slabost, ki jeka nad padlimi rodovi, to ni ginjenost ženske, nego angelja.

Obrnivši se počasi, da bi zapustil ta kraj, ga je naenkrat ustavil glasni, skozi ozračje doneči klic: »Rienzi! Rienzi!« Od kapitolskih zidov pa do struge blesteče Tibere je donelo to ime na vse strani; in ko se je glas izgubil, mu je sledila tako globoka, tako popolna, brezhibna tihota, kakor da je smrt sama prišla v mesto. In zdaj je stal na čelu množice, višje od nje — na kupu kamenja, namenjenega v varstvo meščanov pred meščani, znešenega pri katerem v novejšem času med sovražnimi strankami pogostoma primerja-jočih se spopadov — čudoviti mož, v

katerem so bili bolj kakor v celem njegovem rodu združene sijajne lastnosti enega veka s propadlostjo drugega veka.

Od prizorišča je bil Adrian tako oddaljen, da je mogel razločiti samo temne obrise Rienzijeve postave; slišal je slabo njegov glas, opazil je samo na zamolklem, a zibajočem se morju ljudi, na čije razkrite glave so sijali zadnji solnčni žarki, neizrečni vtisk, ki ga je — od sodobnikov skoraj kot čeznaravna popisana zgovernost — ki jo je pa bolj pripisovati sočutju poslušalev, kakor duhu moža — napravila na vse, ki so s srcem in z dušo srkali vase reko njenih gorečih misli.

Resnemu očesu Adriana di Castello je bila ta postava le malo časa vidna, le v presledkih je ta glas prišel do njegovega ušesa; toda ta kratki čas je zadostoval za tisti učinek, ki ga je Adrian sam želel.

Novo navdušeno upitje, resnejše in trajnejše od prejšnjega, izrazujoče osvobojenje močnih misli in ljutih čustev, je kazalo, da je govora konec. Po trenutnem premolku je bilo videti, da se je množica valila na vse strani in se v pestrih gručah pomikala po ulicah, vsi prevzeti trajnega in mogočnega vtiska, ki ga je nanje napravil govor. Vsako lice je žarelo, vsak jezik je govoril, kakor

živ duh je govornikov ogenj vdrl v prsa poslušalcev. Grmel je zoper nevredno nastopanje plemstva, a je z eno besedo razorožil besnost plebejcev — oznanjal je svobodo, a se upirál nebrzdanosti. Obetajoč boljšo prihodnjost je pomiril sedanjost. Grajal je njih prepire, a zagovarjal njihovo stvar. S slovesno obljubo, da bo jutri dana pravičnost, je ukrotil maščevalnost današnjega dne. Tako velika zna biti moč, tako zanosita zgovernost, tako strašen genij enega moža — brez orožja, brez slave, brez meča in brez hermeline — ki govori za tiranemu ljudstvu.

IV.

Aventura.

Umikajoč se razdeljeni reki odhajajočih ljudi je šel Adrian Colonna naglo po ozki ulici, vodeči do njegove palače, ki je bila precej oddaljena od prostora, kjer se je vršila najnovejša rabuka. Njegova vzgoja mu je vstvarila živo zanimanje ne samo za razpore in boje njegove domovine, nego tudi za nastop, katerega mu je ravnokar prisostvoval, in za Rienzijeve vpliv.

Adrian, sirota iz mlajšega, a bogatega kolena Colonnov je bil vzgo-

jen pod skrbnim varuštvom lokavega, a hrabrega Štefana Colonne, ki je bil pri papežu v posebni milosti in je bil vsled števila obroženih najemnikov, ki mu jih je njegovo bogastvo dovoljevalo imeti, najmogočnejši med vsemi rimskimi plemiči. Za pojme takratnega časa je Adrian že zgodaj pokazal izredne dušne sposobnosti in si je bil osvojil kolikor je bilo mogoče to malo, kar se je takrat vedelo o starem jeziku in o zgodovini njegove domovine.

Dasi je bil še deček v času, ko je bil čitatelju prvič predstavljen, ko je bil namreč priča Rienzijevih čustvenih izbruhov povodom smrti njegovega brata, je vendar njegovo srce prevzelo sočutje s Colovo bolestjo in sram zaradi brezčutnosti svojega sorodnika pri posledicah njegovih bojov. Namenoma si je skušal pridobiti Rienzijevo prijateljstvo in je vzlic svoji mladosti spoznal moč in krepkovoljnost njegovega značaja. Četudi se je zdelo, da Rienzi po kratkem času ne misli več na smrt svojega brata, četudi se je zopet prikazal v Colonnovih dvorinah in vporabljal njihovo porogljivoponosno gostoljubnost, se je vendar držal v neki oddaljenosti in se vedel zadržljivo, kar je celo Adrian mogel le deloma premagati. Zavračal je vsako ponudeno mu službo ali milost in več

kot navadni dokazi Adrianove vstrežljivosti so le pomnožili njegovo hladnost, namesto da bi ga naredili zaupljivejšega. Vesela šaljivost in živahna zabavnost, ki sta ga v začetku delali dobrodošlegagosta tistih, v katerih življenju so se vrstili boji in pojedine, sta se umaknili ironičnemu, ciničnemu in grenkemu razpoloženju. Vendar je neduhovitim plemičem ugajala njegova dovtipnost in Adrian je bil skoro edini, ki je zapazil pod usmevom skrito kačo.

Mnogokrat je sedel Rienzi molčeč in opazujoč pri teh slavljih, kakor bi prežal na vsak pogled, tehtal vsako besedo ter meril in preračunjal razum, razboritost in temperament vsakega gosta. Če je bil zadovoljen, so se poživili njegovi življenjski duhovi, njegove besede so naglo tekle in če je njegov sijajni ali ujedljivi dovtip užgal hrupno družbo, ni nihče zapazil, da je to neveselo bliskanje napovedovalo bližajoči se vihar. Ves ta čas pa ni zamudil nobene prilike, se pojavljati med nižjimi meščani, razburjati njihova čustva, užigati njihovo domišljijo in razvneti njihovo častihlepnost s popisovanjem sedanjosti in pripovedkami iz preteklosti. Ljudska naklonjenost do njega in njegova veljava sta rasli in njegova oblast nad množico je postajala čedalje večja, ker mu je tudi

plemstvo izkazovalo spoštovanje. Morda pojasnjuje to, zakaj je še dalje ostal gost Colonnov.

Ko je šest let poprej kapitol cesarjev videl Petrarcovo slavlje, tedaj je mlademu Rienziju glas njegove učenosti pridobil pesnikovo prijateljstvo. To prijateljstvo je s kratkim presledkom trajalo dolgo, navzlic različnim potom, po katerih sta hodila. Videla sta se še pozneje v Avignonu, kamor je prišel Rienzi kot eden odposlancev Rimljanov prosit papeža Klementa IV. naj sv. stolico iz Avignona zopet premesti v Rim. Pri tem poslanstvu je prvič dokazal izredno moč svoje zgovornosti in svojega pregovarjanja. Papeža, kateremu je bilo več za njegovo udobnost, kakor za slavo, sicer razlogi niso prepričali, a govornik ga je očaral in Rienzi se je vrnil v Rim, odičen s častmi in z dostojanstvom visokega odgovornosti polnega uradniškega mesta. Ni bil več brezdelen učenjak in vesel družabnik in pridobil si je vsled tega naenkrat še večji upliv na svoje sosesčane. Nikdar poprej ni bila postavna oblast izvrševana s tako strogo pravičnostjo, s tako čisto vnemo. Poskusil je vcepiti svojim tovarišem taista sveta načela, toda zaman.

- Ker je zdaj imel trdno stališče, se je začel očitno naslanjati na ljud-

stvo in se je kazalo, da prešinja rimsko prebivalstvo nov duh.

V tem, ko je Rim to doživel, je bil Adrian dolgo ločen od njega in odsoten od Rima.

Colonne so bili po svojih načelih zvesti privrženci cesarske stranke in Adrian se je bil odzval povabilu na cesarski dvor. Pod tem vladarjem se je izvežbal v rabi orožja in se je od nemških vitezov naučil, združevati z Italijanom prirojeno lokavostjo plemenito hrabrost.

Zapustivši Bavarsko se je kratek čas mudil v samoti enega svojih posestev ob najlepšem jezeru severne Italije. Od tod je z duhom, ki so ga dejanja in učenja poplemenitila, obiskal več italijanskih svobodnih držav, se z manjšimi predsodki kakor so bili navadni v njegovem stanu navzel novih nazorov in si med tem, ko je studiral značaje in dejanja drugih, pridobil zgodaj ugled. V njem so bile združene odlične lastnosti italijanskega plemstva. Strastno udan proučevanju znanosti, fin in globok v politiki, mehkega prikupnega vedenja, je ljubezen do zabave dvignil v neko vzvišeno uživanje. Obenem je bil plemenit v dejanju in nehanju, je zaničeval grozovitosti tako, kakor je redko pri Italijanih in na kar so pozabili tudi vitezi s seвера, če so prišli v dotiko z ono siste-

matično prekanjenostjo in onim preziranjem poštenosti, ki je lasten razburljivemu, a lokavemu južnemu prebivalstvu. S temi odličnimi lastnostmi so se v njem spajale mirnejše strasti njegovih rojakov — molil je lepoto in si ljubezen naredil za svoje božanstvo.

Šele pred kratkimi tedni se je bil povrnil v svoje rodno mesto. Pred njim je pridobljeni njegov glas prišel tja, kjer so se dobro spominjali njegovega zgodnjega nagnjenja za znanost in njegovega lepega vedenja. Vrnivši se, je videl, da dosti bolj kakor njegove, so se spremenile Rienzijeve razmere. Še ni bil Adrian obiskal učenjaka; hotel je najprej z lastnimi očmi iz daljave spoznati nagibe in namene njegovega delovanja, kajti deloma je soglašal s sumi, ki so jih imeli njegovi stanovski tovariši glede Rienzija, deloma je soglašal z zaupno navdušenostjo ljudstva.

»Gotovo,« je govoril sam sebi, gredoč zamišljeno svojo pot, »gotovo je, da nima noben človek večje moči, zboljšati naše bolne razmere, ozdraviti naše razpore in vzbuditi v naših meščanih spomine na kreposti njihovih prednikov. A kako nevarna je ravno ta moč. Ali nisem v svobodnih državah italijanskih videl moče, ki so bili poklicani na go-

spodstvo, da bi ljudstvo ščitili, ki so imeli v začetku najpoštenejše name- ne, a so potem, pijani svoje visokosti, do katere so bili tako hitro povzdig- njeni, izdali ravno tisto stvar, ki je povzročila njihovo povišanje. Se- veda, ti možje so bili knezi in plemi- či; ali pa je mar v plebejcih manj človeških slabosti? Bodi kakorkoli, videl in slišal sem dovolj iz daljave, zdaj bom stopil bližje in sam pro- učil moža.«

Govoreč tako sam seboj je Adrian le malo pazil na različne mi- moidoče, ki so se vračali domov in ki jih je bilo z ugašajočim večerom čedalje manj. Med njimi sta bili dve ženski, ki sta bili zdaj z Adrianom sami v ulici. Mesec se je jasno ble- stel na nebu in ko sta ženski z lahki- mi, hitrimi koraki pohiteli mimo vi- teza, se je mlajša obrnila in ga pri jasnem svitu mesečine pogledala z živahnim, a plahim pogledom.

»Zakaj drhtiš tako, draga mo- ja?« je vprašala njena spremljeval- ka, ki je bila stara kakih petinštiri- deset let. Njena obleka in njen glas sta kazala, da je nižjega stanu. »Uli- ce so zdaj precej mirne. Bodi zahva- ljena sv. devica! Nisva več daleč od najinega stanovanja.«

»Ah, Benedetta, on je tu! Mladi signor — Adrian.«

»To je srečen slučaj,« je menila dovilja, »kajti govore, da je hraber, in ker palača Colonnov ni več daleč odtod, bi bila njegova pomoč blizu, če bi jo potrebovali. To se pravi, če bi ti, ljuba moja, hotela iti malo počasneje, kakor doslej.«

Mlada dama je začela počasneje korakati in je zavzdihnila.

»Saj je gotovo lep,« je rekla dovilja, »a nanj vendar ne smeš več misliti. Mnogo preveč odličen je, da bi te vzel v zakon, a za kaj drugega si ti preveč dostojna in je tvoj brat preveč ponosen . . .«

»In si ti, Benedetta, preveč jezikava. Kako moreš tako govoriti? Saj vender veš, da nisem več ž njim govorila, odkar nisem več popoln otrok. Komaj da ve, da živim. On, baron Adrian di Castello, da bi sanjal o ubogi Ireni! Že sama misel na to je blaznost!«

»Zakaj?« je živahno vprašala dovilja. »Kaj se tebi o njem sanja?«

Njena spremljevalka je zdaj še globlje zavzdihnila kakor prvič.

»Sveta Katarina!« je nadaljevala Benedetta. »Če bi bil na svetu le en sam moški, jaz bi vender raje kot samica umrla, kakor da bi nanj mislila, predno mi ni vsaj dvakrat roke poljubil in je bilo vedno le od moje volje odvisno, da ni poljubil mojih ustnic.«

Mlado dekle še vedno ni ničesar odgovorilo.

»A kako si prišla na misel, se vanj zaljubiti?« je vprašala dovilja. »Mnogokrat ga nisi mogla videti; šele štiri ali pet tednov je zopet v Rimu.«

»Ah, kako si kratkovidna,« je odgovorila lepa Irena. »Kaj ti nisem že opetovano povedala, da sem ga pred šestimi leti ljubila?«

»Ko si bila šele deset let stara in bi bil svinčen možic zate najprimernejši ljubimec. Tako gotovo, kakor sem kristjanka — svoj čas, si gnera, si dobro izrabila.«

»Kaj za časa njegove odsotnosti mar nisem ničesar slišala o njem,« je nadaljevalo dekle nežno, a žalostno. »Kaj mi ga ni že imenovanje njegovega imena klicalo v spomin? In če so ga hvalili — ali se nisem tega veselila? In če so ga grajali — ali me ni to bolelo? In, ali nisem ponosa jokala, če so mi povedali, da je pri turnirju zmagala njegova sulica? Če so mi zašepetali, kako dobrodošle so njegove obljube v damskih sobah, ali nisem ravno tako bridko jokala od bolesti? Ali ni bilo teh šest let njegove odsotnosti kakor sen in ali ni bil njegov povratek kakor vzbujenje k luči — jutro krasote in solnea? Zdaj ga vidim v cerkvi, kjer pač name ne misli, in na njegovem srečnem

konju, kadar jezdi mimo mojega okna. Ali ni to dovolj sreče za ljubezen?«

»A če te ne ljubi?«

»Neumnica, za to ne vprašam! Saj niti ne vem, če si to želim. Morda sanjarim raje o njem, da se mi prikazuje kot ideal, kakor da bi ga spoznala, kakršen je v resnici. Mogoč bi biti neprijazen ali neplemenit, ali bi me morda le malo ljubil. Meni je pa ljubše, da me ne mara, kakor da bi me hladno ljubil. Zdaj ga lahko ljubim kot nekaj izrednega, kot nekaj, kar niti ni, kot nekaj božanstvenega: Kako bi me bilo sram in kaka bi bila moja boleost, če bi spoznala, da zaostaja za mojimi pričakovanji. Potem bi bilo moje življenje gotovo uničeno in zemeljske lepote bi zame več ne bilo.«

Dobra dovilja ni bila posebno nagnjena pritrditi takemu čustvovanju. Tudi če bi bila po nežnočutnosti Ireni podobna, bi bil razloček v starosti onemogočil soglašanje. Kje naj mladost najde odmev kakor le v mladi duši — odmev svojih nebrzdanih sanj in romantičnih nezrelosti. Dobra dovilja ni bila mnenja svoje gospodinje, a pojmla je globoko resnobo, s katero je bilo izrečeno. Zdelo se ji je čudovito otročje in čudovito gniljivo; z vogalom svojega pajčolana si je otrla oči in se udala tihi nadi,

da najde njena varovanka kmalu primerneža moža, ki ji bo pregnal take prazne fantazije. V pogovoru je nastala mala pavza, ravno ko se je slišal glasen šum smejanja in korakov tam, kjer sta se križali dve ulici. Prikazale so se v bližini plamenice, ki so se močnejše svetile kakor blede mesečina in v kratki razdalji od obeh žensk je bilo v prečni ulici videti četo sedmih ali osmih mož, ki so nosili strah vzbujajoče znamenje Orsinijev.

Poleg drugih nerednosti onega časa ni bilo nič nenavadnega to, da so se mlajši ali razposajenejši plemiči ponoči v malih oboroženih oddelkih klatili po ulicah in iskali priliko za kako predrzno junaštvo med nižjimi meščani ali za prasko s potikajočimi se tekmeči lastnega stanu. Slučaj je pripeljal Ireno in njeno spremljevalko do take tolpe.

»Sveta mati božja,« je zaklicala Benedetta in vsa blede začela bežati. »Kako prokletje je naju zadelo! Kako sva mogli biti tako neumni in se toliko časa zamuditi pri signori Nini? Beži, signora, beži, sicer jima padevi v roke.«

Benedettin svet je bil že prepozno dan — že so moški zapazili njiju krili; v naslednjem trenutku sta bili ženski obkoljeni od razbojnikov. Sirova roka je Benedetti pomaknila

pajčolan na stran. Videč obraz, kateremu ni mogel čas nič več dosti škodovati, je sirovi napadalec ubogo do-
jiljo pahnil ob zid s kletvijo, na katero so njegovi tovariši odgovorili z glasnim smehom.

»Giuseppe, ti imaš mnogo sreče z obrazi!«

»Da, šele te dni je vlovil devojke, ki je bila stara šestdeset let.«

»In ker jih ni bila šestnajst stara, ji je lepoto spolnil s tem, da je svoje bodalo potegnil čez njen obraz.«

»Glejte tovariši, kaj pa imamo tu?« je vprašal voditelj čete, bogato oblečen mož, ki se je navadil razuzdanosti mladine, dasi se je že nagibal srednji starosti. Govoreč tako je trepetajočo Ireno iztrgal svojim spremljevalcem iz rok. »Ha, sem z bakljami! Kako lep obrazek! Ta rdečica — in te oči! Nič jih ne povešaj, lepotica moja. Ni se ti sramovati, da si si pridobila ljubezen Orsinijevca. Zakaj vedi, kak uspeh si dosegla: Martino di Prato te prosi za nasmehljaj.«

»Sveta bogorodnica — izpustite me! Ne, gospod, pustite me — nisem brez prijateljev. To sramotenje vam ne bo prizanešeno.«

»Čujte ta srebrni glas; lepši je, kakor lajanje mojega najboljšega psa. Ta doživljaj je vreden mnogo-

mesečnega čakanja. Kaj, vi nečete z menoj? Upirate se — morda hočete celo kričati? Francesco, Pietro, vidva sta še najbolj človeška v tej tolpi. Zavijta pajčolan okrog nje; naj utihne njen glas. Tako! Nesita jo zdaj pred nami v palačo. Jutri, lepotica moja, se boš lahko vrnila domov s košaro zlata; lahko boš rekla, da si ga našla na semnju.«

Irenin odpor, Irenino kričanje pa je bilo že priklicalo pomoč in ko se je Adrian približal prizorišču, se je dovilja vrgla pred njim na kolena.

»O, dobrohotni gospod, za Krista voljo, rešite naju. Osvobodite moje mlado damo — njeni prijatelji vas iskreno ljubijo. Mi smo vsi za Colonne, milostivi gospod; da, res, vsi za Colonne. Rešite hčer vaših varovancev, plemeniti gospod!«

»Dovolj je, da je ženska,« je odgovoril Adrian in mrmral med zobmi, »ter da jo je napadel Orsinijev.« Ponosno je stopil sredi med tolpo; vojščaki so prijeli za svoje meče, a ko so ga spoznali, so se mu umaknili; dospel je do obeh mož, ki sta ugrabila Ireno; v enem trenotku je prvega pobil ob tla, v drugem trenotku je z levo roko stisnil lahko, vitko dekle k sebi in je stal pred Orsinijevcem z golim mečem, čigar ost pa je bila nagnjena k tlom.

»Sramujte se, gospod,« je rekel ogorčeno. »Ali hočete Rim prisiliti, da se bo kakor en mož dvignil proti vašemu stanu? Ne dražite leva preveč, če je tudi priklenjen. Vojskujte se proti nam, če hočete! Dvignite svoje meče proti možem, čeprav so vašega stanu in govore vaš jezik. A če hočete ponoči spati, ne da bi trepetali pred maščevalčevo roko, če hočete varno hoditi po trgu, ne razžalite nobene rimske ženske! Da, celo zidovi, ki nas obdajajo, oznanjajo kazen za tako dejanje. Za tak zločin so padli Tarkvini, zaradi njega so bili pregnani Decemviri in za tak zločin, če ga storite, bo prelita kri vsega vašega rodu. Opustite torej, gospod, to blazno, vašega imena nevredno početje; opustite je in bodite celo Colonne hvaležni, da vam je v trenetku blaznosti stopil čez pot.«

Adrianov izraz in nastop pri tem govoru je bil tako plemenit, tako vzvišen, da je celo sirove hlapce prevzelo pritrjevanje in kes — le ne Martina di Porto. Oduševljen je bil od lepote iztrganega mu plena in že dolgo vaje nikdar kaznovanih nasilnosti. Že pogled na takega Colono, da, že njegov glas je bil trn v njegove oči in zlozvočje za njegovo uho. Kaj šele, če se je kak Colonna ustavil njegovim poželenjem in mu očital njegove razuzdanosti.

»Knjigožer,« je zaklical s trepetajočimi ustnicami. »Ne kvasi mi o ostudnih bajkah in čenčah. Ne misli, da mi boš ugrabil mojo last, kadar je tvoje lastno življenje v mojih rokah. Izpusti dekle, vrzi meč iz rok in pojdi domov, ne da bi izgubil še kako besedo, sicer — pri moji časti in mojih spremljevalcev mečih — oglej si jih dobro — umrješ.«

»Gospod,« je Adrian rekel umikajoč se s svojim lepim bremenom proti bližnjemu zidu, da bi ga znatna premoč, zamogla vsaj samo od spredaj napasti, »ti ne boš zlorabil ugodnega trenutka, kar bi ti moglo pri vseh ljudeh škodovati, da bi namreč svojega dednega sovražnika napadel z osmimi meči, ko je vrh tega še zelo oviran. Toda — ne, stoj! — če je to res tvoj namen, pomisli dobro, da bo en klic mojega glasu kmalu privabil močnejšo četo kakor je tvoja. Ti si v mestnem delu mojega rodu in obdajajo te bivališča Colornov; v oni palači mrgoli mož, ki še spe z oklopom, ležeč na hrbtu, mož, ki jih celo zdaj še lahko doseže moj glas, če bi pa enkrat zagledali kri, bi te pa ne mogel več rešiti iz njihovih rok.«

»Kar govori, je resnica, plemeniti gospod,« je dejal nekdo iz tolpe. »Predaleč smo šli — ravno v njihovem brlogu smo; njegov glas lahko

doseže palačo starega Štefana Colonne in« — je dostavil tišje — »kolikor vem, je danes prišlo čez njegov prag osemnajst svežih oborožencev in sicer ljudi s severa.«

»In če bi stalo osemsto oborožencev tu,« je ljuto odgovoril Martino »bi se sredi svojih ljudi ne dal tako brade puliti. Proč z žensko! Na boj, na boj!«

Govoreč tako je obupno sunil proti Adrianu, ki je pa s previdnimi pogledi opazoval vsak pregib svojega sovražnika in ni bil nepripravljen na njegov napad. Izbil je s svojim mečem nasprotniku meč iz rok in je gasno zaklical: »Colonna, na pomoč! Colonna!«

Bistroumni in prevdarni Adrian je bil dosedaj namenoma raztegnil besedovanje. Ko je ogovoril Orsinijevca, je pri mesečini zapazil blesteča oklopa dveh mož, prihajajočih od dalnjega konca ulice in je uganil, da spadata med najemnike Colonnov.

Lahno je spustil od strahu onesveščeno Ireno s svoje leve roke, se postavil nad njo in zadaj zavarovan po zidu je odbijal nanj namerjene udarce, ne da bi poskušal jih vrniti. Med Rimljani jih je bilo takrat le malo, ki so bili izvežbani v spretni in pravilni rabi orožja, dasi so bili vajeni takih spopadov. Izvežbanost, ki

si jo je bil Adrian pridobil v bojevitih šolah na severu, mu je zdaj pomagala, kljubovati celo taki premoči. Orsinijevčevi spremljevalci tudi niso bili tako besni, kakor njihov zapovednik; deloma iz strahu pred posledicami, ki bi jih zadele, če bi prelili kri tako visokorodnega gospoda, deloma zaradi neprijetne skrbi, da bi jih naenkrat obkolili neusmiljeni najemniki, bivajoči v bližini. Bili so le po zraku, merili slabo in se vsak hip ozirali nazaj in na stran, bolj zavzeti za beg, kakor za boj. Pri prvem žvenketu orožja je zbežala uboga Benedetta, ponavljajoč klic »Colonna«. Tekla je po ulici naprej, klicala neprestano na pomoč in hitela celo mimo vrat Štefanove palače, kjer se je pogovarjalo še nekaj krepkih ljudi, ter se ni ustavila, tako velika sta bila njen strah in njena prepadlost.

V tem sta počasno prišla po ulici moža, ki jih je bil zagledal Adrian. Eden je izgledal surov in vsakdanji; orožje in barva obličja sta kazala, kakšen je njegov poklic in od kod da je, iz velikega spoštovanja, ki je je izkazoval svojemu spremljevalcu, se je dalo s sigurnostjo sklepati, da ta poslednji ni bil rojen Italijan; kajti cestni razbojniki s severa, službujoč pokvarjenosti južnih prebivalcev, so se komaj potrudili, skriti svoje zaničevanje za strahopetnost teh zadnjih.

Razbojnikov spremljevalec je bil mož bojevite, a prikupne zunanosti. Ni imel šljema, marveč čepico iz rdečega baržuna, na kateri se je zibalalo belo pero; v njegov škrlatasti plašč je bil na hrbtu in na prsih uvezen bel križ in blesk njegovega prsnega oklopa je bil tako sijajen, da je zasvetil kakor luč, če je časih plašč odletel na stran in je nanj padla mesečina.

»Ne, Rudolf,« je rekel, »če se ti pri tem sivem načrtarju tako dobro godi, naj me varuje nebo, da bi te zopet vabil k naši veseli četi. Toda, povej mi — ta Rienzi — ali veruješ, da ima zanesljivo in strašno moč?«

»Pa! Nikakor ne, plemeniti poglavar. Drhali se dopade, a plemstvo se mu smeje, in da bi imel vojake, za to mu manjka denarja.«

»Drhali se torej dopade?«

»Da, to je res. In če ji glasno govori, tedaj utihne kričanje vsega Rima.«

»Hm — če si je plemstvo sovraženo in vojaštvo podkupljeno, potem postane drhal lahko v eni uri gospod. Pri krepkem narodu je drhal slaba, pri izpridenem narodu je drhal močna.« Tako je govoril oni drugi bolj sam zase, kakor svojemu spremljevalcu in težko da se je zavedal večne resničnosti njegovega nauka. »Bojim se, da ta Rienzi ni samo kričač — pa-

ziti moram! Slušaj, kak šum je to? Pri sv. grobu — to je glas naše kovine.«

»In klic Colonna,« je vzkliknil Rudolf. »Oprostite, gospod — hiteti moram na pomoč.«

»Da, to je tvoja dolžnost, ker si najemnik; teci — toda, stoj; spremil te bom, gratis, samo ker me veseli nesreča. Pri tej roki — ni je lepše muzike, kakor žvenketanje jekla.«

Adrian se je še vedno hrabro branil in ni bil ranjen, dasi je bila njegova roka že trudna in mu je sapa pojemala. Tudi je žar plamenic vplival na njegove oči. Orsinijevec sam, upehan od vročine, je za trenutek prenehal boj, in je ostal hropeč in z divjimi pogledi pred svojim sovražnikom. Naenkrat so zaklicali njegovi spremljevalci: »Bežite, bežite — razbojniki gredo — obkoljeni smo« in sta dva služabnika naglo odnesla pete. Ostalo jih je pet neodločenih, ki so čakali na ukaz svojega poveljnika, ko se je zapodil mednje ravnokar popisani mož z belim peresom.

»Kaj, gospoda moja,« je rekel, »vi ste že gotovi? Ne, te šale ne bomo pokvarili. Prosim, začnite zopet. Ha! Šest proti enemu — ni čuda, da ste čakali na izravnavo moči. Glejte, midva se postaviva na slabejšo stran. Torej — začnimo znova!«

»Nesramnik,« je zaklical Orsinijevec. »Ali poznaš tega, kateremu tako predrzno govoriš? Jaz sem Martin de Porto. In kdo si ti?«

»Gautier de Montreal, plemič iz Provence in vitez sv. Janeza,« je malomarno odgovoril vprašanec.

Spričo tega strašnega imena — imena enega najsmelejših bojevnikov, enega najstrašnejših gusarjev svoje dobe — je celo Martinovo lice obledelo in so njegovi spremljevalci groze zakričali.

»In ta moj spremljevalec,« je nadaljeval vitez, »— zakaj predstavljanje mora biti popolno — Vam je pač bolje znan kakor jaz, vi rimski plemenitniki; v njem ste gotovo že spoznali Rudolfa Saškega, hrabrega moža in tudi zvestega, če je redno plačan.«

»Gospod,« je rekel Adrian svojemu sovražniku, ki je prestrašen in molče gledal z zbeganimi očmi nova došleca »zdaj ste v moji oblasti. Glejte, bližajo se nam tudi naši iastni ljudje.«

Res so od palače Štefana Colonne zasvetile plamenice in videti je bilo hiteče oborožence.

»Pojdi v miru domov in če se hočeš jutri ali kak drugi dan, ki je tebi pripraven, sam z menoj sestati, sulica proti sulici, kakor je navada državnih vitezov, ali četa proti četi in

mož proti možu, kar je bolj rimska navada — na razpolago sem ti. To je moje zagotovilo.«

»Plemenito govorjeno,« je rekel Montreal, »in če vam je drugi predlog ljubši, se z Vašim dovoljenjem tudi jaz udeležim te partije.«

Martino ni odgovoril: dvignil je rokavico in jo vtaknil spredaj v svoj jopič ter naglo odšel. Ko je storil nekaj korakov po ulici nizdol, se je obrnil, zagrozil Adrianu s pestjo in v onemogli besnosti zaklical s tresočim se glasom: »Zvest smrti.«

Ti besedi sta tvorili eno izmed gesel Orsinijevcev in sta postali, naj sta kdaj prej pomenili karkoli, davno udomačen pregovor, označujoči sovraštvo Orsinijev proti Colonnou.

Adrian, ki je dvignil še vedno onesveščeno Ireno in se je trudil, da jo spravi k sebi, je zaničljivo prepustil odgovor Montrealu.

»Ne dvomim, gospod,« je rekel ta, »da boš smrti zvest, zakaj njenih okov tudi najpametnejši ljudje ne zlomijo in jim ne utečejo.«

»Oprosti, plemeniti vitez,« je dejal Adrian ozrši se od svoje varovanke, »če se zdaj še ne morem popolnoma posvetiti hvaležnosti. Naučil sem se že toliko viteških dolžnosti, da vem: ti boš priznal, da je moja prva dolžnost...«

»A, torej dama je bila vzrok prepira! Potem mi ni treba vpraševati na čigavi strani je bila pravica. Lopov vas je napadel z veliko premočjo.«

»Motite se, viteški gospod — to je le ovca, ki sem jo volku iztrgal.«

»A za lastno mizo! Bodi!« se je pošalil vitez.

Adrian se je resno nasmehnil in zanikovalno zmajal z glavo. Bil je zaradi svojega položaja nekoliko v zadregi. Dasi vedno hraber, vendar ni želel, da bi bila nesebičnost njegovega ravnanja izpostavljena kake-mu dvomu. Ker je šla njegova politika na to, da si pridobi naklonjenost ljudstva, ni hotel, da bi bil njegov ugled, ki si ga je s svojo pogumnostjo med vojščaki pridobil, omadeževan s tem, da bi peljal Ireno, čije lepoto je doslej komaj zapazil, na svoje stanovanje. A vendar mu zdaj ni preostajalo nič drugega. Irena je bila, kakor mrtva. Bendette ni bilo nikjer. Na cesti Irene ni mogel pustiti; tudi oskrbi kakega drugega je ni mogel izročiti, kajti, ko je zdaj slonela na njegovih prsih, je že čutil da mu je postala ljuba, in to vsled človeškemu srcu vedno ugajajoče zavesti, da jo je rešil. Onim, ki so se zbrali okrog njega, je na kratko pojasnil svoj sedanjí položaj in vzroke prejšnjega boja ter je bakljenoscem naročil naj

gredo pred njim proti njegovemu stanovanju.

»Vi, gospod vitez,« se je obrnil do Montreala, »izvolite, če nimate še ugodnejšega stanovanja, postati moj gost.«

»Hvala, gospod,« je poredno odgovoril Montreal, »a tudi jaz moram biti morda pazljiv. Z bogom! Poiščem vas pri prihodnji priliki! Lahko noč in lepe sanje!«

In prepevajoč neokretne verze iz stare pesmi »Roman de Rou« je Provencalec v Rudolfovi družbi šel svojo pot dalje.

Zaradi silne razširjenosti Rima in redkega prebivalstva je bilo mnogo ulic popolnoma zapuščenih. To je najodličnejšim plemičem omogočilo polastiti se cele vrste hiš, ki so jih utrdili deloma drug proti drugemu, deloma proti ljudstvu. Njih mnogoštevilni sorodniki in privrženci so stanovali blizu okrog njih, stvarjajoč tako med sabo male dvore in mesta.

Adrianovo bivališče je ležalo nasproti glavni palači Colonnov, v kateri je stanoval njegov mogočni sorodnik Štefan. Ko se je Adrian približal, so se težko odprla masivna vrata; šel je po širokih stopnjicah in nesel Ireno v sobano, ki jo je bil njegov okus priredil na način, ki v tistem času ni bil navaden. Vse na-

okrog so stali stari stebri in stari kipi; slikane preproge so visele na zidovih in so pokrivalo masivne stole.

»Hej, luči sem in vina,« je zaklical senešal.

»Pustite naju sama,« je velel Adrian, strastno opazujoč Ireno, in ko je pri svitu luči motril njeno lepoto, se je v njegovo srce vtihotapilo žgčče upanje.

V.

Opis zarotnika in začetek zarote.

Sam je sedel še mlad mož za mizo, obloženo z vsakovrstnimi papirji. Soba je bila nizka in dolga; ob zidovih je bilo razpostavljenih mnogo pokvarjenih basreliefov in kipov, med njimi pa so viseli tu in tam kratki meči, zaprti šljemi, zastareli ostanki nekdanje hrabrosti Rima. Od desne je iz visokega in ozkega globoko v zid postavljenega okna padala mesečina čez mizo. Na desni od tega okna je stalo v dolbini v zidu — zavarovani z vratmi, čijih debelost in obitje je pričalo, kako vrednost je lastnik pripisoval svojemu zakladu — kakih trideset ali štirideset knjig — po pojmih tistega časa ne neznatna knjižica. Večinoma so bili to od

lastnikove roke s trudem izdelani prepisi nesmrtnih izvirnikov.

Opirajoč lice ob roko, čelo nekoliko nagubančeno, ustni lahko stisnjeni, je imel ta mož misli drugačnega pomena, kakor so brezskrbne učenjaške sanje. Tiha vzvišena mesečina je dajala njegovemu od narave resnemu in dostojanstvenemu licu še slavnostnejši izraz. Na njegovo visoko in široko čelo so padali gosti kodri kostanjeve barve, ki je bila pri moških nenavadna in ki so jo pripisovali njegovemu sorodstvu s tevtovskim cesarjem; in celo v zamišljenosti storjeno stisnjenje obrvi ni moglo oslabiti izraza skrite sile, ki ga je kazala razdalja med očmi, v kateri so stari grški kiparji tako čudovito izražali moralično silo in krepko voljo zapovedalnosti. Njegov obraz pa ni bil ne grškega, še manj pa nemškega značaja. Železna brada, orlov nos, nekoliko upadlo lice — to je močno spominjalo na značaj trdega rimskega rodu in lahko bi bil mož služil slikarju za model mlajšega Bruta.

Na izrazitem licu in na kratki krepki zgornji ustnici ni bilo brade in brk, kakor je bila takrat navada. Na obledeli sliki ravno popisanega moža, ki jo je še sedaj videti v Rimu, je spoznati neko podobnost z navadnimi podobami Napoleona; ne v potezah, ki jih ima Rimljan še kljubo-

valnejše in izrazitejše, marveč v tistem prav posebnem izrazu ` zbrane in mirne sile, ki je tako blizek idealu duševnega veličanstva. Dasi je bil še mlad, vendar niso bile mladosti lastne posebnosti — cvet in ogenj, polno, od skrbi še ne razorano lice, ne še upadlo oko in vitka rast — najbolj karakteristična svojstva samotnega učenjaka. In dasi je pri svojih sodobnikih veljal za jako lepega moža, se najbrž ta sodba ni naslanjala na navadne nagibe takemu odlikovanju; povod tej sodbi je bila njegova visoka postava, kar se je tedaj dosti bolj čislalo, kakor dandanes, in pa tista plemenitejša lepota, ki jo dajeta duševna omika in spoštovanje vzbuja-joč značaj tudi bolj vsakdanjim licem, ki je pa bila v tistih surovih časih jako redka.

Rienzi jev značaj — mladenič, ki je bil čitatelju predstavljen v prvem poglavju te povesti, stoji zdaj pred njim v zrelejših letih — je bil postal pri vsakem koraku na potu do moči trdnejši in samozavestnejši. Njegovo pokoljenje je najbrž že zgo-daj močno vplivalo na njegovo častihlepnost. Dasi so njegovi starši živel v ubožnih razmerah in izvrševali skromen obrt, je bil vendar njegov oče naraven sin cesarja Henri-ka VII.; najbrž je ponos staršev pre-skrbel Rienziju izredno prednost, da

je dobil boljšo vzgojo. Podedoval je ta ponos — kraljevsko pokoljenje mu je od zibeli zvenelo na uho in se pomešalo z njegovimi mislimi — tako da se je že od prve mladosti čutil ravnovrednega rimski gospodi in se je trudil, ne da bi se tega sam zavedal, zavladati nad njo. Ko pa se je njegovemu žejnemu pogledu in častilakomnemu srcu razodela rimska literatura, se je prebudil v njem — oni domovinski ponos, ki je plemenitejši od ponosa na rojstvo, in če ga niso razdražila namigavanja na njegovo pokolenje, je bil popolnoma nepri-siljeno ponosnejši na to, da je rimski plebejec, kakor na to, da je potomec tevtonskega cesarja. Smrt njegovega brata in usodni slučaji, ki jih je že sam doživel, so dali njegovemu res-nemu, na slovesnost nagnjenemu značaju vzvišenejše smotre; končno so se osredotočile vse zmožnosti iz-rednega razuma na eno stvar, kateri je dalo njegovo ravno tako strogo skrivnostnoversko, kakor domovini udano čustvovanje nekaj svetega, da mu je dosega tega smotra postala dolžnost in strast.

»Da,« je rekel Rienzi, vzbudivši se naenkrat iz svojih sanj »da, ni več daleč dan, ko se bo Rim zopet dvignil izpod pepela; pravičnost bo strmoglavila zatiranje s prestola in varno bomo močje spet hodili po fo-

rumu. Vzbuditi hočemo neukrotljivo dušo Katonovo iz njenega pozabljenega groba. V Rimu naj živi zopet narod! In jaz — jaz bom provzročitelj tega triumfa, obnovitelj mojega rodu — moj glas bo prvi zavpil bojni krik svobode — moja roka bo prva dvignila njegovo zastavo — da, z visočin svoje duše vidim, kakor z gradu, vstajenje velikosti in svobode novega Rima; in na vogelni kamen mogočne stavbe bodo zanamci usekali moje ime.«

Govoreč te vzvišene besede je bil govornik ves prevzet od svoje častihlepnosti. Z lahkimi hitrimi koraki je hodil po mračni sobi gor in dol, kakor na odru, prsi so delale in oči so žarele. Svest si je bil, da ljubezen ne more dati blaženstva, ki bi bilo enako blaženstvu rodoljuba, ki se v prvi deviški vnemi še povsem zaveda odkritosrčnosti svojih čustev.

Na vratih je nekdo rahlo potrkal in v sobo je vstopil služabnik v bogati livreji papeških oficijantov.

»Gospod« je rekel, »moj gospodar, škof iz Orvieta, je zunaj.«

»Ha, to je srečen slučaj! Luč sem! Gospod, to je čast, ki jo boljše čutim, kakor jo morem izraziti.«

»Pah, pah, moj dobri prijatelj,« je rekel vstopivši škof in se vsedel, »nobenih ceremonij med služabniki

cerkve; in zdi se mi, da ni bila nikoli potrebnejša zvestih prijateljev, kakor zdaj. Ti brezbožni izgredi, ti razuzdani prepiri ravno v mestu in pred altarjem sv. Petra zadostujejo za pohujšanje vsega kristijanstva.«

»In ostalo bo tako,« je dejal Rienzi, »dokler ne bo Njega Svetost pripravljena do tega, da bo rezidirala zopet v mestu svojih prednikov in s krepko roko krotila razposajeno plemstvo.«

»Ah, mož,« je menil škof, »ti veš, da je to govorjeno v veter; zakaj če bi papež izpolnil tvojo željo in se iz Avignona preselil zopet v Rim, bi ne imel — pri sv. Petru! — on plemstva na vajetih, marveč plemstvo njega. Saj vendar veš: dokler ni njegov sveti prednik blagoslovljenega spomina storil modrega ukrepa potegniti v Avignon, je bil oče kristijanstva — kakor se mnogo drugih očetov na stare dni — utesnjevan in zastražen od svojih upornih otrok. Ali se ne spominjaš, kako so predniki Orsinijev celo plemenitega Bonifacija, moža velikega srca in jeklenih živcev, držali v hlapčevstvu, celo njegov izhod in povratek je bil odvisen od njihove volje, tako da se je, kakor v kletko zaprt orel, sam zaletel ob tram in se ubil? Ti govoriš o rimskih spominih, a ti niso posebno vabljivi za papeža.«

»No,« je prijazno se smehljajoč rekel Rienzi primaknivši svoj stol bližje škofovemu »saj imate visoki gospod najboljši dokaz koj pri rokah; priznati moram, kakor je bilo takrat plemstvo močno, razbrzdano in brezvestno, zdaj je vse to še v večji meri.«

»Celo mene,« je rekel Raimondo in njegova lica so med govorjenjem zarudela, »dasi sem papežev vikarij in ga nadomestujem v njegovi duhovski oblasti, je šele pred tremi dnevi krvavo razžalil ta Štefan Colonna, ki mu je sv. stolica vedno izkazovala milosti in prijaznosti. Na javni cesti so njegovi služabniki porli moje in jaz — jaz, odposlanec gospodarja vseh kraljev — sem bil prisiljen se stiskati k zidu in čakati, dokler ni prešerni sivoglavec mimo mene dirjal. Tudi bogokletstev ni manjkalo, da bi bilo osramočenje popolnejše. Oprosti gospod škof, je rekel gredoč mimo mene, a saj veš, da mora ta svet imeti prednost pred onim.«

»To se je osmelil?« je vprašal Rienzi zakrivši svoj obraz z roko in na ustnah mu je zaigral prav čuden usmev, ki na sebi ni bil vesel, a je druge razveseljeval in je premenil od njegove narave resni izraz do strogosti. »Potem je čas zate, sveti oče, kakor za nas, da ...«

»Kaj — da?« ga je hitro prekinil škof. »Ali moremo kaj opraviti? Pusti svoje, entuzijastične sanje — stopi na zemljo — ozri se trezno. Kaj zamoremo proti tako mogočnim možem?«

»Gospod,« je resno odgovoril Rienzi, »nesreča je za ljudi vašega stanu, da nikdar ne poznajo ne ljudstva, ne znamenj časa. Podobni ste tistim, ki hodijo po visoki gori in vidijo samo oblake, zakrivajoče njihovo pogledom planjave in doline, med tem ko vidijo oblaki, le malo vzvišeni nad zemljo, prebivališča in življenje ljudi. Tudi vi vidite s svojega vzvišenega stališča samo samotane in motne sopare; med tem ko vidim jaz s svojega skromnejšega stališča samo pripravljane pastirjev, da obvarujejo sebe in svoje črede pred viharjem, ki ga napovedujejo oblaki. Ne obupajte, gospod; vse se da prenesti le do neke meje — do te meje je že prišla napetost — Rim samo čaka na priložnost (prišla bo kmalu, a ne naenkrat), da se dvigne proti svojim zatiralcem.«

Velika skrivnost zgovornosti tiči baje v resnobi — velika skrivnost Rienzijeve zgovornosti je tičala v sili njegovega navdušenja. Nikdar ni govoril kakor človek, ki še dvomi o svojem uspehu. Kakor večina storilcev vzvišenih velikih dejanj naj-

brž nikoli ni popolnoma spoznal čakajočih ga ovir. Svoj cilj je videl svetlo in jasno pred seboj, njegova duša pa je v domišljiji preskočila vse ovinke in daljave pota. Zaradi tega so se globoka prepričanja njegova s tako neodoljivo silo utisnila drugim v duše. Zdelo se je, da manj obljubuje in več prorokuje.

Orvietskega škofa, moža ne posebnega duha, a mirnega temperamenta in mnogihkušenj, je zavzela notranja sila njegovega družabnika, morda tudi zaradi tega, ker sta ga njegov lastni ponos in njegova strastnost razvnela proti prešernosti in nesramnosti plemstva. Predno je Rienziju odgovoril, je nekaj časa molčal.

»Ali se bodo dvignili samo plebejci?« je naposled vprašal. »Sam veš kako so malovredni in nezanesljivi.«

»Gospod,« je odgovoril Rienzi. »sodite po enem dejstvu, kako krepko stojte krog mene nenavadni prijatelji: Znano vam je, kako glasno govorim proti plemstvu; imena navajam, Savelliju, Orsiniju, Colonniju, klubujem na njih lastna ušesa. Kaj mislite, da mi odpuščajo? Kaj mislite, da bi me ne napadli z očitno silo, če bi bili samo plebejci moji zaščitniki in dobrotniki, da bi mi ne bili že davno v svojih ječah potisnili poveznika v usta ali da bi me ne bil že

čadavno pogoltnil večni molk grobov? Uvažujte,« je nadaljeval, videč na duhovnikovem obrazu, kak vtisk je nanj napravil, »da se je po vsem svetu začel velik preobrat. Barbar-ska tema dolgih stoletij je premaga-na; znanost, ki je v prejšnjih časih ljudi preminjala v polbogove, je pri-klicana iz svoje rakve; na delu je sila, ki je bolj lokava kakor sirovo trinoštvo in močnejša kakor oboro-žena vojska; začeli smo še enkrat častiti gospodstvo duha. Da, tista si-la, ki je pred malo leti Petrarco kro-nala na Kapitolu, kateri je s tem po-dvanajststoletnem molku postal pri-ča triumfu, da so bile na človeku temnega pokoljenja in neizvežbane-ga v orožju združene ravno tiste ča-sti, kakor so jih bili doslej deležni samo cesarji in premagovalci kra-ljev; tista sila, ki je v aktu češčenja zedinila rivalizujoči hiši Colonnov in Orsinijev, ki je povzročila tek-movanje najponosnejših patricijev, kdo bo nosil ali se le dotaknil škrla-tastega plašča sina florentinskega plebejca; tista sila, ki obrača še ved-no oči Evrope na nizko koč v Vau-cluse, ki daje skromnemu učenjaku povsod pripoznano svobodo, svariti tirane in se s ponosnimi prošnjami približevati celo očetu cerkve; da, ti-sta sila, ki molče delujoč podkopava trdne temelje benečanske oligarhi-

je, ki je vzbudila onkraj Alp, na Španskem, Nemškem in Flanderskem naenkrat vidno novo življenje, in je celo na onih barbarskih otokih, zavojevanih od normanskih mečev, kjer vlada zdaj najhrabrejši vseh živčih kraljev, vzbudila duha, ki ga Norman ne more ukrotiti; tista sila, katere se morajo kralji posluževati, če hočejo vladati, tista sila kaže zdaj vsepovsod svojo moč. Ta sila govori tudi iz glasu tistega, ki stoji pred vami; ta sila zbira okrog sebe vse, ki jih je razsvetlil le najslabši žarek luči, vse, v katerih sploh more vzplamteti veličastno hrepenenje. Vedite, gospod vikarij, da ga v Rimu, izvzemši naše zatiralce, ni ne enega moža, če se je naučil le enega zloga našega starega jezika, da bi ne bil s srcem in z mečem zame. Mirni gojevalci znanosti, ponosno plemstvo druge vrste, razcvitajoči se rod, ki je zrelejši od svojih lenih očetov, pred vsemi pa — gospod! — nižji služabniki cerkve, mašniki in menihi, ki jih razkošnost življenja še ni zaslepila, da bi ne videli sramote, ki se kristjanstvu godi ponoči in podnevi v kristjanski prestolici, vsi ti stoje v nerazdružni zvezi s trgovcem in umetnikom in čakajo samo na znamenje, da padejo ali zmagajo, da bodo svobodno živeli ali s smrtjo pridobili neumrljivost Rienziju in domovini.«

»Ali govoriš to resno?« je vprašal začuden škof in na pol vstal s sedeža. »Dokaži te svoje besede in videl boš, da niso služabniki božji nič manj zavzeti za srečo ljudi, kakor njihovi bratje lajiki.«

»Kar rečem,« je dejal Rienzi hladneje, »to lahko tudi dokažem; to pa storim samo tistim, ki bodo z nami.«

»Ne boj se ničesar od mene,« je odgovoril Raimondo. »Dobro poznam mišljenje Njega Svetosti, saj sem njegova odposlanec in namestnik in če bi se oblasti patricijev, ki v svoji prešernosti niti ugleda cerkve ne spoštujejo, naredile postavne in naravne meje, bi bil sveti oče naklonjen tisti roki, ki bi ustvarila te meje. Tega sem tako gotov, da hočem jaz, njegov odgovorni, dasi nevredni namestnik, ako zmagate, sam vašemu vspehu podeliti postavno moč. Toda varujte se sirovih napadov; cerkev ne sme trpeti s tem, da bi se napake njej očitale.«

»Prav, gospod,« je odgovoril Rienzi, »v tem se vjema politika vere s politiko svobode. Ne sklepajte iz mojega dolgega odlašanja na mojo previdnost. Kdor more gledati, kako so vsi okrog njega nepotrpežljivi in goreč sam od nepotrpežljivosti, vendar še zadržuje znamenje in zamore čakati na pravo uro, ne izgubi svo-

je zadeve tako lahko iz neprevdarnosti.«

»Torej še nekaj več o tem,« je rekel škof in se zopet naslonil na sedežu. »Če so tvoji načrti zreli, ne straši se, mi jih povedati. Verjemi, da nima Rim odkritosrčnejšega prijatelja kakor je on, ki je poklican vzdrževati red, a se ne čuti dosti močnega, kljubovati naskokom. Preidiva torej na namen mojega sedanjega obiska, saj je morda nekoliko v zvezi s stvarjo, o kateri sva govorila. Znano ti je, da ti je njega svetost, izročivši ti tvojo sedanjo službo, zaukazala oznaniti njega dobrohotni namen glede dovolitve splošnega svetega leta v Rimu za leto 1350. Iz dveh razlogov, ki jih boš gotovo uvidel, je ta namen občudovanja vreden: prvič, ker postane vsaka duša, ki bo pri tej priliki romala v Rim, deležna popolnega odpuščenja grehov in drugič, povedano bolj posvetno, ker se navadno dohodki svete stolice, ki sedaj niso ugodni, po darovih privabljenih romarjev in žrtvah njihove pobožnosti prav znatno pomnože. To vendar veš, ljubi Rienzi.«

Rienzi je pritrjuje kimal z glavico in prelat je nadaljeval:

»Zdaj je pa Njega svetost z največjo žalostjo zapazila, da bodo njegovi pobožni nameni morebiti pre-

prečeni. Zakaj razbojniki na javnih cestah blizu Rima so zdaj tako predrzni in mnogoštevilni, da se mora tudi najpogumnejši romar zbatiti tega potovanja in tisti, ki se bodo vender upali na pot, bodo pač vsi le izmed največjih ubožcev kristjanskega občestva, samo ljudje, ki se jim je razbojniške pohlepnosti le malo bati, ker ne bodo nosili ne zlata, ne srebra, ne dragocenih daril. Iz tega pa izhaja dvojje: na eni strani bodo bogataši izgubili priliko si pridobiti odpuščanje grehov, dasi, to ve nebo in evangelij to potrjuje izrečno, so odpuščanja grehov najbolj potrebni; na drugi strani pa bodo denarne skrinje svete stolice na brezbožen način okradene bogastev, ki bi jih smele v nasprotnem slučaju brez dvoma pričakovati od verske gorečnosti ljudstva.«

»Nič ne more biti logično jasnejše, gospod,« je odgovoril Rienzi.

»Njega svetost,« je nadaljeval vikarij, »mi je zdaj ukazal v pismih, ki sem jih prejel pred petimi dnevi, naj razložim te strašne nasledke za kristijanstvo različnim patricijem, imetnikom cerkvenih fevdov in naj zahtevam, da se odločno združijo zoper cestne razbojnike. Posvetoval sem se ž njimi, toda brez uspeha.«

»Zakaj s pomočjo in z moštvom teh razbojnikov so patriciji drug pro-

ti drugemu utrdili svoje palače,« je dostavil Rienzi.

»Prav iz tega vzroka,« je rekel škof. »Da, Štefan Colonna je bil celoteli predrzen, da je to priznal. Nič jih ni ganilo pogubljenje toliko dragocenih duš in lahko dostavim, tudi nič izguba papeževega zaklada, ki bi moral biti bistroumnemu človeku nič manj ljub, in branili so se, storiti kak korak proti razbojnikom. Zdaj slušaj drugo naročilo Njega svetosti. Če se ne posreči s plemstvom, pravi v svoji proroški dalekovidnosti, posvetuj se s Colo di Rienzijem. Ta je hraber in pobožen mož, in kakor mi poročaš, ima velik vpliv na ljudstvo. Reci mu, da si pridobi za nas velike zasluge, če najde njegov razum sredstva za uničenje Belialovih sinov in zagotovitev varnosti na cestah. Naša hvaležnost bo trajna; s čimur mi morete ti in služabniki naše stolice pomagati, s tem ne odlašajte.«

»Tako pravi Njega svetost?« je vzkliknil Rienzi. »Več ne zahtevam — hvaležnost je na moji strani, da je tako mislil o svojem služabniku in meni poveril to opravilo. Sprejemem dano naročilo in jamčim za uspeh. Dajte, gospod, da se natančno domeniva o mejah, v katerih je vse moji volji prepuščeno. Če naj ukrotim razbojnike, ki so zunaj rimskih zidov, moram imeti v oblasti ti-

ste, ki so v mestu. Če z nevarnostjo za svoje življenje prevzamem dolžnost očistiti v Rim vodeče ceste tolovajske drhali, ali bom potem imel neomejeno svobodo postopati pogumno, brezpogojno in strogo?»

»Tako ravnanje zahteva že značaj danega naročila,« je odgovoril Raimondo.

»Da! A tudi če bi bilo obrnjeno proti največjim zločincem, proti tistim, ki razbojnike podpirajo, tudi če bi bilo naperjeno proti najvišjemu plemstvu samemu?»

Škof je molčal in je govorniku ostro gledal v obraz.

»Ponavljam,« je končno rekel s pritajenim glasom in pomembnim povdarkom, »da je pri tem smelem podjetju uspeh edina potrditev. Doseži namen in obvarovali te bomo vsake odgovornosti — celo — za« —

»Za smrt takega Colonne ali Orsinija, če bi jo zahtevala pravičnost, če je v postavi utemeljena ali če bi bila le po prelomljenju postave povzročena,« je Rienzi dostavil odločno.

Škof ni odgovoril z besedami, a lahko nagnenje njegove glave je Rienziju zadostovalo.

»Gospod,« je dejal, »od tega trenutka je vse dobro. Revolucijo, obnovitev reda v državi, vodim od te ure, od tega pogovora jaz. V zavesti, da ne sme pravičnost nikdar zatisni-

ti očesa, sem doslej odlašal svoj namen, boječ se, da bi vi in Njega svetost smatrala kaznovanje postavolomcev za strogost in grajali tistega, ki bi obnovil veljavo postave. Zdaj vas sodim pravilneje. Dajte mi roko, gospod.»

Škof mu je dal roko; Rienzi jo je krepko prijel in jo spoštljivo poljubil. Oba sta razumela, da je dogovor podpečaten.

Ta v ponovitvi tako dolgi razgovor je bil v resnici le kratek; namen je bil dosežen in škof je vstal, da bi odšel. Zunanja hišna vrata so bila odprta, škofovi mnogoštevilni služabniki so držali plamenice kvišku in ravno ko se je škof obrnil od Rienzija, ki ga je bil spremil do vrat, se je naenkrat prerila skozi prelato ve spremljevalce ženska. Ko je zagledala Rienzija, je obstala in padla k njegovim nogam.

»Hitite, gospod! Hitite, za boga! hitite! Sicer je mlada signora za vedno izgubljena.«

»Signora? Nebesa in zemlja — Benedetta — o kom govoriš? O moji sestri? O Ireni? Kaj je ni doma?«

»O, gospod — Orsinijevi — Orsinijevi!«

»Kaj je ž njimi? Govori!«

Zdaj je brezsapna Benedetta presekanih odstavkih povedala navalu Martina di Prato, kolikor je

sama videla; o koncu in uspehu rabuke ni vedela ničesar.

Rienzi je molče poslušal, a smrt-na bledost na njegovem obrazu in stisnjene ustne so naznačevale njegovo razburjenje, kateremu pa z besedami ni dal duška.

»Slišali ste, gospod škof, slišali ste,« je rekel, kô je Benedetta končala in se obrnil do škofa, ki ga je bilo pripovedovanje zadržalo. »Slišali ste, kakim nasilnostim so izpostavljeni meščani. — Klobuk in meč, hitro! — Gospod, oprostite mojo naglico.«

»Kam — kam hočete?« je vprašal škof.

»Ah, pozabil sem, gospod, da vi nimate sestre. Morda tudi brata niste imeli? Ne, ne, vsaj eno žrtev hočem rešiti. Kam — ste me vprašali? V palačo Martina di Prato!«

»Do Orsinijevca in sam in da bi zahtevali pravico?«

»Sam in da bi zahteval pravico? Ne! je zavpil Rienzi na ves glas in vzevši meč, ki mu ga je prinesel služabnik, je drvel iz hiše. »A za osveto je en mož dovolj!«

Škof se je trenotek še pomudil, da bi razmišljeval.

»Izgubljen ne sme postati,« je šepetal, »kakor bi se pač lahko zgodilo, če bi bil sam prepučen besnosti tega volka. He!« je zaklical glasno,

»nesite plamenice pred meno — hitro, hitro. Mi, mi — namestnik papežev — hočemo to stvar videti. Pomirite se, dobri ljudje, vašo mlado sigroro vam pripeljemo nazaj. Naprej k palači Martina di Prato!«

VI.

Irena v palači Adriana di Castello.

Kakor je Ciprec ogledoval umotvor, v katerem so bile utelesene sarnje njegove mladosti, dočim so žive barve šumele izpod mramorja, tako je mladi in strastni Adrian ogledoval pred njim ležeče bitje, probujajoče se polagoma zopet k življenju. Če ni bila lepota tega obraza najbolj vzvišena in blesteča, če je marsikaka manj popolna lepota bila sijajnejša, kakor nežni in mirni izraz tega obličja, vendar ga ni bilo obraza prijetnejšega očesu, ki bi bil bolje izrazil nepopisni deviški čar, kakor ga skuša italijanska umetnost doseči v svojih slikah, tisti čar, ki mu dajeta skromnost zunanji, nežnost pa notranji značaj, tisti čar mladostnega cvetja telesa in srca, ki živi le dobi ko je ljubezen le še čustvo in ne poželjenje.

»Benedetta,« je končno zašepetala Irena in dvignila brez zavednosti oči k možu, ki je klečal poleg nje.

oči tiste negotove mehke barve, ki jo lahko leta gledaš, ne da bi uganil njeno skrivnost, ker se preminja, kakor se pupila razširja ter postane v senci temnejša, v svetlobi pa azurna. »Benedetta, kje si?« je rekla Irena. »Ah, strašne sanje sem imela.«

»Kaj se ti je prikazalo,« je v mislih vprašal Adrian.

»Kje sem?« je zaklicala Irena in se dvignila s svojega ležišča. »Ta soba — te preproge — sveta devica, kaj se mi še vedno sanja. In vi — vi ste gospod Adrian di Castello!«

»Ali je to ime, ki so te naučili se ga bati?« je vprašal Adrian. »Če je tako, se mu s prisego odpovem.«

Če je zdaj Irena globoko zarde-la, se to ni zgodilo iz tistega neskončnega blaženstva, s katerim bi bila po prorokovanju svojega sanjavega sreca poslušala prve ljubezenske besede Adriana di Castello. Zmedena in zbegana, v strahu, ker ni poznala kraja in boječ se že misli, da bi jo dobili samo z moškim, ki je že leta živel v njenih mislih, je najbolj občutila vznemirjenost in žalost, kar se je zrcalilo tudi na njenem obrazu. In ko se ji je Adrian zdaj približal, je vzlic nežnosti njegovega glasu in spoštovanja v njegovih očeh narasel njen strah, ki je bil toliko večji, ker ni vedela, česa se boji. Zbežala je na skrajni konec sobe, pogledala divje

okrog sebe in zakrivši z rokama obraz se razjokala.

Ganjen po teh solzah in uganivši njene misli je Adrian za trenotek pozabil vse smelejše, v njem se porajajoče želje.

»Ne boj se, ljubko dekle,« je rekel resno. »Pridi k sebi, prosim te. Tu te ne doseže nobena nevarnost in nobena zloba. Ta moja roka te je rešila nasilnosti Orsinijevih — ta soba ti bodi le prijateljsko zavetišče. Povej mi torej, lepi angel, svoje ime in svoje stanovanje, da pokličem slugo, ki te bodo takoj domov spremili.«

Olajšanje vsled jokanja je morada bolj od Adrianovih besed spravilo Ireno k sebi in ji dalo moč spoznati svoj nenavadni položaj. In ko ji je zdaj njen jasni razum povedal, zakaj se ima zahvaliti tistemu, ki ga je že toliko časa gledala v sanjah kot ideal vseh popolnosti, tedaj je zadočila zopet oblast nad seboj in se je zahvalila z ljubkostjo, ki jo je njena zadrega le še povečala.

»Ne zahvaljuj se mi,« je rekel Adrian strastno. »Dotaknil sem se tvoje roke, nagrajen sem. Nagrajen, da, in na meni je, da ti izrečem zahvalo in občudovanje.«

Irena je zopet zardela, a iz drugega nagiba, kakor poprej in po trenotnem molku rekla:

»Hvaležnost, ki sem vam jo dolžna, gospod, je toliko težja, ker ste tako lahko stopili preko nje. Izpopolnite mojo zavezanost do vas; — ne vidim svoje spremljevalke — dovolite, da me spremi domov. Od tod je pot le kratka.«

»Torej je blagoslovljen zrak, ki sem ga vdihaval,« je dejal Adrian. »A tvoje spremljevalke, ljubo dekle, ni tu. Bežala je, sodim, da med rabuko, a ker tvojega imena nisem vedel in ga vsled tvoje nezvesti takrat nisem mogel izvedeti iz tvojih ust, je bila srečna potreba, te spraviti semkaj. A jaz te spremim. Zakaj ta plahi pogled? Tudi moji ljudje pojdejo z nama.«

»Moja hvaležnost, plemeniti gospod, je majhne vrednosti; moj brat, ki ti ni nepoznan, ti ga bo primerno izrazil. Ali smem iti?« In že je bila Irena tako govoreč pri vratih.

»Kaj hrepeniš tako silno, da bi me zapustila?« je odgovoril Adrian žalostno. »Ah, če te moje oči ne bodo več videle, bo tako, kakor da je mesec zapustil noč. A sreča je že, pokoravati se tvojim željam, tudi če te peljejo od mene proč.«

Lahen usmev je zaigral Ireni na ustnicah in Adrianovo srce je bilo tako glasno, da je to sam slišal, kajti sodil je, da so usmev in povešeni pogledi dobro znamenje.

Nerad in počasi se je približal vratom in poklical služabnike. Ko sta stala na vrhu stopnic, je rekel:

»A ti, ljubka devojka, si mi rekla, da mi je znano ime tvojega brata. Naj bi dalo nebo, da bi bil resničen prijatelj roda Colonnov!«

»Njegov ponos,« je rekla Irena previdno, »ponos Cole di Rienzija je, da je prijatelj vseh prijateljev Rima.«

»Sveta devica — ta izredni človek je tvoj brat?« je zaklical Adrian, ki je, čuvši to ime, takoj spoznal ovire za svojo tako naglo porojeno hrepenenje. »Ah, Colonn — plemiču ne bo priznal nobene zasluge, dasi sem jaz, ki sem imel srečo, da sem te osvobodil, prej iskal njegovo prijateljstvo.«

»Krivico mu delaš, gospod,« je z vnemo rekla Irena. »Bolj kakor vsi drugi, ceni tvojo plemenito hrabrost, naj bi se tudi pokazala pri obrambi najnižje rimske ženske — kaj šele, ko je rešila njegovo sestro!«

»Naš čas mora biti res bolan,« je zamišljeno odgovoril Adrian, ko sta prišla na cesto, »če si ne zaupajo možje, ki z istimi čustvi žalujejo zaradi nesreče svoje domovine, če pomeni patricij že sovražnika ljudstva in če velja za prijatelja ljudstva samo, kdor je sovražnik patricija. A naj pride karkoli, pusti mi, drago

dekle, vsaj upanje, da iz tvojih prsi ne prežene prijaznega spomina name noben dvom in nobena razkritja.«

»Ah, kako malo, kako malo me poznate...« je začela Irena, a je hitro zopet utihnila.

»Govori! Nadaljuj! Kako sladkih zvokov je oropalo to tvoje molčanje moje dušo. Ti me torej nečeš pozabiti? In zopet se bodeva videla? Omejena sva na Rienzijevo hišo. Jutri obiščem svojega starega tovariša — jutri te zopet vidim — ali ne?«

Irenin molk je bil ves odgovor.

»In ker si mi povedala ime svojega brata, naredi to ime mojemu ušesu še prijetneje s tem, da dodaš še svoje ime.«

»Kličejo me za Ireno.«

»Irena! Irena! Daj, da to ime ponavljam! Mehko ime je to in ustnic se drži, kakor bi jih nič rade ne zapustile — primerno ime za bitje, kakoršno si ti.«

Tako se je Adrian, ne da bi bil zavrtnjen, s pestrimi in gorečimi besedami laskal dekletu. Spremil je svojo lepo varovanko po največjih ovinkih domov. Irena tega ali ni zapazila, ali je to molče odpustila.

Zdaj sta prišla v ulico, kjer je stanoval Rienzi. Tu je nepričakovano prišlo proti njima več mož s plamenicami. Bili so to služabniki orvietskega škofa, ki so, prihajajoč od pa-

lače Martina di Prato v Rienzijevem spremstvu šli proti Adrianovemu stanovanju. Ne da bi bili Orsinijevca videli, so od služabnikov na dvorišču izvedeli, kako se je boj končal in izvedeli tudi ime Ireninega rešitelja. Rienzi je Adrianov značaj in plemenitost dovolj poznal, da je smatral Ireno v Adrianovem varstvu za zanesljivo spravljeno, dasi je bila sicer Adrianova galanterija obče znana. A v tej varnosti za osebe je časih skrita največja nevarnost za srce. Ljubezen ni ženski nikdar tako nevarna, kakor če se tisti, ki jo ljubi, sam kroti.

Stiskajoč se k bratu, mu je Irena velela, naj se zahvali njenemu rešitelju. Rienzi je šel proti Adrianu z ono očarujočo ljubeznivostjo, ki posebno dobro pristoja navadno resnim ljudem in s katero vladajo tisti, ki gospodujejo nad srci drugih, ter ga obsul z zahvalnimi in pohvalnimi besedami.

»Preveč dolgo sva bila ločena — treba je, da se zopet spoznava,« je rekel Adrian. »Obiščem te v kratkem«.

Obrnil se je napram Ireni, da bi se od nje poslovil. Dvignil je njeno roko k ustam, jo stisnil skrivaj in si domišljeval, da so ti drobni prstki lahko in nehote stisnili tudi njegovo roko.

VII.

O ljubezni in zaljubljenih.

Če bi bil Shakespeare, obdelujoč legendi podobno ljubezensko zgodbo Romea in Julije, prenesel kraj dejanja na sever, potem dvomim, če bi nas bila mogla celo njegova umetnost sprijazniti z Julijino naglo vzplamtelostjo in silno strastjo. Tudi mislim, da jih je med nami malo pametno in trezno mislečih ljudi, ki ne bi — resno vprašani — odkrito priznali, da smatrajo romantiko in čustvenost teh nesrečnih veroneških zaljubljenecv za prenapeto in pretirano. Toda v Italiji je dobiti tej sliki čez noč nastale, a do smrti močne ljubezni, mnogo podobnih.

Kakor je ljubezen čudovito različna v posameznih dobah starosti, tako tudi pod raznovrstnimi podnebj; še dandanes čuti marsikako dekle na Italijanskem kakor Julija, in marsikak navaden ljubimec bi mogel tekmovati z vznesenostjo Romea. V tej deželi ne poznajo dolgega snubljenja. V nobeni drugi deželi ne nastane ljubezen navadno že pri prvem pogledu; na Francoskem je taka ljubezen šala, na Angleškem nekaj nezanesljivega. Tudi je pa ni dežele, kjer bi nagloma porojena ljubezen bila tako zvesta, kakor v Italiji. Kar

je v fantaziji dozorelo, postane nenkrat strast, ki ostane vse čase balzamovana po čuvstvenosti. To je opravičenje, da je Adrianova ljubezen nastala tako naglo in da je bila Irenina tako romantična. A v tem, ko sta slušala svoji srci, je bilo na njiju zapaziti neko prikrito žalost, slutnjo, ki ni bila brez čara, dasi je napovedovala neprijetnosti in bolesi. Adrian je kot pripadnik tako ponosnega rodu komaj mogel misliti na poroko s sestro plebejca, Irena pa, ki se ji ni nič sanjalo o prihodnji možnosti svojega brata, je težko mogla imeti drugo upanje, kakor to, da jo bo Adrian ljubil. Te okolščine, ki bi bile trdnjše in treznejše in krepstnejše ljudi pripravile, da bi se borile proti svojim čuvstvom, so le podžigale in utrjevale njiju ljubezen. Dobila sta dostikrat, če tudi le za malo časa, priliko se sniti — ne sama, nego le v spremstvu malomarne Benedette — časih v javnih vrtih, časih med zapuščenimi velikanskimi razvalinami okrog Rienzijeve hiše. Ne da bi se dosti menila za prihodnjost, sta se vdajala razburjenju in slasti trenutka; živela sta vedno le od dne do dne; prihodnjost jima je bila čas prihodnjega sestanka. Dalje nista gledala. Ker še nista prišla do tiste mere poželjenja, kjer je blizu padec, zato še ni bila njiju ljubezen

šla skozi tista zlata vrata, kjer neha
nebo in se začenja zemlja. Poezija,
negotovost, čistost — to je bilo za
njo vse, ne sila, združenje ali umr-
ljivo poželjenje. Pogled — sušljanje
— stiskanje rok — kvečjemu prvi
ljubezenski poljubi, redki in kratki —
to so bile meje njih čuvstev.

Adrianova hrepenenja so imela
zdaj določeno smer in jasen cilj, sa-
nje njegove ljubice so se spremenile
v življenje, ki je bilo sicer še vedno
sanjavega značaja, a je imelo v sebi
nekaj resnice. Vsa resnoba, vse zmož-
nosti, vsa razburjanja, ki so dobiva-
la pri njenem bratu duška v patri-
jotičnih načrtih, so se pri Ireni zli-
vala v en sam namen in v eno dušno
koprnjenje — v ljubezen. To navidez-
no omejeno polje mišljenja in delo-
vanja ni bilo v resnici nič manj ne-
omejeno, kakor silno polje, katero je
objemala častihlepnost njenega bra-
ta. Imela je istotako veliko moč in
hrepenenje po najvzvišenejših mis-
lih, ki se morejo poroditi v naši sla-
botnosti. Tako velika, kakor njena
navdušenost za njen ideal, bi bila,
postavljena na preskušnjo, tudi nje-
na plemenitost in njena udanost; go-
tovo bi bil pa večji njen pogum, bolj
neizpremenljivo njeno oboževanje in
manj omadeževano po samopridnih
nagibih in nizkih namenih. Nje bi ne
bili izpremenili čas, spremembe, ne-

sreče in nehvaležnost. Katera država bi mogla propasti, katera svoboda bi se mogla izpriditi, če bi bila vnema hrupnega moškega patrijotizma tako čista, kakor je molčeča zvestoba ženske ljubezni?

Pri njiju je bilo vse mlado. Srce neohlajeno in neskajeno — imela sta tisto preobilnost življenjskega soka, na kateri je nekaj božanstvene- ga. Kako neumrljivo, kako goreče in po mladostni božanstvenosti mogočno je vse, kar ustvari srce v tisti starosti, ko si mislimo, da je smrt nemo- goča. Naša mladost je taka, kakor je bila mladost zemlje tedaj, ko je v gozdovih in vodah ustvarila živa bitja, ko je razkošnost življenja stvarjala same lepote, ko so vsi po- ja- vi bili poezija, vsi vetreci arkadijske in olimpske melodije. Zlata doba ne bo na svetu nikdar nehala: obstoji še in bo obstajala, dokler ne izginejo ljubezen, zdravje in poezija, toda sa- mo za mladost.

VIII.

Trezni sodi navdušenega.

»Krivico mi delaš,« je z vnemo rekel Rienzi Adrianu koncem dolge- ga razgovora. »Ne igram vloge člo- veka, ki je samo demagog, nečem po-

segati v globine, da bi prišla moja sreča na površje. Zatapljal sem se toliko v preteklost, da se mi zdi, kakor bi se bil z njo spojil in nimam od nje ločenega življenja. Vsa moja duša gori v eni poglavitni strasti, kateri je namen — obnovitev Rima.«

»A s kakimi sredstvi hočeš to doseči?«

»Gospod, gospod! Samo na en način se da velikost takega naroda obnoviti — če se ljudstvo samo prebudi. Knezi in baroni nimajo moči, da bi kaki državi pridobili trajno slavo; sami sebe pač dvignejo, a s seboj ne dvignejo ljudstva. Vsa-ko veliko prerojenje je združeno s popolnim prevratom v ljudskih masah.«

»Potem sva pač čitala zgodovinosprav različnimi očmi,« je odgovoril Adrian. »Meni se zdi, da so bile vse velike spremembe delo nekaterih posameznikov, ljudstvo pa je te spremembe molče sprejelo. Toda, ne bova se prepirala, kakor je v šolah navadno. Ti oznanjaš glasno, da se pripravlja strahovita kriza in da se bodo ustvarile dobre razmere. Kako? Kje je vaše orožje? Kje so vaši vojniki? Ali je plemstvo manj močno, kakor je bilo doslej? Ali je drhal smelejša, zanesljivejša? Nebo mi je priča, da iz mene ne govore predsodki mojega stanu; jokam nad propada-

njem svoje domovine. Rimljan sem in kot tak pozabljam, da pripadam plemstvu. A tresem se, kadar mislim na vihar, ki ga hočete tako drzno izzvati. Če se vaša vstaja posreči, bo uspeh s težavo pridobljen in kupljen s krvjo najponosnejših rimskih imen. Vi nameravate vprizoriti novo pregnanje Tarkvincev, a zdi se mi, da bo bolj podobno proskribciji Sullovi. Krvoprelitje in izgredi ne zboljšujejo potov do miru. Če pa podležete, bodo za vedno skovane verige za Rim; brezuspešen poskus pobegniti je le povod za strašnejše muke sužnjev.«

»Kaj bi nam torej gospod Adrian svetovali?« je vprašal Rienzi s sarkastičnim smehljajem: »Ali naj čakamo, da se Orsiniji in Colonna ne bodo več pretepali? Ali naj prosimo Colonne za svobodo in Orsinije za pravičnost? Gospod — plemenitašev ne moremo klicati na pomoč proti plemenitašem. Ne moremo jih prositi, naj omeje svojo oblast; mi moramo sami dobiti to oblast v roke. Poskus je združen z nevarnostmi, a storimo ga pod spomeniki Foruma in če pademo, bomo umrli dostojno naših očetov. Vi imate mnogo pradedov, zveneče naslove, obširna zemljišča in govorite o svojih podedovanih časteh. Tudi mi, rimski plebejci, imamo svoje. Naši očetje so bili svobodni

možje. Kje je njihova zapuščina? Ni bila prodana, ni bila proč dana, nego ukradena nam je bila, zdaj z golju-fijo, zdaj s silo; oropana, med tem ko smo spali, ali nam med hrupom in v boju s smelo roko iztrgana. Gospod, mi zahtevamo samo, da se nam vrne ta naša postavna dedščina. Za vas je to istega pomena. Z našo svobodo je konec tudi vaše. Ali morete v hišah svojih očetov prebivati, ne da bi vas varovali stolpi in utrdbe in kupljeni meči morilcev? Ali morete iti ponoči na ulico, ne da bi bili oboroženi ali zastraženi? Vi, plemiči, lahko vračate zlo za zlo, česar se mi ne smemo drzniti; vi lahko tudi druge strahujete in jim silo delate. Toda — ali je nebrzdanost nadomestilo za svobodo? Moč in sijaj imate — a varnost po enakih postavah bi bila več vredna. Če bi bil jaz na vašem mestu ali če bi bil jaz Štefan Colonna, jaz bi ravno tako željno kakor zdaj hrepenel po svežem zraku svobode, ki ne more prodreti skozi ovire in utrdbe, ki ste jih postavili proti svojim so-meščanom, varen vsled molčeče sile postave, ne vsled previdnosti in ne-zaupnosti, ki sta večni spremljevalki sovražne nasilnosti. Tiran misli, da je svoboden, ker zapoveduje suž-njem, a v svobodni državi je zadnji kmet svobodnejši od njega. O, go-spod, ko bi vi, ki ste hraber, veliko-

dušen in prosvitljen, vi, skoro edini med svojimi stanovskimi tovariši, ki ve, da smo imeli nekoč domovino, mogli čutiti naše bolesti in se z nami bojevati, da bi jim bil storjen konec.«

»Ti se hočeš vojskovati proti Štefanu Colonna, mojemu sorodniku; sicer ga poznam le malo in po pravici rečno, ga tudi ne čislam posebno, a vendar je ponos naše hiše; kako naj se torej združim s teboj?«

»Varno bo njegovo življenje — varno njegovo imetje, varno njegovo dostojanstvo. Proti čemu se bomo vojskovali? Proti njegovi sili, delati drugim krivico.«

»Če bi spoznal, da so ti na razpolaganje še druge moči in ne samo besede, bi bil napram tebi pač manj milostiv.«

»Kaj tega še ni spoznal? Ali mu ne kaže navdušenje ljudstva, da sem mož, ki se ga naj boji? On — previdni, prekanjeni, globokovidni zida trdnjave in stolpe in s svoje strehe ne vidi mogočnega poslopja, ki sem ga jaz vstvaril?«

»Ti! Kje, Rienzi?«

»V srcu Rima! Kaj tega ne vidi? Ne, ne, on in vsi, vsi njegovega rodu so slepi. Ali ni tako?«

»Štefan Colonna gotovo ne verjame v tvojo moč, sicer bi vas bil že davno uničil. Da, šele pred tremi

dnevi je rekel povse resno, da raje vidi, da govoriš ti ljudstvu, kakor da bi mu govoril najodličnejši duhovnik vsega kristijanstva, ker drugi govorniki ljudstvo samo razburja-jo, ti pa je pomiriš in je pripraviš do tega, da se razide.«

»In tega moža imenujete globokogledega? Ali nista nebo in zrak najmirnejša, kadar se pripravlja vihar? Da, gospod, razumem, Štefan Colonna me zaničuje. Kakor se spominjate, sem v prejšnjih letih obiskoval njegovo palačo in se mu z dovtipnimi pripovedkami in krepkimi izreki prikupil. Ha - ha! Časih me je spekočo vljudnostjo imenoval svojega šaljivca, svojega hišnega norca. Pogoltnil sem sramočenje in se celo priklanjal za njegove izraze pritrjevanja. Iz istega vzroka in za isto stvar bi se tudi še zdaj podvrgel taki pokori in takemu osramočenju. Kaj sem hotel doseči? Ali mi morete to povedati? Ne! Vam bom pa to sam zašepetal: hotel sem si pridobiti zaničevanje Štefana Colonne. Pod tem zaničevanjem sem bil zavarovan vse dokler nisem postal varstva nič več potreben. Nisem se hotel patricijem pokazati strašen, da bi mogel mirno in neosumljen hoditi med ljudstvom. Posrečilo se mi je in zdaj sem vrgel plašč od sebe. Drzno bi lahko Štefanu Colonne v tej uri rekel, da kljubujem

njegovi jezi in da zasmehujem njegove ječe in njegove oborožence. Če pa me še smatra za tistega Rienzija, ki sem bil prej, pustite mu to mnenje. Jaz lahko čakam na svojo uro.«

»Toda, povej mi,« je rekel Adrian, ki ni hotel posnemati tovariševega načina govorjenja. »Kaj zahtevaš za ljudstvo, da bi opustil svoje podžiganje strasti? Ljudstvo je nevedno in trmoglav, zato ne smeš od ljudskega razuma ničesar pričakovati.«

»Zahtevam popolno pravičnost in varnost za vse. Z manjšo obljubo se sploh ne zadovoljim. Od plemičev zahtevam, da poderejo svoje trdnjave, da odpuste svoje oborožence, da ne bodo zahtevali, da se hudodelstva plemenitašev ne smejo več kaznovati in da bodo iskali varstva pri javnih sodiščih.«

»Prazno zahtevanje,« je dejal Adrian. »Zahtevaj, kar se da uresničiti.«

»Ha-ha,« je odgovoril Rienzi s trpkim usmevom. »Kaj nisem rekel, da je blazno zahtevati od velikašev, naj spoštujejo postavo in pravičnost? Ali me morete še grajati, če to iščem pri drugih?«

Naenkrat je premenil glas in dejal z veliko slovesnostjo:

»Tudi kadar človek bedi, ima lahko nečimerne sanje. A tudi spa-

nje je časih mogočen prorok. Nebo občeje v spanju na skrivnosten način z ljudmi in vodi svoja pozemska orožja po potih, na katere jih je postavila višja previdnost.«

Adrian ni ničesar odgovoril. Ni bilo prvič, da je zapazil, kako čudno je Rienzijevo dalekovidni razum prepojen z mističnim praznoverstvom. Mladi plemič, dasi dovolj veren, četudi ne vdan lahkovernosti svoje dobe, je vsled tega v tem večji meri dvomil, da bi se Rienzijevo načrti mogli uresničiti. V tem pa se je silno zmotil, dasi je njegova zmota izvirala iz zdrave pameti. Nič namreč ne podžiga človeškega poguma tako, kakor trdna vera, da je dotični človek orodje božje modrosti. Maščevalnost in patrijotizem sta dvigali, ki najdeta v fanatizmu oporo, da zasučeta svet. Moder mož zamore državo voditi, entuzijast jo pa ali pomladi ali jo pa uniči.

IX.

»Ko je ljudstvo zagledalo podobo, je vsakdo ostrmel.«

Na trgu pod Kapitolom je bila zbrana velikanska množica. Vsak se je skušal mimo svojega soseda preriniti naprej, da bi prišel do mesta,

kjer je bila množica trdno in tesno zgnečena.

»Corpo di Dio,« je dejal mož velikanske postave, ki je rinil naprej kakor ladja, ki meče šumeče valovje na desno in na levo, »to je pa trud. V imenu svete Bogorodnice — čemu siliti tako naprej. Kaj ne vidite, gospod Ribal, da je moja desna roka brez moči in obvezana, da si ne morem bolje pomagati, kakor majhen otrok? In vendar navaljujete name, kakor bi bil star zid.«

»Ah, Cecco del Vecchio! Torej mi se vam moramo umakniti — vi ste premajhni in preslabotni, da bi mogli priti skozi gnečo! Čakajte, jaz vas bom ščitil.« Tako je govoril štiri čevlje visok pritlikavec in je gledal kvišku k velikanu.

»Gotovo,« je rekel ljuti kovač, ogleduje drhal, ki se je glasno smejala pritlikavčevi ponudbi, »vsi smo potrebni zaščite, veliki in mali. Zakaj pa se smejete, vi opice — vi pač ne razumete nobene primere.«

»In vendar smo prišli sem, da bi videli primero,« je nekdo nekoliko porogljivo zaklical iz množice.

»Dober dan, gospod Baroncelli,« je odgovoril Cecco del Vecchio. »Vi ste vrl mož in ljubite ljudstvo. Če vas vidim, se mi srce zasmeye. Kaj naj pomeni to vrvenje?«

»Papežev notar je razpostavil veliko sliko na trgu in zijalci pravijo, da se nanaša na Rim. In tako puste zdaj v tej vročini, da se jim tope možgani, samo da bi pojмили uganko.«

»Ho, ho,« je dejal kovač in se tako krepko potisnil naprej, da je ogovorjenec zaostal za njim, »če ima Cola di Rienzi kaj opraviti pri tej stvari, bi predrl skale in kamne, da bi tja prišel.«

»Take mrtve mazarije nam bodo že kaj dobrega prinesle,« se je rogal Baroncelli, a nihče ga ni poslušal in on, ki bi bil rad igral demagoga, se je od zavisti ugriznil v ustnice.

Med ječanjem in preklinjanjem moških in med zmerjanjem in kričanjem žensk si je kovač napravil pot do prostora, ki je bil zaprt z verigami in kjer je bila razstavljena velika slika.

»Kako je prišla slika sem,« je nekdo kričal, »jaz sem bil prvi na trgu.«

»Našli smo jo tu, ko se je zdanilo,« je rekel kupčevalec s sadjem. »Nikogar ni bilo pri sliki.«

»A zakaj mislite, da ima Rienzi kaj opraviti s to sliko?«

»No, kdo pa drugi?« je odgovorilo dvajset glasov.

»Res je — kdo pa drugi,« je ponavljal kovač. »Prisegel bi, da je do-

bri mož porabil celo noč, da je podoba sam naslikal. Pri krvi sv. Petra — močno je lepa. Kaj neki predstavlja?»

»To je uganka,« je menila zamišljeno neka prodajalka rib. »Ko bi jo rešila, bi srečno umrla.«

»Brez dvoma predstavlja slika nekaj, kar je v zvezi s svobodo in z davki,« je rekel mesar Luigi in se nagnil nad verige. »Ah, če bi Rienzi hotel — vsak revež bi lahko imel kosček mesa v loncu.«

»In toliko kruha, kolikor bi ga mogel pojesti,« je dostavil neki blede pek.

»Ah — kruha in mesa ima vsakdo. Ampak kako vino morajo ubožni ljudje piti! Človek že nima poguma, da se v svojem vinogradu potrudi,« se je oglasil neki vinogradnik.

»Ho, halo — živio Pandulfo di Guido! Dajte gospodu Pandulfu prostor. Ta je učen mož; ta je prijatelj velikega notarja; ta nam razloži podobo; prostor — dajte prostor.«

Počasi in skromno je korakal Pandulfo di Guido proti verigam Bil je to miren, imovit in češčen učenjak, ki so ga mogli samo viharne časi izvabiti iz njegovega tihega doma. Ogledoval je sliko dolgo in pazljivo. Ljudstvo se je z odprtimi ustmi gnetlo okrog njega, ozirajoč se zdaj na podobo, zdaj na Pandulfa.

»Ali ne razumete jasne vsebine te slike?« je končno izpregovoril Pandulfo. »Glejte, kako je slikar naslikal široko viharo morje — glejte valove!«

»Glasno — glasno,« je kričala nestrpna nožica. »Tiho,« so kričali tisti, ki so stali Pandulfu najbližje, »častiti gospod govori popolnoma razumljivo.«

Med te je nekaj razsodnejših ljudi prineslo preprosto mizo in prosili so, naj Pandulfo s te mize govori ljudstvu. Bledi meščan, ki ni bil izvežban govornik, je bil nekoliko v zadregi, a ko se je ozrl po veliki, sapo zadržujoči množici, mu je njegova iskrena vnema za stvar dala poguma in navdušenja. Iz njegovih oči je švilgal ogenj, njegov glas je mogočno narasel in ponosno je dvignil svojo, navadno na prsi sklonjeno glavo.

»Na ti podobi,« je začel znova, »vidite strašno, viharo morje in na njegovih valovih pet ladij. Štiri izmed teh so že razbite, jambori so zlomljeni, valovi udirajo čez razdrte opaže; ladje so brez pomoči in brez upanja. Na vsaki teh ladij leži žensko truplo. Ali ne vidite na bledem obrazu in svinčenobarvnih udih, kako dobro je slikar pogodil barve in strahoto smrti? Nad vsako teh ladij je zapisana beseda. Tam vidite ime Kartago, tam pa imena Troja, Jeru-

zalem in Babilon. Vse štiri ladje pa imajo skupen nadpis »krivica nas je spravila v propast«. Obrnite sedaj svoje poglede na središče podobe. Tam vidite peto ladjo. Valovi jo mečejo sem in tja, jambor je zlomljen, krmilo odtrgano, jadra razcapana. Ta ladja še ni razdrtina, kakor druge, a mnogo ne manjka do tega. Na ladji kleči žalno oblečena ženska; pogledjte boleost na njenem obličju — kako izvrstno je slikar zadel moč in brezupnost te bolesti. V molitvi dviga roke, proseč pomoči od neba in od vas. Pogledjte nadpis — to je Rim — da, vaše rodno mesto je to, ki govori iz te slike.«

Množica se je zazibala sem in tja in doslej vladajočemu molku je sledilo živo šušljanje.

»Obrnite zdaj svoje poglede na desno stran slike,« je nadaljeval Pandulfo. »Tu boste spoznali vzroke viharju in videli, zakaj je peta ladja v taki nevarnosti in so njene sestre tako razbite. Pogledjte te štiri skupine različnih zveri, ki iz svojih pošastnih žrel pošiljajo vetrove in viharje, ki trpinčijo in trgajo morje: V prvi skupini vidite leve, volkove in medvede. Nadpis pravi, da so to postavolomni in divji gospodarji v državi. V drugi skupini so psi in prasci — to so hudobni svetovalci in zajedavci. V tretji skupini vidite zmaje in

lisice, to so krivični sodniki in uradniki in tisti, ki pravico prodajajo. Zajci, koze, opice, ki pomagajo pri viharju, pa predstavljajo glasom nadpisa tatove in morilce, razbojnike in zakonolomce. Rimljani — ali še niste na jasnem ali pa ste razumeli uganko te slike?»

Daleč v svojih utrjenih palačah so Savelliji in Orsiniji slišali odmev vpitja, ki je bil odgovor na Pandulfovo vprašanje.

»Kaj nimate nič upanja?» je učenjak začel znova, ko je vpitje ponehalo. »Kaj vam podoba, predstavljajoča vašo bedo, ne obeta osvobojenja. Poglejte! Nad tem divjim morjem se odpira nebo in iz njega prihaja v sijaju božje veličanstvo, kakor bi šlo na sodbo. Iz žarkov, obdajajočih duha božjega, sijeta dva plamteča meča, a poleg teh mečev stojita jezna, trda, pripravljena na osvobojenje oba sveta čuvarja — mogočna zaščitnika vašega mesta. Rimsko ljudstvo, zdravstvuj, primera je pri kraju.«

X.

Priklicanje silovitega duha, ki zna pozneje čarovnika raztrgati.

Za časa tega živahnega prizora v okolici Kapitola, je bil v neki sobi te palače provzročitelj razburjenja,

Rienzi, navidezno ves zatopljen v brezpomembne malenkosti svojega uradnega poklica. V tem, ko se je šum in krik množice valil proti njegovi sobi, se je zdelo, da ga sploh ne čuje ali pa se ne da motiti pri svojem delu. Z neprekinjeno enakomernostjo kakega avtomata je z jasno in lepo pisavo tistega časa zapisoval v svojo veliko knjigo obsodbe vredne dogodke, ki so ga boljše kakor javni govori poučevali o hudodelstvih, storjenih na ljudstvu in mu dajali v roke isto orožje — dejstva — ki je zloraba ako težko odbija.

»Stran druga, knjiga B« je rekel z mirnim uradnim glasom svojim pisarjem. »Ali je tam zapisan dobiček od naklade na sol? Oddelek št. 3. — prav dobro. Stran deveta, knjiga D — koliko je davčni prejemnik Vescoaldi oddal denarja? Kaj — dvanajst tisoč goldinarjev — ne več? Ta brezvestni slepar! (Zunaj se je zaslišalo glasno klicanje: Pandulfo — živio Pandulfo!) Prijatelj Pastrucci — vaše misli niso pri delu. Vi poslušate hrup na trgu; blagovolite se raje pečati z računom, ki sem ga vam poveril. Santi, koliko denarja je oddal Antonio Tralli?«

Na vratih je nekdo lahko potrkal in v sobo je stopil Pandulfo.

Pisarji so nadaljevali svoje delo, dasi so se živahno ozirali na ble-

dega častitljivega obiskalca, čigar ime je na njih veliko začudenje ljudstvo tako viharo klicalo.

»Ah, prijatelj,« je dejal Rienzi s precej mirnim glasom, dočim so se mu roke tresle slabo prikritega razburjenja. »Vi hočete z menoj na samem govoriti? Dobro, dobro! Tu notri!«

Peljal je meščana v sobico poleg pisarne, zaprl vrata in prijel z naravno nepotrpežljivostjo svojega značaja Pandulfa za roko.

»Govorite,« je zaklical. »Ali razumejo tolmačenje. Ali ste jim stvar jasno in razumljivo razložili? Ali jim je šlo globoko v dušo?«

»O — pri sv. Petru — da,« je rekel meščan, razburjen in povzdignjen, da je tudi on govornik. »Kar požirali so vsako besedo mojega razlaganja, do mozga jih je pretreslo. To uro jih lahko peljete v bitko in izkazali bi se kot junaki. Kar se tiče kovača-velikana ...«

»Kako? Cecco del Vecchio?« ga je prekinil Rienzi. »Njegovo srce je iz zlata — kaj je storil?«

»Prišel me je za rob moje suknje, ko sem šel z govorniške mize (o, da me niste videli — na mojo vero, prijel bi vas bil za suknjo — bil sem drugi Rienzi) in jokajoč, kakor otrok je rekel: O, gospod, jaz sem le ubog mož nizkega stanu; ali če bi bila

vsaka kapljica krvi v mojem telesu zase življenje, žrtvoval bi svojo kri za domovino.«

»Duša poštena,« je ginjen vzkliknil Rienzi. »Da bi imel Rim le petdeset takih mož. Nihče nam ni med svojimi ljudmi toliko koristil, kakor Cecco del Vecchio.«

»Že njegova velikost jim velja za varstvo,« je menil Pandulfo. »Že to je nekaj, da slišijo ljudje kljubovalne besede takega velikana.«

»Ali je bilo slišati tudi glasove, ki so obsojali sliko in njen smisel?«

»Ne enega.«

»Čas je torej skoro zrel — nekaj ur še in utrgati bomo morali sad. Aventin, Lateran in potem posamična tromba.«

S prekrižanimi rokami in povesenimi očmi se je Rienzi po teh besedah zatopil v svoje sanje.

»Skoro bi bil pozabil,« se je glasil Pandulfo, »da bi bila množica najraje sem pridrvela, tako je bila razburjena in želela te videti. A Cecco del Vecchio je na mojo prošnjo stopil na govorniški oder in jim na svoj preprosti način povedal, da se to ne spodobi sedaj, ko si s posvetnimi in duhovskimi zadevami zaposlen na Kapitolu. Ali nisem prav storil?«

»Popolnoma prav, Pandulfo.«

»A Cecco del Vecchio je rekel, da mora priti sem in ti poljubiti roko. Lahko ga tu pričakuješ v trenutku, ko se bo mogel neopažen splaziti od množice.«

»Dobro došel,« je nekako raztresen odgovoril, še vedno v svoje misli zatopljeni Rienzi.

»In glej — tu je,« je dejal Pandulfo, ko je eden pisarjev oglasil kovača.

»Naj vstopi,« je rekel Rienzi in se mirno vsedel.

Ko je velikanski kovač stal pred Rienzijem, je imel Pandulfo veselje opazovati čudovito oblast duha nad materijo. Ta mogočni in kljubovalni velikan, ki se je pri vseh ljudskih puntih s svojimi kamenitimi mišicami in železnimi živci visoko dvigal nad množico in bil središče in zaščitnik drugim, je stal sedaj zarudevajoč in drhteč pred duhom, ki je njegovega takorekoč šele vstvaril. V resnici, kdor vzbudi v sužnju čustvo in dušo, ta se — v kolikor je to človeku mogoče — približa bogu kot stvarniku bolj kakor filozof in bolj kakor pesnik. Ako pa prsi tega ne morejo vzdržati, zna dar postati darovalcu v prokletje; kdor postane naenkrat iz sužnja svoboden človek, ta postane lahko ravno tako hitro iz svobodnega človeka lopov.

»Stopi bližje, prijatelj,« je po kratkem molku rekel Rienzi. »Vem, kaj si že vse storil in kaj še hočeš storiti za Rim. Vreden si njegovih najlepših dni in rojen, da se jih udeležiš, če se povrnejo.«

Kovač se je vrgel Rienziju pred noge. Rienzi je iztegnil roko, da bi ga dvignil; Cecco del Cecchio je prijel roko in jo spoštljivo poljubil.

»V tem poljubu ni izdajstva,« je smehljaje rekel Rienzi. »Toda vstani, prijatelj; samo pred bogom in njegovimi svetniki sme človek klečati.«

»Kdor nam pomaga v sili, je svetnik,« je dejal kovač. »In tega ni nihče drugi storil, kakor ti.« »A kdaj,« je pristavil s pritajenim glasom in gledal Rienzija ostro, kakor človek, ki čaka na znamenje za boj, »kdaj storim glavni udarec?«

»Ti si že govoril z vsemi zanesljivimi možmi v svoji sosesčini — ali so dobro pripravljeni?«

»Pripravljeni so živeti in umreti, kakor jim Rienzi ukaže.«

»Izkaz teh mož — število, ime, hišo in poklic — to moram še nocoj imeti.«

»Dobiš ga.«

Vsak mora svoje ime podpisati ali z lastno roko napraviti znamenje.«

»Zgodilo se bo.«

»Slušaj dalje! Počakaj nocoj, po solnčnem zahodu, Pandulfa v njegovi hiši. Povedal ti bo, kje dobiš to noč nekaj vrlih mož; vreden si, da boš mednje sprejet. Ali ne boš izostal?«

»Pri svetih stopnicah!« Vsako minuto bom štel!« je rekel kovač, čigar zatemneli obraz se je svetil ponosa zaradi dokazanega mu zaupanja.

»Med tem pazi na vse svoje sosedes. Ne pusti, da bi kateri postal malodušen ali plah — nobeden tvojih prijateljev si ne sme užgati pečata, da je izdajalec.«

»Če dobim le enega, ki se skriva ali omahuje — prerežem mu vrat, pa če bi bil moje lastne matere sin,« je rekel pogumni kovač.

»Haha,« je vzkliknil Rienzi z onim posebnim, njemu lastnim smehom. »Čudež, čudež! Zdaj govori slika.«

Mračilo se je že, ko je Rienzi zapustil kapitol. Veliki trg pred njegovimi zidovi je bil prazen in zapuščen; Rienzi se je tesno zavil v svoj plašč in je šel zamišljen svojo pot.

»Skoraj sem dosegel višavo,« je razmišljeval »in zdaj zija pred menoj prepad. Če se mi ne posreči — kak padec. Z menoj pade zadnje upanje moje domovine. Plemič se ne bo nikdar dvignil proti plemiču. Nikdar pa tudi ne bo noben plebejec imel

take prilike in take moči, kakor jaz. Rim je priklenjen name — na eno samo življenje. Svoboda vseh časov je navezana na bilko, ki jo zna prvi veter izruvati. O usoda — ali me nisi izbrala in namenila za velika dejanja? Kako me je to sveto stremljenje vodilo korak za korakom. Kako je vsaka ura pripravljala naslednjo. In vendar — kaka nevarnost! Če bi nestanovitno ljudstvo, ki je vsled dolgega hlapčevanja postalo strahopetno, v odločilnem trenutku le malo omahovalo, bom izgubljen.«

Govoreč tako je dvignil oči in glej — zdelo se mu je, da pada večerna zarja na zdrobljene ostanke Tarpejske skale. To ni bilo dobro znamenje in Rienzijevo srce je bilo hitreje, ko je tako naenkrat zagledal temne razvaline.

»Strašen spomenik« si je mislil. »Kakih katastrof za neznane narčrte priča si že bil. Na koliko podjetij, o katerih zgodovina molči, si že pritisnil svoj pečat. Kako naj vemo, če so bila ta podjetja zločinska ali pravična? Kako naj vemo, če ne bi bil tisti, ki je bil obsojen kot izlajalec, postal nesmrten kot osvoboditelj, da se mu je njegov namen posrečil. Če padem — kdo bo spisal mojo kroniko? Eden izmed ljudstva? Ah, ljudstvo je nevedno in zaslepljeno in ne stvarja duhov, na katere bi se za-

namci mogli sklicevati. Eden izmed patricijev? S kakimi barvami bom naslikan! Med razvalinami ne bo prostora za moj nagrobni spomenik in nobena roka ne bo potresala cvetk na moj grob, vse moje sanje o časti in slavi bodo žele samo prokletje večnih očitanj.«

S takimi razmišljanji o koncu svojega mogočnega podjetja je Rienz nadaljeval pot. Prišel je do Tibere in se ustavil za nekaj trenutkov ob čudoviti reki, na katero je slovesno sijalo škrlatastojasno nebo. Šel je čez most, vodeč v mestni del Trastevere, čigar prešerni prebivalci se ponajajo, češ, da so edini pravi nasledniki starih Rimljanov. Tu so postali njegovi koraki hitrejši in lahkejši; v njegovi notranjosti so se vzbudile vselejše, četudi manj vzvišene misli, za trenotek umirjena častihlepnost je prepustila njegovega trpinčenega in utrujenega duha gospodstvu nežnejšega hrepenenja.

XI.

Nina di Roselli.

»Rečem ti, Lucia, tega blaga ne maram; tako blago mi ne pristoja dobro. Ali si že kdaj videla tako revno barvo? Ta škrlatna rdečica — ta višnjevkaستا barva. Zakaj si dopu-

stila, da je mož to tukaj pustil? Naj to jutri odnese kamor hoče. To je morda dobro za signore onkraj Tiberre, ki menijo, da mora biti vse popolno, kar prihaja iz Benetk. Toda jaz, Lucia, jaz gledam le s svojimi očmi in imam svojo lastno sodbo.«

»Ah, draga gospodinja,« je rekla služkinja, »če bi vi že to bili, kar prej ali slej gotovo postanete, namreč velika dama, kako dostojanstveni bi vi bili. Sveta Cecilija, dokler bi bila signora Nina navzoča, bi nihče v celem Rimu ne pogledal druge dame.«

»Ali bi jih učili razkošja,« je rekla Nina. »O, kake slovesnosti bi prirejali! Ali nisi zadnji teden gledala z galerije šumno veselico, ki jo je priredila signora Giulia Savelli?»

»Da, signora, in ko ste vi v krilu, okrašenem s srebrom in z biseri, šli v dvorano, je vsa galerija glasno šušljala. Vsi so rekli: Savelliju imajo angela za gosta.«

»Lucia — ne laskaj se mi!«

»Rekla sem golo resnico, signora. A to je bilo slavlje — kaj ne? Velikansko! Petdeset služabnikov v škrlatu in zlatu in godba je neprestano svirala. Godce so poklicali iz Bergama. Ali se vam slavlje ni dopadlo? Jaz bi prisegla, da ste tisti dan slišali mnogo lepih besed.«

»Ah — ne enega glasu nisem slišala, vsa godba mi je bila pokvarjena. To pa ti povem, dekcle: Če bi bila jaz signora Giulia, bi se ne zadovoljila s tako klavrnim slavljem.«

»Kaj — klavarno? Vsi plemiči pravijo, da je to slavlje nadkrililo najponosnejšo svatbo pri Colonnih. Da, neki Neapolitanec, ki je sedel poleg mene in ki je stregel pri poroki mlade kraljice Ivane, ta je rekel, da je še Neapolj bil nadkriljen.«

»To je mogoče. O Neapolju ne vem ničesar. To pa vem, kaj bi bil moj dvor, če bi bila kar nisem in nikdar ne bom. Namizna posoda bi morala biti zlata, čaše bi morale biti do roba okrašene z dragimi kamni, niti za prst bi se ne smelo videti tlaka v sobah in povsod bi viselo z zlatom pretkano blago. Vodomet na dvorišču bi moral metati iz sebe orijentalско blagovonje in moji paži bi ne bili surovi pobje, ki morajo sami zardevati zaradi svoje okornosti, nego čedni še ne dvanajst let stari dečki, izbrani iz prvih rimskih palač. In kar se tiče godbe — o Lucija! — Vsak goddec bi imel venec in bi si ga zaslužil in najboljši igravec bi dobil — da bi druge vzpodbujal in bil sam odlikovan — cvetlico iz mojih rok. Ali si videla tudi obleko signore Giulie? Kake barve! Solncu bi opoldne sramoto naredile. Rumeno in modro,

pomarančasto in škrlatasto. O — vsi svetniki! Še ves drugi dan so me oči bolele.«

»Brez dvoma je, da signora Giulia nima takega okusa, v sestavljanju barv, kakor vi,« je rekla uslužna hišna.

»In potem — kako nastopanje — nič kraljevskega. Ko je korakala po dvorani, je skoro vsak čas stopila na svojo vlečko in je potem z bedastim smehom rekla: Ta slavnostna oblačila so nadležna nepotrebnost. Velikam res ni treba slavnostnih oblačil; jaz bi se krasila zase, ne za druge. Vsak dan bi moral imeti svoje novo oblačilo, krasnejše kakor prejšnji dan in vsak dan bi moral biti slavnostni dan.«

»Zdi se mi,« je rekla Lucia, »da je gospod Giovanni Orsini svoji sorprogi jako vdan.«

»Ta! Ta medved!«

»Mogoče, da je medved! A njegov kožuh je dragocen. Njegova bogastva so neizmerna.«

»A ta norec jih ne zna porablјati.«

»Ali ni bil to mladi gospod Adrian, ki je poleg stebra, koder je godba igrala, z vami govoril?«

»Mogoče — pozabila sem na to.«

»Čujem, da le malokatera dama pozabi, če se ji gospod Adrian sladka.«

»Navzočen je bil samo en mož, katerega se je vredno spominjati,« je odgovorila Nina ne meneč se za namigovanje svoje služabnice.

»In kdo je bil to?« je vprašala Lucia.

»Stari učenjak iz Avignona.«

»Kaj — tisti s sivo brado? O signora!«

»Da,« je rekla Nina z resnim, žalostnim glasom. »Če je ta govoril, je vse izginilo izpred mojih oči — zakaj govoril je samo o njem.«

Pri teh besedah je Nina globoko zavzdihnila in solze so ji stopile v oči.

Hišna se je zaničljivo nasmehnila in začudeno pogledala Nino, a ni se upala ničesar reči.

»Odpri okno,« je velela Nina čez nekaj hipov, »in daj mi oni papir. Ne ta — verze, ki so mi bili včeraj poslani. Kako — ti si Italijanka in ne čutiš, da govorim o Petrarcevi pesmi?«

Sedeč tik odprtega okna, skozi katero je sijala mehka mesečina, poleg sebe svetiljko, pred katero je navidezno varovala svoje oči, dočim je v resnici hotela skriti svoj obraz pred Lucijo, se je mlada signora zatopila v one nežne sonete, ki so takrat ljudem zmešavali pamet in užigali srca.

Nina di Roselli je bila iz revne hiše, ki si je komaj vzdrževala stališče med nižjim plemstvom, dasi se je ponašala, da izhaja iz neke rodovine rimskih konzulov. Nina je bila razvajan otrok in oboževanka in tiranka svojih staršev. Njena krepka in samosvoja volja je povzročila, da je vladala, kjer bi se morala pokoravati. Dasi je živela v deželi, kjer so bila neomožena mlada dekleta strogo nadzorovana, si je vendar polagoma pridobila predpravico neodvisnosti. Imela je pa več znanja in razuma, kakor navadno ženske njene dobe, obojega toliko, da je veljala pri svojih starših za pravo čdo. Tudi je bila, kar je pri le-teh še več veljalo, izredno lepa, in bila je, česar so se še bolj bali, neupogljivo ponosna. Ta ponos je bil združen s tisoč nežnimi in ljubkimi lastnostmi, ali je izginil, kadar je ljubila. Bila je obenem nečimerna in velikodušna, odločna, a strastvena; v njeni nečimernosti in nagnenju za razkošje je bilo nekaj velečastnega, v njeni trmoglavosti nekaj čudovito ljubkega. Njene napake so jo povelečevale; brez njih bi bila manj veljala kot ženska. Kdor jo je spoznal, ta je po njej sodil druge ženske. Njena častihlepnost ni bila vsakdanja, kajti odločno je odbila več takih snubcev, na katere bi hči Rosellija smela sploh komaj upati. Ne-

izobraženost in nasilnost rimskega plemstva se je njej, ki je imela visoke pojme o poeziji, ljubeznivosti in sijaju izvoljenih stanov, zdela barbarska, strašna in zaničljiva. To je bil vzrok, da je prekoračila svoje dvajseto leto neporočena, a ne da bi ne bila že ljubila. Napake njenega značaja so še povečevale ideal, ki ga je imela o ljubezni. Želela si je moža, na katerem bi se moglo uresničiti vse, kar se je porodilo v njeni nečimernosti; čutila je, da mora biti vreden njenega oboževanja, če naj ga ljubi; ni ji zadostoval navaden idol, da bi pred njim vpognila svojega krepkega, gospodstvaželnega duha, ni bila podobna ženskam mehkih čustev, ki žele samo za nekaj časa zadostiti svojemu hrepenenju po sladkem gospodstvu; v ljubezni se je moral njen ponos premeniti v udanost. Navajena zaničevati, čutila je vso slast oboževanja.

Ninine pozornosti niso zdaj vzbujale ostroumne, četudi včasih prisiljene Petrarcoe misli. Njeni pogledi niso bili obrnjeni na pisanje, nego na vrt, ki se je razprostiral pod oknom. Mesec je svetil na staro sadno drevje in na trte; sredi zelene precej zanemarjene trate je žuborel vodomet. Tih in lep je bil ta prizor, a Nina ni mislila niti na to tihoto, niti na to lepoto. Na en kraj, na najtem-

nejši kot v celem vrtu, so bili obrnjeni njeni pogledi. Tam so stala drevesa gosto skupaj in zakrivala nizki, a debeli zid, ki je obdajal Rosellijevo hišo. Lahko so se razmaknile veje teh dreves, a Nina je videla, kako so se razmaknile; zdaj se je počasi in previdno pojavila iz teme oseba, se približala oknu in tih glas je dihnil ime: Nina.

»Hitro, Lucia!« je brez sape velela hišni. »Hitro lestvo iz vrvi. On je prišel! Kako si počasna! Hiti! Lahko bi ga zapazili! Tako — lestev je privezana. Moj ljubec! Moj junak! Moj Rienzi!«

»Ti!« je rekel Rienzi, ko je stopivši v sobo ovil roko okrog nje. »Kar je za druge noč, to je zame dan.«

Minoli so prvi trenotki pozdravljanja. Rienzi je sedel ob nogah svoje ljubice; njegova glava je počivala na njenih kolenih, njegov obraz je bil obrnjen k njenemu in njiju roke so bile združene.

»Meni na ljubo kljubuješ tem nevarnostim,« je rekel Rienzi. »Sramoti razkritja in jezi staršev!«

»Kaj so moje nevarnosti v primeri s tvojimi? O nebo — če bi te moj oče tukaj dobil — to bi bila tvoja smrt.«

»Tvoj oče bi torej smatral za veliko ponižanje, da si ti, lepa Nina, ki bi se lahko poročila z najponosnejši-

mi rimskimi imeni, svojo ljubezen darovala plebejcu, naj si je tudi vnuk cesarjev.«

Ninino ponosno srce je čutilo, kako je ranjen ponos njenega ljubimca; umela je občutljivost, ki je tičala v njegovih besedah, četudi so bile izrečene malomarno.

»Kaj mi nisi pripovedoval o tistem velikem Mariju, ki ni bil plemič, za čigar sorodnika bi se pa z veseljem pripoznal najponosnejši Colonna? In kaj ne vem, da boš ti, neomadeževan od njegovih slabosti, mogočnega Marija zasenčil?«

»Sladko laskanje! Čarovna pro-rokinja!« je rekel Rienzi z melanholičnim usmevom. »Nikdar mi niso bila tvoja vzpodbujajoča napovedovanja ljubša, kako v tem trenutku. Tebi bom povedal — česar bi nikomur drugemu ne zaupal — moja duša skoro da podleže pod bremeni, ki sem jih jej natvoril. Treba mi je novega poguma, ker se bliža strašna ura; zajemam ga iz tvojih besedi in iz tvojih pogledov.

»O,« je rekla Nina in zardela, »krasna je usoda, ki sem si jo kupila s svojo ljubeznijo; slava je zame, da smem vedeti za tvoje namene, da te morem podpirati, kadar te obidejo dvomi in da ti smem v nevarnosti dajati upanja.«

»In okrasiti moj triumf,« je strastno dostavil Rienzi. »Ah! Če bo prihodnjost ovila to čelo z lovorjevim vencem, ki si ga zasluži rešitelj svoje domovine, kako veselje mi bo in kako plačilo, ga položiti k tvojim nogam. Morda bi bil v dolgih samotnih urah ohlajujoče utrujenosti, v temnih pavzah treznega mišljenja med časom živega dela, omahoval in omahnil in se za vedno odpovedal svojim sanjam za Rim, da nisi bila ti zapletena v sanje. Če bi si ne bil predstavljal ure, ko me dvigne usoda nad moj stan in ko tvoj oče ne bo več smatral za sramotno te položiti na moje srce, ko boš tudi ti stala sredi med rimskimi damami, bolj češčen in lepša od vseh drugih in ko bi mi postala razkošnost, ki je moja duša zametuje, prijetna in ljuba, ker bi jo videl na tebi. Da, te misli so me navduševale, če so se smelejše vstrašile strahov, obdajajočih njih smoter. In, ah, moja ljuba Nina, posvečena, močna in trajna mora biti ljubezen, ki živi v tako čistem zraku, kakor je tisti, v katerem žive moje sanje o domovinski ljubezni, svobodi in slavi.«

To je bil jezik, ki je bolj kakor prisege zvestobe in sladka laskanja, izvirajoča iz prenapolnjenosti srca, vkoval ponosno in nečimerno dušo Ninino v verige, ki jih je rada nosila. Morda so ji v Rienzijevi odsotnosti

njene slabosti predočevale triumf, kako bo ponižala visokorodne signore in zatemnila barbarsko sijajnost rimskega plemstva; a v njegovi navzočnosti, če je slušala upanja plemenite častihlepnosti, se je vezalo z njim iskreno sočustvovanje z njegovimi načrti, njen duh se je dvigal z njegovim kvišku in manj je mislila na svoje lastno povišanje, kakor na njegovo slavo. Njenemu ponosu je ugajalo, da je bila edina zaupnica njegovih najtajnejših misli in najsmelejših načrtov, da vidi pred seboj bistrega, zaroto vodečega duha in pozna celo njegove dvome in slabosti, kakor njegovo junaštvo in njegovo moč.

Nič ne more biti v večjem nasprotju, kakor ljubezen med Rienzijem in Nino, pa ljubezen med Adrianom in Ireno. Pri poslednjih dveh je bila ljubezen sen mladosti in fantazije. Nikdar nista govorila o prihodnosti in poleg ljubezni nista gojila nobenega upanja. Čast in slava, vzvišena cilja vsega sveta, jima nista veljala nič, kadar sta bila skupaj; njiju ljubezen je preplavila ves svet, da ni ostalo za nju nič vidnega od njega. Ljubezen med Nino in Rienzijem je pa bila strast kompliciranih natur in zrelejših let; sestavljena je bila iz tisoč delov, katere je ljubezen mogočno združila v eno ce-

loto; govorila sta le o svetu; svet jima je dajal hrano, ki ju je združevala; mislila sta na prihodnjost in govorila sta o njej; iz svojih sanj in domišljanih krasot sta si ustvarjala hišo in altar. Njiju ljubezen je bila pametnejša, kakor ljubezen med Adrianom in med Ireno, in imela je v sebi več kvasu poznejših železnih dni in manj poezije prve zlate dobe.

»In zdaj me moraš zapustiti?« je vprašala Nina, ne umikajoč svojih lic od njegovih ust in svojega telesa iz njegovega objema. »Mesec stoji še visoko, posvetil si mi samo kratko urico.«

»Uro!« je vzkliknil Rienzi. »Ni več dolgo do polnoči — prijatelji me čakajo!«

»Pojdi torej, ti duše moje boljša polovica! Pojdi! Niti trenotek več naj te Nina ne zadržuje tistim vzvišenim namenom, zaradi katerih si ji tako ljub. Kdaj, kdaj se zopet vidiva?«

»Skrivaj nič več!« je rekel Rienzi ponosno, in vsa plemenitost njegove duše se je zrcalila na njegovem obrazu. »Nič več tako, kakor sem se doslej vtihotapljal k tebi — temni, zaničevani hlapec. Kadar me boš videla prihodnjič, bom stal na čelu sinov Rima, njih junak, njih osvoboditelj — ali ...« je dostavil s pritajenim glasom.

»Tu ni nobenega: ali,« ga je prekinila Nina z enako navdušenostjo, in ga objela. »Izrekel si svojo usodo!«

»Še en poljub! Zdravstvuj! Deseti dan od jutri bo obsijal vstajenje Rima!«

XII.

Čudoviti doživljaji Gautierja de Montreala.

Tistega večera, ko so zasijale prve zvezde nad mestom, se je Gautier de Montreal vračal sam v svoje stanovanje, v samostan, ki je bil takrat združen s cerkvijo Santa Maria del Priorata (samostan in cerkev sta bila last hospitalitov) in se je ustavil sredi med razvalinami, obdajajočimi njegovo pot. Dasi je bil malo znan s klasičnimi spomini in njih zvezami s tem krajem, vendar se ni mogel ubraniti vtisku, ki so ga nanj napravljali naokog ležeče priče pretekle slave, podobne neizmernemu okostenjaku mrtvega velikana.

Oziral se je po stebrih, ki so bili brez vrha, po razpadajočih zidovih, na katere so zvezde lile svoj sijaj, po utrdbah Frangipanijev in njih strelnih odprtinah, skritih za gostim zelenjem, ki je raslo sredi med templji in palačami iz starih časov in kjer je narava triumfirala nad umetnostjo.

»Zdaj,« si je mislil, »bi knjigožrce pri pogledu na te fantastične in sanjave spomenike preteklih časov prešinilo navdušenje. V meni zbuja ti spomeniki visokoletne častihlepnosti in kraljevskega sijaja samo slike iz bodočnosti. Rim s svojim diademom sedmih gričev postane lahko zopet to, kar je bil prej, plačilo za najkrepkejšo roko in najpogumnejšega vojaka, poživljen ne po svojih lastnih izpridenih sinovih, nego po mešani krvi novega rodu. Težko, da je pankert Viljem utrjene Angleže tako lahko premagal, kakor bo blagorodni Gautier te nemožate Rimljane. A katero zavojenje je slavnije — zavojenje barbarskega otoka ali stolnega mesta vsega sveta? Od generala do župana je korak majhen, še manjši je korak od župana do kralja.«

Preudarjajoč tako o smelem, a ne samo v sanjah mogočen cilju svoje častihlepnosti, je zaslišal iz visoke trave lahke in hitre korake in uzrl visoko žensko, ki je z griča, kjer je takrat bilo več samostanov, šla nizdol proti vznožju Aventina. Opirala se je ob dolgo palico, a šla je tako strumno, da bi se bil vsakdo začudil, zagledavši pri svitu zvezd obraz prijetne ženske — neprijazen, ponosen obraz, odcvetel in nagubančen, a ne brez neke pravilnosti v potezih.

»Usmiljena devica!« je zaklical Montreal in je odskočil, ko je zagledal ta obraz. »Je-li mogoče? Ona je — to je —!«

Skočil je naprej in se postavil pred žensko. Ko ga je ta zagledala, se je ravno tako začudila, četudi se ga ni tako ustrašila.

»Leta sem te iskal,« je rekel vitez. »Leta, dolga leta! Tvoja vest ti bo povedala, zakaj sem te iskal.«

»Moja vest, ti mož krvi!« je zaklicala ženska, drhteč jeze ali strahu. »Kaj, ti se upaš o vesti govoriti? Ti, skrunilec — razbojnik — morilec po poklicu? Ti, sramota vsega viteškega stanu? Ti, ki nosiš križ čistosti in miru na svojih prsih, ti hočeš o vesti govoriti? Hinavec — ti —?«

»Žena — žena!« je rekel Montreal proseče in skoro trepetal vsled ljute strastvenosti te slabotne ženske.

»Grešil sem proti tebi in proti tvojim ljudem! A spomni se tudi vsega, kar me opravičuje! Zgodnja ljubezen — usodepolne ovire — prehitra obljuba — nepremagljiva izkušnjava. Morda —« je nadaljeval s ponosnejšim glasom — »morda imam moč popraviti svoje grehe in doseči z železno roko od naslednika sv. Petra, imajočega moč zvezati in odvezati...«

»Krivoprisežnik, zavrženec!« ga je prekinila ženska. »Kaj misliš, da

boš odvezo izsilil ali da moreš popraviti, kar si storil, popraviti uničenje plemenitega imena in raztrgano srce s prokletjem na ustih umirajočega očeta? Da, to prokletje, še je slišim! Še mi zveni v ušesih, kakor bi še bdela pri izdihujočem telesu. To prokletje se obeša nate, preganja te in prebodlo te bo skozi tvoj železni oklep. Zadelo te bo, kadar boš na vrhuncu svoje moči. Duh bo razdejan — častihlepnost uničena — kes bo prepozen — življenje polno bojev, smrt bo sramotna — in pogubljenje — to bodo posledice tvojega zločina na to je obsodilo prokletje starega moža. In ti si proklet!«

Te besede so bile bolj kričane, kakor govornjene. Plamteči pogledi — dvignjena roka — vzravnana postava ženske — pozna ura — samotne razvaline naokrog — vse je pomagalo dati strahovitemu uklinjanju nekak proroški značaj. Vojak, ob čigar neustrašnih prsih bi se zdrobilo sto sulic, se je bled in premagan zgrudil na tla. Prijel je rob krila divje oznanjevalke nesreč in vzkliknil s pojemajočim votlim glasom: »Prizanesi — prizanesi!«

»Tebi naj prizanesem?« je rekla neizprosna stara ženska. »Si-li ti kdaj prizanesel kakemu moškemu, če si ga sovražil, ali kaki ženski, če si jo zaželel? Ha, valjaj se v prahu

— valjaj se, ti divja zver, čije glad-ka koža in lepe barve zaslepe nepre-vidnega, da ne vidi krempljev, ki tr-
gajo in zob, ki žro; valjaj se, da te
lahko brene noga starcev in slabot-
nežev.«

»Čarovnica!« je zakričal Mon-
treal in se v neizmernosti svoje hip-
ne besnosti vzravnal v vsi svoji ve-
ličini. »Čarovnica, prekoračila si me-
je v katerih ti je moja prizanesljivi-
vost pustila se gibati uvažujoč kdo
da si. Skoro sem pozabil, da si la-
stiš mojo vlogo — jaz sem obtožitelj!
Ženska! Deček — ne trepetaj — ne
laži — ne govori dvoumno — ti si ga
ukradla!«

»Da, jaz sem to storila! Ti si me
učil krasti — —«

»Vrni mi ga,« jo je prekinil
Montreal in ljuto udaril z ного ob
tla, da so se zdrobili skrilji in mra-
morni ostanki, na katerih je stal.

Ženska se ni zmenila za njegovo
jezo, pred katero bi bil zadrhtel naj-
pogumnejši vojščak Italije. Značaj
njenega obraza se je iz silne strast-
venosti spremenil v resno, pozorno,
mračno razmišljanje. Končno se je
obrnila do Montreala, čigar roka se
je — bolj iz navade v slučaju, da je
bil jezen ali da se mu je kdo ustav-
ljal, kakor iz krvavega namena —
oklenila držaja njegovega bodala.
Kakor je bil neusmiljen in maščeva-

len, vendar ni bil zmožen, rabiti bodalo proti ženski, najmanj protitisti, ki je zdaj stala pred njim.

»Gautier de Montreal,« je rekla s tako mirnim glasom, da je zvenel skoro sočutno, »ta deček ni poznal nikdar brata ali sestre, ta edini otrok nekdanj tako ponosnega in mogočnega roda — kaj si tako nepotrpežljiv? — izvedel boš kmalu najhujše — ta deček je mrtev.«

»Mrtev,« je ponavljal odstopivši in prebledivši Montreal. »Mrtev — ne — ne — ne reci tega! Mater ima — ti veš to! Ljubečo, mehkosrčno, plaho, upajočo mater! Ne, ne, mrtev ni!«

»Ali moreš ti kaj čutiti za matere?« je rekla starka navidezno ginjena. »Toda pomisli — kaj ni bolje, da ga varuje grob pred življenjem, polnim razuzdanosti, krvoprelitja in hudodelstev? Bolje z bogom spati, kakor s hudičem bdeti.«

»Mrtev!« je ponavljal Montreal. »Mrtev! Ta čedni deček! Tako mlad! Te oči — oči svoje matere — je moral tako zgodaj zatisniti!«

»Ali mi imaš še kaj povedati? Pogled na tebe prežene iz moje duše vse žensko čustvovanje. Pusti, da odidem.«

»Mrtev! Ali smem tebi verjeti ali se norčuješ iz mene? Ti si izrekla svoje prokletje, poslušaj zdaj moje

svarilo. Če si lagala, naj ti bo zadnja ura strašna in obupanje naj ti bo mrtvaška postelj.«

»Tvojim ustam,« je rekla ženska s porogljivim smehom »pristojajo boljše hlinjene obljube nesrečnim dekletom, kakor oznanjevanja, ki se glase slovesno, samo če jih izrečejo dobri ljudje. Pozdravljen!

»Stoj, neusmiljena ženska, stoj! Kje je pokopan? Maše naj zanj darujejo — duhovniki naj zanj molijo — očetovi grehi naj ne bodo kaznovani na tej nedolžni duši.«

»V Florenci je pokopan,« je ženska hitro odgovorila. »Toda noben nagrobni kamen ne hrani spomina na umrlega. Mrtvi deček nima imena.«

Ne čakaje dalnjih vprašanj je ženska odšla po svoji poti. Vsled visoke trave in ovinka je kmalu izgubila njena, nesrečo napovedujoča postava.

Montreal, zdaj sam, se je z globokim in težkim vzdihom vrgel na tla, si zakril obraz z rokama in se vdal svoji bolesi. Njegove prsi so se naglo gibale, vse telo je drhtelo, jok je glasno, s strahovitostjo moža, čigar strasti so močne in divje in ki mu je nova in tuja samo sila srčne bolesi.

Ležal je nekaj časa, dokler mu niso solze olajšale gorja. Mesec je

stal že visoko na nebu in pozno je že bilo, ko je vstal. Zdaj je bilo v njegovem obrazu le malo sledov njegove prejšnje razburjenosti. Gautier de Montreal ni bil človek, v katerem bi se mogla boleost zasidrati ali katerega bi mogla nesreča spraviti v trajno žalost. Njegov značaj je bil pristen francoski v najpopolnejši meri. Njegove najgloblje in najresnejše lastnosti so bile združene z nestanovitnostjo; njegovo izredno bistroumnost je dostikrat uničilo muhasto razpoloženje in svojo brezmejno častihlepnost je mnogokrat žrtvoval ničevni izkušnjava. Njegova gibčna, sangvinična in po visokih ciljih hrepeneča natura je bila zvesta le poželenju po vojskovodski slavi in poeziji smelega in viharnega življenja ter sprejemljiva samo za tiste nežnejše čute, brez katerih je slika viteškega dostojanstva nepopolna in katerim je znal biti tako zvest, da bi si tega spričo njegove brezskrbne lahkomišelnosti in njegovega razuzdanega življenja nihče ne mogel misliti.

»Ne,« je rekel, ko je počasi vstal, si ogrnil plašč in se odpravil, »nisem se zaradi sebe tako žalostil. Toda boleost je premagana in zdaj vem najhujše. Nazaj torej k stvarim, ki nikdar ne umrjejo — velikim načrtom in smelim podjetjem. Prokletje te čarovnice je krivo, da je moja kri

hladna in da je ta samota pošastna. Ha — kaj pomeni ta luč?»

Skoro kakor zvezda je zasijala luč, ki jo je Montreal zagledal; svetila je bolj rdeče in bolj plamteče, kakor zvezda. Na sebi ni bila ta luč nič posebnega; lahko bi bila svetila v kakem samostanu ali v kaki koči. Toda svetila je na oni strani Aventina, kjer ni bilo bivališč živih ljudi, nego same zapuščene razvaline, katerih imena so bila pozabljena, kakor imena njih nekdanjih prebivalcev. Montreal je to vedel in zato ga je nekako zazeblo, ko je luč razlila svojo svetlobo čez žalostno pokrajino, kajti vdan je bil do neke meje praznovrstvu in zgodilo se je to ob uri čarovanja. Toda strah pred tem in onim svetom ni mogel dolgo obvladovati duha tega pogumnega srečolovca. Po kratkem premisleku se je odločil, da krene s svojega pota v stran in poižve, kaj je vzrok svetlobnemu pojavu. Barbar ni vedel, da je njegova težka noga šla čez prostor, koder je bil nekdanj slavni ali razupiti tempelj Izide priča od Juvenala omenjenih orgij. Končno je prišel do gostega in temnega grmičevja, od koder je skozi malo odprtino svetila skrivnostna luč. Vitez se je splazil skozi temo in obstal pred veliko, sivo razvalino brez strehe. Izpod razvaline je slišal človeške glasove. Proven-

salec je, ne da bi to vedel, stal na onem mestu tempelja, ki je bil nek-
daj posvečen svobodi. Židovje raz-
valin so prepregale vsakovrstne rast-
line in z njih pomočjo se je Montreal
povzpел na zid ter skozi široko odpr-
tino, skrit pod rastlinami in vejami,
pogledal v notranjost templja. Zagle-
dal je z voščenkami razsvetljeno mi-
zo, na kateri je stal križ, ležalo bo-
dalo, odprt pergamen — kakor se je
pozneje pokazalo — verske vsebine
in skodelica iz kovine. Kakih sto v
plašče zavitih moških s črnimi ma-
skami na obrazih je stalo nepremič-
no okrog mize, eden pa, večji od dru-
gih, ki ni imel ne plašča ne maske;
čigar blede čelo in stroge poteze so
bile zdaj še bledejše in strožje, je
ravnokar končal svoj govor.

»Da,« je rekel »v lateranski cer-
kvi izdam zadnji poziv na ljudstvo.
Podpiran od papeževega namestnika,
bom jaz, ki sem sam papeški urad-
nik, ljudstvu dopovedal, da imajo
vera in svoboda, junaki in mučeniki
enake interese. Besede odslej ne po-
menijo ničesar, na njih mesto mora-
jo stopiti dejanja. Pri tem razpelu
zastavljam svojo besedo, pri tem bo-
dalu prisegam, da sem svoje življe-
nje posvetil prerojenju Rima! In vi
— ki vam potem ne bo treba ne pla-
ščev, ne mask, vi prisezite, da se,
videč posameznega jezdeca in čuvši

posamezno trombo, zberete okrog zastave republike, zberete s srcem in z roko, z življenjem in z dušo, z zaničevanjem smrti in z upanjem na osvobojenje, da se uprete orožju zatiralcev.«

»Prisegamo — prisegamo,« so kričali vsi in ko so se gnetli okrog križa in razpela, so zasenčili sveče tako, da Montreal ni mogel videti ceremonije niti razumeti besedila prisege. Uganiti pa je mogel, da se je zgodilo, kar je bilo tedaj pri zarotnikih običajno, da je vsak zarotnik prelil nekaj kapelj svoje krvi v dokaz, da posveti življenje dogovorjenemu namenu. Ko je množica zopet odstopila, je tisti, ki je prej govoril, z obema rokama dvignil skodelico. Z njegove razgrnjene leve roke je curljala kri in padala v kapljah na tla. S slovesnim glasom zroč v višavo je govoril.

»Pod razvalinami tvojega tempelja — o, svoboda! — ti mi Rimljani posvečamo svojo kri. Nismo varovani in navduševani od brezbitnih, v pravljičah češčenih božanstev, nego od njega, ki se prišedši na zemljo ni obrnil do cesarja in knezov, nego do ribičev in kmetovalcev ter je nizkim in revnim dal oblast razodetja.«

Potem se je naglo ozrl na svoje tovariše. Njegov obraz se je iz svečanostne zamaknjenosti nagloma spre-

menil in zadobil izraz bojevite, plamteče navdušenosti. Na ves glas je zaklical:

»Smrt tiranstvu! Živela republika.«

Vtisk je bil presenetljiv. Ponavljajoč ta vzklik je vsak pod pritiskom neodoljive notranje sile zagrabil svoj meč; eni so ga kar zavihteli, kakor da bi se takoj začel boj.

»Videl sem dovolj; zdaj se bodo odpravili,« je rekel Montreal sam sebi. »Rajši bi se zoperstavil armadi več tisoč mož, kakor pol tucatu teh razbesnelih, strahovitih zanesencev.«

S temi mislimi se je spustil na tla in se splazil proč, skozi polnočni zrak pa je grmel na njegova ušesa klic: »Smrt tiranstvu! — Živela republika!«

□ □

Drugi del.

Revolucija.

I.

Vitez iz Provence in njegova ponudba.

Bilo je skoro opoldne, ko je šel Adrijan skozi vežo palače Štefana Colonne. Takrat niso bile palače plemičev to, kar so zdaj, namreč zbirališča nesmrtnih slik italijanske in neminljivih kipov grške umetnosti; do naših dni pa so ostali mogočni zidovi, zamrežena okna in prostorna dvorišča, kjer so plemiči v onih časih nastanjali svoje surove privržence. Visoko nad vrata se je vzdigal velik, močan stolp, raz kateri je bil razgled daleč naokoli po razdejanih ostankih Rima. Vrata so na obeh straneh krasili in utrjali granitni stebri, katerih dorski okrasji so pričali tempeljski rop; stebri so bili odnešeni z nekih svetišč, ki so prej v velikem številu stali okrog foruma. Z enakim ropom so bili dobljeni veli-

kanski travertinski kamni, iz katerih so bili zgrajeni zidovi zunanjega dvorišča. Barbarsko oropavanje najdragocenejših spomenikov paganskih cerkva je bilo v tistih časih tako navadno, da so vsi sloji smatrali stebre in stavbe prejšnjega Rima za kamnolome, iz katerih sme vsakdo jemati stavbni material za svoj grad ali za svojo koč. Ta razdejalna besnost je bila dosti večja od one Gotov, katerim je poznejši čas hotel naprtati vso sramoto; bolj kakor veliko večja pohujševanja je ta razdejalna besnost vzbudila Petrarcovo klasično nevoljo in provzročila, da je s svojimi upanji za Rim soglašal z Rienzijem. Še vedno je videti cerkve, zgrajene od nemožne arhitekture iz mramorja, ki posveča imena Venera, Jupiter in Minerva; palača poglavarja Orsinijev, vojvode Gravine, se dviga nad lepim, še vidnim oblokom Marcellovega gledališča. Takrat je bila trdnjava Sarellijev.

Čez dvorišče idočemu Adrianu je zaprl pot težak voz, obložen z velikanskimi mramornatimi ploščami, ugrabljenimi iz neizčrpnega zaklada Nerove zlate hiše. Namenjene so bile za nov stolp, s katerim je Štefan Colonna nameraval še bolj utrditi neukusno svoje poslopje, v katerem je stari plemič vzdrževal slavo, da kljubuje vsem postavam.

Gredoč mimo voza, otovorjenega z onim plenom, in videč, kako je padel z voza in se razbil stebrič čudolepega alabastra, je Petrarco priatelj in Rienzijev gojenec globoko zavzdihnil. Spodaj ob stopnicah je videl nekaj tucatov onih banditov, ki jih je vzdrževal stari Colonna. Kockali so na starem nagrobnem kamnu, čigar jasni, globoko izsekani napis je kazal, da je to motvor iz časa največje mogočnosti Rima; zdaj je služil divjim tujcem za mizo in je bil že ob tej zgodnji uri poln ostankov jedi in vinskih steklenic. Banditje se niso ganili — komaj da so pogledali, ko je šel mladi plemič mimo njih; njih divje kletve in njih glasna nemška govorica je žalila njegovo voljo, ko je šel počasnih korakov po visokih in nesnažnih stopnicah. Prišel je v prostorno predsobo, do polovice polno patricijevih pristašev iz višjih stanov; pet ali šest pažev, ki so bili izbrani izmed nižjega plemstva, je stalo ob oknu in pogovarjali so se resno o galanterijskih in spletkarskih stvarih; molčeč in neumno so sedeli okrog mize sredi sobe trije zapovedniki one tolpe, ki je bila zbrana pri stopnicah; kraj sebe so imeli oklepe, meče in šljeme; če bi ne bili s slovesno enakomernostjo od časa do časa pristavili svoje kozarce ob bradate ustne in se potem z zadovoljnim

renčanjem zatopili v svoja razmišljanja, bi bili lahko veljali za avtomate. Veliko je bilo nasprotje med njihovo severno ravnodušnostjo in med početjem italijanskih prošnikov in trotov, ki so nemirno hodili sem in tja in govorili glasno z močnimi gestami in z južno živahnostjo. Ko je stopil Adrijan v to pisano družbo, je nastalo splošno začudenje. Banditje so mehanično pokimali z glavami; paži so se mu klanjali in so občudovali lepoto njegovega peresa in nogavic; čakalci, prošniki in trotje so se gnetli okrog njega vsak z drugo prošnjo, ki jo naj priporoči svojemu mogočnemu sorodniku. Adrian je moral izrabiti vso svojo vljudnost in spretnost, da se je rešil iz njihovih rok. S težavo se je preril do nizkih in ozkih vrat, pred katerimi je stal velik služabnik, ki je obiskovalce spuščal v sobo ali pa jih odganjal, kakor mu je pač kazalo ali se mu je zljubilo.

»Ali je baron sam?« je vprašal Adrian.

»Ne, ne popolnoma, mogočni gospod; neki tuji signor je pri njem — za vaš seveda so vrata odprta.«

»Le pustite me notri; vprašati ga hočem, kako je z njegovim zdravjem.«

Sluga je odprl vrata, skozi katera je švignilo v sobo več zavistnih

in poželjivih pogledov, ter je velel pažu, ki je bil starejši, uglednejši od postopačev v predsobi, naj oglasi Adriana. Ta je moral iti skozi prazno, veliko in žalostno sobo, predno je vstopil v mali kabinet svojega sorodnika.

Stari Colonna je sedel pred pisalno mizo; suknja iz drage kužuhovine in baršuna je lahko visela na ramah njegove visoke in čvrste postave; izpod okrogle, tople čepice karmezinaste barve je padalo nekaj sivih kodrov, ki so se zapletali z dolgo častitljivo brado. Poteze starega barona, ki je bil že davno prekoračil osemdeseto leto starosti, so še vedno imele sledi tiste prikupljivosti, zaradi katere je baron slovel v svojih mladih letih. Njegove globokoležeče živahne oči so bile še vedno živahne in ognjevit; njegov obraz je bil vzlic satiričnemu usmevu simpatičen in vse njegove vedenje je bolj posvedočevalo plemenitost njegove krvi, njegovo dovtipnost in njegovo hrabrost, kakor njegovo zvijačnost, njegovo hinavščino in njegovega porogljivo ošabnega duha.

Štefan Colonna ni bil sicer junak, a dosti bolj pogumen kakor drugi Rimljani, dasi se je trdo držal italijanskega načela: ne bojuj se nikdar s sovražnikom, dokler je še

mogoče, da ga ogoljufaš. Njegovi ostroumnosti sta škodovali dve lastnosti: silna preširnost in trdna vera v lastno uvidevnost. Nezmožen soditi po analogijah, je bil popolnoma prepričan, da se ne more več zgoditi, česar bi on že ne bil doživel. Dasi je bil obče pripoznan kot diplomat, je imel samo zvijačnost spletkarja, ne pa tudi previdnost državnika. A kakor ga je njegov ponos v sreči napravljaval preširnega, tako mu je v nesreči dajal oporo. Pri prejšnjih nezgodah v svojem življenju, prežitem deloma v pregnanstvu, se je odlikoval po hrabrosti, vstrajnosti in dušni plemenitosti, kar je dokazovalo, da so njegove napake bolj nastale vsled različnih okolščin kakor pa iz njegove nature. Njegov mnogoštevilni rod je bil ponosen na to svojo glavo in sicer po pravici, kajti bil je najbolj češčeni in najmogočnejši ne samo med člani rodu Colonna, nego med vsemi velemogočnimi plemiči.

Poleg Štefana Colonne je sedel ob mizi tri- do štiriinpetdesetleten mož odlične zunanosti; Adrian je koj spoznal, da je to Gautier de Montreal. Osebnost tega slavnega viteza nikakor ni kazala strahu, ki ga je povsod vzbujalo njegovo ime. Njegov obraz je bil lep in skoro ženskonežen, lepi dolgi lasje so mu padali na belo

in gladko čelo; življenje v vojni in italijanski solnčni žarki so le malo otemnili njegovo svetlo, zdravo barvo, ki je imela še toliko mladostnega značaja. Njegove poteze so bile orlovske, toda pravilne; njegove svetlorjave oči so bile velike in sijajne; kratki kodrasti brki in brada so dajali njegovemu čednemu obrazu pač nekaj bojevitiga, a bolj primernega za junaka na dvorih in turnirjih, kakor za poglavarja tolovajske čete. Izgledal, držal in vedel se je ta Provensalec tako, da se je ljudem prej prikupil, kakor da jim je povzročil strah. V njem se je združevala nekaka vojaška prostodušnost s prikupno dostojanstvenostjo moža, ki se zaveda svojega plemenitega rodu in je vaje občeovati z velikaši in imenitniki, kakor občujejo enaki z enakimi. Bil je visoke rasti in vidno močnih mišic, krepak in vitek, a izpopolnjeval je njegovo lepoto plašč z osemvoglatim križem jeruzalemskih vitezev. Govoreč s Colunno je nežno z dragimi kamni okrašene prste opiral ob velikanski meč, v čigar nožnico je bilo skrbno urezano geslo provensalske brátovščine.

»Dobro jutro, lepi bratranec,« je rekel Štefan. »Sedi, prosim, in spoznaj v tem viteškem obisku slovečega gospoda plemiča Montre-

»Ah, gospod,« je rekel Montreal smehljaje in pozdravil Adriana »in kako se godi vaši dami doma?«

»Motite se, gospod vitez,« se je oglasil Štefan, »moj mladi sorodnik še ni poročen. V resnici je tako, kakor je rekel papež Bonifacij, ko je ležal na smrtni postelji in mu je njegov spovednik obetal radosti v Abrahamovem naročju: to je užitek, ki je toliko večji, čim dlje izostane.«

»Gospod mi bo mojo zmoto oprostil,« je odgovoril Montreal.

»Ne pa tudi malomarnosti viteza Gautierja, ki se ni sam o tem prepričal,« je menil Adrian. »Moja dolžnost hvaležnosti do njega je večja, kakor si mislite, plemeniti bratranec; obljubil je, da me obišče, da bi v miru sprejel izraz moje hvaležnosti.«

»Zagotavljam vas, gospod,« je odgovoril Montreal, »da vašega pozabila nisem pozabil; toda moja opravila v Rimu so bila tako važna, da sem bil prisiljen, krotiti za sedaj svojo nepotrpežljivost se z vami boljše seznaniti.«

»A, vidva se že poznata,« je dejal Štefan. »Kje sta se seznanila,«

»Gospod — v to stvar je zapletena neka dama,« je odgovoril Montreal. »Oprostite torej moj molk.«

»Aha! Adrian, Adrian, kdaj se boš naučil moje vzdržljivosti,« je re-

kel Štefan slovesno in je gladil svojo sivo brado. »Kakšen izgled vam dam jaz! Toda dovolj teh lahkinih besedi — vrnimo se zopet k stvari. VEDI, Adrian, da se imam hrabri četi mojega gosta zahvaliti za pogumne gospode, ki Rim tako vrlo vzdržujejo v miru, četudi so zanesli v moje ubožno stanovanje mnogo hrupa. Obiskal me je, da mi ponudi še več pomoči, če bi je potreboval, in da me obvesti o dogodkih, v severni Italiji. Prosim vas, gospod vitez, nadaljujte; pred mojim bratrancem nimam nobenih skrivnosti.«

»Gotovo vidiš, gospod,« je rekel Montreal, ostro vpirajoč svoj pogled v Adriana, »da vladajo v Italiji sedaj nenavadne razmere. Nastal je boj med dvema nasprotujočima si silama; druga hoče drugo uničiti. Ena sila — to je sila neukročenega in nemirnega ljudstva, to je sila, ki se imenuje svoboda; druga sila — to je sila knezov in velikašev, katera sila se imenuje primerni red. Med ti dve stranki so razdeljena italijanska mesta. V Florenci, v Genovi, v Pizi na primer so ustanovljene svobodne države — bogami, republike! Bolj razburljive, nesrečnejše državne oblike si je komaj misliti.«

»To je popolnoma res,« je dejal Štefan. »Mojega najbližjega bratrance so pregnali iz Genove.«

»Trajen prepír,« je nadaljeval Montreal »vlada med odličnimi rodbinami. Menjavajo se preganjanja, konfiskacije in pregnanstva; danes prepode Guelfi Ghibeline, jutri prepode Ghibelini Guelfe. Morda je to svoboda, a le svoboda močnejšega napram slabejšemu. V drugih mestih, v Milanu, v Veroni, v Bologni, stoji ljudstvo pod gospodstvom enega samega moža, ki se sam imenuje kneza, njegovi sovražniki pa ga imenujejo tirana. Ker ima večjo moč, kakor vsak drugi tiran, vlada s trdno roko. Ker mora svoj razum in svoje moči neprestano izrabljati, vlada toliko modreje od onih, ki sem jih prej omenil. Ta dva načina vladanja sta si torej navzkriž; če se ljudstvo tod upre proti svojim knezom, mu pošlje ljudstvo od drugod, namreč iz republik, podporo, orožje in denar.«

»Zdaj slišiš Adrian, kako ničvredni so ti ljudje,« je rekel Štefan.

»Prej ali slej,« je nadaljeval Montreal, »mora ta prepír vzeti konec. Cela Italija mora postati ali republikanska ali monarhična. Na kateri strani bo uspeh, je lahko uganiti.«

»Da, svoboda mora naposled zmagati,« je toplo rekel Adrian.

»Oprostite, mladi gospod, da sem ravno nasprotnega mnenja.

Znano vam je, da žive v republikah trgovski ljudje. Ti spoštujejo bogastvo, zaničujejo hrabrost in izvršujejo vse obrte izvzemši kovanje orožja. Kako se branijo v vojski? S svojimi lastnimi telesi? Kaj še! Ali se obrnejo do tujega kneza in mu obljubijo, če jih varuje, nadvlado nad njihovim mestom za pet ali deset let ali pa najamejo od smelega gosarja, kakršen sem jaz, toliko vojaštva, kolikor ga morejo plačati. Ni-li tako, gospod Adrian?»

Adrian je moral proti svoji volji to potrditi.

»Torej: ali je krivda tujih knezov, če si ne znajo zagotoviti trajnega gospodstva, kakor sta to storili v nekdanjih svobodnih državah rodovni Visconti in Scala; ali je pa kriv poglavar najemnikov, če svojih cestnih razbojnikov ni napravil za senatorje in sebe za kralja. A to je oboje tako naravno, da se mora ali eno ali drugo enkrat v celi Italiji uresničiti. Cela Italija postane potem monarhična. Zdi se mi pa, da je v interesu mogočnih rodbin — vaše v Rimu in Viscontijeve v Milanu — da to pospeše, dokler je še lahko mogoče zadušiti med ljudstvom kugo upornosti, ki se zdaj čudo hitro razširja in se zna končati za ljudstvo z mrzlico razbrzdanosti, za vas pa z gnilobo smrti. V svobodnih državah trpe

največ plemiči; najprej vam vzamejo vaše privilegije, potem pa še vaše imetje, da, v Florenci, kakor pač veste, ne more noben plemič dobiti niti najnižje državne službe.«

»Ti razbojniki,« je rekel Colonna, »zaničujejo prvo postavo narave.«

»V sedanjem času,« je povzel zopet Montreal, ki je bil tako zavzet za svojo stvar, da se ni zmenil za prekinjenja, ki jih je povzročalo sveto ogorčenje starega barona, »je mnogo ljudi v teh republikah — in morda so to najpametnejši — ki žele obnoviti stare lombardske zveze v obrambo skupnih svoboščin povsod in proti vsakemu, kdor hrepeni po knežjem dostojanstvu. Na srečo dela temu prizadevanju nepremagljive ovire smrtna ljubosumnost med temi trgovskimi državami — splošna plebejska zavist — izvirajoča bolj iz dobičkaželjnost kakor iz slavohlepnosti. Florenca, najbolj spoštovana in najveljavnejša med temi svobodnimi državami, je na srečo vsled slabih kupčijskih spekulacij tako nazadovala, da je popolnoma nezmožna se posvetiti tako velikemu podjetju. Zato, gospoda, je zdaj trenotek za nas ugoden. Med tem, ko se imajo naši sovražniki boriti s tako velikimi ovirami, je čas za nas, da ustvarimo in utrdimo protizvezo vseh

knezov Italije. Prišel sem k vam, plemeniti Štefan, prišel sem kakor to zahteva vaša veljava med vsemi rimskimi baroni edino k vam, da vam predlagam tako častno zvezo. Pomislite, kake dobičke prinese vašemu rodu. Papeži so Rim za vedno zapustili; nobene ovire ni več vaši častihlepnosti, naj tudi več ne bo nobene ovire vaši oblasti. Spomnite se izgledov Viscontija in Taddea di Pepoli. Zdaj je čas, da v Rimu, v prvem mestu Italije, ustanovite sebi najvišjo in neomejeno oblast, da svoje slabejše tekmece — Savellije, Malateste in Orsinije — popolnoma podvržete in da boste svojim vnukom zapustili dedno kraljestvo, ki si bo morda še enkrat pridobilo gospodstvo nad celim svetom.«

Štefan je z roko zakril svoje lice in je potem odgovoril:

»Toda to, plemeniti Montreal, zahteva mnogo sredstev: denarja in vojaštva.«

»Kar se tiče vojaštva, ga dobite lahko od mene dovolj — če le hočem, postane moja mala, kar najbolj izvežbana četa, tudi najštevilnejša na Italijanskem; denarja pa, plemeniti baron, bogati hiši Colonna ne more manjkati. Tudi če bi izdali zastavni list na svoja razsežna posestva, bi ga kmalu lahko rešili, če se polastite vseh dohodkov Rima.«

In obrnivši se do Adriana, v čigar mladosti je videl vnetejšega zaveznika, kakor v njegovem sivolasem sorodniku, je rekel:

»Na en pogled morate spoznati, kako dobro izvedljiv je ta načrt in kako bogato polje odpira vaši rodovini.«

»Gospod Gautier de Montreal,« je dejal Adrian in je vstal s svojega sedeža, da bi dal duška s težavo doslej zadržani nevolji, »žalosti me hudo, da more pod streho prvega rimskega mestjana tujec mirno in neprekinjeno podžigati našo častihlepnost tako, da naj bi tekmovala s krivdo in z zavrženo slavo kakega Viscontija ali Pepolija. Govorite gospod,« se je obrnil do Štefana, »govorite plemeniti bratranec in povejte temu rešitelju iz Provence, da je gotovo, če kak Colonna že ne more obnoviti prejšnje znamenitosti Rima, zadnjih razvalin svobode noben Colonna ne bo razdejal.«

»Čemu to, Adrijan, čemu to, dragi bratranec,« se je oglasil Štefan. »Prosim te, pomiri se! Plemeniti Gautier, mlad je še — mlad in pre-nagljen; ni vas hotel razžaliti.«

»O tem sem prepričan,« je rekel Montreal hladno, a z velikim samozatajevanjem. »Iz njega govori trenutni vtisk — to je hvalevredna napaka mladosti. V njegovi starosti

sem to napakō tudi jaz imel in nekatokrat bi me bila moja prenagljenost veljala skoro življenje. Ne, gospod, ne — ne segajte tako pomembno po svojem meču, kakor bi menili, da vam grozim; ni mi v mislih taka predrznost. Verujte mi, da sem se v vojnah navadil dovolj previdnosti, da ne izzivam po nepotrebnem meča, ki sem ga že videl v boju zoper veliko premoč.«

Vitezova vljudnost in njegova omemba na slučaj, pri katerem je Montreal morda Adrianu celo življenje rešil, to je ganilo Adriana, da je proti svoji volji podal Montrealu roko.

»Zaradi svoje vročekrvnosti zaslužim grajo,« je rekel Adrian prostodušno in je resno dostavil: »Ta moja razburjenost vam priča, da vaša ponudba ne more vzbuditi zanimanja med Colonne. Da, pričo svojega plemenitega bratranca se drznem vam povedati, da bi ga zapustila najzvestejša srca njegovega rodu, če bi pritrdil takemu predlogu. Jaz sam, njegov sorodnik, bi oborožil ta grad tam doli proti taki nenaravni častihlepnosti.«

Lahek, komaj viden oblak je pri teh besedah omračil Montrealov obraz. Mož se je ugriznil v ustnico predno je odgovoril.

»Če pa bi bili Orsiniji manj vestni, bi se morda prvo udejstvovanje njihove povečane sile spoznalo na propadu rodu Colonnov.«

»Ali veste,« je dejal Adrian, »da je v enem naših gesel ponosni opomin Rimljanom: Če pademo mi, padete tudi vi. In ljubša bi mi bila taka usoda, kakor povišanje na razvalinah našega rodnega mesta.«

»Dobro, dobro, dobro,« je rekel Montreal in se je zopet vsedel. »Že vidim, da moram Rim prepustiti samemu sebi — zveza bi morala brez vsake pomoči uspeti. Šalil sem se samo, ko sem omenil Orsinije, kajti oni ne premorejo take moči, da bi njihovim naporom zajamčila uspeh. Izbrišimo torej iz spomina prejšnji naš razgovor. Mislim, gospod Colonna, da nameravate devetnajstega iti s svojimi prijatelji in pristaši v Corneto, kamor ste me pozvali, da naj vas spremim?«

»To je moj namen, gospod vitez,« je odgovoril baron, ki mu je bilo očividno všeč, da se je pogovor zasukal na drugo stvar. »Ker nam le preveč očitajo, da nimamo nič sreča za naše dobro ljudstvo, mi je mnogo na tem, da ovržem s to ekspedicijo take obdolžitve. Zato nameravam spremljati veliko pošiljatev žita v Corneto in jo braniti proti cestnim razbojnikom. Razen strahu pred raz-

bojniki imam pa po pravici povedano še drug vzrok, da si želim čim bolj številno spremstvo. Rad bi svojim sovražnikom in ljudstvu sploh pokazal trdno in čedalje bolj naraščajočo moč moje hiše. Pogled na tako oboroženo silo, kakor jo upam zbrati, bo upornike in punitarje napolnil z bojznijo in s strahom. Upam, Adrian, da boš ta dan zbral vse svoje moštvo; jaz ne bi bil rad brez tebe.«

»In pri tem izletu, čestiti gospod,« je obrnivši se do Adriana dostavil Montreal, »se bodo popolnoma zacelile rane, ki vam jih je prizadelo moja nepozornost. Na srečo se lahko v eni stvari popolnoma združiva — v galanteriji do ženstva. Seznaniti me morate z imeni najlepših rimskih dam in razpravljala bodeva o starih avanturah in pričakovala nevih. Mimogrede vprašam, gospod Adrian, ste li tudi vi kakor so vsi vaši rojaki čestilec Petrarcev?«

»Kaj se ne strinjate z našo navdušenostjo. Prosim vas, ne omadežujte tako svoje galanterije!«

»Ne smeva se zopet prerekati. Toda, pri vsem, kar mi je sveto, povem, da cenim vsako trubadursko pesem tako visoko, kakor vse, kar je Petrarca kdaj spisal.«

»Ej,« je veselo dejal Adrian, »jaz pa vam bom za vsako trubadursko vrsto povedal drugo. Odpustim vam

Petrarci storjeno krivico, če bode te vi pravični trubadurjem!«

»Pravičen!« je zaklical Montreal ves navdušen. »Iz dežele trubadurjev sem, da, iz trubadurske krvi. Toda — postala sva pričo vašega plemenitega bratranca preveč vesela; za zdaj se moram od vas posloviti. Gospod Colonna — mir z vami; gospod Adrian — moj viteški brat, spominjajte se svojega poziva.«

Vitez sv. Ivana se je poslovil z lahko in neprisiljeno ljubeznivostjo. Stari baron se je z molčečim poklonom opravičil Adrianu in je sledil Montrealu v sosedno sobo.

»Gospod vitez,« je rekel, ko je zaprl vrata za seboj in potegnil Montreala v kot pri oknu. »Na zaupno besedo! Nikar ne mislite, da zaničujem vašo ponudbo, a tem mladim ljudem je treba prizanašati. Vaš načrt je velik, plemenit in ugaja mojemu srcu. Zahteva pa časa in previdnosti. Mnogo jih je v moji rodovini, ki jih moram šele pridobiti, ker imajo pomisleke, kakor oni vročeglavec. Pot je lep, a prej ga je treba natančno preiskati. Saj me razumete!«

Montreal je vrgel izpod stisnjenih obrvi pogled na Štefana. Potem je odgovoril:

»Mojo ponudbo mi je narekovalo prijateljstvo do vas. Zveza lahko pogreša Colonne, a bojte se časa, ko Co-

lonni ne bodo mogli obstati brez te zveze. Ozrite se naokrog. V Rimu je več svobodnih, da pogumnih in delavnih mož, kakor si morete misliti. Čuvajte se Rienzija! Zdravstvujte, kmalu se zopet vidiva.«

S temi besedami se je Montreal poslovil in ko je šel s svojimi brezskrbnimi koraki skozi prenapolnjeno predsobo, je govoril sam sebi:

»Tu ne dosežem svojega name-
na. Ti zavrženi plemiči nimajo ne
poguma, da bi bili veliki, ne modro-
sti, da bi bili pošteni. Pustimo jih
pasti! Morda najdem med ljudstvom
srečolovca, meni enakega, ki jih bo
vse odtehtal.«

Komaj se je bil Štefan povrnil
k Adrianu, ga je strastno objel. Ad-
rian se je začudil, kajti pripravil je
bil ves svoj ponos, da zavrne priča-
kovano grajo za svojo drznost.

»Sijajno si se hlinil — občudu-
jem te, občudujem te,« je vzkliknil
baron. »Vi ste se na cesarskem dvo-
ru naučili prave umetnosti državni-
kov. Vedno sem to mislil, vedno sem
to trdil. Vi ste videli zadrego, v ka-
tero me je spravil blazni načrt tega
barbara; skrbelo me je, sprejeti to
ponudbo in še bolj me je skrbelo, to
ponudbo odbiti. Vi ste mi s najpo-
polnejšo spretnostjo pomagali iz za-
drege. Ta strastvenost, ki je takó
primerna vaši mladosti, je bila iz-

vrstna zvijača; odvrnila je napadalčevo pozornost, da sem mogel priti k sapi in se potem igrati s tem divjakom. Toda, da veste, razžaliti ga ne smemo; če bi ta človek le s prstom mignil, bi me vsi moji ljudje zapustili ali me Orsinijem prodali ali mi vrat prerezali. O, Adrian, čudovito dobro ste napravili svojo stvar, čudovito dobro!»

»Bodi zahvaljeno nebo,« je rekel Adrian, ki je od samega začudenja izgubil sapo, »torej vi ne mislite sprejeti črne ponudbe.«

»Ne, na to gotovo ne mislim,« je rekel Štefan in se naslonil na svojem stolu. »Dečko, kaj ne veš, kako sem star? Blizu sem devetdesetemu letu in moral bi biti res blazen, če bi se pognal v tak vrtinec. Kar imam, to si želim ohraniti, ne pa to z novimi podjetji spravljati v nevarnost. Ali nisem papežev ljubljeneč? Ali naj se izpostavim cerkvenemu prokletju? Ali nisem najmogočnejši med plemiči? Ali bi bil kot kralj kaj več? Meni, v moji starosti, pripovedovati take stvari! Ta človek je blazen!«

S pritajenim glasom in plaho se ozirajoč je stari mož nadaljeval:

»Če bi bil kralj, bi me moji sinovi zaradi nasledstva morda zastrupili. Saj so dobri dečki, to je res! Ali — taka izkušnja! Jaz jih nečem izpostaviti taki izkušnji. Moji sivi

lasje imajo mnogo skušenj. Tirani ne umrjejo naravne smrti. Ne ne! Kuga naj vzame tega viteza; pripravil me je tako daleč, da se potim.«

Adrian je ogledoval razburjenost, ki je razdevala poteze starega moža in je spoznal, da je Štefana le njegova samopašnost obvarovala, da ni storil velikega hudodelstva. Poslušal je zadnje njegove besede, polno temne resnice tistega časa, in ko mu je zdaj stopila pred oči čista in plemenita častihlepnost Rienzijeve, je čutil, da Rienzijeve vneme ne sme grajati in da se njegovi pretiranosti ne sme čuditi.

»In potem,« je, zadobivši zopet samega sebe v oblast, nadaljeval baron, »mi je ta mož s svojim svari-
lom naenkrat pokazal vse svoje nepoznanje naših razmer. Kaj je vaše mnenje? Pomešal se je med drhal in njene strašne besede smatral za moč. On res misli, da so besede vojščaki in prosil me je — mene, Štefana Colonna — naj se čuvam — in pred kom, mislite? — pred blebetačem Rienzijem — mojim nekdanjim šaljivim gostom. Hahaha! Ta nevednost tega barbara! Hahaha!«

In stari mož se je smejal, da so mu tekle solze čez lice.

»A vendar jih je med plemstvom mnogo, ki se ravno tega Rienzija boje,« je resno menil Adrian.

»Ah, pustite jih, pustite jih! Ti nimajo naših izkušenj, našega poznanja sveta. Pomislite, mož, kdaj so še deklamacije podrle gradove in premagale vojake? Všeč mi je, če Rienzi drhali govoriči o starem Rimu in podobnih brezpomembnostih; s tem daje ljudem nekaj, o čemer lahko mislijo in klepečejo in pri tem se razkadi vsa njihova besnost. Če bi ne slišali takih govorov, bi še kako hišo užgali. Ker pa že o tej stvari govorim, moram priznati, da je postal ta pisac v svoji novi službi nesramen; tu, tu — še predno sem davi vstal, sem dobil ta papir. Slišal sem, da je tako brezobraznost storil vsem plemičem. Čitajte, če hočete.«

In Colonna je papir stisnil svojemu sorodniku v roko.

»To sem dobil tudi jaz,« je rekel Adrian, ko je vrgel pogled na ta papir. »To je Rienzijevo poziv, naj pridemo v cerkev sv. Ivana lateranskega, da slišimo razlago napisa na neki pred kratkim najdeni plošči. Pravi, da je ta napis v najtesnejši zvezi z razmerami in blagrom Rima.«

»Drznem se trditi, da bo to prav zabavno za profesorje in knjižničarje. Oprostite, bratranec, pozabil sem, da so take stvari tudi vam všeč; tudi moj sin ima tako, dovolj nedolžno nagnenje. Idite torej tja — Rienzi govori dobro.«

»Ali nas nečete spremiti?«

»Jaz — moj dobri dečko — jaz?!
je zaklical stari Colonna in začude-
nja tako ostrmel, da se je moral
Adrian sam smejati abotnosti svoje-
ga vprašanja.

II.

Razgovor in dvom.

Zapustivši palačo svojega varu-
ha je Adrian krenil na pot proti fo-
rumu in nepričakovano srečal or-
vietskega škofa Raimonda, ki je
v spremstvu treh ali štirih svojih
slug jahal na malem kljusetu in se
hitro ustavil, ko je zagledal mladega
plemiča.

»Ah, moj sin! Malokdaj te vi-
dim! Kako se ti godi — dobro? Ta-
ko, tako! Vesel sem, da to slišim. Ah,
v kakšnih družabnih razmerah živi-
mo tu! Ne dajo se primerjati z mir-
nimi užitki v Avignonu. Tam se
lahko in neprisiljeni dobe močje, ki
so, kakor midva, enakih stremljenj,
ki ljubijo učenje in sladkosti pesni-
štva. Tu pa se — izvzemši slavnost-
ne prilike — komaj še upamo iz svo-
jih hiš. Ker pa sem ravno govoril o
slavnostnih prilikah in pesniških
užitkih, sem se spomnil, da nas je
naš dobri Rienzi povabil v Lateran.
Kaj ne, da pridete? Razložiti nam
hoče nekaj silno težke latinščine —

tako vsaj sem slišal — izredno zanimivo bo to, moj sin, čudovito zanimivo.«

»To bo jutri,« je dejal Adrian.
»Jaz pridem zanesljivo.«

»In, sliši, moj ljubi sin,« je nadaljeval škof in svojo roko prijazno položil na Adrianovo ramo, »jaz upam in ne brez vzroka, da bo spominjal naše meščane na jubilej leta petdesetega in jih vzpodbujal, naj očistijo ceste razbojniških tolp. To je potreben opomin, ki si ga je pravočasno zapomniti. Kdo bo pa zaradi odpustkov sem prišel, če se mu je bati, da bo na potu brez odpustka pahnjen v vice? Vi ste že slišali Rienzija? Čisto kakor Ciceron! No, nebo naj vas blagoslovi, moj sin. Vi ne izostanete?«

»Ne, gotovo ne!«

»Toda, stoj — še nekaj! Povejte vendar vsem, kako zelo je želeti, da bi bilo vse na zborovanju; mestu je na čast, če izkazuje znanosti spoštovanje.«

»In ne glede na jubilej,« je smehljaje dostavil Adrian.

»Da, ne glede na jubilej — dobro povedano. Z bogom za zdaj!«

Škof se je zopet vzravnal na sedlu in je slovesno odjezdil dalje, da obišče različne svoje prijatelje in jih sili udeležiti se zborovanja.

Adrian je nadaljeval svojo pot, dokler ni imel za seboj Kapitola, Severovega obloka in razdejane stebre Jupitrovega templja ter se nahajal sredi visoke trave, med šelestečim trstjem v zanemarjenem vinogradu, ki stoji nad minolo krasoto Neronove zlate hiše. Sedel je na padel steber, tam, kjer gre potnik v takoimenovano Livijino kopališče in je nepotrpežljivo gledal na solnce, kakor bi ga hotel grajati, da je tako zamudno.

Ni mu bilo treba dolgo čakati. Iz duhteče trave je bilo zaslišati lahke korake in zdaj je izmed trt zasijal obraz, ki ga je bilo lahko smatrati obraz vile, boginje tega kraja.

»Moja lepotica, moja Irena, kako naj se ti zahvalim!«

Trajalo je dolgo, predno je blaženi ljubimec na Ireninem obrazu zapazil žalost, ki je sicer nikdar ni kazila v njegovi navzočnosti. Tudi se je njen glas tresel in njene besede so bile nekako prisiljene in hladne.

»Sem te li užalil?« je vprašal: »ali kaka manjša nesreča te je zadela?«

Irena je dvignila poglede k svojemu ljubcu in gledajoč ga resno je vprašala:

»Povej mi, moj gospod, povej mi s trezno in preprosto resnicoljub-

nostjo, ali bi te užalostilo, če bi bil ta najin sestanek zadnji?»

Adrianovo temno lice je postalo bledeje od mramorja pri njegovih nogah. Minilo je več trenutkov, predno je mogel odgovoriti, in storil je to s prisiljenim usmevom in drhtečimi ustnicami.

»Ne šali se tako, Irena. Zadnji sestanek! To ni beseda za naju.«

»A slušaj me, moj gospod...«

»Zakaj si tako mrzla? Imenuj me Adrian — prijatelj — ljubec — ali pa molči.«

»Torej duša moje duše — vse moje upanje — življenje mojega življenja,« je Irena zaklicala strastno, »poslušaj me. Bojim se, da stojiva v tem trenutku kraj prepada, čigar globine ne vidim, ki pa naju zna ločiti za vedno. Ti poznaš pravi značaj mojega brata in ga ne sodiš napačno, kakor mnogi drugi. Dolgo je razmišljeval o različnih načrtih in namerah, posvetoval se je sam s seboj in je zavedajoč se svojega vpliva na ljudstvo, pripravljaj pot velikemu podvzetju. A zdaj — ti ga ne boš izdal — ti ga ne boš uničil? — tebi je prijatelj —«

»In tebi je brat! Svoje življenje bi dal za njegovo! Nadaljuj!«

»A zdaj,« je Irena govorila dalje »se hitro bliža čas uresničenja tega načrta, naj bo že kakršenkoli.

Ne poznam natančno njegovih namer, vem pa, da so naperjeni proti plemstvu — proti tvojemu stanu — da, proti tvoji hiši. Če se posrečijo — o, Adrian, ti sam bi ne bil izven nevarnosti — in moje ime bi bilo najmanj v zvezi z imenom tvojih sovražnikov. Če se ponesrečijo, je moj brat, moj smeli brat izgubljen. Padel bi kot žrtev osvete ali pravičnosti, imenuj že to, kakor hočeš. Tvoj bratranec postane lahko njegov sodnik ali njegov krvnik. In jaz, če bi ostala živa, da bi žalovala nad slavo in sijajem mojega nizkega rodu, ali bi si mogla dovoliti, da bi ljubila in videla moža, v čigar žilah teče kri bratovih morilcev? O, bedna sem, bedna — te misli me narede skoro blazno.«

Irena je obupno lomila roke in je glasno ihtela.

Adriana je to pripovedovanje pretreslo, dasi so se te posledice že prej večkrat temno pojavljale njegovemu duhu. Ker ni vedel, kaka dejanjska moč stoji za Rienzijevimi načrti in ker ni bil še nikdar priča velikanske moralne sile kake revolucije, zato ni verjel, da bi upor, v kateri bi Rienzi ljudstvo nahujskal, mogel imeti trajen uspeh. Kar pa se je tikalo kazni, se je Adrian čutil v tem mestu, kjer se je vsa pravičnost morala umikati vplivom, dosti moč-

nega, da bi izposloval odpuščenje tudi za največje vseh hudodelstev — za oboroženi upor proti plemstvu. Ko je to preudaril, je imel zopet pogum Ireno podpreti in tolažiti. Toda njegova prizadevanja so imela le majhen uspeh. Skrbi so bile napotile Ireno na razmišljanja o prihodnosti, na katero je doslej pozabljala, in prvič je bila zdaj gluha za glas svojega ljubca.

»Ah,« je rekla žalostno, »tudi v najsrečnejšem slučaju — kako mora končati ta najina ljubezen, ki sva se ji tako slepo udala? Ti se ne moreš poročiti z dekletom, kakor sem jaz — in jaz — kako sem bila brezumna!«

»Zberi svojo modrost, Irena,« je rekel Adrian ponosno, deloma ozlovoljen, deloma ker je poznal iz skušenj žensko srce. »Ljubi drugega in pametnega, če hočeš; prekliči zaobljube, ki si jih meni storila in veruj v prihodnje, da je zločin ljubiti in da je budalost, biti zvesta.«

»Brezsrčnež,« je zajecljala vznemirjena Irena. »Ali govoriš resno?«

»Povej mi, predno ti odgovorim, povej mi samo to: Če bi bile posledice najine ljubezni smrt, trpljenje, življenje polno bridkosti — ali bi se kdaj kesala, da si ljubila? Če je tako, potem ne poznaš ljubezni, kakor jo jaz čutim do tebe.«

»Nikdar, nikdar bi se ne kesala,« je rekla Irena in ovila roke Adrianu okrog vratu. »Odpusti mi!«

»Toda,« je rekel Adrian po tem prepiru in sledeči mu spravi, »kaj je razloček med prejšnjim in sedanjim vedenjem tvojega brata tako velik, da vzbuja pozornost? Kako pa veš, da je čas njegovih dejanj tako blizu?«

»Ker se zdaj cele noči zapira z vsakovrstnimi možmi; svoje knjige je zaklenil — zdaj ne čita več — a če je sam, hodi po sobi gor in dol in govori tiho sam s seboj. Časih se ustavi pred koledarjem, ki ga je zadnjič sam na zid pribil in išče po njem s prstom, dokler ne najde nekega datuma; potem se igra s svojim mečem in se smehlja. Pred dvema nočmi so prinesli veliko množino orožja v našo hišo in slišala sem voditelja nosilcev, med ljudstvom dobro znanega ljutega velikana, ko je otiral čelo, govoriti: to-le orožje bo kmalu imelo dosti opraviti.«

»Orožje? Ali veš to zanesljivo?« je s strahom vprašal Adrian. »Da, potem je pa na tem načrtu več, kakor sem mislil.« Videč, kako plaho ga je gledala Irena, je veseleje dostavil: »Toda, naj se zgodi karkoli, verjemi, lepotica moja, oboževanka, — dokler bom jaz živ, ne bo tvoj brat trpel vsled jeze, ki jo vzbudi proti

sebi — in da jaz, naj on tudi popolnoma pozabi na najino staro prijateljstvo, ne bom nehal tebe ljubiti.«

»Signora, signora! Otrok! Iti morava!« je oznanjal hreščeči glas stare Benedette, ki se je zdaj prikazala med listjem. »Delavci gredo po tej poti domov; že jih vidim.«

Ljubimca sta se ločila; prvič se je bila kača vtihotapila v njiju raj; mislila sta in govorila o nečem drugem, kakor o ljubezni.

III.

Položaj priljubljenega patricija v časih ljudske nevolje. — Prizor v Lateranu.

Patricij, ki ljubi ljudstvo, je v takih časih, ko oblast pritiska, svoboda pa se upira, ko se na dve stranki razdeljeni možje med seboj bore, v najneprijetnejšem in v najzamotnejšem položaju, kar si jih more usoda izmisliti. Ali naj se postavi na stran plemstva? Izdal bi svojo vest! Ali naj se zavzame za ljudstvo? Zapustil bi svoje prijatelje! Ali ta posledica, če se odloči za drugo, ni edina in za močnega duha tudi ne najhujša. Vsi možje so v oblasti in v sponah javnega mnenja; to je javni sodnik. A javno mnenje ni za vse stanovne enako. Tisto javno mnenje, ki

plebejca vzpodbuja ali ga plaši, je mnenje plebejcev, tistih ljudi, ki jih vidi, s katerimi občuje in ki jih pozna; tistih, s katerimi se je seznanil v otročjih letih, katerih hvalo vsak dan sliši, katerih graja se mu v vsaki uri postavi pred oči. Javno mnenje za velikaše pa je mnenje njihovih stanovskih tovarišev, tistih, katere je rojstvo in slučaj za vedno postavilo na njihovo pot. Če beremo v naših časih v najplitvejšem listu kakega dogmatizujočega časnikarja, da se ta ali oni plemič ne upa storiti tega ali onega dejanja — ugnati kakega zakupnika ali podkupiti kakega volilca — ker se boji javnega mnenja: — ali ga obsodi javno mnenje tistih, ki stoje v njegovi bližini? Javno mnenje njegovih pristašev, njegovih zavezancev, njegovih stanovskih tovarišev in njegovih kameradov v politiki in v nazorih? Ne! Obsodi ga javno mnenje drugega stanu, drugega razreda, ki nikoli ne križa njegovih potov, razreda, čigar hvala ali graja zazveni le redkokdaj v njegovih ušesih, razreda, katere mu kljubovati smatra javno mnenje njegovega stanu morda za pogum, kateremu pokazati nespoštovanje smatra za dostojanstvenost. To razločevanje vstvari polno važnih, praktičnih zaključkov, takih, da jih globokomiseln politik ne sme poza-

biti. še manj kakor večino načel. Prestati je treba strašno skušnjo, ki zadene malokakega plebejca. Druga silna težava za patricija v takem položaju je gotovost, da bodo tako aristokracija, ki jo zapusti, kakor ljudstvo, kateremu se pridruži, krivo tolmačilo nagibe njegovemu postopanju. Ljudem se zdi tako nenaravno, če kdo očitno odpade od svojih visokih stanovskih tovarišev, da podtikajo takemu skrivnostnemu dogodku vse mogoče nagibe, samo poštenega prepričanja in plemenitega rodoljubja nečejo priznati. »Častilakomnost« pravi eden. »Uničena upanja,« kliče drugi. »Zasebno sovraštvo« meni tretji. »Puntarska nečimernost« se roga četrti. Ljudstvo takega človeka najprej občuduje, potem pa mu postane sumljiv. Od trenutka, ko se kaki ljudski zahtevi ustavi, je izgubljen; dolže ga, da je hinavec, da je nosil ovčjo obleko in pravijo zdaj: Lejte, pokazal je volčje zobe. Če je z ljudstvom prijazen — velja to za hlinjenje; če se ljudstva izogiba — je to ošabnost. Kaj pa drži moža v takem položaju pokonci, da sledi svoji vesti, dasi vidi vse nevarnosti na njegovi poti? Proč s čenčami o javnem mnenju, proč z ubožno domišljijo o poznejšnji pravičnosti: prvo bo razžalil, druge ne bo nikoli deležen. Lastna duša ga drži pokon-

ci! Vseskozi velik mož goji neko preziranje za one, ki jih podpira; njih blagor jim je vse, njih hvala in njih graja mu ne šteje nič. Zapustivši krog, v kateri spada po rojstvu in po navadah, je gluh za malenkostne nagibe majhnih ljudi. Kakor zvezda na nebu vodi in razsvetljuje, a hrup pod njim ga ne doseže; ni mu za noben glas z zemlje, ker se zaveda svojega sijaja in je vsled tega zadovoljen, da je sam. Toda duhovi take vrste so redki. Ne rodi jih vsako stoletje. To so izjeme navadne človeške kreposti, katero jo zunanje okolščine, če je ne ugonobe, vsaj določijo in vodijo.

Te okolščine in te misli so imele svoj vpliv tudi na Adriana. Njegov razum in njegova vest sta bili za Rienzijeve načrte in njegov pogum in njegova podjetnost bi ga bili lahko pripravili do tega, da bi se bil dejanjsko udeležil uresničenja teh načrtov. To pa so mu branile vse njegove zveze, vsa prijateljstva, vse zasebne in krvne vezi. Kako naj se zaroti in gre v boj zoper svoj stan, zoper svoj rod, zoper tovariše izza mladih dni? A kraj cilja, h kateremu ga je vleklo njegovo rodoljubje, sta stali hinavščina in nehvaležnost. Kdo naj bi izdajalca svojih prijateljev smatral za zvestega bojevnika za domovino?

Po svojih naravnih darovih bi bil moral postati voditelj svoje dobe, a je ostal samo gledalec. Zaradi svoje nedelavnosti je tolažil sam sebe s spoznanjem, da je njegovo vedenje politično pravilno. Kdor se ne udeleži začetka javnih prevratov, postane lahko pozneje krepak posredovalec med strastmi in med stranikami.

Mirno je Adrian čakal nadalnjih dogodkov. Če se Rienzijevi načrti izjalove, bi mogel prav zaradi svoje neudeležbe toliko bolje obvarovati ljudstvo pred novimi verigami in ljudskega junaka pred smrtjo. Če pa se prevrat posreči, bi mogel svojo hišo braniti pred ljudsko besnostjo in podpirajoč svobodo preprečiti izgrede. Tako je italijanska zvitost in previdnost njegovega značaja pomirila in omejila navdušenje njegove mladosti in njegove hrabrosti.

Mirno je z brezoblačnega neba sijalo solnce na velikansko množico, ki se je zbirala na velikem trgu cerkve sv. Ivana Lateranskega. Deloma iz radovednosti, deloma na željo škofa orvietskega in deloma, ker je bila dana prilika, pokazati krasoto svojega spremstva, je prišlo semkaj tudi mnogo odličnih rimskih baronov.

Na eni v cerkev vodečih stopnic je stal Gautier de Montreal. Vrgel je bil svoj dolgi plašč čez ramo in

je gledal plemiče in njih spremljevalce, ki so prihajali po potih, kate-re so jim skozi množico napravili cerkveni vojaki. S pozornim zanimanjem je gledal, kako je ljudstvo sprejemalo posamične velikaše. Pred vsakim so nosili bandera in grbe in Montreal si je skrbno zapisal v spomin šale, graje in pohvale, ki jih je izrekalo ljudstvo.

»Prostor! Dajte prostor za mojega gospodarja Martina Orsinija barona di Porto!«

»Mir, srček, mir! — Prostor za gospoda Adriana Colonno barona di Castello in cesarskega viteza.«

Pri teh napovedih je bilo videti bandero Orsinijev z zlatim medvedom in napisom: »Boj se mojega objema« in bandero Colonnov s stebrom na modrem ozadju in napisom: »Resen a močan«. Martino Orsini je imel dosti večje spremstvo, kakor Adrian, ki ga je spremljalo samo deset mož. Toda Adrianovi možje so med ljudstvom vzbudili dosti večje občudovanje, kakor Orsinijevi in so tudi bolj ugajali izkušenemu očesu bojevitega viteza sv. Ivana. Čim sta četi prišli skupaj, se je takoj pokazalo nasprotje med tema rodovina-ma. Vsak bi bil rad šel pred drugim. Ko se je Adrianu posrečilo prehiteti Orsinija, je začelo ljudstvo glasno

klicati: »Živio Colonna! Naj pleše medved za stebrom.«

»Naprej, dečki,« je Orsini glasno velel svojim ljudem. »Zakaj se pustite tako sramotiti?«

Postavil se je na čelo svojih ljudi in se hotel ž njimi preriniti skozi spremstvo svojega tekmeca, ko mu je velik mož v papeški uniformi s palico zastavil pot.

»Oprostite, gospod, papežev vikarij nam je izrečno zapovedal, da ne smemo trpeti prepиров med posameznimi četami.

»Predrznež, kaj se hočeš z menoj pogovarjati?« je zaklical ponosni Orsini in je z mečem razbil palico na dva kosa.

»V vikarijevem imenu vam ukazujem, pojdite nazaj,« je rekel čuvaj in se je s svojim velikanskim telesom postavil pred plemiča.

»To je Cecco del Vecchio,« so se oglašali iz množice tisti, ki so stali dosti blizu, da so videli prizor.

»Da,« je rekel nekdo, »dobri vikarij je mnogo najmočnejših mož vtaknil v papeško uniformo, da bi bolje vzdržal red. Boljega pa ni mogel izbrati, kakor je Cecco.

»A pasti ne sme,« je zakričal nekdo drugi, ko je Orsini nastavil svoj meč, kakor bi ga hotel kovaču v prsi zabosti.

»Sramota, sramota! Tako žalijo papeža v njegovem lastnem mestu,« je kričalo več glasov. »Dol ž njim — dol!«

Kakor bi bilo dogovorjeno, je množica planila nad Orsinija. Njegovo spremstvo je bilo razgnano. Orsinija samega so ljudje podrli na tla in ga z nogami teptali. Njegovi razgnani vojaki so se borili proti ljudstvu in med seboj. Množica jih je premagala. Ko so prišli stražarji s kovačem na čelu in napravili red, se je Orsini, ki ga je davila jeza, komaj dvignil s tal, tako so ga zdelali. Papeški stražarji so mu pomagali na noge. S srditimi pogledi je iskal svoj meč, ki mu je bil padel iz rok. Ni ga našel. Škripaje z zobmi je rekel Ceccu del Vecchio:

»To mi plačáš s svojo glavo ali naj me bog zapusti!«

Šel je proti cerkvi in spremljalo ga je pritajeno vriskanje ljudstva.

»Naredite prostor gospodu Martinu di Porto,« je klical kovač. »In vse ljudstvo naj ve, da mi je grozil s smrtjo, ker sem izpolnil svojo dolžnost in sem pokoren papeževemu vikariju.«

»Ne bo se upal,« je zakričalo tišoč glasov. »Ljudstvo zna svoje može braniti.«

Provencalec, ki je znal iz pripogibanja klasja uganiti najmanjši

vetrec, je dobro videl ta prizor. Iz poguma zbranega ljudstva je spoznal, da ve, da se bliža vihar.

»Pri bogu,« je rekel Adrianu, ki je resno in ne da bi se ozrl prišel do cerkvenih stopnic, »oni dolgi mladenič ima pogumno srce in povrh še mnogo prijateljev. Kaj mislite,« je dostavil tišje, »ali ni ta dogodek dokaz, da so plemiči manj varni, kakor sami mislijo?«

»Če konja preveč vzpodbodete, začne brcati, gospod vitez,« je odgovoril Adrian. »Pameten jezdec pazi, da vajeti preveč ne nategne, da se žival ne vzravna na zadnjih nogah in ga ne vrže iz sedla — a vi priporočate ravno to politiko.

»Motite se,« je odgovoril Montreal. »Moja želja je bila, dati Rimu enega vladarja, namesto mnogih tiranov. A — čujte! Kaj pomeni to zvonjenje?«

»Ceremonija se kmalu začne,« je dejal Adrian. »Ali pojdeva skupaj v cerkev?«

Malokdaj je bil bogu posvečen tempelj priča tako izrednemu dogodku, kakor je bil ta, ki je zdaj poživil slavnostne prostore Laterana.

Sredi cerkve so bili napravljeni amfiteatralični sedeži, na katerih koncu je bil postavljen nekoliko višji oder. Pod tem odrom, a tako visoko, da je vsakdo tja videl, je stala

velika železna plošča s starim napisom. Sedeži so bili pokriti z bogatim blagom. V ozadju cerkve je bilo videti škrlatasto zaveso. Okrog sedežev so stali cerkveni sluge v pestrih papeških oblekah. Na desni od odra je sedel orvietski škof, slavnostno oblečen. Na klopeh okrog njega so sedeli vsi rimski velikaši, sodniki, učenjaki in plemiči od znamenitih Savellijev do ponižnih Rasellijev. Drugi prostor v cerkvi je napolnilo ljudstvo. Glasno in jasno je ves čas pel veliki zvon.

Končno, ko sta se Adrian in Montreal vsedla, je zvon naenkrat utihnil, šušljanje ljudstva je ponehalo, škrlatasta zavesa se je odgrnila in z dolgimi dostojanstvenimi koraki se je približal Rienzi. Na sebi ni imel svoje navadne, temne in preproste obleke. Na svojih širokih prsih je imel blesteči bel telovnik; dolga obleka, podobna togi, mu je padala do nog in se je vlekla za njim. Na glavi je imel turban, iz katerega se je svetila zlata krona. Ta krona je bila razdeljena, nekako presekana po mističnem okrasku, po srebrnem meču. To je vzbudilo občno pozornost in pričalo, da se ni iz nečimernosti tako čudno oblekel, marveč da bi na svoji osebi simbolično predočil zborovalcem razmere v mestu, o katerih je nameraval govoriti.

»Boga mi,« je rekel star plemenitaš svojemu sosedu, »ta plebejec nastopa dostojanstveno.«

»Kake komedijantske norčije pa sò to?« je vprašal drugi.

»To bo lepa zabava,« je šušljal tretji. »Upam, da bo dobri mož vpletel v svoj govor nekaj krepkih dvotipov.«

»Gotovo je znorel,« je menil četrtri.

»Kako je lep,« so govorile ženske.

»To je mož, ki pozna ljudstvo skozinsko,« je Montreal rekel Adrianu. »Ta ve, da mora govoriti tudi za oči, če hoče srca pridobiti. Prebrisanec je, velik prebrisanec.«

Zdaj je Rienzi stopil na oder. Dolgo je gledal zborovalce in mir njegovega majestetičnega obraza, njegova globoka in sveta resnoba je povzročila, da je nehalo vse šušljanje. Napravil je na rogajoče plemstvo tisti vtisk, kakor na nepotrpežljivo ljudstvo.

»Gospodje rimski,« je končno izpregovoril, »in vi, prijatelji in someščanje, vsi ste slišali, čemu smo se danes zbrali; tudi vi, gospod škof orvietski in vi, sodelavci na polju znanstva, tudi vi veste, da gre za stvar, ki je v zvezi s starim Rimom. Toda, verujte mi, ne gre samo za učeno uganko, ki se tiče samo mrtvih.

Naj propade preteklost in naj jo pokrije tema, pustite jo za vedno počivati pod razpadlimi templji in v grobeh njenih pozabljenih sinov, če nam ne more biti vodnica v sedanjosti in v prihodnjosti. Kaj mislite gospodje, da smo noč in dan studirali preteklost zaradi nje same? V zmoti ste. Vedeti, kaj je bilo, nima nobene vrednosti, če ni s tem združena želja izvedeti, kaj bo iz nas. Naši predniki so samo prah, če nam, svojim naslednikom, ne morejo ničesar povedati. Takrat pa ne prihajajo njihovi glasovi iz zemlje, ampak iz neba. Spomini so zgovorni, ker doje upanja. Preteklost je sveta le vsled pričevanja o napredovanju človeštva v nramnosti, svobodi in znanosti. Naši dedje nam prepovedujejo nazadovati — uče nas spoznavati njihovo zapuščino — vevajo nam, da tirjamo nazaj to dedščino in jo pomnožimo — da čuvamo njihove kreposti in se ogibamo njihovih zmot. To je korist poznavanja preteklosti. Kakor to sveto poslopje, v katerem se nahajamo — tako je preteklost grob, nad katerim je treba postaviti tempelj. Vidim, da se čudite temu mojemu uvodu; spogledujete se in vprašujete, kaj da bo iz tega. Pogledjte to veliko železno ploščo. Napis je na njej. Izkopali so jo šele pred kratkim izpod kamnov in razvalin — o, sramota za Rim! — ki

so bile nekdam cesarske palače in obloki zmagujoče sile. Napis sredi te plošče pripoveduje, kako so rimski senatorji Vespazijanu podelili cesarsko dostojanstvo. Da slišite ta napis, zato sem vas povabil. Cesarju je bila zaupana oblast, dajati postave in sklepati zveze, s katerimi narodi se mu zdi koristno; razširjevati in zoževati meje mest in okrajev; podeljevati možem — pazite o gospodje — čast vojvod in kraljev — da, pa jih tudi odpravljati in jim vzeti ta dostojanstva; podeljevati in jemati krajem mestne privilegije, sploh vse storiti, kar spada v cesarsko oblast. Tako velika moč je bila podeljena tistemu cesarju. A od koga? Bodite pozorni, poslušajte, prosim — od koga? sem vprašal. Od rimskega senata! A kaj je bil rimski senat? Pooblaščenec rimskega ljudstva!«

»Vedel sem, da bo to povedal,« je menil kovač, ki je stal s svojimi pomočniki pri vratih, pa je jasno slišal Rienzijev srebrnočisti glas.

»Hraber mož je! Kar baronom na ušesa jim je to povedal.«

»Zdaj vidite, kaj je ljudstvo nekdam bilo. Če bi njega ne bilo, bi tega nikoli ne izvedeli.

»Tiho, ljudje, tiho,« je cerkovnik posvaril tiste, ki so tako med seboj šušljali.

Rienzi pa je nadaljeval:

»Da, ljudstvo je cesarjem podeljevalo oblast in ljudstvu pristoja oblast. Ali si je mogel cesar sam podeliti krono? Ali je mogel iz lastne moči doseči to dostojanstvo? Ali je bilo z njim porojeno? Gospodje baroni — ali je bilo cesarsko dostojanstvo odvisno od števila utrjenih gradov ali od visokega rodu? Ne! Cesar je bil vsegamogočen, a bil je to samo vsled tega, ker mu je ljudstvo to moč poverilo. Rojaki moji, tako velika je bila oblast vaših očetov celo v tistih časih, ko je bila svoboda samo še senca tega, kar je bila poprej. Vsa oblast je izvirala iz ljudstva. A kaj imate zdaj še podeljevati? Kdo, kdo — vas vprašam — kdo, kateri najmanjši mogočnik vas vpraša, da mu podelite oblast, ki jo izvršuje? Njegov senat je njegov meč; njegovo pooblastilo ni pisano s črnim, ampak s krvjo. In ljudstvo? Ljudstva sploh ni več! O, daj bog, da bi mogli izkopati duha preteklosti iz zemlje tako, kakor izkopavamo spomenike preteklosti.«

»Če bi bil jaz vaš bratranec,« je Montreal šušljal Adrianu »jaz bi pustil temu možu le prav malo časa med koncem njegovega govora in med njegovo zadnjo izpovedjo.«

»Kdo je vaš cesar?« je nadaljeval Rienzi. »Tujec! Kdo je veliki poglavar vaše cerkve? Pregnanec!

Vi sami nimate postavnih poglavarjev — in zakaj ne? Ker imate tirane, ki se postavam rogajo. Razuzdanost plemičev, njih prepiri in boji so pregnali sv. očeta iz Rima; vaše ceste preplavljajo z vašo krvjo, sadove vašega dela zapravljajo v bojih in na zabavah s kupljenimi razbojniki. Vaše moči so izčrpali proti vam samim, da je vaše rodno mesto, ki je nekdanj vladalo ves svet, danes vsemu svetu v zasmeh.«

Obrnil se je zdaj ljuto proti Savellijem in Orsinijem, ki so, hoteč zadušiti strah, ki ga je Rienzijeva plamteča zgovornost vzbujala v njihovih srcih, izražali z zaničljivimi kretnjami in porogljivim smehom svojo nezadovoljnost.

»Kako, gospoda, niti svetost tega kraja vas ne more brzdati? Mož nizkega stanu sem — navaden rimski meščan — a lahko se ponašam, da sem si nakopal mnogo sovražnikov in zasmehovalcev s tem, kar sem storil za Rim. Vi me sovražite, ker ljubim svoje rodno mesto; vi me zaničujete, ker hočem Rim povzdigniti. Plačano vam bo to in maščevano bo to. Trije izdajalci, ki prebivajo v vaših palačah, vas izdado: potratnost, zavist in medsebojni prepir.«

»Ta jim jo je dobro povedal!«

»Haha! Pri sv. križu, to je bilo dobro!«

»Obesiti bi se dal, če bi slišal še en tako pogumen udarec!«

»Sramota je, da smo mi taki strahopetci, ko ima on sam tak pogum,« je menil kovač.

»To je tak mož, kakršnega smo vedno pogrešali.«

»Tiho,« je velel cerkovnik.

»O, Rimljani,« je strastno zaklical Rienzi, »vzbudite se vender! Rotim vas! Naj bi se ta spomin na vašo nekdanjo moč, na vaše nekdanje svobode globoko vtisnil v vaše duše. Ta spomin na preteklost vam je bil razodet v uri, ko jo bo srečno imenovati, če jo izkoristite, in ki jo bo imenovati nesrečno, če dane vam prilike ne izkoristite. Spomnite se, da se bliža jubilej.«

Škof orvietski se je nasmehnil in je zadovoljno prikimal; ljudstvo, meščanstvo in nižje plemstvo je zapazilo to vzpodbujanje in po njegovi sodbi je sam papež s posredovanjem vikarija z zadovoljstvom gledal na Rienzijevo drznost.

»Jubilej se bliža — pogledi vsega kristijanstva so obrnjeni semkaj. Ljudje bodo prišli od vseh koncev sveta v Rim, da bi tukaj našli mir — ali naj najdejo prepir? Med tem ko bodo tu iskali odvezo svojih grehov, naj vidijo sama hudodelstva? V središču božjega vladarstva naj se jokajo nad vašo slabostjo? Na počiva-

lišču svetih mučenikov naj jih stre-
sa groza zaradi vaše razuzdanosti?
In na viru vseh krščanskih postav
naj vidijo, da so vse te postave zani-
čevane? Bili ste ponos vsega sveta,
ali hočete postati njegova sramota?
Bili ste izgled vsega sveta, ali hoče-
jo postati svarilo? Še je čas — dvig-
nite se! Očistite svoje ulice banditov,
ki jih delajo nevarne, očistite mesto
najemnikov. Zadušite prepire ali pa
preženite prepirljivce, naj bodo še
tako ponosni in mogočni. Strgajte
tehtnico goljufiji iz rok in meč iz rok
nasilnosti. Tehtnica in meč sta stari
znamenji pravice; vrnite pravici ti
znamenji. To je vaša visoka naloga,
to je vaš vzvišeni cilj. Smatrajte vsa-
kega, kdor bi se vam pri tem ustavil,
za izdajalca svoje domovine. Izvojuj-
te zmago, ki bo večja kakor so bile
vse zmage cesarjev — zmago nad
soboj samimi. Pokažite romarjem
vsega sveta vstajenje Rima. V eni
dobi se naj zgodi cerkveno slavlje in
zopetno uveljavljanje postav. Polo-
žite žrtve premaganih vaših strasti,
položite prve sadove oživljene svobo-
de na altar, ki ga obdajajo ti sveti zi-
dovi. O, nikdar, nikdar, kar stoji
svet, niso ljudje doprinesli bogu do-
padljivejše žrtve.«

Vtisk teh besed je bil tako velik,
duše poslušalcev so bile tako prevze-
te, da je bil Rienzi že zapustil govor-

niški oder in izginil za zaveso, ko je množica šele zapazila, da je nagovora konec.

Posebnost vse prireditve — tajinstveni sijaj Rienzijevega nastopa in njegov nagli odhod — to je dalo njegovim besedam še večjo veljavo. Ves njegov govor se je ljudem zdel kakor nekako čeznaravno razodetje; občudujé brezobzirni pogum, s katerim je oboževani Rienzi grajal ponosne barone — katerih vsak se je smatral za slovesno pripoznanega krvnika, čigar jeza dobi lahko hipoma zadoščenje z vešali in sekiro — si je praznoverno ljudstvo domišljevalo, da je čeznaraven vpliv dal njegovemu voditelju tako smelost in da ga čeznaravne moči varujejo pred vsako nevarnostjo. Ravno pogum je varoval Rienzija, ki je bil v takem položaju, da je bil največji pogum največja modrost. Če bi bil nastopil pohlevneje, bi bilo plemstvo nastopilo odločno. Tako pa so smelost njegovega govora smatrali za naravno, ker je bil Rienzi služabnik sv. stolice in je njegov govor odobraval ne samo ljudstvo, nego tudi papežev namestnik. Tisti, ki besede niso zaničevali, kakor veter, kar je storil Štefan Colonna, so se vstrašili misli, kaznovati moža, v čigar besedah so videli le odmev papeževih želja. Rienziju je koristila tudi nesloga

med plemiči. Lotil se je bil telesa, čigar udje se niso skupaj držali.

»Uničiti ga, to ni moja dolžnost,« je rekel ta.

»Jaz nisem pooblaščenec baronov,« je rekel oni.

»Če Štefan Colonna nanj ne pazi, bi bilo za manj mogočnega moža bedasto in nevarno, da bi nastopil kot zaščitnik reda,« je menil tretji.

Colonni so se zadovoljno smehljali, če je Rienzi napadel kakega Orsinija — Orsiniji so se glasno smejali, če je Rienzijeva zgovornost podajala kakega Colonna. Nižje plemstvo se je veselilo napadov na velike gospode, na drugi strani pa je papežev namestnik, videč da je ostala Rienzijeva drznost nekaznovana, dobil pogum, da je glasno odobral nastop svojega souradnika. Sicer se je delal, kakor bi grajal Rienzijevo ljutost, a neprestano je hvalil njegove poštene namene. To odobravanje papeževega vikarija je utrdilo med plemstvom mnenje, da se sam papež strinja z Rienzijevimi nazeri. Rienziju je skrajna drznost njegovega navdušenja zagotovila varnost in uspeh.

Ko so baroni prišli zopet k sebi, so se spogledali; njihovi pogledi so pričali, da so prav umeli prešernost Rienzijevo in njegova žaljenja.

»Na vero,« je rekel Reginaldo di Orsini, »to presega vso potrpežljivost — ta plebejec je šel predaleč!«

»Poglejte na ljudstvo — kako mrmra in zija — kako se svetijo oči in kaki pogledi padajo na nas,« je rekel Luka di Savelli svojemu smrtnemu sovražniku Castrucciu Malatesti; čut skupne nevarnosti je za trenotek, a samo za trenotek premagal njiju dolgoletno sovraštvo.

»Diavolo,« je šušljaj Raselli (Ninin oče) enako revnemu baronu na ušesa, »ta pisac ima resnico na ustnicah. Škoda, da ni plemič.«

»Kaka bistra glava!« je menil neki florentinski trgovec. »Če bi bil ta mož bogat, bi lahko kaj dosegel.«

Adrian in Montreal sta molčala. Prvi je bil zatopljen v svoje misli, drugi je opazoval kak vtisk je Rienzijeve govora napravil na poslušalce.

»Tiho!« so zaklicali cerkveni uradniki. »Tiho — govoril bo gospod vikarij!«

Pri tem naznanilu so se vsi pogledi obrnili na škofa Raimonda, ki se je z duhovsko važnostjo dvignil in je zborovalcem govoril tako-le:

»Plemiči in meščani rimski, ljubljena moja čreda in otroci! Dasi sem jaz prav tako malo, kakor vi naprej vedel, kakšen bo govor, ki smo ga slišali in dasi moram reči, da ne morem biti popolnoma zadovoljen

ne z obliko ne z vso vsebino tega
plamtečega opomina, vas vendar (to
besedo je škof posebno poudaril) ne
morem pustiti od tod, ne da bi proš-
nji služabnika sv. očeta dodal tudi
prošnjo duhovskega namestnika Nje-
gove svetosti. Resnica je, da se bli-
ža jubilej, vendar divjajo še vedno
morilski in brezbožni roparji po
vseh cestah celo pred rimskimi vrat-
mi. Kateri romar naj se upa čez
Apenine, da bi molil pri altarju sv.
Petra? Jubilej se bliža. Kaka sramo-
ta bo za Rim, če ne bo nič romarjev
pred temi altarji, če se bodo boječne-
ži vstrašili nevarnosti potovanja,
pogumni pa bodo padli kot žrtve.
Zato vas prosim vse, plemenitaše in
meščane, opustite nesrečne boje, ki
že toliko časa izčrpavajo moč naše-
ga mesta in sklenite, združeni po ve-
zeh prijateljstva in bratstva, blago-
slovljeno zvezo proti cestnim raz-
bojnikom. Mnogo jih vidim med va-
mi, gospoda moja, ki so ponos in
stebri države, toda — ah! — z ža-
lostjo in s strahom se spominjam na
prazno, brez vzrokov nastalo sovra-
štvo, ki divja med vami, na pohujša-
nje celega mesta. In to sovraštvo me-
če — naj mi bo še to dovoljeno pove-
dati — slabo luč na vašo krščansko
vernost in na vašo dostojanstvo, ki
jo imate kot branitelji cerkve.«

Med nižjim plemstvom — zbranim ob sedežih sodnikov in učenjakov — in med velikansko množico so te besede vzbudile glasno pritrdjevanje. Odličnejši baroni so gledali ponosno, toda ne prezirljivo prelata v obraz in so molčali ter se držali resno.

»Na tem svetem kraju,« je nadaljeval škof, »naj vas prosim, opustite te nepotrebne sovražnosti, ki so veljale že dovolj imetja in krvi. Združimo se z namenom, da posvedočimo svoj pogum proti skupnemu sovražniku, proti tem razbojnikom, ki pustošijo naša polja in so nevarni na vsaki cesti, proti tem sovražnikom našega ljudstva, katero moramo ščititi in proti tem sovražnikom boga, kateremu moramo služiti.«

Škof se je zopet vsedel; plemiči so se novič spogledali in ljudstvo je začelo šušljati. Čez nekaj časa je vstal Adrian di Castello.

»Oprostite mi, gospodje, in vi, velečastiti oče, če se vzlic svoji mladosti in svoji neizkušenosti, vzlic svoji majhni veljavi med vami drženem kot prvi povedati, da sprejemem z veseljem ta predlog. Rad se odpovem vsem morebitnim starim sovražnostim s katerimkoli mojih stanovskih tovarišev. Na srečo sem vsled svoje dolge odsotnosti iz Rima pozabil na vse prepire in ljubosum-

nosti izza svoje zgodnje mladosti. Na tem plemenitem zborovanju vidim samo enega moža (pri teh besedah je pogledal Martina di Porto), proti kateremu sem bil primoran dvigniti svoj meč; veselim se, da rokavice, ki sem jo vrgel pred tega plemiča, še ni bilo treba z bojem nazaj dobiti. Prekličem svoj poziv. Odslej naj bodo moji sovražniki samo sovražniki Rima.«

»To je plemenito,« je glasno rekel škof.

Adrian je slekel svojo rokavico in jo vrgel pred zborovalce.

»Vrgel sem to rokavico pred vas, gospoda, da vas pozovem na plemenitejšo tekmo na lepšem polju. Vabim vsakega, da tekmuje z nami v delu, da zagotovimo varnost in red v našem mestu. To bo boj, v katerem se bom brez zavisti odpovedal vencu zmage, če bom premagan. Danes čez deset dni, velečastiti oče, bo štirideset oboroženih jezdecev pripravljenih pokoriti se vsakemu povelju za varnost rimske države. In vi, o Rimljani, prosim vas, pozabite zgovorno sramotenje svojih someščanov, ki ste je poprej slišali. Mi vsi, ne glede na stan, smo se udeleževali razuzdanosti našega nesrečnega časa, prizadevajmo si, ne da to posnemamo in maščujemo, nego da se poboljšamo in zedinimo. Ljudstvo pa

naj spozna, da je patricijev največji ponos s svojo močjo služiti domovini.«

»Lepe besede,« se je porogljivo smejal kovač.

»Če bi bili le vsi taki, kakršen je ta,« je dejal kovačev sosed.

»Velikašem je pomagal iz zadrege,« je menil Pandulfo.

»Obraz mladeniča in dovtipnost starca,« je sodil prileten Malatesta.

»Vi ste vodovju odprli stransko pot, a zajezili je niste,« je dejal za opomnje vedno pripravljeni Montreal, ko se je mladi Colonna med splošnim odobravanjem zopet vsedel.

»Kako naj to razumem?« je vprašal Adrian.

»Da so prišle vaše dobre besede prepozno, kakor so prepozni vsi pravni poskusi patricijev.«

Noben plemič se ni več oglasil, dasi so bili morda voljni se pridružiti splošni poravnavi in so z znamenji in mrmranimi besedami Adrianu pritrjevali. A bili so tako navajeni ponosa in ošabnosti, da se niso mogli odločiti za prijazno besedo ljudstvu ali sovražniku. Raimondo se je oziral in ker ni hotel, da bi ta nespodobni molk dolgo trajal, se je naglo dvignil.

»Sin moj, govoril si kot prijatelj domovine in kot kristijan! Molk

tvojih stanovskih tovarišev priča, da so vsi tvojih misli. Namen je dosežen, bodi torej zborovanju konec. Način, kako bomo postopali zoper združene cestne razbojnike, zahteva treznega preudarka. O tem se bomo dogovorili drugje. Ta dan pa v zgodovini ne bo pozabljen!«

»Ne bo ne,« je jezno zarenčal Cecco del Vecchio.

»Otroci — vam vsem moj blagoslov,« je z razprostrtimi rokami končal papežev namestnik.

Nekaj minut pozneje se je množica usula iz cerkve. Služabniki in zastavonosci so se zbirali in razvrščali na cerkvenih stopnicah, vsak oddelek je bil v skrbeh, da zagotovi svojemu gospodarju mesto pred drugimi plemiči. Množici so sledili iz cerkve plemiči, ki so se zbirali v malih skupinah, pazeč, da bi ne prišli v stik s sovražniki. Kmalu se je med sovražnimi četami unel prepir, nastalo je vpitje in s težavo so vikarijevi služabniki napravili red.

Pokazalo se je že zdaj, da je Montreal pogodil resnico s tem, kar je v cerkvi rekel Adrianu. Ljudstvo je bilo že skoro zopet pozabilo lepi poziv mladega plemiča ter je delalo trpke opazke na molk njegovih stanovskih tovarišev. Kaj je bilo le-tom mar za križarsko vojsko zoper cestne razbojnike? Ljudje so grajali ško-

fa, da ni plemičem pogumno povedal: Vi ste prvi razbojniki, proti katerim je treba začeti vojsko. Nezadovoljnost ljudstva ni bila pomirjena; nezadovoljnost je bila taka, da ljudstvo ni več samo želelo, naj se razmere zboljšajo, ampak je zahtevalo, naj se popolnoma premene. V gotovih časih so revolucije neizogibne in morajo nastati, bodisi da nastanejo vsled odpora mogočnikov ali vsled njihove popustljivosti. Gorje pa narodu, kateremu ne prinese revolucija nobenih sadov — pri katerem švigajo bliski samo v višavah, a ne očistijo zraka. Dostikrat se zgodi, da trpe najplemenitejši ljudje brez koristi, ali če trpi narod, ne da bi imel od svojega trpljenja korist, naj se sam kolne.

IV.

Častihlepni meščan in častihlepni vojak.

Orvietski škof je najdlje odlašal govoriti z Rienzijem, ki ga je v Lateranu čakal na kraju, nedostopnem občinstvu. Raimondo je bil dovolj razumen, da se ni dal zapeljati v vero, da bo dogodek v cerkvi premenil mišljenje plemstva, poravnal njegove razpore, ali je vzpodbodel za dejanski boj proti opustoševalcem Kampanje. Ko pa je Rienziju vse po-

vedal, kar se je po odstopu tega junaka z govorniškega odra zgodilo, je dejal:

»Spoznali bode, da se bodo iz tega vendar porodile dobre posledice. Prvi boj z orožjem v roki — prvo klanje med plemiči — to bo veljalo za očitno prelomljenje storjene obljube — za ljudstvo in za papeža bo to zadosten vzrok, obupati nad popoljšanjem baronov in razlog, ki bo opravičil ljudsko prizadevanje in papeževo pritrdjenje temu prizadevanju.«

»Na tak boj nam ne bo treba dolgo čakati,« je odgovoril Rienzi.

»Verujem v to vaše prerokovanje,« je smehljaje rekel škof, »doslej gre vse dobro. Ali greste z nami proti domu?«

»Ne, bolje bo, da ostanem tukaj, dokler se množica popolnoma ne razide. Če bi me ljudje v svoji sedanji razburjenosti zagledali, bi silili na hitre in prenačljive korake. Sploh se je pri nevednem, a poštem in navdušenem ljudstvu držati načela: ne slabi vtisov tvojih nastopov s tem, da se jih ljudstvo navadi. Može, kakor jaz, ki niso posebno odlični, naj se med množico ne prikažejo drugače, kakor če imajo priliko, se odlikovati s svojimi zmožnostmi.«

»Da, to je res,« je dejal škof in je pri tem mislil, koliko imenitno

oblečenih služabnikov njega sprem-
lja. »Zdravstvujte torej; kmalu se
zopet vidiva.«

»Da, pri Filipih, gospod. Dajte
mi svoj blagoslov, prečastiti oče.«

Nekaj časa po tem pogovoru je
Rienzi zapustil posvečeno poslopje.
Stoječ na stopnicah zdaj molčeče in
zapuščene cerkve je ob uri južnega
mraka vžival ves posebni čar raz-
gleda. Od tod je videl krasne oboke
mogočnega vodovoda, ki se je v dalja-
vi končal pri ozarjenih gorah, videl
po sivi Kampanji raztresene naselbi-
ne in še dalje zadaj v temi izginjajoče
strehe starega Tuskula in druge Al-
be, zrasle iz zapuščenih palač Pom-
pejevih in Domicijanovih.

Rimljan je stal nekaj časa, za-
topljen v misli, nepremično na stop-
nicah, gledal naravo in vdihaval
mehki zrak. Bil je lepi pomladanski
čas, čas cvetlic, zelenega listja in
šušljajočih vetrov. Rienzijeve na-
vdušenost za pretekle čase, njegova
ljubezen za vse kar je lepo in zname-
nito, njegovo nagnenje za nežnost in
krasoto, in množina njegovih misli
in primer — vse to je izdajalo, da
imata njegov razum in njegova fan-
tazija moči, ki bi ga bile v mirnih
časih dvignile do visoke veljave v
literaturi. V tem trenotku se je ne-
kaj tega zavedel.

»Srečnejši bi bil,« si je mislil »če bi ne bil nikdar iz svojega lastnega srca pogledal na svet. V sebi sem imel vse, kar bi me bilo lahko sprijaznilo s sedanjostjo, ker sem imel to, kar mi je dalo moč, da sem mogel na sedanjost pozabiti. Imel sem moč stvarjanja; imel sem bajke in sanje preteklosti — imel nebeški dar, izlivati lepe preobilnosti srca v pesmi — vse to je bilo moje. Petrarca se je modro odločil. Govoriti svetu, a sam ostati zunaj sveta, prepričevati, razburjati, ukazovati — kar je cilj in ponos častihlepnosti — a ogibati se hrupu in naporu ljudi — to si je Petrarca izbral. Njegova je mirna celica, ki jo napolnjuje s slikami lepote, njegova je samota, iz katere lahko prežene težave našega časa, v katere sem jaz zagazil, dočim se more on zasanjati v velika srca in v slavna razdobja preteklosti. A s kakimi skrbmi sem jaz obremenjen in na kaka dela sem priklenjen, kaka orodja moram porabljeni in v kakih maskah moram nastopati. Svoj ponos sem moral ponižati, da rabim vsakovrstne zvijače in pasti. Moji sovražniki so podli, moji prijatelji so nezanesljivi. In v tem boju z zaslepljenimi in podlimi ljudmi se mi je duša pohabila. Potrpežljivo se plazijo sredstva skozi temne votline in

ostudno nesnago, da dosežejo luč, da dosežejo namen.«

V teh razmišljanjih je bila resnica, katere žalosti Rienzi dotlej še ni izkusil. Naj bo smoter, ki ga skušamo doseči, še tako vzvišen, vsak nevredni korak, ki ga storimo v dosego tega namena, omadežuje naše prizadevanje in slaba sredstva ponižajo in onečastijo namen. To je nesreča mož, ki so plemenitejši, kakor njih čas, da se morajo posluževati sredstev, ki nje same onečašča; na pol poboljša tak mož svoj čas, na pol pokvari čas njega.

Ko se je Rienzi počasi in zamišljen obrnil, da bi odšel od cerkve, je začutil na svoji rami roko.

»Lep in dober večer vam želim, gospod učenjak,« je rekel tuj glas.

»Vračam vam to z isto vljudnostjo,« je odgovoril Rienzi in je strmel v moža, čigar beli križ je kazal, da je vitez sv. Ivana.

»Sodim, da me ne poznate,« je dejal Montreal. »To pa nič ne stori. Lahko se seznaniva. Kar se mene tiče, sem že bil tako srečen, da sem vas spoznal.«

»Mogoče, da sva se že kje drugje srečala; morda v hiši kakega barona, saj se mi zdi, da pripadate temu stanu.«

»Ne, ne popolnoma,« je ponosno izjavil Montreal. »Kakor se tudi va-

ši velikaši smatrajo za visokorodne in mogočne, bi vendar — dokler je na gorah le še za ped svobodnih tal, ne zamenjal svojega mesta na življenjski lestvici z njihovim. Za pogumnega človeka je na svetu le ena vrsta plebejcev — to so strahopetniki. Toda vas, pametni Rienzi, sem videl na kraju, kjer je bilo drugačno vrvenje, kakor v slavnostni dvorani kakega rimskega barona.«

Rienzi je Montreala ostro pogledal; ta je jasnega čela vzdržal pogled.

»Pojdiva naprej,« je dejal vitez, »in dovolite mi, da vas nekaj časa spremljam. Da! Poslušal sem vas — nekega večera zadnjih dni, ko ste grajali plemiče in tudi zadnjič o polnoči — nagnite svoje uho, dobri gospod, ker to je tajnost — zadnjič o polnoči, ko ste pod razvalinami na Aventinu sprejeli in storili pogumno prisego.«

Vitez je pri teh besedah stopil nekoliko nazaj, da bi videl kak utisk je napravil na Rienzija. Na obrazu zarotnika — kajti tako bi bili Rienzija imenovali drugi, če bi bila njegova zarota ponesrečila — je nekaj zatemnelo. Rienzi se je obrnil k vitez, mu pogledal v oči in je nehoté prijel za svoj meč, a ga takoj zopet izpustil.

»Ha,« je rekel počasi, »če je to res, naj pade Rim! Izdajalci so torej tudi med svobodnimi.«

»Ne gre se za izdajstvo, hrabri gospod,« je odgovoril Montreal. »Tvoja tajnost mi je znana, a nihče mi je ni izdal.«

»Ali si jo izvedel kot prijatelj, ali kot sovražnik?«

»To je vse eno,« je dejal Montreal ravnodušno. »Naj ti zadostuje, da te lahko spravim na vešala, če bi izrekel besedo tudi le, da ti pokažem, da je v moji moči, biti tvoj sovražnik; s tem, da nisem nič zinil, sem ti že dokazal svoje nagnenje, biti tvoj prijatelj.«

»Motiš se, tujec; takega moža ni na svetu, da bi na rimski cesti mogel prelivati mojo kri. Vešala! Ti veš malo o sili, ki jo ima Rienzi v rokah.«

Te besede je izrekel Rienzi nekoliko porogljivo in nekako trpko. A po kratkem molku je mirneje nadaljeval:

»Sodeč po križu na tvojem plašču, pripadaš ti enemu najponosnejših viteških redov; tujec si in plemič. Kako plemenito sočutje je moglo iz tebe napraviti prijatelja rimskega ljudstva?«

»Cola di Rienzi,« je rekel Montreal, »naju združujejo tista čustva, ki vežejo vse može, ki so se iz lastne

moči dvignili čez navadno množico. Res, rojen sem kot plemič — a brez moči in ubožen. Danes pa hodim od mesta do mesta; oborožena orodja moje moči in moj dih je tisočim postava. Te sile nisem podedoval, ampak pridobil sem si jo s hladno preudarnostjo in s hrabro pestjo. Spoznaj me — jaz sem Gautier de Montreal. Ali ni to ime, ki zaznamuje tvojemu duhu sorodnega duha? Ali ni častihlepnost nama obema lastno čustvo? Ne najemam vojakov, da bi pridobival imetje, dasi me ljudje imenujejo lakomnega, ne koljem kmetov iz krvoločnosti, dasi mi očitajo, da sem grozovit. Orožje in denar — to so kite moči. Po moči hrepenim — in ti, smeli Rienzi, ali se ne vojskuješ ti za ta isti namen? Ali te mar zadovoljuje smrdljivo kričanje česenj žvekajoče drhali — ali šušljanja zavist cerkvenih modrijanov — ali prazno blebetanje fantalinov, ki te imenujejo patrijota in borilca za svobodo, kar so besede, ki uho samo goljufajo? To so samo tvoja orodja, da bi z njimi dosegel moč. Sem li govoril resnico?»

Dasi je bila Rienziјеva nevolja nad takim govorjenjem velika, vendar jo je srečno prikril.

»Zaman bi tajil, o slavni vojskovodja,« je rekel, »da hrepenim samo po oblasti, o kateri si govoril. Toda,

kaka zveza more biti med častihlepnostjo rimskega meščana in med častihlepnostjo zapovednika kupljenih tolpe, ki se po plačilu odločajo za posamezne stranke, katerim služijo, ki se bore danes v Florenci za svobodo, jutri pa v Bologni za tiranstvo. Ne zameri mi moje odkritosrčnosti, a dandanes ne velja za nečastno, česar dolžim tvoje tolpe. Hrabrost in spretno vodstvo posvečujeta namen in kdor je gospodar knezov, tega smejo pač častiti kot ravnorodnega.«

»Prišla sva zdaj v manj zapuščen mestni del,« je rekel vitez. »Ali ni tod nobenega skrivališča — nobenega Aventina — kjer bi mogla dalje govoriti?«

»Pst,« se je oglasil Rienzi, oziraje se previdno na vse strani. »Hvala ti, plemeniti Montreal, za ta migljaj; ne bilo bi dobro, če bi naju skupaj videli. Ali me hočeš odlikovati s tem, da me spremiš v moje stanovanje ob palatinskem mostu? Tam sva varna in se lahko nemoteno pogovoriva.«

»Bodi tako,« je dejal Montreal in je odstopil.

Rienzi je šel s hitrimi koraki skozi mesto. Meščani, ki so ga tod in tam srečavali, so ga pozdravljali s posebno spoštljivostjo. Hitel je skozi labirint temnih ulic in prišel končno na velik trg blizu reke. Prve zvezde so svetile na tempelj Fortune, kate-

rega je bil čas premenil v cerkev sv. Marije egiptske; nasproti temu, dvojno posvečenemu poslopju je stala Rienzijeva hiša.

»Dobro znamenje je, da stoji moja hiša nasproti nekdanjemu templju Fortune,« je dejal Rienzi, ko ga je bil dohitel Montreal in mu je sledil v njegovo sobo.

»Hrabrosti ni treba prosjačiti za srečo,« je odgovoril Montreal, »kajti hrabrost vlada srečo.«

Razgovor med tema najsmelejšima možema tistega časa je bil dolg. Naj se zdaj čitatelj nekoliko bolje seznani z značajem in z načrti Montreala.

Gautier de Montreal, v italijanskih kronikah znan z imenom Fra Moreale, je prišel kot drzen srečolovec v Italijo. Bil je vreden naslednik onih postepajočih se Normanov, ki so pred njim igrali tako čudno vlogo v Evropi; vsak je bil zase gospod, je dežele zavojeval in prestole prekuceval; pripoznavali niso drugih postav kakor viteške, nikdar se niso udomačili med ljudstvom, med katerim so se naselili, bili so nezmožni postati mirni državljani in komaj zadovoljni s kraljevsko krono. V Rienzijevih časih je bila Italija tista dežela, kamor so se zatekali vsi taki srečolovci brez premoženja kakor Montreal, ki jim je bilo med pokvarjenimi Itali-

jani le dokazati svojo hrabrost, da so že zapovedovali nad zakladi. Ni veljalo za nečastno, če je kak velikaš zbral tolpo teh pogumnih tujcev okrog sebe, jo živel s plenjenjem, se z njo vojskoval proti republikam in tiranom, kakor mu je kazalo in za velikanske svote prodajal pravice miru. Časih so te tolpe stopile v službo kake države, da bi jo varovale pred kako drugo; naslednje leto jih je že videlo v boju proti svojemu prejšnjemu plačniku. Te tolpe najemnikov s severa so si s tem pridobile politično in militarično važnost; bile so neizogibno potrebne za varnost vsake države, kakor so sigurno uničevale varnost vsega prebivalstva. Samo pet let pred časom, o katerem govorimo, si je republika Florenca kupila službovanje takega slavnega voditelja tujih čet, vojvode Atenskega. Ljudstvo samo si je tega vojskovodjo izbralo za kneza ali tirana svojega mesta; predno pa je poteklo eno leto, se je ljudstvo uprlo proti njegovim grozovitostim ali pravzaprav proti njegovemu izsiljevanju denarja — zakaj vzlic vsem slavospevom njihovih zgodovinarjev so Florenčane napadi na njihove mošnje bolj boleli, kakor utesnjevanje njihove svobode — ga prepodilo iz mesta in si zopet ustanovilo republiko.

Najhrabrejši in vojvodi Atenskemu najljubši njegovih vojakov je bil Gautier de Montreal. Bistri, vse opazujoči duh tega viteza sv. Ivana si je bil v teh bojih pridobil mnogo politične uvidevnosti. Navadil se je bil spoznavati ljudstva, uganiti, do kam seže njih potrpežljivost, in tolmačiti znamenja časa in revolucij. Po padcu vojvode Atenskega si je kot neodvisen vitez, to se pravi, kot razbojnik, pomnožil svojo slavo in svoja bogastva. V tedanjem trenutku ni imel njegov podjetni spletkarski duh nobenega njega vrednega posla in tako so ga neredne razmere Rima privabile v to mesto. Pri zvezi, katero je predlagal Colonne, pri podžiganju častihlepnosti tega nečimernega velikaša, je imel namen, usidrati se kot zapovednik vojaštva, ki bi bilo potrebno za zmago Colonne nad Rimom. Videl je, da bi tako zapovedništvo nad vojaštvom pomenilo v resnici zapovedništvo nad Rimom; protirevolucija bi Colonne lahko pregnala in njemu samemu izročila vladarsko oblast in knežje dostojanstvo. Kakor v drugih italijanskih državah, je bila časih tudi v Rimu navada, da so na čelo mestne uprave kot župana raje postavili tujca, kakor pa domačina. Montreal je upal, da postane v Rimu to, kar je bil vojvoda Atenski v Florenci. To je bil cilj, o

katerem je vedel, da pač ni primeren za navadnega provenčalskega plemiča, pač pa za poveljnika velike vojaške čete.

Kakor je njegova bistrournost spoznala, ni bilo priletnega poglavarja patricijev pridobiti za smele in nevarne korake, ki so bili potrebni za pridobitev največje oblasti v Rimu. Štefan Colonna, zadovoljen s svojo sedanjo veljavo in po prejšnjih nesrečah naučen zmernosti, se ni hotel zaradi upanja na pridobitev prestola podati v nevarnost, ki bi ga lahko pripeljala krvniku pod sekiro. Stari patricij je svoje zaničevanje ljudstva in Rienzija odkritosrčno pokazal in Montreal je spoznal iz tega, da Colonna kakor nima zadosti častihlepnosti, tako tudi nima zadosti modrosti za kraljevanje. Ker je Montreal spoznal, da s svojim svarjenjem pred Rienzijem ni ničesar opravil, se je sam obrnil do tega. Vitezu ni bilo mar, katera stranka zmaga — knezi ali ljudstvo — da le doseže svoj namen; on ni študiral ljudske duše, da bi ljudstvu služil, marveč da bi nad njim gospodoval; prepričan, da imajo vsi možje enake namene, je mislil, da mora biti ljudstvo vedno žrtev, naj ga vlada plebejec ali patricij, in je videl v vpitju po redu na eni strani in po svobodi na drugi strani, samo pretvezo,, s

katero hoče podjeten mož pred drhaljo opravičiti svojo častihlepnost. Ker se je sam smatral za poštenjaka, ni verjel v nobeno stvar, katere sam ni čutil; kakor je bil neveren v vsem, kar se je tikalo kreposti, tako je bil veren v vsem, kar se je tikalo nebrzdanosti.

Vsled svojega smelega značaja je pa bil bolj naklonjen aventurskemu Rienziju, kakor v samega sebe zaverovanemu Colonne. Tudi si je mislil, da je on s svojimi oboroženci bolj potreben za varnost Rienzija, kakor za varnost Colonne. Za zdaj si je postavil nalogo, izvedeti natančno, s kakšnimi močmi razpolaga Rienzi in kaki meri je pripravljen za resnično vstajo.

Ostroumni Rimljan je s svoje strani pazil, da vitezu ne izda nič več, kakor že ve, a da ga tudi z nezaupnostjo ne razdraži. Kakor je bil Montreal tudi prekanjen, vendar si ni znal pridobiti take oblasti nad ljudmi, kakor globokoumni in zgovorni Rienzi. Razloček med njiju duševnimi zmožnostmi se je jasno pokazal pri njiju razgovoru.

»Vidim,« je dejal Rienzi, »da med vsemi dogodki, ki so se v zadnjem času prijazno smehljali moji častihlepnosti, ni nobenega tako srečnega, kakor je slučaj, ki mi obeta vašo podporo in vaše prijateljstvo. Potre-

ben sem oborožene pomoči. Kakor so naši prijatelji na skritih shodih hrabri, javnega nastopa se vendar boje. Ni jih strah pred patriciji, ampak pred vojniki patricijev. Čudno svojstvo italijanskega poguma je, da se ljudje drug drugega nič ne bojijo, da pa se pred šljemom in mečem tujega najemnika tresejo kakor srna.«

»Izvedeli bodo torej z veseljem, da imajo take najemnike v svoji službi in da se ti ne bodo borili proti njim; in kolikor jih zahtevate za revolucijo, toliko jih boste dobili.«

»A kaj bo s plačo in s pogoji?« je vprašal Rienzi s sarkastičnim usmevom. »Kako bomo to oboje določili?«

»Lahko se bomo sporazumeli,« je dejal Montreal. »Odkrito povedano, bi se jaz rad zadovoljil s slavo in razburjenji velike revolucije. Mene veseli zavest, da je brez mene izpolnitev velikega namena nemogoča. Z mojimi vojniki je seveda drugače. Vaše prvo dejanje bo, da si zagotovite mestne dohodke. Naj bodo kakorkoli visoki ali nizki, dohodke prvega leta si razdelimo. Vi dobite eno polovico, jaz in moji ljudje dobimo drugo polovico.«

»To je mnogo,« je rekel Rienzi resno in se delal, kakor bi v duhu računal, »toda svoboda Rima ne mo-

re biti nikdar predrago plačana. Naj velja!«

»Amen! In zdaj: koliko vas je? Kajti tistih osemdeset ali sto mož, ki sem jih videl na Aventinu — brez dvoma so častivredni ljudje — pač ne zadostujejo za ustajo.«

Rimljan se je previdno ozrl po sobi in je položil svojo roko Montrealu na ramo.

»Med nama povedano — treba je še nekaj časa, predno bodo ljudje trdno odločeni. Vsaj kakih pet tednov se še ne morem ganiti. Setev je pač že dozorela, ali zdaj moramo s tajnimi zarotami in pogovori raztreseno klasje povezati v snope.«

»Pet tednov,« je ponavljal Montreal, »to je dosti dlje, kakor sem mislil.«

»Česar mi je treba,« je z opazujočimi pogledi na Montreala rekel Rienzi, »je v tem času popolni mir — onemogočiti moramo vsak sum. Jaz se bom zakopal v svoje knjige in ne bom več prirejal shodov . . .«

»Dobro —«

»Vas pa, plemeniti vitez prosim, če vam smem kaj svetovati, gibajte se le med plemstvom, kažite do mene in do ljudstva zaničevanje in pomagajte s tem vzdržati med plemstvom mnenje, da je popolnoma varno. Med tem lahko odpravite iz Rima vse svoje oborožene najemnike; tako

vzamete plemstvu njegove edine branitelje. Če so ti vojaki v svojih skrivališčih v gorah, dan hoda daleč od Rima, jih v sili lahko pokličemo na pomoč; sredi ustaje bi se prikazali pred našimi vratmi; plemiči bi jih pozdravili kot svoje osvoboditelje, v resnici pa bi prišli kot zavezniki ljudstva. Naši sovražniki bodo spoznavši svojo zmoto v zmedenosti in obupanju pobegnili iz mesta.«

»Ter svoje dohodke in gospodstvo prepustili smelemu vojaku in zvitemu demagogu,« je smeje se na glas zaklical Montreal.

»Gospod vitez, delila bodeva na dva enaka dela.«

»Dogovor velja.«

»In zdaj, plemeniti Montreal, izprazniva steklenico naše najboljše kapljice,« je zaklical Rienzi, premenivši svoj glas.

»Vi poznate Provençalce,« je veselo pritrdil Montreal.

Na mizi je stalo vino, razgovor je postal domač in zaupen in Montreal, čigar zvijačnost je bila naučena, prostodušnost pa prirojena, je nehotе izdal Rienziju cilje svoje častihlepnosti. Ločila sta se kot najboljša prijatelja.

»Mimogrede rečeno,« je dejal Rienzi, ko sta izpraznila zadnjo čašo, »vam povem, da bo Štefan Colonna dne devetnajstega spremil ve-

liko pošiljatev rži v Corneto. Ali bi ne kazalo, da se mu pridružite? Vi bi pri tej priliki lahko njegove vojake pridobili za naše namene.«

»Mislil sem že na to,« je odgovoril Montreal, »in storil bom tako. Za zdaj — zdravstvujte!«

Ogrnivši svoj plašč je vitez dal Rienziju roko in veselo prepevaje preprosto pesemco odšel.

Rienzi je gledal za izginjajočo postavo s strahom in sovraštvom.

»Če bi dali temu človeku oblast v roke, bi postal drugi Atila. Zdi se mi, da spoznavam v tem vztrajnem, divjem človeku — navzlic vsi njegovi veselosti in viteški prikupnosti — značaj naših starih sovražnikov Gotov. Upam, da sem ga uspaval! Prej bi mogli dve solnci biti na nebu, kakor bi mogla Gautier de Montreal in Cola di Rienzi živeti v istem mestu. Ne stopi na mojo pot, Montreal, ne stopi na mojo pot.«

Med tem samogovorom se je Rienzi vrnil v svojo hišo in to noč ga ni bilo več videti.

V.

Baroni na potu. — Začetek konca.

Dne 19. maja zjutraj je bil zrak svež in vzhajajoče solnce je veselo sijalo na blesteče se šljeme in sulice

močne čete oboroženih jezdecev, ki so bahavo jahali po dolgi glavni ulici Rima. Rezgetanje konj, peketanje kopit, plapolanje zastav, okrašenih z znaki Colonnov, in sijaj oklepov, vse to je stvarjalo veselo in pestro sliko srednjeveškega značaja.

Na čelu te čete je na ponosnem konju jezdil Štefan Colonna. Na njegovi desni strani je bil vitez iz Provence, ki je s spretno roko krotil vročerkvnega arabca. Sledila sta mu dva vojščaka: eden je vodil njegovega bojnega konja, drugi je nesel njegov šljem in njegovo sulico. Na levi strani Štefana Colonne je jahal Adrian. Bil je resen in molčeč in je le jako kratko odgovarjal na veselo kramljanje provencalskega viteza. Močno število jezdecev, pripadajočih cvetu rimskega plemstva, je sledilo staremu baronu. Četa tujih, močno oboroženih jezdecev je sledila plemičem.

Na ulicah ni bilo skoro nič ljudi; z navidezno brezbržnostjo so mestjani izza polzaprtih oken gledali sprevod.

»Kaj Rimljanov nič ne miče sijaj?« je vprašal Montreal. »Če bi jih bilo laglje razveseljevati, bi jih bilo tudi laglje vladati.«

»O, razveseljujejo jih Rienzi in drugi taki burkači; mi pa jih s strahovanjem obvladujemo,« je odgovoril Štefan.

»Kaj že poje trubadur, gospod Adrian?« je vprašal Montreal. »Kdor hoče velik, močan postati — Ta se mora hinavsko smehljati. — Temni pogledi izdajo srce — Boje provzročajo, smrt in gorje. — Ta pesem je pač na Francoskem zložena, ali njen nauk se je porodil na Italijanskem. Kačji usmev je značilen za vaše rojake in temni pogledi jim slabo pristojajo.«

»Zdi se mi, gospod vitez,« je zbadljivo rekel Adrian, »da ste nas vi in vaše vrste ljudje naučili temnih pogledov, ki so časih izraz prave kreposti.«

»A nikdar pameti, če roka ne more izpolniti, kar je pogled obetal,« je ponosno odgovoril Montreal, čigar francoska živahnost je bila večkrat močnejša od njegove prevdarnosti.

»Gospod vitez,« je dejal Adrian, »najin pogovor bi lahko provzročil besede, ki jih ne bi rad rekel možu, ki mi je izkazal vrlo uslugo.«

»Vrniva se torej k trubadurjem,« je menil Montreal. »Ne zamerite, če nimam posebnih pojmov o italijanski časti in italijanski hrabrosti; vašo hrabrost sem sam spoznal in jo priznavam.«

Adrian je hotel ravno odgovoriti, ko je zagledal mogočno postavo Cecca del Vecchio, ki je opirajoč se ob nakovalo smehljaje ogledoval jezdece.

»To je močan dečko,« je dejal Montreal, ogleduje kovača. »Tega bi rad imel med svojimi vojščaki. He, dečko,« je zaklical kovaču, »roke imate, ki bi meč ravno tako krepko sukale, kakor kladivo. Pustite nakovalo in sledite sreči Fra Moreala.«

»Gospod vitez,« je kovač rekel, »reveži nimamo nagnenja za vojsko. Mi ne želimo drugih ubijati; pustite le nas živeti.«

»Pri sv. bogorodici — to je suženjski odgovor. Toda vi Rimljani . . .«

»Ste sužnji,« ga je prekinil kovač in se je obrnil proti svoji kovačnici.

»Pes se punta,« je menil stari Colonna in vsak njegovih spremljevalcev je sledeč njegovemu izgledu dodal kako psovko. Kovač pa se je delal, kakor bi ničesar ne slišal.

Sijajni sprevod je zapustil večno mesto, kjer je zdaj zavladata globoka tihota. Prodajalne so bile le na pol odprte; nihče se ni polotil svojega dela; bilo je kakor na predvečer kakega praznika.

Opoldne so se prikazale na ulicah posamezne gruče. Ljudje so nekaj pošušljali in se zopet razšli. Naenkrat se je zaslišal glas posamezne trombe. Naraščal je in se mogočno razlegal daleč naokoli. Cecco del Vecchio se je pri svojem nakovalu

vzravnal. Posamezen jezdec je počasi prijahal mimo kovačnice. Prišedši sredi ceste je glasno zatrobil na trombo, ki mu je visela na prsih. Tedaj so se naenkrat kakor pričarane prikazale izza vseh vogalov množice. Ulica je bila polna ljudi, a tihoto je motil samo šum korakov in pritajeno mrmranje. Zopet je zatrobil jezdec kakor bi hotel veleti, naj bodo ljudje pozorni. Potem je glasno označil.

»Prijetelji — Rimljani! Ko se jutri zjutraj zdani, pridite vsi neoboroženi pred cerkev sv. Angela. Cola di Rienzi kliče Rimljane, da poskrbe za blagor Rima.«

Temu kratkemu pozivu je sledilo navdušeno kričanje, tako močno, da se je zdelo, kakor bi se treslo vseh sedem rimskih gričev. Jezdec je počasi nadaljeval svojo pot in množica mu je sledila.

To je bil začetek revolucije.

VI.

Zarotnik postane javna oblast.

O polnoči, ko se je zdelo, da počiva vse mesto, so na vseh oknih cerkve sv. Angela zasvetile luči. Dolgotrajni slovesni glasovi svetih zvokov so doneli skozi zrak. Rienzi je molil v cerkvi; od polnoči do jutra je bilo

darovanih trideset maš in na pomoč je bila poklicana vsa moč vere, da bi posvetila borbo za svobodo.

Že davno je bilo solnce zasijalo, davno je bilo ljudstvo že zbrano pred cerkvijo in je napolnjevalo vse ulice, ko so zvonovi še vedno veselo peli. Ko so zvonovi v cerkvi naenkrat utihnili, so pevci na koru zapeli himno svobode.

Ko je bilo petje končano, so se odprla cerkvena vrata; množica se je umaknila na obe strani; najprej so se prikazali trije mladeniči iz nižjega plemstva, noseč zastave, na katerih je bila alegorično vpodobljena zmagga svobode, pravice in bratstva; za njimi je prišel v popolni bojni opremitvi, a brez šljema Rienzi. Njegov obraz je bil od bdenja in močnega razburjenja ves bled, a resen in slovesno miren. Izraz njegovega obličja je zadušil vse hrupne in surove izbruhe čuvstev. Poleg Rienzija je korakal orvietski škof Raimondo, kateremu je v parih sledilo sto oborožencev. Ob globokem molku se je začel sprevod, a ko je došel do Kapitola, je bila ljudstvo že minila plahost in tisoč in tisoč glasov je napolnilo ozračje s klici veselja in trumfa.

Sprevod se je ustavil pri velikih stopnicah, kjer je bil takrat vhod v Kapitol. Ko je ljudstvo napolnilo ve-

liki z majestetičnimi stebri starih templjev okrašeni in posvečeni prostor, je Rienzi imel ogovor na rimsko prebivalstvo, katero je bil povzdignil v narod.

Krepko je popisal sužnost in bedo ljudstva, popolno brezpostavnost in pomanjkanje vsake najmanjše varnosti za življenje in imetje. Izjavil je, da posveča, ne boječ se nevarnosti, kateri se izpostavlja, svoje življenje prerobenju skupne domovine in slovesno je pozval ljudstvo, naj to prizadevanje podpira in naj posveti in utrdi revolucijo s tem, da vpelje splošno postavo in ustanovi zakonodajen zbor. Glasniki so potem prečitali množici dotični načrt.

Ta načrt je vstvaril oziroma obnovil zastopstvo ljudskih pooblaščenцев in mu dal nove pravice in oblasti. Prva postava je določala nekaj, kar je v naših srečnejših časih naravno, do tedaj pa ni v Rimu nikdar veljalo, da se namreč vsak s preudarkom storjeni umor kaznuje s smrtjo, naj bo morilec kateregakoli stanu. Postava je dalje določala, da noben zasebnik, naj bo potem plemič ali meščan, ne sme ne v mestu, ne na deželi imeti utrjenih gradov in posadk in da čuvajo mestna vrata in vse mostove oblastvene osebe, ki jih izvoli ljudski zastop. Nadalje je postava določala, da plača globo tisoč

liber srebra, kdor daje prebivališče gusarjem, oboroženim najemnikom ali razbojnikom, ter je naložila baronom, kot posestnikom vseh okrog mesta ležečih zemljišč, dolžnost, da morajo skrbeti za varnost na vseh cestah in nositi odgovornost za vsako razbojništvo. Postava je državi naložila skrb za vdove in sirote in za vsak mestni del postavila oborožene čuvarje izmed prebivalstva, ki so dolžni se zbrati na obrambo države ob vsaki uri, čim jih pokličejo zvonovi na Kapitolu. Za varstvo trgovine je bilo določeno, da mora biti v vsakem pristanu pripravljena posebna ladja. Končno je postava določala, da dobe dediči po vsakem pri obrambi Rima padlem moškem sto goldinarjev in da so vsi dohodki mesta namenjeni koristim in varstvu Rima.

To so bile glavne določbe nove ustave; bile so zmerne in prav vsled tega so naredile toliko večji vtisk. Iz njih spozna čitatelj, kak nered je moral vladati v mestu, da so najpriprostejše potrebe poštenega in varnega življenja mogle biti meje ljudske vstaje.

Čitanje tega načrta nove ustave je povzročilo nepopisno kričanje, izvirajoče iz navdušenja in veselja. Sredi med temi izbruhi mogočnih čustev se je naenkrat pojavila veli-

kanska postava: bil je to kovač Cecco del Vecchio. Vzlic svojemu preprostemu poklicu je bil v sedanji krizi mož velike važnosti. Zaradi svoje vneme in svojega poguma, in morda še bolj zaradi svoje slepe strastvenosti in neupogljive sovražnosti proti plemstvu je bil pri ljudstvu zelo priljubljen. Manjši obrtniki so ga sploh šmatrali za svojega voditelja in zastopnika v vseh stvareh.

Zdaj je kovač govoril. Govoril je glasno in neustrašeno in govoril je dobro, ker je bilo njegovo srce polno tega, kar je hotel ljudstvu povedati.

»Rojaki in meščanje! Z odobravanjem ste sprejeli novo ustavo in odobrivate jo po pravici. A kaj so dobre postave, če ni dobrih mož, da bi jih izvrševali. Kdo pa more bolje izvrševati postave če ne tisti, ki jih je sestavil. Če bi vi od mene zahtevali, naj vam povem, kakšen ščit bi bil najboljši in če bi vam moja misel ugajala, ali bi dali ta ščit meni napraviti ali kakemu drugemu kovaču? Če bi ta ščit naročili pri kakem drugem kovaču, bi vam morda napravil prav dober ščit, pa ne tistega, ki bi vam ga bil jaz napravil po tisti misli, ki vam je ugajala. Cola di Rienzi je predlagal postavo, ki naj bo naš ščit. Kdo drugi naj torej pazi, da bo ta ščit za nas res to, kar je

obljubljeno, če ne Cola di Rienzi? Rimljani! Predlagam, naj ljudstvo oboroži Colo di Rienzija s pooblastilom, da sme pod katerimkoli imenom novo ustavo uveljaviti. In naj porabi v ta namen katerakoli sredstva, mi, ljudstvo, bomo nad njim čuvali, da ga ne zadene nobeno gorje.«

»Živio Rienzi! — Živio Ceccho del Vecchio! — Dobro je govoril! Nihče drugi kakor postavodajalec naj bo vladar.«

Taki klici so pozdravljali častilakomno srce učenjakovo. Ustanovil je bil republiko, da bi kadar bi se mu zljubilo postal despot.

VII.

Po oglavniku se spozna, če je kljuse ukradeno.

Med tem, ko so se vršili v Rimu popisani dogodki, je neki sluga Štefana Colonne že hitel po potu v Korneto. Lahko si je predstavljal, s kakim začudenjem je stari baron sprejel prinešene novice. Niti trenotek se ni zamudil nego takoj začel zbirati svoje moštvo. Med vrvenjem pri odpravljanjem se mu je naenkrat pridružil vitez sv. Ivana. Z njegovega obraza je bil izginil navadni izraz miru in zadovoljnosti.

»Kaj da se je zgodilo?« je naglo vprašal. »Vstaja? Rienzi neomejeni

vladar Rima? Ali je tem novicam verjeti?»

»Še preveč je to resnično,« je s trpkim smehljajem rekel Colonna. »Kje ga obesimo, kadar se povrnemo?»

»Ne govorite tako nepremišljeno, gospod baron,« je rekel Montreal nevljudno. »Rienzi je močnejši, kakor vi mislite. Jaz vem, kaj so možje, vi pa veste samo, kaj so plemiči. Kje je vaš netjak?»

»Tu je, plemeniti Montreal,« je dejal Štefan skomizgajoč z ramo in z zaničljivim usmevom zaradi očitanja, katerega pa zdaj iz previdnosti ni hotel zavriniti. »Tu je! Glejte, ravno je vstopil.«

»Ste-li že slišali novico?» je zaklical Montreal.

»Sem!«

»In vi zaničujete revolucijo?»

»Bojim se je!«

»Potem imate vendar nekoliko pameti! Toda — meni ta stvar nič mari. Nečem motiti vajinih posvetovanj. Za zdaj z bogom.«

Predno je Štefan mogel viteza zadržati, je ta že zapustil sobo.

»Kaj namerava ta demagog?« je mrmral Montreal. »Ali me hoče vstaviti? Ali se je odkrižal moje navzočnosti, da bi ves dobiček tega podjetja sam zase obdržal? Bojim se, da je tako. Ta prebrisani Rimljan!

Mi vojaki s severa bi se nikdar ne mogli meriti z njihovo pametjo, če bi nam ne pomagala njihova strahopetnost. Toda, kaj je storiti? Rudolfu sem že ukazal, naj se pogaja z razbojniki in ti so pripravljeni zapustiti svojega dosedanjega gospodarja. Dobro! Naj bo tako! Bolje bo, da zlo-
mim najprej silo baronov in se potem z mečem v roki in na svoj način pogodim s plebejcem. In če tu ne zmagam — lepa Adelina, potem te zopet vidim. To je mala tolažba. Ogrski Ljudevit bo glavo in roko Gautierja de Montreal drago kupil. He, Rudolf,« je zaklical, ko je širokopleči jezdec na pol oborožen, napol pijan torkljjal čez dvorišče, »kaj si celo v tej uri pijan?«

»Pijan ali trezen,« je odgovoril Rudolf in se globoko priklonil »sem vedno pripravljen izpolniti tvoja povelja.«

»Dobro si jo povedal! Ali so tvoji prijatelji pripravljeni za sedla?«

»Osemdeset jih je, ki s. naveličani postopanja in zaduhlega zraka v Rimu ter pripravljeni poleteti, kamor hoče Gautier de Montreal.«

»Podvizaj se torej — naj zajašejo konje. Odslej ne pojdemo več s Colonna — zapustili jih bomo, med tem, ko še klepečejo med seboj. Reci mojim ščitonoscem, naj me počakajo.«

Ko je Štefan Colonna zajahal svojega konja je izvedel, da so vitezi iz Provence, jezdec Rudolf in osemdeset najemnikov že odšli — kam, tega ni vedel nihče povedati.

»Gotovo so hiteli nam naprej proti Rimu! Hrabri barbar!« je dejal Colonna. »Naprej, gospoda moja.«

VIII.

Naskok — umik — volitev — pristaši.

Prišedši do Rima je našla Colonnova četa mestna vrata zaprta in obzidje zasedeno. Štefan je poslal svoje trobentače z enim svojih četovodij naprej, da zapovedujoče zahtevajo, naj se jim odpre.

»Ukaz imamo,« je odgovoril poveljnik mestne straže, »da ne smemo nikogar v mesto pustiti, kdor ima orožje, zastave ali trobente. Če od slove gospodje Colonna svoje spremeljevalce, nam bodo dobro došli.«

»Kdo je dal ta nesramni ukaz?« je vprašal četovodja.

»Dala sta ga gospod škofoarvietski in Cola di Rienzi, združena čuvarja naše redne države.«

To sporočilo je četovodja prinesel svojemu gospodarju.

»Vrni se,« je ta zakričal, ko je prišel zopet k sapi, »in povej, da bo

plebejska kri tekla v potokih, če me-
ni in mojim ljudem takoj ne odpro
vrat. Raimondo, papežev vikarij,
ima veliko duhovsko oblast, toda po-
svetne oblasti nima nobene. Naj za-
pove kak post — ubogali ga bomo.
Predrznemu Rienziju pa povej, da
ga poišče Štefan Colonna jutri na
Kapitolu, da ga pahne z najvišjega
okna.«

Četovodja je hitel sporočiti to
naznanilo mestni straži. Poglavar
straže mu je dal ravno tako srdit
odgovor.

»Povejte svojemu gospodarju,«
je rekel, »da smatra Rim njega in
njegove ljudi za upornike in izdajal-
ce in da v trenutku, ko se vrnete k
svoji četi, dobe naši strelci ukaz, naj
napno loke — v imenu papeža, mesta
in osvoboditelja!«

Ta grožnja se je do pičice izpol-
nila. Še predno je stari baron uteg-
nil svoje ljudi primerno razpostaviti,
so se odprla mestna vrata in dobro
oborožena, četudi nedisciplinirana
četa se je s kljubovalnim kričanjem
vsula ven. Orožje je žvenketalo, pred
množico pa je plapolala lazurna za-
stava rimske države. Naskok te mno-
žice je bil tako ljut, njeno število je
bilo tako veliko, da so bili baroni
po kratkem hrupnem boju poraženi
in od svojih napadalcev pognani do-
bro miljo daleč od mestnih zidov.

Čim so baroni preboleli svoj strah in med svojimi ljudmi napravili red, so se sešli na posvetovanje, na katerem je bilo slišati raznovrstne in nasprotujoče si nazore. Eni so bili zato, da naj se vsi umaknejo v Palestrino, ki je bila last Colonnov in kjer so imeli skoro nedostopno trdnjavo. Drugi so bili za to, da naj se četa razide in naj gre v majhnih oddelkih mirno v mesto. Štefan Colonna — ki je bil tako razburjen, da ni mogel samega sebe vladati — ni bil v stanu vzdržati svojo veljavo. Luka Savelli, plah a zvit in hinavski mož, je že obračal svojega konja in veleval svojim ljudem, naj mu slede na njegov grad v Romanji, ko se je stari Colonna domislil, kako vzdržati celo četo skupaj, da se ne razide, kar bi za skupno stvar vsega plemstva zamoglo postati usodepolno.

Predlagal je, naj gredo vsi ž njim v Palestrino in naj se tam trdno utabore, eden najodličnejših pa naj gre v Rim s pretvezo, da se uda, naj preišče, kake sile ima Rienzi in naj se, če mogoče, upre ali pa naj skuša izposlovati čim ugodnejše pogoje za povratek drugih.

»In kdo,« je s porogljivim smehom vprašal Savelli, »naj prevzame to nevarno nalogo? Kdo naj se neoborožen izpostavi besnosti najprejdrznejše drhali v celi Italiji in slabo-

voljnosti demagoga v trenutku, ko je njegova oblast v prvem cvetu?»

Baroni in njih četovodje so se molče spogledali. Savelli se je smejal.

Adrian se doslej pogovora ni udeležil, prejšnjega boja pa le malo. Zdaj je svojemu bratrancu priskočil na pomoč.

»Gospodje,« je rekel, »jaz pojdem v Rim — a na svoj račun in neodvisen od vas vseh — da svobodno storim, kar se mi zdi dostojno rimskega plemiča in je koristim rimskega meščana najprimernejše. Svobodno bom ali na svojem stolpu razobesil svojo zastavo ali pa novi državni oblasti obljubil zvestobo.«

»Vrlo si govoril,« je naglo zaklical stari Colonna. »Nebo naj nas čuva, da bi stopili v Rim kot sovražniki, dokler nam je še dovoljeno, da pridemo tja kot prijatelji. Kaj je vaše mnenje, plemeniti gospodje?«

»Boljšc izbere bi ne mogli storiti,« je rekel Savelli, »a čudno se mi zdi, da misli eden Colonnov samo na to, ali naj se proti hipno nastali revoluciji vojskujemo ali pa naj ji obljubimo zvestobo.«

»O tem, gospod, hočem jaz sam soditi. Če želite poslati diplomata, izberite si drugega moža. Odkrito vam priznam, da sem videl mnogo držav in spoznal, da so sedanje raz-

mere v Rimu res potrebne zboljšanja. Če sta Rienzi in Raimondo kosnalogi, katere sta se lotila, tega ne vem.«

Savelli je molčal. Besedo je povzel stari Colonna.

»Pojdimo torej v Palestrino! Ste - li vsi s tem zadovoljni? Ločiti se ne smemo ne v najslabšem, ne v najboljšem slučaju. Samo pod tem pogojem dovolim, da postavi moj bratranec svoje življenje v nevarnost!«

Baroni so se nekoliko med seboj pomenkovali. Štefanov predlog je bil pa tako dober, da so mu končno vsi pritrdili.

Adrian jih je gledal, ko so odšli in je potem samo s svojim ščitonoscem počasi jezdil proti bolj oddaljeno ležečim vratom mesta. Pri vhodu je bil vprašan, kdo da je, in je brez obotavljanja povedal svoje ime.

»Jezdite v mesto, gospod,« je rekel čuvar. »Ukaz imamo, da pustimo vse v mesto, ki pridejo neoboroženi in brez spremstva. Zlasti pa nam je izrečno naročeno, da izkažemo gospodu Adrianu di Castello vse časti, ki gredo meščanu in prijatelju.«

Nekoliko ginjen po teh besedah, kažočih, da se ga je prijatelj spominjal, je Adrian zdaj jezdil v mesto. Jezdil je med dolgo vrsto oboroženih meščanov, ki so ga spoštljivo po-

zdravljali in ker je Adrian spoštljivo odzdravljaj, mu je sledilo glasno odobravanje.

Samo s svojim slugo je jezdil mladi patricij. potem mirno po dolgih in zapuščenih ulicah — kajti skoro polovica vsega prebivalstva je bila zbrana na mestnih zidovih, druga polovica pa je opravljala svoje vsakdanje posle — dokler ni prišel bolj v središče mesta, kjer je zagledal širni bolj vzvišeni prostor pred Kapitolom. Počasi je zahajalo solnce nad velikansko ljudsko množico, ki je napolnjevala ves prostor in na sredi je na visokem odru plapolala v večerni zarji velika s srebrnimi zvezdami okrašena zastava Rima.

Adrian je ustavil svojega konja. »To« si je mislil, »pač ni primerna ura, da bi se z Rienzijem javno pogovoril. A rad bi se pomešal med množico, da bi mogel soditi, v koliko je njegova moč utrjena in kako jo porablja.« Premišljal je nekaj trenutkov, potem je odjezdil v samotno, takrat popolnoma zapuščeno ulico. Tam je konja izročil ščitonoscu, si izposodil njegovo pokrivalo in njegov dolgi plašč in šel do enega malo porabljenih vhodov v Kapitol. Zavit v plašč in pomešan med ljudi, je skrbno pazil na vse, kar se je godilo.

»In kaj,« je vprašal preprosto oblečenega meščana, »je vzrok temu zborovanju,«

»Kaj niste slišali razglasa,« se je začudil meščan. »Kaj ne veste, da je mestni svet v zvezi z rokodelskimi zadrugami z glasovanjem odločil, podeliti Rienziju naslov rimskega kralja?«

Cesarski vitez, kateremu je pristojalo to vzvišeno dostojanstvo, se je prestrašen umaknil.

»In ta zbor,« je nadaljeval meščan »vsi ti nižji baroni, svetovalci in rokodelci so se sešli, da bi slišali odgovor.«

»Rienzi bo seveda kraljevsko dostojanstvo sprejel.«

»Ne vem — čudne govorice krožijo. Naš osvoboditelj doslej še ni razodel svoje misli.«

Močno trobentanje je v tem trenutku naznanilo, da se bliža Rienzi. Hrupno se je množica razdelila in zdaj je prišel Rienzi še v oklopu, a brez šljema iz Kapitolske palače in šel na oder. Z njim je prišel v vsem sijaju svojih škofovskih oblačil Raimondo.

Ni jih besed, ki bi mogle popisati navdušenje ljudstva v trenutku, ko je Rienzi stopil na oder in ga je mogla vsa množica videti. Z upitjem, mahanjem, solzami, vzdihljaji in divjim smehom so ti živahni in razburljivi otroci juga dajali duška svojim čuvstvom. Na vseh oknih in balkonih palače so se gnetle žene in hčere niž-

jih baronov in bogatih meščanov. Adrian je lahko zadrhtel, ko je vzrl med njimi blede, ginjeni, objokani, a tako nežni obraz svoje Irene, ki je celo v tem razburjenju zatemnjeval vse druge lepe obraze, izvzemši le enega. Črne, velike, blesteče nekoliko mokre oči Nine di Roselli so s ponosom gledale na junaka njenega srca; ponos je še bolj, kakor veselje dajal njenemu licu rahlo rdečico in njene-
mu plemenitemu polnemu telesu nekako kraljevsko dostojanstvo.

Minolo je nekaj minut, predno so čuvstva zbrane množice pustila Rienzija govoriti. Ko je pa zadnjih izbruh s klicem: »Živio Rienzi, osvoboditelj in kralj Rima« izzvenel, je Rienzi dvignil roko in občna radovednost je provzročila splošen molk.

»Osvoboditelj Rima!« je rekel Rienzi. »Rojaki, ne spreminjajte tega mojega naslova! Preveč sem častihlepen, da bi hotel biti kralj. Ohranite pokornost papežu, udanost cesarju, a ostanite zvesti svoji lastni svobodi. Pravico imate do svoje starodavne ustave, toda ta ustava ni potrebovala nobenega kralja. Želeč posnemati Bruta se čutim vzvišenega nad naslovi kakega Tarkvina. Rimljani — predramite se, vzbudite se! Naj vas navduši plemenitejše svobodoljubje, kakor je tisto, ki pahne danes enega tirana s prestola, jutri pa

se blazno izpostavi nevarnosti novega tirana. Rim potrebuje še vedno osvoboditelja in ne uzurpatorja! — Opustite vse, kar je le ničeven sijaj!« Nastala je tihota; množica je bila globoko ginjena. A zdaj ni izražala svojih misli hrupno, nego je plaho čakala, kaj poreko mestni svetovalci in ljudski voditelji.

»Gospod,« je rekel Pandulfo di Guido, eden ljudskih voditeljev, »vaš odgovor je vreden Vaše slave. Ali da izpolnimo zakon, je potrebno, da Vam da Rim postaven naslov — če nečete biti kralj, izvolite sprejeti naslov diktatorja ali konzula.«

»Živio konzul Rienzi,« je zakričalo več glasov. Rienzi je z roko dal znamenje, naj umolknejo.

»Pandulfo di Guido in vi, častiti rimski svetovalci — tak naslov je prevzvišen za moje zasluge in ni primeren mojim dolžnostim. Jaz izhajam iz ljudstva in ljudstvo je tisti zaklad, ki je meni zaupan. Plemenitaši se lahko sami ščitijo. Diktator in konzul — to sta imenovanji za patricije.«

Po kratki pavzi je potem nadaljeval:

»Če se Vam zdi za ohranitev reda potrebno, podeliti svojemu someščanu poseben naslov in pripoznano oblast, naj se to zgodi; a ta naslov

naj bo tak, da se bodo iz njega spoznali: značaj novih razmer in naše ustave, ljudska modrost in zmernost ljudskih voditeljev. Nekoč, rojaki moji, si je ljudstvo izvolilo za čuvanje svojih pravic in svoje svobode posebne, ljudstvu odgovorne uradnike, ki so morali biti iz ljudstva in so skrbeli za ljudstvo. Imeli so moč, a ta jim je bila zaupana, imeli so dostojanstvo, ki pa se jim je tudi lahko vzelo. Te uradnike so imenovali tribune. To je naslov, ki ga bom hvaležno sprejel, če mi bo podeljen, a ne z vzklikom, nego od polnega ljudskega parlamenta, da bom podpiran od tega parlamenta in bom s tem parlamentom vladal.«

Navzlic vsi svoji propadlosti in izpridenosti so bili po zmernosti njihovega voditelja vsi očarani.

»Živio rimski tribun,« so klicali, a to že ni bilo tako viharo, kakor so prej klicali »Živio rimski kralj!« Ljudstvo je smatralo uprizorjeno revolucijo za ne popolnoma izvršeno, ker Rienzi ni sprejel vzvišenega naslova rimskega kralja. Pokvarjenemu in propadlemu ljudstvu je svoboda nekaj preveč preprostega, če ni okrašena s sijajem ravno tistega despotizma, ki ga je hotelo s prestola pahniti. Ljudstvo hrepeni bolj po maščevanju, kakor po olajšavah in čim večja je nova oblast, ki jo je

ustvarilo, toliko večje se mu zdi maščevanje stari oblasti.

Vsi razumnejši, veljavnejši in uvidevnejši možje med zbranim ljudstvom, pa so bili veseli Rienzijeve zmernosti, ki je obvarovala Rim pred tisoč nevarnostimi tako od strani cesarja, kakor od strani papeža. Njihovo veselje je še naraslo, ko je Rienzi, čim je zopet nastal mir, rekel:

»Ker smo vsi za isto stvar enako delali, naj se vsaka, meni namenjena čast podeli tudi papeževemu namestniku orvietskemu škofu Rajmondu. Živio prvi papeški vikarij, ki je obenem tudi osvoboditelj države!«

Naj je Rienziju to zmernost in previdnost že narekovalo edino in izključno le njegovo rodoljubje, ali ne, vsekako je njegovo postopanje pokazalo, da ni bila njegova bistrournost nič manjša od njegove kreposti. Nič ni moglo uspeha revolucije bolje utrditi in zagotoviti, kakor da je postal papežev namestnik Rienzijeve uradni tovariš. S tem je papež sankcioniral revolucijo in je prevzel zanj odgovornost, ne da bi bila državna oblast prešla s tem v njegove roke.

Med tem, ko je množica vriskaje pritrdjevala Rienzijeve predlogu, med tem, ko je začuden škof z znamenji poskušal izraziti svojo hva-

ležnost in svojo ponižnost, so pogledi izvoljenega tribuna zapazili med množico marsikoga, ki ga je samo radovednost pripeljala semkaj in ki bi jih bilo zaradi njih veljave pridobiti. Čim je Raimondo končal svoj kratki govor, s katerim je sprejel ponudeno mu dostojanstvo, pa na komičen način poskušal papeža in sebe obvarovati vseh posledic, je Rienzi poklical na oder dva glasnika. Eden je stopil v ospredje in je oznanil:

»Ker je želeti, da vsi tisti, ki so doslej ostali nevtralni, pokažejo, ali so prijatelji, ali sovražniki ljudstva, jih pozivljamo, naj postavi prisežejo pokornost in naj se s svojim podpisom pridružijo novi državi.«

Ljudska vnema je bila tako velika, da je prevzela tudi najbolj ravnodušne; nihče ni hotel zaostati. Prvi, ki je storil prisego, je bil gospod di Roselli, oče lepe Nine. Drugi izmed nižjega plemstva so mu sledili.

Navzočnost papeževega vikarija je vplivala na aristokrate; strah pred ljudstvom je odločil pri samopridnežih; navdušenje ljudstva in čestitke so premagale nečimernike. Prostor med Adrianom in med Rienzijem se je izpraznil. Naenkrat je začutil mladi plemič, da počivajo tribunovi pogledi na njem. Čutil je, da so ga ti pogledi spoznali in mu pošiljajo poziv — zardel je in sapa mu

je zastajala. Rienzijeve plemenita zmernost je ganila njegovo srce; sijaj tega prizora — občno navdušenje in vriskanje ga je opijanalo. Dvignil je svoj pogled in zagledal tribunovo sestro — damo svojega srca! Še je molčal, še se ni odločil, ko ga je zagledal škof Raimondo in je na nekaj Rienzijeve opomenj zvijačno zaklical:

»Naredite prostor za gospoda Adriana di Castello! En Colonna — en Colonna!«

Mehanično, kakor v sanjah, je šel Adrian na oder; da bi bil tribunov triumf popoln, je zahajajoče solnce videlo najlepši cvet rodu Colonnov, najboljšega in najhrabrejšega rimskih baronov, pripoznati tribunovo moč in oblast in podpisati njegove postave.

Tretji del.

Svoboda brez zakona.

I.

Gautier de Montreal se vrne na svoj grad.

Ko so Gautier de Montreal in njegovi najemniki zapustili Korneto, so hiteli kolikor mogoče hitro proti Rimu; dospeli so tja dosti prej, kakor baroni, a bili so na vratih podobno tako sprejeti, kakor oni. Toda Montreal je modro opustil vsak naskok in vsako grožnjo in se je zadovoljil, poslati svojega zvestega Rudolfa v mesto do Rienzija, prosit ga, naj njegovemu vojaštvu dovoli vhod v Rim. Rudolf se je vrnil prej nego ga je bilo pričakovati.

»Torej,« je rekel Montreal nepotrpežljivo, »upam, da si dobil dovoljenje. Ali jih smemo končno pozvati, naj nam vrata odpro?«

»Lahko jih pozovete — odpro nam naše grobe,« je odgovoril Ru-

dolf. »Upam, da bom prihodnjič poslan kot glasnik na prijaznejši dvor.«

»Kaj? Kako praviš?«

»Na kratko rečem: Našel sem novega regenta ali kar je že njegov naslov, v palači na Kapitolu, obdanega od stražarjev in svetnikov in v najlepšem oklopu, kar sem jih kdaj videl zunaj Milana.«

»Kuga naj vzame njegov oklop. Povej mi njegov odgovor.«

»Recite Gautierju de Montreal — je dejal, če že hočete vedeti — da Rim ni več razbojniška jama; recite mu, če pride v mesto, da se mora podvreči preiskavi — —«

»Preiskavi?« je zakričal Montreal in zaškripal z zobmi.

»Zaradi sokrivde pri zločinih Wernerja in njegovih tolovajev.«

»Ha!«

»Recite mu dalje, da je Rim napovedal vojsko vsem razbojnikom, naj prebivajo v šotorih ali v trdnjavah in da mu ukazujemo zapustiti v osemindiridesetih urah cerkveno ozemlje.«

»Torej, ne samo, da me hoče ogo-ljufati, tudi groziti mi hoče? Dobro! Nadaljuj!«

»To je bil ves njegov, vam namenjeni odgovor. Mene je počastil še z dosti prijaznejšim posvarilom. Čujta prijatelj, mi je rekel, vsakega

nemškega bandita ki ga pojutrišnjem dnevü še dobimo v Rimu, bomo pozdravili z vrvjo in z vešali. Spravite se.«

»Dovolj, dovolj,« je zaklical Montreal, ves rdeč jeze in sramu. »Rudolf, ti imaš dobro oko za take stvari: koliko mož je treba, da bi spravili tega srečolovca na vešala?«

Rudolf se je popraskal na svoji velikanski glavi in je nekaj časa v mislih računal. Končno je rekel:

»Kapetan, vi boste to najlaglje izračunali, če vam povem, da ima najmanj dvajsettisoč Rimljanov na razpolaganje. To sem slučajno izvedel. Nocoj bo sprejel krono in odstavil cesarja.«

»Haha!« se je smejal Montreal. »Kaj je zblaznel? Potem mu ni treba naše pomoči, da pride na vešala. Prijatelji, počakajmo na izid. Kakor se kaže ne bodo ne baroni ne ljudstvo napolnili naših blagajn. Pojdimo torej naravnost v Terracino. Svetnikom bodi zahvala« — Montreal je bil naj svoj način pobožen, ker je to smatral za bistveno dolžnost vsakega viteza — »svobodne kompanije niso nikdar dolgo brez strehe.«

»Hura vitezu sv. Ivana« so zaklicali najemniki.

»Hura lepi Franciji in kljubovalni Nemčiji,« je dostavil vitez, dvignil roko, vzpodbodel svojega že

utrujenega konja in prepevajoč svojo najljubšo pesem je ponosno odšel s svojo četo čez opustošeno Kampajnjo.

Toda kmalu se je vitez sv. Ivana udal mračnim sanjam. Njegovi spremljevalci so posnemali ta molk. Čez nekaj minut je samo še žvenketanje orožja in ostrog motilo tihoto na širni žalostni planjavi čez katero so hiteli možje proti Terracini. Z grenko nevoljo se je Montreal spominjal svojega pogovora z Rienzijem. Ker je bil ponosen na svojo bistroumnost in na svoj spletkarski dar, ga je jezilo in se je čutil ponižanega, da ga je še spretnejši spletkar imel za norca. Njegovi častilakomni načrti glede Rima so bili zdaj prekrižani, da, vsaj za sedaj, uničeni ravno s tistim sredstvom, s katerim jih je hotel uresničiti. Spoznal je bil barone dosti dobro in je bil lahko prepričan, da, dokler bo živel Štefan Celonna, poglavar tega stanu, ne bi mogel izlahka doseči tiste oblasti v državi, ki bi se mu mogla izplačati, če bi kakemu častihlepnejšemu, a manj boječemu in ne tako mogočnemu gospodu pomagal Rienzija pregnati. Na vsak način mu je kazalo, da gre iz obližja Rima. Če bi Rienzijeva moč rasla, je bilo od Montreala odvisno, da napravi baronom take ponudbe, kakršne bi mu

najbolje kazalo; če bi pa Rienzijeva moč padla, bi ga njegov ponižani ponos pripravil do tega, da bi iskal pomoč pri Montrealu in se uklonil njegovim pogojem. Velika in smela je bila častilakomnost tega Provenčalca, a trdna in vztrajna ni bila. Delovanje in bojevanje samo mu je bilo doslej še vedno ljubše, kakor s tem dobljeno plačilo in če je bil na enem polju razočaran, je prav v duhu potepuškega viteza poiskal drugo polje za svoja junaštva. Ljudevit, kralj ogrski, ljut, bojevit, nespravlјiv, hrepeneč, da maščuje umor svojega brata, nesrečnega soproga Ivane, (lepe, grešne kraljice neapolske, Marije Stuartke Italije), se je že pripravljal, da kampanjski vrt potisne pod ogrski jarem. Že je njegov nezakonski brat stopil na italijanska tla, že se je nekaj neapolitanskih držav zanj izreklo, že je vladar s severa naredil raztresenim vojaškim četam različne obljube, že so se ti drzni najemniki zbirali ob mejah italijanskega raja, kakor jastrebi okrog mrhovine. Na to polje je zdaj Montreal obrnil svoje smeje poglede in njegovi vojniki so z veseljem uganili njegovo namero takrat, ko jim je Terracino imenoval kot cilj. Na vse pomočke misleč in ostreč svojo drzno in breznačelno hrabrost je Montreal na prve znake Ljudevitovih bojevitih name-

nov zavzel in utrdil močan grad na krasnem obrežju onkraj Terracine, kjer leži slavna soteska, ki jo je nekdanj Fabij ubranil proti Hanibalu in ki jo je narava za vojno in za mir tako srečno vstvarila, da zamore tod peščica oboroženih ljudi vstaviti celo amado. Ta trdnjava ob neapolski meji je dala Montrealu tako važnost, da je upal, dobiti vsled nje od ogrskega kralja velike koristi. Ker so ponesrečili njegovi večji in dalekosežnejši načrti glede Rima, si je njegov sangvinični in elastični duh čestital, da si je obvaroval to rešilno sredstvo.

Ko se je naredila noč, se je četa ustavila tokraj pontinskega barja. Brezobzirno je zasedla nekaj koč in kolib, iz katerih je pometala ubožne stanovalce in kratkomalo poklala nekaj prascev, goved in perjadi z bližnjega posestva. Kmalu po solnčnem vzhodu se je pomikala čez ona razglašena močvirja, ki jih je bil deloma že papež Bonifacij VIII. osušil. Pokrepčan vsled spanja je Montreal pozabil svojo zadnjo nevoljo spričo misli na dobičke, ki mu jih prinese pripravljajoča se vojna z Neapoljem. Veselje, da se bliža hiši, kjer prebiva bitje, ki je poleg častihlepnosti edino kraljevalo v njegovem srcu, mu je povrnilo vso tisto dobrovoljnost, ki sta mu jo vcepila galska kri in brez-

skrbno življenje. Ona smrtonosna, a posvečena cesta, kjer je v kanalu še videti Avgustova dela, ki je bila priča potovanju, katero je Horacij s tolikim humorjem popisal, je odmevala od hrupnega smeha in odlomkov divjih pesmi, s katerimi so barbarški razbojniki podžigali svojo hitro hejo.

Opoldne je bilo, ko je prišla četa v romantiško sotesko. Še so se ob levi strani dvigale strme mogočne skale, ki jih je takrat pokrivalo bujno zelenje in nešteto cvetje h koncu nagibajočega se majnika, dočim je na desno šumljalo morje, mirno kakor jezero in modrobojno kakor nebo. Poln one poezije svoje domovine, ki je tako tesno spojena z ljubeznijo do prirode, bi se bil Montreal v drugih razmerah gotovo veselil lepote te pokrajine, toda sedaj je bila njegova duša zaposlena bolj z drugačnimi, z domačimi mislimi.

Obrnivši naenkrat na ozko stezo, ki so jo konji s težavo zmagovali, je četa končno prišla pred trden grad iz sivih kamnov. Gosto vejevje je zakrivalo stolpe, dokler niso naenkrat temno pogledali izmed veselega zelenja. Glas rogov, vitezova zastava, hitro povedano geslo, je vzbudilo veselo kričanje kakih štiridesetih ljutih vojakov, zbranih na zidovih. Spustna železna vrata so se dvignila,

Montreal je naglo skočil z upehane-
ga konja, pohitel čez prag in skozi
veliko dvorano, ko mu je prišla na-
sproti ravno tako hitrih korakov
mlada, lepa, bogato oblečena dama
in presrčna padla na njegove prsi.

»Gautier, moj ljubi, dragi Gau-
tier. Pozdravljen, desetisočkrat po-
zdravljen!«

»Adelina, moja lepotica, moja
oboževanka, zopet te vidim!«

Tako in enako sta se pozdravlja-
la, med tem ko je Montreal stiskal
damo na svoje srce, otiral s poljubi
njene solze in dvigajoč njen obraz k
sebi, ga je ogledovala z izrazito skrb-
nostjo, kakor gleda ljubezen po dolgi
ločitvi.

»Lepotica moja,« je rekel, »ti si
bila v skrbah, izgubila si barvo in
zaokroženost lica odkar sva se ločila.
Pojdi, pojdi, ti si prenežna in pre-
čustvena za ljubezen vojščaka.«

»Ah, Gautier,« je odgovorila
Adelina in se ga oklenila, »zdaj si
zopet tu in dobro mi bo. Ostal boš
dolgo, dolgo pri meni!«

»Ljubica — ne!« Ovil je svojo
roko okrog njenega telesa in ljubim-
ca — kajti, ah, poročena nista bila
— sta se umaknila v notranje sobe
gradu.

II.

Življenje v ljubezni in življenje v vojni. — Poslanec miru. — Turnir.

Sredi med svojimi vojščaki, varen v svoji fevdalni trdnjavi, očaran od lepote zemlje, neba in morja je Montreal v strastnem oboževanju Adeline za nekaj časa pozabil na svoje nemirne načrte in sirovejše posle. Po svoji naravi je bil zmožen velike nežnosti in velike grozovitosti. Srce mu je krvavelo, če je motreč lepi obraz svoje dame videl, da tudi njegova navzočnost ne more nanj pričarati prejšnjega smehljaja in prejšnje svežosti. Dostikrat je preklinjal nesrečno prisego svojega viteškega reda, branečo mu se poročiti tudi z ravnorodno damo in vest ga je tako pekla, da mu je zagrenila najsrečnejše ure. Nežna dama v tem razbojniškem gradu, ločena od vsega, kar je bila naučena najbolj ceniti — od matere, prijateljev in dobrega imena — je svojega zapeljivca toliko strastneje ljubila in toliko bolj so se nanj osredotočala vsa njena nežnejša čustva, kolikor manj jim je mogla na drug, manj grešen način dati duška. A čutila je svojo sramoto, četudi je to skušala prikriti, a še skrb, ljutejša od te sramote, je glodala na njenem duhu in izpodkopavala njeno zdravje. Vzlic vsemu temu je bila

srečna kadar je bil Montreal pri njej, srečna tudi v žalosti, njeno pojemajoče zdravje pa ji je dajalo tolažbo z upanjem, da bo prej izdihnila, predno se ohladi njegova ljubezen do nje. Časih sta delala male izlete — nemirne razmere v deželi niso dovoljevale daljših potovanj — skozi gozde in ob morju. Pestro spremstvo, opoldne v gozdu na svetlem prostoru postavljeni šotor, prepevanje Adeline s spremljevanjem lutne, v kratki razdalji postajajoči in poslušajoči vojaki, to bi bilo primerno za kako Ariostovo pesnitev in se je posebno ujemalo s tistimi čudnimi nerednimi in vender viteškimi časi, ko je bil klasični jug domovina severne romantike.

Montreal je gojil še vedno tajno zvezo z ogrskim kraljem in se je, zatopljen v nove načrte, za sedaj rad odpovedal vsem svojim namenom glede Rima. Toda sodil je, da je uresničenje njegovega častilakomnega hrepenenja samo odgodeno in v daljnem ozadju svojega aventurskega življenja se je vedno s sijajem prikazoval rimski kapitol z žezlom cesarskim.

Nekega dne je Montreal z malo četo jezdil blizu zidov Terracine, ko so bila mestna vrata naenkrat razpahnjena in se je iz njih usula številna množica. Spredaj je korakal ču-

den človek, kateremu so sledili ljudje gologlavi in glasno moleč; procesijo je zaključil oddelek menihov, prepevajoč navdušeno pesem služabniku ljubezni in odposlancu miru.

Tujec, kateremu je veljalo to počaščenje, je bil še mlad golobrad mož, oblečen v belo, z zlatom pretkano obleko. Bil je neoborožen in bos. V rokah je držal tanko srebrno palico. Montreal in njegovi spremljevalci so se začudeni ustavili, potem je vitez izpodbodel svojega konja in pojezdil proti množici ter tujcu naravnost pogledal v obraz.

»Kako, prijatelj?« je vprašal. »Ali pripadaš kakemu novemu romarskemu redu ali kaka posebna svetost ti je pridobila tako počaščenje?«

»Nazaj, nazaj,« je zaklical eden najpogumnejših izmed množice, »razbojnik naj ne zadržuje poslanca miru.«

Montreal je zaničljivo odmahnil z roko.

»Z vami ne govorim, dobri gospodje in častiti bratje, ki vam slede, vedo dobro, da še nobenemu poslancu in nobenemu romarju nisem nič žalega storil.«

Menihi so nehali prepevati in so se naglo približali, kajti Montreal si je bil s svojo pobožnostjo še vedno pridobil blagonaklonjenost vseh sa-

mostanov, kar jih je bilo v bližini njegove vsakokratne domovine.

»Sin moj,« je rekel najstarejši menihov, »kar vidiš, je redok in svet prizor. Ko boš vse vedel, boš raje poslancu dal priporočilno pismo, ki ga bo varovalo pred zlovoljnostjo tvojih prijateljev, kakor da bi prekinil njegovo potovanje.«

»Vi mi mešate moje uboge možgane,« je vzkliknil Montreal nepotrpežljivo. »Naj govori mladenič sam. Na njegovem plašču vidim rimski grb, a razdeljen je na način, ki ga ne razumem, dasi sem v grboznanstvu že toliko poučen, kakor se spodobi za plemiča in viteza.«

»Gospod,« je rekel mladenič resno, »spoznajte v meni poslanca Cole di Rienzija, rimskega tribuna. Poslan sem s pismi do mnogih baronov in knezov na potu med Rimom in Neapoljem. Grbi na mojem plašču pa so papežev, mestni in tribunov grb.«

»Ha! Ti moraš imeti trdne živce, da potuješ po Kampanji brez drugega orožja, kakor te srebrne palice.«

»V zmoti si, gospod vitez,« je pogumno odgovoril mladenič, »in sodiš sedanost po preteklosti. Vedi, da v Kampanji ne prebiva noben razbojnik več. Tribunovo orožje je naredilo vse ceste okrog mesta tako

varne, kakor je varna najširša ulica v mestu samem.«

»Pripoveduješ mi o čudežih!«

»Skozi gozde — in v trdnjave — po najbolj divjih pustinjah — po najbolj obljudenih mestih — so moji tovariši nenadlegovano in neovirano nosili to srebrno palico; kamor pridemo, povsod pozdravlja na tisoče ljudi in blagoslavljaajo solze veselja poslanca tistega moža, ki je pregnal razbojnika iz njegovega skrivališča in tirana iz njegove trdnjave, ki je zagotovil varnost trgovčevemu dobičku in kmetovi koči.«

»Pardieu,« je dejal Montreal z resnim nasmehom, »hvaležen moram biti za izkazano mi prednost; doslej nisem dobil ne tribunovih ukazov, niti sem čutil njegovo osveto, čeprav se mi zdi, da leži moj grad ravno še na ozemlju sv. Petra.«

»Ne zamerite, gospod vitez,« je rekel mladenič, »ali govorim s slavnim vitezom sv. Ivana, vojščakom križa in sedanjim poglavarjem razbojnikov?«

»Deček, ti si predrzen; jaz sem Gautier de Montreal.«

»Potem, gospod vitez, me vodi dobljeno naročilo na vaš grad.«

»Pazi, da ne prideš še pred me-noj tja, sicer boš v nevarnosti, da hitro ven zletiš. Kaj mislite, prijatelji,« je dostavil, videč, kako se je

množica strnila okrog poslanca miru, »da si bom jaz, ki se štejem ravnorednega s kralji, izbral za žrtev neoboroženega dečka? Fej! Dajte prostora! Mladi mož, idi z menoj na moj dom; v mojem gradu si tako varen, kakor na rokah tvoje matere.«

Po teh besedah je odjezdil Montreal z veliko dostojanstvenostjo in preračunjeno resnostjo počasi proti svojemu gradu. Njegovi začudeni vojščaki so mu sledili v kratki razdalji in za njimi je šel belo oblečeni poslanec z množico, ki ga ni hotela zapustiti. Množica je bila tako navdušena, da je šla do vrat gradu, ki se ga je sicer bala, in vztrajala pri tem, da ostane pred gradom, dokler se mladenič iz njega ne vrne.

Montreal, naj se je sicer še tako malo brigal za postave, je strogo spoštoval pravice najneznatnejšega kmetiča v svoji neposredni sosesčini in se je trudil, da bi prišel na glas po svoji priljubljenosti pri ubožcih. Povabil je množico na dvorišče svojega gradu, ukazal služabnikom, da ji postrežejo z vinom in pokrepčili, pogostil menihe v svoji veliki dvorani in šel potem v malo sobo, kjer je sprejel poslanca.

»To,« je rekel mladenič, »bo moje poslanstvo najbolje pojasnilo« in je položil pismo na mizo.

Vitez je s svojim bodalom pre-rezal svileni nit in je z velikim mi-rom prečital pismo.

»Vaš tribun,« je rekel po končanem čitanju, »si je kaj hitro osvojil lakonični slog oblastnikov. Uka-zuje mi, naj mu ta grad izročim in naj v desetih dneh zapustim papeško ozemlje. Treba mi je časa, da preuda-rim njegov predlog; sedite, prosim, mladi gospod. Oprostite, a zdi se mi, da ima vaš gospod polno posla z rim-skimi baroni in bi bil tujim gostom lahko bolj prizanesljiv. Štefan Colonna — —«

»Se je vrnil v Rim in je prise-gel zvestobo; Savelliji, Orsiniji, Frangipani, vsi so se podvrgli novi ustavi.«

»Kaj?« je v največjem začude-nju vzkliknil Montreal.

»Niso se samo vrnili, nego uda-li so se tudi zahtevi, da morajo od-pustiti vse svoje najemnike in dovo-liti, da se podero njihove trdnjave. Železo s palače Orsinijev se zdaj ra-bi za zapiranje kapitola in kamnolo-mi Colonnov in Savellijev so dali za vrata Laterana in sv. Lavrencija nove zidove.«

»Čudoviti mož,« je dejal Mon-treal z občudovanjem. »S kakimi sredstvi se mu je to posrečilo?«

»S strogo zapovedjo in veliko silo, ki podpira te zapovedi. Na prvi

glas velikega zvona se dvigne dvajset tisoč oboroženih Rimljanov. Kaj so razbojniki Orsinijev ali Colonnov proti taki sili? Gospod vitez, vaša hrabrost in vaša slava sta vzrok, da vas celo Rim občuduje; jaz, Rimljan vas prosim, čuvajte se!«

»Dobro, hvala — tvoje novice, prijatelj, so mi sapo zaprle. Torej baroni so se podvrgli?«

»Da! Prvi dan je prisegel eden Colonnov, gospod Adrian; čez teden je Štefan, ki mu je bilo zagotovljeno svobodno potovanje, zapustil Palestrino in z njim Savelli; sledili so Orsiniji — celo Martino di Porto se je molče podvrgel.«

»A tribun — — je-li to njegovo dostojanstvo? — — zdi se mi, da naj bi bil postal kralj — —«.

»Ponudili so mu kraljevski naslov, a odklonil ga je. Njegovo sedanje dostojanstvo, ki ne zahteva nobenih patricijskih časti, je mnogo pripomoglo, da so se plemiči ž njim sprijaznili.«

»Premeten dečko je — oprostite! — bistroumen knez je! No, mislim, da bo tribun uveljavil strogo gospodstvo nad ponosnimi rimskimi sinovi.«

»Ne zamerite — nepritransko je pravičen kmetu in patriciju; varuje pa plemstvu pristoječe mu privilegije in postavno veljavo.«

»Ha in ti nečimerneži, če le ohranijo navidezno veljavo, niti ne pogrešajo njenega bistva. Razumem ga! To kaže, da je genijalen! A tribun, se mi zdi, ni oženjen. Ali išče med Colonna ženo?«

»Gospod vitez, tribun je oženjen; tri dni po tem, ko je dosegel oblast, je zasnubil hčer barona di Rasellija in se je ž njo poročil.

»Raselli! To ni imenitno ime. Lahko bi bil bolje dobil.«

»A govori se,« je nadaljeval mladenič smehljaje, »da pride tribun po svoji sestri, signori Ireni v kratkem v svaštvo z rodovino Colonna. Baron di Castello jo snubi.«

»Kako, Adrian Colonna? Dovolj! Prepričan sem zdaj, da je mož, ki zna ljudstvo zadovoljiti in plemiče ugnati ali sprijazniti, rojen za vladarstvo. Odgovor na to pismo pošljem sam. Za vaša sporočila, gospod poslanec, sprejmite to dragocenoost.«

Vitez je vzel prstan z dragim kamnom s prsta.

»Ne, nič se ne branite; darovan mi je bil tako prostovoljno, kakor ga jaz vam darujem.«

Mladenič, na katerega je vednje slavnega gusarja napravilo presenetljiv in ugoden vtisk, in ki se je čudil mirni zaupljivosti, s katero je Montreal v svojem lastnem gradu

sprejel njegova poročila iz Rima, se je prejemši darilo globoko priklonil.

Prekanjeni Provencalec, opazivši vidni vtisk, ki ga je napravil, je uvideval, da bo zanj ugodneje, če počaka s koraki, ki mu jih je kazalo narediti.

»Zagotovi tribuna,« je rekel od-slovljajoč poslanca, »če se vrneš v Rim predno dospe moje pismo tja, da občudujem njegovega duha, da pozdravljam njegovo moč in da se bom potrudil spraviti njegove zahte-ve v soglasje z mojimi nazori.«

»Raje bi imel,« je toplo rekel po-slanec (bil je iz dobre rodovine in lepega vedenja) »deset tiranov za so-vražnika, kakor enega Montreala.«

»Za sovražnika! Gospod, veruj-te mi, da ne iščem sovraštva ne s knezi, ki umejo vladati, niti z ljud-stvom, ki je tako modro, da zna ob-enem vladati in se pokoravati.«

Montreal je bil ves tisti dan za-mišljen in nemiren; poslal je zveste ljudi do poveljnika v Ogleju (ki je bil takrat z Ljudevitom ogrskim v pisemski zvezi), v Neapolj in v Rim. Poslednjemu je dal pismo do tribuna, v katerem je, ne da bi se povsem podvrgel, hlinil udanost in zahteval le daljši rok, da izvrši pri-prave za svoj odhod. Ob istem času je opremil svoj grad z novimi utrd-bami, napeljal mnogo živil in noč in

dan so stali v soteski in v mestu Terracini vohuni in stražarji. Montreal je bil vojskovodja, ki se je na vojsko najbolj takrat pripravljaj, kadar je razglašal najbolj miroljubne namene.

Zjutraj, peti dan po prihodu rimskega poslanca, je Montreal, ko je bil pregledal utrdbe in zaloge ter se na svoje pomirjenje prepričal, da lahko vzdrži obleganje vsaj en mesec, stopil v Adelinino sobo z jasnejšim obrazom, kakor ga je kazal v zadnjem času.

Dama je sedela na onem oknu stolpa, odkoder je bilo pregledati krasno pokrajino, gozde, doline in oranžne nasade — čuden vrt za palačo. Opirajoč obraz ob roko, profil lahko nagnjen proti Montrealu je izgledala s svojo malo glavo — to pričo plemenite krvi — na kateri so bili lasje preprosto razčesani na dve polovici, neizrečeno nežno in ljubko. V izrazu obličja, v sanjavih očeh in v globokem miru vsega zadržanja je bilo toliko žalosti in potrnosti, da je Montrealu nameravani veseli pozdrav ostal na jeziku. Molče se ji je približal in je položil roko na njeno ramo.

Adelina se je obrnila, je prijela njegovo roko, jo položila na svoje srce in s smehljajem zakrila svojo žalost.

»Draga,« je rekel Montreal, »če bi ti vedela, kako le senca potrnosti na tvojem obličju vznemirja moje srce, bi se ti nikdar ne žalostila. A ni čuda, da se kesaš svoje ljubezni v teh temnih zidovih, kjer ni pri tebi nobenega ženskega bitja tvojega stanu in kjer veselost, ki jo more Montreal povabiti v svoje dvorane, tvoje uho le žali.

»Ah, ne, ne, Gautier, nikdar se ne kesam! Mislila sem le na najinega otroka, ko si vstopil. Ah, bil je najin edini otrok. Kako lep je bil; Gautier, kako ti je bil podoben!«

»Ne, imel je tvoje oči in tvoje čelo,« je dejal vitez, glas mu je zastajal in obrnil je glavo na stran.

»Gautier,« je novič vzdihujé začela dama, »ali se spominjaš? Danes je njegov rojstni dan. Danes je deset let star. Enajst let se ljubiva in ti se svoje uboge Adeline še nisi naveličal.«

»Ravno tako bi se svetniki mogli naveličati nebeškega kraljestva,« je odgovoril Montreal z ljubečo nežnostjo, ki je dala značaju njegovega junaškega obličja izraz miline.

»Ko bi mogla to verjeti, bi bila blažena,« je odgovorila Adelina. »Še nekaj časa in tisto malo čarov, ki jih še imam, bo zvenelo. A kake druge pravice imam do tebe?«

»Vse pravice; spomin na tvoje prvo zarudenje — prvi poljub — žrtve, ki si jih zame storila — tvoja potrpežljiva potovanja — svojo nikdar se pritožujočo ljubezen! Ah, Adelina, iz Provence sva, ne iz Italije; kdaj se je še vitez iz Provence umaknil sovražniku in verolomno zapustil svojo ljubico? A dovolj za danes, draga moja, o domovini in o žalosti. Prišel sem, da te povabim na izlet. Poslal sem sluge, da postavijo ob morju šotor — veseliti se hočeva oranževega cvetja, dokler nama je to še mogoče. Predno poteče prihodnji teden, utegneva dobiti resnejše kratkočasje v tesnejših mejah.«

»Kako, dragi Gautier — pa vendar ne slutiš kake nevarnosti?«

»Ti govoriš, pikapolonica,« je smejé se rekel Montreal, »kakor da bi bila nevarnost za naju kaj novega; zdi se mi, da bi bila že lahko spoznala nevarnost kot tisti zrak, ki ga vdihavava.«

»Ah, Gautier, kaj bo to vedno trajalo? Ti si zdaj bogat in slaven — ali še vedno ne moreš opustiti tega tekmovanja?«

»Zdaj še ne, Adelina? Kaj drugega sta bogastvo in slava kakor sredstvo za moč. In boj, vojščakov ščit, moja zibel — prosi svetnike, naj bo tudi moja mrtvaška postelj! Ti

čudni, čarovni ekstremi življenja — iz spalnice v šotor — iz votline v palačo — danes potujoč pregnanec, jutri kraljem enak — to so bili pravi elementi viteštva mojih prednikov, Normanov. Normandija me je naučila vojskovanja, Provenca ljubezni. Poljubi me, ljubljena Adelina in daj, da te služkinje oblečejo. Ne pozabi, draga, svoje lutne, vzbudili bomo odmeve s provencalskimi pesmimi.«

Ubogljiva Adelina se je rada vdala veselemu razpoloženju svojega gospodarja in kmalu je družba odšla iz grada proti kraju, ki ga je bil Montreal izbral. Pripravljen, da se zgodi kak napad, je dal grad skrbno zastražiti. Poleg poslov je ljubimca spremljalo deset oboroženih vojakov. Montreal je imel na sebi svoj oklop, njegovi vojaki so imeli šljeme in sulice. Onkraj ozke soteske na vznožju gradu se je takrat cesta razširila v širok prostor, ki ga je od vseh strani izvzemši morsko stran obdajal gozdič oranžnih in drugih dreves. Tod je pod streho široke bukve bil postavljen zračen šotor, iz katerega se je videlo na morje. Tu se je Adelina najraje mudila. Veseleč se, da ji ni bilo treba prebivati v temnem gradu, je tu uživala solnčni sijaj in slast razkošnega zraka, ne da bi se utrudila. Montreal ji je izkazal

prijaznost, ko jo je peljal semkaj, ker je vedel, da bodo Rienzijevi vojaki kmalu oblegali njegov grad, dasi se je sam v svojem stolpu prav tako dobro počutil, kakor v naravi.

Med tem, ko sta ljubimca počivala v šotoru, so se nekateri njih spremljevalci prekladali po obrežju, drugi pa so v navadnem šotoru v gozdu pripravljali obed. V sanjavo tihoto opoldneva so zveneli glasi lutne, ki jo je ubiral Montreal.

Tedaj je eden poizvedovalcev ves zasopel in razgret prihitel v šotor.

»Kapetan,« je rekel, »ravno kar je zapustil Terracino oddelek tridesetih popolnoma oboroženih sulic, katerim sledi dolga vrsta ščitonoscev in pažev. Na njihovih banderih so grbi Rima in Colonnov.«

»Ha,« je vzkliknil Montreal vesel, »taka četa nam je dobrodošla; pošlji ščitonosca semkaj.«

Ščitonosec je prišel.

»Zajezi konja in hiti četi nasproti; srečal jo boš v soteski (ne, moja nežna dama, nič ne ugovarjaj), poišči zapovednika in reci mu, da mu pošilja dobri vitez Gautier de Montreal svoj pozdrav in ga prosi naj se na potu čez naše ozemlje nekaj časa kot dobrodošel gost pri nas pomudi; in — stoj — reci mu tudi, da bi se Gautier de Montreal veselil, na čast naši dami zlomiti ž njim ali

z vsakim vitezom iz njegovega spremstva kako sulico. Požuri se, hiti.«

»Gautier, Gautier« je, čuteč svoj neugodni položaj, zopet začela Adelina, »dragi Gautier, kaj moreš smatrati za čast . . .«

»Molči, nežna lilija! Marsikateri dan ti je minul brez kratkočasje. Želim te prepričati, da si še vedno najlepša dama Italije, da, vsega kristijanstva. Toda ti Italijani so strahopetni vitezi in ne smeš se bati, da bi mojo ponudbo vsprejeli. Toda — v resnici, dama moja — veselim se zaradi resnejših namenov, da mi je usoda pripeljala na pot rimskega plemiča; ženske ne razumejo takih stvari; vse, kar se tiče Rima, je sedaj za nas največje važnosti.«

Ščitonosec se je med tem približeval četi, ki je bila prišla že do sredi soteske. Bila je to imenitna, krasna četa. Če je popolno oboroženje vojakov opravičevalo misel, da so prišli z bojevitimi nameni je dolgo spremstvo neoboroženih sijajno oblečenih ščitonoscev pričalo proti temu, sijajni grbi dveh glasnikov pred banderonosci so kazali, da ima četa miroljubne namene in da je njeno potovanje sveto. Treba je bilo le en pogled vreči na četo, da je bil najden njen vodnik. V jeklenem, sijajno z zlatimi arabeskami okrašenem

oklopu, čez kateri je visel temnoze-len z biseri prešit plašč, je jezdil četi na čelu mlad kavalir prikupne zunanosti. Na glavi je imel širok klobuk reda sv. Konstantina, s katerega se je dolgo belo pero pripogibalo na njegove črne kodre.

Ščitonosec se je spoštljivo približal, stopil s konja in sporočil, kar mu je bilo naročeno. Mladi kavalir je odgovoril smehljaje:

»Sporočite gospodu Gautierju de Montreal pozdrav Adriana di Colonne, barona di Castello. Recite mu, da mi slovesni namen mojega sedanjega potovanja skoro ne dovoljuje boriti se proti znameniti sulici tako slavnega viteza. To obžalujem toliko bolj, ker ne morem nobeni dami pripoznati, da je lepša od one, ki ji jaz služim. Upati moram na ugodnejšo priliko. Kar se tiče počitka, pa bom rad nekaj ur gost tako vljudnega gostitelja.«

Ščitonosec se je globoko priklonil.

»Moj gospodar,« je rekel počasno, »bo zelo obžaloval, da se ne more meriti s tako plemenitim nasprotnikom. Moje sporočilo pa velja celi tej imenitni viteški četi; če misli gospod Adrian di Castello, da mu brani namen njegovega potovanja udeležiti se turnirja, bo gotovo eden nje-

govih spremljevalcev namesto njega stopil mojemu gospodarju nasproti.«

Naglo se je oglasil mlad plemič iz Adrianovega spremstva, Riccardo Annibaldi, ki je pozneje tribanu in Rimu izkazal odlične službe in čigar hrabrost v poznejšem njegovem življenju je provzročila njegov prezgodnji konec.

»Z dovoljenjem gospoda Adriana,« je rekel, »bom jaz svojo sulico — —«

»Pst, Annibaldi,« ga je prekinil Adrian. »In vi, gospod ščitonosec, vedite, da Adrian di Castello v bojnih stvareh ne trpi nobenega namestnika. Sporočite vitezu sv. Ivana, da sprejmemo njegovo gostoljubnost in če bo po pogovoru o resnejših stvareh imel še vedno veselje za tako lahko zabavo, bom pozabil, da sem poslanik, namenjen v Neapolj, in se le spominjal, da sem cesarski vitez. Tc je naš odgovor.«

Ščitonosec se je z veliko spoštljivostjo priklonil, zasedel svojega konja in naglo odjezdil k svojemu gospodarju.

»Ne zamerite mi, dragi Annibaldi,« je rekel Adrian, »da sem vaši hrabrosti stopil na pot in verujte mi, da si še nikoli nisem bolj želel zlomiti s kom v boju sulico, kakor s tem bahatim Francozom. Pomislite pa, da je Gautier de Montreal pač

za nas slavni vitez iz Provence, rimski tribun, čigar prvo naročilo zdaj izpolnjujemo, pa ga smatra za kupljivega kapetana razbojniške čete. V tribunovih očeh bi mnogo izgubili, če bi se udali lahkomiselni in neumestni borbi s tem priznanim razbojnikom po poklicu.«

»A vender,« je menil Annibaldi, »ne gre, da bi se mogel ta razbojnik bahati, da se kak rimski vitez boji sulice takega Provencalca.«

»Prosim te, nehaj,« je nepotrpežljivo rekel Adrian. Mladi Colonna se je že sam nase jezil, da je na skromen in plemenit način odklonil Montrealov poziv na borbo, ker se je z nevoljo spominjal, kako zaničljivo je Provencalec že govoril o rimskih vitezi in kako od zgoraj dol je Montreal vedno ž njim govoril o vojaških stvareh. Lice mu je žarelo in ustnice so mu drhte. Bil je vrlo izvežban v bojnih vajah svojega časa in gojil naravno in opravičljivo željo pokazati, da ni niti najboljše sulice v Italiji nevreden nasprotnik. Po galanteriji svojega časa je smatral celo za nekako izdajstvo svoje ljubice, če zamudi kako priliko, boriti se za priznanje njene popolnosti.

Ko je Adrian zagledal Montrealov šotor, ga je navdalo z novo nevoljo, da se mu ščitonosec zopet bliža. Ta nevolja je še narasla, ko ga je

ščitonosec, stopivši s konja takole ogovoril:

»Moj gospodar, vitez sv. Ivana, čuvši vljudni odgovor gospoda Adriana di Castello, mi je naročil odgovoriti, da se drzne predlagati, naj se turnir vrši pred pogovorom, da bi resnost pogovora ne pokvarila plemenite in prijazne zabave. Trata pred šotorom je tako mehka, da ni nobene nevarnosti ne za viteza ne za konja, tudi če bi padla.«

»Pri naši dami,« sta zaklicala Adrian in Annibaldi v eni sapi, »tvoje zadnje besede so neuljudne.«

»Če hoče tvoj gospodar tako,« je nadaljeval Adrian, »naj pregleda jermenje svojega konja. Ne bom se upiral njegovi želji.«

Montreal ni samo iz tiste vesele bahavosti, ki je še danes lastna njegovim hrabrim rojakom, zahteval, naj se bojna igra takoj vrši, nego tudi zaradi tega, da bi tistim, ki postanejo kmalu njegovi odkriti sovražniki, pokazal svojo izredno bojno izvežbanost. Ime voditelja rimske čete je še podžigalo njegovo željo. Njegov nečimerni in ponosni duh še nikakor ni pozabil gotovih toplejših izrazov, ki jih je Adrian rabil v palači Štefana Colonne in na nesrečnem potovanju v Korneto. Med tem, ko se je Adrian na koncu soteske ustavil, da se s pomočjo ščitonoscev

popolnoma opremi za boj in sam skrbno pregledal vse jermenje svojega iskrega konja, je Montreal veselo poljubil svojo damo, ki je bila četudi premehka da bi se jezila, vendar slabovoljna in v skrbah za njegovo varnost; si ovil čez prsi njeno modrobojno prevezo in se opremil z mirnostjo moža, ki je svoje zmage gotov. Usoda pa je hotela, da so pač prinesli s seboj iz grada njegov oklop in njegovo sulico, ne pa pripekljali tudi njegovega bojnega konja. Konj, na katerem je prijezdil, je bil preslab, da bi prenesel težo njegovega oklopa, med konji njegovih ljudi pa ni bilo nobenega, ki bi se mogel meriti z Adrianovim konjem. Izbral je vendar najmočnejšega in navdušeno vriskanje njegove divje čete je izražalo njeno občudovanje, da je v svojem težkem oklopu brez pomoči stal skočil v sedlo. Med tem, ko sta se obe četi v krogu razpostavili po trati in so rimski glasniki odkazovali gledalcem prostore, je Montreal jezdil sem in tja po trati in nečimerno kazal svojo izvežbanost v jahanju.

Končno je prijezdil Adrian s spuščnim vezirjem na trato. Njegovi ljudje so ga pozdravili z veselimi klici. Resno sta si stala viteza vsak na enem koncu nasproti in se pozdravila kakor je bilo običajno pri turnirjih. Čakajoč na znamenje za boj

so Italijani trepetali za čast svojega voditelja, kajti Montreal je bil velik in močan, njegov nasprotnik pa komaj srednje velikosti in šibek. Toda spretnost v rabi orožja je bila takrat že tako velika, da sila in telesna velikost nista več odločevali v bojih.

Trobentači so dali kratko znamenje — viteza sta ostala na svojih mestih kakor dva železna kipa; sledilo je drugo znamenje, oba sta se lahko nagnila naprej; na tretje znamenje sta zdirjala drug proti drugemu in se srečala sredi pota. Prešerni Montreal si je domišljeval, da s prvim sunkom svoje sulice pahne Adriana s sedla; a na njegovo veliko presenečenje je mladi Rimljan ostal trdno v sedlu in je ob burnem vpitju svojih ljudi jezdil na drugi konec torišča. Montreala je sunek pač stresel, a ga ni spravil niti iz sedla, niti iz stremen.

»To ni omehkuženec,« je Montreal mrmral sam pri sebi in zbral vso svojo spretnost za drugi spopad. Adrian, spoznavši kako njegov konj prekaša nasprotnikovega konja, je sklenil, da to izkoristi. Zdirjala sta zopet drug proti drugemu. Adrian se je s svojim ščitom skrbno zavaroval in je manj gledal na nasprotnika, ki bi ga od človeške roke vođena sulica pač ne mogla pahniti iz sedla, toliko več pa na nasprotnikovega

konja. Montreal je sunil s svojo sulico tako, da se je zdrobila na tisoč koscev; Adrian je izgubil stremena in bi bil skoraj padel iz sedla. Toda njegov konj je bil skrbno vzgojen. Ko sta nasprotnika trčila, se je konj postavil na zadnje noge in je s svojimi mogočnimi prsmi pahnil Montrealovega konja nekaj korakov nazaj. V tem hipu je Adrian s spretno sulico zadel Provençalčev šljem. Montreal je preveč nategnil uzdo, njegov konj se je vzpel kvišku in se zadet od prsnega oklopa Adrianovega konja prevrnil ter z jezdecem vred padel na trato. Besen se je Montreal izkopal izpod konja; lahak krik iz šotorja je še povečal njegovo jezo. Poskočil je s tako lahkoto na noge, da se je vse čudilo, kajti oklopi so bili tedaj tako težki, da je malokdo, če je bil vržen na tla, mogel brez pomoči vstati. Potegnil je svoj meč.

»Peš, peš se udariva. Ni moja krivda, da sem padel; kriva je ta prokleta žival, ki sem jo za kazen za svoje grehe porabil za boj. Pojdite sem —«

»Ne, gospod vitez,« je rekel Adrian in slekel železne rokavice ter vrgel svoj šljem na tla. »Prihajam k tebi kot gost in prijatelj, peš pa se bore samo smrtni sovražniki. Če bi sprejel tvoj poziv, bi moj poraz samo omadeževal tvojo viteštvo.«

Montreal, ki se je bil v jezi pre-naglil, se je zdaj pomiril. Adrian je hitel ga potolažiti.

»Sicer pa nimam pravice do nagrade zmagovalca. Vaša sulica me je pahnila iz stremen — moja vas ni omajala. Vašega poraza, če se sme tako imenovati, je v resnici kriv le vaš konj.«

»Poskusiva lahko drugič, kadar bova imela enake konje,« je rekel še vedno nevoljni Montreal.

»Čuvaj me tega majka božja,« je vzkliknil Adrian s tako pobožno resnobo, da so se vsi smejali in tudi Montreal.

»Gospod di Castello,« je rekel, »za to vljudnost ostanem vaš dolžnik. Če pa hočete, da vam bom vedno hvaležen, dovolite, da pošljem po svojega bojnega konja in dajte mi priliko, da popravim svojo čast. Na svojem bojnem konju ali na konju, ki je vašemu enak, ubranim to sotesko sam proti celemu vašemu spremstvu in stavim na to vse, kar imam, zemljo, grad, zlato, meč in ostroge.«

Na srečo za Adriana in še predno je ta mogel odgovoriti se je z vnemo oglasil Riccardo Annibaldi.

»Gospod vitez! Jaz imam seboj dva v turnirju enako izvežbana konja; izberi med njima in dovoli, da zastopam rimske viteze proti francoskim. Tu je moj zalog.«

»Gospod,« je odgovoril Montreal s slabo prikrito radostjo, »tvoja ponudba kaže tako hrabrega in plemenitega duha, da bi bilo zame sramotno, če bi jo odklonil. Sprejemem tvoj zalog in katerega svojih konj zavržeš, tistega pošlji v božjem imenu sem in pustiva besedičenje pred dejanji.«

Adrian se je zaman trudil, da bi preprečil ponovitev bojne igre. Annibaldi je bil razkačen in z ozirom na njegovo veliko veljavo bi Adrian ne bil politično ravnal, če bi ga bil s strogo prepovedjo razžalil. Nevoljno je Colonna dovolil boj. Pripeljana sta bila Annibaldijeva konja, oba močna in velike vrednosti. Montreal, prisiljen, da stori izbero, je vljudno vzel manj odličnega konja.

Annibaldi je bil kmalu pripravljen za borbo in Adrian je dal troben-tačem znamenje. Rimljan je bil po velikosti Montrealu skoro enak, a dasi za več let mlajši, je v oklopu bil skoro tudi enakega obsega. Na prvi pogled se je zdelo, da sta si nova nasprotnika bolj ravnovredna kakor prejšnja, toda Montreal se je zdaj na dobrem konju, podžigan od sramu in ponosa, čutil tako močnega, da bi se bil kosal s celo armado. Ko sta trčila, se je zdelo, da se je pero na Montrealovem šljemu komaj zazibalo, dočim je Italijan odletel s svojega konja

več korakov daleč. Šele čez nekaj trenotkov in ko so mu ščitonosci odprli vizir, se je zopet zavedel.

Ta uspeh je povrnil Motrealu njegovo naravno veselost in je vidno poživil pogum njegovih vojakov, ki jih je bil izid prejšnje borbe zelo potrl. Montreal je z veliko vljudnostjo in mnogimi komplimenti pomagal Annibaldiju na noge; ponosni Rimljan ga je molče poslušal. Potem je šel Montreal pred drugimi proti šotoru in je glasno zapovedal služabništvu, naj pripravi obed.

Annibaldi mu ni sledil. Adrian je uganil njegove misli in sluteč, da zna pri pijači nastati med Provencalem in Annibaldijem prepir, je letega potegnil na stran in mu je rekel:

»Zdi se mi, ljubi Annibaldi, da bi bilo bolje, če bi ti z večino najinega spremstva jezdil naprej na Fondi, kjer se pri solnčnem zahodu s teboj sestanemo. Za mojo varnost zadostujejo moji ščitonosci in kakih osem sulic. Po pravici povedano: jaz bi se rad skrivaj z našim čudnim gostiteljem nekaj pomenil; upam namreč, da se bo dal zlepa pregovoriti in bo odšel od tod, ne da bi ga prisililo naše rimsko vojaštvo, čigar hrabrost je drugod dovolj zaposlena.«

Annibaldi je svojemu prijatelju podal roko.

»Razumem te,« je rekel in lahno zarudel, »kajti le težko bi prenašal ošabno triumfiranje tega barbara. Sprejemem tvoj predlog.«

III.

Pogovor med Rimljanom in Provecalcem. — Adelinina preteklost. — Morje v mesečini. — Lutna in petje.

Ko je Annibaldi odjezdil, je Adrian sam stopil v Montrealov šotor. Montreal ga je pozdravil z vljudnostjo, ki je bila bolj primerna njegovemu stanu kakor njegovemu poklicu. Adrianova opravičevanja, da so morali Annibaldi in drugi vitezi odjezditi, je Montreal poslušal s smehljajem, ki je kazal, da je uganil vzrok; peljal je Adriana v drugi oddelek, kjer je bil pripravljen obed. Tu je Adrian prvič videl Adelino. Ta lepa žena se je znala vesti tako, da časih še Montreal ni spoznal, kako občuti svoj nesrečni položaj.

Mladi Colonna se je čudil lepoti in plemeniti graciji te dame. Kakor Montreal je tudi ona izgledala mlajša, kakor je bila v resnici. Zdelo se je, da čas prizanaša cvetu, na katerem je izkušeno oko spoznalo, da je obsojen na zgodnji grob. Njena gibčnost, bogastvo njenih kostanjevih las in rdečica, ki se je skoro pri vsaki

besedi pojavljala in zopet izginjala, vse to je Adelini dajalo nekaj deklinškega. Konstrast med njo in Montrealom jima je obema dobro pristojal; bilo je to nasprotje med vdano zaupnostjo in čuječo silo; drug poleg drugega sta bila oba lepša. Ko je Adrian sedel k bogato obloženi mizi, si je mislil, da še ni videl lepše dvojice, za katero bi mogli v taki meri veljati trubadurski slavospevi njiju domovine.

Montreal je veselo govoril o tisoč stvareh, praznil steklenice in polagal pred svoje goste najboljše kose ribe in najokusnejše meso divjega merjasca s pontiškega barja.

»Povejte mi,« je dejal Montreal, ko je bil glad utešen, »plemeniti Adrian, kako se godi vašemu bratrancu Štefanu Colonne? Za svoja leta je stari gospod jako krepak.«

»Drži se, kakor najmlajši izmed nas,« je odgovoril Adrian.

»Najnovejši dogodki so ga pa vendar morali precej zadeti,« je rekel Montreal s prekanjenim usmevom. »Ah, vi se držite tako resno — a bodite pravični moji dalekovidnosti; jaz sem bil prvi, ki je vašemu bratrancu prorokoval, kako se Cola di Rienzi povzdigne; zdi se, da je velik mož — najbolj je to pokazal s tem, da se je sporazumel s Colonne in z Orsiniji.«

»Tribun,« je previdno dejal Adrian, »je gotovo mož izrednega duha. In zdaj, ko ga vidim vladati, se moram le čuditi, kako da se je mogel nekdanj pokoravati. Veličanstvo je nekak del njegove osebnosti.«

»Ljudje, ki so prišli do moči, si radi nadenejo oklop dostojanstvenosti,« je odgovoril Montreal, »in če sem prav slišal — trčite z mano na zdravje vaše dame! — postane tribun, četudi sam ni plemenitega rodu, kmalu sorodnik plemičev.«

»Poročen je že z ženo iz rodovine Raselli — to je star rimski rod,« je pojasnil Adrian.

»Vi se umikate mojim vprašanjem,« se je smejal Montreal. »Trčila sva na zdravje vaše dame — trčiva še na zdravje lepe Irene, tribunove sestre, če to nista ena in ista oseba. Vi se smehljate.«

»Ne skrivam ničesar, gospod vitez,« je odgovoril Adrian. »Kadar bo moje sedanje poslanstvo končano, upam, da postane zveza med tribonom in med hišo Colonna na blagor obeh še trdnejša.«

»Torej sem slišal resnico,« je menil Montreal resno in zamišljeno. »Rienziјеva moč mora biti silna!«

»Dokaz tega je moje poslanstvo. Ali veste, gospod de Montreal, da je ogrski kralj Ljudevit —«

»Kako? Kaj je ž njim?«

»Da je izreku tribuna podvrgel prepir med njim in neapoljsko Ivano zaradi smrti njenega moža, njegovega brata? Mislim, da je to od Konstantinove smrti prvi slučaj, da je bilo kakemu Rimljanu izkazano tako zaupanje in njegovi razsodbi predložena tako važna stvar.«

»Pri vseh svetnikih, kar jih je v koledarju,« je zaklical Montreal in se prekrižal, »to je vest, nad katero strmim. Svojevoljni ogrski Ljudevit se je odpovedal pravici meča in se povrže drugemu razsodniku kakor bojni sreči.«

»In to,« je nadaljeval Adrian z važnim glasom, »me je napotilo, da sem se odzval vašemu vljudnemu pozivu. Vem, hrabri Montreal, da ste z Ljudevitom v zvezi. Ljudevit je dal tribunu najzanesljivejši dokaz svojega zavezništva; ali bo vaše ravnanje pametno, če začnete —«

»Vojno z zaveznikom Ogrske?« ga je prekinil Montreal. »To ste vendar hoteli reči; ta misel je tudi mene obšla. Ne zamerite, gospod — Italijani si časih izmislijo, kar si žele. Na vašo čast kot državni vitez — ali so te novice gola resnica?«

»Na mojo čast in na sv. križ,« je rekel Adrian in se je vzravnal, »povedal sem vam golo resnico. Dokaz tega je, da sem jaz poslan v Nea-

polj poskrbeti pri kraljici vse potrebno za rečeno odločitev.«

»Dve kronani glavi — sodnik pa plebejec,« je mrmral Montreal. »Ena teh kronanih glav se mora braniti zaradi obdolžitve umora. To so pač novice, nad katerimi je strmeti.«

Nekaj časa je molče razmišljeval. Ko je dvignil oči, so se njegovi pogledi srečali s pogledi Adeline, v katerih se je zrcalila velika skrb. Adelina je uganila, kake misli in načrti roje Montrealu po glavi, dasi ni nikdar zanje izpraševala in je bila preveč nedolžna, da bi jih mogla deliti.

»Moja dama,« je vprašal Provencalec nežno, »kaj praviš ti? Ali morava zapustiti najin gorski grad in zamenjati divjo gozdno samoto z zatohlimi mestnimi zidovi? Bojim se, da bo tako.«

Obrnil se je k Adrianu in mu je rekel:

»Dama Adelina ima svoja posebna nagnenja. Vesele množice na cestah in ulicah so ji zoprne in nobene palače ne ceni tako, kakor banditovo samotno kočo. In vender mislim, da bi zasenčila vsak obraz v Italiji, izvzemši seveda obraz tvoje dame, gospod Adrian.«

»To je izjema, ki jo sme storiti samo ljubimec, ki je zaročen,« je vljudno rekel Adrian.

»Ne,« se je oglasila Adelina s svojim ljubkim jasnim glasom, »ne, dobro vem, kako mi je ceniti laskanje mojega gospoda in vljudnost gospoda di Castello. Toda, gospod vitez, vaše poslanstvo vas pelje na dvor, na katerem živi — če govore poročila resnico — v osebi kraljice pravo čudo lepote.«

»Kraljico neapoljsko sem videl pred nekaterimi leti,« je rekel Adrian »in takrat se mi pač ni sanjalo, da bodo nekoč to angeljsko obličje dolžili najgrjega umora, kar jih je kdaj omadeževalo italijansko kraljevsko dostojanstvo.«

»In ker je odločena svojo krivdo posvedočiti,« je dejal Montreal, »se bo v kratkem — bodite o tem prepričani — poročila z ravno tistim možem, ki je dejanje izvršil. Za to imam zanesljive dokaze.«

Med takimi pogovori je vitezm potekal dan. Iz odprtega šotora so gledali, kako razliva zahajajoče solnce svoj škrlatasti sijaj čez morje. Adelina se je že dosti prej odstranila od mize in videli so jo zdaj, da je s svojimi služkinjami sedela na obali. Glasovi njene lutnje so se le slabo slišali. A ko je Montreal zaslišal njeno pesem, je prekinil pogovor, zavzdihnil in z rokama napol zakril svoj obraz. Viteza sta bila pozabila na svoje male ljubosumnosti in na-

sprotja, nastala v Rimu. Oba sta bila prepojena bojevitega duha svojega časa, njiju tekmovanje zjutraj jima je vcepilo tisto posebno spoštovanje in tisto nagnenje, ki je hraber človek še danes — koliko bolj pa takrat — čuti za hrabrega človeka. To čustvo se je izpolnilo med pogovorom pri obedu.

Adrian je zapazil spremembo, ki se je zgodila z Montrealom, slišal njegov vzdih in uganil, kdo je vzrok.

»Ona ljubezniva dama,« je rekel prijazno, »igra izborna na lutnjo in otožna pesem se glasi kakor ljubezenski spev Provencalov.«

»To pesem sem jo jaz naučil,« je rekel Montreal žalostno. »S temi malopomembnimi besedami sem snubil njeno srce, katerega bi mi ne bila smela nikdar darovati. Da, mladi Colonna! Marsikako noč je moj čoln obstal na bregu zvezdojasne Sorgije, močee ponosni grad njenega očeta, in moj glas je s podoknico zmotil njen mir. Sladki spomin — grenki sad!«

»Zakaj je grenak? Saj se vendar ljubita!«

»Ali jaz sem storil obljubo, da ostanem neporočen in Adelina de Courval je samo ljubimka, kjer bi morala biti poročena žena. Sodim, da mene ta misel še bolj žalosti, kakor mojo ljubo Adelino.«

»Vaša dama je torej, kakor se kaže, plemenitega rojstva?«

»Gotovo,« je odgovoril Montreal s tako iskreno čustvenostjo, kakor jo je mogla poroditi samo ljubezen. »Najina povest je kratka: Ljubila sva se kot otroka; njena rodovina je bila bogatejša kakor moja — ločili so naju. Meni se je reklo, da me več ne mara. Obupal sem in v obupanju vstopil v viteški red sv. Ivana. Slučaj naju je zopet spravil skupaj. Izvedel sem, da mi je ohranila svojo ljubezen. Ubogi otrok — zakaj tudi takrat, gospod, je bila še otrok — jaz pa razbrzdan brezskrben in nič več nerođen v umetnostih, s katerimi se pridobi ženska ljubezen. Ni se mogla ustavljati mojemu prizadevanju. Pobegnila sva. S temi besedami so označeni vzroki mojemu poznejšemu življenju. Moj meč in moja Adelina — to je bilo vse moje imetje. Naši krogi so se name jezili. Cerkev je grozila moji duši, veliki mojster reda sv. Ivana je grozil mojemu življenju. Postal sem srečolovec in sreča mi je bila naklonjena. Tiste, ki so me zaničevali, sem naučil, da trepetajo, kadar slišijo moje ime. To ime naj se ali kot zvezda ali kot meteor sveti pred razburjenimi narodi in morda bom od papeža še s silo dosegel, česar na moje prošnje ni hotel storiti, namreč mi dati do-

voljenje, da se poročim z Adelino. Morda izročim Adelini eden in isti dan kraljevski diadem in poročni prstan. Dovolj o tem. Videli ste njeno lice. Ali ni preveč nežno. Jaz ne ljubim te nestalne rdečice — trudna je vedno — njen korak, ki je bil časih tako elastičen —«

»Prememba kraja in milejše podnebje ji povrneta zdravje,« je menil Adrian. »Pri vašem čudnem življenju pride z ljudmi in zlasti z ženskami tako malo v dotiko, da po moji sodbi na svoj neugodni položaj ne misli mnogo. Oba sva izvedela, dragi Montreal, da je ljubezen obleka, ki obvaruje žensko v marsikakem viharju.«

»Besede vaše so prijazne,« je rekel vitez, »toda vi še ne poznate vseh vzrokov moje bolesti. Adelinin oče, ponosen gospod, je umrl — pravijo, da vsled žalosti — a stari mož je mrjól tudi za različnimi drugimi boleznimi. Mati, dama, ki je ponosna, da je v sorodu s knezi, je sodila še resneje, kakor njen soprog; kličala je po maščevanju — in to je bilo čudno, zakaj pobožna je, kakor kak dominikanec in maščevanje, četudi je viteško za moškega, je za ženko vedno nekrščansko. Torej, gospod, dobila sva otroka; bil je najin edini otrok; Adelini je bil v tolažbo, kadar ni mene bilo doma — ljubko

dete ji je bilo več, kakor ves svet. Ljubila ga je tako, da bi bil jaz postal ljubosumen, če bi ne bil imel njenih oči in če bi ne bil kadar je spal njej podoben. Krepko in lepo se je razvijal in gotovo bi bil postal vrl vitez. Moja nesreča me je odpe-
ljala v Milan, koder sem imel opravi-
vila z Viscontiji. Nekega lepega ju-
nijskega dne so nam dečka ukradli;
ta junij je za naju postal december.«

»Ukradli? Kako? Kdo?«

»Na prvo vprašanje je hitro od-
govorjeno. Deček je bil s svojo strež-
nico na dvorišču; zanikrna ženska
ga je za nekaj trenotkov pustila sa-
mega — tako je prisegala — da bi
mu šla iskat neko igračo. Ko se je
vrnila, ga ni več bilo. Samo njegovo
čepico s peresom so dobili — druga-
če ni bilo nobenega sledu po njem.
Uboga Adelina! Kolikrat sem jo že
našel, ko je poljubljala to čepico, da
je bila od solza vsa premočena!«

»Res, čudna usoda! A kaj je...«

»Povedal vam bom,« ga je pre-
kinil Montreal, »edino mnenje, ki
sem si je mogel napraviti. Adelini
je pisala njena mati čuvši, da imava
otroka, tako pismo, da je Adelina
skoraj obupala. Očitala ji je njeno
ljubezen do mene in druge take
stvari tako, kakor da je postala naj-
zavrženejša njene rodovine. Poziv-
ljala jo je, naj ima usmiljenje s svo-

jim otrokom in naj ga ne vzgoji za življenje razbojnika, kakor se ji je zljubilo imenovati smelo življenje Gautierja de Montreal. Ponudila se je, da v svojih zatohlih zidovih vzgoji otroka, brez dvoma, da bi postal sposoben imeti obrito glavo ali nositi meniško kuto. Besnela je, ker se mati ni hotela ločiti od svojega otroka. Samo ona je po mojem mnenju mogla ukrasti otroka, deloma iz maščevainosti, deloma iz bedastega usmiljenja do Adelininega sinka in morda deloma tudi iz verskega fanatizma. Na moje poizvedbe sem spravil iz strežajke — ki bi bila občutila moje bodalo, da ni iz Adelininega sorodstva — da je neka prilet-na ženska nizkega stanu — pogosto-
ma ustavljala dečka, ga ljubkovala in občudovala. Šel sem takoj na Francosko in poiskal stari grad Courval; a prešlo je bilo v druge roke in stara vdova je izginila, nihče ni vedel kam; sodili so, da je stopila daleč od tam v kak samostan. «
»In vi je niste nikdar več videli?«

»Pač, v Rimu,« je rekel Montreal in je prebledel. »Slučajno sem jo pred kratkim tamkaj srečal. In tedaj sem izvedel za usodo svojega dečka in spoznal, da je bilo moje domnevanje opravičeno. Priznala je,

da je otroka ukradla in povedala, daje umrl. Nisem se upal, Adelini to povedati. Če bi ji vzel sedanjo negotovost, bi hipoma umrla. Še vedno upa in to jo tolaži, dasi meni srce krvavi. O nehajva s tem, dragi Colonna.«

Montreal je planil kvišku, kot bi se hotel otresti ginjenosti, ki ga je med pripovedovanjem prevzela.

»Ne misliva več na to. Življenje je kratko — trnja je mnogo — ne zaničujmo nobenega cveta. To je bistvo vse pobožnosti in obenem vse modrosti. Narava, ki me je določila za boj in za delo, mi je na srečo dala sangvinično srce in elastično dušo. Živel sem dovolj dolgo, da sem spoznal, da ni nesreča, umreti v mladih letih. Pojdiva, gospod Adrian, poiščiva mojo damo predno odidete, če že morate oditi. Mesec pripluje kmalu na nebu in v Fondi ni več daleč. Dasi jaz vašega Petrarco ne občudujem, vem, da vi vljudno hvalite provençalske balade. Da bi jih še bolj cenili, morate slišati kako jih Adelina poje. Trubadurji so izumrli, a njihovi spevi so jih preživeli.«

Čudeč se nagli spremembi v razpoloženju je šel Adrian z Montrealom proti obrežju. Poslušal je petje in se sam z Montrealom meril v prepevanju, dokler se nista ločila.

»Upam, da se zopet vidiva,« je rekel Adrian.

Adelina je zavzdihnila. Mladí Colonna je gledal njeno obličje in v mesečini je s sočutjem spoznal znamenja bližajoče se smrti. Predno je zasedel svojega konja je potegnil Montreala na stran.

»Ne zamerite mi,« je rekel, »če se drznem reči, da tako divje življenje ni primerno za tako plemenitega moža. Vem, da v naših dneh vojskovanje vsakega posveti, a vendar bi bila stalna služba na cesarskem dvoru in častna sprava z viteškimi brati bolja —«

»Kakor barbarsko taborišče in roparski grad,« ga je prekinil nepotrpežljivi Montreal. »To ste pač hoteli reči. Toda motite se. Moja družba me je pahnila iz svoje srede — naj ta družba žanje, kar je sejala. Stalna služba, ste rekli? Podrejena služba, v katerih bi moral izpolnjevati povelja drugih. Vi me ne poznate. Gantier de Montreal ni rojen, da bi se pokoroval. Geslo mojega bojnega ščita je: vojna, kadar jo hočem, mir, kadar si ga zaželim. Častihlepnost daje nagrade, o katerih se vam nič ne sanja. Po svojem značaju in po svoji krvi pripadam tistim možem, pred katerimi svet trepeče. Sicer pa silijo vaša poročila o zvezi ogrskega Ljudevita z vašim tribunom vse Ljudeviteve prijatelje, da se odpovedo vsakemu bojevanju

proti Rimu. Predno poteče ta teden, se lahko sove in netopirji naselijo v teh sivih stolpih,«

»A vaša dama?«

»Je vajena sprememb. Bog naj ji pomaga in naj ovco varuje pred besnostjo viharjev.«

»Dovolj, gospod vitez. Če bi pa želeli za to plemenito in visokorodno bitje varnega zavetišča v Rimu — na mojo viteško čast vam obljubim varno streho in častno domovje za damo Adelino.«

Montreal je ponudeno roko pritisnil na svoje srce. Potem je naglo umaknil svojo roko, potegnil z njo čez oči in se približal Adelini. Adrian in njegovi spremljevalci so bili čez nekaj trenutkov že na potovanju, toda mladi Colonna se je vsak čas obrnil, da bi še enkrat videl svojega divjega gostitelja in njegovo ljubeznivo damo, ki sta se še vedno mudila na trati, osvetljeni od mesečine, poslušajoč pesem šumljajočega morja.

Čez nekaj mesecev je ime Fra Moreale vzbujalo strah in grozo po lepi Kampanji. Montreal je bil desna roka ogrskega kralja pri njegovem vpadu na Neapoljsko in pozneje Ljudevitov namestnik v Averzi. Zdelo se je, da ga triumfujoče spremljata slava in sreča na potu, ki ga je izbralo njegovo častihlepje — na potu ali na vešala ali na prestol.

Četrty del.

Triumf in slavje.

I.

Deček Angelo. — Ninine sanje se izpolnijo.

Vrnimo se zopet v Rim. V mali sobi napol razpadle hiše na vznožju Aventina je nekega večera sedel mal deček poleg vitke postarne žene, ki pa so jo bolehnost in leta nekoliko sključila. Deček je bil čeden in prijaznega obraza, vsled svojega pogumnega, svobodnega in neustrašnega vedenja je izgledal starejši, kakor je bil v resnici.

Stara ženska, sedeča v kotu globokega okna, je bila očividno zatopljena v sveto pismo, ki je odprto ležalo na njenih kolenih. Zdaj in zdaj je dvignila oči in je ogledovala svojega mladega družabnika nekako plaho in žalostno.

»Žena,« je rekel deček, ki si je z vnemo rezljaj lesen meč, »škoda,

da niste videli današnjega prizora. Res, zdaj je v Rimu vsak dan videti kak prizor. Dovolj je že, da se prikaže tribun na svojem belem konju — o, kako je lep! — v svoji beli, z dragimi kamni okrašeni obleki. Pa, kakor sem vam povedal, danes me je dama Nina ogovorila, ko sem stal na kapitolskih stopnicah. Saj veste, žena, da sem imel na sebi svoj najlepši modrobojni jopič.«

»In rekla ti je, da si čeden deček in vprašala te je, če hočeš postati njen mali paž; to ti je glavo zmešalo, ti bedasti fantič —«

»O, besede so še najmanj pome-nile. Če bi bili vi damo Nino videli, bi gotovo priznali, da le en njen smehljaj lahko najmodrejšo glavo v Italiji zmeša. O, kako rad bi služil tribunu. Vsi dečki moje starosti so zanj strašno zavzeti. Kako bodo jutri v šoli gledali in me zavidali. Saj veste, žena, da sem vendar Rimljan, četudi nisem bil vedno v Rimu. Vsi Rimljani ljubijo Rienzija.«

»Da, za zdaj ga ljubijo; kmalu pa bodo drugače kričali. Tvoja nečimernost, Angelo, boli moje staro srce. Želela bi, da bi bil skromnejši.«

»Pankrti si morajo sami vstvariti ime,« je rekel deček in je zarudel. »Vsak čas mi dajo pod nos, ker ne vem povedati, kdo sta moj oče in moja mati.«

»Tega ni treba,« se je razhudila žena. »Ti si plemenite krvi in iz stare rodovine, četudi kakor sem ti že rekla ne vem natančno imena tvojih staršev. Čemu ti pa je ta trdi kos hrastovega lesa?«

»Rezljam si iz njega meč, da bom tribunu pomagal v boju proti razbojnikom.«

»Ah, bojim se, da bo — kakor vsi, ki hrepene v Italiji po moči — prej razbojnike najemal, nego jih preganjal.«

»No, zdaj vidite — vi živite tako sama zase, da ničesar ne izveste in ničesar ne slišite. Drugače bi gotovo že vedeli, da se je celo najljubšejši vseh razbojnikov Fra Moreale tribunu udal in pobegnil iz svojega gradu, kakor podgana iz podirajoče se hiše.

»Kako, kaj?« je zakričala žena. »Kaj si rekel? Ali je ta plebejec, ki ga imenujete tribuna, strašnemu vojščaku pogumno vrgel rokavico pred noge? Ali je Montreal zapustil rimsko ozemlje?«

»Da; o tem govori vse mesto. Zdi se mi, da je, kakor za vsako mater v Rimu, ta Fra Moreale tudi za vas pravo strašilo. Žena, ali vam je kdaj kaj žalega storil?«

»Da,« je zaklicala starka s tako kljubovalno silo, da se je celo pogumni deček nekoliko pretresel.

»Potem bi ga rad enkrat srečal,« je rekel čez nekaj trenutkov in zavihtel svoj gledališki meč.

»Naj te nebo tega čuva. On je mož, ki se ga moraš vedno ogibati, v miru, kakor v vojski. Povej mi še enkrat: ali dobri tribun res nima nobene zveze več s svobodnimi sulicami?«

»Povem vam to še enkrat — to ve že ves Rim.«

»Sicer je pa pobožen, kakor sem slišala in govori se, da se mu pojavljajo vizije in da ga nebo razsvetljuje« je govorila starka sama s seboj. Obrnivši se k dečku je potem rekla: »Ti bi torej z velikim veseljem sprejel ponudbo gospe Nine?«

»Da, z veseljem, žena, če me morete pogrešati.«

»Otrok,« je rekla starka slovesno »ura mojega življenja poteče kmalu in moja želja je, te videti pri ljudeh, ki te bodo v tvoji mladosti ščitili in te obvarovali razuzdanega življenja. Če se mi to posreči, bom lahko izpolnila svojo obljubo in posvetila Bogu žalostne ostanke mojih let. Premislilasi bom to. Ti bi ne smel živeti pod streho takega plebejca, ti bi se ne smel hraniti pri mizi tujega človeka; toda v Rimu si, zadnji moj, zaupanja vredni sorodnik je mrtev in na vsezadnje je bolje biti pošten v temi, kakor hudodelec v sijaju. Tvoj

duh me že zdaj vznemirja. Nazaj, otrok moj! Zdaj moram v svojo sobo — bdeti in moliti.«

Odbivši približajočega se dečka si je starka prepovedala njegove zmedene, napol ljubke, napol svoje glavne besede in je zapustila sobo. Začuden je gledal deček vrata, potem je sam sebi rekel:

»Ta ženska govori v samih ugankah. Rad bi vedel, če ji je o meni kaj več znano, kakor mi prizna in če ni na kak način z menoj v sorodu. Upam, da ne, ker je ne ljubim nič preveč. Sploh si v tem oziru nič posebnega ne želim. Le to bi rad, da bi prišel k tribunovi soprogi; potem bomo videli kdo izmed fantov bo Angela Villanija še imenoval pankrta.«

Deček se je s podvojeno vnemo lotil izdelovanja svojega lesenega meča. Hladno vedenje te ženske, ki mu je bila čuvajka, družabnica in namestnica staršev, je udušilo njegovo nagnenje do nje, a ni ukrotilo njegovega temperamenta. Angelo Villani ni bil od narave zloben, a že je postal kljubovalen, prekanjen in maščevalen; bil je občutljiv tako za dobre, kakor za žaljenja, ostroumen in silno neustrašen. Ker ni bil vzgojen v preobilnosti in je živel mnogo pred očmi svoje čuvarke, katero je poznal samo z imenom Urša,

je bilo njegovo vedenje prikupno in se je obnašal kakor dečki iz najboljših hiš. Morda je njegovo vedenje še bolj, kakor njegovo obličje — ki se je odlikovalo bolj po razumnosti, kakor po lepoti — vzbudilo pozornost tribunove soproge. Vzgojen je bil v to, da bi si izbral učen poklic. Učili ga niso samo pisati in brati nego tudi latinščine. Toda za učenje ni kazal niti polovico tistega nagnenja, kakor ga je imel za poulične nastope in ljudske shode, katerih se je vedno udeleževal, a se mu vsled njegove srečne spretnosti ni nikoli nič primerilo.

Naslednje jutro je stopila Urša v sobo mladega Angela.

»Obleči danes zopet svoj modrobarvni jopič,« mu je rekla. »Želim, da bi napravil dober vtisk, ker pojdeš z menoj v palačo.«

»Kako — danes?« je vzkliknil deček ves vesel in skočil iz postelje. »Ljuba gospa Urša ali pridem res k spremstvu soproge velikega tribuna?«

»Da in svojo staro varuhinjo boš pustil samo umreti. Dobro ti pristojta to tvoje veselje — nehvaležnost ti tiči v krvi. Nehvaležnost, ta je moje srce sežgala, da je pepel. Tvoja nehvaležnost, dečko, ne najde v tem pepelu nobene hrane več.

»Ljuba gospa — vedno ste tako strogi. Saj veste, kaj ste rekli, da se želite umakniti v samostan in da sem vam jaz nadležno breme. Toda vam dela veselje, da me oštevate, naj bo po pravici ali po krivici.

»Moja naloga je končana,« je z globokim vzdihom rekla Urša.

Deček ni ničesar odgovoril in starka je odšla s težkimi koraki in morda še s težjim srcem. Stopivši v skupno sobo je deček zapazil, kar je bil v svojem prejšnjem veselju prezrl, da Urša ni bila oblečena v svojo navadno, preprosto in skromno obleko. Zlata verižica, (ki so jo takrat nosile le žene plemenitega rodu, dasi so jih nosili tudi javni uradniki in bogati trgovci) se je blestela na bogati pestri obleki iz beneškega blaga in spona na vratu in na prsih so bile okrašene z dragimi kamni.

Angelo se je temu čudil, a obšel ga je neki moški ponos, ko je spoznal, da starki vse to dobro pristoja. Po postavi in obrazu je spoznal, da je bila starka vajena take obleke in izgledala je v njej še bolj dostojanstvena in strožja.

Pogladila je dečku kodre, popravila kratki plašč, da se ga je bolje oprijemal in mu vtaknila potem hodalo z bogato okrašenim držalom in s cekini napolnjen mošnjiček za pas.

»Rabi oboje previdno,« mu je rekla. »Naj bom živa ali mrtva, nikdar ti ne bo treba sukati bodala, da bi si pridobil zlata.«

»To je torej resnično bodalo,« je vzkliknil Angelo ves srečen, »s katerim se je lahko vojskovati proti razbojnikom. Ah, s tem bi se ne bal niti Fra Moreala, ki je tebe tako razžalil. Upam, da te bom mogel maščevati, čeprav si me prav kar dolžila nehvaležnosti.«

»Jaz sem že maščevana! Ne udajaj se takim mislim; grešne so; vsaj bojim se, da so grešne. Pojdi sem k mizi in jej; zgodaj morava iti, kakor se spodobi za prošnjike.«

Angelo je kmalu zavžil svoj zajtrk. Ko je poleg Urše stopil čez prag, je na svoje začudenje zagledal štiri služabnike, kakršni so takrat spremljali odlične osebe in kakršne so lahko najemali tujci in premožni domačini.

»Kako smo danes imenitni,« je vzkliknil Angelo in veselo ploskal z rokama. Urša ga je takoj posvarila:

»To se ni zgodilo zaradi bahavosti,« je rekla. »Pravi plemiči lahko pogrešajo take stvari. A tako dobiva laglje pristop v palačo. Ljudje, ki so včeraj postali knezi, ne poslušajo radi skromnih ljudi.«

»To pot pa nimate prav,« je ugovarjal deček. »Tribun posluša vse,

najubožnejše kakor najbogatejše. Ni ga razcapanega kmeta ali bosonogega meniha, ki bi ne bil prej prišel do njega, kakor najponosnejši baron. — Zato ga ljudstvo tako ljubi. En dan na teden je popolnoma posvečen sprejemanju vdov in sirot. Saj veste, da sem sirota.«

Urša je bila tako zatopljena v svoje misli, da dečka ni poslušala in mu ni dala odgovora. Opirajoč se ob njega je šla za služabniki, ki so delali pot skozi gnečo, proti kapitolu.

Pozorno oko bi bilo lahko zapažilo čudovite premembe, ki jih je na rimskih ulicah provzročilo šele dva ali tri mesece trajajoče strogo, a koristno in modro vladanje tribunovo. Na trgih ni bilo več videti tistih velikanskih, z železom odetih tujih najemnikov, ki so se prej tam sprehajali ali se ošabno razpostavljali pri strelnih izdolbinah in na vratih temnih palač. V nekaterih mestnih delih že dolgo let zaprte prodajalne so bile zopet odprte, ter polne blaga in kupovalcev. V ulicah, po katerih je sicer vladala grobna tihota ali so po njih begali le posamičniki hitrih korakov in ozirajoči se skrbno na vse strani ali pa so odmevale besnega vpitja ubožne drhali ali pobojev podivjanih plemičev, je vladalo zdaj redno, zdravo, pestro življenje, čigar namen je bil ali zaslužek ali zabava.

Z različnim blagom obloženi vozovi, ki so bili varno prišli mimo razdejanih razbojniških gnezd po Kamparnji, so veselo drdrali po tlaku. »Morda nikdar« — da navedem po novem nepristranskem zgodovinarju zbrana dokazila italijanskih avtoritet — »se ni pokazala delavnost in zmožnost posameznega duha tako, kakor pri hitri premembi Rima, ki jo je povzročil tribun Rienzi. V razbojniški jami je vstvaril disciplino, kakor je vladala samo še v vojaških taborih in v samostanih. »V tem času« piše zgodovinar, »so se veselili gozdi, da jih razbojniki ne delajo več nesigurne, voli so zopet orali, romarji so zopet obiskovali svetišča, ceste in krčme so bile zopet polne potovalcev, na trgih so vladali zopet kupčijsko veselje, izobilje, poštenje in zaupanje in lahko je bilo sredi ceste pustiti zlata poln mošnjiček, ne da bi ga kdo vzel.«

Med temi pričami blagostanja in občne varnosti je bilo pa tod in tam v množici videti tudi temne, nezadovoljne obraze. Kadar je kdo, ki je nosil suknjo Colonnov ali Orsinijev, prišel v gnečo in bil kako zadet, je z jezo roko segel nehotе po meču, a komaj zadržana kletev se mu je spremenila v vzdihljaj. Tod in tam so tudi — v nasprotju z okrašenimi, na novo urejenimi cvetočimi

prodajalnami — kazale razvaline pred vratmi ponosne plemiške hiše, da so bile razdejane utrdbe, kar je lastnik v onemogli jezi smatral za onečaščenje. Po takih cestah in skozi take skupine je šla družba, kateri sledimo, dokler ni prišla med množico, zbrano pred vhodom na Kapitol. Tu razpostavljeni uradniki so spretno delali red, tako da ni bil nihče dolgo zadržan. Na velikem dvorišču tega čudovitega poslopja je bilo videti odprta vrata velike sodne dvorane, ki jih je čuvala ena sama straža. Tu je tribun sodil vsak dan šest ur. Zgodovinar pravi o njem: poslušal je potrpežljivo, pomagal hitro, kaznoval strogo in bogatini kakor reveži so imeli vedno prosto pot pred njegov sodni stol.«

Naša družba pa ni šla v to dvorano, marveč proti vhodu v zasebna stanovanja. Tu so delali sijaj, bogastvo in kraljevski kras tribunove residence čudovito nasprotje patrijarhalični skromnosti sodne dvorane.

Celo Urša, ki je bila izza prejšnjih časov navajena zapravljivega razkošja italijanskih in francoskih knežjih dvorov, je bila presenečena in je strmela stopivši v dvorano, kjer se je gibalo celo krdelo dragoceno oblečenih služabnikov. Občudovala je pozlačene in s cvetlicami ovite mramorne stebre, bogate pre-

proge in bandera, v katera so bili vtakani grbi republike in papeža.

Urša ni vedela, do koga naj bi se obrnila. Iz te zadrege jo je rešil uradnik v rdeči z zlatom obšiti obleki, ki jo je vprašal z resno slovesnostjo, katere so se sploh držali vsi navzočni služabniki, kaj da želi.

»Gospo Nino iščem,« je odgovorila Urša z nekam zastarelo dostojanstvenostjo in se vzravnala. Njeno izgovarjanje italijanščine je kazalo, da ni domačinka. Uradnik je to zapazil in je rekel:

»Bojim se, madama, da bo naša gospa danes sprejemala samo rimske dame. Jutrišnji dan je določen za sprejemanje tujih odličnih dam.«

Nekoliko nepotrpežljivo je rekla Urša:

»Prihajam s prošnjo, ki je v palačah vsak dan dobro došla. Prihajam, da bi položila gospe pred noge neka darila in upam, da bo uslišala mojo prošnjo ter jih sprejela.«

»Povejte pa tudi,« je hitro dostavil dečko, »da Angelo Villani, ki ga je gospa včeraj počastila s svojo pozornostjo, ni tujec, nego Rimljan ter da prihaja, kakor mu je bilo ukazano, da izrazi gospe svojo udanost.«

Resni uradnik ni mogel spričote dečkove ljubeznive predrznosti zadržati smehljaja.

»Spominjam se, gospod Angelo Villani,« je odgovoril, »da je gospa Nina včeraj z vami govorila na velikih stopnicah. Madama, sporočil bom vašo željo. Izvolite mi slediti v sobo, primerno vaši odličnosti.«

S temi besedami je uradnik peljal starko in dečka skozi dvorano do širokih stopnic iz belega mramorja. Stopnice so bile po sredi pokrite z dragoceno orijentalsko prostiračo, kakršne so že takrat bile potrebne za večji luksus v italijanskih palačah, med tem ko so v istem času v sobah angleških kraljev potresali na tla še bičevje. Uradnik je v prvem nadstropju odprl vrata inje peljal Uršo in njenega gojenca v visoko s pretkanim baršunastim blagom tapecirano sobo. Nad vratmi, skozi katera je uradnik zdaj izginil, sta se blestela grba, ki jih je z vstrajno doslednostjo porabljal tribun pri vsaki priliki: ne iz ljubezni do sijaja, nego iz politične želje, da bi papeževi ključi postali neločljivi del republikanskega grba.

»Filip de Valois ne stanuje tako razkošno, kakor ta mož,« je mrmrala Urša. »Če se bo to vzdržalo, potem bo za mojega gojenca bolje preskrbljeno, kakor sem kdaj mislila.«

Uradnik se je vrnil in ju je peljal skozi jako prostorno dvorano. To je bila slavnostna sprejemnica.

Štiriindvajset stebrov iz orijental-skega alabastra, izkopanih izpod pozabljenih razvalin, da bi krasili palačo obnovitelja stare republike, je držalo lahki strop, čigar napol gotična, napol klasična arhitektura je bila okrašena z zlatim in škrlatistim mozaikom. Tla so bila pokrita z zlatim brokatom, na stenah so visele tapete iz prelestnega blaga, vmes pa so bila z blestečimi barvami slikana vsakovrstna mistična in simbolična znamenja. Na gornjem koncu te kraljevske dvorane sta dve stopnici vodili do tribunovega prestola, nad katerim je bil z grbom papeža in republike označeni baldahin.

Uradnik je šel skozi to dvorano in je odprl vrata v malo sobo, ki je bila polna pažev, oblečenih v baržun, pretkan s srebrom. Malo jih je bilo med njimi, ki so bili starejši kakor Angelo in sodeč po njih lepoti, so morali biti cvet in ponos celega mesta.

Angelo je mogel le malo časa ogledovati svoje bodoče tovariše: Čez nekaj minut je s svojo čuvajko stal pred tribunovo soprogo.

Soba ni bila velika, a toliko je bila prostorna, da se je videlo, kako je lepa Rasellijeva hči uresničila svoje sanje o sijaju in krasoti.

Nina se je nekoliko dvignila s svojega sedeža. Na mirnem in tem-

nem obličju stare Urše se je nehote pojavil izraz začudenja nad lepoto tribunove žene in nad krasom, ki jo je obdajal. A starka je hitro zopet dobila oblast nad seboj. Na Ninin poziv se je vsedla, deček pa je ostal nem otroškega občudovanja in kakor začaran sredi sobe. Nina ga je spoznala in se mu je nasmehnila.

»Ah, moj čedni deček! Tvoje žive oči in tvoj jasni obraz sta ti pridobila mojo naklonjenost. Ali si prišel, da bi sprejel mojo ponudbo? Madama, ali je ta čedni deček vaš?«

»Signora,« je rekla Urša, »malo imam povedati. Vsled različnih dogodkov, s katerimi vas nečem dolgočasiti, je ta deček od svojega destinstva v moji oskrbi. Moja naloga je bila težka in mi je delala skrbi, kajti moje misli so že onkraj meja našega življenja. Vzgojila sem ga, kakor je primerno za mladeniča plemenite krvi, kajti plemenitega stanu je, tako po očetu, kakor po materi, čeprav je zdaj sirota.«

»Ubogi deček,« je rekla Nina sočutno.

»Omahujoč pod težo svojih let,« je nadaljevala Urša »in z željo, se pripraviti za nebo, sem prišla pred nekaj meseci semkaj z namenom, da spravim dečka k nekemu mojemu sorodniku in da izpolnivši to dolžnost, stopim v samostan. Toda,

moj sorodnik je mrtev, njegov dedič pa je baron divjega in nevrednega značaja. Ostala sem tu, ker nisem vedela, kaj bi storila. Ko mi je deček snoči povedal, da ste ga odlikovali s svojo pozornostjo, se mi je zdelo, da slišim glas iz nebes. Kakor vsi drugi Rimljani je že navdušen za tribuna in vdan njegovi soprogi. Ali ga hočete res sprejeti v službo? Vašemu varstvu ne bo delal sramote po svoji krvi in upam, da tudi ne po svojem vedenju.«

»Že njegov obraz bi mi jamčil za to, tudi če bi ne imel tako odličnega priporočila, kakor je vaše. Ali je Rimljan? Potem vam mora njegovo ime vendar znano biti.«

»Oprostite signora,« je rekla, »deček nosi ime Angelo Villani, a to ni ime ne njegovega očeta, ne njegove matere. Čast plemenite hiše zahteva, da ostane za vedno tajno, iz kakega rodu da je. Sad je ljubezni, ki je cerkev ni blagoslovila.«

»Tembolj zasluži kot žrtev greha drugih ljubezen in sočutje,« je dejala Nina z rosnimi očmi, videvši, kako globoko je deček zardel. »Z gospodstvom tribunovim se je za plemstvo začela nova doba; dostojanstvo in viteštvo naj si pridobi vsak sam, ne da bi to podedoval od svojih prednikov. Nič se ne bojte, mada-ma, v moji hiši ne bo zaničevan.«

Dobrohotnost lepe Nine je omajala ponos stare Urše. Nehote se je starka spoštljivo približala Nini in ji je poljubila roko.

»Naj vam mati božja poplača vašo plemenitost,« je rekla starka. »Moje dolžnosti so zdaj izpolnjene in zadnji cilj, ki sem ga imela na svetu, je dosežen. Dodajte, gospa, svojim dokazom milostne naklonjenosti še en dokaz.«

Starka je vzela iz žepa skrinjico in jo odprla — zasvetili so se dragi kamni izredne velikosti in čudovitega bleska. Položila je to skrinjico Nini pred noge.

»Te dragocenosti,« je nadaljevala, »so bile nekdaž last knežje hiše toulonške, a zame in za moje ljudi nimajo nobene vrednosti več. Dovolite mi razveseljivo misel, da jih vem v posesti dame, kateri bodo krasiли res kraljevsko čelo.«

»Kako?« je vzkliknila Nina in je močno zarudela. »Kaj mislite, madama, da je moja dobrota na prodaj? Ne, ne — vzemite svoje darilo nazaj, ali vas bom pa prosila, da obdržite svojega dečka.«

Urša se je čudila in je bila vsa zmedena. Njenim izkušnjam je bila taka nesebičnost nerazumljiva. Signora Nina je s ponosnim triumfujočih usmevom pokazala, da je zapazi-

la zadrego stare gospe in je rekla z resno ljubeznivostjo:

»Tribunove roke so čiste — in na tribunovo ženo ne sme pasti nobeno sumničenje. Prej, madama, bi morala jaz dati vam dokaz svoje hvaležnosti, da ste mi zaupali svojega lepega dečka. Vaše dragocenosti bodo dečku lahko v poznejših letih koristile; ohranite jih za človeka, ki jih bo potreboval.«

»Ne, gospa,« je rekla Urša obrnivši pogled kvišku. »Dala jih bom za maše za dušo njegove matere. Za dečka bom že prihranila dovolj za potrebe njegovih poznejših let. Sprejmite, signora, zahvalo nesrečnega, obupanega srca. Zdravstvujte!«

Obrnila se je in hotela je zapustiti sobo, a šla je s tako negotovimi koraki in tako omahovala, da je Nino prevzelo sočutje. Stopila je k starki in podpirajoč jo ter govoreč ji tolažilne besede, jo peljala skozi sobo. Ko sta prišli do vrat, je priskočil deček, prijel starko za krilo in jokalo:

»Ljuba gospa, kaj nimate nobene poslovilne besede zame. Odpustite mi vse, kar sem vam kdaj žalega storil. Zdaj čutim prvič, kako sem bil svojeglaven in nehvaležen.«

Starka je dečka objela in ga vroče poljubovala, deček pa je poteg-

nil izza pasa mošnjiček, ki ga mu je bila Urša poprej dela in je ihtoč rekla:

»In za to-le, ljuba gospa, naročite maše za dušo mojega ubogega očeta, ki je, kakor veste, tudi mrtev.«

Zdelo se je, da so te besede zadušile v starki vse nežnejše čute. Pahnila je dečka od sebe s tisto mrzlo in strogo resnostjo v pogledu in v obrazu, s katero se ga je že tolikrat ubranila. In ko je zopet nad seboj dobila oblast, je hitro zapustila sobo, ne da bi bila izpregovorila še kako besedo. Presenečena Nina je iz sočutja do starkine žalosti in iz spoštovanja do njene starosti sledila gospe skozi sobo pažev in sprejemnico do zadnje stopnice. To je bilo odlikovanje, kakršnega ni bila deležna niti najponosnejša rimska kneginja. Žalostna in zamišljena se je vrnila, prijelala dečka za roko in ga poljubila na čelo.

»Ubogi deček,« je rekla, »zdi se mi, da je nebeška previdnost nalašč vse tako uredila, da sem te včeraj zapazila med množico in ti pokazala pot v najprimernejše zavetišče. Kam naj se pač zapuščenci in sirote zatekajo, če ne v palačo prvega rimskega uradnika?«

Obrnila se je potem do hišnega obojba in odredila kar je bilo potrebno za svojega novega varovan-

ca. Te odredbe so pričale, da njena nečimernost, kateri je morala služiti vsa njena moč, ni zakrnila njene- ga srca. Angelo Villani ji je to pozneje bogato poplačal.

Obdržala je dečka pri sebi in med zaupnim pogovorom, ki ga je imela ž njim, se ji je vse bolj prikupil s svojim smelim duhom in s svojo odkritosrčnostjo. Prihod različnih dam iz rimskega plemstva je pogovoru naredil konec. Zdaj so kreposti izginile in pokazale so se Ninine napake. Ni mogla zakrivati svojega triumfa nad temi ošabnimi signorami, ki so se ji zdaj spoštljivo klanjale, dočim so jo prej žalile z zaničevanjem. Vedla se je kakor kraljica in zahtevala, da ji izkazujejo kraljiči dolžno vdanost. Z različnimi tistimi umetnostmi, ki jih znajo samo ženske, je skušala dati svoji vljudnosti tak značaj, da je bila ta vljudnost za njene odlične goste skrajno poniževalna. Njena lepota in njena pamet sta jo sicer obvarovali pred podlo preširnostjo parvenujev, a njeno vedenje je toliko bolj ranilo, ker se žaljenke niso mogle maščevati. Znala je skrito zbadati, smehljati se žaliti, pod masko vljudnosti zasmehovati in izsiljevati udanostne dokaze, ki niso dosti pomenili, a so njene goste silno pekli.

»Dober dan, signora Colonna,«
je rekla ponosni ženi ponosnega Šte-
fana. »Včeraj smo prišli mimo vaše
palače. Kako lepa je, odkar je padlo
temno obzidje, ki vam je zapiralo
razgled.« Signora se je obrnila do da-
me iz rodu Orsinijev. — »Vaš soprog
je v veliki milosti pri tribunu, ki mu
je določil važne naloge. Njegova sre-
ča je zagotovljena in to nas veseli,
saj pa tudi nihče ne služi državi z
večjo vdanostjo. — Ah, lepa gospa
Frangipani, ali ste že čitali zadnjo
Petrarcovo pesem na čast mojemu
soprogu? Tam-le leži. Ali si smem
dovoliti prošnjo, da bi vi gospe Sa-
velli razložili lepote te pesmi? Z ve-
seljem vidim, plemenita gospa Ma-
latesta, da so vaše oči zopet ozdra-
vele. Ko smo se zadnjič srečali na
slavlju gospe Julije ste nas celo v
bližini komaj razločili od stebra, po-
leg katerega smo stali.«

»Ali moramo to ošabnost prena-
šati,« je signora Frangipani šušlja-
je vprašala signoro Malatesto.

»Pst, pst — a če pride še kdaj
naš dan!«

II.

Sreča je, imeti svetovalca, ki ga lastna korist in srce vežeta na nas. — Če gre slama v zrak, pomeni to vihar.

Pozneje kakor navadno se je ti-sti dan vrnil Rienzi iz tribunala v sobane svoje palače. Ko je korakal skozi sprejemno dvorano, je njegovo lice žarelo, zobje njegovi so bili stisnjeni kakor pri možu, ki je storil trden sklep, od katerega ne bo odnehal. Čelo njegovo je bilo mračno vsled silnih gub, ki so jih popisovale njegove zunanosti omenjali kot zanesljive dokaze njegove jeze, ki je bila vedno pravična in zaradi tega smrtonosna. Tik za petama sta mu sledila orvietski škof in stari Štefan Colonna.

»Saj vam pravim, gospoda,« je rekel Rienzi, »da prosita zastonj. Rim ne pozna nobenega razločka med starnovi. Postava je slepa za storilca, a bistrooka za dejanje.«

»Premisli to stvar, tribun,« je dejal Raimondo. »On je netjak dveh kardinalov in je bil sam enkrat senator.«

Rienzi se je naenkrat ustavil in je pogledal svojima spremljevalcema ostro v obraz.

»Gospod škof,« je rekel, »ali ni vsled tega storjeno hudodelstvo še

manj opravičljivo? Glejte, stvar je taka: Na iztoku Tibere je ponesrečila ladja, vozeča iz Avignona v Neapelj dohodke Provence, namenjene tisti kraljici Ivani, o katere zadevi imamo ravno zdaj tako slovesna posvetovanja. Ladjo je napadel Martino di Porto — plemič, kakor pravite — lastnik gradu, po katerem se imenuje — po plemeniti krvi in kot najbližji sosed dvojno dolžan nesrečnikom pomagati. S svojimi vojaki — kaj mu treba oborožencev, če ni puntar — je napadel ladjo in jo oplenil kakor navaden razbojnik. Prijet je bil — pripehjan pred mojo sodno mizo — zaslišan in obsojen na smrt. Tako vele postava — kaj hočeta še več?»

»Milosti,« je rekel Colonna. Rienzi je prekrižal roki in se zaničljivo zasmeljal.

»Še nikoli nisem gospoda Colonna slišal prositi za milost, če je kak kmet ukradel kaj kruha, da bi svoje lačne otroke nasitil.«

»Med kmetom in knezom delam jaz, vsaj za svojo osebo, razloček. Plemenita kri kakega Orsinija se ne sme pretakati kakor kri kakega podlega plebejca.«

»Ki ste jo vi prav nizko cenili,« je s tihim glasom rekel Rienzi, »ko je moj mlajši brat izdihnil vsled prešerne sulice vašega ponosnega sina. Ne vzbujajte mi teh spominov; sva-

rim vas; pustite jih spati. O, fej, stari Colonna, fej! Tako blizu si grobu, v katerem narede črvi vse meso enako, in s temi sivimi lasmi označjaš brezsrdno razlikovanje med človekom in človekom. Ali ni razloček že tako dosti velik? Ali se ne oblači eden s škrlatom, drugi s cunjami? Ali ni ta deležen vseh udobnosti, drugi pa samo trpljenja? Ali ne uživa eden vse, kar je dobrega, drugi pa strada? Kaj gojim jaz mar blazni načrt, odpraviti stanove, ki so potrebno zlo človeške družbe? Ne! Ne prepiram se niti z bogatašem, niti z ubožnim Lazarjem. Ali pred sodnikom velja kakor pred Bogom revni Lazar ravno toliko kakor bogataš. Nič več o tem.«

Colonna je z velikim ponosom vrgel plašč čez svojo ramo in se ugriznil v ustnico. Oglasil se je Raimondo.

»To je vse res, tribun,« je rekel in je Rienzija potegnil na stran. »Toda, saj veste, da moramo biti ne samo pravični, ampak tudi politični. Ne-tjak dveh kardinalov — kako sovraštvo nam bo to nakopalo v Avignonu?«

»Ne vznemirjajte se, sveti Raimondo; tudi pred papežem prevzamem odgovornost nase.«

Ko sta še tako govorila, je zapel zvon težko in glasno. Colonna je zatrepetal.

»Veliki tribun,« je rekel s pri-
tajeno porogljivostjo. »Naj vam
pride na misel odnehati, predno je
prepozno. Ne spominjam se, da bi bil
kdaj stopil kot prošnjik pred vas, a
zdaj vas prosim, da prizanesete mo-
jemu lastnemu sovražniku: Štefan
Colonna prosi Colo di Rienzija, naj
enemu Orsinijev daruje življenje.«

»Razumem tvoje roganje, stari
gospod,« je mirno rekel Rienzi, »a
slutil ga nisem. Vi ste sovražnik Or-
sinijev, a vendar se zavzimate za
enega izmed njih — to izgleda ple-
menito; a slušajte — vi ste bolj pri-
jatelj svojega stanu kakor sovražnik
svojega tekmeca. Ne morete pre-
nesti, da bi mož, ki je bi dovolj velik,
da se je mogel z vami vojskovati,
končal kakor navaden tat. Cenim po
zaslužanju tako plemenito odpušča-
nje. A jaz nisem plemič in ne čutim
tako. Še eno besedo — če bi bilo to
edino razbojniško nasilstvo tega ban-
ditskega barona, bi vaše prošnje zanj
zalegle. Toda, ali ni njegovo življe-
nje splošno znano? Ali ni bil od svo-
jih deških let strah in sramota Rima?
Koliko onečaščenih žena, oropanih
kupcev in pri belem dnevu umorje-
nih mirnih mož priča proti jetniku!
In za takega človeka prosita milosti
prileten knez in papežev namestnik?
Fej, fej! Toda pobotati se hočem z
vama. Zaradi vaju bom pomilostil

prvega reveža, ki ga bo postava obsodila na smrt.«

Zopet je Raimondo potegnil tribuna na stran, dočim je Colonna s težavo premagoval svojo besnost.

»Priatelj,« je rekel škof, »plemiči bodo to smatrali kot sramoto, storjeno celemu njihovemu stanu. Prav to jih bo prepričalo, da so se za Orsinija zavzemali njegovi najhujši sovražniki. Martinova kri jih bo med seboj sprijaznila in kakor en mož se bodo dvignili proti tebi.«

»Bodi! Boga in ljudstvo imam na svoji strani in hočem poskusiti, čeprav sem Rimljan, biti pravičen. Zvon je utihnil. Prepozno je!«

Pri teh besedah je Rienzi odprl okno: poleg stopnic so stala vešala, na katerih se je še v zadnjih sunkih gibalo v slavnostno obleko patricijev obličeno truplo Martina di Porto.

»Poglejta,« je rekel tribun resno, »tako umirajo razbojniki. Za izdajalce ima postava sekiro.«

Raimondo je prebledel in se je obrnil na stran. Ne tako stari plemič. Solze ranjenega ponosa so mu tekle čez velo lice. Opirajoč se ob svojo palico, se je približal Rienziju in ga prijel za ramo.

»Tribun,« je rekel, »tudi brez izdajstva je že marsikak sodnik zavidal svojo žrtev.«

Rienzi se je z enako velikim ponosom obrnil do barona.

»Starosti odpuščam prazne besede. Gospod — ali ste končali? Želim biti sam.«

»Daj mi svojo roko, Raimondo,« je rekel Štefan. »Tribun — zdravstvujte, pozabite, da vas je Colonna za nekaj prosil — za stvar, ki se mi zdi lahka za modrega moža, kakršen ste vi, ki pozabljate, česar bi se vsak drugi spominjal.«

»Kaj je to, gospod?«

»Pokoljenje, tribun, pokoljenje, nič drugega.«

»Gospod Colonna se je lotil prejšnjega mojega posla in zbija šale,« je odgovoril Rienzi ravnodušno.

Sledil je Raimondu in Štefanu z očmi, dokler se niso vrata za njima zaprla.

»Ošabnež,« je potem mrmral, »če bi ne bilo zaradi Adriana, bi te tudi tvoja siva brada ne varovala. Pokoljenje! Kateri Colonna bi se ne ponašal, če bi mogel, da je vnuk cesarja. Stari mož — v tebi preži nevarnost, ki jo je treba upoštevati.«

Zamišljen se je zopet obrnil proti oknu in zopet zagledal grozni prizor umiranja na vešalih. Pred oknom zbrano mnogoštevilno ljudstvo se je veselilo usmrčenja moža, čigar celo življenje je bilo sramota in rop — ki se je zdel roki pravice nedosegljiv

— veselilo z vsem tistim divjem vpitjem, ki izraža radost drhali nad padcem sovražnika. Rienzi je slišal s svojega mesta klicanje: »Živio tribun, pravični sodnik, osvoboditelj Rima!« A v tem trenutku so ga druge misli storile gluhega za ljudsko navdušenje.

»Ubogi moj brat,« je govoril s solzami v očeh, »hudodelstvu tega moža, ki je bilo skoro enako tistemu, za katero je zdaj storil pokoro, je pripisati, da si bil žrtev krvoprelitja. Tisti, ki niso imeli nič usmiljenja z ovco, zahtevajo kričeče usmiljenja z volkom. Ah, ko bi še živel, kako bi se ti klanjale te ponosne glave. Dasi si bil ubit, se jim ni zdelo vredno nate misliti. Bog naj da pokoj tvoji plemeniti duši in naj ohrani mojo častihlepnost tako čisto, kakor je bila takrat, ko sva se v mraku sprehajala.«

Tribun je zaprl okno in je odšel proti Ninini sobi. Čuvši njegove korake, je vstala; oči so se ji svetile in prsa so si ji naglo dvigala. Ko je vstopil, mu je ovila roke okrog vratu in stiskaje se k njemu, je šepetala:

»Ah, kako dolge ure sva bila ločena.«

Bilo je nekaj posebnega opazovati to ponosno ženo, ponosno na svojo lepoto, na svoj stan, na svoje nove časti. O njeni nečimernosti in njenem sijajoljubju je govoril že ves

Rim in je to Rienziju štel v zlo. A kako čudovito in naglo se je spremenilavnjegovi navzočnosti. Vsa zardela in drhteča je bila in kakor da se je ves njen ponos pogreznil v njeni ljubezni do njega. Še nikdar se ni nobena ženska ljubezen razvila do najvišje stopnje strastvenosti, če ni častila, kar je ljubila, če se ni čutila ponižano in srečno v tem ponižanju vsled tega, ker je neomejeno priznavala, da jo nadkriljuje tisti, ki ga ljubi.

Zavest, kak razloček je med njim in vsemi drugimi živimi bitji, je bil menda vzrok, da je tribunova ljubezen do Nine vedno rasla, ga delala slepega za njene napake napram drugim in prizanesljivega za njeno potratnost in razkošje, ki je bilo pač do neke mere umestno, ki je pa že davno presegalo vse meje. Če to njeno početje že ni pomagalo provzročiti njegovega padca, je vsaj služilo Rimljanom za opravičenje njihove strahopetnosti in zvestobolomnosti, in je služilo zgodovinarjem za dobrodošlo pojasnilo katastrofe, katerih prave vzroke so zamudili preiskati. Rienzi je ljubkovanje svoje žene vrnil z ljubkovanjem in ko se je nagnil k njenemu lepemu obličju, je z njegovega čela izginil strogi in resni mrak.

»Kaj nisi šla danes nič z doma, Nina?«

»Ne! Vročina je bila neznosna. A družbe, Cola, mi vendar ni manjkalo. Polovica vseh rimskih matron se je zbrala v palači.«

»Ah, to verjamem! A oni dečko, ali ni to nov obraz?«

»Tiho, Cola; prosim te, govori prijazno z njim. Pozneje ti vse povem. Angelo, stopi semkaj. Tu vidiš svojega novega gospodarja, rimskega tribuna.«

Angelo se je približal z neko plahostjo, ki mu sicer ni bila lastna, kajti Rienzi je bil majestetična osebnost in odkar je prišel na oblast, je izgledal tako strogo in resno, da je vsem, tudi knežjim poslancem, bilo pričo njega nekako tesno pri srcu. Videč, kak vtisk je napravil na dečka, se je nasmehnil, kajti bil je prijatelj otrok in ljubeznjiv z vsemi, le ne z velikaši. Objel je dečka in ga poljubil ter mu rekel dobrodošlico.

»Če bi tudi midva dobila tako lepega sina?« je zašepetal Nini, ki je zardela in se obrnila stran.

»Kako ti je ime, mali prijatelj?«

»Angelo Villani.«

»To je toskansko ime. V Florenci živi učenjak, ki spisuje, brez dvoma po tem, kar se govori, naše anale in ki se piše Villani. Ali je morda tvoj sorodnik?«

»Nimam sorodnikov,« je rekel deček brez ovinkov, »in zato bom go-

spo toliko bolj ljubil in vas toliko bolj spoštoval — če mi to dovolita. Rimljan sem — vsi rimski dečki časte Rienzija.«

»Je - li res tako, moj dobri dečko?« je vprašal tribun in je veselja zardel. »To je dobro znamenje za trajnost moje sreče.«

Rienzi se je vrgel na blazine in Nina se je vsedla kraj njega na nizek stol.

»Daj, da bova sama,« je rekel in Nina je mignila služkinjam, naj odidejo.

»Vzemite mojega novega paža seboj,« je rekla, »premalo časa je še v hiši, da bi ga veselila družba njegovih lahkomišelnih tovarišev.«

Ko sta bila sama, je Nina začela pripovedovati Rineziju, kaj je zjutraj doživela. Dasi jo je navidezno poslušal, je vendar strmel predse in je bil očitvidno raztresen. Ko je končala, je rekel:

»Ravnala si, kakor vedno, plemenito. Toda, Nina, govoriva o nečem drugem. Preti mi nevarnost.«

»Nevarnost!« je ponavljala Nina in prebledela.

»Beseda naj te ne prestraši — tvoj duh je kakor moj in kljubuje strahu, zato, Nina, si ti moja edina zaupnica v Rimu. Nebo te je dalo meni za družico, ne samo, da me razveseljuješ s svojo lepoto, marveč

tudi da si mi s svojim svetom opora in da me podpiraš s svojo silo.«

»Sveta devica naj te blagoslovi za te besede,« je rekla Nina in je poljubila njegovo roko, ki jo je imel ovito okrog njenega vratu.

»In če sem se ustrašila besede nevarnost, je temu vzrok ženska misel do tebe, nevredna misel, moj Cola, zakaj slava in nevarnost hodita vedno roka v roki. Pripravljena sem deliti nevarnost s tabo ravno tako, kakor slavo. Če pride kdaj ura velike odločitve, ne bo nobeden tvojih prijateljev tako zvesto stal ob tvoji strani kakor jaz, slabo bitje neustrašenega srca.«

»Vem to, moja Nina, vem to,« je rekel Rienzi in začel z dolgimi in hitrimi koraki hoditi po sobi. »Poslušaj me zdaj. Znano ti je, da zahtevata moja politika in moj ponos, da vladam pravično. Pravično vladati je pa sitna stvar, kadar so hudo delci mogočni baroni. Nina! Zaradi očitnega in nesramnega razbojništva je naš sodni dvor obsodil Martina Orsinija, gospoda di Porto na smrt. Njegovo truplo visi pred velikimi stopnicami.«

»Strašna sodba,« je rekela Nina in zadrhtela.

»Res je! A vsled njegove smrti bo na tisoče ubožnih in poštenih ljudi v miru živelo. Ni to vzrok moje vzne-

mirjenosti. Baroni smatrajo obsodbo za sramoto, ker je postava zadela enkrat plemiča. Dvignili se bodo — puntali se bodo. Vidim vihar, ki bo prišel — ne vidim pa čarnega sredstva, da bi ga udušil.«

Nina je trenotek molčala. Potem je rekla:

»Prisegli so slovesno na sv. hostijo, da ne bodo dvignili orožja proti tebi.«

»Kriva prisega je malo pomemben dodatek ropu in umoru,« je sarkastično odgovoril Rienzi.

»A ljudstvo je zvesto.«

»Da, toda v vojski med meščani, ki jo naj preprečijo svetniki, so najboljši tisti bojevniki, ki nimajo druge domovine, kakor svoj oklop, in nimajo drugega poklica, kakor svoj meč. Trgovec ne mara vsak dan, kadar zapoje zvon, zapustiti svoje prodajalne, vojščaki baronov pa so v vsaki uri na razpolago.«

»V nevarnih časih mora vladalec izgledati kakor da je močan,« je menila Nina, ki je, kadar jo je njen mož vprašal za svet, pokazala te časti vredno razsodnost. »S tem, da ne pokažeš nobenega strahu, preprečiš morda to, česar se je bati.«

»To je tudi moja misel,« je živahno rekel Rienzi. »Znano ti je, da izvira polovica moje moči nad temi baroni in časti, ki mi jih izkazu-

jejo druge države. Če iščejo poslaniki kronanih knezov drugih italijanskih mest zvezo s tribunom, potem morajo skrivati svojo nevoljo, da se je plebejec povzpел do kraljevske oblasti. A če hočem biti na zunaj veljaven, moram biti v Rimu močan. Veliki načrt, ki sem ga napravil in ga začel izvrševati s čudežno srečo, se hipoma izjalovi, če spoznajo druge, da se opiram ob negotovo in nezanesljivo silo.«

Rienzi je oprl svojo roko ob marmorni kip mladega Avgusta in je po kratkem molku nadaljeval:

»Ta moj načrt je večji, kakor je bil načrt tistega, ki je z globokim, a ledenohladno računajočim duhom združil Italijo potom podjarmljenja; jaz bi jo združil v svobodi. Da! Če bi mogli doseči zvezo vseh italijanskih držav, da bi bila vsaka vladana po svojih postavah, vse pa bi bile združene za skupno medsebojno obrambo proti Atilom s severa! Rim naj bi bil glavno mesto in mati vseh! S tem bi naš čas in naš razum ustvaril nekaj takega, da bi o tem človeštvo govorilo, še ko bi donele zadnje trombe sodnega dne.«

»Poznam tvoj nebeški načrt,« je rekla Nina, prevzeta Rienzijeve navdušenosti. »In če je tudi njega uresničenje združeno z nevarnostmi: Ali

nismo premagali največje nevarnosti že pri prvem koraku?«

»Prav, Nina, prav,« je rekel tribun in se je pobožno prekrižal, kajti vedno je sodil, da vodi višja moč njegovo usodo. »Nebo bo čuvalo tistega, ki mu je dalo tako vzvišene misli o bodočem odrešenju dežele prave cerkve, o svobodi in o sreči vseh prebivalcev. To upam. Že se je mnogo toskanskih mest začelo pogajati zaradi medsebojne zveze. Tudi nisem od nobenega tirana, izvzemši Ivana di Vico, nič drugega slišal, kakor prijazne besede in laskave obljube. Čas je menda zrel za veliko dejanje.«

»In kako dejanje je to?« je začudena vprašala Nina.

»Onemogočiti hočem vsako tuje vmešavanje. S kako pravico daje zbor tujih knezov v osebi cesarjevi Rimu kralja? Rimsko ljudstvo naj si svojega vladarja samo voli. Čemu naj hodimo čez Alpe izročat naslov našega poglavarja potomcu Gotov?«

Nina ni rekla ničesar. Navada, da so na državnem zboru onkraj Rene tuji knezi izvolili vrhovnega vladarja s pridržkom, da bo pozneje kronan, kar naj bi izrazilo pritrdjevanje Rimljanov, je bila poniževalna za ljudstvo in nasprotna vsem pojmom o neodvisnosti. A bila je v tistem času tako vkoreninjena, da je Rienzijevo smelo namigavanje Nini kar sapo za-

prlo, dasi je bila pripravljena slišati izreden načrt.

»Kako?« je naposled po dolgem molku vprašala. »Sem-li prav razumela? Kaj moreš misliti na upor proti cesarju!«

»Torej — poslušaj me! V sedanjem času imamo dva pretendenta za rimski prestol italijanske cesarske krone. Eden je Čeh, eden je Bavarec. Za naše privoljenje — privoljenje Rima — ni nihče prosil in ni nihče vprašal. Ali se more reči, da smo svobodni, ali se moremo ponašati z republikansko ustavo, če nam tujec, če nam barbar tako na tilnik stopi? Ne! A mi hočemo biti svobodni, ne samo imenoma, marveč tudi v resnici. To se mi zdi politično, pa tudi pametno. Ljudstvo zahteva od mene neprestano čudeže. Kako morem ljudstvo na plemenitejši način preslepiti in je poštenije pridobiti, kakor če branim njegovo najsvetejšo pravico, da si sme vladarja svobodno izvoliti. Drznost tega početja bo barone prestrašila, vsi Italiji bo to dalo razburljiv izgled, prvi plamen splošnega požara bo to. Zgodilo se bo in s takim sijajem, kakršen je primeren za tako dejanje.«

»Cola,« je rekla Nina, »tvoj orlovski duh se dviga časih v take višave, da mu ne morem slediti. A ne bodi presmel!«

»Ali nisi še pred nekaj trenotki oznanjala drug nauk? Ali nisi rekla, naj skrbim, da bom izgledal močan, da bi bil res silen?«

»Usoda naj te čuva,« je zavzdihnila Nina.

»Usoda!« je vzkliknil Rienzi. »Usode sploh ni! Med mislijo in med njeno izvršitvijo je Bog edina vplivna moč. Bog me bo čuval. Prav zdaj se mi zdi, da mi šepeče njegov glas: Ne odlašaj, ne trepetaj, ne omahuj! Oko vsegamodrega gleda nate in roka vsegamogočnega te bo varovala.«

Ko je Rienzi tako govoril, je bil njegov obraz bled in njegovo vitko ponosno telo je drhtelo. Vrgel se je na stol in si z rokama zakril obraz.

Nina je bila sicer že vajena velikih razburjenj, a zdaj jo je ta prizor vendar prevzel. Plaho se je približala Rienziju in ne da bi kaj rekla, ga je objela z obema rokama.

Sluga je naznanil Rienziju, da je prišla oseba, katero je ukazal poklicati.

»Že grem! — Srce mojega srca — danes bova sama večerjala in se o tej stvari dalje pomenila.«

Odšel je v pisarno na drugem koncu sprejemnice, kjer ga je čakal Cecco del Vecchio.

»Kako se ti godi, hrabri moj Cecco?« je vprašal Rienzi s tisto prijaznostjo, s katero je vedno govoril

s preprostimi ljudmi. »Kakor vidim, se vzlic strašni vročini dobro držiš. Mi delavci — oba delava, Cecco — pač nimava časa, da bi nama rimsko poletje škodovalo na zdravju kakor rimskim postopačem. Poslal sem po tebe, Cecco, ker bi rad vedel, kako sodijo tvoji ljudje, da je bil Orsini obešen?«

»O, tribun,« je rekel kovač, »kar iz sebe so navdušenja, da imate pogum velikaše ravno tako kaznovati, kakor male ljudi.«

»Tako? Zadovoljen sem! Toda, Cecco, morda dobimo še težko delo. Vsak baron se bo bal, da pride prihodnjič on na vrsto in strah jih bo naredil pogumne kakor obupajoče podgane. Morda se bomo še morali vojskovati za našo pravično državo?«

»Iz vsega srca se bomo,« je srdito rekel kovač. »Jaz za svojo osebo nisem plašljivec.«

»Razširjajte to misel med ljudstvom, koder je mogoče. Jaz se borim za ljudstvo, v sili se mora ljudstvo z menoj boriti.«

»To bo tudi storilo,« je dejal kovač. »To se gotovo zgodi.«

»Cecco, to naše mesto je pod duhovskim gospodstvom papeževim, tako naj tudi ostane, kajti to je čast in ni breme. A posvetno gospodstvo, prijatelj, bi moralo ostati Rimljanom. Ali ni sramota za republikanski

Rim, da med tem, ko se midva tod pogovarjava, odloča nekaj barbarov onkraj Alp, kdo naj bo naš vladar? Ali ni dolžnost, se temu upreti? Kaj ima italijansko mesto opraviti s češkim cesarjem?»

»Sv. Pavel ve, da malo,« je rekel kovač.

»Ali ni vredno preiskati cesarjeve pravice do Rima?»

»Mislim, da pač!«

»In če se izkaže, da cesar nima pravice do Rima, ali se mu ni upirati?»

»Brez dvoma!«

»Poslušaj torej! Stare listine pričajo, da noben cesar ni bil veljavno kronan, če ga ni odobril svobodni glas ljudstva. Mi pa ne bomo nikdar volili ne Čeha, ne Bavarca.«

»A če bodo ti ljudje s severa sem prišli, da bi se dali kronati, jih bomo napodili s kamni in kletvami, kajti mi smo ljudstvo, tribun, ki ljubi svojo svobodo.«

»Pojdite k svojim prijateljem — obiščite jih — govorite z njimi. Recite jim, da bo naš tribun te pretendente poklical na odgovor, s kako pravico da zahtevajo rimski prestol. In naj se ne dajo oplašiti, marveč naj me podpirajo, če bo prilika.«

»Vesel sem tega,« je rekel kovač. »Naši prijatelji so postali zadnji čas nekaj sitni in pravijo —«

»Kaj pravijo?«

»Da je res, da ste razbojnike pregnali, da držite barone na uzdi in pošteno delite pravico!«

»Ali ni teh čudežev za kratki čas dveh ali treh mesecev dovolj?«

»Za plemiča, pravijo, bi bilo to več kot preveč, a vi, ki ste izšli iz ljudstva, pravijo, da bi lahko še kaj več storili. Že tri tedne nimajo o čem govoriti; da so danes obesili Orsinija, jili bo zopet podkurilo.«

»Dobro! Kmalu bodo imeli dovolj govoriti. Kaj ne, zdaj me že več tako ne ljubijo kakor pred tremi tedni?«

»Tega ne morem reči, ampak Rimljani so pač nepotrpežljivi ljudje.«

»Ah, tako!«

»Vsekako se vas bodo krepko držali, samo novega davka jim ne smete naložiti.«

»Ha! Kdor hoče svoboden biti, se mora vojskovati. Za vojskovanje je treba plačati. Ali naj ljudstvo za svojo svobodo, za pravične postave in varno življenje nič ne prispeva?«

»Ne vem,« je rekel kovač in se popraskal za ušesi. »To pa vem, da se reveži ne dajo radi visoko obdajati. Vas ljubijo, ker pravijo, da je zdaj bolje, kakor je bilo za časa baronov. A revni ljudje morajo slušati glas svojega želodca. Samo eden med desetimi ima pri sodišču opravke,

samo enega med dvajsetimi so vojščaki baronov umorili — jedo in pijejo pa vsi in čutijo davke.«

»A vaše mnenje to ni, Cecco?« je vprašal Rienzi.

»Ne tribun! Jaz sem pošten mož! Toda moja rodbina je velika.«

»Dovolj, dovolj!« je hitro rekel tribun in potem kakor bi sam seboj govoril, a na glas dostavil: »Sodim, da smo bili preveč zapravljivi; ta sijaj in te slavnosti morajo nehati.«

»Kaj tribun?« je zaklical Cecco. »Ali hočete revežem še praznike vzeti? Trdo morajo delati in njih edino veselje je, da vidijo vaše lepe slavnosti in procesije. Vračujoč se domov, govore: Glejte, naš mož prekaša vse barone; kako se zna postaviti!«

»Ah! Torej ne grajajo mojega sijaja?«

»Ne, ne grajajo ga! Brez sijaja bi se vas sramovali in prezirali državo.«

»Brez ovinkov govorite, Cecco, a morda pametno, Svetniki naj bodo z vami. Ne pozabite, kar sem vam povedal!«

»Ne bom, ne bom! Sramota bi bila, če bi se dali vsiliti kakega cesarja. Tako je. Dober večer, tribun!«

Ko je bil tribun sam, se je zatopil v temne, nesrečo prorokujoče misli.

»Kakor bi bil v oblasti čarovnika — tak je moj položaj,« si je rekel. »Če neham, me raztrgajo hudiči. Kar sem začel, moram dokončati. A ta surovi mož mi je še prejasno pokazal, s kakim orodjem moram delati. Zame nima pomena, če moji načrti ponesrečijo. Povzpел sem se do take višave, da bi se marsikakemu rojenemu knezu v možganih zmešalo. A z menoj pade vse, Rim, Italija, pravica in civilizacija — vse bi padlo v brezno mnogo stoletij globoko.«

Vstal je in korakal gor in dol po sobi, v kateri so mramornati kipi velikih mož iz starih časov gledali nanj. Odprl je okno, da bi vdihaval zrak umirajočega večera.

Na trgu pred kapitolom ni bilo razen vojaške straže nobenega človeka, pač pa je še temno in strašno viselo na visokih vešalih truplo plemenitega razbojnika, poleg katerega je ležal velikanski bronasti kip egipčanskega leva.

»Strašna podoba,« si je mislil Rienzi. »Koliko zdaj pozabljenih slovesnosti si ti videl ob Nilu, preden so te rimske roke semkaj prenesle, ti stara priča rimskih zločinov. Kadar te pogledam, se mi zdi, da imaš čudežen vpliv na mojo usodo. Poleg tebe sem stal, ko sem bil proglašen za republikanskega vladarja Rima; po-

leg tebe stoji moja palača, stoji moj tribunal, mesto mojih obsodb, mojih triumfov, mojega sijaja. Z moje kraljevske postelje padajo moji pogledi nate, in če bom kot vladar v miru umrl, boš ti zadnja stvar, ki jo bodo spoznale moje oči. Če pa postanem sam žrtev...«

Ustrašil se je svoje lastne misli, se umaknil v sobo in odgrnil mizo, na kateri je poleg razpela ležala človeška lobanja in nekaj človeških kosti — znamenja ničnosti vse človeške oblasti in negotovosti življenja. Pred temi opominjevalci je pokleknil ponosni, po najvišjih ciljih koprneči mož, in ko je vstal, je bil njegov korak lahek in izraz njegovega obličja prijaznejši, kakor ves ta dan.

III.

Junak brez krinke.

V pijanosti, pravi pregovor, izda človek svoj pravi značaj. Sreča proizvrača ravno tako pošteno, resnico razodevajočo pijanost, kakor vino, oblast pa razkriva slabosti in kreposti človeka.

Iz navadnega papeškega uradnika je Rienzi na čudovit način postal vladar Rima in zgodili bi se bili še večji čudeži, da ni Rienzija njegovo povzdignenje zaslepilo in premotilo.

Če gredo v urejenih državah ljudje korak za korakom kvišku, se svoje rastoče sreče navadijo. A prehod od nizkega meščana do mogočnega vladarja, od žrtve zatiranja do oskrbnika pravice, je bil tako nagel, da ga tudi najtreznejši človek ne more popolnoma srečno prestat. Lastnosti, vsled katerih je prišel Rienzi kvišku, so pospešile njegov padec in zmaga pri Marengu njegove sreče ga je zapeljala v propast pri njegovi Moskvi.

V časih svoje mogočnosti si Rienzi ni pridobil novih lastnosti, nego le svoje že razvite lastnosti postavil ali v svetlejšo luč ali v mračnejšo senco. Na eni strani je bil pravičen, odločen, prijatelj zatiranih in strah zatiralcev. Njegov čudoviti razum je osvetlil vse, česar se je dotaknil. Z odpravo zlorab, vestnim nadzorovanjem in modrim redom je potrojil mestne dohodke, ne da bi bil uvedel le najmanjši novi davek. Zvest svojemu idealu o svobodi ga ljudska želja ni zapeljala, da bi bil sprejel despotično oblast, nego je obnovil parlamentarični mestni zastop in mu dal novo oblast. Njegova moč je bila obsežna, a njeno izvrševanje je vedno podrejal odločbam ljudstva. Stal je na stališču, da vlada v imenu ljudstva in ni storil nič važnega predno ni ljudstvu razložil svojih nagibov.

Zvest svoji želji, zagotoviti Rimu ne le svobodo, nego tudi blagostanje, je porabil prvo sijajno razdobje svojega vladanja, da je predlagal ustanovitev zveze italijanskih držav, vsled katere bi bil Rim postal poglavar vseh evropskih narodov. Za časa njegove vlade je bila obrtnost varna, znanosti so cvetele in umetnost se je začela razvijati.

Srečno napredovanje mesta je postavilo v jasnejšo luč njegovo pravičnost, njegovo poštenje, njegovo rodoljubje in sploh njegove kreposti in njegov ženi, pa tudi očitnejše pokazalo njegovo prevzetno samozavest, njegovo ljubezen do sijaja in divjo in smelo njegovo častihlepnost. Bil je dostikrat pravičen, le da bi se maščeval plemičem in dasi mu tudi njegovi sovražniki niso mogli očitati ne ene krivične obsodbe, vendar ni mogel skriti, da ima tiste slabosti kakor Nina. Svojemu ponosnemu srcu ni mogel odreči zadoščenja, ki ga je imelo od poniževanja tistih, ki so časih Rienzija zasmehovali kot plebejca, ki jih je on zdaj smatral za svoje sužnje, ki pa so se za njegovim hrbtom še vedno iz njega norca delali. Njegov životopisec pravi: »Med tem, ko je on sedel, so vsi ti ponosni baroni pred njim stali, razoglavi, roke prekrižane na prsih, s povešenimi očmi — o, kako so bili prestrašeni.«

Ta popis je večja sramota za plemstva hlapčevske strahopetnosti kakor za tribuna in njegovo prešerno nadutost.

Njegovo ljubezen do sijaja in razkošja se da laglje opravičiti. Takrat je bila navada taka. Sijaj je bil znak in priča moči. Njegove slavnostne priredbe so zlasti v inozemstvu povzdigovala njegov ugled in so ugodno vplivale na nezanesljivo in bahato ljudstvo. Okus je postajal finejši, luksus je dajal mnogo ljudem zaslužka, sijaj dvora je privabil mnogo tujcev v mesto, katero je pod republikanskim imenom po knežje vladal zakonski par, ki je slovel radi svoje duhovitosti in lepote. To praznično vladanje Cole di Rienzija je bilo sijajen kraljevski čin v dolgi noči Rima tedaj, ko tam ni bilo papeža in njegovega razkošnega dvora. Še dolgo potem so se ljudje vzdihuje spominjali teh časov.

Kakor bi hotel dokazati, da ga uživanje nič ne mika, je bil tribun sredi sijaja na svojem dvoru, kadar se je miza šibila pod težo najizbranejših jedil in so veselo krožile kupe, vedno resno zmeren. Dočim so bili slavnostni prostori in sobe njegove žene opremljene z največjo razkošnostjo, je svoje sobe opremil s tistim pohištvom, ki se ga je bil navadil, ko ni bil še nič.

Najčudnejše na njegovem značaju je bilo njegovo versko navdušenje. Drzni, a nejasni nauki Arnolda iz Brescie, ki je nekaj let poprej označeval reformacijo, so bili v Rimu še v dobrem spominu in so se Rienzijeve duhu v zgodnji mladosti neizbrisno vtisnili. Kakor pri Arnoldu iz Brescie je bila Rienzijeva vernost čudovito podobna fanatizmu angleških puritancev v robu revolucije, kakor bi podobne politične razmere rodile enaka verska naziranja. Rienzi je verjel, da govori iz njega višja inspiracija. S tem se da razlagati mnogo njegovih velikih dejanj in mnogo njegovih zmot. V časih nevarnosti je javno priznaval, da so njegova dejanja določile in vodile božanstvene sanje, in ker so se pri nekaterih prilikah njegova prorokovanja res izpolnila, je njegov vpliv na ljudstvo še podpirala vera, da mu je nebeška moč naklonjena in ga podpira. To samovarjanje ga je zapeljalo, da je varal tudi druge; nič se ni brnil pripomočka, izdajati se za to, kar je sam mislil, da je; vsled tega je preziral kako nezadostna so bila njegova sredstva za dosego cilja, kajti živel je v prepričanju, da priskoči Bog na pomoč, kadar človeške moči ne zadostujejo. V njem so bili združeni in so se med seboj kosali najbogatejši in najrazličnejši zna-

čajnostni elementi. Izredna pamet se je borila s praznoverstvom; dana mu je bila čudovita zgovornost in sila in poleg tega skoro slep entuzijazem. Ljubil je razkošnost in bil zdržljiv; bil je dostopen in svojeglaven; bil je ponosen napram velikašem in prijazen z reveži; bil je navdan najpožrtvovalnejšega patrijotizma in ob enem je hrepenel po največji osebni oblasti. Malo je mož, ki bi storili velika dejanja, če niso izredne telesne moči; malo je mož, ki bi se iz nižav povzpeli na višave, pa bi nehali biti razposajeni. Tudi Rienzi je imel dni, ko je bil razposajen veseljak, a še takrat je pušice svoje žaljive dovtiposti naperjal proti svojim poraženim nasprotnikom. Nebrzdanost njegovega sarkastičnega humorja je njegove prijatelje večkrat prestrašila, a ga je pri ljudstvu delala priljubljenega. Kar je bila pri vladarju napaka, je bila pri demagogu prednost.

S tem značajem je bil združen duh, poln smelih, velikanskih in vzvišenih načrtov, in združena izredna spretnost vse obvladati. Da je bilo ljudstvo hrabro, uvidevno in zvesto, bi bila tribunova zmaga naredila konec sužnosti Italije in ostro mejo temni dobi Evrope. Rienzi je imel napake, a če so njegov padec povzročile njegove napake ali napake

ljudstva, to se pokaže pozneje.

Živeč med nezadovoljnim plemstvom in nezanesljivim ljudstvom, od nevarnosti miru gnan v nevarnost velikih podjetij, deloma zaslepljen od svoje oblasti na zunaj in podžigan od strahu, da propade njegova oblast v Rimu, se je z ljuto odločnostjo zagnal v vrtinec tačasnega viharja in ni svojega vzvišenega duha izročil drugemu vodstvu, kakor njegovi naravni sili in božji pomoči.

IV.

Sovražni tabor.

Rienzi je, morda dogovorno s poslaniki hrabrih toskanskih držav, katere sta ljubezen do svobode in domovinski ponos osposabljala za razumevanje takih prizadevanj, izdelaval svoje načrte za osvobojenje Italije, te stare kraljice in večnega vrta sveta, iz tujega jarma. Baroni so med tem tajno in neutrudno delali priprave, da obnove svojo oblast.

Nekega jutra so se zbrali poglavarji družin Savellijev, Orsinijev in Frangipanijev v palači Štefana Colonne. Njih pogovor je bil živahen in resen in kakor je v njih prevladalo ali ogorčenje ali strah, tako so bili v stvari, o kateri so se posvetovali, zdaj odločni, zdaj neodločni.

»Slišal sem,« je rekel Savelli s svojim navadnim mehkim ženskim glasom, »da je razglasil tribun, da si podeli pojutrišnjem viteško dostojanstvo in da prebdi predidoločno v lateranski cerkvi. Počastil me je prošnjo, naj mu bom pri tem bdenju družabnik.«

»Da, da, ta lopov! Kaj pa hoče s to novostjo?« je rekel divji knez Orsini.

»Če mu ne gre za pridobitev pravice vitezov, da smejo plemiče pozivati na dvoboj,« je dejal stari Colonna, »si ne moremo misliti, kaj da hoče s tem doseči. Kaj se Rim ne bo nikdar naveličal tega norca?«

»Rim je še večji norec kakor je on,« se je oglasil Luka di Savelli. »A zdi se mi, da je tribun v svoji prešernosti storil napako, ki jo bomo v Avignonu lahko dobro izkoriščali.«

»Ha« je zaklical stari Colonna, »to mora biti naša naloga! Če tu ne moremo ničesar storiti, delajmo v Avignonu.«

»Na kratko rečeno: ukazal je pripraviti mu kopel v sveti banji iz porfirja, v kateri se je nekdanj kopal cesar Konstantin.«

»Onečaščenje, onečaščenje,« je kričal Štefan. »To zadostuje, da izposlujemo njegovo izobčenje. Papež naj to izve. Takoj odpošljem glasnika k njemu.«

»Bolje bo, da počakamo in si ceremonijo ogledamo,« je dejal Savelli. »Slovesnost bo zaključila še večja nemurnost; o tem ste lahko prepričani.«

»Slušajte, gospodje,« je rekel ljuti poglavar Orsinijev. »Vi ste za odlašanje in previdnost, jaz sem za naglo tveganje. Kri mojega bratranca kriči na glas in ne dopušča pogajanj.«

»In kaj naj se zgodi?« je z nežnim glasom vpraševal Savelli. »Ali naj se brez vojakov vojskujemo proti dvajsettisoč besnim Rimljanom? Jaz ne!«

S pritajenim glasom je šušljal Orsini:

»V Benetkah bi s takim človekom brez vojaštva prišli na čisto. Ali mar mislite, da nima v Rimu nihče bodala?«

»Tiho,« je dejal Štefan, ki je bil dosti plemenitejšega in boljšega značaja kakor njegovi stanovski tovariši in ki, opravičujé sam pred seboj vsak drugi upor proti tribunu, vendar ni hotel vzeti na svojo vest zavrata nega umora. »To se ne sme zgoditi!«

»Sicer pa — kdo naj to izvrši? Težko, da je še kak Nemec v mestu, a zašušljati kakemu Rimljanu le besedico o tem, pomeni, da pride dotičnik na mesto ubogega Martina — ki naj ga nebo sprejme, saj mu je bližji kakor kdaj poprej,« je rekel Savelli.

»Ne norčujte se,« je divje vzkliknil Orsini. »Norčevati se iz takega dogodka! Zdi se mi tudi, da sem te videl pri tribunovi pojedini, ko si se smejal njegovim badastočam, kakor da bi ti ne bilo treba vrvi, da se zadušiš.«

»Bolje je, smejati se, kakor pa trepetati,« je dejal Savelli.

»Kaj, ti se upaš trditi, da trepečem,« je zahropel baron.

»Mir, mir,« se je nepotrpežljivo a dostojanstveno oglasil stari Colonna. »Zdaj ne živimo v prazničnih časih, da bi se smeli med seboj prepirati. Pustite to, gospodje.«

»Vaša večja modrost, gospod,« je menil sarkastični Savelli, »izvira iz vaše večje varnosti. Vaša hiša še pripravlja, da poišče varstva pod okriljem tribunove rodovine. Kadar se povrne gospod Adrian iz Neapolja, postane krčmarjev sin svak vašega bratranca.«

»S tem zasmehovanjem bi mi lahko prizanesli,« je rekel stari plemič precej razburjeno. »Nebo ve, koliko sem že trpel zaradi te misli. Želel bi vendar, da bi bil Adrian med nami. Njegova beseda ima moč, krotiti tribuna in voditi moja dejanja, kajti starost je v meni premagala razumnost. Odkar je odšel, se mi zdi, da smo vse bolj nezadovoljni, ne da bi bili močnejši. A pustimo to. Tudi

če bi se moj lastni sin poročil s tribunovo sestro, bi še enkrat, kakor se spodobi za plemiča, šel v boj za staro ustavo, če bi vedel, da bi ta udarec ne zadel moje lastne glave.«

Savelli, ki se je doslej tiho pogovarjal z Rinaldijem Frangipanijem, je zdaj rekel:

»Plemeniti knez, poslušajte me. Vsled bližajoče se poroke vašega bratranca, vsled svoje častitljive starosti in vsled vašega zaupnega razmerja s papežem ste prisiljeni biti skrajno previdni. Zatorej prepustite nam vodstvo naših namer in bodite prepričani, da bomo postopali previdarno.«

Mlad deček, Štefanello, poznejši poglavar rodovine Colonnov, ki ga bomo ob koncu te povesti še enkrat srečali, se je igral na kolenu svojega starega očeta. Pogledal je ostro na Savellija in je rekel:

»Moj stari oče je preveč popustljiv in Orsini je podoben razdraženemu biku. Škoda, da nisem eno ali dve leti starejši!«

»Kaj bi pa storil, moj čedni deček?« je vprašal nežni Savelli in se ugriznil v ustnico.

»Zabodel bi tribuna s svojim lastnim bodalom in potem naglo pobegnil v Palestrino.«

»Iz tega jajca bo zlezla krepka kača,« je dejal Savelli. »Zakaj si tako

besen na tribuna, moj mali bazilisk?«

»Ker je dovolil nekemu nesramnemu kramarju, da je dal mojega strica Agapeta zapreti zaradi dolgov. Pred desetimi leti je napravil ta dolg. Govori se sicer, da ni v Rimu nobena hiša, ki bi imela več dolgov, kakor hiša Colonnov, a vendar sem zdaj prvič slišal, da je smel lopovski upnik zahtevati svoj denar drugače kakor razoglav in kleče. Povem, da bi ne maral biti baron, če bi bilo dovoljeno približati se mi s tako kmet-sko neotesanostjo.«

»Deček,« je rekel stari Colonna in se od srca smejal, »vidim, da bo naš plemeniti stan v tvojih rokah dovolj dobro zavarovan.«

To priznanje je podžgalo dečkovo predrznost. Rekel je:

»Če bi po umoru tribuna imel še kaj časa, bi rad še enkrat sunil in sicer bi zabodel —«

»Koga?« je vprašal Savelli, ko je deček umolknil.

»Svojega bratranca Adriana. Sramota naj pride nanj, da le v sanjah misli poročiti se z žensko, ki je komaj vredna, da bi bila priležnica takega Colonne.«

»Pojdi se igrat, deček, pojdi se igrat,« je rekel stari Colonna in je dečka potisnil od sebe.

»Dovolj tega blebetanja,« se je razljutil Orsini. »Povejte mi, stari gospod: ko sem prišel, sem videl oditi iz vaše palače starega prijatelja, enega vaših prejšnjih najemnikov. Ali smem vprašati, kaj je hotel?«

»Ah, da, to je bil poslanec Fra Morealea. Pisal sem vitezu, mu očital, da se nam je izneveril, in mu namignil, da bi zdaj petsto sulic prav drago plačali.«

»Ha,« je vskliknil Savelli, »in kaj je odgovoril?«

»O, zvijačno in nedoločno. Zapravljiv je s komplimenti, pravi pa, da je v službi ogrskega kralja, ki je Rienzija določil za razsodnika; da svoje zastave ne more zapustiti; da je rimsko prebivalstvo razcepljeno; da mora stranka, ki hoče dobiti oblast, poklicati v mesto posebnega župana. Provencalec namiguje, da bi se to dostojanstvo moralo njemu ponuditi.«

»Montreal — naš župan!« je vzkliknil Orsini.

»Zakaj ne?« je vprašal Savelli. »Plemenit župan je vsaj tako dober, kakor plebejski tribun. Upam pa, da nam ni treba ne enega ne drugega. Colonna, ali je ta odposlanec že mesto zapustil?«

»Mislim, da že.«

»Ne,« se je oglasil Orsini.

»Srečal sem ga na vratih; poznam ga od prej; Saksonec Rudolf je, ki je v dobrih starih časih marsikaki ženi mojih pristašev pomagal, da je postala vdova. Nekaj se je spre-
menil, a spoznal sem ga vendar in ga
ogovoril ter mu naročil, naj me po-
čaka v moji palači.«

»To si dobro ukrenil,« je zamišljen menil Savelli, čigar pogledi so se srečali z Orsinijevimi.

Vršilo se je potem posvetovanje, na katerem se je mnogo govorilo in nič sklenilo. Luka di Savelli pa je čakal na vratih in je prosil Frangipanja in druge barone, naj pridejo v Orsinijevo palačo.

»Stari Colonna,« jim je rekel, »postaja otročji. Morali se bomo brez njega odločiti in zgodi se to lahko, njega si zagotovimo s tem, da pokličemo njegovega sina, naj ga nadomestuje.«

To je bilo pravo prorokovanje. Pol ure trajajoče posvetovanje s Saksoncem Rudolfom je misel premenilo v sklep.

V.

Noč in kar se je ponoči zgodilo.

Čim se je začelo mračiti, je bil klican Rim k najsijajnejši slovesnosti, kar jih je cesarsko mesto videlo od padca cesarjev. Rimsko ljudstvo

si je lastilo posebno predpravico, da sme svojim meščanom podeljevati viteško dostojanstvo. Dvajset let poprej sta prejela eden izmed Colonnov in eden izmed Orsinijev to čast od ljudstva. Rienzi je od Rimljanov zahteval zase to odlikovanje, smatrajoč je za predigro veliko važnejši ceremoniji. Kar je bilo v Rimu plemenitega, lepega in hrabrega, vse je šlo v dolgi procesiji od Kapitola do Laterana. Najprej je prišlo v primernih nošah mnogo jezdecev iz bližnjih italijanskih držav. Sledili so jim trobentači in svirači vsake vrste; trombe so bile srebrne; mladeniči so nesli z zlatom okrašeni oklop Rienzijevega bojnega konja; za njim pa so prišle najodličnejše rimske žene, ki so vsled svoje radovednosti in morda tudi vsled svojega občudovanja triumfujoče slave pozabile na ponižanje njihovih zakonskih mož; med njimi sta Nina in Irena vse druge zasenčili. Potem sta prišla tribun in papežev vikarij v družbi vseh mestnih velikašev, ki so jih navdajali srd, sovražstvo in osvetoželjnost, ki pa so se vendar med seboj prepirali, kdo pojde bližje junaku tega dne. Samo ošabni stari Colonna ni silil naprej, marveč je namenoma, preprosto oblečen zaostajal. Njegova starost, njegov stan, njegova slava, pridobljena v vojnah in državnih poslih, vse to

ni zadostovalo, da bi zanj izvabilo tak pozdrav, kakor ga je bil deležen najpriprostejši človek, ki se mu je veliki tribun nasmehnil. Savelli, najgladkejši med to dvorjansko družbo, je šel poleg Rienzija. Neposredno pred tribunom sta nesla dva moža goli meč in zastavo, znamenje kraljevskega dostojanstva. Tribun je bil oblečen v talar iz snežnobeke svile, na njegovih prsih je viselo polno mističnih znakov, katerih pomen je pač le on sam poznal. Na njegovih temnih očeh in na širokem mirnem čelu je bilo spoznati, da njegov duh ni pri tej slavnosti. Toda zdaj in zdaj se je premagal in se je pogovarjal z Raimondom ali Savellijem.

»Čedna priredba je to,« je dejal Orsini, pridruživši se Colonni, »a mogla bi se tragično končati.«

»Zdi se mi, da bi se to res moglo zgoditi, če bi te tribun slišal,« je odgovoril stari mož.

Orsini je prebledel.

»Kako? Ne — tudi če bi me slišal — besed nikdar ne kaznuje in se izrazom naše besnosti le smeje. Šele pred nekaj dnevi mu je neki lopov ovadil, kar je eden Annibaldijev o njem govoril — besede so to bile, da bi pravi kavalir zanje zahteval kristega, ki jih je izgovoril. On pa je dal Annibaldija poklicati in mu je rekel: Prijatelj, sprejmite ta mošnji-

ček zlatov — dobre dovtipe je treba nagraditi.«

»Ali je Annibaldi vzel ta denar?«

»To pač ne. Toda tribunu je ugaljal, povabil ga je na večerjo in Annibaldi zagotavlja, da še ni doživel vselejšega večera in nič več se ne čudi, da ima njegov bratranec Ricardo tega šaljivca tako rad.«

Prišedši do Laterana, je Luka di Savelli zaostal in je šušljal z Orsinijem; Frangipani in nekateri drugi plemiči so se pomembno spogledovali; Rienzi je stopil v sveto poslopje, kjer je hotel po običaju prebdeti noč; poslovil se je od množice in jo sklical za naslednje jutro, da čuje stvari, ki bodo, kakor upa, nebu in zemlji prijetne.

Velikanska množica je sprejela to naznanilo z radovednostjo in z veseljem; tisti, ki jih je Cecco del Vecchio že nekoliko pripravil, so smatrali naznanilo kot dokaz tribunove neomahljive odločenosti. Množica se je v nenavadnem redu mirno razkropila. Ostali so samo nekateri baroni in vitezi, med njimi Luka di Savelli, z njihovimi služabniki in paži. Mesečina je obsevala žalostno zapuščenost velikega trga pred palačo, baziliko in Konstantinov vodnjak. Rienzi je v cerkvi prejel red svetega duha. Njegov ponos ali pa nemoško

čeprav opravičljivo praznoverje, ga je zapeljalo, da se je kopal v porfirski posodi, ki jo je neslana bajka pripisovala Konstantinu, in to je, kakor je Savelli prorokoval, drago plačal. Po koncu predpisanih ceremonij so nesli njegovo orožje v oni del cerkve, ki leži med stebri sv. Ivana in mu tam pripravili razkošno ležišče.

Spremstvo — baroni, paži in korniki — se je umaknilo v malo stransko kapelo, kamor Rienzi ni mogel videti. Poleg postelje je stala svetilka, mesec pa je zlival v cerkev svojo mračno svetlobo. Sveti kraj, slovesna ura in popolna tihota — vse to je še povzdigovalo slavnostno razpoloženje tega sina sreče. Vzvišene ideje je porajal njegov duh. Ko je legel na pripravljeno posteljo, se je ta deloma podrla. Prebledel je in planil z ležišča, a kakor da bi se sramoval svoje slabosti, je čez nekaj časa zopet legel na postelj.

Mesečina je postala slabeja in slabeja. Na mramorna tla je legel enakomerno mrak. Tedaj je v najbolj oddaljenem kotu poslopja izza stebra temna senca šinila skozi motno svetlobo. Prihajala je bližje — se premikala, a brez šuma — švignila od stebra do stebra — in se končno ustavila pri stebri kraj postelje.

Vsenaokrog je postajala tema čedalje večja in zdelo se je, da posta-

ja večja tudi tihota. Mesec je izginil in je zavladala črna noč.

V stranski kapeli so se mudili tribunovi spremljevalci. Edini Savelli ni spal. Zadržuje sapa je sede prisluškoval; visoke sveče v kapeli so osvetljevale hitre premembe na njegovem obrazu.

»Daj nebo, da se dečku vse posreči,« si je mislil. »Taka prilika se ne vrne tako lahko. Močno roko ima in gotovo izvežbano. A tudi oni je močan človek. Če je dejanje izvršeno, mi je vse eno, ali pobegne storilec ali ne; v zadnjem slučaju ga moramo pač mi sami usmrtiti. Mrliči ne morejo ničesar izdati. In v najslabšem slučaju — kdo pa more Rienzija maščevati? Drugega Rienzija ni dobiti. Mi in Frangipaniji zasedemo Aventin, Colonna in Orsiniji druge mestne dele in drhali se lahko smejemo, če izgubi vodilnega duha. Če pa ga zasači —«

Savelli, čigar živci na srečo njegovih sovražnikov niso bili tako močni, kakor njegova volja, se je stresel groze in si je zakril obraz.

»Zdi se mi, da čujem šum — ne — ali je to veter? — Tiho — to mora biti stari Vico di Scotto, ki se pregiba v oklopu. Ta molk — tak molk mi ne ugaja. Noben vzklik se ne čuje — noben glas. Ali nas je mar ta lopov prevaral — ali ni mogel na okno

splezati — to zmore vendar vsak otrok — ali ga je morda straža zasačila?»

Čas je mineval; počasi se je pojavljal prvi svit jutranje zarje, ko se mu je zazdelo, da sliši zaklepanje cerkvenih vrat. Ta negotovost je bila Savelliju neznosna. Splazil se je iz kapelice tako daleč, da je mogel videti tribunovo posteljo. Vse je bilo tiho.

»Morda je to tihota smrti,« si je rekel Savelli in se je splazil nazaj.

Tribun se je zaman trudil, da bi zadremal, kajti ležal je nerodno, ker se mu je bila postelja deloma podrla. Luč njegove svetilke mu je skozi zastore osvitljala obraz. Ravno ko je hotel vstati, je zapazil, da se je na spodnjem koncu zavesa privzdignila, temna postava je stopila med luč in med posteljo, katero je zadel sunek, ki bi bil zadel njega, da se ni postelja podrla. Rienzi ni čakal drugega sunka. Ko se je morilec nagnil naprej, je planil Rienzi z vso težo in silo svojega močnega telesa nanj, mu iztrgal bodalo, ga vrgel na posteljo in mu pokleknil na prsi. Bodalo se je dvignilo, zabliskalo in priletelo nazaj — morilec se je umaknil in je bil zaboden samo v ramo. Tribun je dvignil osvetno jeklo za smrtonosni sunek.

Premagani morilec je bil navažen vseh mogočih nevarnosti in tudi zdaj ni izgubil prisotnosti duha.

»Stojte.« je rekel, »če me zdaj umorite, ste sami izgubljeni. Če mi prizanesete, vas rešim.«

»Izdajalec!«

»Molčite — ne govorite tako glasno, da ne vzbudite svojih spremeljevalcev. Mogoče bi kateri izmed njih izvršil, kar se je meni ponesrečilo. Prizanesite mi, vam rečem, pa razkrijem, kar je več vredno, kakor moje življenje. A ne kličite nikogar, ne govorite glasno, svarim vas.«

Tribun je čutil, da mu zastaja srce. Ali ni bilo svarilo morilčevo morda resnično — na tem kraju, daleč od ljudstva, od zvestih stražarjev sredi med nezadovoljnimi baroni in nezvesto drhaljo? Kazalo se je, da so te besede in ti pomisleki zmagovalca zopet dali morilcu v oblast.

»Ti me hočeš varati,« je rekel Rienzi s tihim, a negotovim glasom, ki je morilcu razodel, da se je položaj obrnil zanj na dobro. »Ti bi rad imel, da bi te izpustil, ne da bi poklical svoje ljudi, da bi se mogel zopet lotiti mojega življenja.«

»Mojo desno roko ste mi naredili nerabno in oropali ste me mojega edinega orožja.«

»Kako si prišel sem?«

»Po dogovoru.«

»Zakaj ta napad?«

»Na povelje drugih.«

»Če te pomilostim —«

»Izveste vse.«

»Vstani,« je rekel Rienzi in je z veliko previdnostjo izpustil svojega morilca, a ga prijel za eno roko in mu nastavil bodalo na vrat. »Ali te je straža notri pustila? Cerkev — se mi zdi, ima samo en vhod.«

»Ne; sledite mi in povem vam več.«

»Pes! Ti imaš sokrivce!«

»Če jih tudi imam — saj držite bodalo na mojem goltancu.«

»Bi - li rad pobegnil?«

»Ne morem, tudi če bi hotel.«

Pri slabem svitu svetilke je Rienzi ostro in pazno premotril morilčev obraz. Sirovi obraz, slaba obleka in tuje izgovarjanje mu je pričalo, da je morilec najet. Rekel si je, da je pametno kljubovati očitni nevarnosti tega trenutka, ker se s tem morda preprečijo bodoče, še ne vidne nevarnosti. Vrh tega je bil Rienzi oborožen, močan, hiter in poln mladostne sile in sploh ga v cerkvi ni bilo kota, od koder bi njegov glas ne dosegel spremstva — če se je smel na spremstvo zanašati.

»Pokaži mi torej, kje in kako si sem notri prišel,« je rekel. »Če zapazim na potu le najmanjšo sumljivost, te usmrtim. Vzemi svetilko.«

Lopov je prikimal in je vzel z levo roko svetilko. Rienzi ga je držal za desno roko, na katero je iz rane

curljala kri. Neslišno sta šla po cerkvi; na levi od altarja je bila mala soba za duhovnike, tja sta namerila korake. Dvomi so prevzeli Rienzijevo srce.

»Čuvaj se,« je šepetal. »Najmanjše znamenje izdajstva — in prva žrtev boš ti.«

Morilec je zopet prikimal in je šel dalje. Stopila sta v sobo in tu je čudni vodnik Rienziju pokazal odprto okno.

»Lejte, tu sem prišel notri,« je rekel, »in če dovolite, pojdem tod tudi ven —«

»Žaba ne pride tako lahko iz vodnjaka, kakor je prišla notri,« je smehljaje odgovoril Rienzi. »Če naj ne pokličem svojih stražarjev — kaj naj storim s teboj?«

»Če me pustite oditi, vas poiščem jutri in če me boste dobro plačali in mi obljubili, da se mi na življenju in na telesu nič ne zgodi, vam izročim vaše sovražnike, ki so me najeli za umor.«

Rienzi spričo tega predloga ni mogel zadržati lahkega smeha.

»A kaj, če pokličem svoje ljudi in te izročim njihovemu varstvu?«

»S tem me izročite svojim sovražnikom in tistim, ki so me najeli. V obupanju, da jih ne izdam, bodo ali meni, ali pa vam prerezali vrat.«

»Zdi se mi, dečko, da sem te že prej kdaj videl!«

»Tako je! Ne sramujem se ne svojega imena, ne svoje domovine; jaz sem Saksonec Rudolf.«

»Spominjam se; ti si v službi Gautierja de Montreal. Ta je torej provzročitelj?«

»Ne, Rimljan! Ta plemeniti vitez zaničuje vsako drugo orožje kakor goli meč in ubija svoje sovražnike z lastno roko. Samo vaši ničvredni, podli in strahopetni Italijani izrabljajo pogum drugih in kupujejo njih pesti.«

Rienzi je molčal. Izpustil je bil svojega jetnika in mu stal nasproti. Vsak trenotek je pogledal na njegov obraz in se zopet udal razmišljanju. Oziraje se končno po mali sobi, v katero je bil prišel na tako čudovit način, je zagledal shrambico za mašne obleke in orodje. To ga je spravilo iz njegove stiske.

»Tu, Saksonec Rudolf, boš ostal to noč — to bo mala pokora za nameravani zločin in jutri, če ti je življenje ljubo, boš vse razkril.«

»Čujte, tribun,« je dejal Saksonec nevoljen, »moja svoboda je pač v vaši oblasti, moj jezik in moje življenje pa ne. Če naj se dam zapreti v to luknjo, mi morate priseči na križ bodala, ki ga imate v rokah, da me pomilostite in pustite na svobodo,

čim vam razodenem vse, kar vem. Tistih, ki so me najeli, je toliko, da boste lahko ugasili svojo žejo po krvi, pa če bi bili tiger. Ako ne storite te prisege —«

»No, skromni moj prijatelj, kaj pa bo potem?«

»Si razbijem glavo ob teh kamenitih zidovih. Bolje tako umreti, kakor na mučilnici.«

»Bedak! Takim ljudem, kakršeni si ti, se meni ni treba maščevati. Bodi odkritosrčen in jaz ti prisežem, da boš dvanajst ur po svojem priznanju zdrav in nedotaknjen stal zunaj rimskih zidov. Tako gotovo, kakor naj mi pomagajo bog in njegovi svetniki.«

»Zadovoljen sem! Strela božja, živel sem dosti dolgo, da smem skrbeti najprej za svoje lastno življenje in potem za življenje svojega velikega kapitana. Sicer pa mi ni nič mar, če si vsi porežete vratove in spremenite Italijo v en sam grob.«

S temi dobrohotnimi besedami je stopil Rudolf v shrambo, a predno je Rienzi zaprl vrata, je bil že zopet zunaj.

»Stojte,« je rekel, »kri mi teče močno. Pomagajte mi rano obvezati, sicer izkravim še pred zaslišanjem.«

»Na vero,« je rekel tribun, čigar humor se je veselil hladne smelosti morilčeve, »če ne upoštevam prijazno-

sti, ki si mi jo hotel izkazati, si ti najprijetnejši, najpotrpežljivejši in najneustrašenejši človek, kar sem jih v dolgih letih videl. Daj mi svoj pas. Nisem mislil, da bom prvi večer svojega viteštva storil tako človekoljubno delo.«

»Mislim, da bi ta krila dala boljšo obvezo,« je menil Rudolf in pokazal na mašniška oblačila.

»Molči, lopov,« je rekel tribun in čelo se mu je omračilo. »Nobenih onečlaščenj! Ker si pa v takih skrbah za svoje telo, ti dam svoj pas, da se ž njim obvežeš.«

Tribun je položil bodalo na tla in držeč na njem nogo, je obvezal morilca, ki se mu je za to na kratko zahvalil. Vzel je potem orožje in svetilko, zaklenil vrata za Rudolfom in se vrnil na svoje ležišče, misleč »ogorčenjem na poskušeni umor.

Ko se je začelo daniti, je šel pri velikih vratih iz cerkve, poklical stražarja in mu ukazal, naj takoj in skrivaj odpelje jetnika na Kapitol.

»Molči,« mu je velel »in ne povej nikomur niti besedice; bodi poslušen in povišal te bom. Če si to opravil, poišči svetovaleca Pandulfa di Guido in reci mu, naj pride semkaj k meni, še predno se zbere ljudstvo.«

Ukazal je vojaku, naj odloži težke železne čevlje, potem pa ga je

peljal v cerkev in mu izročil Rudolfa. Gledal je za njima in malo minut potem, ko sta odšla, so možje v bližnji kapeli slišali njegov glas in se zbrali okrog njega.

Njegov ostri pogled je premotril vsakega, ki se mu je približal. Dva barona iz rodovine Frangipani sta nekoliko izdala svoje presenečenje in svojo zadrego, a sta spričo tribunovega neprisiljenega pozdrava dobila zopet sama sebe v oblast.

Savelli pa kraj vsega prizadevanja ni mogel preprečiti, da se je na njegovem obrazu zrcalil strah njegove duše. Ko je čutil, da ga motri Rienzijevo pogled, je zadrhtel po vsem životu. Rienzi se je delal, kakor da tega ni zapazil in ko ga je vprašal Vico di Scotto, star vitez, iz čigar rok je vzel svoj meč, kako je prenočil, je odgovoril veselo:

»Dobro, dobro — hrabri moj prijatelj! Nove viteze čuva vedno dober angel. Gospod Luka di Savelli — za vas se bojim, da ste slabo spali. Bledi ste. A to nič ne pomeni. Naš današnji banket bo vašo veselo kri že razgrel.«

»Kri, tribun!« je rekel Scotto, ki ni bil udeležen na zaroti, »o krvi si govoril in — glej! — na tleh vidim velike, še mokre kaplje krvi.«

»Ej, izgini, stari junak, ki izdajaš mojo nerodnost. Pri slačenju sem

se ranil s svojim bodalom. Nebo bodi zahvaljeno, da bodalo ni bilo zastrupljeno.«

Frangipani so se spogledali — Luka di Savelli se je naslonil ob stebber, da bi se ne zgrudil — ostali spremljevalci so bili resni in prese- nečeni.

»Ne mislite na to, gospodje,« je dejal Rienzi. »Dobro znamenje je to in pravo prerokovanje. To namreč pomeni, da tisti, ki si opaše državni meč, mora biti pripravljen, preliti za državo tudi svojo kri. Jaz sem pripravljen. Nič več o tem. Mala rana, ki je pa bolj krvavela, kakor sem mislil. Kako lepo začenja današnji dan. Pripraviti se moramo za sprejem naših someščanov. Kmalu bodo tu. Ah, moj Pandulfo — dobro došel! Ti, moj stari prijatelj, mi moraš ogrniti plašč.«

Med tem ko se je Pandulfo bavil s plaščem, mu je Rienzi smehljaje nekaj šušljajal na uho. Spremljevalci Rienzijski so domnevali, da gre za zaupno šalo, kakršne je Rienzi rad delal pri pogovorih s svojimi najboljšimi prijatelji.

IV.

Slovesni poziv.

Mogočno je pel zvon velike lateranske cerkve ko se ji je približala velikanska množica, ki je bila zdaj še številnejša, kakor prejšnji večer. S težavo so v to določeni služabniki delali prostor plemičem in poslaničkom. Komaj so bili ti odlični gostje spuščeni v cerkev, se je ljudstvo pogrnalo za njimi, planilo v cerkev in hitelo v kapelo Bonifacija VIII. Napolnivi vsak kotiček, je ljudstvo zaprlo vsak dohod. Najsrečnejši izmed množice so mogli tako videti tribuna, stoječega sredi sijajnega dvorjanstva, katero mu je zbral njegov duh in katero mu je podvrgla njegova sreča. Ko se je naposled začela slavnostna godba kot predigra k slavnostni maši, je tribun stopil naprej. Godba je utihnila.

»V smislu oblasti, moči in avtoritete,« je govoril počasi in premišljeno, »ki nam jo je rimsko ljudstvo na občenem parlamentu poverilo in ki jo je papež kot nadvladar potrdil, bodi razglašeno, da so Rim, glavno mesto sveta in poglavitni steber krščanske cerkve, kakor vsa druga mesta, vse države in vsa plemena Italije od zdaj naprej svobodna. V imenu te svobode in posvečene svoje avtoritete, hvaležni sv. Duhu — čigar vitez smo zdaj

— in rimskemu ljudstvu, razglašamo, da pristojna Rimu, rimskemu ljudstvu in celi Italiji, določiti jurisdikcijo in izvoliti poglavarja rimske države. Pozivljamo torej presvetle kneze: Ljudevita vojvodo bavarskega, Karola kralja češkega, ki se sama imenujeta cesarja Italije, da osebno od danes in do Binkošti prideta pred nas in druge magistrature rimske, da opravičita in dokažeta svoje zahteve. Za isti čas vabimo semkaj vojvodo saksonskega, kneza braniborskega, in vsakega — vladarja, kneza, ali prelata — ki si lasti pravico, voliti cesarja, katera pravica pa pristojna edinole rimskemu ljudstvu, kakor pričajo zapiski iz pradavnih časov. — Vabimo jih v varstvo naših meščanskih svoboščin, ne da bi prikrajševali duhovsko oblast cerkve, papeža in svetega kolegija. Glasnik, oznani ta poziv v polnem obsegu in na običajni način, kakor ti je bil spisan izročen, tudi zunaj Laterana.«

Končavši to smelo proklamacijo o svobodi Italije, se je Rienzi ozrl. Poslaniki iz Toskane in iz nekaterih drugih držav so mu tiho pritrjevali. Poslaniki tistih držav, ki so stale na cesarjevi strani, so se molče, vsi začudeni in prestrašeni spogledali. Rimski baroni so povesili oči in se niso upali ziniti, samo čez staro obličje Stefana Colonne je šinil smehljaj,

napol zaničljiv, napol triumfujoč. Veliko množico pa so navdušile besede, odpirajoče veličasten razgled — osvobojeno Italijo — in njih spoštovanje do sile in sreče tribunove je bilo že tako, kakšno zasluži le čeznaravno lice, tako, da se niso nič zamudili z računanjem, kako razmerje je med tribunovimi pripomočniki in med njegovo bahavostjo.

V tem, ko je njegov pogled bežal čez velikansko množico in se ustavljal zdaj nad sijajnimi zborovalci v njegovi bližini, zdaj nad udanim mu ljudstvom v daljavi, ko je udarjalo na uho mrmranje tisočev in deset-tisočev, ki so stali zunaj palače, prej Konštantinove, zdaj njegove palače, ter prisegali, da mu posvetijo imetje in kri, je njegovo srce vzkipelo ponosa. Bil je na vrhuncu svoje sreče in svoje moči; sanje o neizmerni slavi in brezmejni oblasti so ga prevzele in v strastni, skoro blazni razburjenosti je zamahnil s svojim mečem na vse tri strani takrat zranega sveta in je rekel z negotovim glasom: »V ime-nu rimskega ljudstva — vse to je moje!«

Četudi je to izgovoril s tihim glasom, vendar so slišali to pustolovsko bahavost tisti, ki so stali okrog njega, kakor bi jih bil izrekel z gromom. Zaman bi bil poskus, popisati utisk, ki so jih napravile te besede.

Njih pretiranost bi bila vzbudila roganje sovražnikov in žalost prijateljev, da ni Rienzijev slovesni in zapovedujoči nastop preudarnosti in sovražnosti naložil molk. Njegova navdušenost je razvnela množico in mogočno je donel klic: »Gospod je z Italijo in z Rienzijem.«

Tribun se je obrnil in je zagledal papeževega vikarija. Ta je bil ves začuden in ves iz sebe ter je ravno vstajal, da bi govoril. Rienzi je postal hipoma zopet previden. Hotel je preprečiti nevarnost, da bi papeževa avtoriteta na škofova usta grajala njegovo smelost, in dal hitro muzikom znamenje in slavnostno petje cerkvene ceremonije je onemogočilo škofu govoriti in samega sebe opravičiti.

Čim je bila ceremonija pri kraju, se je Rienzi dotaknil škofa in mu zašepetal:

»Razložimo vam to vse na Vaše zadovoljstvo. Obedujte z nami v Lateranu — dajte mi roko.«

Rienzi ni izpustil šofa, dokler ni med hrupom rogov, tromb in bobnov in ob taki gneči ljudstva, kakršna je bila na istem mestu le ob legendarnem krstu cesarja Konstantina, vrnil v Lateran.

Tako je končala ta čudovita ceremonija, združena s ponosnim izzivanjem severnih držav na korist svobode Italije. Če bi se bilo to izzivanje

končalo s srečnim uspehom, bi je bili poznejši rodovi slavili kot izraz najvzvišenejšega poguma, a ker je ostalo brez uspeha, je bilo zasmehovano kot bedasta prešernost. A če se upoštevajo vse okoliščine, ki so tribuna silile naprej, in če se uvažuje njegova moč, se vendar izkaže, da to izzivanje ni bilo tako nespametno, kakor je izgledalo. A če se tudi smatra za pravo nespametnost — ostro-umnemu motrilcu velikih značajev bo samo sijajna nespametnost smelega nature, ki so jo razmere in sreča, religiozna lahkovernost, patrijotična vnema in upanja, ki so se iz sanj prehitro izpremenila v resnico, zape-
ljala čez meje modre posvetne politike, ki prej nabrusi orožje, predno vrže nasprotniku rokavico pred noge.

VII.

Slavje.

Slavje tega dne je bilo najkrasnejše, kar jih je bilo dotlej videti. Cecco del Vecchio ni zaman namignil Rienziju, da ljubijo Rimljani sijajne in razkošne priredbe. Samo en zgled velikanskega banketa, prirejenega bolj za ljudstvo, kakor za višje stanovce, naj pokaže kraljevsko zapravljivost, ki je vladala pri ti priliki. Iz nozdri konja na velikem kipu cesar-

ja Konstantina je od jutra do večera teklo vino kakor iz vodnjaka. Velikanske dvorane Laterana, odprte vsemu ljudstvu, so bile bogato oskrbljene z jedili. Iger, zabav in razveseljevanj je bilo vse polno. V posebni dvorani je tribunessa, kakor so neklasično imenovali Nino, gostila rimske dame, Raimonda pa je bil tribun tako popolnoma potolažil in pomiril, da je sedel kraj njega pri posebni mizi — kot edini, ki je bil deležen te časti. Kdor je pogledal po teh dvorinah in sobanah, jih je videl polne plemičev in vitezov, zastopnikov bogastva in moči; zastopniki učenosti in lepih umetnosti so se družili s poslalniki in plemenitimi tujci. Videti je bilo poslance ne samo iz svobodnih držav, ki so povzdignenje tribuna pozdravile z radostjo, nego tudi poslance visokorodnih in ošabnih tiranov, ki so se v začetku tribunu smejali, zdaj pa se uklanjali njegovi sili. Vse, kar je bilo videti, je pričalo o brezprimerni moči in sijajnosti: to je bil dvor, ki bi ga bil lahko ponosen najbolj fevdalni kralj.

Stvaritelj in gospodar vsega tega sijaja pa je sedel, ko ga je minila prva radost, čmeren in razmišljen sredi te družbe in spominjajoč se doživljaja minole noči, ugibal, da preži med najveselejšimi gosti mož, ki mu streže po življenju. Sredi med valo-

vanjem godbe in pestro gnečo ljudi je čutil Rienzi, da se plazi izdajstvo in prikazovala se mu je podoba človeškega okostnjaka ter zatemnela zanj ves sijaj.

Med največjim hrupom je bilo videti Rienzijeve paže bežati po dvoranah in nekaj šušljati različnim plemičem na uho. Vsak se je priklonil, a čuvši sporočilo, se mu je spremenila barva obraza.

»Gospod Savelli — bodite pogumni,« je rekel Orsini, dasi je sam trepetal. »Ne gre za maščevanje, nego za počaščenje. Sodim, da se glasi povabilo za vas tako, kakor zame.«

»On — me prosi — prosi — naj na Kapitolu pri njem večerjam; prijateljska večerja — kuga vzemi njegovo prijateljstvo — po tako hrupnem dnevu.«

»To je tudi meni sporočeno,« je rekel Orsini, obrnivši se do enega Frangipanijev.

Povabljeni so kmalu zapustili slavnost. Zbrali so se v malih gručah in se med seboj živahno menili. Eni so bili zato, da naj bi vsi pobegnili, toda beg bi pomenil priznanje. Misel, da jih je še mnogo, da so odličnega stanu, jim je dala pogum, skleniti, da se odzovejo povabilu. Stari Colonna, edini baron med povabljenimi gosti, ki ni bil na zaroti nič udeležen

je tudi edini odklonil tribunovo povabilo.

»Pah,« je rekel čmerno, »za en dan je bilo tega uživanja dovolj. Recite tribunu, da bom jaz preje spal, kakor bo on večerjal. Sivi lasje ne preneso take slavnostne mrzlice.«

Banket se je začel že zjutraj. Ko je Rienzi vstal, da bi odšel, se je začel Raimondo od njega poslavljati, ker je hrepenel, da bi se z nekaterimi svojimi duhovskimi prijatelji posvetoval, kako poročilo naj pošlje papežu. Toda neusmiljeni tribun je rekel resno:

»Gospod, rabimo vas pri nujnem opravku na Kapitolu. Jetnika imamo — treba je preiskave — morda pride do usmrčenja. Idite!«

»Kaj res, tribun?« je jecljal dobri škof. »Čuden čas ste izbrali za smrtno obsodbo.«

»Minola noč je bila še strašnejša, — Pojdite!«

Zadnje besede so bile izrečene na tak način, da se škof ni več mogel več ustavljati. Zavzdihnil je, mrmral, urejal svoja oblačila in sledil tribunu. Ko je ta korakal po dvorinah, so ljudje vstajali s sedežev. Rienzi je odzdravljajal smehljaje, z odkritosrčno vljudnostjo in prikupno prijaznostjo.

»Gospod prefekt,« je rekel temnogledemu, v črn žamet oblečenemu

možu, mogočnemu in ošabnemu rimskemu prefektu Ivanu de Vico, »veseli me, videti tako odličnega gosta. Zahvaliti se bo treba s tem, da Vas v kratkem obiščem v Vaši palači.« In obrnil se je do poslanika iz Tivolija: »Tudi Vi, gospod, nam ne bodete odrekli prenočišča, kadar bo trta dozorela.«

»Mojster Venoni — svojo pravdo ste dobili. Sodišče pripoznava Vaše pravice, a prihranil sem to novico za današnji slavnostni dan — upam, da me zaradi tega ne boste grajali.« Tako je govoril tribun vrlemu meščanu, ki bi ga bil med toliko velikaši lahko prezrl. Toda Rienzi je trgovcu posvečal posebno pozornost. Ko je še ž njim govoril, je zagledal starega Colonna.

»Gospod,« mu je rekel z globokim poklonom, a tudi s posebnim podarkom, »danes zvečer vas ne bomo pogrešali.«

»Tribun . . .« je začel Colonna.

»Ne sprejemem nobenih opravičevanj,« je tribun naglo rekel in je šel dalje.

Ustavil se je za nekaj trenotkov pri skupini preprosto oblečenih mož, ki so ga opazovali s posebnim zanimanjem. To so bili učenjaki, ki so v Rienziju videli dokaz čudovite sile duha nad telesom. V tej družbi je s tribunovega čela izginila vsa sloves-

nost, kakor da je med duševnimi sorodniki. Njegovo življenje bi bilo srečnejše in večja njegova posmrtna slava, da je njegov duh zasledoval cilje učenjaške.

»Ah, carissime,« je rekel in se oklenil roke enega učenjakov, »kako je s tvojim tolmačenjem mramornih kipov? — Na pol si gotov? To me veseli. Obišči me vendar, prosim te, kakor v prejšnjih časih. Jutri — ne, tudi pojutrišnjem ne, a prihodnji teden bova lahko imela miren večer. — Ljubljeni pesnik, Vaša pesnitev me predstavlja v Horacijeve čase. A zdi se mi greh, da zapostavljamo svoj jezik za latinščino. Vi zmaujete z glavo? No, Petrarca misli kakor Vi. Njegov epos vrlo napreduje, tako mi poroča prijatelj. Ah, tu je ta prijatelj. Kako naj izrazim svojo srečo, da mi je pisal tako tolažilno in navdušeno pismo. Mojih namenov ne preceňuje, pač pa moje moči. Toda o tem pozneje.«

Pri teh besedah je mrak legel na tribunovo čelo. Nadaljujoč svojo pot med dolgo vrsto plemičev in knezov je zadobil zopet oblast nad seboj in tisto dostojanstvenost nastopa, ki jo je bil med svojimi stanovskimi tovariši opustil. Tako je šel sredi množice ven.

»Dostojanstven je,« je rekel nekdo, ko so se gostje vsedli. »Ste-li za-

pazili, da pravi o sebi »mi« — to je kraljevski način govorjenja.«

»Priznati se mu mora, da se odlično obvladuje,« je menil poslanik Viscontija, »če bi bil manj ponosen, bi na njegovem ošabnem dvoru rekli, da je klečeplaz.«

»Zakaj očitajo tribunu, da je ponosen?« je vprašal neki profesor iz Bologne. »Meni se ne zdi ponosen.«

»Meni tudi ne,« je pritrdil bogat zlatninar.

Še so trajale take nasprotujoče si opazke, ko je stopil tribun v dvorano, v kateri je kraljevala Nina. Tu si je s svojo lepo osebnostjo in s svojim srebrnim jezikom pridobil pri damah večjo naklonjenost, kakor jo je užival pri njihovih možeh.

Čim pa so bile opravljene te ceremonije in je Rienzi sedel na konju, se je naenkrat ves izpremenil in postal pomembno in strogo resen.

»Vikarij,« je ostro rekel škofu, »Vaša navzočnost nam bo jako potrebna. Vedite, da zboruje zdaj na Kapitolu sodišče, da sodi morilca. Milost nebeška me je v minoli noči obvarovala, da nisem postal žrtev bodala najetega morilca. Ali veste kaj o tem?«

Pogledal je skoro tako presunljivo, da bi ubogi kanonist od začudenja in strahu skoro s konja padel.

»Jaz?!« — je rekel.

Rienzi se je nasmehnil.

»Ne, moj dobri škof. Vidim, da vi niste rojeni za morilca. Ali naj nadaljujem: da bi ne bil v stvari, ki se tiče mene, sam sodnik, sem ukazal, naj zaslišijo jetnika v moji odsotnosti. Pri zaslišanju — ali ste videli pismo, ki mi je bilo prineseno med banketom?«

»Da; prebledeli ste!«

»Ne brez vzroka; pri zaslišanju je priznal, da ga je najelo devet najodličnejših rimskih baronov. Ti bodo nocoj pri meni večerjali! Naprej, vikarij!«

RIENZI, ZADNJI TRIBUNOV

ZGODOVINSKI ROMAN

SPISAL

EDWARD LYTTON-BULWER

II.

LJUBLJANA

NARODNA ZALOŽBA

NARODNA TISKARNA V LJUBLJANI.

Peti del.

Odločitev.

I.

Tribunova sodba.

Kratke besede, ki jih je tribun rekel Štefanu Colonna, so sicer vzbudile jezo ponosnega starega plemiča, a bile so vendar take, da se jim je po natančnem preudarku uklonil. Ob določeni uri je prišel z znatnim številom svojih stanovskih tovarišev v eno kapitolskih dvoran. Rienzi jih je sprejel z izredno vljudnostjo.

Videč, da so izvzemši Štefana Colonna povabljeni na banket sami zarotniki so se vznemirjeni in z notranjo nevoljo vsedli za sijajno mizo. Rienzi se ni zmenil za njihov molk in za njihovo raztresenost, nego je bil nenavadno vesel, stari Colonna pa čmernejši, kakor po navadi.

»Bojimo se, gospod Colonna, da vam je bilo naše povabilo nepri-

jetno. Časih, se zdi, vam je bilo lažje izvabiti smehljaj.«

»Od tistih časov, ko ste bili moj gost, tribun, so se razmere premenele.«

»No, komaj! Jaz sem prišel kvišku, a vi niste padli. Podnevu in ponoči hodite varno in mirno po ulicah; vaše življenje je zavarovano pred razbojniki in nič več vam ni treba, da se z zidovi in stolpi zagrajate pred svojimi someščani. Jaz sem prišel na bolje, a tudi vsi skupaj smo prišli na bolje — iz barbarskih zmešnjav v urejene razmere! Moj gospod Gianni Colonna, ki smo vas imenovali za kapetana Kampanje, vi se ne boste branili trčiti na prosep prenovljene države. Tudi ne mislite, da ne zaupamo vaši hrabrosti, če rečemo: veseli nas, da Rim nima sovražnikov in da vi ne morete dokazati svojih vojskovodstvenih zmožnosti.«

»Zdi se mi,« je stari Colonna nevljudno pripomnil, »da dobimo, še predno zazeleni prihodnja žetev, dovolj sovražnikov s Češkega in z Bavarskega.«

»In če jih tudi dobimo!« je mirno dejal tribun. »Bolje zunanje sovražnike, kakor vojsko med domačini.«

»Da, če bi imeli denarja v blagajnah. A tega najbrž ne bo, če bomo imeli še več takih slavnosti.«

»Vi ste nevljudni, gospod,« je rekel tribun. »Vrh tega ste o Rimu izrekli slabšo sodbo, kakor o nas. Kateri meščan bi se ne ločil rad od svojega denarja, če si ž njim kupimo slavo in svobodo?«

»V Rimu jih poznam prav malo, ki tako mislijo,« je odgovoril baron. »A povejte mi, tribun, ki ste vendar znamenit kazuist, kaj je za državo bolje, da je njen vladar štedljiv ali da je zapravljiv?«

»Prepuščam prijatelju Luki di Savelli, da odloči o tem vprašanju,« je odgovoril Rienzi. »On je velik filozof in mislim, da bo njegova ostroumnost rešila še dosti težjo uganko, ki jo imam pripravljeno.«

Baroni, ki jih jo smelo govorjenje starega Colonne spravilo v veliko zadrego, so vsi pogledali Savellija, ki je odgovoril z večjo ravnodušnostjo, kakor so jo pričakovali:

»Vprašanje dopušča dvojen odgovor. Kdor je rojen za vladarja in vzdržuje tujo armado, vlada s strahom, mora biti štedljiv. Kdor pa je bil za vladarja povzdignjen, kdor si hoče ljudstvo pridobiti in vladati z ljubeznijo, si mora pridobiti naklonjenost z velikodušnostjo in mora ljudski fantaziji ustrezati s sijajem. To, se mi zdi, je načelo, ki velja za vso Italijo in je potrjajo izkušnje državniške modrosti.«

Izvemši starega Colonna so vsi baroni pametnemu odgovoru Savellijevemu ploskali.

»Oprostite mi, tribun,« je rekel Štefan, »če se ne uklonim dvorjanski odločbi našega prijatelja in če sem z vsem dolžnim spoštovanjem mnenja, da bi vam meniška raskavalja, ta simbol skromnosti, bolje pristojala, kakor ta pretirani sijaj, ki je simbol ponosa.«

Pri teh besedah se je dotaknil širokega z zlatimi resicami obšitega rokava na tribunovi škrlatasti obleki.

»Tiho, oče!« je rekel Gianni, Colonnov sin in je zaradi izzivajoče in nevarne očetove odkritosrčnosti prebledel.

»No, nič na tem,« je dejal tribun s prisiljeno ravnodušnostjo, dasi so se mu tresle ustnice in so udarjali plameni iz njegovih oči. Čez nekaj hipov je dostavil z zlobnim usmevom: »Če gospodu Colonna ugajajo meniške halje, jih bo lahko še dovolj videl, predno se ločimo. In zdaj, moj gospod Savelli, preidimo na moje vprašanje; prosim vas, pazite dobro, ker bo za odgovor treba vsega vašega duha. Ali je za vladarja kakke države bolje, da je preveč prizanesljiv, ali da je preveč pravičen? Zajemite sapo za odgovor. Slabo izgledate — bledi ste — tresete se —

zakrivajte svoj obraz! Izdajalec in morilec! Vaša vest vas je izdala! Gospodje, pomagajte svojemu tovarišu in odgovorite zanj!»

»Ne! Če je vse razkrito,« je zaklical Orsini in obupno planil kvišku »naj vsaj ne pademo nemaščevani — umri, tiran.«

Zapodil se je proti kraju, kjer je stal Rienzi — kajti tudi tribun je bil vstal — in je z bodalom sunil na njegove prsi. Jeklo je prodrlo škrlatasto oblačilo potem pa zdrknilo nizdol, ne da bi kaj poškodovalo — tribun je z zaničljivim nasmehom gledal razočaranega morilca.

»Do včeraj ponoči se mi ni sanjalo, da mi je treba nositi pod obleko skrit oklop,« je rekel. »Gospodje, dali ste mi strašen nauk in zahvaljujem se vam zanj.«

Po teh besedah je tlesknil z rokama in naenkrat so se odprla vrata na koncu sobane ter odprla razgled v sodno dvorano, v kateri so bili zidovi zagrnjeni s krvavordečo svilo z belimi progami, simbolom hudodelstva in smrti. Ob dolgi mizi so sedeli sodniki v uradnih oblačilih, ob ograji pa je stal strašen človek, ki so ga gostje le predobro poznali.

»Naj vstopi Saksonec Rudolf,« je velel tribun. Med dvema stražarjema gredoč je prišel razbojnik v dvorano.

»Ničvrednež — vi ste nas torej izdali,« je vzkliknil eden Frangipanijev.

»Saksonec Rudolf gre vedno s tistim, kdor več ponudi,« je rekel razbojnik in se je namrdnil. »Vi ste mi dali zlata in jaz sem hotel vašega sovražnika ubiti; vaš sovražnik me je premagal in mi je daroval življenje. Življenje je pa več vredno kakor zlato.«

»Torej priznavate — li svoje hudodelstvo, gospodje? Vi molčite? Vi ste nemi? Kje je vaša dovtipnost, Savelli? Kje je vaš ponos, Orlando di Orsini? Gianni Colonna — kam je prešlo vaše viteštvo?«

»O,« je nadaljeval Rienzi strastnogrenko, »o, gospodje, kaj vas ne more nič sprijazniti — ne z menoj, pač pa z Rimom? Kako zločinstvo sem storil vam in vašim tovarišem? Pregnal sem razbojnike, take ljudi, kakor je vaš obtožitelj — podrl trdnjave — izdal nepristranske postave — kateri mož, ki je izšel iz ljudstva, je že kdaj v kaki revoluciji na Italijanskem tako krotil razbrzdanost, kakor jaz? Niti vinar ni bil vzet z drzno silo iz vaših skrinj, zasebno sovraštvo ni skrivilo niti enega lasa na vaših glavah. Vi, Giovanni Colonna, ste bili obsipani s častmi in poveljstvo nad armado vam je bilo poverjeno; vi, Alfonso di Frangipani

ste bili obdarovani z novimi pred-
pravnicami — ali se je tribun spomi-
njal le enega razžaljenja, ki jih je
moral kot plebejec od vas prena-
šati? Pritožujete se, da sem pono-
sen; ali je moja krivda, da ste se
priplazili k meni in se uklonili moji
moči — laskanje na jeziki in strup
v srcih? Jaz vas nisem razžalil —
naj svet izve, da ste z napadom na
mojo osebo napadli svobodo, pravi-
co, postavo, red, obnovljeno veljavo
in obnovljene pravice Rima! Proti
tem je bilo naperjeno vaše nepošte-
no stremljenje, ne proti mojemu sia-
bemu telesu. Premagani ste bili. Za
storjeno razžaljenje državnega ve-
ličanstva morate vsi, zločinci in
žrtve, umreti.«

Po teh besedah, izrečenih z do-
stojanstvom, vrednim najznamenit-
ejšega duha starega mesta, je od-
šel Rienzi majestetično iz sobe v
sodno dvorano.

Vso noč so ostali zarotniki v
sobi. Duri so bile zaklenjene in za-
stražene. Tudi mize, obložene z
jedmi in pijačami, niso odstranili.
Sijaj namizja je delal čudno nasprot-
je obupanju gostov. Ti strahopetni
zločinci so bili popolnoma potrti, le
stari Colonna je ostal zvest svoje-
mu razburljivemu zapovedovalne-
mu značaju. Hodil je po sobi gor in

dol kakor lev v kletki in glasno grozil z maščevanjem. Tolkel je s pestmi po vratih, zahteval, da ga izpušte in obetal, da ga osveti papež.

Počasi se je začelo daniti. Ko je izginila zadnja zvezda na melanholičnem obzorju in so zarotniki pri medlem jutranjem svitu pogledali drug drugemu v obraz, je zapel velik zvon na Kapitolu; spoznali so smrt oznanjujočo zvonjenje. Na to so se odprla vrata in temna, strašna skupina frančiškanov je stopila v sobo; za vsakega barona eden. Zarotniki so se jih tako prestrašili, da še govoriti niso mogli. Izgubivši vsako upanje, so se naposled približali svojim izpovednikom. Ko pa se je Štefanu namenjeni menih približal strastnemu možu, je ta nestrpno odmahnil z roko.

»Nikar me ne nadleguj! Nikar me ne nadleguj!«

»Ali, sin moj, pripravi se na strašno uro.«

»Sin tvoj, da,« je dejal baron. »Tako sem star, da bi bil lahko tvoj stari oče! Sicer pa povej tistemu, ki te je poslal, da na smrt nisem pripravljen in se nanjo tudi nečem pripraviti. Jaz hočem še kakih dvajset let ali še dlje živeti, če si nisem s prehlajenjem v ti prokleti noči nakopal smrt.«

Ravno tedaj se je začelo tako kričanje, kakor da bi se podiral Kapitol. Množica pred palačo je tulila.

»Smrt zarotnikom! Smrt! Smrt!«

Med tem tuljenjem je prišel tribun iz sobe, v katero se je bil zaklenil s svojo ženo in s svojo sestro. Plemenito mišljenje ene, solze in bolesti druge, ki je že videla uničeno celo hišo njenega zaročenca, so vplivale na njegovo sicer strogo in pravično ali krvoprelitju nasprotno čustvovanje.

Z mirnim čelom in skoro veselim pogledi je stopil med sodnike, sedeče še za mizo.

»Pandulfo di Guido,« je rekel, »vi imate prav. Govorili ste kot pameten mož in patrijot rekoč, da bi četudi zaslužen obglavljenje najplemenitejših rimskih mož spravilo državo v nevarnost, omadeževalo neizbrisno naš škrlat in združilo proti nam vse plemstvo Italije.«

»To je bilo moje mnenje tribun, dasi je sodišče drugače odločilo.«

»Poslušajte kričanje ljudstva: besnosti teh poštenjakov ne morete ukrotiti,« je rekel demagog Barocelli.

Mnogi zborovalcev so mu mrmaže pritrjevali.

»Prijetelji,« je dejal tribun s slovesno resnobo, »ne pustite, da bi

zanimci govorili: svoboda je bila krvoločna. Posnemajmo izgled usmiljenosti našega Izveličarja. Zmagali smo — odpustimo; rešeni smo — bodimo prizanesljivi!«

Pandolfo in drugi, ki so bili za zmerno politiko, so tribuna podpirali. Po kratkem, a živahnem razpravljanju je zmagal Rienzijev vpliv in smrtna obsodba je bila, a le z majhno večino glasov preklicana.

»In zdaj,« je rekel Rienzi, »pustite, da bomo še več kakor pravični. Recite — dajte, da bomo plemeniti. Recite — in sicer neustrašeno — ali misli kdo med vami, da sem bil prestrog in preponosen s temi upornimi značaji? Z vaših čel čitam odgovor. Bil sem to! Ali misli kdo, da je ta moja napaka izzvala njih črno osveto? Ali misli kdo, da imajo kakor mi čut za dobroto, da jih plemenitost pomiri in da jih ukroti in razoroži tako množevanje, kakršno predpisuje kristijanska vera?«

»Človeška natura,« je po kratkem molku rekel Pandolfo, »je taka, da vam ti grešni ljudje, ki se jim je njih hudodelstvo popolnoma dokazalo, ne bodo drugič stregli po življenju, če jih zdaj pomilostite.«

»Zdi se mi,« je menil Rienzi, »da moramo še več storiti, ne le jih pomilostiti. Če prvi veliki cesar kake-

ga sovražnika ni uničil, ga je skušal premeniti v svojega prijatelja — —«

»In je tak poskus plačal s svojim življenjem,« se je hitro oglasil Baroncelli.

Rienzi se je zganil in je prebledel.

»Če hočete te ničvredne jetnike rešiti, potem le ne čakajte, da ne postane ljudska besnost neukrotljiva,« je zasušljajal Pandulfo tribunu.

Rienzi je dvignil glavo.

»Pandulfo,« je tiho rekel, »ta kačja zalega je v mojih rokah, a jaz je ne zadavim — slutim, da me zna za mojo usmiljenost umoriti — to je njeno nagnenje. A nič zato! Nečem, da bi se reklo: rimski tribun si je s tolikimi življenji kupil lastno varnost. In na mojem nagrobnem kamnu naj ne bo zapisano: Tu počiva strahopetec, ki se ni upal odpustiti. He! Sluge, odprite vrata! Gospodje, naznanimo jetnikom razsodbo.«

Rienzi se je vsedel na prestol na koncu mize. Solnce, ki je med tem vzšlo, je metalo svoje žarke na krvavordeče stene. Po vrsti v dvorano pripeljani baroni so domnevali, da jim stene oznanjajo njih usodo.

»Gospodje,« je rekel tribun, »vi ste grešili proti božjim in človeškim postavam. Bog pa uči ljudi, naj bodo milostljivi. Spoznajte vender, da varuje moje življenje mogočen čar.

Tisti, ki ga je nebo v visoke name-
 ne dvignilo iz kočice na ljudski pre-
 stol, tudi ni brez nevidne pomoči in
 dušnega varstva. Če veljajo dedne
 monarhije za svete, koliko bolj mo-
 rajo veljati tiste, nad katerimi drži
 nebo svojo roko. Da! Nad tistim, ki
 živi samo za svojo domovino, čigar
 veljava je dar njegove domovine.
 Čuvajo duše pravičnikov in nespeč-
 ne oči z meči oboroženih serafinov.
 Ponesrečenje vašega zadnjega na-
 klepa in nevarnost, v kateri se naha-
 jate, naj vam bo v poduk; opustite
 svoje sovraštvo proti meni; spo-
 štujete postave in svobodo vašega
 mesta in pomislite, da ne more biti
 nič lepšega, kakor če možje vašega
 pokoljenja — slavnega imena in pa-
 tricijskega stanu — porabljaajo svojo
 moč, da ščitijo mesto, svoje boga-
 stvo, da podpirajo umetnost, svoje
 viteštvo, da branijo postave. Vze-
 mite svoje meče nazaj in prvi, ki se
 dotakne svobode Rima, naj postane
 vaša žrtev, pa če bi bil to tribun
 sam! Vaša stvar je bila preiskana in
 sodba je izrečena. Ponovite prise-
 go, da boste opustili vse javne in
 tajne sovražnosti proti vladi in
 oblastvenim osebam Rima, pa boste
 pomiloščeni, boste — svobodni!»

Začudeni, zbegani, so baroni
 mehanično pripognili kolena. Meni-
 ti, ki so jih izpovedovali, so jim na-

rekovali zahtevano prisego. Jeclja-
joč z bledimi ustnicami so ponavljali
slovesne besede med tem so slišali,
kako je množica pod oknom viharo
zahtevala njihovo kri.

Ko je bila ta ceremonija konča-
na, je šel tribun na balkon, s katere-
ga je navadno ljudstvu govoril.
Morda se ni še nikdar njegova ču-
dovita oblast nad strastmi njegovih
poslušalcev tako sijajno izkazala,
kakor ta dan. Ljudska besnost je
prikipela do viška in trajalo je dolgo,
predno se mu je posrečilo jo umiriti.
Vender so se polegli vsi valovi raz-
burjenosti še predno je končal. —
Še enkrat pozneje, je govoril tribun
s tega mesta za življenje, ki je bilo
plemenitejše od tistih, katera je
rešil — a niso ga poslušali in govo-
ril je zaman.

Čim je spoznal tribun, da je
trenotek ugoden, je dal barone pri-
peljati na balkon. Spričo tisočev
brezsapnih poslušalcev so se sloves-
no zavezali, da bodo zvesti ustavi
in jo ščitili. In tako je bilo jutro, o
katerem se je mislilo, da bo obse-
valo njihovo usmrčenje, priča njih-
vega pobotanja z ljudstvom.

Množica se je razšla: večina je
bila zadovoljna in vesela; ostroum-
nejši so bili jezni in nezadovoljni.

»Samo pomnožil je dim in pla-
mena, ki jih ni mogel pogasiti,« se je

hudoval Cecco del Vecchio in ta primerna kovačeva beseda je postala pregovor in prorokovanje.

Tribun je med tem odslovil sodnike in z zavestjo, da je storil plemenito dejanje, je šel v sobo, kjer sta Nina in njegova sestra nanj čakali. Lepi mladi ženski sta se bili močno vzljubili. Razloček v njiju značaju, v čustvovanju in v potezih je po svojem nasprotju povečaval njiju čare, kakor povečavajo v umetno prirejenem lišpu biser in demant drug drugemu lepoto.

»Bodi pogumna, nežna moja sestra,« je rekel tribun, ko je uzrl Irenin plahi pogled. »Niti las se ne skrivi tem, ki so ponosni na ime tvojega ljubca. Zahvali nebo,« je nadaljeval, ko se je sestra z lahnim vzklikom stisnila k njemu, »da so se zarotili zoper moje življenje. Če bi bili to storili zoper življenje kakega drugega Rimljana, bi bila milost postala hudodelstvo. Draga! Naj te Adrian le pol tako ljubi, kakor te ljubim jaz. A vender, ti moja sestra in moj otrok, more nihče tvoje nežne duše tako poznati, kakor jaz, ki čuvam nad njo, odkar je prvič vzcvetela. Ubogi moj brat! Če bi živel, bi mi bil svetoval to isto, kakor vedve in zdi se mi, da mi prežene njegov duh marsikdaj tisto odločnost, ki bi me mogla narediti

brezčutnega. Nina, kraljica moja, ki me navdušuješ in me opominjaš, daj, da bo tvoje srce čutilo možato, kadar bom potrto in da bo čutilo žensko, kadar se bom zavedal svoje moči; bodi mi z Ireno na zemlji to, kar mi je moj brat iz nebes.«

Utrujen od ponočne preiskave se je tribun umaknil za nekaj ur počivanja. Nina ga je objela in opazujoč njegov plemeniti obraz, je spoznala, da je njegova skrb izgini-la, njegova častihlepnost umirjena in da ima njegova veselost nekaj vzvišenega. Solze sladkega ponosa, ki jih preлива ženska le za junaka svojih sanj, so porosile oči te žene, ki je bila v globočini svojega srca bolj vesela samo njej pristoječe predprave, da sme z možem deliti ure njegove samote, kakor vsega sijaja, ki ga ji je usoda naklonila.

V teh mirnih, samotnih urah je bdeč varala svoje srce s sanjami — nečimernejšimi od sanj spečega so-proga — in si slikala dolgo pot slave in vzvišeni odstop k mirnemu brezdclju, ki čaka njenega moža.

Med temi njenimi sanjami pa je oblak, ne večji od moške roke, zatemnil obzorje ene človeške usode, kateri solnčnojasni sijaj se je bližal svojemu koncu.

II.

Beg.

Škripajoč v svojem ponosnem srcu, kakor konj na uzdi, se je stari Colonna vrnil v svojo palačo. Zanj, ki je bil nedolžen na nameravanem hudodelstvu svojih sorodnikov in stanovskih tovarišev, so bili vsi dogodki minole noči in jutra sramotni in poniževalni. Prišedši v svojo palačo, je takoj ukazal, da naj se pripravijo sli, da odneso njegova naročila.

»To pojde v Avignon,« je govoril sam s seboj, ko je zapečatil pismo na papeža. »Videli bomo, če prijateljstvo velike hiše Colonna ne odtehta blazne drhali in njenega pajaca. — To pojde v Palestrino — ta skala je nepremagljiva. — To dobi Ivan di Vico; nanj se lahko zanesem, četudi je sicer izdajalec. — To pojde v Neapolj; Colonna bo tribu novega poslanika od sebe pahnil, če takoj ne odloži svojega poslaništva in se ne vrne semkaj, ne kot ljubi-mec, marveč kot vojak! — In to naj dobi Gautier de Montreal. Res, lepega sla nam je poslal — a vse mu odpustim, vse — za tisoč sulic!«

Med tem ko je s tresočimi se rokami povezoval svoja pisma s svilenimi nitmi, je svojim pažem ukazal, naj vse minolo noč obtožene

povabijo za naslednji dan k njemu na obed.

Baroni so prišli — bolj razjarjeni zaradi sramote, da so bili pomiloščeni, kakor hvaležni za izkazano jim milost. Njihove skrbi so podžigale njihov ponos. Upitje ljudstva in cmerkanje frančiškanov jim je še vedno šumelo po ušesih. Skupen odpor se jim je zdel edino sredstvo, da zavarujejo svoje življenje in se maščujejo za storjeno jim sramoto.

Smatrali so javno pomiloščenje samo za krinko tribunovi zasebni osveti. Sodili so, da se Rienzi ni upal, jih pri belem dnevu uničiti. Odpuščenje se jim je zdelo le sredstvo, s katerim hoče tribun ponižati njih ponos in uspavati njihovo pozornost, a zavest, da je njih hudodelstvo razkrito, jim je vzelo vse upanje, da so varni. Lahko bi se zgodilo, da se roka lastnega bandita oboroži proti njim ali da jih dajo posamezno, drugega za drugim usmrtiti, kakor je bila tiranska navada tistega časa. Luka di Savelli je bil tisti, ki je najbolj silil na takojšnji upor. Strah pred smrtjo je naredil strahopetca pogumnega.

Nezmožni le količkaj pojmiti tribunovo sanjarsko velikodušnost, so postali baroni še bolj vznemirjeni, ko jih je Rienzi naslednji dan druge-

ga za drugim k sebi poklical, jih obsul z darili, jih prosil, naj pozabijo, kar se je zgodilo, opravičeval sebe in pomnožil njih službe in dostojanstva.

V svojem, od narave kraljevsko čutečem srcu je mislil Rienzi, da ga ni srednjega pota in da mora sovražstvo, ki ga ni zadušil s smrtjo, uničiti z zaupanjem in z dokazi naklonjenosti. Pri knezu po rojstvu proti podedovanim podanikom, bi bilo moglo tako postopanje imeti uspeh; a v plemenitosti moža, ki se je naenkrat povzdignil nad svoje dosedanje gospodarje, so ti videli le ošabni zasmeh. Kakor s pomiloščenjem, tako je Rienzi tudi s tem korakom storil nesrečno politično napako, kakršne bi temna bistroumnost kekega Viscontija ali — v poznejših časih —, kekega Borgie nikdar ne zagrešila. A bila je to zmota plemenite in velike duše.

Nina je sedela v veliki dvorani svoje palače; bil je dan sprejemanja rimskih dam.

Obiska je bilo v primeri z drugimi takimi dnevi jako malo in Nina je na vedenju navzočnic spoznala tako hladnost in tako prisiljenost, da je bila nekoliko užaljena.

»Upamo, da nismo razžalili gospe Colonne,« je rekla soprogi Stefanovega sina Giannija. »Navajena

je bila sicer počaščati naše dvorane s svojo navzočnostjo.«

»Madama, mati mojega soproga je nekoliko bolna.«

»Res? Poslali bomo k njej vprašat, kako se ji godi. Zdi se mi, da smo danes zapuščeni.«

Govoreč tako je malomarno spustila svoj robec na tla. Ponosna gospa Colonna se ni ganila, da bi ga pobrala, nobena roka ni segla po njem in tribunesa je bila presenečena in v zadregi. Njen pogled je preletel zbrane dame. Videla je, kako so nekatere soproge Rienzijevih sovražnikov s pomembnimi pogledi med seboj šušljale in da se druge porogljivo smehljajo. Premagala se je takoj in z usmevom rekla gospe Frangipani:

»Ali smemo biti deležni vaše veselosti? Kaže se, da vas je obšla prijetna misel in bilo bi krivično, če bi je ne povedala.«

Ogovorjena dama je lahko zarudela in je rekla:

»Mislile smo, madama, da bi tribuna, če bi bil navzočen, opomnile na njegovo viteško obljubo.«

»Kako to?«

»Njemu bi bila prijetna dolžnost, madama, pomagati zapuščencu.«

Gospa je pri teh besedah pomembno pogledala na robec, ki je še vedno ležal na tleh.

»Zapostavljenje se je torej namenoma zgodilo,« je rekla Nina in je dostojantveno vstala. »Ne vem, če so vaši možje ravno tako predrznili napram tribunu; to pa vem, da bo vam znala tribunova soproga prizanašati, če vas v prihodnje več ne bo k njej. Soproga kakega rimskega barona mora pač priznati, da je soproga prvega mestnega uradnika odličnejša od nje. Ne silim vas k vljudnosti, a je tudi ne iščem.«

»Predaleč smo šle,« je rekla neka dama svoji sosedi. »Če se podjetje ne posreči, potem . . .«

Vstop tribuna je prekinil te opomnje. Prišel je sila naglo in na njegovem čelu so bile tiste globoke gube, ki jih ni nihče brez strahu pogledal.

»Kaj, lepe gospe,« je rekel ozi-
rajoč se s hitrim pogledom po sobi.
»vi nas še niste zapustile? Pri sv.
Križu, vaši soprogi imajo veliko za-
upanje v naše poštenje, da so nam
pustili tako ljubeznive talnice ali pa
so slabi zakonski možje. Vaš soprog«
je rekel ženi Giannija Colonne, »je
pobegnil v Palestrino; vaš, gospa
Orsinijeva, v Marino; vaš je šel
isto tja, lepa gospa Frangipani — ve
pa ste prišle sem, da bi . . . Toda vi
ste nedotakljive in zavarovane pro-
ti vsaki besedi.«

Tribun je za trenotek vtihnil in se je trudil, da zaduši svojo razburjenost. Pogled na Nino mu je pokazal, kako jo je prestrašil.

»Da, madama,« ji je rekel »vi ste morda edina v tej lepi družbi, ki ne ve, da so seplemiči, kisem jih zadnjič rešil krvniku iz rok, v drugič zarotili. V nočni tihoti so zapustili svojo domovino in že oznanjajo glasniki, da so postali puntarji in izdajalci. Rienzi pa ne odpusti ničesar več!«

»Tribun« je zaklicala gospa Frangipani, ki je imela v svojih žilah več pogumne krvi, kakor cela njena hiša, »če bi bila tvojega rodu, bi ti besedi izdajalec in puntar, ki si jih rabil za mojega moža, vrgla v obraz. Ponosni mož — kmalu bo to storil papež!«

»Vašemu soprogu je usoda dala golobico za ženo, moja lepa dama,« je zaničljivo rekel tribun. »Ne bojte se ničesar, moja dama, dokler živi Rienzi, ostane tudi žena njegovega najhujšega sovražnika varna in v časti. Ljudstvo bo kmalu zbrano. Naše straže naj vas varno spremijo domov — ali pa hočete v tej palači zavetišče? Kajti povem vam, vaši možje so vas pahnili v veliko nevarnost. Čez nekaj dni bodo morda rimske ulice podobne potokom krvi.«

»Sprejmemo vašo ponudbo tribun,« je rekla gospa Frangipani ginjena in proti svoji volji prevzeta spoštovanja zaradi tribunovega postopanja. In govoreč tako, je pokleknila, dvignila robec in ga dala Nini rekoč: »Odpustite mi, madama. Edina sem med navzočnosti, ki vas zdaj, ko ste v nevarnosti, bolj spoštujem, kakor v času vašega ponosa.«

»In jaz,« je rekla Nina in se z zaupanjem naslonila ob Rienzijevo roko, »odgovarjam: če je nastala nevarnost, mi je potrebno toliko več ponosa.«

Ves tisti dan in vso noč je pel s Kapitola veliki zvon. Naslednji dan pa se je zbralo malo ljudstva. Beg baronov je v srcih rimskega ljudstva vzbudil velik strah in glasno in trpko je očitalo Rienziju, da je s svojo prizanesljivostjo omogočil baronom tako početje. Nezadovoljneži so večinoma ostali doma ali pa se zbirali v posebnih skupinah. Tudi naslednji dan se ljudje niso pripravili za odpor. Rienzi je sklical zborovanje ljudskih zastopnikov.

»Ali naj gremo v boj tako, kakor kaže,« je rekel »in samo s toliko ljudmi, kolikor se jih hoče pridružiti rimski zastavi?«

»Ne,« je odgovoril Pandulfo, ki je bil po naravi bolj boječ, a je do-

bro poznal ljudsko mišljenje in je bil vsled tega ostroumen svetovalec. »Potrpimo, počakajmo, da store puntarji kako kričečo nasilnost; tedaj bo sovraštvo združilo omahljivce in jih vodila osvetoželjnost.«

To mnenje je zmagalo in uspeh je pokazal, da je bilo modro. Za opravičbo odlašanja, in da bi imele odlašanje dostojanstven značaj, so bili poslani posebni glasniki v močno utrjeni Marino, kamor je zbežala večina baronov, da jih pozovejo, naj se nemudoma vrnejo.

Tisti dan, ko je dobil Rienzi ošabni odgovor, da se baroni nečejo vrniti, so pribežali v mesto ljudje od vseh strani Kampanje. Užgane hiše — oropani samostani in vinogradi — ukradena goved in konji — so bili priča, da se baroni vojskujejo na način, ki je bil pri njih navaden. To je podžgalo Rimljane, kajti spoznali so, kake milosti jih čakajo. Ta večer so Rimljani prihiteli iz lastnega nagiba pred Kapitol. Rinaldo Orsini je bil zavzel utrdbo v neposredni bližini Rima in užgal stolp. Ljudje so iz mesta videli plamen. Prebivalci tega stolpa, staro, plemenito, vdove-lo gospo so baroni živo sežgali. Tedaj je nastalo divje kričanje — mo-gočna jeza — slepa besnost. Prišla je ura dejanj.

III.

Bitka.

»Sanjalo se mi je!« Tako je zaklical Rienzi skočivši s postelje. »Prikazal se mi je levosrčni Bonifacij, sovražnik in žrtev Colonnov, in mi je obljubil zmago. Nina, pripravi lovorov venec: danes bo zmaga naša!«

»O, Rienzi, danes?«

»Da! Slušaj zvon — slušaj trombo! Jaz slišim celo udarjanje kopit mojega belega bojnega konja! Še en poljub, Nina, predno se oborožim za zmago. Stoj! Tolaži ubogo Ireno. Ne maramo je videti, ker jo-ka, da so moji sovražniki sorodniki njenega zaročenca. Njenih solza ne morem gledati, saj sem čuval nad njo, ko je bila še v zibeli. Danes pa ne sme moja duša biti mehka. Lopovi so dvakrat prelomili prisego. Volkovi so, ki jih ne bo nikdar ukrotiti. Enkrat se moramo srečati, meči proti mečem. Idi, draga Nina, k Ireni. Hiti! Adrian je v Neapolju, a če bi bil tudi v Rimu, njen ljubimec je varen, naj je tudi petdesetkrat iz roda Colonnov.«

Tribun je odšel v oblačilnico, kjer so nanj čakali služabniki in paži z bojno opravo.

»Naši vohuni so sporočili,« je rekel, »da hočejo biti sovražniki

pred poldnem pred našimi vratmi — širitisoč pešakov in sedemsto konjenikov. Pripravili jim bomo krepak sprejem. No, Angelo Villani, čedni moj paž, zakaj nisi pri svoji gospodarici?»

»Rad bi videl, kako se vojščak za Rim oboroži,« je odgovoril deček.

»Naj te Bog blagoslovi, otrok; govoril si kakor pravi sin Rima.«

»Signora mi je obljubila, da smem z njenimi stražarji iti na vrata, da izvem novice...«

»In da oznaniš zmago. Tako naj bo! A do tja ne smeš, kjer te lahko doseže sovražnik. Kako, moj Pandulfo, ti si v oklopu?»

»Rim potrebuje vse svoje može,« je odgovoril meščan, čigar slabe živce je občno navdušenje okrepilo.

»Tako je — in zopet sem ponosen, da sem Rimljan. Zdaj, gospodje moji, dajte mi dalmatiko! (Bel plašč, kakor so ga nekdaž nosili mašniki in potem cesarji.) Naj vsak sovražnik Rienzija spozna, kajti — pri gospodu vseh vojska — če vodim cesarsko ljudstvo v boj, imam pravico, nositi cesarski plašč. Ali so menihi pripravljeni? Na našem potu pred mestna vrata naj nam pojo slovesno himno — tako so se vojskovali naši predniki.«

»Tribun, Ivan di Vico je prišel s sto konjeniki branit našo državo.«

»Res? Bog nas je rešil enega naših sovražnikov in izročil našim ječam izdajalca. Prinesi ono skrinjico, Angelo! — Tako — pozor, Pandulfo — čitaj to pismo.«

Z začudenjem in strahom je meščan čital odgovor prekanjenega prefekta na Colonnovo pismo.

»Baronu je obljubil, da med bitko prestopi s prefektovsko zastavo na njegovo stran!« je dejal Pandulfo. »Kaj je storiti?«

»Kaj neki! Vzemi moj pečat — evo ga — in skrbi, da ga takoj spravijo v kapitolsko ječo. Njegovim vojakom ukaži, naj Rim takoj zapuste, in reci jim, da bo njih poveljnik s smrtjo kaznovan, če se pridružijo baronom. Pojdi, poskrbi to, ne zamudi nobenega trenutka. Mi pa pojdemo v kapelo k maši.«

Čez uro je korakala rimska armada — številna, a mešana, stari možje in dečki združeni z možmi v cvetu sil — na potu k vratom sv. Lavrencija. Od cele množice, kakih dvajsettisoč ljudi, je bila komaj šestina sposobna za boj. Konjeniki, nižji plemiči in premožni meščani, pa so bili dobro oboroženi. Njim na čelu je jezdil tribun v popolni vojni opravi. Na svojem šljemu je imel iz srebra narejen venec hrastovega in

olivinega listja. Pred njim je plapolalo veliko rimsko bandero, pred množico pa so korakali frančiškani, prepevajoč slovesno himno, ki je imela nekaj strašno grozilnega, ker je ob koncu vsake kitice zarožljalo vse orožje in so zadonele trombe in bobni.

Prišedši do puščave še med mestnimi zidovi se je vse ljudstvo razpostavilo tako, da je v sredi ostal velik prostor in pričakovalo povelja svojega voditelja.

»Odprite vsa vrata in pustite sovražnika notri,« je Rienzi zaklical na ves glas, ko so trombe naznanile, da se bližajo baroni.

Pogumno in ponosno so se bližali uporni patriciji od štiri milje oddaljenega kraja. Poleg starega Colonne so jezdili njegovi sinovi, potem Frangipani, Savelli in Giordano Orsini, Rinaldov brat.

»Danes mora tiran pasti,« je rekel ponosni baron, »in prapor Colonnov naj vihra s Kapitola.«

»Prapor z medvedom,« je ježno rekel Giordano Orsini: »Vi sami, gospod, ne boste zmage izbojevali!«

»Naša hiša je imela v Rimu vedno prvenstvo,« je ošabno rekel Colonna.

»Nikdar ga ne bo imela, dokler bo v palačah Orsinijev le še en kamen stal na drugem.«

»Tiho,« se je oglasil Luka di Savelli. »Kaj si delite kožo, dokler je lev še živ! Težko delo bomo imeli danes.

»Nikakor ne,« je dejal stari Colonna. »Pri prvem spopadu bo Ivan di Vico s svojimi vojaki Rimljane zapustil in nekateri nezadovoljneži v mestu so obljubili, da nam odpro vrata.«

»Kaj je, dečko,« je nadaljeval baron, ko je prihitel do njega ves zasopel eden njegovih vohunov. »Kake novice prinašaš?«

»Vrata so odprta — na zidovih se ne blišči nobena sulica!«

»Kaj sem vam pravil, gospodje?« je s triumfujočimi pogledi vprašal Colonna. »Sodim, da dobimo Rim brez boja — kaj je s tvojimi bedastimi slutnjami?«

Te besede so veljale Petru, prvorojenemu sinu Giannija, čednemu, še ne dva tedna poročenemu mladeniču. Pietro ni nič odgovoril.

»Moj mali Pietro,« je dejal baron drugim svojim spremljevalcem. »je še tako malo časa oženjen, da se mu je minolo noč sanjalo o njegovi ženi in to smatra za slabo znamenje.«

»Prikazala se mi je v žalni obleki in padla mi okoli vratu s klicem: gorje, gorje Colonnom,« je slovesno rekel mladi mož.

»Skoro devetdeset let živim,« je rekel stari mož »in kakih štiridesettisočkrat se mi je kaj sanjalo. Samo dvoje sanj se je uresničilo — sodejate torej, kako malovredna znanost je razlaganje sanj.«

Med takimi pogovori so se približali še vedno odprtim durim. Vladala je smrtna tihota. Vojska, sestavljena skoro samo iz tujih najemnikov, se je neodločno ustavila. Zdaj je priletela čez obzidje plamenica, gorela trenotek in prasketaje ugasnila na vlažnih tleh.

»To je dogovorjeno znamenje naših prijateljev v mestu,« je zaklical stari Colonna. »Peter, pojdi s svojim oddelkom naprej!«

Mladi plemič je zapri vizir svojega šljema in jezdil v kratkem galopu s povešeno sulico proti mestnim durim. Nebo je bilo zjutraj oblačno in solnce se je le tod in tam malo pokazalo, a zdaj se je razlilo morje sijajne svetlobe in blestelo na pregibajočem se peresu in na svetlem oklopu mladega jezdeca, ki je nekaj korakov prej svojimi ljudmi izginil pod temnim obokom mestnih vrat. Sledili so mu njegovi vojaki; potem je prišel Gianni Colonna, Petrov oče, na čelu svojim konjenikom.

Trenotno tihoto je motilo samo žvenketanje orožja in peketanje konjskih kopit. A naenkrat je zado-

nelo kričanje: »Rim, tribun in ljudstvo!«

Glavno krdelo vojaštva se je prestrašeno vstavilo. Hkrati je pribežal iz pod vrat Gianni Colonna.

»Moj sin, moj sin!« je kričal. »Umorili so ga!« Ustavil se je — neodločen — potem je dodal: »A jaz ga bom maščeval!«

Obrnil je konja in dirjal proti durim. Tedaj se je sprožil velikanski železni stroj, nekako spustilno mečevje je treščilo jezdeca in konja ob tla in jo stisnilo v eno krvavo kepo.

Stari Colonna je to videl in je komaj verjel svojim očem. Še predno je njegova vojska preinagala svojo prestrašenost, je stroj zopet dvignil mečevje in čez truplo je planila iz vrat ljudska armada. Bližalo se je tisoče in tisoče ljudi, divja, hrupna, grmeča reka. Planili so od vseh strani na sovražnike. Ti pa so bili razpostavljeni v krepkih redovih in so bili popolnoma oboroženi. Vzdržali so naskok in ga odbili.

»Osveta in Colonna!« — »Medved in Orsini!« — »Človekoljubje in Frangipani.« — »Udarite kačo in Savellija!« Tako je grmelo po zraku in vmes so tulili surovi glasovi Nemcev. »Dosti plena in trije kralji iz Kelmorajna.«

Rimljani, ki so bili bolj siloviti, kakor disciplinirani, so padali v gru-

čah, poklani od najemnikov. A kjer je padel eden, tja je stopil drugi. In z neminljivo ljutostjo se je razlegal protiklic: »Rim, tribun in ljudstvo!«

Rienzi, ki sta ga njegov pomembni dijadem in cesarski plašč posebno izpostavljala vsaki sulici in vsakemu meču, je hrabro vodil vsak naskok, sukajoč velikansko bojno sekiro, ki jo je smatral za narodno orožje. Razvnemali so ga vsi temni in resni nagoni njegove nature, da se je bojeval kakor vojak za svobodo in kakor vladar za krono. Začudenemu vojaku se je njegov pogum zdel blaznost. Zdaj je bil tod, zdaj tam. Kjer je pešala njegova armada ali kjer je bil sovražnik premagan, povsod se je videl njegov beli plašč in je pela njegova krvava bojna sekira. Videlo pa se je, da se obrača njegova besnost bolj proti sovražnim voditeljem, kakor proti njihovim vojakom in kamor se je obrnil njegov bojni konj, tam se je razlegal njegov glas: »Kje je kak Colonna? — Kljubujte Orsiniju! — Sveti duh je z nami!«

Trikrat so Rimljani napravili izpad in trikrat so bili odbiti. Pri tretjem izpadu je bilo preklano pred tribunom vihrajoče bandero. To je Rienzija prestrašilo in vznemirilo. Obrnil je pogled k nebu in zaklical: »O gospod, kaj si me zapustil?« A

navdal ga je nov pogum, zasukal je novič svoje orožje in peljal novič svoje divje čete naprej.

Z večerom je nehala bitka. Ponos in prešernost baronov sta bila premagana. Iz knežje rodovine Colonnov so trije mrličji ležali na bojišču. Giordano Orsini je bil smrtno ranjen; divji Rinaldo se boja ni udeležil. Izmed Frangipanijev so zmanjkali najponosnejši gospodje in Luka, strahopetni poglavar Savellijev, se je bil že davno rešil s tem, da je pobegnil.

Na drugi strani so meščani strašno trpeli. Tla so bila preplavljena s krvjo. Čez gruč ubitih je večerna zvezda videla Rienzija in Rimljane vračati se kot zinagovalce. Tribunu so sledili skozi vrata klici veselja in ko je došel na trg za obzidjem, je zagledal množice takih, ki se boja niso mogli udeležiti, da mu čestitajo na zmagi.

Ob truplu mladega Colonne je Rienzi ustavil svojega konja. Truplo je ležalo v luži in blizu njega je ležalo — prinešeno izpod vrat — truplo Giannija Colonne. Gianni Colonna, čigar sulica je vzela Rienzijevega nežnemu bratu življenje. Rienzi je pri svitu večerne zvezde gledal trupli; ko se je obrnil, je videl mladega Angela, ki se mu je bližal.

»Otrok,« je rekel Rienzi pokazavši na mrliča »ti si srečen, ker ti ni treba maščevati krvi kakega sorodnika. Za tistega, ki ima tako dolžnost, pride prej ali kasneje usodna ura in ta ura je strašna.«

Te besede so se globoko zasedle v Angelovo srce in so postale v poznejšem življenju besede usode za tistega, ki jih je izgovoril, kakor za tistega, ki jih je slišal.

Predno je tribun še prav k sebi prišel, med tem, ko so okrog nje ga še kričale vdove in matere ubitih, stokali umirajoči, tolažili menihi, vmes pa doneli klici veselja in triumfa, so začele ženske na bojnem polju kričati: »Sovražnik — sovražnik.«

»Meče v roke,« je zaklical tribun. »Postavite se zopet v vrste. A tako pogumni ne bodo.«

Zaslišalo se je peketanje kopit in glas trombe in zdaj je skozi vrata pridrvelo trideset jezdecev.

»Dajte orožje!« je zaklical tribun in je jezdil došlecem naproti. »A, glej, vodja ni oborožen — in našo zastavo ima. Pri sv. bogorodici — to je naš poslanik v Neapolju, gospod Adrian di Castello!«

Ves zasopel in ves prašen se je Adrian ustavil kraj mlake, ki jo je rdečila kri njegovih sorodnikov, ki sta ga gledala z mrtvimi očmi.

»Prepozno! Ah — strašna usoda — nesrečni Rim!«

»Padla sta v jamo, ki sta si jo sama izkopala,« je rekel tribun z odločnim, a votlim glasom. »Plemeniti Adrian, da tvoji nasveti tega niso mogli preprečiti!«

»Proč, ti ponosni mož — proč!« je zaklical Adrian in nestrpno odmahnil z roko. »Ti bi moral življenje Rimljanov ščititi! O, Gianni, Peter — kaj te rod, slava in tvoja mlada leta niso mogla rešiti, ubogi deček.«

»Ne zamerite mu, prijatelji,« je rekel tribun množici. »Njegova bolelost je naravna in on tudi ne pozna cele njiju krivde. Prosim vas — nazaj — in prepustite ga naši oskrbi.«

Da ni izgovoril tribun teh par besed, bi bil Adrian prišel v veliko nevarnost. Ko je zdaj stopil s konja in se nagnil nad svoja bratranca, je tudi tribun svojega bojnega konja izročil ščitonoscem, potem pa pristopil k Adrianu in ga proti njegovi volji potegnil na stran.

»Mladi prijatelj,« je rekel z žalostjo »srce mi krvavi zaradi vas, ali pomislite, da je ljudstvo še divje in bodite pametni.«

»Pameten!«

»Tiho! Na mojo čast, ta dva mrliča nista bila vredna, nositi vaše ime. Dvakrat krivoprisežnika — en-

krat morilca — dvakrat puntarja — poslušajte me!«

»Tribun — ne zahtevam nobenih pojasnil o tem, kar vidim — naj je bila smrt zaslužena ali naj je bila sramoten umor. A med uničevalcem mojega rodu in med menoj ne more biti miru.«

»Ali hočete tudi vi krivoprisežnik postati? Vaša prisega! Pojdite z menoj, teh vaših besed nisem slišal! Pomirite se! Umaknite se — in če me boste mogli čez tri dni še grajati zaradi kake druge stvari, kakor da sem bil nespametno dober, vas odvežem prisega in svobodno vam bo, postati moj sovražnik. Množica zija in strmi v naju — še trenotek in morda vas ne morem več rešiti.«

Mladega patricija so navdajala čuvstva, ki se ne dajo popisati. S svojimi sorodniki ni nikdar posebno zaupno občeval niti je bil od njih deležen posebne vpljudnosti. Ali kri ostane kri. In tu sta vsled nemilostne usode ležala mrtva deblo in popek, cvet in upanje njegovega rodu. Čutil je, da ne more tribunu ničesar odgovoriti; že kraj, kjer sta našla smrt, je pričal, da sta padla pri napadu na svoje rojake. Ni mu bilo za njiju stvar, marveč za njiju usodo. In ker mu ni bila dovoljena ne jeza ne osveta, je bilo njegovo srce še bolj dovzetno za žalost. Zato ni ničesar

rekel, nego samo strmel v mrliča in solze so mu tekle čez lica. Njegova žalost je bila tako pretresljiva, da se je začel prej nevoljni množici smiliti. Naposled se je obrnil do tribuna in je rekel z negotovim glasom:

»Tribun — ne grajam vas in ne obtožujem vas. Če ste se tu prenaglili, bo Bog terjal kri za kri. Ne poskušam nobenega boja z vami — prav ste rekli, da mi to moja prisega brani, in če bote dobro vladali, se bom vedno lahko spominjal, da sem Rimljan. Toda — pogledajte krvavi trupli — midva ne prideva več skupaj. Vaša sestra — Bog ž njo! — med menoj in med njo leži temno brezno!«

Premagan od svojih čuvstev je mladi plemič za trenotek utihnil in je potem nadaljeval:

»Ti papirji me odvežejo moje naloge. Zastavonosec, odloži bandero republike. Tribun, nikar ne govorite — rad bi ostal miren — miren. In zdaj zdravstvuj, Rim.«

Z naglim pogledom na oba mrliča se je dvignil na svojega konja in je s svojimi spremljevalci odjezdil skozi mestna vrata.

Tribun ni poskusil ne ga prekiniti, ne ga zadržati. Zavedal se je, da je mladi plemič tako mislil in tako ravnal, kakor se mu je zdelo najprimerneje. Sledil mu je z očmi.

»In tako,« je rekel s temno resnobo, »mi je usoda vzela najplemenitejšega prijatelja — nikdar ni Rim izgubil boljšega moža.«

To je večna usoda držav v razoranih razmerah. Posredovalec med stanovi — tisti, ki je najbolj plemenit — tisti, ki je res patrijot — ki je prvi pri delu — najvrlejši v dejanjih — izgine skrivnostno s pozorišča. Samo svojevoljnejši in manj vestni ljudje pridejo na njegovo mesto in med sovraštvom in sovraštvom ni nevtralnega posredovalca, dokler ne sledi blaznosti vsled naveličanja taká vpehanost, da pozdravljajo vsi despotizem v nadi, da jim prinese mir.

IV.

Visoki fundament.

Hitri in nemirni razvoj državnih zadev je potisnil tribunovo sestro, Adrianovo zaročenko, v ozadje. Poznala je samo eno sliko in živelá samo enemu upanju. Kraj vse svoje ljubezni do brata se ga je nekako bala in razlika v spolu in v starosti ji je onemogočala, govoriti ž njim o stvari, ki ji je bila edina pri srcu.

Ko se je Adrian na neapoljskem dvoru dlje zamudil, kakor je bilo preračunjeno, je postala nemirna.

Kakor navadno gledalci, ki niso udeleženi na kaki stvari, tako je tudi ona nehote dlje videla, kakor pa tribun in Nina. Zapazila je nevarno nevoljo med plemiči in z vedno večjim strahom in vedno težje pričakovala, da se vrne Adrian. On je bil posredovalec med sovražnima stranakama, a ko je izbruhnila zarota baronov, je spoznala, da je Rubikon prekoračen. V času kar se je pozneje godilo, je vedno le mislila na dvojce: da je brat v nevarnosti in da izgubi zaročenca.

Samo Nini je mogla razodeti svoje srce, kajti vzlic vsi razliki v značaju je bila Nina vendar ljubeča žena. To ju je združevalo. Irena so slutnje njenega srca pripravile na usodni udarec, da zmaga njen brat, da bo sovražnik uničen, da bo Rim svoboden, da pa izgubi rodovina Colonnov dva najodličnejša stebra in da bo vsled tega Adrian zanjo za vedno izgubljen. Ni grajala ne Adriana, ne svojega brata; vsak je storil, kakor je moral, a ona je bila uboga žrtev dogodkov in usode. Ifigenija za vetrove, ki pripeljejo barko Rima v pristan ali jo pa pokopljejo v globini morja. Ko jo je zadel udarec, jo je omamil; ni jokala, niti se pritoževala; uklonila se je viharju, ki je divjal čez njo. Dva dni ni ničesar zavžila in ni spala, zahtevala je sa-

mo dobroto samote; tretji dan pa se je čudežno popravila, kajti tretji dan ji je bilo prinešeno v palačo pismo.

V tem pismu je bilo rečeno:

»Irena — ali si že izvedela globoki vzrok moje žalosti? Ti čutiš, da možu iz rodu Colonnov ne more Rim biti več domovina in mu rimski tribun ne more več biti brat. Ko pišem te besede, me drži samo moja čast pokonci. Vsa upanja, ki sem jih gojil, vsa bodočnost, ki sem si jo predstavljal, vsa ljubezen, ki sem ti jo posvečal in ti jo tudi sedaj še posvečam, vse to pritiska na moje srce, in čutim le eno, da sem nesrečen. Irena, Irena! Tvoj nežni obraz se mi prikazuje in v tvojih ljubljenih očeh čitam, da mi odpuščaš, da me razumeš. In dasi me iskreno ljubiš, vendar vem, da ti je ljubše, če sem zate izgubljen, kakor da bi živel kot sramota za svoj stan in izdajalec svojega imena. Ah, zakaj sem se rodil kot Colonna! Zakaj me je usoda naredila za plemiča, ko me narava in razmere vežejo na ljudstvo. Ljubezen in osveta sta mi prepovedani; vse moje maščevanje zadene le tebe in mene. Moja oboževanka! Morča sva za vedno ločena. A prisegam ti pri vsi sreči, ki sem jo spoznal ob tvoji strani, pri vsem blaženstvu, o katerem sem sanjal, pri sladki uri,

ko sem te prvič ugledal, videč na
tvojih očeh in ustnicah, da se zopet
prebujala tvoja nežna duša, pri prvem
tvojemu zarudenju, s katerim si mi
priznala svojo ljubezen, pri najinem
prvem poljubu in najinem zadnjem
slovesu, pri vsem tem ti prisegam,
da ti ostanem vedno zvest. Nikdar
naj tvoje podobe ne izrine druga po-
doba iz mojega srca. In zdaj, ko me
je upanje zapustilo, mi bo zvestoba
dvojno sveta. In ti, lepotica moja, ali
se nečeš name spominjati? Ali ne
boš čutila, da sva nekako zaročena
za nebesa? Severne legende pripo-
vedujejo o vitezu, ki je, vrnivši se iz
svete dežele, našel svojo ljubico, ki
je mislila, da je mrtev, kot nebeško
nevesto. Poleg samostana, kjer je
prebivala, si je sezidal celico in dasi
se nista nikdar videla, sta si bila
vendar zvesta do smrti. Tako, Irena,
si ohraniva tudi midva zvestobo —
mrtva za vse drugo — zaročena v
spominu — da bi se poročila na
onem svetu. A vendar, predno kon-
čam, mi žari še eno upanje. Polet
tvojega brata je vzvišen in sijajen, a
vendar zna biti podoben zvezdnemu
utrunku. Če izgine tvoj brat v temi,
če nehla njegova moč, če se podere
njegov prestol in bi Rim ne pripo-
znaval več svojega tribuna, če bi
sodnik in uničevalec mojega rodu ne
bil več tvoj brat, če bi ti padla iz

razkošja in sijaja, če bi bila brez prijateljev in brez sorodnikov sama — potem bi te mogel pridobiti zase, ne da bi postala moja čast omadeževana, ne da bi obvisela na meni grda sramota, da sem moč in srečo vzel iz rok, ki so rdeče od krvi mojega rodu. Čast neha vелеvati, če nehaš ti biti mogočna. Tem sanjam se ne smeš preveč udajati, ker so morda greh za naju oba. Namigniti pa sem to moral, da spoznaš svojega Adriana od slabe in od močne strani. Moja ljubijanka, večna moja ljubijanka, ki te ljubim toliko presrčneje, ker je ta ljubezen brezupna, zdravstvuj. Naj angeli vteše tvojo boleost in naj mene varujejo greha, da se bova vsaj na drugem svetu našla.«

»Ljubi me — še vedno me ljubi,« je dekle naposled jokaje vzdihnila, »in zopet sem blažena.«

Noseč to pismo na srcu se je njena zunanost kmalu popravila. Če je srečala svojega brata, se mu je nasmehnila, če je bila pri Nini, jo je objemala, a kadar je žalovala in obupavala, se je zgodilo v samotnosti.

V Rimu je med tem na mesto prvega veselja nad zmago zavladalo tugovanje. Krvoprelitje je bilo tako strašno, da je bila žalost posamičnikov dosti močna zadušiti javni triumf in mnogo žalovalcev je grajalo branitelje zaradi nesreče, ki je nastala

la. »Roma fu terribilmente vedovata« (Rim je bil grozovito obudovljen.) Brezštevilni pogrebi so tribuna silno pretresli in v isti meri, kakor njegovo sočutje za ljudstvo, je raslo tudi njegovo ogorčenje proti baronom. Kakor vsi ljudje, ki so versko trdni, strastni in goreči, tako tudi tribun ni bil nič strpljiv proti onim, ki so se pregrešili zoper vero. Kriva prisega je bila v njegovih očeh najgrje in najmanj odpustljivo hudodelstvo, a ubita barona sta bila dvakrat krivoprisežnika. V svoji besnosti je njiju rodbinam več dni branil trupli pokopati in javno žalovati in samo skrivaj in na tihem so jih smeli položiti v rakve svojih dedov. Nestrpno želeč, da bi dokončal, kar je začel, koprneč, da bi že udaril na Marino, kjer so uporniki zbirali svoje razgnano vojaštvo, je sklical svoje svetovalce in jim obetal kot posledico brezdvomne zmage zagotovitev popolnega miru. A že je bil najetim vojakom dolžan plačo, že so ti nezadovoljno godrnjali, državna blagajnica je bila prazna in treba jo je bilo napolniti z novimi davki.

Med svetovalci jih je bilo nekaj, ki so bili po bitki hudo zadeti; poslušali so predloge glede nadaljevanja vojne brez pozornosti. Drugi, med njimi Pandulfo, zanesljivi, a

boječi ljudje, ki pa so vedeli, da sta žalost in strah vsled bitke provzročila med ljudstvom reakcijo, so rekli, da se ne upajo predlagati nove davke. Tretja stranka, ki jo je vodil Baroncelli — breznačelno častihlepen demagog, ki pa se podžigal najhujše strasti množice in ki si je s svojo surovostjo pridobil velik vpliv na najnižje sloje, je delala drzno opozicijo. Osmelili so se celo grajati ponosnega tribuna, da je preveč potraten, dasi so mu to prej sami priporočali in namigavali, da je iz temnih izdajalskih nagibov po Saksoncu Rudolfu razkrinkane barone pomilostil. Tisti parlament, ki ga je tribun oživil in vstvaril v varstvo svobode, je sam svobodo izdal. Z mrkim molkom so poslušali Rienzi-jeve s plamtečo zgovornostjo pojasnjene predloge in končno glasovali proti njegovemu nasvetu, naj se naloži nov davek in naredi naskok na Marino. Rienzi je naglo in razburjen odslovil zborovalce. Ko je zapustil dvorano, mu je bilo izročeno pismo. Prečital je to pismo in obstal nekaj trenutkov, kakor da ga je strela zadela. Potem je poklical poveljnike svojih straž in jim ukazal, naj bo na njegov poziv pripravljen oddelek petdesetih jezdecev. Na to je pohitel v sobo svoje žene. Dobil jo je samo. Postavil se je pred njo in jo

nekaj hipov gledal tako pozorno, da ji je, dihteči strahu, zastala sapa. Naposled je rekel:

»Ločiti se morava!«

»Ločiti!«

»Da, Nina. Tvoji spremljevalci se pripravljajo. Ti imaš sorodnike, jaz imam prijatelje v Florenci. V Florenci se moraš nastaniti.«

»Cola — —«

»Ne glej me tako. Moj ponos in moja svetovalka si bila, dokler sem bil močan, znamenit in varen, zdaj si mi samo na potu. In — —«

»O, Cola, ne govori tako! Kaj se je spremenilo? Ne bodi tako hladen — ne gubanči čela — ne obračaj se proč od mene. Kaj ti nisem nič več, kakor tovarišica veselih ur in igrača tvoji ljubezni? Ali nisem tvoja žena, Cola, tvoja ljubica?«

»Preveč si mi ljuba, preveč si mi ljuba,« je jecljal tribun. »Če si ob moji strani, sem samo na pol Rimljan. Nina — nizkotni sužnji, ki sem jih osvobodil, me zapuščajo. Ravno sedaj, ob uri, ko bi mogel za vedno odstraniti vse zapreke prerojenju Rima, sedaj, ko ugladi ena zmaga pot do popolnega uspeha, sedaj, ko se prikazuje obljubljena dežela, pa me sredi valov zapušča sreča. Sedaj je nastala še večja nevarnost, kakor je sovraštvo baronov. Baroni so

zbežali, a zdaj postaja ljudstvo izdajalec.«

»Ali hočeš tudi mene spraviti med izdajalce? Ne, Cola, tudi v smrti ti bo Nina stala ob strani. Življenje in čast, to je zame le odsev tvoje osebe, in udarec, ki ubije tebe, naj uniči tudi mene, tvojo senco. Ne ločim se od tebe.«

»Nina,« je rekel tribun, trudeč se da premaga svojo krčevito ginjenost »morda se dobesedno uresniči, kar si govorila o smrti. Pojdi, zapusti moža, ki ne more več ščititi ne tebe ne Rima.«

»Nikdar — nikdar!«

»Ti si trdno odločena?«

»Sem.«

»Potem ostani,« je dejal tribun z iskreno žalostjo, »a bodi pripravljena na najhujše.«

»Pri tebi, Cola, ni nič najhujšega mogoče.«

»Pridi na moje srce, ti hrabra žena. Tvoje besede so me osramotile, ker sem pokazal, da sem slaboten. A moja sestra! Če padem, Nina, me ti ne boš preživela, ti ne boš pustila, da postane tvoja lepota žrtev najpohotnejšega srca in najkrepkejših roke. Na razvalinah rimske svobode najdeva skupni grob. Toda Irene je slabotna. Ubogo dete; vzel sem mu ljubimca in zdaj — —«

»Prav praviš; Irena naj odpotuje. In po pravici ji smeva prikriti pravi vzrok njenega odpotovanja. Prememba bivališča bi bila najboljše zdravilo za njeno boleost. Poiščem jo in jo pripravim na odhod.«

»Stori tako, sladko srce. Rad bi bil nekaj trenutkov sam s svojimi mislimi. A pomisli, da mora še danes odpotovati — čas beži.«

Ko so se za Nino zaprle duri je vzel tribun dobljeno pismo in je še enkrat prečital.

»Torej papežev legat je zapustil Sieno, je prosil to republiko, naj odpokliče svoje na pomoč poslano vojaštvo iz Rima — mene pa proglašil za puntarja in krivoverca. Potem je šel v Marino in se zdaj pogaja z baroni. Kako? Ali so me varale moje sanje, ali je bilo vse zlagano, kar sem na svoje oči videl? V taki nevarnosti naj postane ljudstvo meni in samemu sebi nezvesto? Armade svetnikov in mučenikov, kaj ste za vedno zapustili svojo staro domovino? Ne, ne! Niste bili povzdignjeni, da bi tako končali. Še jih hočem premagati in zapustiti hočem Rimu svoje ime kot svarilo za zatiralce in kot izgled za svobodoljube.«

V.

Poslopje se hoče podreti.

Nina je s svojo spretnostjo vcepila Ireni vero, da jo hoče le nežna pozornost njenega brata spraviti s kraja, ki vzbuja v njej grenka čustva in kjer bi bila izpostavljena zaradi njenega splošno znanega razmerja z Adrianom vsakovrstnim neprilikam in žaljenjem. Pojasnilo se ji je, da je zato treba hiteti z odpotovanjem v Firence, ker pojde tja posebno poslanstvo prosit za orožje in denar, katero poslanstvo ji zagotavlja sigurno in varno spremstvo. Potrpežljivo se je udala, saj je sama smatrala svoj odhod za olajšavo. Dogovorjeno je bilo, da bo nekaj časa gost opatinje enega najbogatejših samostanov v Firenci. Ta opatinja je bila z Nino v sorodu. Misel na samostanski mir je bila prijetna ranjenemu srcu in utrujenemu duhu Irene.

A dasi ni bila poučena o Rienzi preteči nevarnosti, je vendar z veliko žalostjo in s temnimi slutnjami sprejela njegov blagoslov za potovanje in ko je naposled sedela v svoji nosilnici, se je kesala, da je šla na potovanje, ki se ji je zdelo kakor nekak beg.

Med tem, ko je pojemajoči dan nosilnico in spremstvo obdajal zmra-

kom, so se vršila v Rimu običajna vsakotedenska zborovanja trgovcev in rokodelcev. Vršila so se v vseh trinajstih mestnih okrajih. Najbolj demokratičnemu teh zborovanj je bil Cecco del Veechio voditelj in besednik. Na shodu, kateremu je predsedoval kovač, je bilo slišati potresnemu bobnenju podoben šum.

»Tako,« je kričal eden izmed zborovalcev — vrli mesar Luigi — »nov davek nam hoče naložiti. Zato je torej razpustil današnjo sejo svetovalcev; ker so bili dobri možje poštene in so imeli sočutje z ljudstvom. Sramota in greh je, če je državna blagajna prazna.«

»Saj sem mu rekel,« je zaklical kovač, »naj se čuva, nalagati ljudstvu nove davke. Ubožni ljudje ne marajo davkov plačevati. Če pa se ne mara ravnati po mojem nasvetu — naj posledice sam sebi pripiše. Konj mu bo ušel in v rokah mu bo ostala samo vrv.«

»Ohranite svoje nasvete zase. Cecco! Meni se zdi, da je postal njegov želodec preveč izbirčen. Saj je postal že tako ponosen, kakor je papež!«

»Pa je vendar velik mož,« se je oglasil eden navzočnikov. »Dal nam je dobre postave — Kampanjo je očistil razbojnikov — ulice je napolnil s trgovci in prodajalne z blagom —

premagal najošabnejšo gospodo in najboljše vojake cele Italije — —«

»Sedaj pa hoče ljudstvo obdavčiti — to je vsa njegova zahvala za to, da smo mu pomagali,« je renčal Cecco. »Kaj bi bil brez nas? Mi, ki smo iz njega nekaj naredili, lahko tudi naredimo, da postane zopet nič.«

»Ali,« je nadaljeval zagovornik videč, da najde podporo, »saj nam hoče naložiti davek samo v obrambo naše svobode.«

»Kdo ji pa sedaj kaj hoče?« je vprašal mesar.

»Baroni vendar, ki zbirajo v Marinu vsak dan več vojakov.«

»Marino ni Rim,« je dejal mesar Luigi. »Počakajmo, da pridejo zopet pred naša vrata — mi že vemo, kako jih znamo sprejeti. Sicer pa se zdi meni, da je tega bojevanja že dovolj — moja dva uboga brata sta bila oba zabodena. Če je tribun velik mož — zakaj nam ne privošči miru? V prvi vrsti potrebujemo vendar mir.«

»Ah,« je zavzdihnil prodajalec konjskih oprav, »naj se tribun z baroni sam pomeni. Dobri odjemalci so le bili.«

»Jaz za svojo osebo,« je menil vesel mladenič, ki je časih mrliča pokopaval, sedaj pa živim ljudem prodajal vsakovrstno robo, »bi mu

že vse odpustil, le tega ne, da se je kopal v sveti posodi iz porfirja.«

»To je bila slaba šala,« so pritrjevali nekateri in zmajevali z glavami.

»In povzdignjenje v viteški stan je bilo bedasta burka — izvzemši le vino, ki je teklo iz nozdrvi bronastega konja; to je pač imelo nekaj smisla.«

»Gospoda moja,« se je oglasil Cecco, »bedasto je bilo, da ni baronom vzel njihovih glav, ko jih je imel v mreži. Tako govori Barancelli, ki je poštenjak in ne mara polovičarstva. Da tribun tega ni storil, je nekako izdajstvo na ljudstvu in mi bi ne bili pred vratmi sv. Lovrenca izgubili toliko čednih dečkov.«

»Da, da — to je bila sramota; nekateri pravijo, da so ga baroni podkupili.«

»In potem,« se je oglasil nekdo drugi, »uboga gospoda Colonna — oče in sin — sta bila še najboljša iz cele rodovine, izvzemši seve gospoda Adriana. Priznam, da sta se mi smilila.«

»A vrnimo se k poglavitni stvari,« je dejal najbogatejši med zborovalci. »Poglavitna stvar so vendar novi davki. Taka nehvaležnost nas hoče obdavčiti. Naj to le poskusi.«

»Ne bo se upal; slišim namreč, da se papež silno upira in tribun se more samo še na nas zanašati.«

Duri so se nagloma odprle in v sobo je planil človek.

»Gospodje — gospodje — papežev legat je prišel v Rim in je poslal po tribuna — ravnokar je tribun prišel od njega.«

Predno so zborovalci še premagali svoje začudenje, jih je troben-tanje izvabilo iz dvorane. Videli so Rienzija, ki je v svoji sijajni obleki, jezdil po ulici. Ker se je že temnilo so šli pred njim bakljenosci. Rienzi-jev obraz je bil miren, a to ni bil mir zadovoljnosti. Jezdil je dalje in kma-lu so bile ulice zopet zapuščene. Mol-če je došel Rienzi do Kapitola in šel v palačo, kjer ga je pričakovala Ni-na vsa prepadena.

»Dobro, dobro — ti se smehljaš. — Ne, to je tisti strašni smehlaj, ki je hujši, kakor jeza. Povej, ljubček, povej, kaj je rekel kardinal?«

»Malo takega, kar bi ti rada sli-šala. Najprej je slovesno govoril, da je hudodelstvo proglašati Rimljane za svobodne in potem je pravil, ka-ko hudodelstvo je, trditi, da imajo Rimljani pravico izvoliti rimskega kralja.«

»No in kako si odgovoril?«

»Kakor je primerno za rimskega tribuna. Vztrajal sem na naših pra-

vicah in sem vsako dokazal. Potem je prešel kardinal na druge obdolžitve.«

»Na katere?«

»Govoril je o krvi baronov, preliti pred vratmi sv. Lavrencija — o krvi, ki smo jo pretakali za svojo obrambo proti krivoprisežnim napadalcem. To je naše glavno hudo delstvo. Papež je Colonom naklonjen. In potem onečaščuje, da, onečaščenje — le smej se, Nina — katero sem storil s tem, da sem se kopal v porfirjevi posodi, ki jo je rabil Konstantin še ko je bil pogan.«

»Je - li mogoče? Kaj praviš?«

»Smejal sem se. Kardinal, sem rekel, kar ni bilo predobro za pogana, tudi ni predobro za katoliškega kristijana. In res, ta čedni Francoz se je držal, kakor da sem ga dobro zadel. Ko je naposled končal, sem ga vprašal: Je-li doprinešen dokaz, da sem kot sodnik komu krivico storil? Molčal je! Ali se je reklo, da sem kršil le eno samo državno postavo? Molčal je! Ali se šušlja, da trgovina ne cvete — da ljudje niso varni življenja — da rimsko ime ni spoštovano v tujini in doma in sicer tako, da je bilo sploh kdaj bolj spoštovano? Molčal je! Potem, sem rekel, pričakujem gospod kardinal, da se mi boš zahvalil, ne pa me grajal. Francoz je obračal poglede sem in

tja, trepetal je in končno rekel: Pa-
pež mi je dal samo eno naročilo: od-
povej se takoj dostojanstvu tribuna,
sicer te zadene slovesno prekletje
cerkve.«

»Kako — kaj?« je silno bleda
zaklicala Nina. »Kaj te čaka?«

»Izobčenje!«

Ta strašna obsodba, s katero je
duhovsko orožje že dostikrat pre-
magalo najsmelejše sovražnike, je
donela Nini na uho, kakor mrtvaški
zvonec. Zakrila si je obraz z rokama.
Rienzi pa je s hitrimi koraki stopal
po sobi.

»Prekletje,« je mrmral, »cer-
kveno prekletje — meni — meni!«

»O, Cola! Ali ga nisi poskusil
pomiriti, tega strogega — —«

»Pomiriti! Smrt in sramota! Po-
miriti! Kardinal, sem rekel in sem
videl, kako je njegova duša drhtela,
od ljudstva imam svojo oblast in
vrnem jo samo ljudstvu. Kar se tiče
moje duše, je človeške roke ne mo-
rejo ugonobiti, Ti, ošabni mašnik, ti
sam si proklet, če se drzneš, ti, igra-
ča in orodje nizkih spletk in pregna-
nih tiranov, v imenu gospoda pravič-
nosti izreči le eno besedo za zatiral-
ce in proti pravicam zatirancev. S
temi besedami sem ga zapustil in
sedaj — —«

»Da, sedaj — kaj bo sledilo?
Izobčenje! In še v glavnem mestu

cerkve! Ljudsko praznoverstvo — o, Cola!»

»Če bi mi moja vest očitala le en sam zločin,« je mrmral Rienzi, »če bi bil svoje roke omadeževal s krvjo le enega samega pravičnega človeka — če bi bil prekršil le eno postav, ki sem jih sam dal — če bi bil sprejemal darila, če bi bil revežem delal krivico, če bi bil sirote zaničeval ali svoje srce zapiral vdomam — potem — potem — Toda, ne! Gospod, ti me ne boš zapustil!«

»A morda te zapuste ljudje,« je z žalostjo mislila Nina, videč, da je Rienzija zopet obšla tista fanatična in mistična zamaknjenost, tisti napad, pri katerem ni trpel niti Nine poleg sebe. Po kratkem samogovoru je naenkrat zapustil sobo. Na njegovem obrazu se je zrcalila njegova razburjenost, žile na senceh so otekale, da so bile debele kakor vrvi. Bežal je v svojo zasebno kapelo.

Dolgo po svojem pogovoru z Nino, ko je bil že utihnil polnočni zvon, je stal Rienzi sam na balkonu svoje palače, da si ohladi vročico, ki je še vedno stresala njegovo vpehano telo. Noč je bila izredno mirna, zrak pa jasen toda hladan, kajti bilo je to v mesecu decembru. Pozorno je metril nebesne luči, katerim pripisuje naše sanjava lakhovernost, da so oznanjevalke usode.

»Ničevna znanost,« si je mislil tribun »in žalostna domišljija, da je človeška usoda od trenutka rojstva v naprej določena, nepreklicno in nepremenjivo. A če ta vera ni brez temelja, bi rad vedel, katera zvezda mi je sijala, ko sem prišel na svet, v kateri se zrcali moje življenje in spomin, ki bo ostal po meni.«

V trenutku, ko ga je prešnila ta misel in ko je še gledal na nebo, je naenkrat vzrl hitro blestečo zvezdo-repatico, ki je pozimi leta 1347., prestrašila tiste praznoverce, ki so v nebesni tujki videli oznanjevalko nesreče in bede. Ko je zagledal to zvezdo se je prestrašil in stresel.

»Kaj je to moja zvezda? Če ima prav tista bajna veda, veda, ki uči, da oznanja ta zvezda propad narodov in padec vladarjev — ali oznanja tudi mojo usodo? Ne maram o tem razmišljati!«

Ko je povetil pogled, je zagledal velikanski kip leva spodaj na trgu. Svit zvezda je odseval na kipu in pri tem svitu je spoznal dve črno oblečeni osebi, ki sta tam nekaj delali — kaj, ni mogel razločiti. Spreletela ga je groza. Postalo mu je nekoliko laglje, ko je slišal, da je njegov stražar tuja človeka poklical. Ko sta stopila iz sence, je spoznal, da sta meniha.

»Ne nadleguj naju,« je rekel eden menihov stražarju. »Na ukaz legata Svetega Očeta sva na ta javni spomenik pravice in ljutosti nabila bulo prekletja zoper krivoverca in upornika. Gorje mu, kogar cerkev prekolne!«

VI.

Padec templja.

Kakor strela z jasnega neba je bil tribunov padec z viška njegove moči, ko so bili njegovi sovražniki ponižani, ko bi bil s peščico hrabrih, za svobodo zavzetih Rimljanov lahko za vedno uničil svobodi Rima nasprotujoče sile, zagotovil pravice svoje domovine in napolnil mero svoje lastne slave. Tak padec je bil očitno roganje usode, ki ga je peljala skozi silne nevarnosti, da bi ga zapustila ob solnčnojasnem poldnevu njegove sreče.

Naslednje jutro ni bilo žive duše videti na ulici. Prodajalne so bile zaprte in prav tako cerkve. Mesto je izgledalo, kakor da je zapadlo interdikt. Strašno prekletje papeževega izobčenja, ki je zadelo najvišjo oblastveno osebo v papeškem mestu, je vplivalo tako, kakor da je zledenelo vse življenje v človeških žilah. Legat se je delal, kakor da je v strahu

za svoje življenje in je pobegnil v Monte Fiascone, kjer so se koj po razglasenju izobčenja baroni z njim združili. Prokletje je najbolj učinkovalo v odsotnosti prinosilca.

V mraku je bilo videti nekaj oseb iti čez veliki trg proti kapitolu. Čim so zapazile pod kipom leva nabito bulo, so se prekrižali in so izginiti v vratih velike palače. Pozneje se je zdaj in zdaj zbralo nekaj plahih gruč, ki pa so se hitro zopet razšle. Ves promet je bil ustavljen, vsa skupnost je ponehala. Tej neoboroženi duhovski sili, ki je kakor nevidna roka božja opustošila trg in vpognila kronano glavo, ni mogla kljubovati nobena telesna sila. Vendar je skozi vso splošno prepadenost in grozo prodrlo eno mnenje med ljudstvom: zaradi nas je bil tribun sredi svojega sijaja na tak način uničen. Proti njemu izrečeno, na vseh zidovih in stebrih nabito prokletje je naštevalo njegove pregrehe: da je upornik, ker zahteva za Rim svobodo; da je krivoverec, ker je odpravil nerednosti v cerkvi; in — kot revna pretveza — da je onečastil Konstantinovo porfirjevo posodo, v kateri se je kopal. Ljudje so se dali prepričati, vzdihovali so, stresala jih je groza — v velikanski palači pa je bil tribun z nekaterimi zvestimi in udanimi možmi — zapuščen.

Najboljši njegovih toskanskih vojakov so spremili Ireno. Ostanek njegove vojaške sile — najeti, iz mestjanov nabrani rimski domobranci — je bil že davno nezadovoljen, ker ni dobil svoje plače. Ti ljudje so izrabili izobčenje, da so ostali doma.

Tretji dan je mrliški mir v mestu prekinil nov dogodek. Stoinpetdeset vojakov, ki jih je vodil Neapolitanec Pepino di Minorbo (Montrealova kreatura), je prišlo v mesto. Zasedli so trdnjavo Colonnov in poslali po mestu glasnika, ki je v imenu kardinala - légata obetal desettisoč goldinarjev za Rienzijevo glavo.

Tedaj je — jasno in slovesno — zapel na Kapitolu veliki zvon. Nezadovoljno in preplašeno ljudstvo, trepetajoče pred papeževo oblastjo, je prišlo neoboroženo pred Kapitol in je na trgu kraj leva našlo tribuna. Pri stopnicah so držali ščitonosci njegovega bojnega konja, njegov šljem in tisto bojno sekiro, ki se je v zmagoviti bitki blisketala v prvih vrstah.

Poleg njega je stalo nekaj njegovih vojakov, njegovo spremstvo in dva ali trije uglednejši meščanje.

Z razkrito glavo, držeč se pokonci je stal tu in je gledal na osramočeno, neoboroženo ljudstvo z gorjupim zaničevanjem, s katerim se

je družilo sočutje. Ko je zvon utihnil je rekel:

»Torej ste še enkrat prišli? Ali ste prišli kot sužnji ali kot svobodni možje? Pest oborožencev je med vašimi zidovi. Ali se hočete vi, ki ste izpred vaših vrat pregnali najponosnejše viteze, najbolj izvežbane bojevnike Rima, zdaj podvreči stopetdesetim tujim hlapcem? Ali se hočete oborožiti za svojega tribuna? Vi molčite? Bodi! Ali se hočete oborožiti za svojo lastno svobodo, za svoj Rim? Vi še vedno molčite! Pri vseh svetnikih, ki vladajo s prestolov poganskih bogov, ali ste že tako odpadli od svojih prirojenih pravic? Kaj nimate nobenega orožja več za vašo lastno obrambo? Rimljani, poslušajte me! Ali sem vam storil kako krivico? Če je tako, naj mi vzamejo vaše roke življenje in potem pojdite z bodali, ki se bodo še kadili od moje krvi, proti razbojniku, ki je samo oznanjevalec vaše sužnosti — umrl bom počaščen, hvaležen in maščevan. Vi jokate? O Bog, vi jokate! Da, tudi jaz bi moral jokati — da sem Rimljanom zaman govoril o svobodi. Jok! Ali je zdaj ura za jokanje? Jokajte zdaj in iz vaših solz bodo vzknila hudodelstva, razuzdanost in despotizem! Rimljani! Oborožite se in pojdite z menoj na trg Colonna, preženite svoje sovraž-

nike. Kaj storite potem z menoj, je vseeno!« Utihsnil je videč, da njegove besede niso mogle poslušalcev razvneti. »Ali vas pa prepustim usodi.«

Nastalo je dolgo, pritajeno splošno šušljanje, ki se je zlilo v klic:

»Papeževa bula! Mož si, ki ga je zadelo prekletje!«

»Kako!« je zaklical tribun. »Vi me zapuščate, vi, zaradi katerih se upajo ti ljudje božji grom zagnati name? Ali nisem bil zaradi vas razglašen za krivoverca in puntarja? Kakšna hudodelstva mi pa očitajo? Da sem osvobodil Rim in trdil, da mora tudi Italija svobodna postati, da sem ugnal ponosne velikaše, ki so bili bič za ljudstvo in tudi za papeža. In vi, vi mi očitajte, kar sem se predrznil in kar sem storil za vas. Možje! Z vami sem se boril in za vas bi se bil posvetil smrti. Zapustivši mene, zapuščate sami sebe in ker ne morem več zapovedovati hrabrim možem, prepuščam svojo oblast tiranu, ki mi daste prednost. Sedem mesecev sem vas vladal, uspešno v kupčiji, brezmadežno v pravosodstvu, zmagovito v vojni. Pokazal sem vam, kaj zmore Rim biti. Ko odložim svojo oblast, ki ste mi jo vi izročili, ko me več ne bo tu — bojujte se vsaj za svojo svobodo! Kdo stoji na čelu hrabrega in velikega naroda, je vse-

eno. Pokažite, da ima Rim mnogo Rienzijev, a takih, ki jim je sreča bolj naklonjena, kakor meni.«

»Hotel bi, da nas ni nameraval obdavčiti,« je rekel Cecco del Vecchio, poosobljeno podlo mišljenje »in da bi bil barone obglavil.«

»Da!« je zaklical bivši grobokop, »ali posvečena porfirjeva posoda!«

»Čemu naj si damo vratove prerezati,« se je oglasil mesar Luigi, »kakor moja dva brata, Bog jima bo di milostiv.«

Na množici se je videlo, da se pač sramuje, a da se ne more odločiti. Mnogo ljudi je vzdihovalo in jokalo, nobeden — razen imenovanih nezadovoljnežev — ni Rienzija grajal ali česa dolžil, a tudi nobeden ni bil pripravljen, seči po orožju. Vladal je tisti brezglasni panični strah, vladala je tista ravnodušnost in letargija, ki se dostikrat polasti ljudstev, če jim je svoboda le stvar impulza in trenutne vneme, če jim je le čarovna beseda in niso dolgo uživali njenih pametnih, zdravih in koristnih sadov.

»O Bog, če bi bil jaz že mož,« je vzkliknil za Rienzijem stoječi Angelo.

»Čujte ga, čujte tega dečka,« je zaklical tribun. »Iz otročjih ust govori resnica. Želi si, da bi bil mož, da

bi mogel tako ravnati, kakor bi vi morali ravnati. Pazite — z malim številom tistih, ki so mi ostali zvesti, pojdem zdaj v mestni okraj Colournovpred trdnjavo vašega sovražnika. Tam bodo moje trombe trikrat zadonele. Če vas pri tretjem pozivu ne bo, če ne pridete oboroženi, kakor se spodobi — ne rečem vsi, ampak tristo, le dvesto, da, samo sto — potem zlomim svoj poveljniški znak in svet naj reče, da je stopetdeset razbojnikov uničilo dušo Rima in pohodilo njegovo oblast in njegove postave.«

S temi besedami je šel po stopnicah in je zajahal svojega bojnega konja. Molče se mu je množica umaknila. Počasi se je oddaljil tribun s svojimi spremljevalci in je izginil narasli množici izpred oči.

Rimljani se niso premaknili z mesta. Čez nekaj časa jim je začel govoriti demagog Baroncelli, ki je slutil, da je zdaj ugodna prilika za uresničenje njegovih častihlepnih namenov. Ni bil govornik niti posebno umen, a znal je prednašati najpopularnейše vsakdanjosti. Poznal je slabe strani svojih poslušalcev — njihovo nečimernost, njihovo prešernost in njihov domišljavi ponos.

»Glejte, gospodje,« je rekel in skočil na stran leva, »tribun je govoril hrabro, kakor vedno. Opica potrebuje pač mačko, da ji prinese

kostanja. Rad bi imel, da vi svoje kremplje vtaknete v ogenj, a vi ne boste tako bedasti, da bi kaj takega storili. Naj se nas usmiliijo svetniki. Tribun, ta dobri mož, stanuje v palači in prireja bankete in se je kopal v porfirjevi posodi — sram ga bilo — v kateri je sveti Silvester krstil cesarja Konstantina. Za vse to se mu že izplača vojskovanje. Ali, gospodje, kaj pa imate vi od tega? Nič drugega, kakor hude batine in zijanje pri poedinah. Če premagate sovražnike, dobite nov davek na vino; to bo vaše plačilo.«

»Čujte,« je zaklical Cecco: »tromba je zapela — škoda, da nas je hotel obdavčiti.«

»Res je — tromba poje,« se je oglasil Baroncelli. »Na vero, srebrna tromba! Če mu pomagata iz stiske, bo imel prihodnji teden zlato trombo. Pojdite vendar — prijatelji, zakaj se ne ganete? Saj je samo stopetdeset najemnikov! Seveda, v boju so vsi vražji in oboroženi so od nog do glave. A kaj je na tem! Četudi bodo kakih štiri ali petsto vaših grl prerezali, na zadnje jih boste le premagali in tribun bo toliko veseleje večerjal.

»V drugič trobi,« je opozoril mesar. »Če bi ne bila moja postarna mati že dva izmed sinov izgubila, jaz bi vendar — čudno je to — še enkrat udaril za zmago pogumnega tribuna.«

»V vas bi moralo biti malo več živega srebra,« je govoril Baroncelli, »kajti prepozno utegnete priti. Škoda bi bilo! Če verjamete tribunu, je on edini človek, ki je zmožen Rim rešiti. Kaj — vi, najplemenitejše ljudstvo na svetu, pa niste v stanu se sami rešiti? Vi ste odvisni od enega edinega človeka? Vi niste v stanu Colonnom in Orsinijem predpisovati postave? Kdo je pa pri vratih sv. Lavrencija premagal barone? Mar niste bili to vi? Ha! vi ste dobili batine, tribun pa denar! Molčite prijatelji in pustite moža naj odide. Zagotavljam vas, vse polno jih je, ki so prav tako dobri kakor on, samo cenejši. In — čujte! — tretjič je zatrobil in sedaj je prepozno!«

Dolgi otožni glas trombe iz daljave je bil zadnje svarilo in ko je glas utonil v tihoti, je mračen molk zavladal med zborovalci. Začeli so obžalovati in se kesati, ko sta bila kes in obžalovanje že prepozna. Baroncellijeve burke so vzbudile naenkrat nevoljo in mož je moral na svojo jezo zapaziti, da mu poslušalci uhajajo na vse strani, ravno v trenutku, ko jim je hotel naznaniti, kake znamenite stvari hoče zanje storiti.

Med tem je tribun nedotaknjen šel skozi okraj svojih sovražnikov, ki so se bili plaho umaknili v trdnjavo in je jahal na kastel sv. Angela.

kjer ga je pričakovala Nina. Našel je svojo ponosno ženo veselo, da je rešen — zaradi njegovega padca ni prelila nobene solze.

VII.

Naslednik ponesrečene revolucije. — Kdo zasluži grajo, zapuščenec ali tisti, ki so ga zapustili?

Veselo je sijalo zimsko solnce na rimske ulice, ko je prišla v mesto oborožena armada baronov. Na čelu je jezdil kardinal-legat; na njegovi desni je jezdil stari Colonna (a ni se držal ponosno in pokonci, marveč je bi sključen in potrtn od žalosti zaradi smrti sina in vnuka), potem sta koj za njima prišla Luka di Savelli s svojim hinavskim usmevom in temnogledi Rinaldo Orsini. Sprevod je bil dolg, a barbarski; večinoma so bili najeti vojaki. Procesija ni bila podobna povratu izgnanih meščanov, marveč vhodu nasilnih sovražnikov.

»Gospod Colonna,« je rekel kardinal-legat, majhen, izžit človek, Francoz po rodu, ki je imel polno trpkih predsodkov proti Italijanom, ki so ga bili ob drugih prilikah tako slabo sprejeli, kakor sploh tuje duhovnike, »ta Pepin, ki vam ga je dal Montreal na razpolaganje, je svoje delo dobro opravil.«

Stari gospod se je priklonil, a ni dal odgovora. Njegov krepki razum je bil že zlomljen in iz njegovih posteklenih oči je zijala topoglavost. Kardinal je mrmral: »Ne sliši me; od žalosti je postal otročji.« Namignil je Luki Savelliju, naj pride k njemu.

»Luka,« je rekel legat, »sreča je, da je črna zastava Ogrov zadržala Provençalca v Averzi. Če bi bil prišel v Rim, bi se nam z Rienzijevim naslednikom še slabše godilo, kakor s tribunom. Montreal je plemič in Francoz! Tega Pepina, njegovega pooblaščenca, moramo podkupiti ali pa z grožnjami ukloniti njegovo voljo, da nam bo pokoren.«

»To pač ni težka naloga,« je odgovoril Savelli, »kajti Montreal je bil pripravljen na srdit boj in je računal, da ga bo le s težavo dognal.«

»Kot rimski župan ali rimski knez? Ta skromni mož! Mi Francozi imamo sicer veliko samozavest o naših zaslugah, a ta nepričakovano hitra zmaga je presenetila njega in nas. Pepinu moramo iztrgati plen, predno mu more Montreal prihiteti na pomoč. Rienzi pa mora umreti. Kakor čujem, se je zaprl v kastel sv. Angela. Predno poteče nekaj ur, naj ga Orsini tamkaj naskoči. Danes zasedemo Kapitol, razveljavimo postave, ki jih je izdal ta puntar, odpravimo njegov smešni parlament in

izročimo vso oblast v mestu trem senatorjem, Rinaldu Orsiniju, Colonna in meni; vas, gospod, upam, da bomo že primerno preskrbeli.«

»O, poplačan bom dovolj, če se morem povrniti v svojo palačo, in naskok na ulico zlatarjev bo že vrgel toliko, da bom mogel sezidati nove utrdbe. Luka Savelli ni častilakomen, samo v miru hoče živeti.«

Kardinal se je porogljivo smehljaj in se je obrnil proti Kapitolu. Na trgu pred istim so bili zbrani navadni zijalci.

»Dajte prostor, dajte prostor, vi lopovi,« so klicali vojaki in na obeh straneh ceste jezdili med ljudi. Ti so bili navajeni mirnega in vljudnega nastopanja Rienzijevih stražarjev in so se tako počasi umikali, da jih je bilo mnogo ranjenih od sulic in konjskih kopit. Med njimi je bil tudi mesar Luigi, kateremu je vzkipeła kri, ko ga je nemški vojak dregnil v trebuh.

»Tu, Rimljan,« je rekel surovi vojak v barbarski italijanščini. »in naredi prostor boljšim ljudem. Zadnji čas si vendar videl dovolj lepih priredb.«

»Boljšim ljudem!« se je razhudil mesar. »Jaz jih ne poznam, in če bi pred vratmi sv. Lavrencija ne bil izgubil dveh bratov, bi...«

»Pes se punta,« je rekel eden Orsinijevih spremljevalcev, ki je jezdil za nemškim vojakom, »in govori o vratih sv. Lavrencija.«

»O,« se je oglasil njegov spremljevalec, »spominjam se ga še izza urejenih časov. Pripadal je Rienzi-jevi bandi.«

»Tako? Potem ne moremo pre-
zgodaj začeti s koristnimi izgle-
di.«

Jezen na mesarja zaradi njegovega oblastnega in ključovalnega vedenja, ga je vojak hladnokrvo prebodel s sulico in jezdil čez njegovo truplo naprej.

»Sramota! Sramota! — Umor! Umor!« je zaklicala množica in začela v prvi razburjenosti siliti proti vojakom.

Legat je slišal kričanje in videl naval. Prebledel je, rekoč:

»Lopovi se puntajo!«

»Ne, eminenca, ne,« je menil Luka. »A dobro bi bilo, jih primerno prestrašiti. Vsi so neoboroženi. Dovolite mi, da ukažem vojakom, naj jih razpode.«

Kardinal je privolil in vojaki, še srditi in željni maščevanja zaradi poraza pri vratih sv. Lavrencija, so v malo minutah razpodili množico. Brez pomisleka in brez usmiljenja so podili ljudi po ulicah, jih podirali s konji in jih pobijali. Vpitje in tuljenje se je razlegalo po vsem mestu, in

kmalu je ležalo na tleh toliko mož, kakor bi jih bilo pred nekaj dnevi zadostovalo za varstvo Rima in obrambo ustave. Skozi to strašno divjanje je jezdil papežev legat s svojim spremstvom, da bi v dvorani Kapitola sprejel vdanostno izjavo meščanov in jim oznanil, kak blagoslov je povratek baronov.

Ko so pri stopnjicah stopili s konjev, je legat zagledal z velikimi črkami pisan lepak. Nabit je bil pod levom, kjer je bila prej nabita papeževa bula. Na lepaku je bilo zapisano le malo besed: »Trepetajte, Rienzi se vrne!«

»Kaj naj pomeni ta burka?« je vzkliknil legat in se je že tresel, ko je zagledal mestne svetovalce.

»Vaši eminenci smo na službo,« je rekel eden svetovalcev, ki so prišli s Kapitola, da bi legata pozdravili. »Videli smo ta lepak že zjutraj; črnilo je bilo še mokro, ko smo lepak vzrli. A zdelo se nam je, da je najbolje, če nič ne premenimo, dokler ne dobimo ukaza vaše eminence.«

»Vam se je to zdelo najbolje? Kdo ste pa vi?«

»Eden mestnih svetovalcev, eminenca, in kakor je znano, odločen nasprotnik tribuna, odkar je ta zahteval nov davek.«

»Svetovalec ste! To je bedarija! Svetovalcev sploh ni več. Kon-

čno je zopet napravljen red! Orsiniji in Colonni bodo v prihodnje nad vami čuvali. Novemu davku ste se upirali? To ste prav storili, ker je ta davek predlagal tiran. A svarim vas, prijatelj, varujte se vpiranja tistemu davku, ki ga vam mi naložimo. Bodite veseli, da si more vaše mesto pod katerimkoli pogojem kupiti mir s cerkvijo — in Sveti oče so denarja zelo potrebni.«

Svetovalec se je ves prestrašen umaknil.

»Strgajte tisti nesramni lepak! Ne, stojte! Nabite nad lepak našo ponudbo, da je razpisanih desetisoč goldinarjev za krivoverčevo glavo. Desetisoč? Zdi se mi, da je to zdaj preveč. Znesek se mora znižati. Gospod senator Rinaldo Orsini — popelje med tem svoje vojake proti sv. Angelu; bomo videli, če vzdrži krivoverec obleganje?«

»Ni potreba, eminenca,« se je oglasil svetovalec, ki je bil pristopil, da bi se prikupil. »Kastel sv. Angela je v vaših rokah. Tribun, njegova žena in en paž so ponoči — preoblečeni — pobegnili.«

»Ha,« je spregovoril stari Colonna, čigar otopeli razum je prišel do spoznavanja, da mora nekaj posebnega zadrževati gospodo, da ne nadaljuje pota. »Kaj pa je? Kaj pra-

vi lepak? Ali mi neče nihče tega
dovedati? Moje stare oči so motne.«

Ko je izrekel z ostrim diskantom
starih ljudi to vprašanje, je odgovoril
močan in globok glas — nihče ni
vedel, od kod je prišel, dasi se je bila
množica že skoro razšla in so bili
navzočni največ le menihi in vo-
jaki —:

»Trepetajte, Rienzi se vrne!«

Šesti del.

Kuga.

I.

Zaljubljenčevo pribežališče.

Na bregu enega izmed najlepših jezer gorenje Italije je stal Adrianu di Castello najljubši njegovih gradov, kamor se je njegovi duši v mehkih trenutkih, če ni bila zaposlena z domovinskimi zadevami, pogostoma zahotelo. Odslovivši dvorjane, ki so ga spremljali v Neapolj, se je po svojem nesrečnem povratku v Rim tja zatekel. Večina odslovljencev se je pridružila baronom; mladi Annibalni, ki ga je njegov pogumni, častihlepni značaj trdno vezal na tribuna, je ostal nevtralen; šel je na svoj grad v Kampaniji in se je vrnil v Rim šele potem, ko je bil Rienzi iz njega pregnan.

Pribežališče Ireninega ljubimca je bilo tako, da je še netilo njegove melanholične sanje. Trdnjavo se to pribežališče ni moglo imenovati, a

je bilo vendar dovolj utrjeno, da je moglo kljubovati vsakemu napadu gorskih razbojnikov ali malih tiranov iz sosesčine. Sivim zidovom in masivnim stolpom fevdalne arhitekture so dajali iz razpadlih starorimskih vil pobrani mramorni stebriči in tla iz mozaika divjeprikupen značaj. Na zelenem, zložno proči jezeru padajočem griču je stal ta grad in metal svojo senco na površino vode, dočim je z visokih gozdnatih gora v ozadju drvel vodopad nizdol. Majhen vodomet, popisan z napol izbrisanimi črkami, je pričal o minoli eleganci klasične dobe — bil je to spomin na lastnika in pesnika, čigar ime je bilo pozabljeno. Med mahovjem in duhtečim zelenjem je mal skrit potok odvajal nateklo vodo. Med nenežnimi severnimi rastlinami je divje in slikovito raslo marsikako drevo, prinešeno v prejšnjih časih od solnčnega vzhoda. Grad je bil samotni. Poti, vodeča iz oddaljenih mest, so bila hribovita, so se mnogokrat križala in so bila polna razbojnikov. Nekaj koč in majhen, četrt ure od jezera oddaljeni samostan, so bili najbližji sosede in razen kakih romarjev, ki so o priliki prišli, ali kakega potnika, ki je zgrešil pot, je redkokdaj kak človek stopil v samotni grad. Kraj je bil pripraven za moža, ki se je naveličal sveta in je iskal mir in čigar

spomini so obraščali v razkošnem bogastvu razvaline njegove strastne ljubezni.

Toda Adrianove prejšnje sanje niso določale tega gradu za samevanje. Prej je mislil, da bo tu vladalo krasno bitje, da bo tod srečno pribežališče ljubezni in da se bodo tod, kadar bo ljubezen trpela tuje goste, shajali plemeniti in duhoviti možje, ki so v nemirni Italiji pripravljali obnovitev države znanosti in poezije. Ljubeznivega in romantičnega značaja mladega plemiča, ustvarjenega bolj za mirne in civilizirane, kakor za viharne in barbarske čase, niso cilji častihlepnosti tako vabili, kakor duševni užitki. V svoji pod Petrarcovim vplivom stoječi mladosti in tudi še pozneje je sanjal, da bodi ta grad njegov Vaocluse, ki naj ne ostane brez svoje Lavre. Sanje, ki so spravljale Ireno v zvezo s tem krajem, so ga imele še vedno v oblasti in ker sta čas in ločitev samo povečevala hrepenenje po njej, sta rasli in se poglobljali njegova melanholija in njegova ljubezen.

V tem samotnem pribežališču je Adrian preživel zimo. Hrup zunanje-ga sveta je udarjal na njegovo uho le kot nerazločno šušljanje. Le v nepopolni obliki je izvedel, kar se je kakor blisk razširilo po Italiji, da je bil izredni mož — sam poosebljena

revolucija — ki je vzbudil zanimanje vse Evrope, ki je vzbudil najsijajnejša upanja entuzijastov, zapravljivo laskanje velikašev, najhujši strah despotov, najsmelejša prizadevanja svobodoljubov, nenadoma pahnjen z visočine, da je njegovo ime postalo sramotno in da je na njegovo glavo razpisana nagrada. Za ta dogodek, ki se je primeril koncem decembra, je izvedel Adrian dva meseca pozneje, začetkom marca, od nekega potujočega romarja; začetkom marca tistega strašnega leta 1348., ko je pustošila Evropo, zlasti pa Italijo, najstrašnejša kuga, kar jih omenja zgodovina, znamenita po številu svojih žrtev, kakor po njih znamenitosti.

Romar, ki je Adriana obvestil o revoluciji v Rimu, mu ni mogel ničesar povedati o sedanjem položaju Rienzija ali njegove družine. Vedelo se je samo, da sta tribun in njegova žena pobegnili, a nihče ni vedel kam. Mnogo jih je bilo, ki so domnevali, da sta že mrtva, da sta postala žrtev številnih razbojnikov, ki so se takoj po tribunovem padcu nastanili v svojih prejšnjih skrivališčih in niso prizanašali ne starosti, ne spolu, ne bogastvu, ne uboštvu. Ker so se ljudje silno zanimali za vse, kar se je tikalo prejšnjega tribuna, je bil romar tudi izvedel, da je Rienzijeve sestra

pred bratovim padcem zapustila Rim, ni pa bilo znano, kam se je za-
tekla.

Te novice so Adriana takoj iz-
trgale iz njegovega sanjarskega živ-
ljenja. Irena je bila torej v položaju,
ki ga je bil naslikal v svojem pismu
— ločena od svojega brata, pahnje-
na z visočine, zapuščena in brez pri-
jateljev.

»Zdaj,« je rekel pleminiti in veli-
kodušni ljubimec, »postane lahko
moja, ne da bi padla kaka senca na
moje ime. Naj je storil Rienzi kar-
koli, ona ni v nobeno stvar zaplete-
na. Njene roke niso rdeče od krvi
mojih sorodnikov in takisto ne more
nihče reči, da je prišel Adrian di
Castello v svaštvo s knezom, čigar
moč je zgrajena na razvalinah rodo-
vine Colonna. Colonna imajo zopet
svojo oblast in zopet triumfirajo —
Rienzi ni nič — nesreča in beda me
združita zopet z njo, ki sta jo za-
deli.«

A kako naj bi izpeljal te roman-
tične naklepe, ko mu je Irenino biva-
lišče neznano. Sklenil je, da pojde v
Rim in stori tamkaj potrebne poiz-
vedbe. Sklical je svoje ljudi in jim
naznanil veselo sporočilo, da pojdejo
kmalu na pot. Oklop je zapustil oro-
žarno, zastava veliko vežo in po
dva dnevnem pripravljanju so obisko-
vali potoček, ob katerem je Adrian

toliko sanjaril, samo še ptiči vračajo-
če se pomladi in ponoči ni več svetil-
ka iz samotne sobe v stolpu sijala
na zapuščeno jezero.

II.

Iskalec.

Jasnega soparnega jutra je pri-
jahal po neravni cesti jezdec in je
krenil po oni strani, koder se čez fi-
gova drevesa, trte in olive odpira
polagoma razgled po prelepi dolini
reke Arno in se prikazujejo očem
strehe in cerkve Florence. Samotni
jezdec pa ni, kakor navadno potniki,
občudoval in užival, kar je videl,
kakor tudi solnce ni obsevalo vrve-
nja toskanskega življenja. Vse je bilo
tiho, prazno in mirno in zdelo se je,
da ima tudi nebesna luč nekaj bolest-
nega in strahotnega na sebi. Ob ce-
sti stoječe kočje so bile deloma za-
prte in zabite, deloma odprte in ka-
zalo se je, da so brez prebivalcev.
Plug je počival, kolovrat se ni sukal,
delopust. Na deželi je ležalo proklet-
je, temnejše kakor na Kajnu! Tod in
tam je šel čez često posamezen člo-
vek, navadno v mračni meniški halji,
obrnil svoj rumeni upadli obraz proti
potniku in bežal dalje ter izginil pod
streho, izpod katere se je slišalo gr-
granje umirajočega, ki bi pač ne pri-

šlo niti do hišnega praga, da ni vladala vsenaokrog taka izredna tihota. Ko se je jezdec približal mestu, niso bili ti prizori več tako redki, pač pa toliko strašnejši. Videti je bilo vozeve in nosilnice in na njih zavite v debele odeje take ljudi, ki so se hoteli rešiti z begom, pa niso pomislili, da divja kuga povsod. Ko so šli ti vozovi mimo potnika, je kdaj in kdaj prekinil tihoto vzklik in se je splašil konj, če so vrgli tovariši z nečloveško brezobzirnostjo kakega nesrečnika, ki ga je napadla bolezen, z voza na cesto in ga pustili tam umreti. Tik mestnih vrat je stal voz in zakrinkan človek je metal z njega v zeleni močvirnati jarek ob cesti različne stvari. To so bila oblačila vsake vrste in različne vrednosti: vezeni plašč lahkoživca, ženski klobuki in kmečke cape. Ko je jezdec gledal početje zakrinkanega človeka, je pridvela tolpa sestradanih prašičev z nado, da najde pičo, in jezdec je stresla groza, ko je pomislil, kako pičo znajo najti. Še predno je došel jezdec do vrat, so že poginili tisti prašiči, ki so najbolj rili po jarku.

»Ho, ho,« je rekel zakrinkanec in njegov votli glas je izpod krinke še votlejše donel, »čuj, tujec, ali si prišel semkaj umreti? Pazi, tvoj lepi z zlatom obšiti plašč iz najfinejšega suknja te ne obvaruje pred kugo.

Danes si še vreden poljuba vsake dame, jutri boš preslab za podgane in črve.«

Ne da bi kaj odgovoril na ta grozni pozdrav, je Adrian nadaljeval svojo pot. Vsa mestna vrata so bila odprta. To je bilo najbolj prestrašljivo znamenje, zakaj začetkom kuge je mesto z največjo previdnostjo zabranjevalo tujcem vstop. Zdaj je bila zaman vsa skrb in vsa pazljivost. Trikrat so bili postavljeni novi vartarji na svoja mesta in so v službi umrli, a uradniki, ki bi jim morali imenovati naslednike, so bili tudi mrtvi. Postavo in policijo, zdravstvene komisije in rešilne odbore — vse je pokončala smrt.

Molče in sam je Adrian nadaljeval iskanje svoje ljubice, odločen, da jo najde in da jo reši. Prišel je na velik in prostoren trg, ki so ga obdajale palače, v katerih je prebivalo najvišje in najodličnejše italijansko plemstvo. Tu je bil popolnoma osamljen, a kô je zavil okrog ogla, je zagledal žensko, ki se je, držeč otroka na rokah, plazila ob zidu, v tem ko se je drug otrok držal njenega krila. Držala si je pod nos šopek cvetlic — ljudje so mislili, da se na ta način ubranijo kuge — in je govorila od lakote jokajočima otrokoma: »Da, da, saj bosta dobila jesti. Dovolj je živil za tiste, ki so še živi. Ali, ah,

koliko jih je pa še živih«. Pazno se je ozirala na vse strani, če ni kje v bližini kak bolnik. Adrian je vstavil konja.

»Dobra žena,« je rekel, »ali mi morete pokazati pot v samostan —«

»Proč, mož, proč,« je zahreščala žena.

»Ah,« je Adrian žalostno zavzdihnil, »kaj ne vidite, da doslej še ne spadam med tiste, od katerih se lahko kuga naleze.«

Toda ženska je bežala, ne da bi ga poslušala. Čez nekaj trenutkov jo je zadržal otrok, ki se je oprijemal njenega krila.

»Mati, mati,« je vpil, »jaz sem bolan — ne morem naprej.«

Žena se je ustrašila, potisnila je otrokov jopič z roke, zagledala pod ramo usodno oteklino kuge in zapustivši svoje lastno meso in svojo lastno kri, je pobegnila čez trg. Njen krik je Adrianu dolgo zvenel v ušesih, dasi ni poznal vzroka njenega kričanja. Mati se ni bala za svojega otroka, marveč le zase. Glas narave se je v tem mestu smrti tako malo vpošteval, kakor v grobu. Adrian je hitreje jezdil naprej in prišel končno pred imenitno cerkev. Vrata so bila na stežaj odprta in videl je, da je okrog altarja zbranih več menihov, ki so imeli krinke na obrazih. Drugih ljudi ni bilo v cerkvi. Menihi so

prepevali: »Miserere Domine«. Služabniki božji so bili v mestu, ki je slovelo, da ima najpobožnejše prebivalstvo, sedaj brez črede.

Mladi vitez je obstal na vratih in je čakal, da je bilo konec službe božje in da so prišli menihi po stopnicah na cesto.

»Posvečeni očetje,« je potem rekel, »ali vas smem prositi, da bi mi pokazali najbližjo pot do samostana Santa Maria dei Pazzi?«

»Sin,« je odgovoril eden zakrinkanih menihov, ki so v svojih nerodnih krinkah in mrtvaških prtom podobnih haljah izgledali kakor strašila »sin, pojdi svojo pot in Bog bodi s teboj. Samostan, ki si ga imenoval, zavzemajo zdaj morda razbojniki ali potepuhi. Opatinja je mrtva in kraj nje spi marsikaka sestra. Redovnice so pred kugo zbežale.«

Adrian bi bil kmalu s konja padel. Kakor okamenel je obstal na svojem mestu, strašna procesija pa je šla dalje in po zapuščenih ulicah se je slovesno razlegalo meniško petje: Misere Domine.

Prišedši zopet k sebi je Adrian hitel za menihi in jih je, ko so za trenotek umolknili, zopet ogovoril.

»Posvečeni očetje — ne odpravite me tako. Morda v samostanu le kaj izvem o tisti, ki jo iščem. Povejte mi pot.«

»Ne moti nas, sin,« je rekel oni menih, ki je že prej govoril. »Slabo znamenje je zate, da motiš služabnike božje, ko kličejo nebesa na pomoč.«

»Ne zamerite, ne zamerite! Za pokoro bom plačal mnogo maš. Iščem ljubo prijateljico — pot — kje je pot —«

»Pojdi na desno do prvega mosta; onkraj tretjega mosta ob reki je samostan,« je dejal drug menih, ki ga je Adrianova vnema ganila.

»Bog vas blagoslovi, posvečeni očetje,« je zajeceljal vitez in je konja pognal v naznačeni smeri. Menihi se niso več zanj zmenili, nego nadaljevali prosečo himno: »Miserere domine!«

Nestrpno je Adrian bolnega srca galopiral po ulicah. Prišel je čez veliki trg, ki je bil prazen kakor puščava in dirjal skozi temne ulice, v katerih je tolikrat vpitje Guelfov in Ghibellinov razvnelo florenško plemstvo. Zdaj so v bratski spravi ležali v jamah in rakvah Guelfi in Ghibellini, viteške ostroge in beraške berglje. Adrian je došel do mostov in je konja ustavil pred samostanom; privezal ga je ob vrata ki so bila na pol dvignena iz tečajev, šel čez dvorišče do vrat, ki so vodila v samostansko poslopje. Tam se je za trenotek ustavil, ker je zaslišal divje

vpitje in glasno petje, vmes pa je gr-melo preklinjanje. Odpahnil je vrata in sledeč vpitju in petju prišel v re-fektorij. V tem zbirališču nebeških nevest je zagledal pri posebni mizi, ki je prej služila opatinji, pestro raz-bojniško tolpo. Na prvi pogled se je zdelo, da pripadajo ti razbojniki naj-različnejšim stanovom, zakaj eni so bili razcapani in napol goli, drugi oblečeni v svilo in baržun ter okra-šeni s plašči in peresi. Toda že drugi pogled je Adrianu pokazal, da so to ljudje ene vrste in da so svoja sijaj-na oblačila pokradli v nezastraženih palačah in zapuščenih prodajalnicah, kajti izpod klobukov, okrašenih s pe-resi in dragocenostmi, so gledali si-rovi, neumiti in neobriti obrazi, čez katere so padali dolgi kodri članov, takrat nastalih »bratovščin ostrega noža.« Med temi divjaki je bilo mno-go žensk, mladih in srednjestarih, grdi in čednih in Adriana je stresla sveta groza, ko je na teh razgaljenih vlačugah spoznal redovniško obleko in zagledal molek. Na mizi so stale steklenice in bogate sklede ter zlate in srebrne za cerkvena opravila na-menjene posode. Mladi Rimljan je stal na pragu, kakor da je priraščen. Mož, ki je nekako predsedoval pi-iančevanju, velik ogorel človek z ve-liko brazgotino po levem obrazu in gorenji ustnici je zaklical Adrianu:

»Stopite bližje, mož, stopite bliž-
je — kaj stojite tako začudeni in
molčeči? Gostoljubni pivci smo in
vsak nam je dobro došel! Tu je vina
in žensk dovolj; vina iz škofove kle-
ti in žensk iz samostana.«

Veselo ti zapojemo, kraljica smrt!
Ti z enim dihom cele vojske raz-
kropiš,
odpiraš ječe, da palače izmrjó,
z vešal poštene dečke ti osvobodíš.
Mogočniki drhte!
Naj kugo bog živi!
Če vmrje bogataš,
se revež veseli.

Razbojniku zdrobiš verige, da je
ječarja, rablja pahneš s trdo roko v
prost,
smrt,
iz samostana spelješ žlahtno nuno v
greh,
vsem pogubljenim ti odpreš življenja
vrt.

O kuga, tebi v čast
dovolj ni lepih slov,
za druge šiba si,
za nas si blagoslov!

Še predno je bilo tega strašnega
petja konec, je Adrian pobegnil iz
onečaščene dvorane, vedoč, da mu v
takem početju ne vzcvete upanje na

uspeh njegovega iskanja. Tako velika je bila njegova groza, da je komaj dihal, dokler ni zopet stal pod vročini, nezdravimi solnčnimi žarki na dvorišču. Vendar je sklenil, da ne odide, dokler ne izvrši še novih poizvedovanj. Stoječ zamišljen in neodločen na dvorišču, je zagledal malo kapelo; skozi visoka okna je bilo videti slabi svit gorečih sveč. Stopil je v kapelo in našel redovnico, ki je kleče molila pred Najsvetejšim. V stranski, ozki ladji je na mizi, na kateri so gorele vitke sveče, ki so ga semkaj privabile, zagledal mrtvaške prte, odevajoče mrliča. Žalostna svetost tega kraja in ginljiva požrtvovalnost čuvarice sta ga pretresli; pokleknil je in molil.

Ko je vstal, se je dvignila tudi redovnica.

»Nesrečni mož,« je rekla s tihim, slabim, slovesnim glasom, »kaka nesreča te je pripeljala semkaj? Kaj ne vidiš, da si pri mrličih, ki jih je kuga umorila — da vdihavaš zrak, ki prinaša smrt. Beži! Poišči med razvalinami kraj, kjer se črni sovražnik še ni naselil.«

»Čestita devica,« je odgovoril Adrian, »ta nevarnost, ki ste ji izpostavljeni, me ne straši. Iščem bitje, ki mi je ljubše, kakor življenje.«

»Vidim, da si šele pred kratkim prišel v Florenco! Tu zapušča sin

očeta in mati otroka. Kadar je postalo življenje najbolj brezupno, se ga oklepajo ljudje, kakor da je jamstvo izveličanja. Samo meni se smrt ne zdi strašna . . . Bila sem dolgo ločena od sveta, videla sem umirati svoje sestre, videla onečaščenje hiše božje, videla podiranje altarjev, in ni mi mar, če bom zadnja, ki jo pusti kuga živo, a zvesto storjeni obljudi.«

Redovnica je umolknila za nekaj trenutkov, ogledovala resno Adrianovo zdravo in krepko postavo, zavzdihnila in potem nadaljevala:

»Tujec, zakaj ne bežiš?«

»Sestra in nevesta svetega Izveličarja,« je odgovoril Rimljan s sklenjenima rokama, »prosim te le za eno besedo. Domnevam, da spadaš med redovnice zapuščenega samostana. Povej mi, če veš: ali je Irena di Gabrini — (Rienziјеvo rodbinsko ime je bilo Gabrini) — sestra padlega rimskega tribuna — ki je bila pri umrli opatinji na obisku — še med živimi?«

»Kaj si ti njen brat?« je vprašala redovnica. »Ali si ti tisti podli sin jutra?«

»Njen zaročenec sem,« je Adrian rekel žalostno. »Odgovori mi.«

»O meso, meso! Kako ostajaš zmagovito do konca, celo med triumfi in spričo smrti! Nečimerni mož, ne

misli na take mesene vezi; spravi se z nebom, zakaj tvoji dnevi so škrti.«

»Ženska,« je nestrpno zaklical Adrian, »ne govori o meni in ne obrekuj razmerja, čigar svetosti ti ne moreš pojmiti. Vprašam te še enkrat — na tvoje upanje, da boš deležna milosti in usmiljenja — ali Irena še živi?«

Ognjevitost mladega ljubimca je ganila redovnico. Po kratkem molku, ki se je zdel Adrianu dolg, kakor stoletje trajajoči smrtni strah, je odgovorila:

»Dekle, o katerem govoriš, ni umrlo z drugimi. Ko so se razkropile tiste, ki jih ni kuga umorila, je zapustila samostan. Ne vem, kam je odšla. Ima pa prijatelje v Florenci, toda jaz ne vem njihovih imen.«

»Bog te blagoslovi, sestra, bog te blagoslovi! Kako dolgo je tega, kar je samostan zapustila?«

»Štiri dni je tega, kar so razbojniki in vlačuge zavzeli hišo svete Marije.«

»Štiri dni! In drugega mi ne veš ničesar povedati?«

»Ničesar — toda, stoj, mladi mož!« Redovnica je šušljaje dostavila: »Vprašaj pogrebce.«

Adrian je zatrepetal. Naglo se je prekrižal in ne da bi kaj odgovoril, je zapustil samostan. Zasedel je svojega konja in se vrnil v notranji del

molčečega mesta. Gostilen in krčem ni bilo več, pač pa so bile palače umrlih knezov odprte živemu tujcu. Stopil je v eno teh palač — prostorno, sijajno poslopje. V hlevu je našel v jasliah dovolj ovsa in sēna, a konji so izginili z njihovimi lastniki vred. Visokorodni vitez je opravil posel konjskega hlapca, privezal konja k jaslim in snel sedlo in ko se je izstradani konj željo lotil krme, odšel mr-mrajoč: Zvesti sluga in edini tovariš! Da bi bil obvarovan kuge, ki ne prizanaša ne ljudem, ne živalim, in da bi mene odnesel od tod!

Prostorne dvorane v palači, okrašene z grbi in zastavami, so bile tihe, kakor grobovi. Adrian se je utrujen od dolge ježe vrgel na blazine, ki jih je našel, a zaspati ni mogel. Nestrpnost, strah, upanje, groza — vse to je glodalo na njegovem srcu. Ker svojih misli ni mogel pomiriti in ni mogel napraviti nobenega načrta za svoja nadalnja izsledovanja, je zapustil svoje ležišče in začel pregledovati sobane z neutemeljenim upanjem, katero bi mogel samo slučaj izpolniti.

Lahko je bilo spoznati, da se je nastanil v palači enega izmed knezov te dežele. Sijaj vsega, kar ga je obdajalo, je daleč nadkriljeval barsko in surovo krasoto bogatih, a malo finih Rimljanov. Tu je ležala

lutna, katero so najzadnje ubirali, najzadnje čitana pozlačena in s slikami opremljena knjiga; tam so bili stoli skupaj pomaknjeni, kakor da sta tod dama in njen ljubimec šušljala.

»Tako upostošenje,« si je mislil Adrian »lahko izbriše kmalu tudi sled nepozdravljenega gosta, kakor je izbrisal sled neznanega lastnika.«

Naposled je stopil v dvorano, kjer je našel mizo, obloženo z vin-skimi steklenicami, kozarci, srebrnimi noži in vilicami, zvenelimi cveticami, polgnilim sadjem in ostanki mesa. Na eni strani so bila široka vrata, vodeča na stopnice, po katerih se je prišlo na majhen vrt za hišo. Tu je veselo žuborel vodomet — edina stvar, ki je še kazala življenje. Na stopnicah je ležal rdečplaščin pod njim ženska rokavica. Zaljubljenemu srcu Adrianovemu se je zdelo, da sta to relikviji zadnje snubitve in zadnjega pozdrava kakega zaljubljenca. Zavzdihnil je glasno in čuteč, da mu je treba zbrati vse svoje moči, si je iz napol prazne steklenice natočil ciperskega vina. Izpraznil je čašo in se čutil pokrepčanega.

»Zdaj,« je rekel, »se lotim zopet svoje naloge in začnem zopet z iskanjem.«

Tedaj je zaslišal težke korake iz sob, o katerih je mislil, da so zapuščene, in v sobo sta vstopili dve ve-

likanki zlonosni osebi. Oblečeni sta bili v raskavo črno sukno, roke sta imeli goli, na obrazih pa velike krinke, padajoče do prsi, in na krinkah tri male odprtine za oči in usta. Colona je napol razgalil svoj meč, kajti moža nista napravila zaupanje vzbujajočega vtiska.

»O,« se je oglasil eden »palača je dobila novega gosta. Ne boj se naju, tujec; v Florenci je zdaj dovolj prostora in bogastva za vse, ki tu še žive. Per Bacco — tu je ostala še srebrna čaša — kako neki to.«

Pri teh besedah je mož pograbil čašo, ki jo je bil Adrian pravkar izpraznil in jo je spravil v svoj žep. Potem se je obrnil do Adriana, čigar roka je še vedno držala meč, in je z glasnim smehom rekel:

»O, gospod, midva ne prerezavava goltancev. Ta trud nam prihranja nevidna moč. Poštena človeka sva, državna uslužbenca, in prišla sva samo pogledat, če naj se voz no-
coj tukaj vstavi.«

»Torej sta ...«

»Pogrebca!«

Adrianu je zastala kri. Pogrebec pa je vprašal:

»Ali ostanete, gospod, v tej hiši, dokler se mudite v Florenci?«

»Da, če pravi lastnik nima nič proti temu.«

»Ha, ha! Pravi lastnik! Kuga je zdaj vladarica čez vse! Poznal sem tri znamenite družbe, ki so zadnji teden prebivale v tej palači in sem vse pokopal — vse! Prav poštena hiša je to. Ali ste sami?«

»Sedaj — da.«

»Pokažite nama, kje spite, da bova vedela, kje vas je dobiti. Kakor se kaže, naju v prihodnjih treh dneh ne boste potrebovali.«

»Vljudna sta,« je rekel Adrian.

»Poslušajta me. Ali znate žive tako zanesljivo najti, kakor pokopavata mrtve? Iščem neko devojko — če jo najdeta, vama odtehtam ves vajin letni zaslužek.«

»Ne, ne! To sega čez meje najinega poklica. Laglje je na bregu iskati gotovo zrno peska, kakor v teh zaprtih hišah živo bitje. A če naju uboga pogrebca naprej plačate, vam obljubiva prvo mesto v novem grobu. Ravno tedaj bo gotov, ko ga boste rabili.«

»Evo,« je dejal Adrian in je vrgel pogrebcema nekaj zlatov. »In če mi hočeta izkazati prijaznost, pustita me v miru vsaj dokler sem živ. Ali vama pa še trud prihranim.«

Adrian je zapustil sobo, a pogrebec mu je sledil.

»Velikodušni ste, gospod. Stojte torej! Treba vam bo bolj svežih živil, kakor so ti plesnivi ostanki. Pre-

skrbim vam najboljših, dokler — dokler jih boste še rabili. In povejte — koga bi pa radi našli?»

To vprašanje je Adriana zadržalo. Povedal je pogrebцу, da išče Ireno in mu povedal še vse drugo, kar je o njej vedel. S krvavečim srcem je popisoval lase, obraz in postavo ljubljenega bitja, ki je bilo vredno, da je opeva pesnik in za katero se je zdaj zanimal pogravec.

Ko je Adrian končal, je pogravec zmajeval z glavo in je rekel:

»V prvih dnevih kuge, ko so tod še živeli ljudje, ki se jih imenuje ljubimce in ljubice, sem slišal gotovo petsto takih popisov. Lep zapisnik bi lahko napravil in ubogi pogravec bo ponosen, da je toliko krasot ali spoznal ali pa pokopal. A storil bom, kar mi bo mogoče. Če pa hočete svoj čas še naglo vporabiti, vam lahko priporočim še marsikak ljubki obrazek in marsikako čedno postavo«...

»Spravi se proč, satan,« je mrmral Adrian. »Da sem bil tak norrec in sem potratil s takim človekom svoj čas.«

Pogrebcev bučni smeh je sledil njegovim korakom. Adrian je ves ta dan krožil po mestu, a vse njegovo iskanje in poizvedovanje je ostalo brez uspeha. Vsi, ki jih je srečal in izpraševal, so ga smatrali za blaznega, vsi so pa bili take vrste ljudje.

da od njih ni mogel pričakovati podpore. Tolpe divjih pijancev, menihi v procesijah in tod in tam posamičniki, ki pa so se umaknili vsakemu približanju in ogovoru, to so bili edini ljudje, ki jih je bilo srečati na cestah, dokler ni mračno rumeno solnce zašlo za griči in je brezglasne korake kuge objela tema.

III.

Cveti med grobi.

Adrian se je prepričal, da so pogrebci poskrbeli, da lakota ne prehiti kuge. Banket umrlih je bil odstranjen in na mizi so stala sveža jedila in vsakovrstna vina, saj je bilo takrat v Florenci vsega v izobilju. Užil je pokrepčila, a le jako zmerno in groza ga je bila, iskati počitka v posteljah, pod čijih krasnimi odejami je imela smrt v zadnjem času toliko opravka. Zaprl je skrbno vrata in okna, se zavil v plašč in se vlegel na blazine v tisti sobi, kjer je našel jedila. Vsled utrujenosti je kmalu zadremal, a naenkrat ga je vzbudilo drdranje voza in zvonjenje. Slišal je, kako se je voz ustavljal pred posamičnimi hišami... To noč ni več spal.

Ne dolgo potem, ko je solnce vzšlo, je zopet nadaljeval svoje po-

izvedbe. Bilo je še zgodaj zjutraj, ko je prišel mimo cerkve, iz katere sta tedaj prišli dve bogato oblečeni dami, ki sta ga skozi svoji krinki skrbno motrili. Ustavil se je, ker je rekla ena teh dam:

»Lepi gospod, vi ste preveč pogumni, da ne nosite krinke in ne duhate cvetic.«

»Dama, jaz ne nosim krinke, ker hočem biti poznan, kajti v tem nesrečnem kraju iščem bitje, ki mi je ljubše ko življenje.«

»Mlad je, prikupen, brez dvoma odličnega rodu in kuga se ga še ni dotaknila,« je šušljala dama svoji spremljevalki. »Za naše namene bo, kakor nalašč.«

»Tudi jaz mislim tako,« je dejala spremljevalka in se obrnila do Adriana. »Gotovo iščete neporočeno damo, ker jo iščete s tako nežnostjo.«

»Da, tako je!«

»Mlada je in lepa, temne lase ima in snežnobelo polt; popeljem vas k njej.«

»Gospa!«

»Pojdite z nama!«

»Kaj veste, kdo da sem in koga iščem?«

»Da!«

»Ali mi veste kaj povedati o Ireni?«

»Vem; pojdite!«

»K njej?«

»Da, da, le pojdite!«

Dami sta šli naprej, kakor da bi jima bilo nadalnje pogovarjanje neprijetno. Začuden, ves v dvomih, kakor bi se mu sanjalo, jima je sledil Adrian. Obleka teh dam, njih vedenje in lepa toskanščina, ki sta jo govorili, to je pričalo da sta odličnega stanu, vse drugo je bilo za Adriana uganka.

Dami sta dospeli do mostu, kjer ju je čakala nosilnica in kjer je služabnik držal žlahtnega konja. Dami sta se vsedli v nosilnico in sta Adriana povabili, naj zajaha konja.

»A povejte mi vendar« ... je začel.

»Nič ne izprašujte, gospod vitez,« je rekla dama nestrpno. »Sledite molče živim, ali pa ostanite pri mrličih — kakor vam drago.«

Nosilnica se je začela premikati. Začuden je Adrian zajahal konja in je sledil čudnima voditeljicama. Prišedši čez most so krenili navzgor in kmalu namesto temnih zidov in praznih ulic zagledali zelena drevesa in cvetlice. Čez kake pol ure so zavili na stezo, ki je tekla čez travnike in naenkrat stali pred stebri lepe in mogočne palače. Dami sta zapustili nosilnico in Adrian, ki je bil zaman poskušal od služabnika kaj izvedeti, je stopil s konja in je sledil damama čez prostorno dvorišče in

skozi veliko dvorano v notranji prostor, ki je bil tako mičen, da kaj podobnega ni še nikdar videl. Tu so cvetele oranže, tu je rasel lovor, tu so duhtele plemenite cvetlice in za vodomedom so se vzdigale terase, ki so vodile na zelen griček. Vse naokrog so žvrgoleli ptiči. Na trati so počivale štiri bogato oblečene nezakrinkane dame, — najstarejša je imela kvečjemu dvajset let — poleg njih pa je bilo pet mladih lepih kavalirjev, katerih zlate verižice in dragimi kamni okrašene obleke so izdajale njih stan. Na mizi je bilo sadje in vino, instrumenti so bili tam in igrače. Tako mičen prizor je zagledal Adrian tukaj v času, ko je divjala po Italiji najstrašnejša kuga; prizor je bil to, kakor si ga moremo predstavljati samo pri čitanju veselih Boccacciovih povesti.

Čim je družba zapazila Adriana in njegovi spremljevalki, je takoj vstala. Dama, ki je imela na glavi lovorov venec, je šla drugim naprej in zaklicala:

»Dobro si opravila, Marijana. Pozdravljeni pri povratku, moji lepi podložnici. In tudi vi gospod — dobrodošli.«

Colonnovi spremljevalki sta sneli svoji krinki. Tista, ki je prej govorila z Adrianom, je stresla svoje črne kodre, da so ji padli čez vesele

oči in zatemnelo lice in predno je mogel Adrian še odgovoriti na pozdrav, mu je rekla:

»Gospod vitez — zdaj ste tam, kamor sem vas hotela speljati. Priznajte, da je tukaj prijetneje, kakor v mestu. Začudeno me gledate? Poglejte, kraljica, kako je čar vašega dvora našemu novemu tovarišu sapo zaprl. Zagotavljam vas, da bi prav hitro govoril, če bi imel samo z nama opraviti, saj sem mu morala na potu zapovedati, naj molči.«

»O — torej ga še nista počuili o postanku in o navadah na dvoru, na kateri je zdaj prišel?« je vprašala dama z lovorjevim vencem.

»Ne, kraljica! Mislila sem, da bi bilo tako popisovanje v takem kraju, kakršen je zdaj Florenca, samo škodovalo mojemu namenu. Rešila sem svojo nalogo, prepuščam ga vaši milosti.«

Dama je odhitela in ogledajoč se v jasni vodi mramorne posode urejevala svoje kodre, a zdaj in zdaj je skrivaj premotrila tujca in ostala vedno tako blizu, da je mogla slišati vse, kar se je govorilo.

»Dovoli nam gospod,« je rekla dama, ki so jo imenovali kraljico, »da te vprašamo za tvoje ime, za tvoj stan in za tvoj rojstni kraj.«

»Madama,« je odgovoril Adrian, »ko sem prišel semkaj, se mi pač ni

sanjalo, da bom moral odgovarjati na vprašanja, ki se tičejo mene samega. A če se vam zljubi vprašati, moram pač odgovoriti. Jaz sem Adrian di Castello iz rimske rodivine Colonna.«

»Plemenit steber plemenite hiše,« je odgovorila kraljica. Kar se tiče nas, glede katerih ste morda postali radovedni, vam povem, da nas je šest dam in da smo iz Florence. Naši sorodniki in zaščitniki so nas ali zapustili ali so nam bili ugrabljeni. Sklenile smo, se umakniti v to palačo, kjer smrt, če se približa, ni niti na pol tako strašna, kakor drugje. Ker so nam učenjaki povedali, da žalost pospešuje bolezen, smo zaprisežene sovražnice žalosti. Šest nam znanih kavalirjev nas je spremilo. Svoje dneve, naj nam jih je še mnogo ali malo usojenih, preganjamo z vsakovrstnimi zabavami. Menjavajo se godba in ples, zabavno pripovedovanje in veselo prepevanje in se s tem pripravljamo za mirno spanje in za srečne sanje. Vsak dan je druga dama kraljica tega dvora; danes sem to jaz. Naša ustava obsega le eno določbo — žalosti je vstop k nam prepovedan. Živeti hočemo, kakor bi kužnega mesta sploh ne bilo in kakor bi mladosti, lepoti in veselju ne bilo nikdar konec. Eden naših vitezov nas je po

neumnem zapustil za en dan in je obljubil, da se vrne; nismo ga več videle in nečemo ugibati, kaj se mu je znalo primeriti. Treba je bilo njegovo mesto popolniti. Srečkale smo, kdo naj mu poišče naslednika — in ta naloga je zadela dami, ki sta vas upam, da ne na vašo nezadovoljnost, pripeljali semkaj. Lepi gospod — moje pojasnilo je končano.«

»Ah, ljubezniva kraljica,« je rekel Adrian energično in je komaj prikrival svoje grenko razočaranje, »jaz ne morem postati tovariš vaše srečne družbe. Že s svojo osebo grešim proti vaši prvi postavi. Prevze ma me namreč žalostna, bridka misel, kateri je vsako veselje že brezbožnost. Med živimi in med mrtvimi iščem bitje, čigar usoda mi je nepoznana in samo besede, ki jih je izrekla moja lepa voditeljica, so me odvrnile od mojega žalostnega prizadevanja in me speljale semkaj. Dovolite mi, krasna dama, da se povrnem v Florenco.«

Z molčečo nevoljo je kraljica pogledala na črnooko Marijano, ki je ravno tako pomembno nazaj pogledala in se potem hitro približala Adrianu.

»A, gospod, če bi pa vender izpolnila svojo oblubo in če bi bila v stanu, te zagotoviti, da je živa in zdrava tvoja — tvoja Irena?«

»Irena!« je začuden ponavljal Adrian, ki je bil pozabil, da je prej imenoval to ime. »Irena — Irena di Gabrini, sestra nekdanj tako slavnega Rienzija?«

»Da,« je hitro potrdila Marijana. »Kakor sem vam rekla, sem jo poznala. Sicer vas res ne morem peljati k njej, a to je še bolje — odšla je namreč že pred mnogimi dnevi v neko lombardsko mesto, kamor — tako se govori — kuga še ni prišla. Torej, plemeniti gospod, ali vam ni zdaj srce olajšano in hočete še pobegniti z dvora ljubeznivosti in morda tudi ljubezni?«

»Ali vam smem res verjeti?« je vprašal Adrian ves srečen, a vendar še vedno dvomeč.

»Ali naj zvestega ljubimca, kakršnen se mi zdite vi, mar varam? Bodite pomirjeni. In zdaj, kraljica, prosim te, sprejmi svojega novega podložnika.«

Kraljica je prijela Adriana za roko in ga je peljala k družbi, ki je v kratki razdalji stala na trati. Sprejeli so ga kakor brata in mu zaradi njegove čedne zunanosti in zaradi njegovega slavnega imena kmalu odpuščali njegovo raztresenost. Kraljica je vdarila v roko in družba je legla na trato, vsaka dama poleg svojega kavalirja.

»Marijana,« je rekla kraljica, »če niste preveč trudni, zapojte našemu novemu tovarišu sprejemno pesem.«

Marijana, ki se je bila vsedla poleg Adriana, je vzela lutno in je pela. Petju je sledilo pripovedovanje laških, dovtipnih povesti in potem so plesali. Po obedu je hotel Adrian skrivaj zapustiti ta dvor. Šel je po stopnicah, prišel čez zunanje dvorišče in dosegel že vrata, ko je slišal, da ga kliče po imenu glas, ki se mu je poznalo, da se trese nevolje in vznemirjenosti. Obrnil se je in zagledal Marijano.

»Kaj, gospod di Castello? — Ali je naša družba tako neprijetna, ali naša glasba tako hreščeča, ali so naša lica tako nagubančena, da bežite, kakor popotnik pred čarovnicami? Ne, vi nas vendar ne boste zapustili!«

»Lepa dama,« je odgovoril kavalir, ki je bil nekoliko v zadregi, »jaz se zaman trudim, pregnati svojo žalost in si pridobiti na vašem dvoru potrebno veselo razpoloženje. Vaša postava me tlači kakor da sem hudodelec. Bolje bo, da hitro pobegnem, da ne bom izbacen.«

Po teh besedah je šel dalje in bi bil prišel skozi vrata, da ga ni Marijana prijela za rokav.

»Ne,« je rekla mehko. »Ali ni tu nobenih temnožarečih oči in snežnobelih tilnikov, ki bi ti mogli odsotno ljubico nadomestiti? Ostani in pozabi, saj si gotovo tudi ti vsled svoje odsotnosti pozabljen.«

»Dama,« je odgovoril Adrian resno in s slabo skritim preziranjem, »jaz sem se premalo časa mudil med grozotami, da bi bilo moje srce nedostopno temu, kar se okrog mene godi. Uživaj če moreš in trgaj cvetlice, ki rasejo iz grobov. A meni se še vedno prikazujejo podobe smrti, zaman poskuša lepota me navdušiti. Celo ljubezen, sveto ljubezen, so smrtne sence, se mi zdi, zatemnele. Oprosti mi in zdravstvuj!«

»Pa idi,« je vzkliknila razžaljena Florenčanka.

»Pojdi in išči svojo ljubico tam, kjer se tvoje misli tako rade mude. Zaslepljenec — jaz sem te le varala. Upala sem, da ti dobro storim, če rečem, da je Irena — ali je to pravo ime? — zapustila Florenco. Jaz nisem ničesar slišala o njej in ne vem o njej ničesar drugega, kakor to, kar si mi sam povedal. Pojdi torej, preišči grobe in poglej, če jo še vedno ljubiš.«

IV.

**Kar iščemo, to najdemo, a tega sami
ne vemo.**

V najhujši opoldanski vročini se je Adrijan peš vrnil v Florenco. Približajoč se mestu, se mu je dozdevalo, da se mu je vesela družba, ki jo je bil pravkar zapustil, samo v sanjah prikazala, da je gledal čarovno vizijo, iz katere se je naenkrat prebudil. Kakor se hudodelec zbudi tisto jutro, ko bo usmrčen in zagleda vešala in krvnika, tako se je godilo Adrijanu pri vsakem koraku, ki ga je storil v izumrlo mesto; njegove misli so se od veselega prizora obračale proti življenju in smrti. Kakor mrtvaški zvonec, so zadnje besede dame Marijane odmevale v njegovem srcu. Vročina tega soparnega dne, napor, razburjenja in utrujenost, bolešno razočaranje in moreča zavest, da je potratil dragocene ure, vse to se je združilo z obupnim spoznanjem, da si ne more napraviti načrta za dalnje iskanje Irene, in vsled tega ga je začela stresati mrzlica. Zdelo se mu je, da pritiska cela gora na njegovo sence, ustne so mu postale od neznosne žeje suhe, moči so ga zapuščale in le z največjo težavo se je vlačil naprej.

»Čutim ga,« si je mislil s tisto grozo, s katero se natura vedno bori proti smrti, »na sebi ga čutim — tiste- ga strašnega nevidnika — podlegel bom, ne da bi bil njo rešil, tako da ni- ti v enem grobu ne bova počivala.«

Take misli so še pospeševale bo- lezen, ki se ga je lotila, in še predno je došel v notranji del mesta, ga je zapustila tudi zavest. Hiše in ljudi je spoznaval samo še nedoločno in ka- kor nekake sence, razgreta tla so se pripogibala pod njegovimi koraki, začelo se mu je blesti in šel je, mrmrajoč besede brez zveze, opotekaje svojo pot. Kdor ga je videl, je stra- homa bežal pred njim. Celo menihi, ki so še vedno v slavnostnožalostni procesiji krožili po mestu, so se mr- mraje »bene vobis« umaknili pred njim na drugo stran ceste, da bi ga ne srečali. In na oglu ceste so štirje pred neko kolibo popivajoči grobokopi skozi svoje črne krinke metali nanj take poglede, kakor jih meče jastreb na umirajočega popotnika v puščavi. Še vedno se je plazil naprej in z uga- šajočo zavestjo iskal poslopje, kjer se je nastanil, dasi je stalo pred njim in poleg njega mnogo palač z odpr- timi vratmi, ravno tako lepih palač, da bi v njih živel, in ravno tako po- rabnih, da bi v njih umrl.

»Irena! Irena!« Tako je klical zdaj tiho in mrmrajoč, zdaj divje in

hreščeče. »Kje si, kje? Prihajam, da te rešim; ne bodo te dobili umazani, grdi sovražniki. Puh — kako smrdi ta zrak po mrliškem mesu. Irena, Irena, pobegnila bova v mojo palačo ob nebeškolepem jezeru — Irena!«

Ko je tako še brez uma kričal, sta stopili iz bližnje hiše dve zakrinkani in v plašče zaviti ženski.

»Blazna misel, da more kdo gotovi in neizprosni usodi uteči,« je rekla večja izmed njiju. Pripomniti je, da je imela modrobarven, s srebrom pretkan plašč, kakršni so bili v Florenci redki, v Rimu pa navadni. Po tem plašču se je razlikovala od toskanske preproste nošnje svoje spremljevalke.

»Ti vendar ne boš zahtevala, da naj ostanemo v stanovanju, kjer leže v sosedni sobi trije mrličji, ko je vendar v Florenci toliko praznih palač. Verjemi, da nama ne bo treba daleč iti in imeli bova manj nevarno prebivališče.«

»Dozdaj sva bili res na čudovit način obvarovani,« je zavzdihnila prva, čije glas in vitka postava sta kazali, da je še jako mlada. »Ah, ko bi vedela, kam naj pobegnem, na kateri gori, v katerem gozdu, v katerem brlogu je našel moj brat svojo zvesto Nino zavetišče. Bolna sem samega strahu.«

»Irena, Irena! Če si v Milanu ali v kakem drugem lombardskem mestu — čemu se jaz še tukaj mudim? Na konja, na konja! O, ne! Ne konja z zvončkom — ne mrtvaškega zvončka!«

Z glasnim vzvikom, strašnejšim od vzrika umirajočega človeka, se je mlajša obeh dam ločila od svoje spremljevalke in planila k Adrijanu. Zagrabila ga je za roko in mu pogledala v oči, ki so bile že kakor posteklenele.

»Napadla ga je — kuga,« je rekla z globokim, a mirnim glasom.

»Proč, proč, kaj si zblaznela?« je zaklicala spremljevalka. »Proč, proč — ne dotakni se ga! Ravno kar si se ga dotaknila — pojdi, jaz grem od tebe.«

»Pomagajte mi, da ga kam ponese! Glejte, onesvestil se je — opoteka se — padel je! Pomagajte mi, draga gospa — zaradi božje ljubezni in božje usmiljenosti!«

Toda starejša dama, prevzeta samopridnega strahu, ki je takrat vladal v vseh ljudeh, je bežala, dasi je bila sicer dobrega in usmiljenega srca, in je kmalu izginila. Dasi je bila zdaj sama z Adrijanom, ki ga je bila silna mrzlica podrla na tla, vendar si je ohranila prevdarnost. Vrgla je težki plašč od sebe in stisnila ljubimčevo glavo k sebi — kajti ta sla-

botna ženska, ki se smrtne bolezni ni bala, je bila Irena. Glasno je klicala na pomoč. Naposled so počasi prilezli grobokopi izpred prej omenjene kolibe — utrjeni v svojem poklicu, niso bili nevarnosti nalezenja strašne bolezni tako izpostavljeni, kakor previdni ljudje.

»Hitreje, hitreje, za Krista voljo,« je klicala Irena. »Jaz imam mnogo zlata; plačala vas bom bogato; pomagajte mi, da ga spravimo pod streho!«

»Nam ga prepustite, mlada dama; pazili smo že nanj,« je rekel eden grobokopov. »Izpolnili bomo tudi prijem svojo dolžnost — prvo in zadnjo.«

»Ne — ne! Ne dotaknite se njegove glave — prepustite to meni! Tako! Pomagala vam bom — torej, zdaj — a držite ga nežno!«

S pomočjo teh strašnih ljudi je Irena nesla svojega ljubčeka v bližnjo hišo. Z duhoprisotnostjo, kakor jo v takih okoliščinah premorejo samo ženske, je poslala ljudi po zdravnika in naročila nabaviti novo posteljnino.

V tem, ko je ljubezen tako izpolnjevala svojo najsvetejšo dolžnost, se je pritepla po ulici pijana in kričava razbojniška tolpa, ki je bila naseljena v samostanu Santa Maria de Pazzi. Načelnik banditov je vodil pod vsako roko nuno. »Živela kuga,« je tulil po-

glavar, »živela kuga,« so tulili blazni pijanci.

»Stoj! Tu, Magdalena, leži lep plašč za te.«

»Ne maram ga — morda je okužen.«

»Srebro ni nikdar kužno. Ogrni si plašč — usoda je usoda.«

Poglavar je pobral plašč in ji ga je ogrnil in kričaje in prepevaje je šla tolpa po žalostnih ulicah dalje.

V.

Zmota.

Tri dni, tri usodne dni je ostal Adrian brez moči in brez zavesti. Toda kuge ni imel, kakor je domnevala njegova plemenita strežnica. Trpel je le na silni, nevarni mrzlici, ki se ga je lotila vsled velikih naporov, nemira in grozних duševnih bolečin, ki jih je prestal.

Zdravnika, ki bi se ga bil zavzel, ni bilo dobiti nobenega, pač pa ga je vsak dan obiskal v zdravilstvu izvežban menih. Za odsotnosti meniha pa je bilo eno bitje vedno navzoče, da mu popravlja ležišče, pazi na njegovo vzdihovanje in ga čuva med spanjem. A celo med tem žalostnim službovanjem je Ireni veselje prevzelo srce, kadar je bolnik v mrzličnih sanjah imenoval njeno

ime in govoril o njej z besedami strastne ljubezni.

Kraj vseh naporov v tem dolgem tednu, ko se je komaj odmaknila od njega, ko je zavživala hrano, samo da je moči ne zapuste, ko ni bila v stanu zatisniti očesa, si je vendar ohranila telo in srce čudovito čvrsto. Pobožni menih se je čudil, da je bilo pri vsakem njegovem obisku njeno lice še tako sveže in so bile njene oči tako jasne. Še pozno v tretji noči je menih obiskal bolnika in zapisal krepko zdravilo.

»To noč,« je dejal Ireni, »nastopi kriza. Če bo, kakor upam, pri zavesti, ko se vzbudi in mu bo žila mirno bila, potem je rešen; če pa se to ne zgodi, potem, hčerka moja, bodite pripravljeni na najhuje. V slučaju, da zapazite kaj vznemirljivega, spoznate iz tega listka, kje me dobite ob vsaki uri ponoči in zjutraj, ako mi Bog prizanese.«

Menih je odšel in Irena je zavzela svoje mesto pri bolniku.

Adrian je v začetku spal nemirno in vse je kazalo, da bijeta njegov duh in njegovo telo težak boj, boj na življenje in na smrt. Molče in potrpežljivo je sedela kraj postelje Irena. Svetilka je stala v zadnjem kotu sobe za preprogo, tako da je bilo videti le obrise bolnika. V Ireni so one-mile in otrpnile vse misli, tako straš-

na je bila negotovost; čutila je samo grozen strah. V upanju te edine noči je bila obsežena vsa njena usoda. Ravno ko se je kazalo, da je močan, poživljajoč spanec prevzel Adriana, je globoki mir na ulici prekinil zvonec mrtvaškega voza. Zdaj je utihnil, zdaj se je zopet oglasil. Končno so se kolesa vstavila pod njenim oknom in globok, težko razumljiv glas je zaklical: »Prinesite mrliča ven.« Vstala je in šla tiho k vratam, da bi jih zaprla. Mračna svetloba je padla na zakrinkane pogrebce.

»Na vrata niste napravili znamenja in mrliča tudi niste pripravili,« je godrnjal eden pogrebcev. »Anocoj je tretja noč in zdaj je goden za nas.«

»Tiho! on spi — idite, hitro; niga napadla kuga!«

»Kuga ga ni napadla?« je nevoljno rekel pogrebec. »Mislim sem, da se ne sme nobena druga bolezen vtikati v naše pravice.«

»Pojdite — tu imate denar — pustite nas.«

Strašni pogrebec je godrnjaje odšel. Mrtvaški voz je šel dalje, zopet se je slišalo zvonjenje, potem vedno slabše, dokler se ni izgubilo v daljavi.

V strahu, da sta nadležni obisk in zvonjenje motila Adriana v spanju, se je Irena priplazila k postelji.

Adrianov obraz je vsled spanja izgledal, kakor da leži na njem železna maska. Ni se ganil, komaj da je dihal in ni se ganil. Potipala ga je za žilo — bila je slaba. Irena je bila zadovoljna. Umaknila se je v tih kotiček, položila na mizo križec, ki ji je visel na vratu in z iskrenostjo trpečega srca molila, naj bi šel ta kelih mimo nje.

Napočilo je jutro, ne počasi in mračno, kakor v severnih krajih, marveč s presenetljivim sijajem, kakor bi se bil velikan zbudil iz sanj. Hipen nasmev, jasno zažarenje in konec je bilo noči. Adrian je še vedno spal, še globlje kakor poprej. Ta smrti podobna otrplost je Ireno vznemirila in prestrašila. Čas je bežal — prišlo je opoldne, toda Adrian se še vedno ni ganil in ni zinil. Solnce je stalo gori na vrhu neba, a menih še vedno ni prišel. Potipala je novič žilo na Adrianovi blede roki — zdelo se ji je, da nič ne bije — pogledala je Adrianu v obraz, vsa prestrašena; tako miren in blede ne more biti živ človek.

»Ali je to res spanje, ali ni to...« Zazeblo jo je v dušo in obrnila se je proč od njega. Kje se mudi menih? Hotela ga je poiskati, hotela je izvedeti četudi najhujše, ni ji bilo več obstanka. Pogledala je listič, ki ji ga je dal menih. »Od solnčnega

vzhoda naprej bom v dominikanskem samostanu, kajti smrt je vzela mnogo bratov.« Tako je bilo zapisano. Samostan je bil nekoliko oddaljen, a poznala je pot in strah naj bi pospešil njene korake. Zamišljeno je pogledala spečega Adriana in potem hitela iz hiše. »Koj te zopet vidim,« je šušljala. Ah — katero upanje sme računati za dlje, kakor do prihodnjega trenutka in kdo more zanesljivo reči »zopet«.

Nekaj minut potem, ko je Irena zapustila sobo je Adrian globoko zavzdihnil in potem odprl oči — ves drug, ves premenjen človek. Nič več ni imel mrzlice in žila mu je bila sicer počasi, a mirno. Duh njegov je imel zopet oblast nad telesom in dasi se je čutil še slabega in brez moči, je bil vendar iz nevarnosti.

»Dolgo sem spal,« je mrmral.

»In kake sanje sem imel! Zdelo se mi je, da vidim Ireno, a nisem bil v stanu ž njo govoriti. In ko sem se trudil, da bi jo objel, se je premenil njen obraz, postala je večja in jaz sem bil v krempljih tistih pošastnih pogrebcev. Pozno je že — solnce stoji visoko — vstati moram in se odpraviti na pot. Irena je v Lombardiji. Ne, ne; to je bila laž, brezbožna laž. V Florenci je; zopet moram začeti z iskanjem.«

Spomnivši se te svoje dolžnosti, je vstal s postelje. Čudil se je, kako je brez moči. V začetku še stati ni mogel, če se ni opiral ob zid. Polagoma je vendar zadobil toliko moči, da je mogel četudi s težavo in naporom zopet hoditi. Bil je silno lačen in je hlastno zavžil ostanke jedi, ki jih je našel. Takisto hlastno se je umil. Čutil se je posveženega in pokrepčanega ter se začel oblačiti. Z začudenjem je zapazil kako so mu shujšale roke in ves život in šele zdaj ga je obšla misel, da je v nezavesti prestal težko bolezen.

»In popolnoma sem bil sam,« si je mislil, »in nikogar ni bilo pri meni, da bi name pazil. Narava je bila moja edina strežnica. Ali — ah — koliko časa je med tem poteklo — in moja oboževana Irena — hitro, hitro, nobenega trenutka ne smem več zamuditi.«

Kmalu je bil na ulici. Zrak ga je posvežil, kajti po dolgih tednih je to jutro prvič pihljaj prijeten vetrič. Slaboten, kakor je bil, je šel le počasi naprej, dokler ni prišel na velik trg, od koder je bilo videti ene glavnih duri Florence ter figova drevesa, ki so rasla pred durmi. Tedaj je prišel od vrat visokorasel romar. Imel je klobuk pomaknjen nazaj, njegov obraz je bil majestetičen, a nekako melanholičen. Ko sta se moža zdaj

srečala — bila sta sama na molčecem, žalostnem trgu, je Adrian naenkrat obstal in presenečen ter dvomeč rekel:

»Ali se mi še vedno blede, ali vidim res Rienzija pred seboj?«

Čuvši to ime, se je romar ustavil. Gledal je dolgo v upadli obraz mladega gospoda in rekel:

»Jaz sem tisti, ki je bil Rienzi. In vi, bleda senca, ki sem jo srečal v tem grobu Italije, vi ste sijajni in ponosni Colonna?«

Z mehkejšim in prijaznejšim glasom je doštavil:

»Ali, mladi prijatelj, kaj kuga še biseru rimskega plemstva ni prizanesla? Pojdite! Jaz, trdi in kruti tiran bom tvoj strežnik; tisti, ki naj bi bil postal moj brat, ima pravico zahtevati, da po bratovsko zanj skrbim.«

Nežno je prijel Adriana čez pas in mladi plemič, ginjen od tolikega sočutja, se je molče naslonil na Rienzijeve prsi.

»Ubogi mladenič,« je začel znova bivši tribun. »Jaz sem vedno ljubil mladino — moj brat je mlad umrl — in vas sem bolj ljubil, kakor vsakega drugega. Kaka nesreča te je pripeljala semkaj?«

»Irena!« je jecljaje odgovoril Adrian.

»Ali je res? Ti si Colonna in spoštuješ tudi tiste, ki so padli? Ta-ista dolžnost je tudi mene pripeljala v to mesto. Od najdaljega juga — čez gore, polne razbojnikov — skozi trdnjave mojih sovražnikov — skozi mesta, kjer so glasniki oznanjevali, da je razpisano darilo na mojo glavo — sem prišel peš in sam semkaj, varen pod zaščito vsegamogočnega. Mladi mož, ti bi moral to nalogo prepustiti človeku, ki ga varujeta nebo in zemlja še za znamenite namene.«

Tribun je to rekel z globokim, iz srca prihajajočim glasom in na obrazu se mu je poznalo, kako je nesreča še povečala njegov fanatizem ter pomnožila njegova sangvinična upanja.

»Ti torej veš, kje je Ireno dobiti?« je vprašal Adrian. »Pojdiva skupaj tja. Ne trati časa z govorjenjem; čas je neprecenljiv in v tem mestu je trenotek dostikrat samo most v večnost.«

»Res je tako,« je pritrdil Rienzi, spomnivši se zopet svojega namena.

»A ne boj se. Sanjalo se mi je, da rešim ta biser mojega rodu.«

»Ali veste, kje jo je dobiti?« je vprašal Adrian nestrpno. »V samostanu prebivajo zdaj vsi drugačni gostje.«

»Ha — ali se mi je sanjalo?«

»Ne govorite zdaj o sanjah. Če pa ne veste nič zanesljivega, ločiva

se takoj in iščiva. Jaz prevzamem to ulico, vi pa ono, a ko zaide solnce, se zopet tukaj dobiva.«

»Prenagljenec,« je rekel tribun jako slovesno. »Ne norčuj se iz pojavov, po katerih govori nebo s svojimi izvoljenci. Ti poslušaj svet svoje človeške razumnosti; jaz sem ponižnejši in sledim roki božje previdnosti, ki beži kakor plamen pred menoj skozi grozno puščavo. Da! Ko zaide solnce, se dobiva tukaj in videla bova, kdo je imel boljšega vodnika. Če so mi sanje razodele resnico, dobim svojo sestro živo, še predno je solnce utonilo za onim gričem, in sicer jo dobim pri eni izmed cerkva, ki so posvečene sv. Marku.«

Rienzi je govoril s tako sveto resnobo, da je Adriana prevzelo upanje, ki je njegov razum ni mogel pripoznati. Videl je oditi Rienzija s ponosnimi koraki in je potem krenil v ulico na desno. Še ni bil prišel do polovice te ulice, ko je čutil, da ga je nekdo prijel za plašč. Obrnil se je in zagledal zakrinkanega pogrebca.

»Bal sem se, da se vam je iskanje posrečilo in da me je kdo drugi pripravil ob moj zaslužek,« je dejal pogravec. »Videl sem, da se niste vrnili v palačo starega kneza. Zdi se mi, da me ne morete razložiti od mojih tovarišev, a jaz sem tisti, ki ste mu naročili, naj poizveduje po . . .«

»Ireni!«

»Da, po Ireni di Gabrini; obljubili ste imenitno plačilo.«

»To dobite.«

»Pojdite z mano.«

Pogrebec je šel naprej in je kmalu dospel do velike hiše. Potrkal je dvakrat na vratarjeva vrata. Stara ženska je previdno odprla.

»Ne bojte se, dobra žena,« je rekel pogrebec. »To je oni mladi gospod, o katerem sem vam govoril. Rekli ste, da imate v palači dve dami, ki sta vse druge stanovnike preživeli. Ena se zove Bianca di Medici — kako se imenuje druga?«

»Irena di Gabrini — rimska dama je — a rekla sem ti že, da je iz strahu pred mrličmi v hiši pred štirimi dnevi šla proč od tod.«

»Res je! Ali je imela signora di Gabrini kaj posebnega na svoji obleki?«

»Da, in tudi to sem ti že povedala; imela je modrobarven, s srebrom pretkan plašč, kakoršne se le redkokdaj vidi.«

»Ali so bile vtakane zvezde, srebrne zveze in v sredi solnce,« je zaklican Adrian.

»Da.«

»Ah — rodbinski grb tribunov. Spominjam se, kako sem hvalil ta plašč, ki ga je imela prvič na sebi — na dan najine zaroke.« Hipoma je

uganil Adrian, zakaj je Irena ta plašč tako skrbno hranila pri sebi — da ji je bil ljub zaradi spominov, ki so ž njim zvezani.

»Drugega ne veste ničesar o teh dveh damah?«

»Ničesar.«

»In to je vse, kar si mogel do-
gnati?« je zavpil Adrian na po-
grebca.

»Potrpite, gospod! Peljati vas moram od dokaza do dokaza, od člana do člana verige, da zaslužim svojo nagrado. Idiva, gospod.«

Pogrebec je peljal Adriana po različnih ulicah in došel do skromnejše hiše, kjer je zopet trikrat potrkal. Na vratih je bil star, polomljen mož, ki je tako izgledal, kakor da ga smrt iz samega zaničevanja še ni pobrala.

»Gospod Astuccio,« je dejal pogrebec, »ne zameri mi — a saj sem ti rekel, da te bom moral enkrat nadlegovati. To je tisti gospod, ki hoče vedeti, kar ne vedeti je časih najbolje — a to meni ni nič mar. Ali je prišla pred tremi dnevi mlada, lepa dama, črnih las in vitke postave v to hišo — in je bilo poznati na njej prva znamenja kuge.«

»Da, in ti veš to sam najbolje in še bolje veš, da je to hišo pred dvema dnevoma zapustila. Hitro je šlo ž njo, hitreje kakor z drugimi.«

»Ali je imela kaj posebnega na sebi?«

»Da, ti nadlegovalec; imela je modrobarven plašč, pretkan s srebrnimi zvezdami.«

»Ali kaj slutiš o njenih prejšnjih razmerah?«

»Ne! Samo to vem, da je mnogo fantazirala o nunskem samostanu Santa Maria de Pazzi, o razbojnikih in o onečaščenju.«

»Ali ste zdaj zadovoljni, gospod?« je vprašal pogrebec in se z izrazom triumfa obrnil do Adriana.

»A ne; izvedi še več, če imaš pogum za to. Ali hočeš še z menoj iti?«

»Razumem te! Pojdi naprej! Pogum? Česa se morem na svetu še bati?«

Pogrebec je šel skozi mestna vrata mrmraje sam pri sebi:

»Le meni je treba kaj naročiti! Moja glava — ta je kaj vredna! Nikdar ne zahtevam, naj se mi verjame na besedo. Na svoje oči naj se vsak prepriča, koliko je vreden moj trud.«

Zunaj mesta je sedelo pred neko kolibo šest pogrebčevih tovarišev; ti strahotni ljudje so imeli pri svojih nogah lopate in krampe.

Adrinov obraz je izražal obupno odločnost. Z nekakim sočutjem je rekel pogrebec:

»Lepi gospod — ali hočeš res svoje oči in svoje srce prepričati?

Kar boš videl, te zna prestrašiti, in kar znaš nalesti, te usmrti — če ti ni, kakor se mi dozdeva, smrt že užgala svojega pečata, na katerem je zapisano: moj si.«

»Ti vran nesreče,« je zaklical Adrian, »kaj ne vidiš, da me je le groza tvojega glasu in tvoje krinke. Pokaži mi njo, ki jo iščem, živo ali mrtvo.«

»Pa vam jo pokažem, kakršno sem jo dobil,« je dejal pogrebec. »Obraz bo že pohabljen, kajti kuga pometa hitro. A pustil sem ji to, po čemer lahko spoznate, da pogrebec ne laže. Tovariši, prinesite plamenice in odprite vrata. Kaj zijate; gospod ima svoje muhe, plača pa dobro.«

Obrnili so se na desno in Adrian je mehanično sledil svojim vodnikom. Pričakoval ga je prizor, čigar grozni nauk stare vsak ponos umrljivega bitja, kakor da je kolo šlo čezenj — prizor groba, v katerega pomaši usoda vse, kar je na zemlji cvetelo, uživalo in se veselilo.

Pogrebci so odprli težka železna vrata in nagnili svoje plamenice ter pozvali Adriana, naj stopi bližje. Postavil se je na rob jame in pogledal vanjo.

Gledal je v veliko, globoko in okroglo jamo, ki je bila podobna jami velikega vodnjaka. Vse naokrog

so bile iz zemlje izkopane dolbine, kjer so v krstah ležale žrtve kuge iz tistega časa, ko pogrebci še niso imeli čez glavo opravkov, ko so še duhovniki spremljali mrliča in so prijatelji še žalovali za umrlimi. A kar je ležalo na dnu, to je vzbujalo grozoto in stud.

Na kupih so ležali — eni goli, drugi v gnijočih, že črnih mrliških oblačilih, zapoznali gostje te jame, ki so umrli, ne da bi se bili izpovedali in ne da bi bili prejeli poslednji blagoslov. Luč plamenic se je združevala s solnčnim svitom in je blesteče in rdeče padala na to gnilobo. Videti je bilo vse vrste razpadanja: to telo je bilo še temnomodre barve, ono vse oteklo, tam je ležala masa že odpadlih udov, od katerih je viselo črno, že vse razcapano meso. Pri mnogih mrličih je bil obraz še skoraj neizpremenjen, med tem ko je bilo ostalo telo že vse razjedeno in so se videle le še kosti: na ostudnem kostenjaku človeški obraz in človeški lasje. Tu je ležalo dete še na materinih prsih, tam ljubimec počez nad truplom nežne svoje ljubimke. Podgane — ki jih je bilo brez števila v tej jami — so se, ko je padla luč mednje, le prestrašile, a prepoditi se niso dale od svojega groznega zaklada — a na tisoče jih je ležalo crknjenih naokrog, ker so

se pri svojem strašnem žretju oku-
žile in zastrupile. Tu notri so po-
grebci s svojim sirovim posmehom
pometali ne le trupla, nego tudi zlata
in dragih kamnov oropane znake in
znamenja nekdanje veljave — zlom-
ljeno žezlo sodnikovo, maršalske
palice in škofovske kape ob stenah
pa so se delale nečiste, črnikaste
gobe — — — —

Toda — kdo naj popiše neizreč-
ne grozote, ki se ne dajo niti misliti,
in ki so vladale v tej palači, kjer je
kralj vseh kraljev sprejemal jetnike,
katere je premagal meč kuge.

A med vsemi temi mnogoštevil-
nimi zborovalci, ki so bili nekda
bogati lepote, ali visokega rodu, ali
krepki v mladosti, ali češčeni v sta-
rosti, ali odlični po hrabrosti ali po
učenosti, duhoviti ali pobožni — je
le eno truplo obračalo nase Adriano-
vo pozornost. Nekoliko v strani od
drugih je ležal nov gost — ženska,
kateri so dolgi črni lasje pokrivali
ramena in prsa. Obraz je bil obrnen
na stran, da bi ga lastna mati ne
spoznala po tem, kar se je videlo —
a zavita je bila ta ženska v oni ne-
srečni plašč, na katerem je bilo vi-
deti, dasi je bil že črn in zamazan,
heraldične zvezde, znamenje tistih,
ki so imeli pravico nositi ime ponos-
nega rimskega tribuna. Nič več ni
Adrian videl — zgrudil se je vznak

in padel pogrebca v roke. Ko se je zavedel, je bil še zunaj florenških vrat, a ležal je na zelenem griču, njegov vodnik pa je držal za uzdo njegovega konja, ki je potrpežljivo pulil travo. Drugi iz tovaršije lopate in krampa so zopet sedeli pred svojo kolibo.

»Torej ste vendar živi! Saj sem si mislil, da vas je samo kužni zrak omamil. Malo jih je, ki ga preneso tako kakor mi. In ker je zdaj vašega iskanja konec in mislim, da boste Florenco zapustili, če vam je namreč ostalo še kaj pameti, sem vam pripeljal vašega konja. Oskrboval sem ga, odkar ste zapustili palačo. Mislil sem, da mi bo vrgel postranski zaslužek. Mladi gospod, zajahajte konja. Smilite se mi, sam ne vem zakaj. Morda ker ste edini, ki se je bolj brigal za druge, kakor sam zase. Upam, da ste zadovoljni in da sem v vaši službi pokazal nekaj pameti — in kakor sem jaz držal svojo obljubo, tako boste vi držali svojo.«

»Prijetelj,« je rekel Adrian. »Tu imaš zlata dovolj, da postaneš bogat. In tu imaš dragocen kamen — trgovci ti bodo povedali, da se bodo knezi trgali, kdo ga bo kupil od tebe. Vzlic svojemu poklicu si pošten, saj bi me bil sicer že davno umoril in oropal. A izkaži mi še eno uslugo.«

»Na dušo moje uboge matere —
izkazal vam jo bom.«

»Vzemi tisto — tisto truplo iz
one strašne jame. Pokopljí je na
mirnem, oddaljenem kraju — da bo
samo. Ali mi to obljubiš — ali pri-
sežeš na to? — Dobro! Zdravstvuj
Italija. Če me ta udarec ne ugonobi
— naj umrjem, kakor je primerno
moji časti in mojemu obupanju — na
bojnem polju — ko bodo pele trombe
in vihrale zastave — v borbi s hra-
brim častivrednim nasprotnikom.
Razen viteške smrti si v tem življe-
nju ničesar več ne želim.

□ □

Sedmi del.

Ječa.

I.

Avignon. — Dva paža. — Tuja lepota.

Od zadnjih dogodkov je minulo pet let. Papeški dvor je bil še vedno v Avignonu. V ta mirni kraj so nasledniki svetega Petra zanesli razkošje, sijaj in izpridenost Rima. Varni pred goljufijami in nasilnostmi mogočnega in barbarskega plemstva, so se dvorjani sv. stolice udali veselju. Njihov mir je bil posvečen uživanju. V Avignonu je živela najveselejša in najbolj mesenosti udana družba tistega časa. Papež Klemen VI. je ljubil sijaj in je pofinil uživanje, a Petrarcov duh je vse bolj prodiral skozi strankarske spletke in orgije mesene razuzdanosti.

Klemenu je sledil papež Inocencij VI. Naj je bil tudi sam v vedah skromno izobražen, vendar je cenil znanje in duhovitost in to je povzročilo, da je dobilo hrepenenje po užiti-

vanju nekoliko prijaznejši značaj. Izpridenost, ki je vladala v celém mestu, je bila preveč ukoreninjena, da bi se bila umaknila vzgledu papeža, ki je preprosto in vzorno spodobno živel. Dasi je bil politiki Francije ravno tako pokoren, kakor njegov prednik, je bil vendar mož odločne volje in velike častihlepnosti. Koristi cerkve so mu bile zelo pri srcu in napravil si je načrt, kako obnoviti in utrditi že zelo podkopano gospodarstvo cerkve v Italiji. Tirane posamičnih držav je smatral za tiste, ki so njegovim cerkvenim prizadevanjem najbolj na potu.

V tem času se je pojavila v Avignonu dama izredne, brezprimerne lepote. Prišla je bila z majhnim, toda izbranim spremstvom iz Florence, a se je izdajala za Neapolitanko, za vdovo nekega plemiča, ki je pripadal sijajnemu dvoru nesrečne kraljice Ivane. Imenovala se je Cesarini. V mestu, kjer je celo v gradu kristijanstva vladala Venera, kjer je bila ljubezen za vsakega poglavitno življenjsko opravilo in je lepota toliko pomenila kakor moč, je bilo dovolj, da se je gospa Cesarini le enkrat javno pokazala in že je videla polovico vseh plemičev in vitezov pred svojimi nogami. Njene služabnice so bile obsipane z darili in pišmenci in vsako noč je bilo pod njeni-

mi okni slišati otožne serenade. Z
vnemo se je udala kratkočasnim za-
bavam in vse je občudovalo njene
čare. Dasi ni nikogar odgnala s tem-
nimi pogledi, se vendar ni mogel nih-
če ponašati, da ga kako odlikuje.
Njen dobri glas je bil neomadeže-
van; a če je kdaj kakemu posamez-
niku izmed mnogoštevilnih njenih če-
stilcev kaj dovolila, jo je pri tem goto-
vo čestihlepje bolj vodilo, kot ljube-
zen. Giles, na papeškem dvoru vsega-
mogočni, bojeviti kardinal Albornož
je slutil, da pride ura njegove zmage.
Bilo je poldne. V predsobi lepe
gospe sta čakala dva čedna, bogato
oblečena paža.

»Na mojo vero,« je rekel eden
pažev in vrgel v stran kocke, s
katerimi si je doslej s svojim tovari-
šem preganjal čas, »to je duhomor-
no opravilo in je nama vzelo najbolj-
ši del dneva. Naša dama se je zelo
zamudila.«

»Jaz sem oblekel svoj novi bar-
žunasti plašč,« je rekel tovariš in je
ogledoval samega sebe.

»Molči, Giacomo!« je odgovoril
kamerad in je zazeval. »Ne kaži ven-
der svoje nečimernosti. Mene zani-
ma, kaj se zunaj godi. Ali je njegovo
svetost papeža že pamet srečala?«

»Pamet srečala — kaj, ali si
zbaznel?« je vprašal Giacomo plaš-
no in presenečen.

»Lahko se tako reče, če papež ne pojmi, da je že čas odložiti klobuk in krinko. Če je kardinal vzdržljiv — je papež razuzdan, pravi, kakor veš, star pregovor. Nekaj mora biti v možganih tega dobrega papeža zmešanega, ker živi kakor samotar.«

»O, razumem te! Ali, njega svetost ima dosti namestnikov. Škofje — Bog jih blagoslovi! — že skrbe, da ženske ne pozabijo, čemu so na svetu in eminenca Albornož potrjuje slabo. tvoj pregovor o vzdržljivih kardinalih.«

»To je resnica, toda Giles Albornož je vojak — kardinal je le v cerkvi, zunaj cerkve je vojak.«

»Kaj misliš, Angelo, ali zavzame novo trdnjavo?«

»Ta trdnjava je ženska. Toda...«

»No?!«

»Meni se zdi, da je ta gospa kraj vse svoje lepote bolj ustvarjena za gospodstvo, kakor za ljubezen. V Albornožu vidi samo kneza, ne zaljubljenca. In kako hodi; kakor bi zaničevala še zlate prostirače.«

»Slušaj!« je vzkliknil Giacomo in je planil k oknu. »Ali slišiš konjsko peketanje. Ha — lep spreved je to!«

»Vračajo se z lova s sokoli,« je menil Angelo in je zamišljen ogledoval kavalkado, ki se je pomikala po ozki ulici. »Peresa na klobukih se pripogibajo — konji poskakujejo —

glej, kako se tisti lepi kavalir stiska k oni dami.«

»Njegov plašč je take barve, kakor moj,« je zavzdihnil Giacomo.

Odlični sprevod se je počasi pomikal dalje in zavil v drugo ulico, da se je smejanje in peketanje vse slabije slišalo. Paža sta pozorno gledala za njim in ko je izginil, so obviseli njiju pogledi na temnem masivnem stolpu, zgrajenem po načinu, ki je bil navaden v enajstem stoletju. Solnce je mračno obsevalo veliko in grdo površino tega stolpa, na katerem so strelnim linam podobne odprtine nadomestovale okna. Med tem stolpom in njegovo veselo prijazno okolico je bilo največje nasprotje, ki sta je zapazila tudi oba mladeniča. Umaknila sta se od okna in pogledala drug drugega.

»Vem, kaj zdaj misliš, Giacomo,« je rekel Angelo, lepši in starejši med njima. »Ti si misliš, da je stanovanje v onem stolpu kaj žalostno.«

»Hvaležen sem moji zvezdi, da nisem imeniten, da bi kdaj potreboval tako kletko,« je menil Giacomo.

»In vender«, je dejal Angelo, »je v tem stolpu človek, ki ni višjega rodu, kakor sva midva.«

»Povej mi kaj o tem čudnem človeku,« je zaželel Giacomo in se vsedel. »Ti si Rimljan in gotovo kaj veš o njem.«

»Gotovo,« je ponosno potrdil Angelo. »Rimljan sem in ne bil bi vreden, da sem se rodil, ko bi ne vedel, kako čast zasluži ime Cola di Rienzi.«

»A tvoji rojaki v Rimu so ga skoro kamnjali — se mi zdi,« je mrmral Giacomo. »Izkazovali so mu čast bolj z brcami kakor z denarjem. Ali veš, če je res, da je bil Rienzi v Pragi pri cesarju in mu je prorokoval: da bodo prejšnji papež in vsi kardinali umorjeni, da bo izvoljen za novega papeža Italijan, ki bo kronal cesarja kot kneza sicilskega, kalabrijskega in apulskega z zlato krono, samega sebe pa kot kralja rimskega s srebrno krono . . .«

»Molči, molči,« je nepotrpežljivo vzkliknil Angelo. »Poslušaj me in izvedel boš, kaj se je zgodilo. Ko je tribun zadnjikrat zapustil Rim — saj veš, da se je še po svojem padcu preoblečen udeležil slavnosti svetega leta v Rimu — tribun je bil in tribun bo zopet — je popotoval kot romar čez gore in skozi gozde, ponoči in podnevi, izpostavljen dežju in viharjem, prebivajoč samo v brlogih — on, razvajeni otrok luksusa — notri na Češko. Tam je nekemu Florentincu, živečemu v Pragi, razodel, kdo da je in je z njegovo pomočjo dosegel avdijenco pri cesarju Karolu.«

»Pameten mož — ta cesar,« se je oglasil Giacomo. »Štedljiv je kakor skopuh. Svoje zmage si kupuje in lavorike zbira na trgu — tako mi je pravil moj brat, ki je služil pod njim.«

»To je vse res. Slišal sem pa tudi, da ima rad učenjake in knjige, da je moder in zmeren in tudi v Italiji upajo mnogo od njega. Torej: Rienzi je prišel pred cesarja. Vedi, veliki knez, mu je rekel, da sem jaz tisti Rienzi, ki ga je Bog pooblastil, da vlada Rim v miru, v pravičnosti in v svobodi. Ugnal sem plemstvo, pokončal pokvarjenost in popravil postave. Mogočniki so me preganjali — ponos in zavist sta me izgnali iz moje države. Tako visoko, kakor vi stojite, sem jaz padel. Tudi jaz sem vihtel žezlo in bi bil lahko nosil krono. Izvedite tudi, da sem nezakonski naslednik vašega rodu; moj oče je bil sin vašega strica Henrika VII. Kri tevtonskih cesarjev se pretaka po mojih žilah, navzlic uboštvu mojih prejšnjih razmer in navzlic temu, da je bilo moje prejšnje ime skromno. Od vas, o kralj, zahtevam varstva in pravico.«

»Govoril je drzno — tako govorita le dva, ki sta enako visoka. Ti si gotovo pretiraval.«

»Čisto nič. Cesarjev pisar je vse zapisal in vsak Rimljan, ki je enkrat

slišal te besede, jih zna na pamet. Svoj čas je bil vsak Rimljan ravnovreden kraljem in braneč svoje dostojanstvo je Rienzi varoval naše.«

Giacomo je poznal slabost svojega prijatelja in se je pametno ogibal prepirom. V svojem srcu pa je mislil, da so Rimljani ničvredno ljudstvo nemirnih strahopetcev in da slabšega ni v celi Italiji. Nekoliko nestrpno je rekel:

»Torej — nadaljuj. Ali ga je cesar segnal?«

»Nikakor ne! Cesar se je čudil njegovemu nastopu in njegovi duhovitosti in mu je milostno izkazal gostoljubnost. Rienzi je ostal nekaj časa v Pragi in vsi učenjaki so občudovali njegovo govorniško zmožnost.«

»A če so ga v Pragi tako obšipali s častmi — kako je pa prišel potem kot jetnik v Avignon?«

»Giacomo« je zamišljen rekel Angelo, »na svetu so ljudje, ki jih malokdaj pojмимо in nikdar popolnoma ne spoznamo. Opazil sem, da imajo taki možje izredno zaupanje v svojo srečo in v plemenitost svoje duše. Zanašajoč se na take ideale se poženejo z nečuveno smelostjo v največje nevarnosti in se potem ali povzpnejo v višave ali pa padejo v brezno. Tak je tudi Rienzi. Naveličan praznih vljudnosti in sit igrati pedanta, je on, ki je prej nastopal kot

knez, zapustil cesarski dvor — eni trde, da prostovoljno, drugi poročajo, da ga je cesar izročil papeževemu legatu — in šel brez orožja in brez denarja naenkrat v Avignon.«

»To je bila prava blaznost«.

»In vendar morda edino, kar je mogel v svojih razmerah storiti,« je pripomnil Angelo. »Papežev legat ga je izobčil, še predno se je podrl njegov prestol, drugič, ko je bil odsoten iz Rima. Obtožen je bil krivoverstva in prokletje je ležalo še vedno na njem. Potrebno je bilo, da se opraviči. A kako je bilo to mogoče ubogemu pregnancu? Noben mogočen prijatelj se ni zavzel za prijatelja ljudstva. Noben dvorjan ni pomagal možu, ki je bil plemstvu stopil na tilnik. Njegov duh je bil njegov edini prijatelj; samo nanj se je smel zanašati. Prišel je v Avignon, da bi ovrigel proti njemu izrečene obdolžitve in brez dvoma upa, da bo njegovemu osvobojenju sledilo zopetno ustoličenje na tribunski prestol. Sicer je pa znano, kako močno so pritiskali na cesarja, naj ga izroči papežu. Izbrati mu je bilo le, ali naj gre v Avignon svobodno ali v verigah, kot zločinec ali kot Rimljan. Odločil se je za poslednje. V vsakem mestu, v vsaki vasi, kjer se je prikazal, je ljudstvo skupaj drvelo. Ime velikega tribuna je bilo češčeno po vsi Italiji.

Prosili so ga, naj se ne izpostavi nevarnosti, rotili so ga, naj se ohrani deželi, ki jo je hotel rešiti. Tribunov odgovor je bil: Grem, da se opravičim in da bom triumfiral. V mestih so mu izkazovali velike časti in povedalo se mi je, da še noben knez in noben poslanik ni prišel s takim spremstvom v Avignon, kakor Cola di Rienzi.«

»In po prihodu?«

»Zaprosil je za avdijenco, da ovrže proti njemu izrečene obtožbe. Vrgel je ponosnim kardinalom, ki so ga izobčili, rokovico pred noge. Zahteval je, naj se uvede preiskava.«

»In kaj je rekel papež?«

»Z besedami — ničesar. Njegov odgovor je bil — tisti stolp.«

»Neuljuden odgovor.«

»A bila so na svetu že daljša popta, kakor je pot iz ječe do papeža in moža, kakršen je Rienzi, ni ustvaril Bog za ječo in za verige.«

Ko je Angelo to rekel — na ves glas in z vso navdušenostjo, ki jo je slava padlega tribuna vžgala v rimski mladini — je za seboj zaslišal vzdihljaj. Prestrašen se je obrnil. Na vratih, vodečih v sobo gospe Cesarini, je stala krasna dama. Bila je bogato oblečena, toda zlato in dragi kamni so bili medli v primeri s sijajem njenih črnih oči. Ko je tako stala na vratih vzravnan, se je zdelo,

da je njeno čelo, kakor vstvarjeno za kraljevsko krono in da je v popolnosti svoje lepote pravi ideal junakinje in kraljice.

»Ne zamerite, gospa,« je jecel Angelo, »govoril sem preglasno in vas motil; a jaz sem Rimljan in govoril sem o«

»Rienzi,« ga je prekinila dama, »ki lahko razburi rimsko srce. Nič se ne opravičuj; s tvojih pleničnih ustnic bi se to slabo glasilo. Ah, če . . .«

Gospa je naenkrat vtihnila, potem je novič vzdihnila ter s premenjenim resnim glasom nadaljevala.

»Če nakloni usoda Rienzi,« zopet njegovo prejšnjo srečo, naj izve, kako o njem misliš.«

»Če vi gospa, ki ste iz Neapolja,« je odgovoril Angelo s pomembnim poudarkom, »o padlem izgnancu tako govorite, kaj moram čutiti šele jaz, ki sem ga priznaval kot državnega poglavarja.«

»Rienzi ne pripade le Rimu . . . ne le Italiji — nego vsemu svetu,« je odgovorila gospa. »A ti, Angelo, ki si se osmelil o padlem izgnancu tako govoriti, si s tem pokazal, s kako zvestobo znaš služiti tistim, ki so tako srečni, da so te pridobili.«

Gospa je dolgo in pozorno gledala paža s pogledi, ki so bili vajeni spoznavati dušo na obrazu.

»Možje so mnogokrat varani,« je rekla žalostno, a vendar z majhnim smehljajem, »ženske pa redkokdaj in še to samo v ljubezni. Želela bi, da bi Rim imel več tebi podobnih mož. Toda dovolj! Poslušaj! Ali ni to glas konjskih kopit, ki se čuje z dvorišča?«

»Madama,« je rekel Giacomo in je gracijozno vrgel svoj plašč čez ramo, »vidim služabnike njegove eminence kardinala Albornosa. Sam kardinal je tu!«

»Dobro,« je rekla gospa z jasnimi očmi. »Pričakovala sem ga!«

Odšla je pri vratih, pri katerih je bila prej presenetila svoja paža.

II.

Značaj bojevitega mašnika. — Razgovor. — Spletke in protispletke na dvorih.

Kardinal Giles (Egidij) Albornoz je bil eden najzanimivejših mož tiste, velikih umov bogate dobe. Ponašal se je, da je iz rodu aragonske in leonske kraljevske hiše. Vstopil je zgodaj v mašniški stan in postal še kot mladenič nadškof v Toledu. A ta mirna, dasi sijajna stopnja ni zado- stovala njegovi častihlepnosti. S častmi cerkve, če to niso bile časti vojskujoče se cerkve, se ni mogel

zadovoljiti. V vojni proti Mavrom se ni noben Španec bolj odlikoval, kakor on in kastilski kralj Alfonzo XI. si je vtepel v glavo, da mu mora ta bojeviti mašnik podeliti viteško čast. Po smrti kralja Alfonza je šel Albornoz v Avignon in papež Klemen VI. mu je podelil kardinalski klobuk. Tudi pri papežu Inocenciju je bil zelo v milosti in že se je govorilo, da se pripravlja armada, ki ji bo zapovedoval Albornoz in ki naj različne papeževe dežele iztrga tiranom, ki so se jih polastili. Pogumen, podjeten, ostroumen in hladnosrčen, združujoč viteško hrabrost s farško prekanjenostjo, tak je bil kardinal Giles Albornoz po svojem značaju.

Pustivši svoje spremljevalce v predsobi je šel Albornoz v sobo gospe Cesarini. Bil je mož srednje velikosti; njegova temna španska polt je vsled vednega razmišljanja o častihlepnih nakanah postala bledorumen; čelo njegovo je bilo močno nagubano, dasi še ni prekoračil dobe cveta; napravil bi bil vtisk, da se bliža starosti, če bi ne bili proti temu pričali prožnost njegovega telesa, krepki njegovi koraki in blesk njegovih oči, ki so vsled mnovega dušnega napora zadobile pač izraz miru, niso pač izgubile mladostnega sijaja.

»Lepa gospa,« je dejal kardinal in se je nagnil nad roko gospe Cesarini z gracijo, ki je bila bolj knežja, kakor duhovniška, »ukazi njegove svetosti so me zadržali čez čas, ki ste ga določili za sprejetje izraza mojega občudovanja. Ali moje srce je bilo vender pri vas.«

Gospa je rahlo umaknila svojo roko in je rekla:

»Čas kardinala Albornosa je vsled dolžnosti, ki jih ima do svojega stanu in do svoje slave tako dragocen, da bi bilo izdajstvo, če bi kardinalovo pozornost kdo obračal na manj plemenite stvari.«

»Ah, milostiva gospa,« je odgovoril kardinal, »nikdar ni imelo moje častihlepje plemenitejšega cilja, kakor v tem trenutku. Ležati pred vašimi nogami bi bilo zame ponosnejša sreča, nego sedeti na prestolu svetega Petra.«

Gospa je za trenotek zardela, a menda ravno tako iz nevolje, kakor iz nečimernosti, potem pa močno prebledela. Nekaj časa je molčala. Predno je odgovorila, je svoje velike ponosne oči uprla v zaljubljenega Španjca in je na to rekla:

»Gospod kardinal — jaz se ne delam, kakor da bi vaših besedi ne razumela. Tudi jih ne smatram za navadno galanterijo. Nečimerna sem toliko, da verjamem, kar si vi

domišljujete, da ste namreč v mene zaljubljeni.«

»To, da si jaz samo domišljujem?« je vprašal kardinal.

»Poslušajte,« je nadaljevala gospa. »Tista, ki jo kardinal Albornoz počasti s svojo ljubeznijo, ima pravico zahtevati dokaze za to ljubezen. Katera moč na papeževem dvoru je njegovi enaka? Prosim vas, porabite jo v mojo korist.«

»Govorite, milostiva. Ali so barbarji v tem brezpostavnem času zavzeli vaša posestva? Ali se je kdo drznil, vas razžaliti? Ali želite kake naslove ali kako deželo. Moja moč je vaš suženj!«

»Ne, kardinal! Za žensko, za Italijanko, je nekaj še več vredno kakor bogastvo in visoko stališče — to je maščevanje.«

Kardinal se je nehoté zganil, uzrši plamteči pogled, ki je bil nanj uprt; a duh njenih besedi je zadel ob sorodno struno v njegovi duši.

»Iz vaših besed,« je dejal, »se spozna, da ste visokega rodu. Maščevanje je slast visokorodnih ljudi. Sužnji in kmetje naj odpuščajo žaljenja. Govorite, milostiva gospa.«

»Ali ste že slišali najnovejše novice iz Rima?« je vprašala gospa.

»Gotovo,« je dejal kardinal nekoliko presenečen. »Slabi državniki bi bili, če bi ne vedeli, kaj se godi v

glavnem mestu papeških dežel. Moje srce žaluje zaradi tega nesrečnega mesta. A zakaj me izprašujete o Rimu? Vi ste vender — —«

»Rimljanka! Vedite gospod, da se nisem brez vzroka izdala za Neapolitanko. Vaši molčečnosti zaupam svojo tajnost — jaz sem iz Rima. Povejte mi, kako je zdaj v Rimu!«

»Lepotica moja,« je menil kardinal, »jaz bi bil pač moral spoznati, da to čelo in to dostojanstvo ni doma v močvirnati Kampanji. Moj razum bi mi bil moral reči, da ste iz mesta, ki vlada nad svetom. Razmere v Rimu so kmalu popisane. Znano vam je, da je po padcu zmožnega, a prešernega Rienzija hotel Pepin grof Minorbino Rim izdati Montrealu — a ni bil za to niti dovolj močan, niti dovolj pameten. Baroni so ga pregnali, kakor so pregnali Rienzija. Čez nekaj časa je bil nov demagog, Ivan Cerroni ustoličen na Kapitolu. Ta je barone še enkrat pregnal, a nastali so novi prevrati in baroni so bili poklicani nazaj. Rienzijev slabotni naslednik je klical ljudstvo pod orožje, a klical je zaman. V strahu in v obupanju se je odpovedal svoji oblasti in je prepustil mesto za plen neskončnim prepirom Orsinijev, Colonnov in Savellijev.«

»To vem že davno; a ko je prišla njega svetost na prestol Klemenca VI. . . .«

»Tedaj se je začel obžalovanja vredni del teh dogodkov,« je rekel Albornož in njegovo rumeno čelo se mu je zmračilo. »Dogovorno s papežem sta bila izvoljena dva senatorja.«

»Kako se imenujeta?«

»Eden je Bertoldo Orsini, drugi je iz hiše Colonna. A za malo tednov so visoke cene živil razdražile lopovske želodce drhali; ta se je dvignila, je kričala, se je oborožila in napadla Kapitol.«

»Dobro, dobro,« je zaklicala gospa in sklenila roki; vse na njej je kazalo, kako jo zanimajo te novice.

»Colonna je utekel smrti samo, ker se je preoblekel v sramotno obleko; Bertoldo Orsini je bil kamenjan.«

»Kamenjan! Eden je torej padel!«

»Da, milostiva! Eden iz velike rodovine, čije najbrezpomembnejša kaplica krvi je več vredna, kakor celo morje tiste tekočine, ki kroži po plebejskih žilah. Zdaj vladajo v Rimu nemir, nered in brezpravnost. Medsobotni boji plemstva podkopavajo mestne temelje; knezi in ljudstvo, naveličani vednih poskusov postaviti na krmilo kako vlado, imajo zdaj za vladarja le strah pred mečem. Take, lepa gospa, so zdaj razmere v Rimu. Ne vzdihujte; zdaj

razmišljujemo, kako bi tem razmeram naredili konec. Nerednosti hočemo uničiti, in jaz, gospa, bom morda tisto srečno orožje, ki naj obnovi mir v vašem rodnem mestu.«

»Mir se da v Rimu obnoviti samo na en način — če se da oblast zopet Rienziju.«

Kardinal se je zganil in je rekel:

»Sem - li prav slišal? Ali niste plemenitega rodu? Ali morete želeti, da pride plebejec kvišku? Ali niste prej govorili o maščevanju in prosite zdaj za milost?«

»Gospod kardinal,« je rekla lepa tujka resno, »jaz ne prosim za milost. Taka beseda ne pristaja ustnam, ki zahtevajo pravičnosti. Plemenitega rodu sem, da; iz starodavne rodovine sem, ki izhaja od starorimskih patricijev in so v primeri z njo aragonski kralji kaj mladega rodu. A jaz nisem hotela s tem žaliti vas, eminenca; vaša imenitnost ne izvira iz rodovnikov in nagrobnih kamnov, marveč je vaše lastno delo. Če bi vi, gospod, hoteli biti pravični, bi priznali, da ste ponosni samo na lavorike, ki ste si jih sami pridobili, in da se v srcu posmehujete domišljavim bedakom, ki se, ponašajo s trohnelimi zaslugami mrličev.«

»Muza — prerokinja — povedali ste resnico,« je vzkliknil ponosni kardinal s posebno vnemo. »In vaš

glas je kakor glas slave, o kateri sem sanjal v mladosti. Govorite, govorite dalje.«

»Podoben vašemu ponosu,« je nadaljevala dama, »je utemeljeni ponos Rienzijev. Ponosen je, da si je svojo slavo sam ustvaril. Taki možje, kakršni so bili rimski tribuni, so ustanovitelji plemenitih rodov. Toda dovolj o tem. Jaz sem res iz plemenite rodovine, a kakor mnoge druge, tako so Orsiniji in Colonna tudi mojo rodovino potlačili in zlomili. Tem se hočem maščevati. A jaz nisem samo Italijanka — jaz sem Rimljanka in pretakam krvave solze zaradi nesreče mojega rodnega mesta. Žalujem, gospod, da vi, ki ste tujec, dasi znamenit in odličen, tugujete nad Rimom, čigar srečo bi tako rada obnovila.«

»Toda — Rienzi bi obnovil le svojo lastno srečo.«

»Ne, gospod kardinal, ne! Nečimern, častihlepen, ponosen, to je, to so vse velike duše, a nikdar ni imel želje, ki bi bila v nasprotju s srečo Rima. Pustite torej na stran vsako misel o njegovih koristih — o teh ne govorim. Vi želite obnoviti papeško oblast nad Rimom. Vaši senatorji tega niso mogli doseči, demagogi so to zaman poskušali. Edino Rienzi je v stanu to storiti; edino on zna krotiti divje strasti baronov, edino on je

zmožen vladati drhal, ki je tako zelo premenljiva v svojih čustvih, dajte Rienziju svobodo, dajte mu njegovo prejšnjo oblast, z Rienzijem dobi pa-pež Rim.«

Nekaj trenutkov ni dal kardinal nobenega odgovora. Kakor bi sanjal, tako je sedel in se ni ganil. Morda je na tihem uvideval, da mu svetuje tu-ja dama pametno politiko, a očitno tega ni hotel priznati. Končno je po-ložil roko na prsi in rekel s prisilje-nim smehljajem:

»Ne zamerite, madama! Ko se baviva s politiko, ne pozabiva, da sem vaš čestilec. Vaši nasveti so morda bistroumni, a čemu polagate nanje tako važnost. Od kod to izred-no sočustvovanje z Rienzijem? Če pridobi z njegovim osvobojenjem cerkev zaveznika — kje je gotovost, da ne dobi Giles Albornes z njim — tekmeca?«

»Gospod,« je rekla dama, »vi ste moj častilec, a vaša znamenitost mi ne dela izkušnjav in vaše zlato me ne more kupiti. Če me ljubite, po-tem imam pravico zahtevati, da mi služite, naj porabljam vašo veljavo za kar hočem — tako vелеvajo viteške postave. Če se kdaj udam kake-mu ljubimcu, mora biti to mož, ki vrne moji domovini svojega rojaka, svojega rešitelja.«

»Lepa domoljubkinja,« je odgovoril kardinal: »Vaše besede podžigajo moja upanja, pa brzdajo mojo častihlepje. Rad bi namreč imel, da mi podari ljubezen tisti zaklad, po katerem hrepenim, ne usluge. A slušajte, prelestna dama! Vi precenjujete mojo moč — jaz ne morem Rienzi-ja osvoboditi. Obdolžen je puntarstva in kot krivoverec izobčen. Njegovo osvobojenje je odvisno samo od njega.«

»Ali zamorete provzročiti preiskavo?«

»Morda, milostiva.«

»To bi pomenilo njegovo osvobojenje! Ali mu morete izposlovati avdijenco pri papežu?«

»Brez dvoma.«

»To bi pomenilo, da postane zopet tribun. To je vse, kar zahtevam!«

»Potem, krasna Rimljanka, je na meni, da izrečem svoje prošnje,« je s prekipevajočo strastjo vzkliknil kardinal, je pokleknil in prijel damo za roko. Ponosna dama se je za trenotek zavedla, da je ženska; zardela je in zadrhtela, a ne vsled slabosti ali ljubezenskega hrepenenja, nego vsled strahu in sramežljivosti. Ne da bi se kaj vpirala, je prepustila kardinalu svojo roko, da jo je poljuboval...

»Ves navdušen — ne dvomim da dosežem uspeh« je vzkliknil kardi-

nal, ko je končno vstal. »Jutri se vam zopet poklonim.«

Pritisnil je njeno roko na svoje srce — dama tega ni čutila. Zavzdihnil je za slovo — dama tega ni slišala. Obotavljajoč se, jo je dolgo gledal in potem počasi odšel. A trajalo je še več hipov, predno je dama prišla prav k sebi in spoznala, da je sama v sobi.

»Sama sem,« je rekla polglasno, a z ljutim poudarkom. »Sama! Ah, česa sem se lotila — kaj sem govorila! Nezvesta njemu — četudi samo v mislih. O, nikdar, nikdar! Jaz naj bi mu bila nezvesta, ki sem uživala poljube njegovih svetih ustnic in spala na njegovem kraljevskem srcu — sveta bogorodica, čuvaj me in daj mi moči.«

Jokaje je padla na kolena in se za nekaj časa zatopila v molitev. Potem je vstala — pomirjena, toda smrtnobleda, odprla okno in se naslonila nanje. Večerni zrak je ohladil njeno razburjenost. Temno in mogočno se je dvigal pred njenimi pogledi mogočni stolp, v katerem je tropel Rienzi kot jetnik in zločinec. Dolgo je gledala stolp, potem je vzela iz svojega krila majhno ostro bodalo.

»Rešiti ga hočem njegovi slavi, mene pa bo to bodalo rešilo onečاشčenja.«

III.

**Sveti možje — oštroumna posveto-
vanja — pravični sklepi — in vse iz
umazanih nagibov.**

Naj je bil bojeviti španski kardinal še tako zaljubljen v lepoto in v duhovitost gospe Cesarini, vendar ni bila njegova največja strast ljubezen, marveč častihlepnost, ki je hrepenela po uresničenju njegovih življenjskih ciljev. Zapustivši gospo, je razmišljeval o njeni želji, naj pride rimski tribun zopet do oblasti in njegov izkušeni ostri razum je hitro spoznal vse ugodnosti, ki bi jih moglo to imeti za njegove lastne koristi. Izvedeli smo že, da je novi papež nameraval poskus, pridobiti si zopet papeške dežele. V ta namen je bila že pripravljena oborožena sila in kardinal je bil že skrivaj imenovan za njenega poveljnika. A ta sila nikakor ni zadostovala. Albornoz je upal, da mu na potu skozi italijanske države moralična moč papeževega podjetja pridobi novih rekrutov. Čudovito povzdignjenje Rienzija je bilo v vseh svobodnih delih Italije obudilo velikansko navdušenje, katero je še razvnela Petrarцова vplivna zgornost. Tak tovariš, kakor Rienzi, bi bil za kardinalov tabor velika privlačna sila in bi mu pridobil mnogo

podjetne mladine. Prišedši do Rima, bi kardinal že sam spoznal, če kaže Rienzija zopet ustoličiti kot papeževa pooblaščenca. Dotlej pa bi se mogel vpliv tega Rimljana dobro izrabit, da se ž njim prestraši uporno plemstvo in pomiri svojeglavno ljudstvo. Na drugi strani je prekanjeni kardinal uvideval, da ne bo nič dobrega nastalo iz tega, da leži Rienzi v ječi. Sočutje ž njim je postalo vsak mesec večje in splošnejše. Polovica vseh src republikanske Italije se je obračala proti Rienzijevi samotni ječi. Književnost je svojo novo, hipoma nastalo in vsled tega nerazumno veljavo vrgla za Rienzija na tehtnico in na papeža, ki se Rienzija ni upal soditi, se je osredotočalo vse sovražstvo, češ, da je Rienzijev ječar.

»Pri ljudstvu priljubljen jetnik, je najnevarnejši gost,« je sam sebi rekel bistrourni kardinal. »Dajte mu zopet oblast, da vam služi, ali pa ga kot sovražnika uničite. V tem slučaju je mogoče le dvoje: ali osvoboje-nje — ali pa bodalo.«

Pri teh razmišljanjih je v macchiavelizmu svojega časa vrlo izvežbani spretni računar glede sebe strogo razločeval med zaljubljen-cem in med državnikom.

Začel je zdaj to stvar razmotrivati s stališča ljubimca in obšle so ga neprijetne slutnje, ker se je njegova

izvoljenka s tako čudovito vnemo zavzemala za Rienzija. Rad bi bil to pripisal fantastičnemu rodoljubju gospe Cesarini, ali njeni želji po maščevanju, kajti v njenem resnem in ponosnem značaju je bilo mnogo takega, kar je potrjalo tako mnenje, a vendar ni mogel zadušiti ljubosumnega domnevanja, da izvira zavzetost gospe Cesarini za Rienzija iz drugega, tajnega, njemu neprijetnega nagiba. To je peklo njegovo nečimernost in je vznemirjalo njegovo ljubezen.

»Bodi kakorkoli,« si je naposled rekel. »Lahko bom porabil proti njej njeno lastno orožje. Lahko provzročim, da bo Rienzi osvobojen in potem zahtevam svoje plačilo. Če plačila ne dobim, pa more moja roka, ki je ječo odklenila, skovati novo verigo. Njena plašna skrbnost jo je vrgla v mojo oblast.«

Še se je kardinal v svoji palači bavil s takimi mislimi, ko je bil nenadoma poklican k papežu.

Papeška palača ni bila več tako krasna in razkošna, kakor za časa papeža Klemenca VI. Sarkastični kardinal se je na tihem posmehoval žalostni tihoti, ki je vladala v papeževih predsobah.

»Ta ubogi Limuzinec misli, da daje dober izgled, doseza pa samo to, da ga zatemnjuje najubožnejši

škof. Sam se ponižuje in misli, da je samoponiževanje nalezljivo!«

Njega svetost papež je sedel za prav malo, preprosto mizo, obloženo s papirji, in si je z rokama zakrival obraz. Soba je bila skromno opremljena; v malem kotu blizu okna je stal križ od slonove kosti, pod njo človeška lobanja in dvoje prekrižanih človeških kosti. Na tleh je ležal zemljevid papeških dežel, na katerem so bile zlasti trdnjave posebno vidno zaznamenovane. Ko je bil kardinalov prihod oglašen, je papež dvignil glavo in pokazal svoj preprosti, nekam prikupni obraz.

»Sin moj,« je rekel s prijazno vljudnostjo na ponižni pozdrav ponosnega Španca, »ti si po najinem dolgem pogovoru danes zjutraj pač težko mislil, da bom vsled novih skrbi tako kmalu spet potreboval tvoje nasvete. Pač res: trnjev venec pod trojno krono bode hudo in marsikdaj me obide hrepenenje po prijetnem miru v moji nekdanji učilnici v Tuluzu. Moj poklic mi provzroča mnogo dela in težav.«

»Bog ublaži veter, če je ovca ostrižena,« je s pobožnim sočutjem odgovoril kardinal.

Papež Inocencij je komaj skril svoj smehlaj, ko je rekel:

»Ovca, ki nosi križ, mora imeti levovo moč. Odkar sva se ločila, sin

moj, sem dobil slaba sporočila. Naši poizvedovalci so se vrnili iz Kampagne — pagani divjajo strahovito — moč, ki jo je imel Ivan di Vico je silno narasla — in najstrašnejši srečolovec cele Evrope se je postavil pod njegovo zastavo.«

»Ali govori vaša svetost o Fra Morealu, vitezu sv. Ivana,« je prestrašen vprašal kardinal.

»O nikomur drugem,« je odgovoril papež. »Jaz se bojim silne častihlepnosti tega divjega okrutneža.«

»Vaša svetost ima vzroke se gati,« je suho rekel kardinal.

»Nekaj njegovih pisem je padlo služabnikom cerkve v roke; tu so — čitaj jih, moj sin.«

Albornoz je vzel pisma in jih je pazljivo prečital. Potem jih je položil na mizo in se je molče zatopil v svoje misli.

»Kaj razmišljuješ, moj sin?« je naposled vprašal nepotrpežljivi papež nejevoljno.

»Mislim, da zna vaša svetost spričo Montrealove vročekrvnosti in spričo Vicove hladnokrvne podlosti še doživeti, da morda ne boste hrepeneli po miru svoje nekdanje učilnice, pač pa po dohodkih tiste službice.«

»Kako, kardinal?« se je razvnel papež in rdečica zlovolje mu je šinila v blede čelo.

Kardinal pa je povsem mirno nadaljeval:

»Sodeč po teh pismih, je Montreal pisal vsem zapovednikom svobodnih sulic v Italiji in jim obljubil najvišjo plačo za vsakega moža, ki stopi pod njegovo zastavo, in največji delež vsega plena. Mož ima torej velike načrte. Jaz poznam tega moža!«

»Dobro! In kako naj bo naše postopanje?«

»Enostavno,« je ponosno vzkliknil kardinal in iz njegovih oči se je zaiskril plamen bojevitosti. »Nobena trenotka ne smemo zamuditi. Tvoj sin mora iti takoj v vojno. Razvijmo bandero cerkve.«

»Ali smo pa dovolj močni? Naše število je majhno in vnema se hitro ohladi. Pobožnosti Balduinov ne poznajo ljudje nič več.«

»Znano je vaši svetosti,« je dejal kardinal, »da sta samo dve gesli v stanu navdušiti velike množice za vojno — svoboda in vera. Če vera ne zadostuje, je treba porabiti nevredne besede: Gor s cerkvenim banderom in dol s tirani. Obljubili bomo za vse enakoveljavne postave in svobodno vlado in z božjo pomočjo se bo vsled te obljube naša sila bolj množila, kakor pa Montrealova, v katero vabijo ljudi s klicem: plača in plen.«

»Giles Albornoz,« je dejal papež s poudarkom in prevzet kardinalovega duha »jaz vam popolnoma zaupam. Zdaj ste desna roka sv. cerkve — morda postanete njena glava. Le predobro čutim, da nisem vreden papeške časti. Moj naslednik mora popraviti, kar je zagrešila moja nepopolnost.«

Čisto nič ni pokazalo vprašujočim pogledom papeža, kak vtisk so napravile njegove besede na častilakomnega kardinala. Ta je globoko nagnil svojo ponosno glavo in je rekel:

»Naj da nebo, da bi Inocencij VI. še dolgo živel, da bi cerkev pripeljal do slave. Gilesu Albornozu, ki je manj duhovnik in bolj vojak, je hrup vojaškega tabora in rezgetanje bojnega konja edino, kar ga je kdaj mikalo. Ali je vaša svetost svojemu služabniku vse povedala...«

»Ne,« ga je prekinil papež. »Dobil sem še drugo, ravno tako nesrečno novico. Ta Ivan di Vico — kuga naj ga vzame — ta izobčeni lopov, ki se še vedno imenuje rimskega prefekta, je nesrečno mesto tako napolnil s svojimi ljudmi, da bomo v kratkem še sedež apostola izgubili. Rim, kjer je dolgo vladala anarhija, se menda zdaj očitno punta. Plemenitaši, ti Belialovi sinovi, so zopet enkrat ponižani, to je res, a — ka-

ko? Neki Baroncelli, nov demagog, najdrznejši in najbolj krvoločni med vsemi, ki jim je kdaj zlodej pomagal, je od ljudstva dobil oblast in jo porablja, da ljudstvo kolje in se papežu roga. Ljudstvo ima dovolj hudodelstev tega človeka, ki ga niti talenti ne odlikujejo in kriči noč in dan po Rienziju, nekdanjem tribunu.«

»Ha,« je vzkliknil kardinal, »to-rej so v Rimu pozabili na Rienzijske napake in so zanj navdušeni tako, kakor po vsi drugi Italiji?«

»Žal, da je tako!«

»Dobro je tako! Mislil sem na to! Rienzi naj me spremi v vojno ...«

»Sin moj — ta puntar, ta krivo-verec ...«

»Postane vsled odveze vaše svetosti miren podanik in pravoveren katoličan,« je rekel Albornož. »Ljudje so v naših očeh dobri ali slabi, kakor se dajo pač porabljati za naše namene. Kaj je vredna krepost, če nam nič ne koristi; kaj je na zločinu, če je le nam v korist. Cerkvena armada pojde v vojsko proti tiranom in obeta vsem papeškim mestom, da dobe zopet svoje ljudske ustave. Ali ne uvidi vaša svetost, da bi osvobojenje Rienzija, tega ljudskega ljubljenca, povsod pozdravili kot dokaz vaše odkritosrčnosti? Ali ne uvidi vaša svetost, da rabimo ve-

likega demagoga Rienzija, da zatemnimo ž njim malega demagoga Baroncellija? Rimljane moramo zopet pridobiti. Če bodo slišali, da je Rienzi v našem taboru, bo vse polno ljudi zapustilo tirana in prihitelo k nam in — verujte mi — o Baroncelliju ne bomo ničesar več slišali.«

»Vi ste vedno ostroumni,« je rekel papež zamišljen. »Res, tega človeka bi mogli rabiti — a previdni moramo biti. Bojim se njegovega uma —«

»Zato ga je treba z nami sprijazniti; če ga osvobodimo, mora postati naš. Moje izkušnje me uče: če kakega demagoga ne moreš zadaviti s postavo, zaduši ga s častmi. Ljudski tribun ne sme več ostati. Dajte mu patricijski naslov senatorja, potem bo le papežev pooblaščenec.«

»Premislil bom to, sin moj... tvoji nasveti mi ugajajo, a bojim se jih. A Rienzijeva stvar se naj vsaj preišče... a če bo spoznan za krivoverca...«

»Ga proglasite za svetnika — to je moje skromno mnenje.«

Papež je za trenotek nagubančil čelo, a ta napor je bil zanj pretežak in zasmeljal se je na glas.

»Idi, moj sin,« je rekel in prijazno pogladil kardinalovo rumeno lice. »Idi — kaj bi rekel svet, če bi te slišal?«

»Da imam Giles Albornoz dosti vere, za spoznanje, da je država cerkev, a ne preveč, da bi pozabil, da je cerkev — država.«

S temi besedami je bil pogovor končan. Papež je še tisti večer ukazal, da je Rienziju dovoliti zahtevano preiskavo. —

IV.

Gospa in paž.

Tri ure je še manjkalo do polnoči, ko se je Albornoz zopet začutil kot ljubimec in je gospe Cesarini poslal naslednje pisemce:

»Vaša povelja so izpolnjena. Rienzi bo zaslišan o svoji veri. Dobro bi bilo, če bi se ga na to pripravilo. Morda soglaša z vašimi nameni, o katerih sem tako nepopolno poučen, da vas jetnik spozna za to, kar ste v resnici — za tisto, ki mu je izposlovala to milost. Lejte, kako brezpogojno zna plemenito srce zaupati drugemu srcu. Po izročitelju tega pisma vam pošiljam ukaz, vsled katerega dobi vaš sluga vstop v jetnikov zapor. Če je vaša volja, obvestite jetnika, kako se je obrnila njegova usoda. Ah, madama, naj bi bila sreča meni ravno tako naklonjena — vaša usta bodo izrekla mojo sodbo.«

Končavši to pismo, je poklical Albornoz svojega zaupnega slugo, nekega španskega plemiča, ki ga pa njegovo plemstvo ni oviralo, da bi ne izpolnjeval kaj različnih kardinalovih naročil.

»Alvarez,« je dejal kardinal, »to pismo naj nese kdo drugi gospe Cesarini, ker ti nisi znan v njeni hiši. Pojdi v državno jetnišnico; to pismo na poveljnika ti odpre vrata. Pazi, kdo bo obiskal Rienzija. Izvedi njegovo ime, vprašaj ga, od kod da je. Bodi drzen, Alvarez. Poskusi dognati, zakaj se gospa Cesarini za jetnika tako zanima. Vse, kar se tiče nje, njenega rodu, njenega imetja, njenih razmer mi bo dobro došlo. Ali me razumeš? Dobro! Še nekaj: od mene nimaš nobenega naročila in nisi z menoj v nobeni zvezi. Reci, da si jetniški uradnik ali papežev uradnik, kakor hočeš. Daj mi molek, užgi svečo pred razpelom, deni ono raskavo srajco pod orožje. Izgleda naj, kakor da sem srajco skril. Reci Gomezu, naj pusti dominikanskega pridigarja v sobo.«

»Menihi so goreči,« je dejal kardinal sam sebi, ko je Alvarez odšel. »Sežgali bodo človeka, a le na podlagi sv. pisma. Vredno je, da se človek z njimi razume, če je trojna krona vredna, da se človek zanjo peha.

Če bi bila ta krona moja, bi vtaknil vanjo orlovo pero.«

Zamaknjen v upanju na svojo prihodnost, je smeli mož pozabil celo na predmet svojega hrepenenja. Častihlepni možje so v gotovi starosti res zmožni ljubezni, a to je le nekaka medigra, kajti življenje ima zanje mnogo bolj zanimivih in bolj privlačnih interesov. Ljubezen je opravilo za ljudi, ki nimajo nobenega posla in kratkočasje za tiste, ki imajo mnogo poslov.

Gospa Cesarini je bila sama, ko ji je kardinalov odposlanec prinesel pisemce. Odslovila ga je s pisanim odgovorom, ki je izražal brezpogojno hvaležnost in opustil vse ozire, katere je ponosna dama sicer imela. Po odposlančevem odhodu je bil poklican paž Angelo.

»Angelo,« je rekla gospa in umolknila, da bi sapo zajela. »Angelo — ti edini si nam zvesto služil. Sel si z nami na beg, z nami si potoval, z nami delil pregnanstvo — ti edini poznaš mojo skrivnost — ti edini si v mojem spremstvu Rimljan. Rimljan — to je bilo nekdanj znamenito imenovanje, a je propadlo, ker je propadel značaj rimskega ljudstva. Rimljani so ponosni, a nestanovitni, vročekrvni, a strahopetni; nagli z obljubami, a besedolomni. Ti si Rimljan — a čeprav sem preskusila tvo-

jo zvestobo in se o njej prepričala, vendar me že tvoje pokoljenje navdaja s strahom, da si hinavec.«

»Madama,« je odgovoril paž, »jaz sem bil še otrok, ko ste me vzeli v svojo službo in zdaj sem šele na pragu moške dobe. A dasi sem še mladenič, vendar bi šel rad v boj s hrabro sulico takega viteza ali srečolovca, da dokažem svojo zvestobo domovini in svoji dami.«

»Žal, žal,« je trpko rekla gospa, »je na tisoče tvojih rojakov že govorilo take besede. Pa kakšna so bila dejanja? A zaupam ti, kakor sem ti vedno zaupala. Vem, da hrepeniš po visokih časteh in da te navdaja mladini pristoječe ponosno častihlepje.«

»Sirota sem in pankrt,« je odkritosrčno rekel Angelo. »Razmere me silijo, da se z dejanji odlikujem; rad bi si sam ustvaril ime.«

»To se zgodi,« je dejala gospa »in pride čas, ko te bomo mogli nagraditi. Zdaj pa — bodi hiter. Prinesi eno svojih oblek, plašč in čepico. Hitro in ne zaupaj živi duši, kar sem od tebe zahtevala.

V.

Prebivalec stolpa.

Nočilo se je počasi. V najvišji sobi temnega, strahotnega stolpa, ki je stal blizu oken gospe Cesarini, je

sedel samoten jetnik. Na kameniti mizi pred njim je gorela slaba svetilka in metala svojo luč na odprto sv. pismo — in na tiste prve fantastične bajke o hrabrosti starega Rima, ki jih je Livijev genij smatral omembe vredne. S stropa je visela veriga, prikovana na jetnika, a tako, da je mogel hoditi po svoji celici. Mogočni kamni zidov so bili zeleni in vlažni in skozi odprtino, tako visoko, da je ni bilo doseči, je mesec metal dolge sence po raskavih tleh. V kotu je stala postelj. To je bilo že mesece prebivališče moža, ki je premagal najponosnejše barone in je bil razkošni diktator najlepšega mesta sveta.

Skrbi, potovanja, čas in nesreče so se na Rienziju poznale. Postal je bolj tolst, a bledost njegovega lica je zakrivala hektična goljufiva rdečica. Celo pri njegovih sedanjih studijah, s katerimi se je očitvidno temeljito bavil in kakor je to čtivo prijalio njegovemu, do fanatizma entuzijazmiranemu duhu, vendar niso mogle njegove oči tako vztrajno gledati na te liste, kakor prej. Čtivo ga ni več mikalo. Vsak hip se je zgani, planil kvišku, se zopet vsedel in mrmral pretrgane besede, kakor človek, ki ima težke sanje. Časih je nestrpno obračal poglede zdaj kvišku, zdaj naokrog, v njegovih velikih temnih očeh pa je žarel nestanoviten

plamen, ki je tistega, ki ga je videl, pretresel z grozo.

Angelo je bil svojemu tovarišu v glavnih stvareh vse prav povedal, kar je doživel Rienzi po svojem padcu. Najprej je šel Rienzi z Nino in z Angelom v Neapolj, kjer je vžival kratko in goljufivo gostoljubnost ogrskega kralja Ljudevita. Ta odurni, a pošteni vladar ni hotel papežu Klemenu izročiti svojega znamenitega gosta, kar je papež izrečno zahteval, a priznal očitno, da ga ne more ščititi. Rienzi, ki je bil še vedno v tajni zvezi s svojimi pristaši v Rimu, se je umaknil k eremitom, ki so si v samotah gore Monella vstvarili pribežališče. Tam je ostal — izvzemši tisti čas, ko je potoval v Firence in zopet nazaj — celo leto. Porabil je proslavo svetega leta, da je oblečen za romarja, prepotoval melanholičnih starorimskih razvalin polne gore in doline in obiskal Rim, kjer je njegov nemirni in častihlepni duh delal nove, a brezuspešne zarote. Kardinal Ceccano ga je drugič izobčil in moral je zopet bežati. Zapustivši mesto, je dvignil pest proti zidovom, na katerih so se še poznali sledovi Tarkvincev in je glasno zaklical:

»Češčenega kot svojega vladarja — preganjanega kot tvojo žrtev — me boš, o Rim, še sprejel kot tvojega premagovalca!«

Vedno oblečen za romarja, je potoval skozi Italijo na dvor cesarja Karola na Češko, kjer je bil tako sprejet, kakor je povedal njegov paž, ki je bil najbrž očitivec. Vendar je dvomljivo, če se je cesar res tako viteško vedel, kakor je pravil Angelo, in če ni izročil Rienzija papeževemu odposlancu. To je pa dognано, da je bilo potovanje padlega tribuna iz Prage v Avignon pravo triumfalno potovanje. Bil je glavni junak svojega stoletja. A odklonil je vse ponudbe za pomoč in nobene prilike za beg ni porabil. Navdušen od svojih neusahnjivih upanj in od svoje trdne vere v sijajno usodo, je tribun hrepenel samo v Avignon in je tamkaj našel — ječo.

Te njegove zunanje doživljaje je lahko na kratko povedati, a kdo je v stanu popisati, kar se je godilo v njegovi notranjosti. Kdo more povedati strašne zgodbe njegovega srca, hitre spremembe čustev in misli, srdito bolelost, silno potrtoost, vzvišene zmote, ki so trle njegovo veliko dušo, a niso mogle uničiti njegove odločnosti. Kdo more povedati, kaj je trpel in mislil v samotni na gori Monella — na zapuščenih razvalinah propadle države, o kateri je sanjal, da jo obudi v novo življenje — na dvorih tujih kraljev — in zlasti tedaj, ko se je preoblečen in nespoznan

vrnil v mesto svoje prejšnje mogočnosti. In kakim ugibanjem se je moral udajati ta mož v avignonskih ječah!

»Da,« je mrmral jetnik »to je tolažljivo. Pravičnika ne zatro vedno.«

Z dolgim vzdihom je položil sv. pismo na stran, je spoštljivo poljubil in se udal svojim mislim. Iz teh ga je vzbudil rahel šum iz celičinega kota.

»Ah, moje prijateljice, moje tovarišice — podgane. To je njihova ura. Vesel sem, da sem zanje prihranil kruha.«

Oko se mu je zasvetilo, ko so prilezle te živali iz luknje v zidu in prišle brez strahu k njemu. Vrgel jim je nekaj koščkov kruha in smehljaje opazoval, kako so se prekucevale.

»Ta beloglavi porednež jih vse premaga! Ha, ha! Ta je imenitnejši od svojih tovarišev — poveljnik je celega rodu in pojde prvi v past. In vsa ta tolpa bo od daleč zijala in se bo tresla — a pomagal mu nihče ne bo. Ah, ti ostudna drhal; zdaj uživaš moj kruh, a če bi umrl, bi se vendar lotila mojega telesa. Proč.«

Tlesknil je z rokama, da je zažvenketala veriga in ostudni sstanovalci v njegovi ječi so izginili.

Rienzi se je zatopil v čitanje. Čital je tako pozorno, da ni slišal ko-

rakov na stopnicah, vodečih k njegovi celici in šele ko so pod velikan-skimi ključi zaškripale ključavnice in so se odprla vrata, je Rienzi dvignil pogled. Vrata so se zopet zaprla. Pri bledem svitu svoje luči je zagledal Rienzi človeka, ki je slonel ob zidu, kakor da se ga mora držati. Dolg plašč, kakršne so nosili tiste dni, je tega človeka zaodeval od glave do nog in široki, s peresi okrašeni klobuk je popolnoma zasenčal njegov obraz. Rienzi je dolgo in pozorno ogledoval tega tujega človeka.

»Govorite!« je končno rekel in se prijel za čelo. »Zdi se mi, da mi je ali dolga samotnost zmedla pamet ali pa me je vaša zunanost, moj čedni gospod, povse zaslepila. Ne poznam vas — ali pa vas res ne poznam?«

Rienzi je počasi vstal in lasje so se mu ježili.

»Ali je resnica, da stoji pred menoj živo bitje? Zgodilo se je že časih, da so se angelji prikazali v ječah. Ah, nikdar ni bil noben človek angeljske tolažbe potrebnjši, kakor sem je jaz.«

Tuji človek ni ničesar odgovoril, a jetniku se je zdelo, da kar vidi, kako mu pod plaščem bije srce. Ihtenje je tujcu zadušilo glas. Zdaj je pa palnil k tribunu in padel pred njim na

kolena. Klobuk in plašč sta padla na tla in solzno žensko obličje je pogledalo kvišku in ženske roke so se oklenile jetnikovih kolen. Nem in kakor okamnel je Rienzi gledal to obličje. »Nebeške sile in svetniki,« je končno šušljaj, »kaj me zopet izkušate? — Je-li to? — Ne, ne — a govorite vendar!«

»Moj ljubec, moj oboževanec — kaj me ne poznaš?«

»Ona je — ona je,« je v brezmejnem blaženstvu zaklical Rienzi.

»Moja Nina — moja žena — moja —«

Glas mu je odpovedal. Združena v objemu sta za trenotek vse pozabila, kakor da sta v popolni zamaknjenosti brez zavesti in se jima le medlo nekaj sanja.

Ko sta se končno streznila, ko so nehala prva ljubkanja, je Nina dvignila svojo glavo in s skrbjo pogledala Rienzija v obraz.

»Ah, kaj si pretrpel, odkar sva se ločila, od tiste ure, ko te je tvoje pogumno srce zapeljalo na cesarski dvor. Šel si iskat dijamant in našel si verigo. Ah, zakaj sem se uklonila tvojemu povelju in te pustila samega odpotovati. Na potu tu-sem, v urah dvomov in nevarnosti, bi bil vsaj lahko počival na mojih prsih in moj glas bi bil tvoji duši šušljaj tolažbo. Si-li zdrav, moj ljubec, moj Cola? Tvoja žila bije hitreje kakor po-

prej in tvoje čelo je polno gub. O, reci mi, da si zdrav.«

»Zdrav,« je mehanično odgovoril Rienzi. »Dušne bolesti napravijo človeka neobčutljivega za telesne bolečine. Zdrav — da! A ti — ti se vsaj nisi izpremenila, samo tvoja lepota je postala zrelejša. Ti boš še — Nehal je, ne da bi končal, kar je hotel povedati ter vskliknil potem: »Rim — povej mi kaj o Rimu! In ti — kako si sem prišla? Ah, morda je že izrečena moja obsodba in dovolili so milostno, da te smem še enkrat videti, predno mi rabelj ugasne luč življenja. Spominjam se — take milosti izkazujejo zločincem. Ko sem jaz imel oblast nad življenjem in smrtjo, sem tudi najpodlejšim hudo- delcem dovolil, da se poslove od tistih, ki so jim dragi.«

»Ne — ne govori tako, Cola,« je zaklicala Nina in mu je položila roko na usta. »Prinašam ti veselejše sporočilo. Jutri boš zaslišan. Naklonjenost dvora je zopet pridobljena. Oproščen boš!«

»Ha — povej to še enkrat!«

»Zaslišan boš, Cola — oproščen boš!«

»In Rim postane svoboden! Veliki Bog — bodi zahvaljen!«

Tribun je pokleknil in še nikdar ni njegovo srce tako goreče molilo, kakor v tem trenutku. Ko je zopet

vstal, je bil ves premenjen. Pogled njegov je bil zopet tako globok in vesel, kakor v dnevih njegovega vladarstva. Veličasto mu je sijalo z obraza. Vsa žalost pregnanstva je bila pozabljena. V svoji sangvinični domišljiji je postal zopet zaščitnik in knez svoje domovine.

Nina ga je gledala z iskrenim in udanim občudovanjem, ki je vse njene nečimerne in trje lastnosti preminjalo v žensko nežnost.

»Tako,« si je mislila, »je gledal pred osmimi leti, ko je zapustil mojo deviško sobo, v srcu mogočne načrte za osvobojenje Rima, tako je gledal če se je ob solnčnem vzhodu prikazal med bojevitimi baroni in klečečim mestnim prebivalstvom.«

»Da, Nina,« je dejal tribun ko je zapazil njene poglede. »Duša mi pravi, da je moja ura prišla. Če bo preiskava proti meni javna, se ne bodo upali me obsoditi — če me oprostite, ne morejo drugače, kakor da mi vrnejo prejšnjo oblast. Jutri, si rekla, jutri?«

»Jutri, Rienzi; bodi pripravljen!«

»Pripravljen sem — na zmago! A povej, kateri srečni slučaj te je pripeljal v Avignon?«

»Slučaj — Cola!« je rekla Nina z očitajočo nežnostjo. »Ali misliš, da sem mogla ostati v Pragi, ko sem

vedela, da trpiš v papeževih ječalah. Ti si imel tudi na cesarskem dvoru svoje pristaše in zagovornike. Lahko mi je bilo, dobiti denar. Šla sem v Florenco — pridobila sem si drugo ime — in potem sem prišla tu sem, da dosežem z umetnostjo in zvijačo tvoje osvobojenje ali pa da s teboj umrjem. Ah — kaj ti ni povedalo tvoje srce, da so oči tvoje zveste Nini zjutraj in zvečer ogledovale ta strašni stolp in da te tvoja prijateljica, naj sem tudi malenkostnega pomena, nikdar ne zapustim?»

»Sladka Nina! Toda — toda — v Avignonu se moč ne umakne lepoti zastonj! Ne pozabi, da je mogoča še hujša smrt kakor je samo končanje življenja.«

Nina je prebledela; s tihim a odločnim glasom je rekla:

»Ne boj se, da bi mogle človeške ustne kdaj reči, da je Rienzija osvobodila njegova žena. Nihče na tem izpridenem dvoru ne ve, da sem tvoja žena.

»Žena,« je rekel tribun resno, »tvoja usta se umikajo odgovoru, ki ga želim. V tem razuzdanem času, v tej pokvarjeni deželi pozabijo ljudje, kako ostuden je najmanjši madež na ženski časti. Da me tvoje srce ni hotelo nikdar užalostiti, to vem, a če bi me tvoj strah za moje življenje onečastil, potem si ti meni hujša so-

vražnica, kakor vsi meči Colonnov.
Nina — govori!«

»O, ko bi mogla moja duša govoriti,« je vzkliknila Nina. »Tvoje besede so zame blaženstvo. Ali bi se mogla dotakniti tvoje roke in pogledati v tvoje oči pa bi ne vedela, da ti je ljubša smrt kakor pa sramota. Rienzi, ko sva se ločila — z žalostje, a ne brez upanja — kaj si mi takrat rekel?«

»Dobro se tega spominjam,« je odgovoril tribun. »Rekel sem ti, skrbi na cesarskem dvoru, da ne ugasne zanimanje za našo stvar. Ti si mlada in lepa — in na dvorih je mnogo izpridenih sirovih čestilcev. Ne svarim te, ker bi bilo to pod mojo in pod tvojo častjo. A pustim ti moč, da moreš umreti. In s temi besedami, Nina, — —«

»Je tvoja trepetajoča roka položila v mojo roko to-le bodalo. Živa sem — ali je treba, da še kaj rečem?«

»Moja plemenita, ljubljena Nina — povedala si dovolj. Ohrani bodalo!«

»Dokler se ne vidiva na Kapitolu v Rimu!«

Zaslišalo se je rezko trkanje na vrata. Nina se je hitro ogrnila s plaščem in se pokrila s širokim klobukom.

»Skoro bo polnoči,« se je oglašil ječar.

»Že grem,« je rekla Nina in obrnivši se k Rienziju je šušljala: »In ti moraš svoje misli zbrati. Oboroži svojega sijajnega duha. Ah — kaj se morava že zopet ločiti? Kako mi ugaša pogum.«

Navzočnost na vratih stoječega ječarja je vzela slovesu grenkobo s tem, da ga je skrajšala. Paž je jetniku poljubil roko in je zapustil celico.

Ječar se je trenotek obotavljal, potem je položil na mizo pergament — pozivnico pred sodišče, določeno za preiskavo proti tribunu.

VI.

Slutnja ne vara. — Mašnik in vojak.

Gredoč po stopnicah nizdol, je Nina srečala Alvareza.

»Lepi paž,« je rekel Španec veselo, »ti se torej zoveš Villani, kakor si rekel, Angelo Villani. Zdi se mi, da poznam tvojega bratranca. Bodi tako prijazen, mladi gospod in stopi v to sobo, da izprazniva vrč vina na zdravje tvoje dame. Rad slišim kake novice o svojih starih prijateljih!«

»Drugikrat,« je rekel laži-Angelo in se zavil še tesneje v svoj plašč.

»Pozno je že in meni se mudi.«

»Ne,« je rekel Španec. »Tako lahko mi pa ne uideš.« Krepko je prijel Nino za ramo.

»Izpusti me, gospod,« je ponosno velela Nina, ki bi se skoro zjokala, tako razburjeni so bili njeni živci. »Ječar — na tvojo odgovornost — odpri vrata!«

»Tako vročekrven!« je dejal Alvarez, ki se je čudil toliko dostojanstvenosti navadnega paža. »Nisem te hotel razžaliti. Ali te smem jutri obiskati?«

»Jutri — da,« je rekla Nina, ki je že komaj čakala, da bi odšla.

»Med tem te pa spremim do doma,« je dejal Alvarez. »Spotoma se lahko še kaj pomeniva.«

Ne da bi se zmenil za ugovore Nine, ji je sledil.

»Tvoja milostiva je jako lepa,« je govoril. »Njena najmanjša želja je najodličnejšim plemičem v Avignonu ukaz. Mislim, da je iz Neapolja — kaj ne? Kaj si nem, lepi mladenič?«

Ni bilo odgovora, domnevani paž je bežal, da ga je počasni Španec komaj dohajal. Vse prizadevanje Alvareza ni nič pomagalo; prišedši do palače gospe Cesarini, je Španec spoznal, da mu je paž utekel v hišo.

»Kuga naj vzame tega dečaka,« se je ljutil Alvarez. »Če se bo kardinalu tako godilo, kakor njegovemu slugi — potem bo eminenca srečen.«

Španec se ni nič veselil razgovora s kardinalom, ki je zmožnosti svojih uslužbencev vedno sodil le po njihovih uspehih. Stopivši v sobo, je Alvarez našel kardinala v resnem in živahnem pogovoru z nekim kavalirjem, ki je imel zavihane brke in ki se mu je izpod plašča blestel oklop. Alvarez se je zadovoljno umaknil, kajti misli kardinala so se bavile v tem trenutku s povse drugimi stvarmi in ne z ljubeznijo in ostale so osredotočene na te stvari vso noč.

Pogovor med Albornožom in njegovim gostom je bil kmalu končan in tujec je vstal.

»Sodim, gospod kardinal,« je rekel tujec, opirajoč se ob kratki široki meč, »da bova kupčijo srečno sklenila. Dajte desettisoč goldinarjev in moj brat zapusti Viterbo in ponese gromske strele svoje čete v Rimini. Vi z vaše strani . . .«

»Pa se zavežemo,« ga je prekinil kardinal, »da cerkvena armada ne bo nikjer ovirala vojnih podjetij vašega brata — med nami je torej mir. Vojak razume vojaka.«

»Beseda Gilesa Albornoza, sina kraljevske rodovine aragonske, jamči, da kardinal ne bo prelomil zvestobe,« je vitez smehljaje odgovoril. »Pogajal sem se namreč z vami ne kot s kardinalom, nego v vaši prejšnji lastnosti.«

Albornoz je bil prevelik politik, da bi bil na to razlikovanje kaj ome-
nil. Dal je tujcu roko in ta jo je polju-
bil z veliko spoštljivostjo. Kmalu po-
tem so zvenele njegove ostroge na
stopnicah.

»Zmaga!« je zaklical Albornoz
in je razprostrl roki. »Zmaga — zdaj
si moja.«

Kardinal je naglo vstal. Spravil
je svoje papirje v železno skrinjo,
odprl skrita vratca in stopil v sobi-
co, ki je bila bolj podobna meniški
celici, kakor prebivališču znamenite-
ga kneza. Nad čisto navadnim, iz
desk napravljenim ležiščem so vise-
li meč, bodalo in preprosta podoba
bogorodice. Ne da bi poklical Alva-
reza, se je kardinal razpravil in je
čez nekaj trenutkov trdno zaspal.

VII.

Vaucluse. — Obnovljenje starega po- znanstva.

Naslednjega dne je vitez, ki smo
ga spoznali v prejšnjem poglavju, že
zgodaj zjutraj jezdil po prijazni zele-
ni stezi nekaj milj od Avignona. Pri-
šel je končno v divje romantično do-
lino, po kateri teče ona prelestna re-
ka, čije imenu so Petrarcove pesmi
pripomogle do slave. Po skalah za-
varovana in med čarnimi bregovi,

okrašena z vodnimi cvetlicami je tekla tod kristalnočista Sorgia. Od tod naprej je pokrajina postala mračna. Vsakovrstne fantastične skale so stisnjevale dolino, iznad teh skal pa je šumelo nešteto potočkov. Kjer je bila scenerija najbolj divja, tam se je dolina naenkrat razširila in se spremenila v lep, obdelan vrt, kjer je izpod zelenja gledala majhna nizka hišica. Jezdec je bil v dolini Vaucluse in pred njim sta ležala vrt in hiša Petrarce. Malomarno je jezdečev pogled objel ta kraj in samotnega človeka, ki je zamišljen stal na bregu reke, potem je nadaljeval svojo pot.

Prišedši iz doline je pot postajala vse slabejša in je končno pri gozdu sploh nehala. Sredi gozda je bil grič, na katerem so stale razvaline starega gradu. Jezdec je stopil s svojega konja in pustivši ga med razvalinami, se je po ozkih polomljenih stopnicah splazil v malo, še dosti ohranjeno sobo nekdanjega gradu. V tej sobi je zavil v svoj plašč ležal na tleh velik mož srednje starosti. Cim je jezdec vstopil, je mož skočil pokonci.

»Ej, Bretone, štel sem ure — kake vesti prinašaš?«

»Kardinal je zadovoljen!«

»To je vesela vest! Kar poživela me je. Bom pa toliko bolje zau-

trkoval. Ali si kaj mislil na to, da sem lačen?»

Bretone je vzel izpod plašča veliko vinsko steklenico in dobro napolnjeno košarico. Prebivalec razvalin se je hlastno lotil jestvin. Oba vojščaka sta legla na tla in se med jedjo živahno pogovarjala.

»Čuješ, Bretone, ti ne deliš pošteno! Požrl si že več kakor polovico paštete; pusti mi ostanek. Kardinal je torej privolil? Kakšen človek pa je to? Pravijo, da je spreten.«

»Hiter je, bister in resen. Plamteče oči ima, ne izgublja dosti besed in zadene vedno pravo.«

»Torej ni farški. Lahko bi bil postal dober razbojnik! Kaj si pa slišal o vojaštvu, ki mu bo zapovedoval? He, ne hiti tako z vinom!«

»Vojakov še nima dosti. Zanaša se, da dobi v Italiji rekrute.«

»Kake namene ima z Rimom? Tja, brat moj, me vleče tajno hrepenenje. Kar se tiče teh malih mest in tiranov, se ne brigam za to, če padejo in kdo jih premaga. A papež se ne sme vrniti v Rim. Rim mora moj postati — stolno mesto nove države, plen novega Atila. Vse okolščine so se združile meni v korist. Papež je odsoten, srednji stan je oslavljen, prebivalstvo je ubožno, baroni so sicer divji, a slabotni in vse to je učinko-

valo, da je postal Rim najlaglje dosegljiv, a vendar najslavnejši plen.«

»Daj nebo, ljubi brat, da te tvoja častihlepnost končno ne uniči. Ti izgubljaš vedno razmere izpred oči. Gotovo — z velikanskim bogastvom, ki ga dobimo, bi lahko —«

»Hrepeneli po čem višjem, kakor da smo kot gusarji danes generali, jutri pa pustolovci. Se-li spominjaš, kako je normanski meč zavojeval Sicilijo in kako je pankert Viljem pri Hastingsu svojo palico spremenil v žezlo? Povem ti, Bretone, v tej lahkoživi Italiji vise na grmovjih kro-
ne, ki jih spretna roka lahko s koncem sulice vjame. Odločil sem se! Ustvariti hočem najlepšo armado v Italiji in si priboriti prestol na Kapitolu. Kak norec sem bil pred šestimi leti. Če bi bil takrat namesto, da sem poslal onega bedastega Pepina Minorbina, sam zapustivši ogrskega kralja, šel s svojimi vojaki v Rim, bi bilo Rienzijevega padcu sledilo Montrealovo povišanje. Pepina so ogoljufali in izpustil je zopet plen, ki ga je bil že vjel. Lev pa šakala ne bo več poslal na lov.«

»Gautier — omenil si Rienzijevo usodo; naj ti bo v svarilo.«

»Rienzi!« je vzkliknil Montreal. »Poznam tega moža. V mirnih časih in med poštenim narodom bi bil ustanovil veliko dinastijo. A sanjal je o

postavah in o svobodi za ljudi, ki postavljajo zaničujejo in svobode ne branijo. Mi, ki smo iz trjega lesa, vemo, da mora nov prestol zgraditi vojaška sila, ne državljanska modrost. Svoj tabor moramo napraviti v mestu samem. Ljudstvo je ponosnemu tribunu dalo oblast, ljudstvo mu jo je tudi vzelo. Jaz pa si hočem oblast pridobiti z mečem in si jo z mečem ohraniti.«

»Rienzi je bil preveč krut — on bi ne bil smel baronov tako zelo izzivati,« je menil Bretonne in se je pripravil, da bi izpraznil steklenico, ki pa mu jo je močna roka njegovega brata iztrgala.

»Rienzi ni bil zadosti krut,« je zavzdihnil Montreal, ko je bil steklenico na en požirek izpraznil. »Samo pravičen je hotel biti in ni hotel delati razločka med plemenitaši in med kmeti. Razlikovati bi bil moral! Plemenitaše bi bil moral s koreninami in z vejicami vred pokončati. A tega ni noben Italijan v stanu. To je pridržano meni.«

»Saj vendar ne boš hotel vse ljudi, plemenite krvi, v Rimu poklati?«

»Poklati! Ne! A vzel bi jim njihova posestva in jih dal novim plemenim, ponosnim, jeklenim plemičem s severa, ki vedo, kako je treba svojega kneza braniti in ga tudi radi

branijo, ker je vir njihove moči. Za zdaj dovolj o tem. In ker že govoriva o Rienziju — kaj trpi še vedno v svoji ječi?»

»Ravno predno sem davi odpo-
toval, so se razvedele kaj čudne no-
vice. Vse mesto je bilo razburjeno in
na vsakem koncu si videl gruče ljudi.
Govorili so, da bo danes preiskava
proti Rienziju, in sodili so po imenu
sodnika, da je najbrž že sklenjeno,
Rienzija spoznati za nekrivega.«

»Ha — to bi mi bil moral poprej
povedati!«

»Če bi zopet dobil v Rimu oblast
v roke — ali bi to skazilo tvoje na-
črte?»

»Hm, ne vem — treba bi bilo
mnogo razmišljanja in spretnega
postopanja. Najraje bi tega kraja ne
zapustil, dokler ne izvem, kaj se je
zgodilo.«

»Da, Gautier, bolje bi bilo, da si
ostal pri svojih ljudeh in prepustil
meni, da to stvar uredim.«

»Ne, ne,« je odgovoril Montreal.
»Ti si sicer hraber dečko in tudi zvit,
ali v takih stvareh je moja glava
bolja kakor tvoja. Vrh tega sem se
zaobljubil, da romam k tej ljubljeni
reki in na to staro skrivališče kakor
na božjo pot. Toda — ti tega nič ne
razumeš, molčiva torej o tem. Kar se
tiče moje varnosti, se pa nič posebno
ne bojim, tudi če bi me spoznali, ker

smo amnestijo dogovorili z Albornozom. Tudi tega mi je treba denarja. V teh krajih žive ljudje, Nemci, ki so v stanu požreti celo italijansko vojsko s kostmi in s kožami; te bi rad najel, a njihovi voditelji hočejo imeti denar — gotov denar — ti lakomni lopovi. Kako bo kardinal plačal goldinarje, ki jih je obljubil?»

»Polovico zdaj, polovico pa takrat, ko bodo tvoje čete stale pred Riminijem.«

»Rimini! Ta misel ostri moj meč. Ali še veš, kako me je ta prokleti Malatesta preganjal iz Averse, kako je moje taborišče zavzel in kako je ves moj plen padel v njegove roke? Takrat je sam izgubil sad dolgih let! A zato naj zaplapola moja zastava nad sv. Angelom. Z ognjem in mečem bom poplačal ta dolg še predno poletje listje požge.«

Montrealovo lepo obličje je pri teh besedah dobilo strahovit izraz. Njegove roke so se krčevito oklenile meča in njegovo močno telo je vidno drhtelo. To so bili izrazi ljute, neusmiljene strahovitosti, s katero je življenje polno ropanj in maščevanj navdalo človeka, ki je bil od narave dober in prešinjen duha provencalskega viteštva.

VIII.

Množica. — Sodna obravnava. —
Odločitev. — Vojak in paž.

Naslednjega dne zvečer je bila v avignonskih ulicah zbrana mnogoštevilna množica. Bil je to drugi dan obravnave proti Rienziju in vsak čas je bilo pričakovati, da bo sodba razglašena. Mnogoštevilni tujci, zbrani na sedežu papeškega sijaja, so se živo zanimali za stvar. Italijani, tudi oni najvišjih stanov, so bili za tribuna. Francozi so bili proti njemu. Kar se tiče dobrih avignonskih prebivalcev samih, so bili ti le jako malo zavzeti za stvar, ki jim ni obetala nič dobička. Če bi se bila njim prepustila razsodba, bi se bili brez dvoma z velikansko večino izrekli, naj bo jetnik sežgan, kajti to je bila dobičkonosna spekulacija.

Med množico se je potikal tudi velik človek v preprostem, že zarjavem oklopu; njegovo nastopanje je bilo tako viteško, da se nikakor ni ujemalo z njegovim slabim oklopom. Namesto šljema je imel na glavi čepico iz črnega usnja. Eno lice mu je zakrival črn obliž in mu dajal izraz ljutega vojaka, čigar mošnjiček in telo sta v vojni hudo trpela.

Na troške tega oguljenega vojaka so delali ljudje mnogo dovtipov in z njimi preganjali svojo živahno ne-

strpljivost. Veseli usmev prebrisanosti je pričal, da prenese vojak tudi šale na njegov račun.

»Jaz sem iz države, ki je bila svobodna,« je rekel eden iz množice, neki Milanec, »in upam, da bodo moža iz ljudstva pravično sodili.«

»Govori se, da se je mojstrsko zagovarjal,« je šušljal neki študent iz Pariza učenemu doktorju prava, pri katerem je stanoval.

»Doktorskega dostojanstva ni dosegel,« je menil učenjak. »He, priatelj, zakaj me tako pehaš? Raztrgal si mi suknjo.«

Te besede so veljale pevcu ali komedijantu, ki se je noseč malo lutnjo skusil preriniti skozi množico.

»Ne zamerite, častitljivi gospod,« je rekel pevec. »A gode se stvari, ki se morajo opevati. Še čez stoletja in celo v dalnjih deželah bodo pravljice in pesmi poročale o usodi Cole de Rienzija, rimskega tribuna in Petrarcoevega prijatelja.«

Mladi Francoz se je naglo obrnil proti pevcu in kri mu je stopila v lica. On ni bil glede Rienzija tistega mnjenja, kakor njegovi rojaki in je čutil, da pomeni novo razdobje v svetovni zgodovini, če pevec tako govori ne o vojaškem nego o duševnem junaku.

V tem hipu je nekdo velikemu vojaku nepotrpežljivo potrkal na hrbet.

»Prosim te, veliki gospod,« je rekel oster, zapovedujoč glas, »pomakni svojo silno obširnost nekoliko na strani, kajti skozi tebe ne znam gledati, a vendar bi rad, da bi bile moje oči med prvimi, ki ugledajo Rienzija, ko pride od sodišča.«

»Lepi gospod paž,« je dobrovoljno rekel vojak umaknivši se Angelu Villaniju, »ti boš še spoznal, da človek ne pride vedno naprej, če močnim zapoveduje. Če postaneš starejši, boš slabotnim pulil brado, močnim pa se boš laskal.«

»Torej se moram popolnoma premeniti,« je rekel Angelo, ki je bil manjše in še ne dorasle postave ter je vedno poskušal videti čez glave zbranih ljudi.

Vojščak ga je ogledoval dobrohotno. In ko ga je tako motril, je nenkrat zavzdihnil in ustnice so mu zadrhtele.

»Dobro govoriš,« je rekel po kratkem molku. »Oprosti mi usiljivost — ali si ti iz Italije. Tvoj govor spominja na rimsko narečje, a oblike, kakršen je tvoj, sem videl tostran Alp.«

»Lahko mogoče, dobri mož,« je ponosno odgovoril paž, »a jaz zahvaljam nebo, da sem Rimljan.«

Od mesta, ki je bilo najbližje sodnemu poslopju, je zdaj zadonelo glasno kričanje. Zvok trombe je pro-

vzročil, da je takoj nastala splošna tihota. Ob ulici, vodeči na sodišče, postavljeni papeški vojaki so se vzravnali in stopili nekaj korakov na stran.

Ko je tromba utihnila, se je zaslíšalo oznanjevanje glasnika, toda njegov glas ni segal do tja, kjer stala Angelo in vojak. Samo velikan-sko kričanje veselja, ki je naenkrat zaorilo in je vsepovsod odmevalo, mahanje z robci na vseh oknih in neprestani klici so pažu pričali, da je Rienzi oproščen.

»Ah, kako rad bi videl njegov obraz,« je paž zaječal.

»Videl ga boš,« je rekel vojščak in dvignil dečka na roko. Z velikan-sko silo si je napravil pot med ljudmi in se postavil na kraj, kjer je moral Rienzi mimo priti.

Paž, napol zadovoljen, napol ozlovoljen, se je nekoliko branil, a se je udal spoznavši, da nič ne pomaga proti temu, kar je smatral za nekako ponižanje.

»Nič se ne brani,« je rekel vo-jak. »Ti si prvi, ki sem ga kdaj namenoma dvignil nad sebe. Storil sem to zaradi tvojega lepega obraza, ki me spominja na bitje, katero sem ljubil.«

Te besede so bile tiho izrečene in deček jih ni slišal, ker je bil ves prevzet hrepenenja, videti rimskega

junaka. Zdaj je prišel Rienzi tamkaj mimo. Ob njegovih straneh sta šla dva plemiča iz papeževega spremstva. Počasi je šel Rienzi med množico, ki ga je obsipala v čestitanji in ni pogledal ne na desno, ne na levo. Možato je korakal in samo rdečica v licih, a nič drugega ni izdajalo njegovega veselja in njegove ginjenosti. Z vseh balkonov so letele na njegovo pot cvetlice. Prišedši na kraj, kjer so bila tla nekoliko vzvišena, se je ustavil — se odkril in se zahvalil s pogledom in s kretnjo, ki je ostala nepozabna vsem, ki so jo videli. Spominjal se je tega celo razposajeni papeški dvor, ko je dobil zadnje obvestilo o Rienziju. Angelo pa se je spomnil — toda o tem pozneje.«

Rienzi se ni vrnil v temni stolp. V palači kardinala Albornoza mu je bilo pripravljeno stanovanje. Naslednjega dne ga je sprejel papež in še tisti večer je bil razklican za rimskega senatorja.

Vojak je bil Angela postavil na tla. Ko je paž jecljal svojo zahvalo, ki je izražala več kakor samo vljudnost, ga je prekinil vojak z žalostno-prijaznim glasom, ki se je malo vjemal z vojaško surovo zunanostjo tega moža in ki je paža globoko dirnil.

»Ločila se bova kot prijatelja, ti čedni deček,« je dejal vojak. »Rekel si, da si Rimljan — torej ni nobenega

vzroka, da bi se moje srce zate razvnelo, kakor se je zgodilo. Če bi pa kdaj potreboval kakega prijatelja, potem poišči moža, ki se imenuje — Gautier de Montreal.«

Predno se je paž predramil iz začudenja, v katero ga je spravilo to zanj že izza otroških let strašno ime, je bil vitez sv. Ivana že izginil med množico.

IX.

Albornoz in Nina.

Očem, ki so bolj kakor vse druge hrepenele videti rešenega jetnika, ni bila dodeljena ta sreča. Sama v svoji sobi je Nina čakala na izid obravnave. Slišala je korake na ulicah, kliče, vpitje veselja; čutila je, da je zmaga izvojevana in končno je njeno dolgo, s skrbmi prenapolnjeno srce dobilo olajšavo v strastnih solzah. Angelo jo je po svojem povratku obvestil o vsem, kar se je zgodilo. Njeno veselje je nekoliko skalila vest, da bo Rienzi gost strašnega kardinala. Dušni viharji, ki jih je prestala, in strah pred kardinalovim obiskom, so nanjo tako vplivali, da je bila tri dni bolna in šele peti dan potem, ko je bil Rienzi imenovan za rimskega senatorja, je bila v stanu sprejeti Albornoz.

Kardinal je pošiljal vsak dan vprašat za njeno zdravje. Njegove poizvedbe je njen vznemirjeni duh smatral za opomine na pridobljene pravice. Toda Albornož je imel z drugimi stvarmi dovolj dela. Ko je bil strašnega Montreala spravil iz službe Ivana Vica, enega najljutejših in najmočnejših nasprotnikov cerkve, je sklenil, da pojde čim prej s svojo armado nad tega tirana, še predno bi si ta mogel pridobiti pomoč kake druge tistih čet, ki so takrat smatrale Italijo za torišče plodonosne bojovite delavnosti. Z zbiranjem vojakov, preskrbovanjem denarja, dopisovanjem z različnimi svobodnimi državami in sklepanjem zvez na korist svojih dalekosežnih načrtov je bil kardinal tako zaposlen, da je lahko čakal na čas, ko bo mogel od gospe Cesarini terjati dogovorjeno plačilo. Tudi z Rienzijem je imel več pogovorov. Pod pretvezo vljudnosti je bil kardinal oproščenega tribuna vzel v svojo hišo, da bi mogel spoznati duha in namena tistega, ki ga je hotel napraviti za svojega služabnika in za svoje orodje. Tisti čudoviti, uprav. čarni vpliv na vse ljudi, naj bodo katerega koli stanu, ni zapustil Rienzija niti v avdijenci pri papežu. Rienzi je papežu tako dobro in vestno popisal pravo stanje Rima, mu razložil tako

pametno vzroke vladajočih razmer in sredstvo za njih ozdravljenje, govoril tako sangvinično o svojih zmožnostih za uredbo teh razmer ter tako prepričevalno dokazal, koliko korist bi od tega imela cerkev in papež, da je bil papež Inocencij, sicer fin, zvit in skeptičen računar, popolnoma očaran.

»Kaj to je tisti mož?« je rekel, »ki smo ga dvanajst mesecev imeli v ječi in ravnali z njim kakor s hudo delcem? Daj Bog, da bi država kristijanstva slonela na njegovih rokah!«

Koncem avdijske je papež z vsemi izrazi naklonjenosti in odlikovanja podelil Rienziju dostojanstvo rimskega senatorja, kar je pomenilo toliko, kakor da ga je naredil za podkralja. Tudi je papež rad pritrdil vsem načrtom, ki jih je razvil zopet podjetni Rienzi, ne samo glede pridobitve cerkvene dežele, nego tudi glede obnovitve diktatorične oblasti Rima nad drugimi pokrajinami v Italiji.

Albornoz, kateremu je papež povedal, kaj se je z Rienzijem domenil, je bil nekoliko ljubosumen na milost, ki si jo je novi rimski senator znal tako hitro pridobiti. Prišedši domov, se je takoj lotil pogovora s svojim gostom. Knez-kardinal, mož odločnih dejanj, je imel o Rienziju mnenje, da je bolj šaljiv kakor pameten, bolj

srečen kakor velik mož, nekaka zmes učenjaka in demagoga. A po svojem dolgem pogovoru z novim senatorjem je tudi bistrournni kardinal podlegel neodoljivi sijajni sili Rienzijevega duha. Proti svoji volji si je moral Albornož priznati, da Rienzi ni prišel slučajno kvišku, a še večja je bila njegova nevolja, ko je spoznal, da je novi senator mož, ki se ne bo dal poljubno voditi. Začel je resno dvomiti, če kaže podeliti Rienziju oblast, katero je zmožen še razširiti in povečati. A še vedno ni obžaloval, da je pomagal Rienziju do oprostilne sodbe. Uvidel je, da mu bo Rienzi v slabo obljudenem taboru cerkvene vojske mnogo koristil. In dalje je kardinal upal, da se mu z Rienzijevo pomočjo posreči pridobiti Rimljane, da bodo zavojevali vse nekdanje dežele sv. Petra.

Rienzi je silno koprnal, da bi našel svojo ljubljeno Nino. A ker je živela v Avignonu pod tujim imenom, se mu to ni posrečilo. Ker je stanoval pri kardinalu, kjer so ga ostro, četudi z vso spoštljivostjo nadzorovali, je bilo Nini nemogoče mu poslati kako pismo. Kardinalov napol šaljivi migljaj, da se zanj zanima najbolj češčena lepotica v Avignonu, je Rienzija hudo vznemirilo, vendar je znal z italijansko zvitostjo to prikriti celo lisičjemu opazovanju

ljubosumnega kardinala. Tudi Alvarez ni bil v stanu uzadovoljiti kardinalovo radovednost. Poiskal je bil sicer paža Villanija, ali malobesedna ošabnost tega ponosnega mladeniča mu je onemogočila vsako izpraševanje. Edino uspeh njegovih poizvedb je bilo spoznanje, da pravi Angelo Villani ni tisti Angelo Villani, ki je Rienzija obiskal v ječi.

Navdan strastnega upanja in trdne volje, da vse izve in doseže, se je odpravil kardinal Albornoz v palačo gospe Cesarini.

Sprejet je bil z vsemi častmi in po etiketi, veljavni za njegovo dostojanstvo, so ga spremili v sobo gospe Cesarini. Našel jo je blede in videl na njenem plemenitem obrazu sledove prestane bolezni. Ko je vstopil, je ona vstala, in ko se ji je približal, je pripognila eno koleno in mu je poljubila roko. Veselo presenečen po tem sprejemu, je kardinal vzel obe njeni roki in je poskusil jo potegniti na svoje srce.

»Lepotica moja,« je šušljal mehko, »ko bi bila vedela, kako sem žaloval zaradi tvoje bolezni in vendar te je naredila še lepšo, kakor poveča dež krasoto cvetlic. Ah, kako sem srečen, če sem ti izpolnil najmanjšo željo in če smem odslej v tvojih očeh iskati angelja, ki me bo vodil, in raj, ki bo plačilo za mojo udanost in ljubezen.«

Nina je osvobodila svoji roki in povabila kardinala, naj se vsede.

Sedla je nedaleč od njega in s povešenimi očmi z največjo resnobo rekla:

»Gospod! Vaše posredovanje v zvezi z Rienzijevo nekrivdo je osvobodilo veljavno izvoljenega rimskega vladarja iz ječe. Svoboda je najmanjši izmed darov Vaše plemenitosti; veliko večji je dar, da ste mu povrnilo dobro ime in pristojече mu pravice. Za to Vam ostanem vedno dolžnica in če bom imela otroke, jih bom učila blagoslavlјati Vaše ime, in zgodovinar, ki bo popisoval usodo Cole di Rienzija, bo k vencem, ki ste si jih zaslužili, položil nov venec. Gospod kardinal — morda nisem prav storila. Morda sem Vas celo užalila in morda mi boste očitali žensko zvijačnost. Ne strmite! Eno vprašanje imam, če rečem: porabila sem vsa sredsva, izvzemši lastno onečaščenje, da rešim Rienziju življenje. Vedite, gospod — jaz sem Rienzijeva žena.«

Kardinal je molčal in se ni ganil. Čez njegovo rumeno lice je švignila rdečica in njegove tanke ustnice so zadrhtele. Potem se je kratko, a trpko nasmehnil in s tresočim se glasom strašno rekel:

»Dobro, gospa! Giles Albornož je bil torej igrača v rokah plebej-

skega demagoga iz Rima in lestev za njegovo povišanje. Igrali ste se torej z menoj in me zlorabljali za svoje namene. Kardinal in knez iz kraljevske krvi je bil predmet komedije. Vas, gospa in vašega moža se lahko dolži neutesne častihlepnosti...«

»Stojte, gospod,« je zaklicala Nina nedosežno dostojanstveno. »Če ste užaljeni, kriva sem samo in edino jaz. Rienzi še vedel ni, da sem v Avignonu, dokler nisem ž njim govorila.«

»Pri najinem zadnjem pogovoru, gospa — dobro bo, da se ga spomnite — sva, kakor se mi zdi, molče sklenila neki dogovor. Jaz sem svojo obljubo izpolnil — zdaj zahtevam, da jo izpolnite vi. Poslušajte! Svoji pravi se jaz ne odpovem. Tako kakor to rokavico, strgam lahko tudi pergament, ki imenuje vašega moža za rimskega senatorja. Ječa ni smrt, a vrata te ječe se lahko drugič odpro!«

»Gospod — gospod,« je vsa bolna strahu zaklicala Nina. »Ne storite svojemu plemenitemu značaju, svojemu slavnemu imenu, svojemu svetemu stanu, svoji viteški krvi take sramote. Vi ste iz najplemenitejše španske rodovine; vas ne omažežujejo nizkotnosti, umazanosti in ostudnosti malih tiranov naše ne-

srečne dežele. Vi niste kak Visconti ali kak Castracani — vi svojih la-
vorik ne morete ponečediti z mašče-
vanjem nad žensko.«

Naenkrat se je Nina vrgla pred kardinalom na kolena.

»Slušajte! Moški varajo ženske iz umazanih nagibov, a njim se odpušča — in odpuščajo jim to celo njihove žrtve. Če sem vas varala s tem, da sem vam vzbudila krivično upanje — kaj je moje opravičenje? Šlo se je za svobodo mojega moža — za rešitev moje domovine. Moški razumejo malokdaj tako slabosti kakor plemenitosti nas žensk. Polno imamo človeških slabosti do moških, a tisoč kreposti za tistega, ki ga ljubimo. Iz te ljubezni edino izvirajo naša plemenita dejanja. Za junaka, ki ga obožuje, premore ženska golobjo nežnočutnost in mu zna biti vdana, kakor svetnica; za njega osvoboje-nje iz nesreče pa postane zvita kakor kača in pogumna kakor lev. To je vzrok, da sem, ko je bil Rienzi v ječi, se s silo držala na smeh, samo da bi njegovi prijatelji ne obupali nad njegovo usodo; to je bil vzrok, da sem bežala skozi gozde, kjer divjajo razbojniki, le da sem opazovala zvezde nad njegovo ječo; to me je vodilo na hrupne veselice papeškega dvora, to me je napotilo, da sem poiskala osvoboditelja med najplemenitejšimi veli-

kaši, to je jetnika rešilo in to gospod kardinal — —«

Nina je vstala in je prekrižala roke na prsih.

»To, gospod kardinal mi bo dalo pogum, če že zahteva vaša jeza žrtev, da bom, ne da bi zavzdihnila in ne da bi bila onečaščena — umrla.«

Albornoz je stal kakor da je na tla priraščen. Ginjenost mu je stresala srce. Gledal je Nino, kakor so vojaki starodavnih časov gledali navdušene prorokinje. Gledal ji je v oči, kakor da bi bil začaran. Poskusil je izpregovoriti, a ni mu bilo mogoče.

Gospod,«je nadaljevala Nina,»moje besede niso bile prazne. Če se hočeš maščevati — ti je lahko, saj imaš moč. Pahnij Rienzija v ječo, izroči ga nemilosti in maščevan boš — toda ne na njem. V vsakem italijanskem srcu se mu porodi druga Nina. Jaz edina sem kriva in jaz hočem biti žrtev. Slušaj moje prisege — v trenutku, ko se zgodi Rienziju nova krivica, naredi ta moja roka konec mojemu življenju. Gospod — ne prosim vas več!«

Albornoz je bil še vedno ginjen. Nina je dobro slutila, da je med tem ponosnim Špancem in med italijanskimi izpridenci velik razolček. Prvič je spoznal žensko ponosno in zvesto in je zavzdihnil. Približal se je Nini spoštljivo in poljubil rob njene obleke.

»Gospa, želel bi, da bi mogel verjeti, kar ste o meni rekli, a nevreden bi bil vseh časti in svojega plemenitega rodu, če bi gojil le še eno misel zoper um in krepost take žene, kakršna ste vi. Sladka junakinja, tako zapeljiva in tako čista, tako ponosna in tako nežna, ti si mi odprla v omakeževani zgodovini človeštva stran, ki je te oči še niso čitale. Bodi tako srečna, kakor te more življenje narediti. Duše, kakor je tvoja, si grade gnezda kakor orli na skalah, kjer divjajo viharji. Mene se več ne boj, ne misli več name — kadar boš pa pozneje slišala ljudi govoriti o Gilesu Albornozu, takrat se spomni: on se ni odpovedal vsem, moža vrednim čutom, ko sta mu častihlepnost in usoda oblekli duhovsko obleko.«

Predno je Nina mogla kaj odgovoriti, je Španec že odšel.

Osmi del.

Velika kompanija.

I.

Taborišče.

Bil je čudovito lep dan vročega italijanskega poletja, ko je mala četa jezdecev jahala na grič, od koder je bil razgled po eni najlepših toskanskih pokrajin. Na čelu je jezdil vitez, opravljen s čudovito finim luskinastim oklopom. Na glavi je imel klobuk iz temnozelenega baržuna z velikim peresom. Sledila sta mu dva moža: eden je nosil njegov šljem in sulico, drugi je vodil njegovega bojnega konja. Kavalir je bil lep mož; obraz njegov je bil bronaste barve, izpod klobuka pa so mu padali črni kodri na obrito lice. Videlo se mu je, da je žalosten. Nadalje je vitezu sledilo še kakih deset od glave do nog oboroženih jezdecev, ki so tiho med seboj govorili in na katerih je vse kazalo, da niso na jugu doma. Zadnji je jezdil velikanski mož, ki je nosil

bogato okrašeno bandero z napisom
»Sam med razvalinami«.

Razgled je bil krasan in pokrajina je kazala vse večje lepote. Vitez pa se ni menil zanjo, nego upiral svoje poglede z resno pozornostjo na sive, temne zidove v daljavi vidnega gradu, ki je s strme skale obvladoval razkošno dolino.

»Lej, kako leži na vsakem rajskem kraju v Italiji svoje posebno prokletje,« je govoril vitez sam s seboj. »Kjer je dežela najprijaznejša, tam je gotovo ali tabor razbojnikov, ali grad kekega tirana.«

Komaj mu je bila ta misel šinila v glavo, se je iz vinogradov zaslišal ostri glas roga. Ta glas je vse jezdece presenetil. Ustavili so se takoj. Poveljnik je namignil možu, ki je vodil bojnega konja. Plemenita žival je mirno stala, samo z ušesi je migala, kakor da sluti nevarnost. Hlapec je odhitel v vinograd, od koder se je čez nekaj trenutkov vrnil ves zasopel.

»Paziti moramo,« je rekel, »skozi listje blesti jeklo.«

»Naša pozicija ni ugodna,« je dejal vitez, ki je bil zasedel svojega bojnega konja, ter je pokazal na mesto, ugodnejše za bojni napad. »Tja!«

Na čelu svoji četi je jezdil na oni kraj, kjer je bila cesta široka, za njo pa so stala drevesa. Četa se je tu

razvrstila v polkrogu. Vsi so zaprli vizirje, samo poveljnik ne.

»Si li kaj slišal, Giulio,« je dejal svojemu ščitonoscu, edinemu Italijanu cele čete, »da so se v zadnjem času tukaj pojavili razbojniki?«

»Ne, gospod! Nasprotno — reklo se mi je, da so vse tukajšnje sulice odšle od tod in se pridružile veliki kompaniji Fra Moreala. Ker daje dobro plačo in je ž njim narediti mnogo plena, si je pridobil naklonjenost najemnikov vseh toskanskih gospodov.«

Komaj je bil končal, se je rog novič oglasil od tamkaj, kakor prej, v odgovor pa je zadonelo kratko bojvito kričanje za hrbtom jezdecev. Obenem so od spredaj in od zadaj navalile velike oborožene množice na četo.

»Za boga, za cesarja in za Colonne,« je zaklical vitez in je zaprl svoj vezir. Trdno strnjena in s povešenimi sulicami se je četa zapodila na sovražnika. Vsled tega naskoka je padlo kakih dvajset sovražnikov, ki so tako naredili skozi svoje vrste prehod. Vitez in njegovi vojaki so se zapodili skozi ta prehod in zdirjali po strmem griču navzdol. Za njimi je letela prava toča pušic, ki pa niso nikomur škodovala, ker so imeli jezdecu oklope.

»Če nimajo konj, smo rešeni,« je zaklical vitez.

Res se je kazalo, da jih sovražnik ne misli preganjati, kajti ostal je na griču in se zadovoljil s tem, da je gledal beg napadene čete.

Jezdeci so dospeli ob ovinek ceste in zagledali pred seboj ravnino, kjer je bila razpostavljena dolga vrsta jezdecev.

Vitez se je s svojo četo ustavil — naprej ni bilo mogoče iti — nazaj tudi ne — vsaka pot je bila zaprta. Jezdeci so najprej pogledali na sovražnika, potem na svojega zapovednika.

»Če hočeš, poveljnik,« je dejal vodja tujih vojakov, opazivši vitezovo neodločnost, »se bomo vojskovali do zadnjega moža. Med vsemi Italijani, kar sem jih spoznal, si ti edini, za katerega bom rad umrl.«

Temu iskrenemu priznanju so drugi vojaki pritrdili in se usuli okrog viteza.

»Ne, hrabri moji dečki,« je rekel Colona in zopet odprl svoj vezir. »Po tolikih doživljajih nam pač ne more biti sojeno, da bi v tako neslavnem boju propadli. Če so to — kakor kaže vse — razbojniki, si bomo svobodni odhod kupili, če pa so to vojščaki kakega velikaša, potem z njihovo vojno itak nimamo ničesar opraviti. Dajte mi zastavo miru — jaz pojezdím k njim.«

»Ne, ne, gospod,« se je oglasil Giulio. »Taki razbojniki ne spoštujejo zastave miru. Nevarnost je —«

»In ravno tej kljubuje Vaš poveljnik! Hitro!«

Vitez je vzel zastavo in je počasi jahal proti sovražnim jezdecem. Ko se jim je približal, je njegovo izkušeno oko občudovalo lepoto in moč njihovih konj, izbornost vse vojaške opreme in krepki red v dolgi blesteči vrsti.

Ko je došel do cilja, so ga vojaki pozdravili. Bandero je blestelo v solncu.

»Plemeniti gospodje,« je dejal vitez, »prihajam kot glasnik in obenem kot poveljnik tiste male čete, ki je prav kar utekla nepričakovanemu naskoku oborožencev na onem griču. Kot vitez in vojak zahtevam od vitezov in vojakov pomoč in postavljam svojo četo pod zaščito vašega poveljnika. Peljite me k njemu.«

»Gospod vitez,« je odgovoril vodja jezdecev, »meni je žal, da moram ustaviti tako viteškega gospoda, toliko bolj mi je žal, ker vidim na banderu grb ene najmogočnejših hiš cele Italije. Toda mi imamo stroge ukaze in moramo vsakega oboroženca peljati v tabor našega generala.«

»Ker me dolgo ni bilo v moji domovini,« je rekel vitez, »mi ni znano, da se je na Toskanskem začela voj-

na. Dovolite mi, da vprašam, kdo je vaš general in kdo je sovražnik.«

Vodja se je nasmehnil.

»Gautier de Montreal je general velike kompanije in njegov sedanji sovražnik je Florenca.«

»Torej smo prišli v roke prijateljem,« je po trenutnem molku rekel vitez. »Gospod Gautier de Montreal je moj stari znanec. Dovolite mi, da se vrnem k svojim tovarišem in jih obvestim, da smo sicer slučajno postali jetniki, a da smo vendar prisiljeni se vdati najspretnjšemu vojskovodji našega časa.«

Obrnil je svojega konja in odjezdil k svoji četi.

»Lep vitez je to in možatega vedenja,« je rekel vodja svojemu sosedu. »Zdi se mi pa, da njegova četa ni tista, ki jo naj vjamemo. Sicer pa bo di hvaljena bogorodica — njegovi ljudje so s severa, morda jih pridobimo zase.«

Vitez se je s svojimi ljudmi povrnil. Dali so besedo, da ne pobegnejo in nato jih je oddelek tridesetih jezdecev spremil v taborišče velike kompanije.

Zapustivši glavno cesto, je prišla četa v tesno sotesko in potem skozi gozd na planjavo, kjer je bilo taborišče za tiste čase znamenite armade. Samo reka, čez katero je bil na-

rejen iz neobsekanih hlodov most, je še jezdece ločil od tabora.

»Lep pogled je to,« je vzkliknil vitez, ko je pregledal platnene ulice tabora. Vodja, ki je jezdil poleg nje-
ga, se je zadovoljno nasmehnil.

»Malo je vojskovodij, ki bi se mogli meriti s Fra Morealom,« je menil vodja. »V njegovih četah so divji ljudje iz vseh krajev, iz palač in iz ječ, razbojniških jam in s semnjev — a naučil jih je take discipline, da spravljajo v sramoto še državno armado.«

Vitez ni odgovoril. Vzpodbodel je svojega konja in prišel čez most v kratkih trenutkih v tabor. Tisti del tabora, kjer se je zdaj nahajal, pač ni zaslužil pravkar izrečene pohvale o disciplini. Vitezu se je zdelo, da take nerednosti in podivjanosti še nikdar ni videl. Tod in tam so bradati polgoli razbojniki gonili poropano živino, ondukaj so bile zbrane prepirajoče se kričave vlačuge, okrog kosmatih, pri belem dnevu pijanih vojakov. Kletve — upitje — pijano kričanje — to je donelo od vseh strani, sredi pota pa so se v naglici klali z noži podivjani banditje iz Kalabrije, vmes pa so komedijantje in židovski krošnarji begali za zaslužkom. Vitez in njegovi vojaki vzlic spremstvu niso prišli v miru skozi to sodrgo. Nesnažni otroci so se kakor čebele usu-

li okrog konj, kričali in zahtevati denar.

»Gospod, Vi res niste pretiravali, hvaleč veliko kompanijo,« je rekel vitez svojemu novemu znancu.

»Ne sodite jedra po lupini,« je odgovoril vodja. »Saj še nismo v pravem taboru. To je zunanji del tabora, kjer je več drhali kakor vojakov. Armadi sledi dvajsettisoč oseb iz najzavrženejših slojev vseh italijanskih mest; pripravljeni so za boj, še bolj pa za plenjenje in ropanje. Kmalu bode videli drugačne vojake.«

»In takim ljudem je Italija izročena,« je zavzdihnil vitez in težko mu je bilo pri srcu.

Končno so vitez in njegovi spremljevalci prišli v boljši del tabora. Tam je bila ob poti razpostavljena dolga vrsta oborožencev, na koncu pa je bilo videti na malem griču poseben šotor, nad katerim je plapolala modrobarvna zastava. V tem delu tabora je vladal red. Oboroženi vojaki so prihajali in nosili z zadovoljnim usmevom zvežnje v šotore, drugi so prihajali iz šotorov, kakor da so že odložili svoje breme. Zdaj in zdaj so preštevali denar, ki so ga prinesli iz šotorov. Vitez je vprašujoče pogledal svojega spremljevalca.

»To so šotori kupčevalcev,« je ta odgovoril. »Dovoljeno jim je kup-

čevanje v taboru; njih osebe in njih imetje je strogo zavarovano. Od vojakov kupujejo plen in vsi so zadovoljni.«

»Torej ima med vami neka surova pravičnost vendarle svojo veljavo,« je menil vitez.

»Surova! Vraga! V Italiji ga ni mesta, kjer bi ne bili veseli, če bi imeli tako pravičnost in take nepristranske postave. Poglejte! Tam so šotori sodnikov. Ti sodniki imajo dolžnost, da preiščejo vsak prepir med vojaki in izreko pravično sodbo. Tam na desni je šotor armadnega blagajnika. Fra Moreale ne ostane svojim vojakom plače dolžan. V notranjosti našega tabora gre vse tako, kakor kolesca kakega stroja; priznam pa, da je zunaj tabora dovolj nereda.«

Vitez sv. Ivana je bil res ustvaril najboljše oboroženo in najzadovoljnejšo armado, kar jih je bilo takrat v Italiji. Vsak dan je dobil nove rekrute. Med italijanskimi najemniki se je govorilo samo o bogastvih, ki jih je dobiti v Montrealovi službi in vsak vojak, službujoč kaki republiki ali kakemu tiranu, je vzdihoval po razbojniški zastavi Fra Moreala. O sreči, ki jo dosežajo ljudje pri veliki kompaniji so pretirane govorice razširile vesti čez Alpe in prišedši v osrčje tabora je vitez imel priliko

zagledati na marsikaterem šotoru zastave in grbe nemških in francoskih plemenitašev.

»Glejte,« je dejal vodja, kažoč na te grbe in zastave, »tudi v našem divjem mestu najdete različne stanove. In med tem, ko midva še o tem govoriva, se bliža našemu taboru še marsikaka zlata ostroga od severa.«

Zdaj je prišla četa v oddelek tabora, kjer sta vladala mir in tihota.

»Tako — tu sva pred šotorom našega generala,« je dejal vodja.

Nekoliko oddaljen od drugih je stal Montrealov šotor, okrašen s škrlatom in z zlatom. Med tem ko je moštvo ostalo pred šotorom, je bil vitez takoj peljan pred Montreala.

II.

Adrian drugič Montrealov gost.

Montreal je sedel na gornjem koncu mize, okrog katere so bili zbrani možje deloma vojaškega, deloma meščanskega stanu. Montreal jih je imenoval svoje svetovalce in se je ž njimi posvetoval o vseh svojih načrtih. Ti možje so natančno poznali notranje razmere tistih držav, katerim so pripadali... Sigurno so vedeli, koliko vojakov ima ta velikaš, koliko denarja oni trgovec in

kako velika je moč drhali. Tako je Montreal v svojem razbojniškem taboru vladal, kakor vojskovodja in kakor državnik.

Zborovalci so bili najbolj pri delu, ko je v šotor vstopil častnik in Montrealu nekaj povedal na uho. Oči so se mu zasvetile.

»Pripeljite ga notri,« je zaklical in si mel roke. »Mislim, da imamo ptiča v mreži. Da vidimo!«

V tem trenutku je bila odgrnjena zavesa in v šotor je stopil vitez.

»Kaj?« je z vidnim razočaranjem mrmral Montreal, »ali naj bom vedno tako prevaran?«

»Gospod Gautier de Montreal,« je rekel jetnik, »jaz sem že zopet vaš gost. Po mojem premenjenem obrazu boste pač težko spoznali, da sem jaz Adrian di Castello.«

»Oprostite, plemeniti gospod,« je rekel Montreal z veliko vljudnostjo in je vstal, »nerodnost mojih ljudi je spravila za trenotek moj spomin v zmotu. Vesel sem, da morem zopet stisniti roko, ki si je od najinega zadnjega razstanka pridobila toliko lavorik. Rad sem poslušal poročila o vaših slavnih dejanjih. — Poskrbite za pokrepčilo in za počitek tega plemenitega viteza in njegovega spremstva. — Gospod Adrian — takoj bom zopet pri vas!«

Adrian je zapustil šotor. Pozabivši popolnoma na navzočnost svojih svetovalcev, je Montreal hodil z naglimi koraki gor in dol in je končno poklical častnika, ki je bil Adriana pripeljal.

»Ali ima grof Landau še vedno sotesko zasedeno?«

»Da, general.«

»Pojdi hitro tja in naroči, da mora tam vztrajati do noči. Lisjak, ki smo ga vjeli, ni pravi.«

Častnik je odšel. Odslovivši svoje svetovalce, je šel Montreal v šotor, ki ga je bil odkazal Adrianu.

»Moji ljudje,« je rekel Montreal, »so imeli ukaz, da primejo vsakega, kogar dobe na potu v Florenco. Jaz imam namreč s tem mestom vojsko. A pričakoval sem popolnoma drugega jetnika. Mislim, da mi pač ni treba šele povedati, da ste vi in vaši ljudje svobodni.«

»Sprejemem, plemeniti Montreal, vašo vljudnost s tisto odkritosrčnostjo, s katero je bila povedana. Ali smem upati, da vam jo kdaj povrnem? Ne, da bi vas žalil, vam smem povedati, da bi bil ubral drugo pot, če bi bil vedel, da je tukaj nastanjena velika kompanija. Slišal sem bil, da je vaše orožje obrnjeno proti tiranu Malatesti v Riminiju.«

»Tako je bilo. A to je bil moj sovražnik, zdaj pa mi plačuje danj.

Premagali smo ga in on se je odkupil. Marširali smo potem na Sieno. To mesto je plačalo šestdesettisoč goldinarjev, da smo mu prizanesli, potem pa smo šli kakor vihar nad Florenco, ki se je drznila poslati svoje neznatno vojaštvo v Rimini na pomoč proti nam. Mi marširamo hitro; svoj tabor na tej planjavi smo prav kar postavili.«

»Slišal sem, da je velika kompanija zaveznica Albornosa in njen general pravzaprav cerkveni vojščak. Je - li tako?«

»Albornoz in jaz se razumeva,« je odgovoril Montreal malomarno. »Toliko bolj, ker je milanski nadškof Visconti sovražnik naju obeh in sva prisegla, da ga uničeva.

»Visconti — najmogočnejši vseh italijanskih knezov! Da si je zaslužil jezo sv. cerkve, to vem in umejem, da je papež Inocencij preklical odpuščenje, katero si je nadškof od papeža Klemenca VI. prispletkaril. A ne razumem dobro, čemu si je Montreal prostovoljno nakopal tako zavratnega in strašnega sovražnika!«

Montreal se je ljuto nasmehnil in je rekel:

»Kaj ne poznate urnebesne častihlepnosti tega Viscontija? Pri sv. grobu — to je sovražnik, s katerim bi se moja duša rada spopadla. Vreden je, da se bojuje z Montrealom.

Jaz sem se polastil njegovih tajnih načrtov, ki so velikanski. Nadškof namerava zavojevati celo Italijo. Njegovo neizmerno premoženje mu omogoča, da podkupuje tiste, ki so na prodaj — njegova ostroumnost mu pridobiva lahkovernike — njegova neustrašnost plaši slabotnike. Vsakega sovražnika ugonobi — vsakega zaveznika naredi za sužnja. To je knez, čegar načrte mora Gauthier de Montreal preprečiti.«

In mrmraje je še sam pri sebi dostavil:

»Zakaj če pustim, da ta knez še bolj poveča svojo moč, potem bo ravno on onemogočil načrte Gauthierja de Montreal in zlomil njegovo moč.«

Adrian je molčal. Prvič ga je sedaj spreletel sum glede pravih načrtov tega Provençalca.

»Ali, plemeniti Montreal,« je povzel Colonna, »povejte mi — kar ste brezdvomno v stanu — najnovejše novice o mojem rodnem mestu. Rimljan sem in Rim mi je vedno v mislih.«

»In po pravici,« je hitro odgovoril Montreal. »Znano ti je, da je papežev legat Albornož peljal cerkveno armado v papeške države. S seboj je vzel Rienzija. Ko je prišel v Monte Fiascone, je prihitelo tja vse polno Rimljanov, da izrazijo tribunu

svojo udanost. Na legata so pri tem pozabili. Če je postal Albornož zaradi tribunu posvečenega spoštovanja ljubosumen, ali ne — ponosen je, kakor Lucifer — ali če se je zbal obnovitve tribunove oblasti, tega ne vem. Zadržal pa je Rienzija v svojem taboru in ga vzlic prošnjam raznih deputacij Rimljanov ni pustil oditi. V svoji zvitosti je pa vendar dosegel glavni namen, zaradi katerega je bil Rienzi izpuščen iz ječe. Rienzi je pomogel, da se je Rim podvrgel cerkvi in čar Rienzijeve navzočnosti je v cerkveni tabor privabil polno rimskih rekrutov. Na potu proti Viterbu se je Rienzi v boju proti tiranu Ivanu di Vico znamenito odlikoval. Vojškoval se je kakor mož, ki je vreden, da bi bil član velike kompanije. To je Rimljane še bolj razvnelo in mesto je izgubilo polovico svojih prebivalcev, ki so se postavili pod poveljstvo hrabrega tribuna. Na vse nujne prošnje teh vrlih meščanov — morda ravno tistih, ki so prej svojega ljubljenca zaprli v kastel sv. Angela — je fini legat le odgovarjal: »Oborožite se zoper Ivana di Vico — premagajte tirane na cerkvenem ozemlju — obnovite dedščino sv. Petra — in Rienzi bo imenovan za senatorja in se vrne v Rim.« Te besede so Rimljane tako navdušile, da so radi šli legatu na po-

moč. Aquapendente, Bolzena sta se vdali, Ivan di Vico se je deloma vsled sile, deloma iz strahu podvrgel, Gabrielli, tiran v Agobbui, je bil premagan. Slavo je žel kardinal, a zasluga je to Rienzija.«

»In zdaj?«

»Albornoz je senatorja - tribuna obsipal z odlikovanji in lepimi besedami, a nikdar ni nič zinil o obnovitvi njegove oblasti v Rimu. Naveličan te negotovosti — tako pravijo moja tajna poročila — je Rienzi zapustil kardinala in je šel z majhnim spremstvom v Florenco, kjer ima prijatelje, ki mu bodo dali denarja in orožja, da se bo mogel vrniti v Rim.«

»Aha,« je smehljaje rekel Adrian, »zdaj vem, za koga ste me imeli.«

Montreal je lahno zardel in je potem rekel: »Uganili ste!«

»V Rimu,« je potem nadaljeval Provencalec, »sta se med tem prepirali vaša hiša in hiša Orsinijev, ki sta imeli največjo oblast, a je nista mogli ohraniti. Čez razvaline, ki so jih ustvarili plemiči, si je novi demagog, Rienzija nevredni naslednik Fran Baroncelli pomagal do tribunske časti. Toda ta ni bil tako pameten, kakor Rienzi. Pridružil se je papežu nasprotni stranki in to je dalo legatu priliko, da je izigral papeževega demagoga proti usurpatorju. Baroncelli je bil slab človek, njegovi sinovi so

se, posnemajoč visokorodne tirane, vdajali vsakovrstnim razuzdanostim. Pesiljenja devic in onečaščenja matron so čudno nasprotovala slovesnemu majestetičnemu načinu Rienzi-jevega vladanja. Ljudstvo je Barancellija naposled umorilo. In če me zdaj vprašate, kdo da vlada v Rimu, Vam povem: upanje na Rienzija.«

»Izreden mož je to in čudno spremenljiva je njegova usoda. Kako bo to končalo?«

»On bo naenkrat umorjen, njegova slava pa bo večna.« ie hladnokrvno odgovoril Montreal. »Rienzi bo zopet zavladal v Rimu, ta hrabri Feniks se bo dvignil skozi viharje in oblake in zletel na svojo grmado; vidim to naprej, obžalujem in občudujem ga. In potem vidim še dalje . . .«

»Iz česa sklepate tako sigurno, da bo Rienzi po svojem novem ustoličenju zopet padel?«

»Ali ni to jasno vsakemu očesu, izvzemši njegovo oko, ki je je častilakomnost zaslepila? Kako naj umrljiv človek s svojim duhom, pa naj bo še tako velik, vlada to izprijeno ljudstvo? Baroni — vi poznate neukrotljivo svojeglavnost svojih rimskih tovarišev — so vajeni vsakovrstnih zlorab in sovražijo vse, kar je postavi le podobno. Ti, sedaj ponižani baroni bodo prežali na prvo priliko, da začno punt. Ljudstvo bo

pa Rienzija zopet zapustilo. Ali pa so ga skušnje izmodrile in bo uvidel, da ima ljudska naklonjenost močan glas, a strahopetno roko. Potem pa bo, kakor baroni, zbral okrog sebe tuje meče. Iz oddelka velike kompanije si bo napravil dvor in ti ljudje ga bodo vladali, da jih bo mogel plačevati, bo moral ljudstvu naložiti davke in takrat ga bodo začeli sovražiti, odpadlo bo vse od njega in se mu uprlo. Nov demagog bo postal ljudski voditelj, Rienzi pa žrtev. Zapomnite si moje prerokovanje!«

»In kaj vidite še dalje?«

»Popolni propad Rima za nedomiselnost dolgo časa. Bog ne ustvari dveh Rienzijev.« In ponosno je postavil Montreal: »Izrabljenemu bolnemu telesu je treba nove krvi — treba je ustanoviti novo dinastijo. Če gledam tako po svetu, se mi zdi, da hoče stvarnik, naj sever obnovi jug in naj stari francoski in nemški rodovi zgrade prestole bodočih držav.«

Opirajoč se ob svoj meč, je Montreal govoril s ponosom, in lepi junaški izraz njegovega obličja je izgledal, kakor da bi bil on zastopnik vsega tistega viteštva, ki naj prenovi jug.

Glas trombe je prekinil pogovor. V šotor je stopil častnik z naznanilom, da je dospelo odposlanstvo Florence v tabor.

»Zopet mi morate oprostiti, plemeniti Adrian,« je dejal Montreal, »in dovolite mi, da Vas smem vsaj za to noč smatrati za svojega gosta. Tu se lahko v miru odpočijete. In če pojedete na pot, Vas bodo moji vojaki spremili do meje tiste dežele, kamor ste namenjeni.«

Adrian je povabilo rad sprejel, že da bi se bližje seznanil z Montrealom.

Ko je bil sam, je uprl glavo ob roko in se zatopil v razmišljanje.

III.

**Zvestoba in nesrečna ljubezen. —
Častihlepnost preživi ljubezen.**

Od tiste strašne ure, ko je Adrian Colonna videl mrtvo telo svoje oboževane Irene, je živel tisto premenljivo, nestalno življenje, ki je bilo v tistih časih skoro navadno. Zdelo se je, da njegovemu srcu domovina ni več ljuba. Njegov stan mu je onemogočal zavzeti pri obnovljenju rimske svobode tisto mesto, po katerem je nekdanj hrepenel. Zavedal se je, da zamore tak prevrat izvršiti samo mož, za čigar pokoljenje in navade ima ljudstvo nagnenje in sorodna čustva in ki more svojo roko dvigniti v obrambo ljudstva, ne da bi se izneveril svojemu stanu in

ne da bi postal obsojevalec svoje lastne hiše. Adrian se je bil mudil na različnih dvorih in se odlikoval na mnogih bojiščih. Tudi če se je kje le mimogrede mudil, so ga vzljubili in spoštovali, a naj se je mudil kjerkoli, otožnost ga ni minila, nobeno novo znanje ni pregnalo spomina na njo, ki jo je izgubil. Če je na svojih potoivanjih od dežele do dežele prišel mimo zidov kakega tihega, samotnega samostana, je resno razmišljal o slovesnih cerkvenih obljubah in v njegovi notranjosti se je porajal sklep, da pojde v poznejših letih sam v samostan. Dolgoletna odsotnost je pa naposled obnovila njegovo zatemnelo in zasuto domovinsko ljubezen in obšla ga je želja, da obišče zopet mesto, v katerem je prvič zagledal Ireno.

»Morda«, si je mislil, »je čas provzročil nepričakovane spremembe, vsled katerih mi bo mogoče sodelovati pri obnovitvi domovine.«

S temi ostanki njegovega domoljubja pa ni bilo nič častihlepnosti združene. Na teh vročih italijanskih tleh, v tej deželi, kjer je hrepenenje po moči razburjalo vsako srce, ki je bila za tisoče krepkih rok in podjetnih glav eldorado bogastva in utopij gospodstva, je bila zdaj ena duša, ki jo je navdajalo samotarska filozofija. Adrian je bil hraber in mo-

žat a nežnočuten in je z iskrenim zaničevanjem gledal podlosti in zavratnosti, s katerimi si je italijanska častihlepnost delala pot do oblasti. Usoda Rienzija, ki je bil vzlic svojim napakam najčistejši in najpoštenjši med vladarji, ki so svojo oblast imeli le sami sebi zahvaliti, je provzročila, da Adrian sploh ni več verjel v uspeh nesebičnih prizadevanj.

Zatopljen v take misli je ostal Adrian toliko časa, da ga je prebudil njegov ščitonosec, ki mu je prinesel bogato večerjo. Steklenice najplemenitejšega vina, izredne jedi, zlati in srebrni krožniki so kazali, kako knežje razkošje je vladalo v taboru velike kompanije. Adrian je v vsem tem le videl dokaz, kako plenijo tujci njegovo domovino. Samotna njegova večerja je bila kmalu končana. Naveličan dolgočasje v šotoru je šel v mraku na sveži zrak in se na samotnem kraju na bregu prijaznega potoka vlegel v travo.

Razgled, ki se je razprostiral pred njim, je bil tako ljubek, da se Adrian kar ni mogel sprijazniti z mislijo, da tabore zdaj tukaj drzne razbojniške tolpe, ljudje, ki so postali že večinoma živalski in katerim sta bila rop in umor vsakdanje življenjske opravilo. Tu ga je našel Montreal.

»Ta kraj je prijeten. Tu bi poslušal igranje na lutno in prepevanje provencalskih balad,« je rekel vitez sv. Ivana in legel poleg mladega Colonne.

»Vi gojite torej že vedno svojo staro ljubezen do narodnih spevov?« je vprašal Adrian.

»Da — nisem še preživel cele svoje mladosti,« je zavzdihnil Montreal. »A bodi kakorkoli — spevi, ki so me časih razveseljevali, mi gredo zdaj preveč k srcu. Zato si pustim peti samo najnovejše speve, dasi mi je sicer vsak pevec dobrodošel. Ne maram več poslušati pesmi, ki sem jih rad poslušal, ko sem bil še mlad.«

»Ne zamerite,« je rekel Adrian, »a rad bi si dovolil vprašanje po tisti ljubeznivi dami, s katero sva pred sedmimi leti pri mesečini ogledovala duhteči oražni gozd in rožnato morje pri Terracini.«

Montreal se je obrnil v stran. Težko je položil svojo roko Adrianu na ramo in je rekel z zamolklim glasom:

»Jaz sem zdaj sam.«

Molče mu je Adrian stisnil roko. Vest, da je ona nežna, ljubezniva in nesrečna žena umrla, ga je presenčila.

»Obljuba mojega viteškega reda,« je nadaljeval Montreal »vsled

katere Adelina ni mogla postati moja poročena družica in sramota, ki jo je storila svoji rodovini — jezna žalost njene matere — divje nevarnosti mojega življenja — izguba edinega otroka — vse to je izpodkopavalo njeno življenje, ona ni umrla — umreti, to je surova beseda — z vzdihom je splavala v nebesa. Kakor gredo nežne sanje v poletnem jutru mimo nas in se izgublajo v luči dneva, mi pa se vzbudimo, tako je njena duša izginila v božji luči.«

Za trenotek je Montreal vtilhnil. Potem je nadaljeval:

»Take misli potarejo najpogumnejšega človeka in mi Provenčalci smo v takih stvareh kar blazni. Bog mi je priča — rad sem jo imel.«

Vitez se je sklonil, se pobožno prekrižal in molil kratko molitvico.

»Razen tistega otroka, ki ste ga izgubili, nimate nobenega?« je vprašal Adrian, ko je videl, da se je Montreal zopet pomiril.

»Nobenega,« je odgovoril Montreal in čelo se mu je zmračilo. »Nimam ga dediča, ki bi bil moj naslednik v sreči, katero si mislim ustanoviti. Nikdar na svetu ne bom v obrazu njenega otroka občudoval lepote njegove matere. V Avignonu pa sem videl dečka, ki bi ga bil rad vzel za svojega; zdelo se mi je, da mu je da-

la svoje oči, tako podobne so bile njenim. Bodi, bodi! Na provencalskem drevesu zrastejo nove veje — moj še ne rojeni netjak mora postati — kaj? Zvezde tega še niso odločile. Častihlepnost je pa edino, kar mi je ostalo na svetu in je vredno moje ljubezni.«

»Kako različno vpliva ena in ista nesreča na različne značaje,« si je mislil Colonna. »Zame niso imele krone nobene vrednosti več, ko nisem mogel več upati, da jih denem Ireni na glavo.«

Sorodnost usode je Adriana v večji meri zavzela za njegovega gostitelja in pogovarjalal sta se odslej z večjo odkritosrčnostjo in v ožjem prijateljstvu kakor doslej. Končno je dejal Montreal:

»Jaz vas do sedaj še niti vprašal nisem, kam potujete.«

»V Rim grem,« je odgovoril Adrian. »Novice, ki ste mi jih vi povedali, so nov vzrok, da hitim. Če se vrne Rienzi, bom morda tako srečen, da bom mogel posredovati med senatorjem - tribunom in med plemstvom. Če najdem, da je moj bratranec, mladi Štefanello, zdaj poglavar naše rodovine, bolj dostopen, kakor so bili njegovi predniki, potem ne dvomim, da dosežem z manj mogočnimi baroni spravo. Rim potrebuje

miru in kdor vlada pravično, tega morajo plemiči in plebejci podpirati.«

Montreal je poslušal z veliko pazljivostjo in potem sam sebi zamomljal: »Ne, to ne more biti.«

Zakrivajoč si čelo z roko je nekaj časa razmišljeval in potem rekel Adrijanu:

»Vi hočete torej v Rim. Dobro. Kmalu se bova videla med njegovimi razvalinami. Vedite, da sem tukaj svoj namen že skoro dosegel; Florenški trgovci so moje pogoje sprejeli; kupili so mir za dve leti. Že jutri poderemo svoj tabor in velika kompanija odide na Lombardsko. Če se moji načrti posrečijo in če plačajo Benečani zahtevane vsote, bom takoj svoje čete združil s četami pomorskega mesta na kljubovanje Viscontiju in bom jesen mirno preživel v sijaju Rima.«

»Gospod Gautier de Montreal,« je dejal Adrian. »Vaša odkritosrčnost me je naredila smelega. A če vas slišim, da govorite kakor kramar, kako se od vas kupuje prijateljstvo in prizanašanje, se vedno vprašujem: »Ali je to res tisti veliki vitez sv. Ivana in ali ga ljudje venderle prav sodijo govoreč, da je edini madež na njegovih lavorikah — lakomnost.«

Montreal se je ugriznil v ustnico. Vendar je odgovoril mirno:

»Moja odkritosrčnost se maščuje na meni samem, gospod Adrijan. Toda tako spoštovanega gosta, kakor ste vi, ne morem pustiti od tod z vtiskom, ki je navidezno opravičen, ki pa ni resničen. Ne, hrabri Colonna, govorice o meni so krivične. Spoštujem zlato, ker z zlatom dobi človek moč. Zlato mi napolni tabo, zavzame mesto, kupi trg, zgradi palačo, postavi prestol. Jaz spoštujem zlato, ker je potrebno sredstvo za dosego mojega namena.

»In ta namen — —«

»Naj bo kakršenkoli,« je vitez hladno odgovoril. »Pojdiva v šotor; že rosi in v tej neobljudeni samoti divja malarija.«

Vstala sta, a prevzeta čarobne lepote tega večera sta se še nekaj časa pomudila ob potoku. Najzgodnejše zvezde so svetlikale v penečih se valčkih, v blestečem listju pa je šumel prijeten vetrec.

Adrian je šel kmalu k počitku. Zbudil ga je šum, ki je naznanjal, da se pripravlja velika kompanija za odhod. Kmalu na to je vstopil Montreal v njegov šotor.

»Določil sem sto sulic, da vas, plemeniti Adrijan, spremijo do meje.«

Adrijan se je hitro napravil in se je šel posloviti od Montreala. Našel ga je samega.

»Sreča me kar obsipa z dokazi svoje naklonjenosti,« je rekel Montreal s triumfujočim veseljem. »Včeraj so mi Florenčani prihranili trud obleganja, danes pa pride vaš novi senator v moje roke.«

»Kaj? So-li vaši ljudje Rienzija vjeli?«

»Ne — a še bolje se je vse obrnilo. Tribun je premenil svoj načrt in je šel v Perugia, kjer se mude moji bratje. Poiskal jih je in dali so mu dovolj denarja in vojakov, da gre lahko v Rim in zaničuje baronovske meče. Moji bratje bodo senatorja-tribuna spremili do Kapitola.«

»Ne razumem zakaj ste rekli, da pride Rienzi v vaše roke.«

»To je vendar enostavno. Njegovi vojaki so moji služabniki, njegovi tovariši so moji bratje — njegov upnik sem jaz. Naj torej vlada v Rimu — kmalu pride čas, ko se bo vladarjev namestnik moral umakniti —«

»Zapovedniku velike kompanije« ga je silno prestrašen prekinil Adrian. »Ne, gospod vitez iz Provence! Sramotno smo podlegli domačim tiranom, toda nikdar ne bodo Rimljani tako zavrženi, da bi se udali v jarem tujega uzurpatorja.«

Montreal je Adriana ostro pogledal in mrak je legel na njegov obraz.

»Slabo ste me razumeli,« je rekel. »Če si bom jaz prilastil vlogo Cezarja, boste vi poklicani igrati Brutusa.«

Viteza sta se hladno ločila. Montreal je čutil, da je storil neprevidnost, a zanašal se je na svojo srečo in ni mu bilo mari, če je koga razžalil ali vznemiril.

Adrian se je počasi odpravil. Iz ravnine je krenil na hrib in od tam kaj gledal odhajajočo veliko kompagnijo. Na čelu ji je jezdil Montreal. Ponosno je vodil svojo ponosno armado — v cvetu svojih upanj, — poglavar velike oborožene sile — strah cele Italije — zdaj junak — pozneje morda kralj —«

Tri kratke mesece pozneje je za to veličino zadostovala šest čevljev globoka jama.

Deveti del.

Povratek.

I.

Triumfalni sprevod.

Ves Rim je bil na nogah. Od sv. Angela pa do Kapitola je mrgolelo na oknih, balkonih in strehah na tisoče ljudi. Le tod in tam je v sovražnih mestnih delih Colonnov, Orsinijev in Savellijev vladala pokopališka samota in žalostna zapuščenost. V teh trdnjavah — kajti to so bili ti deli prej kakor ulice — ni bilo slišati niti običajnih korakov barbarskih straž. Zaklenjena vrata, zabita okna, mrka tihota — vse to je pričalo, da so baroni odsotni. Čim so izvedeli, da se Rienzi res bliža, so zapustili mesto. Obdani od svojih najemnikov so po vaseh in gradovih Kampanje pričakovali tisto uro, ko bo ljudstvo naveličano svojega oboževanca in bo celo svoje divje zatiralce pozdravilo. Izvzemši barone je bil ves Rim na nogah. Na vseh glavnih križiščih

so bili postavljeni slavoloki in okrašeni s pleteninami, prevezenimi z zlatom in s srebrom. Napisi so klicali Rienziju da je dobrodošel in izražali veselje ljudstva nad njegovim povratkom. Ob cestah so stali dečki in deklice s šopki cvetlic in lovorjevimi venci. Visoko nad zbrano množico so plapolale zastave — s ponosnega Hadrijanovega stolpa — s stolpov Kapitola — s streh svetnikom in apostolom posvečenih poslopij, kakor bi oznanjali veliko zmago. Rim je še enkrat razprostrl roke, da bi sprejel svojega tribuna.

Pomešan med množico, zavrt v velik plašč, skrit v silni gneči je stal — od večine ljudstva že pozabljeni, v zmešnjavi od nikogar opaženi Adrijan Colonna. Posrečilo se mu je premagati svoje sočutje z bratom Ireninim. Osamljen je stal med svojimi someščani, edini iz ponosnega rodu Colonnov in je bil priča triumfu, ki ga je ljudstvo priredilo svojem ljubljencu.

»Pravijo, da se je v ječi zredil,« je menil nekdo iz množice. »No, ko je ob jutranji zarji pobegnil iz cerkve sv. Angela je bil dosti suh.«

»Prav ste povedali,« je dejal majhen mož nemirnih oči in prekanjenega pogleda. »Videl sem ga, ko se je poslovil od legata.«

Vsi pogledi so se obrnili na moža, ki je tako govoril; postal je hipoma imenitna oseba.

»Da,« je nadaljeval mož in se ponosno napihoval, »le poslušajte: Čim je pridobil Fra Morealova brata, Brettona in Arimbalda, da ga iz Perugia spremita v Monte Fiascone, je šel naravnost k legatu Albornožu, ki je pod milim nebom govoril s svojimi stotniki. Sledila mu je velika množica. Tudi jaz sem bil vmes in tribun mi je pokimal — da, pokimal mi je. — Tako je stopil s škrlatastim plaščem odet in noseč na glavi škrlatasto čepico s še večjim ponosom pred ponosnega kardinala. »Dasi mi vaša eminenca,« je rekel »ne dovoli ne denarja ne orožja, da bi kljuboval nevarnostim in se pogumno lotil v zasedi prežečih baronov, sem vendar pripravljen na odhod. Njegova svetost me je napravila za rimskega senatorja in prosim vašo eminenco, da me po običaju potrdite v ti moji lastnosti.« Privoščil bi vam, da bi bili videli, kako debelo je gledal ponosni Španec, kako je zarudel in nagubančil čelo. Ugriznil se je v ustnico in le malo govoril.«

»Je-li Rienzija potrdil za senatorja?«

»Da, in blagoslovil ga je in mu potem ukazal, naj odpotuje.«

»Senator!« je vzkliknil sivolasi velikan, ki je poslušal s prekrižanimi rokami. »Jaz ne ljubim naslovov, ki so jih imeli patriciji. Bojim se, da bo z novim naslovom pozabil na svoj stari naslov.«

»Jej, Cecco del Vecchio — vi ste vedno nergač,« je dejal prodajalec sukna, ki mu slavnosti nikakor niso delale škode. »Fej — meni se pa zdi, da senator ni tako novopečen naslov, kakor tribun. Upam, da bo prirejal vsaj mnogo slavnosti, Rim je bil dosti dolgo žalosten. Slabi časi so bili za nas štacunarje, na vero.«

Rokodelec se je zaničljivo nasmešnil. Spadal je med tiste, ki so delali razloček med predkupci in delavci in je trgovca skoro tako črtil, kakor plemenitaša.

»Dan že pojema,« je zopet dejal mali mož. »Vsak čas mora priti. Njegova žena mu je že pred dvema urama z vsem spremstvom šla naproti.«

Komaj je bil mož izgovoril te besede, se je začelo med množico močno valovanje in premikanje in koj na to je naglo prijezdil po cesti jezdec, ki je razganjal ljudstvo kličeč: »Nazaj — prostor — dajte prostor za rimskega senatorja!«

Množica je utihnila — potem je vse zamrmralo in zopet utihnilo. Na balkonih in na oknih zbrani gle-

dalci so stegovali vratove. Iz daljave se je oglašalo konjsko peketanje in začule so se trombe; potem so se na koncu ceste pojavile zastave — zasvetile so se sulice in hitro na to je vsa množica kakor z enim glasom začela vpiti: »Že gre, že gre!«

Adrian se je umaknil iz množice do zida. Tam se je naslonil ob hišo in ogledoval bližajoči se velesijajni sprevod.

Najprvi je prišel oddelek rimskih jezdecev, ki so bili šli senatorju nasproti. Po šest jih je jahalo v vrsti in vsi so držali v rokah oljkine vejice. Pred vsako stotnijo je vihralo bandero z napisom: »Obnovitev svobode in miru«. Ko so prinesli bandero mimo gruče, koder je stal Adrian, je ljudstvo burno pozdravljalo vse bolj znane priljubljene može. Po obleki in opremi je spoznal Adrian, da so jezdecι večinoma rimski trgovci, ljudje, o katerih je vedel, da cenijo svobodo samo tako, kakor vsako spekulacijo.

»To je pa zanesljiva opora,« si je mislil Colonna. »Kaj pride neki zdaj?«

Zdaj so prišli v blestečih oklopih nemški najemniki. Po številu jih je bilo dvestopetdeset. Služili so prej Malatesti v Riminiju in bili pridobljeni za Rienzija z zlatom Montrealovih bratov. Bili so veliki, močni —

mirni, temnogledi in disciplinirani. Gledali so na ljudstvo na pol z barbarskim občudovanjem, na pol pa s prešernim preziranjem. Videti je bilo, da je njih prihod množico prestrašil.

»Sramota,« je renčal Cecco del Vecchio. »Kaj potrebuje ljudski prijatelj meče, ki morajo ščititi kakega Orsinija ali Malatesto! Sramota!«

Nihče se ni oglasil, da bi nezadovoljnemu velikanu velel, naj molči.

»Njegova edina obramba pred baroni,« si je mislil Adrian, »in še to le, če jih dobro plača. Po številu jih je premalo.«

Prišlo je potem 200 toskanskih pešakov. Imeli so močne oklope in izvrstno orožje. Videlo se je, da so hrabri ljudje, njih veseli pogledi in njih prijazno vedenje je kazalo, da simpatizirajo z ljudstvom. Čutili so res tako, kajti bili so Toskanci in prijatelji svobode. Kazalo se je, da jih smatrajo Rimljani za svoje naravne zaveznike, zakaj pozdravljali so jih neprestano z besedami: »Živeli vrli Toskanci!«

»To bodo slabi branitelji,« si je mislil bistrourni Colonna. »Baroni jih znajo ugnati v strah, drhal jih pa lahko zapelje.«

Sledili so potem trobentači in zastavonosci. Zdaj pa so klici veselja zadušilo godbo. Na vseh koncih in

krajih mesta je naenkrat zagrmelo:
»Rienzi — Rienzi! — Dobrodošel!
— Dobrodošel! — Rienzi in svo-
boda! — Rienzi in pravična država!«

Z balkonov in iz oken so metali cvetke na njegov pot; z robci so mahali in vihteli zastavice — in marsikaka neopažena solza je tekla celo čez bradata lica. Stari in mladi ljudje so pokleknili in s sklenjenimi rokami prosili, naj nebo blagoslovi vračujočega se poglavarja države.

Senator-tribun je jezdil mimo — Feniks je šel na grmado.

Oblečen je bil v škrlat, ki je ves blestel od zlata. Ponosno glavo je imel razkrito in pripogibajoč se na vse strani, je počasi jezdil med množico. Vsled razburjenja ni bilo na njegovem licu zapaziti sledov boleznin in skrbi. Iz njegovih oči je sijalo upanje — triumf je dal njegovemu obličju kraljevski izraz. Ljudstvo se ni moglo premagovati. Vse je sililo k njemu, vsak je koprnel, da bi ga pogledal, vsak je poskušal, da bi se vsaj dotaknil roba njegovega oblačila. Rienzi je ustavil konja in poskusil ljudstvu govoriti, a je samo jecljal.

»Odškodovan sem,« je rekel, »odškodovan za vse — naj mi bo dano, da vas naredim srečne!«

Množica mu je naredila prostor. Senator je jezdil dalje. A zopet ga je

ljudstvo obsulo. V svoji razvneti domišljavosti so ljudje mislili, da za tribunom hodi boginja starega Rima.

A jezdila je za njim lepa kraljevska Nina. Jezdila je v snežnobeli in z dragocenostimi posuti obleki. Spomin na njen ponos, na njeno ljubezen do sijaja, je ljudstvo pozabilo in jo pozdravljalo skoro tako, kakor njenega moža. Smehljala se je veselja, njene ustne so drhtele ponosne ginjenosti — nikdar se ni pokazala tako vredno ljubezni kakor gospodstva, kakor sedaj.

Toda Adrian ni gledal čarobne Nine. Bled, brez sape, trepetajoč po vsem životu, se je oprijemal zidu, ob katerem je slonel. Ali se mu sanja? Ali vstajajo mrličji iz grobov? Ali pa je to bila njegova Irena — živa Irena, ki je v melanholični ljubkosti žalostna jezdila poleg Nine, zvezda poleg meseca? Sijajni sprevod je izginili Adrianu izpred oči — vse je postalo okrog njega temno — za par trenutkov je izgubil zavest. Ko je prišel zopet k sebi, je množica, pomešana med Rienzijevo spremstvo, drla kakor mogočna reka naprej za senatorjem. Čez vse glave je Adrian videl zopet Ireno, a brezštevne zastave so mu jo kmalu skrile. Vsa kri mu je šilila k srcu. Podoben je bil človeku, ki je mnogo let živel

v strašni otrplosti in naenkrat zopet zagledal nebeško luč.

Iz velikanske množice je bil v bližini Adriana zaostal en sam človek. Bil je to Cecco del Vecchio.

»Ni me videl,« je godrnjal kovač. »Stari prijatelji so zdaj pozabljeni. — Dobro — dobro — Cecco del Vecchio sovraži tirane še vedno — naj se imenujejo kakorkoli in naj se še tako lepo oblačijo. Ni me videl. Hm!«

II.

Maskerada.

Vtisk, ki ga je bila Nina napravila na kardinala Albornoza, je kmalu obledel. Albornoz je videl v Rienziju samo figuro na šahovi deski, ki se jo premika ali žrtvuje, kakor je najbolje za zasnovani načrt. Ko je bil kardinal dosegel svoj namen, ko je bilo cerkveno ozemlje zavojevano, Ivan di Vico podvržen in demagog Baroncelli uničen, se je kardinalu zdelo, da nikakor ne kaže spretnega in častihlepnega Rienzija ustoličiti za senatorja v Rimu. Rienzija ni zadrževal, a pomagati mu ni hotel. En dan potovanja je bil Rienzi oddaljen od Rima — a ni imel ne enega vojaka, ki bi ga na potu branil pred baroni. Morda ni Rienzi nikdar pokazal toliko razuma, kakor sedaj, ko se je

šlo za to, da premaga kardinala in razdere mreže njegove zvijačnosti. Kakor smo videli, je šel v Perugia in si pri Montrealovih bratih preskrbel vojakov in denarja za svoj povratak v Rim. Toda Montreal je bil v veliki zmoti, misleč, da Rienzi ne pozna nevarnega in zavratnega značaja dovoljene mu pomoči. Rienzi je natančno spoznal namene in naklepe Montrealovih bratov. Svest si je bil, da mu hočeta le navidezno služiti, zavedal se je, da se kot dolžnik ošabnega in po visokih časteh hrepenečega Montreala, obdan od vojakov Montrealovih bratov, nahaja v mreži, ki jo mora kmalu raztrgati, sicer zna to plačati s svojo srečo in s svojim življenjem. Zanašajoč se na svoj bistri um, je zanesljivo upal, da naredi za svoje orodje tiste, ki mislijo, da bo on njihovo orodje. Delal pa se je, kakor da brezpogojno zaupa svojim provenčalskim zaveznikom, in čim je po triumfalnem sprevodu dospel na Kapitol, je Montrealovo brata takoj odlikoval z najvišjimi častmi, kar jih je imel na razpolaganje.

Na Kapitolu so bile to noč sijajne slovesnosti. A ljubši od vseh doživljajev in krasnega dneva je bil Rienziju nasmeš njegove Nine.

Vse drugačne so bile misli, ki so navdajale Adrina Colonna, ko je sam sedel v žalostni palači svojega

Donosnega rodu. Irena je torej živa — utekla je bila kugi in izraz njenega obličja mu je pričal, da misli še vedno nanj. A ko se je poleglo prvo viharo čustvo blaženosti, da je Irena rešena, se je nehote vprašal, če ju okolščine ne bodo zopet ločile. Štefanello Colonna, vnuk starega Štefana, in po smrti očeta in brata poglavar mogočne hiše Colonnov, je bil že dvignil svojo zastavo proti novemu senatorju. Utaboril se je v svoji, skoro nezavzemljivi trdnjavi Palestrini, zbral okrog sebe vse prištaše Colonnov, in zdaj so njegovi podivjani vojaki pustošili vso okolico.

Adrian je uvidel, da bodo Coloni in novi senator že v kakih dnevih zapleteni v vojno. Ali naj on sam nastopi proti svoji lastni krvi? Že dejstvo, da ljubi Ireno, bi vzelo vsakemu njegovemu posredovanju značaj nesebičnosti in bi omadeževalo njegov glas. A stal je vendar na Rienzijevi strani, ne le zaradi svoje ljubezni do Irene, nego iz lastnega poštenega prepričanja, kajti smatral je Rienzija za sposobnega, napraviti v Rimu red.

Obsojen je bil torej sedaj že drugič, da mora ostati nevtralen. Odločil se je, da gre že tekom prihodnjih dni v Palestrino — a srce njegovo je hrepenelo po svidenju z Ireno. To ni

bila lahka naloga, a poskusiti jo je hotel. Poklical je Giulia.

»Senator priredi nocoj veliko slavlje — ali mislite, da bo številno obiskano?«

»Čujem,« je odgovoril Giulio, »da bo danes na čast poslanikom in plemstvu banket, jutri bo pa maskerada, ki bo pristopna vsem stanovom. Na vero, če bi tribun povabil same plemiče, bi za njegovo maskerado zadostovala najmanjša sobica na Kapitolu. Najbrž priredi maskerado, da se ne bo vedelo, kakega stanu so njegovi gostje.«

Po kratkem razmišljanju se je Adrian odločil, da se okoristi posebnosti napovedane slavnosti in da se maskerade udeleži.

Rienzi je priredil v tem letnem času nenavadno maskerado, ker so se take slavnosti najlaglje udeležili vsi njegovi mnogoštevilni, a jako raznovrstni prijatelji, zlasti pa zaradi tega, ker je dala maskerada njemu in njegovim zaupnikom priliko, se pomešati med občinstvo in nepoznani izvedeti, kaj Rimljani sodijo in pričakujejo od nove politike. Zlasti je pa hotel Rienzi natančneje spoznati, kaka je njegova prava zaslomba med ljudstvom, nego mu je to moglo pokazati navdušenje pri javnem sprevodu.

Zaradi tega svojega sklepa je Adrian za en dan odložil odhod v Palestino.

Naslednja noč je bila jasna in čudovito lepa. Da bi mogli številni gostje bolje uživati prijetni sveži zrak te lunojasne noči, je Rienzi posvetil slavnosti ne samo notranje dvorane, nego tudi odprto dvorišče kapitola in levov trg. Ko je prišel Adrian na dvorišče, mu je ljudska nestrpnost v gneči potisnila krinko z obraza. Sicer je Adrian krinko hitro zopet spravil v red, a vendar so ga nekateri gostje spoznali.

V začetku je bil Rienzi iz vljudnosti do svojih gostov nezakrinkan, kakor vsa njegova družina. Stal je z družino vred na vrhu stopnic, imenovanih po starem egiptovskem levu. Brez števila luči je razsvetljevalo velikanski spomenik, ki je bil, odkar je bil prinešen iz svoje stare domovine — priča povzdiga in padca brezštevilnih rodbin in temnih vihar-
nih prevratov maščevalne usode. Slabo znamenje je bilo, se je pozneje mnogokrat omenjalo, da je prostor te javne slovesnosti bil tudi prostor, kjer so se izvrševala javna usmrčenja. Toda v tej uri, ko se je tod gnetla gruča za gručo, da ulovi usmev, ali kako besedo onega moža, čigar usoda je zanimala vso Evropo, ali da se pokloni prelestni Nini, ni nobena

slutnja in nobena skrb motila občnega veselja.

Za Nino je stala Irena, vesela, da jo zatemnjuje Nina. Adrianovi pogledi so bili obrnjeni samo nanjo. Leta, ki so bila potekla, niso zmanjšala Irenine lepote, pač pa jo premenila. Njeno lice je bilo bledikasto, njena postava je bila bolj polna in dostojanstvena. April njenega srca je bil potekel, a niti čas, niti skrbi, niti nesreča v ljubezni, ji ni ugrabila angeljske milobe. Adrian je čutil novič in novič, da Irene ni pozabil. Ko se ji je počasi, kakor ga je nesla gneča, približeval, ni čutil, da ga gleda orlovsko oko senatorjevo.

Ena izmed mask je bila zašepetala Rienziju:

»Pazite nase. Med maskami je en Colonna. Že marsikdaj je pod dominom ponočnjaka prežalo morilsko bodalo. Tam stoji Vaš sovražnik — čuvajte se.«

Te besede so bile prvi ostri opomin na nevarnosti, katerim se je tribun s svojim povratkom izpostavil. Rienzi je prebledel in prijazna pozornost, s katero je sprejemal svoje goste, se je za trenotek izpremenila v mračno raztresenost.

»Čemu stoji tisti čudni mož tako molčeč in ne da bi se ganil ondukaj-le,« je Rienzi zašepetal Nini.

»Z nikomur ne govori — tudi se nama ne bliža — surovež je — nanj treba paziti.«

»Brez dvoma je kak nemški ali angleški barbar,« je odgovorila Nina. »Naj to ne kali tvojega veselja.«

»Prav praviš, draga; prijateljev imava tu dovolj in sva torej dobro zavarovana. In — pri pepelu svojega očeta — jaz čutim, da se moram navaditi na opasnosti. Idiva dalje, Nina; zdi se mi, da bi se zdaj lahko tudi midva maskirala in se pomešala med ljudi.«

Godba je igrala glasno in vese-
lo, ko je senator stopil med ljudi. Še
vedno pa je njegovo oko opazovalo
sivi domino, v katerega je bil oblečen
Adrian. Ta je senatorju sledil in pri-
šedši mimo Irene, ji je zašepetal;
»Adrian Colonna te pričakuje poleg
leva.«

Rienzi si je med tem dal v pala-
čo prinesiti vina. Ta ga je poživel.
Maskiral se je in zdaj zapazil, da je
izginila Irena.

»Najbrže se preoblači, da bi se
pomešala med ljudi,« je menila Nina.
»Naj ti jo moj nasmeh nadomesti.«

Rienzi je poljubil svojo ženo in
jo pritisnil na svoje srce.

»Tvoj nasmeh je zame kakor
solnčna luč. A sestra me skrbi; vsaj
zdaj bi bila lahko veselejša.«

»Ali se ne skriva ljubezen pod njeno žalostjo?« je dejala Nina. »Ali se mar več ne spominjaš, kako zelo je ljubila Adriana Colonna?«

»Kaj traja to še vedno?« je vprašal Rienzi. »In pri tem je vredna, da bi bila nevesta takega vladarja.«

»In vendar bi bila to zveza, ki bi tvojo moč v Rimu bolj utrdila, kakor zveza s kakim monarhom.«

»Da, če bi bila taka zveza mogoča. A ta rod je ošaben. Morda je bil tisti zakrinkanec, ki sem ga opazoval, njen ljubimec. Idiva, Nina. Sem li dobro maskiran?«

»Izvrstno — in jaz?«

»Ti si solnce za oblakom.«

»A ne zamudiva se predolgo. Katera zabava bi mogla biti podobna trenotku, ko bova sama in ko bova pozabila prestane bolesti in celo triumfe, ki sva jih doživela.«

Irena se je bila med tem maskirala in se je skozi gnečo bližala stopnicam poleg levovega spomenika. Odkar je bil senator ta prostor zapustil, je bil skoraj prazen. Godba je bila občinstvo zvabila na plesišča. Bližajoč se levu, je Irena v mesečini videla ob vznožju spomenika zakrinkanega človeka. Ustavila se je — zakrinkanec se ji je približal in zopet je slišala glas svojega ljubimca:

»O, Irena, spoznam te tudi v tej maski,« je dejal Adrian in prijel Ire-

no za roko. »Še enkrat v življenju te snem gledati in se dotakniti tvoje roke? Ali te niso moje oči videle mrtvo na tistem strašnem pokopališču, ki se ga samo z grozo spominjam. Kak čudež te je zbudil zopet k življenju? Na kak način je nebo ohranilo naši zemlji bitje, ki je bilo po moji sodbi že uvrščeno med anđelje?«

»Kaj si to res mislil?« je jecljala Irena z vidnim veseljem. »Ti me torej nisi namenoma zapustil? Kako krivico sem delala tvoji plemeniti naravi, ko sem mislila, da so padec mojega brata, moje nizko pokoljenje in tebi zagotovljena sijajna prihodnost vzroki, da si me zapustil.«

»Res, delala si mi krivico,« je odgovoril Adrian. »A jaz sem te videl med mrličii. Tvoj plašč s srebrnimi zvezdami — kdo drugi je mogel nositi tribunska znamenja?«

»Torej samo moj plašč, ki sem ga na cesti izgubila in ki ga je moral pobrati kaka nesrečna žrtev kuge — te je spravila v obup? Ah, Adrian, jaz še tedaj nisem nehala upati, ko sem te videla skoro mrtvega na ležišču, ob katerem sem tri dni in tri noči čuvala nad teboj.«

»Torej se mi ni bledlo? Ti si torej v tistih strašnih urah čuvala ob moji postelji, tvoja ljubezen me je

varovala, tvoja skrb me je rešila! In jaz, zavrženec . . .«

»Ne,« ga je prekinila Irena, »tvoje misli so bile naravne. Dokler je bilo treba, da sem bila pri tebi, se mi je zdelo, da mi je nebo dalo nadčloveške moči. A predstavljaš si moj strah. Zapustila sem te, da poiščem meniha-zdravnika. Ko sem se vrnila, te nisem več dobila. Prestrašena in v skrbih sem zaman preiskala zapuščeno mesto. Kakor sem bila močna, dokler me je podpiralo upanje, sem vsled strahu končno onemogla. Moj brat me je našel brez zavesti na tleh pred cerkvijo sv. Marka.«

»Pri cerkvi sv. Marka? To so mu povedale njegove sanje!«

»Da! Rekel mi je, da te je srečal. Iskala sva te zaman. Končno sva izvedela, da si mesto zapustil in — jaz sem se veselila tega, Adrian — a hudo mi je tudi bilo.«

Udala sta se za nekaj trenutkov blaženstvu zopetnega svidenja in razumela sta se in bila sta srečna.

»A zdaj,« je šušljala Irena, »ko sva se zopet dobila — —« Maska je zakrila njeno zarudenje.

»Zdaj, ko sva se zopet dobila,« je povzel Adrian, »se ne bova več ločila, si hotela reči. Veruj mi, ljubica, to je upanje, ki mi navdaja srce. Samo da bi te trenutke pri tebi preživel, sem odložil svoj odhod v Pale-

strino. Ko bi smel le upati, da svojega mladega bratranca sprijaznim z Rienzijem in nobene ovire bi ne bilo več najinemu združenju. Rad pozabim preteklost — smrt mojih nesrečnih sorodnikov, ki sta postala žrtev svojih napak — in morda ga ni med množico nobenega, ki bi znal velike in sijajne lastnosti Rienzijeve bolj ceniti, kakor Adrian Colonna.«

»Če je tako,« je dejala Irena, »potem lahko upava na najbolje; med tem bo nama dovolj tolažbe in sreče dajala zavest, da se ljubiva kakor prej. Ah, Adrian, jaz sem se žalostno premenila; dostikrat sem si rekla, da je presmelo misliti, da bi me še vedno ljubil, če bi me zagledal.«

»Lepša si in ljubeznivejša, kakor kdaj,« je strastno odgovoril Adrian. »V tem času, ko je tvoj cvet dozorel, sem le bolje spoznal tvojo vrednost. Zdravstvuj, Irena; ne bom se dlje tukaj mudil. Upam, da boš kmalu kaj slišala o srečnem uspehu mojega posredovanja pri mojih sorodnikih in še predno poteče teden dni, se morda vrnem, da te očitno zasnuhim.«

Ločila sta se; Adrian je odhajal počasi; Irena je bežala, da svoje razburjenje in srečo skrije v svoji sobi.

Ko je izginila in se je mladi Colonna obrnil, da bi šel, je stala pred njim velika maskirana oseba.

»Ti si eden Colonnov,« je rekel zakrinkanec, »in si zdaj v rokah senatorja. Ali trepetaš?«

»Če sem Colonna, nevredna maska,« je odgovoril Adrian hladno, »potem bi ti morala vedeti, da kak Colonna nikdar ne trepeta.«

Neznanec se je zasmel na glas in je privzdignil svojo krinko; Adrian je videl, da stoji pred njim senator.

»Gospod Adrian di Castello,« je resno rekel Rienzi »ste - li nocojšnje naše slavlje počastili kakor prijatelj ali kakor sovražnik?«

»Rimski senator,« je z ravno takim ponosom odgovoril Adrian, »jaz sprejemam gostoljubnost samo kakor prijatelj. Za sovražnika, vsaj za vašega sovražnika, upam, da me ne bo nikoli nihče smatral.«

»Ljubo bi mi bilo, če bi te laskave besede brez ozire na druge veljale samo meni,« je dejal Rienzi. »Ali gojite taka čustva zame ker sem vladar rimskega ljudstva ali ker sem brat tiste ženske, ki ste se ji zaobljubili?«

Za trenotek je Adrian povetil oči in potem mirno rekel:

»Iz enega in iz drugega vzroka.«

»Potem, pleminiti Adrian, ste mi v resnici dobro došel,« je dejal Rienzi. »A četudi mislite, da ni nobenega vzroka za sovraštvo med nama, ven-

dar menim, da bi bili morali za sestro Cole di Rienzija snubiti na način, ki bi bil bolj primeren vašemu stanu in tudi stališču, ki so ga bog, usoda in domovina meni podelili. Ne smete misliti, mladi Colonna, da se kako ponižate, snubeč sestro rimskega senatorja. Kakor ste visokega rodu — ona vam je ravnovredna.«

»In če bi bil jaz cesar, ne samo njegov vitez, vaša sestra bi mi bila ravnovredna,« je toplo odgovoril Adrian. »Rienzi — žal mi je, da ste me že zdaj našli. Upal sem, da si kakor posredovalec med vami in med baroni pridobim najprej vaše zaupanje in se potem oglasim za plačilo. Vedite: jutri zjutraj odpotujem v Palestrino, da poskusim svojega bratranca sprijazniti z ljudsko in s papeževo voljo. Iz različnih nagibov, ki mi jih ni treba pojasnjevati, bi bil rad prevzel posel posredovalca ne da bi bil prej z vami govoril. A ker sva se že dobila, vas prosim, zaupajte mi, pod katerimi pogoji ste pripravljeni na spravo in jaz vam zastavim besedo cesarskega viteza, da zaupanega mi nič ne izdam.«

Rienzi je bil navajen čitati v človeških obrazih. Dokler je Adrian govoril, ga je Rienzi ostro opazoval. Čim je umolknil, mu je krepko stisnil ponudeno roko.

»Zaupam vam, Adrian, iz vse duše,« je rekel z zaupno ljubeznivostjo. »Bili ste moj prijatelj v mirnejših in morda srečnejših letih. Nikdar se zvezde ne zrcalijo tako jasno v vodi, kot se je takrat zrcalila resnicanavašem obrazu. Zaupam vam.«

Govoreč tako, je mehanično peljal Colonno nazaj k spomeniku leva. Tu se je vstavil.

»Vedite, da sem poslal danes zjutraj svojega pooblaščenca k vašemu bratrancu Stefanellu. Z vso dolžno mu spoštljivostjo sem ga obvestil, da sem se vrnil v Rim in ga povabil v mesto. Pozabivši vsa stara nasprotja in svoje lastno pregnanstvo sem mu zagotovil stališče in dostojanstva, ki gredo poglavarju Colonnov. Vse, kar sem zahteval od njega, je, da naj bo pokoren postavam. Čas in nesreče so ponižale ponos moje mladosti, ohranil sem si le strogost sodnika, a nihče ne bo imel več povoda se pritoževati zaradi tribunove prešernosti.«

»Škoda, da niste svojega obvestila odposlali dan pozneje,« je menil Adrian. »Rad bi bil svojega sorodnika na to pripravil. A bodi kakorkoli — kar ste mi povedali, me le vzpodbuja, da pospešim svoj odhod. Če se mi posreči izposlovati častno in mirno spravo, ne bom več zakrinkan snubil tvojo sestro.«

»In nikdar,« je ponosno rekel Rienzi, »ni pripeljal kak Colonna v svojo hišo devico, ki bi mu bila delala večjo čast. Kar sem v svojih načrtih vedno videl, to vidim tudi sedaj še: meje nove rimske države.«

»Ne bodi preveč sangviničen, hrabri Rienzi,« je dejal Adrian: »Pomisli, na koliko glav, polnih smelih načrtov, je že gledal ta spomenik — in ti načrti so bili zidani na pesek in na prah. Ti imaš dovolj prilik, da pokažeš svoje moči — ne gre se za to, da razširiš svoje meje, nego da sama sebe vzdržiš na svojem stališču. Zakaj — veruj mi — nikdar ni velik človek stal pred tako strašnim breznom, kakor ti.«

»Ti si odkritosrčen,« je dejal senator. »To so prve besede dvoma in sočutja, ki sem jih slišal v Rimu. Toda — ljudstvo me ljubi, baroni so pobegnili iz Rima, papež je na moji strani in vhode v Kapitol stražijo meči severnih vojakov. A to še vse ni nič. Moje poštenje je moj meč in moj ščit. O nikdar, od kar je propadla stara republika, ni imel kak Rimljan poštenjšega in plemenitejšega hrepenenja. Mir je zagotovljen — postave združujejo red — znanost, umetnost, izobrazba premene temo v svetlobo. Patricij ne bo več razbojnik, nego čuvar reda; drhal naj se požlahtni, da postane narod; hraber

narod, ki se bo znal braniti, izobražen narod, ki se bo znal sam vladati. Ne z orožjem, nego s svojo moralčno silo naj si mati vseh narodov zagotovi pokornost svojih otrok. Ali naj, goječ take sanje in take nade, drhtim in obupavam? Ne, Adrian Colonna! Naj se obrne na dobro ali na zlo — jaz vztrajam na svojih načrtih brez strahu.«

Vse nastopanje senatorja je bilo tako, da je močno povzdignilo pomen njegovih besed, tako da je bil treznomisleči Adrian kar očaran.

»V čast bi mi bilo, ko bi mogel deliti tako usodo in ponosen bom, če ugladim takim načrtom pot. Čim dosežem namen svojega posredovanja —«

»Postanete moj brat,« ga je prekinil Rienzi.

»In če ga ne dosežem?«

»Smete vendar snubiti mojo sestro. Vi molčite — Vi ste prebledeli?«

»Ali smem zapustiti svoj rod?«

»Mladi mož,« je dejal Rienzi ponosno, »vprašajte raje, če smete zapustiti svojo domovino. Ako dvomite o mojem poštenju, ako Vas je strah moje častihlepnosti, pa opustite svoj namen. Ako pa mislite, da imam voljo in zmožnost, služiti državi, če spoznate v premembni mojih razmer in v nesrečah, ki sem jih prestal,

roko Izveličarja vseh narodov — ako so bile te nesreče le dokazi milosti onega, ki kaznuje — morda potrebne, da se pokorim za svojo prejšnjo drznost in da se moj razum poostri — iz kratka, če me imate za moža, ki me je bog vzlic mojim napakam ohranil Rimu, potem pozabite, da ste Colonna in se le zavedajte, da ste Rimljan!«

»Premagal si me, ti čudoviti um,« je ves zavzet vzkliknil Adrian in dostavil s tišjim glasom: »Naj store moji sorodniki karkoli, jaz ostanem pri tebi in pri Rimu. Zdravstvuj!«

III.

Adrianovi doživljaji v Palestrini.

Bilo je že poldne, ko je Adrian zagledal gore, obdajajoče Palestrino. Mogočnost tega skalnatega mesta je bila znana že v časih pred Romulom, v prvih časih tiste skrivnostne civilizacije, ki se je razvila v Italiji še predno je bil sezidan Rim. Osem mest se je podvrglo gospodstvu Palestrine. Vsled svoje lege in strašne mogočnosti zidov, je dolgo kljubovala Rimu. S te trdnjave je vihrala Marijeva zastava in po cesti, po kateri se je zdaj pomikala mala Adrianova četa, je nekoč korakal krvoločni Sulla, ko se je vračal iz mitridatske vojne.

Rimski baroni si niso mogli izbrati strašnejše trdnjave. Ko je Adrianovo izkušeno oko premerilo strmine in zidovja, je spoznalo, da je tod z najnavadnejšo spretnostjo lahko mnogo mesecev kljubovati celi armadi rimskega senatorja. Podrte koče in poteptana polja v ravnini so izpričevala nasilnost in surovost upornih baronov in ravno tedaj je bilo videti čete oborožencev, ki so gonile pred seboj poropane govedi in ovce.

Adrianova četa je nosila pred seboj zastavo Colonnov in vsled tega so ji hitro odprli »solnčna vrata«. Ko je šel Adrian po ozkih mestnih ulicah v trdnjavo, je na potu videl gruče tujih vojakov in vlačug, ki so postajali ob razvalinah starih tempeljev in palač, ali pa se greli na terasah, kjer so žarele še barve prekrasnih mozaikov, ki so bili nekdanj ponos izobraženega, umetnost ljubečega plemstva, čigar dedič so postali divji razbojniki.

To nasprotje med preteklostjo in sedanostjo je Adriana hudo bolelo in zdelo se mu je, da stoji civilizacija na Rienzijski strani.

Adrian je v trdnjavi pustil svoje spremljevalce na dvorišču in je zahteval, naj ga popeljejo pred njegovega bratranca. Ko je Adrian zapustil Rim, je bil Štefanello še otrok in

vsled tega sta bila, četudi sorodnika, le površno znana. Hrupno smejanje je udarilo Adrianu na uho, ko ga je sluga pripeljal v veliko, surovo okrašeno dvorano. Dragocene tapete so nepopolno zakrivale kamenito zidovje, lepe mize so bile v čudnem nasprotju z drugim pohištvom, po tleh je ležalo vsakovrstno orožje, na koncu dvorane pa je bilo razno orodje za mučenje.

Štefanello Colonna je z dvema baronoma sedel kraj okna, od koder se je videlo do Rima.

Dasi še v prvem cvetu mladosti in brez brade, je Štefanello že kazal na svojem obrazu posledice razuzdanosti. Podoben je bil staremu Štefanu. Poleg njega sta sedela dedna sovražnika njegovega rodu, lokavi Luka di Savelli in svojeglavni knez Orsini.

Mladi poglavar hiše Colonna je sprejel svojega bratranca z neko presrčnostjo.

»Dobrodošel — dragi Adrian. Prišli ste o pravem času, da nam pomagate s svojo znano vojaško izvežbanostjo. Ali se Vam ne zdi, da bomo morali prestati dolgo obleganje, če se ga bo predrzni plebejec upal lotiti? Naša prijatelja, Orsinija in Savellija, poznate? Hvala bodi sv. Petru, ali pa namestniku sv. Petra — za prerezanje imamo toliko navadnih grl, da se nam za naša ni bati.«

Štefanello se je po teh besedah zpet brezskrbno vsedel na svoj stol. Zdaj se je zaslišal hreščeči ženski glas Savellijev.

»Škoda, plemeniti gospod, da niste prišli nekaj ur poprej; spomin nas še zdaj razveseljuje — hihhi.«

»Ah, krasno je bilo,« je zaklical Štefanello in se smejal. »Moj bratranec je mnogo zamudil. Vedite, Adrian, ta podli človek, ki ga je papež v svoji nesramnosti imenoval za senatorja, se je včeraj predrznil, poslati semkaj svojega slugo, ki ga je — pri Materi božji da je res — imenoval za svojega poslanika.«

»Ko bi bili videli njegov plašč, gospod Adrian,« se je oglasil Savelli. »Tako gotovo, kakor sem živ — plašč je bil iz škrlatastega baržuna, prevezen je bil z zlatom in vtkan je bil rimski grb. Pa smo mu ta plašč kmalu pomazali.«

»Kako?« je vzkliknil Adrian. »Vendar niste prelomili vseh plemenskih in viteških postav in niste glasnika razžalili?«

»Glasnika ga imenuješ?« je zaklical Štefanello in je stisnil obrvi tako, da oči skoro ni bilo več videti. »Samo knezi in baroni imajo pravico, pošiljati glasnike. In če bi bila obveščala moja, bi bil poslal usurpatorju glavo tistega ničvredneža nazaj.«

»Kaj ste torej storili z njim?« je vprašal Adrian hladno.

»Naši prasji pastirji so ga namočili v gnojnici in da se posuši, smo mu dali prenočišče v ječi.«

»In danes zjutraj — hihhi,« se je oglasil Savelli, »smo ga dali semkaj pripeljati in mu izdreti zobe, enega za drugim. Škoda, da ga niste slišali, kako je cvilil in prosil za milost.«

Adrian je planil pokonci in je s svojo železno rokavico udaril ob mizo.

»Štefanello Colonna,« je rekel ves rdeč ogorčenja, »odgovorite mi: Ali ste se res predrznili, omadeževati ime, ki je oba nosiva, na tak sramoten način? Recite mi vsaj, da ste se ustavljali temu grdemu izdajstvu vseh postav civilizacije in časti. Vi ne odgovorite? Hiša Colonov — ali more biti to tvoj zastopnik?«

»Meni take besede,« je vzkliknil Štefanello, trepetajoč besnosti. »Čuvaj se! Meni se zdi, da si ti izdajalec in da si morda združen s tisto lopovsko drhaljo. Spominjam se dobro, da se ti, zaročen z demagogovo sestro, nisi pridružil mojemu stricu in mojemu očetu, marveč si brezčastno prepustil mesto plebejskemu tiranu.«

»To je storil,« je dejal kruti Orsini in se grozeče približeval Adri-

anu, dasi ga je strahopetni Savelli poskušal zadržati. »To je storil, in če bi tebe, Štefanella ne bilo tu —«

»Strahopetec in bahač,« ga je prekinil Adrian besno in mu vrgel rokavico naravnost v obraz. »Ti hočeš groziti možu, ki je na vseh evropskih tekmovališčih proti najhrabrejšim vitezom delal čast tistemu Rimu, ki mu delajo tvoja dejanja samo sramoto. Zaničujem te in pljunem ti v obraz. S sulico in z mečem, na konju ali peš sem pripravljen proti tebi in celemu tvojemu rodu trditi, da ti nisi vitez, ker si trpinčil mirnega in neoboroženega glasnika. Da, prav tu, na mestu tvojega sramotnega dejanja, te pozivljam na boj.«

»Na dvorišče! Pojdi z mano,« je hudobno rekel Orsini in je stopil čez prag. »Hola — dajte mi šljem in oklop.«

»Nikar, plemeniti Orsini,« se je oglasil Štefanello. »Tebi storjeno žaljenje je zadelo le mene, zakaj jaz sem storil tisto dejanje in mene je obsodil ta izprideni član našega rodu. Adrian di Castello — nekdanj imenovan Colonna — oddajte svoj meč — vi ste moj jetnik.«

»O,« je škripaje z zobmi dejal Adrian, »če bi ne tekla kri mojih pradedov v tvojih žilah — jaz bi ti — toda dovelj o tem. Mene, svojega stanovskega tovariša, odlikovanega

viteza tistega cesarja, ki se zdaj na občno veselje bliža italijanski meji, mene se nikar ne upajte narediti za jetnika. Še predno poteče nekaj dni, bom dobil vaše prijatelje na mestu, kjer naših mečev ne bo nihče naražen spraval. Dotelj, Orsini, premisli, da svoje časti ne boš branil proti neizvežbani roki.«

Držeč goli meč v roki je šel Adrian mimo obotavljajočega se Orsinija proti vratom.

»Še predno poteče nekaj dni, je rekel —.« Tako je šušljal Savelli Štefanellu na uho. »Bodite prepričani, dragi gospod — on se hoče združiti z Rienzijem. Spominjajte se, da se je nekoč hotel s tribunovo sestro poročiti. Čuvajte se ga! Nikar ga ne dustite iz trdnjave. Ime Colonna v vrstah drhali bi polovico naših vojakov zbegalo in razgnalo.«

»Pomirite se,« je s hudobnim usmevom rekel Štefanello: »Še predno ste se vi oglasili, sem se jaz že odločil.«

Mladi Colonna je odgrnil zaveso, odprl skrita vrata in stopil v nizko dvorano, kjer je sedelo dvajset oborožencev.

»Hitro,« je velel. »Primate in razorožite onega tujca z zelenim plaščem — a ne ubijte ga. Recite stražam, naj pripravijo ječe za nje-

govo spremstvo. Hitro — predno pride do izhoda.«

Adrian je bil prišel na odprto stopnišče, od koder je že videl svoje spremljevalce in svojega konja na dvorišču. Naenkrat pa so iz drugega hodnika pridrveli Colonnovi vojaki in ga obkolili.

»Udaj se, Adrian di Castello,« je zaklical Štefanello z vrha stopnic. »Ali pa pridi nate tvoja lastna kri.«

Adrian je napravil tri korake skozi gnečo in trije sovražniki so padli pod njegovim mečem.

»Na pomoč!« je zaklical svoji četi in že so njegovi pogumni jezdeci dospeli do stopnišča. Tedaj je pa začelo biti plat zvona in dvorišče je bilo v trenutku napolnjeno z vojaki. Mala Adrianova četa je bila bolj potlačena, kakor premagana in spravljena v ječe, in cvet Colonnov, ranjen, brez sape, razorožena še vedno glásno kljubujoč, je postal jetnik v trdnjavi svojega bratranca.

IV.

Senatorjev položaj. — Uspeh dolgih let. — Uzadovoljena častihlepnost.

Lahko si je misliti, kaka jeza je prevzela Rienzija, ko se je vrnil njegov trpinčeni in onečaščeni glasnik. Njegov ljuti temperament se je bil po

prestanih krivicah še bolj poostril in ponesrečeni poskus, doseči s Štefanellom Colonnem spravo, mu je srce hudo ranil.

Deset minut po glasnikovem povratku je veliki zvon na Kapitolu začel klicati ljudstvo pod orožje. Z najvišjega stolpa je vihralo veliko rimsko bandero in že večer potem, ko je bil Adrian pahnjen v ječo, je šla senatorjeva armada z Rienzijem na čelu proti Palestrini. Vojaštvo baronov je med tem četovalo po okolici do Tivolija. Rienzi se je ustavil pri tem lepem kraju, da nabere vojakov in zahteva od nezanesljivih ljudi prisege zvestobe, dočim so šli njegovi vojaki pod vodstvom Arimbalda in Brettona iskat sovražnike. Montrealova brata sta se vrnila pozno ponoči z naznanilom, da so se čete baronov umaknile v gozd Pantano.

Rienzijevo čelo je postalo rdeče. Pogledal je ostro Brettona, ki mu je prinesel to novico in v njegovi duši se je porodil naraven sum.

»Torej so utekli!« je vzkliknil. »Je-li to mogoče? Teh nepotrebnih drask s plemenitimi tolovaji je dovolj. Ali ne pride nikdar tista ura, ko si bomo stali nasproti mož proti možu?«

Montrealov brat je čutil, da mu vidi Rienzijeve temni pogled notri v srce.

»Brettone,« je dejal Rienzi s popolnoma premenjenim glasom, »ali se smem na vaše ljudi — zanašati? Ali ni nobenega sporazumljenja z baroni?«

»Kako?« je nevoljno in v zadregi vprašal Brettone.

»Tu ni nikakega — kako,« se je razljutil tribun-senator. »Vem, da si ti hraber poveljnik hrabrih mož. Ti in tvoj brat Arimbaldo sta mi dobro služila in jaz sem vaju dobro plačal. Ali ni tako? Govori!«

»Senator,« je dejal Arimbaldo »vi ste držali svoje obljube. Podelili ste nam najvišje časti, ki jih sploh morete podeliti in s tem bogato poplačali naše neznatne zasluge.«

»To priznanje me veseli,« je izjavil Rienzi.

»Upam, gospod,« je nekoliko ponosneje nadaljeval Arimbaldo, »da nimate glede naju nobenih sumov.«

»Arimbaldo,« je odgovoril Rienzi v komaj zadržani razburjenosti, »Vi ste znanstvenik in zdi se mi, da istih nazorov glede poživljenja najinega stanu kakor jaz. Vi bi me ne smeli izdati. Najini duši sta sorodni. Ne grajajte me — a obdaja me izdajstvo in celo zrak, ki ga vdiham, se mi zdi, da je zastrupljen.«

Montrealovega nežnejšega brata so te besede ganile. Molče se je priklonil. Rienzi ga je pozorno motril

in je potem zavzdihnil. Končal je na to ta razgovor, razpravljajal o nameravanem obleganju Palestrine in šel potem k počitku.

Ko sta bila brata sama sta si nekaj časa gledala molče v oči.

»Brettone,« je dejal naposled Arimbardo s pritajenim glasom, »spreletajo me posebne slutnje. Gautierjevi častihlepni načrti mi niso všeč. Napram svojim rojakom smo odkritosrčni in pošteni — zakaj naj bi bili izdajalci tega velikodušnega Rimljana?«

»Molči,« ga je zavrnil Brettone. »Samo železna roka najinega brata je v stanu krotiti to nemirno ljudstvo, in če bo izdan Rienzi, bodo izdani tudi njegovi sovražniki, rimski baroni. Toda — nič več o tem. Dobil sem od Montreala poročilo, da pride čez nekaj dni v Rim.«

»In potem?«

»Čim bodo baroni Rienzija oslabili — kajti zmagati ne sme — in bo Rienzi oslabil barone, se polaste naši oboroženci Kapitola. Vojaki, ki so zdaj raztreseni po vsi Italiji, bodo prihiteli pod zastavo velikega kapitana. Montreal mora postati najprej rimski župan in potem rimski kralj!«

Arimbaldo se je vznemirjal, drsal po svojem stolu — brata pa nista dalje govorila o svojih načrtih.

Rienzijev položaj je bil tak, da je moral zagreniti najplemenitejše srce. Nikogar ni bilo, ki bi mu mogel Rienzi zaupati. Podoben je bil človeku na strmini, ki mu uhajajo tla pod nogami in ki se ne more vzdržati na nobenem grmu. Ljudje so ga bolj hvalil, kakor kdaj poprej, kričali navdušenja, če je šel mimo njih, a nihče ni hotel doprinesti nobene žrtve. Posamezen človek ne ustanovi nikdar svobode kake države; če ne gre že večina prebivalstva ž njim, vsaj krepka, navdušena manjšina mora stati na njegovi strani. Rim je zahteval žrtev od vseh, ki so želeli njegov prepород. Ljudstvo je pač hodilo za senatorjem, a niti eden Rimljan se ni brezplačno postavil pod njegovo zastavo, niti enega vinarja ni ljudstvo darovalo za obrambo svoje svobode. Na nasprotni strani pa so stali najmogočnejši in najsrditeljši vseh italijanskih baronov in vsak izmed njih je na lastne stroške vzdrževal malo armado izvežbanih vojakov. Z Rienzijem so bili trgovci in obrtniki, ki so pač hoteli uživati sadove svobode, a niso hoteli za svobodo ničesar storiti. Za to, da so ploskali, so zahtevali, naj jim Rienzi zagotovi mir in bogastvo, in so pričakovali, da naj posamezen mož v enem dnevu stori, kar bi bilo poceni pridobljeno, če bi se pridobilo z na-

porom celega rodu v dolgih desetletjih.

Rim ni dal svojemu senatorju ne vojakov, ne denarja. Rienzi se je trudil, da ustvari armado prostovoljcev, zanesljivo, dobro izvežbano četo, ki bi vsaj zadostovala za odbijanje napadov, a njegova prizadevanja in njegova opominjevanja so ostala brez uspeha. Ljudstvo ga je poslušalo — mu je navdušeno pritrjevalo, a sledil mu ni nihče. Ko je zapustil mesto in šel proti tiranom v boj, so ljudje za njim gledali in vrnivši se v svoje delavnice govorili: To je velik mož!

Prožnost mladosti je bila tribuna že minula. Njegovo telo je bilo mnogo prestalo in v avignonski ječi si je nakopal nadložno bolezen. Njegov um ga je še vzdrževal kadar so mu živci že odpovedovali službo. V prejšnjih letih je bil Rienzi izredno zmeren, zdaj je svoje mučeče ga misli rad preganjal z vinom. Nino je ljubil še vedno tako, kakor nekda in ona ga je še bolj oboževala kakor prej — a starega čara, ki ju je združeval, ni bilo več med njima. Prej sta govorila vedno o prihodnosti, o sijajnih dneh, ki jih pričakujeta. Zdaj se je Rienzi z nekim strahom otresel vsake misli na to, kaj bo jutri. Temna in trnjeva je bila njegova sedanjost, a prihodnost se mu je zdela še temnejša in nesrečnejša.

Tudi to mu je delalo skrbi in žalost, da je zmanjkalo toliko prijateljev, ki so ga v njegovi prvi dobi podpirali. Eni so bili umrli, drugi so se umaknili iz političnega življenja, drugi so bili sploh mesto zapustili. Tuji obrazi so obdajali senatorja, obrazi nove generacije. Poglavari ljudske stranke so bili sovražni nadvladi papeževi in niso zaupali možu, ki je bil deležen papeževega zaupanja, četudi je vladal v ljudskem duhu. Rienzi ni pozabil prejšnjih prijateljev, naj so bili še tako nizkega stanu in je poiskal tudi Cecca del Vecchio. A ta trdi republikanec ga je hladno sprejel. Senatorski naslov in tuji vojaki — to možu ni ugajalo in je to na svoj robati način Rienziju tudi povedal.

»Kar se tiče naslova,« je pojasnil tribun, »ne preminja ime nič stvari. Pooblaščenec papežev — to je čuvar njegove črede. Če bi jaz kdaj na to pozabil — me zapustite. Kar pa se tiče tujih vojakov, vam povem: Pokažite mi petsto Rimljanov, ki bodo prisegli, da bodo noč in dan oboroženi in pripravljeni, braniti Rim, pa odslovim tuje vojake.«

Cecco del Vecchio ni bil zadovoljen. Pošten, a neizobražen in nezadovoljen, si je domišljeval, da ga smatra senator za nepotrebnega in to je žalilo njegov ponos. Tudi je bil

nekako nevoljen na Rienzija, ker ga ta pri svojem prihodu med tisočimi ljudmi ni zapazil in ga ni odlikoval.

Rokodelci so imeli še vedno svoja zborovanja in Cecco del Vecchio je na njih glasno oznanjal svoja temna prerokovanja. Najbolj je Rienzija bolelo čudno vedenje njegovega starega prijatelja in zaupnika Pandulfa di Giudo. Ko ga je pogrešil med tistimi, ki so se vsak dan oglašili na Kapitolu, je poslal ponj in se je trudil oživiti nekdanjo med njima vladajočo zaupnost. Pandulfo je nastopal z veliko spošljivostjo, toda vsa senatorjeva vljudnost in ljubeznivost ni mogla premagati njegove hladnosti. Pandulfo di Guido se je bil sam udal častihlepnim prizadevanjem in se je zavedal, da bi bil sam in s privoljenjem baronov postal ljudski tribun, če bi se ne bil Rienzi povrnil v Rim. Lahkota, s katero je v razoranih razmerah pridobil ljudsko naklonjenost, je vstvarila ljubosumnosti in tekmovanja, ki so uničila edinost v stranki.

Tak je bil Rienzijev položaj, da si ga je ljudstvo oboževalo. Postava in svoboda, življenje in smrt — vse to je bilo v njegovih rokah.

Med vsemi, ki so mu stregli, mu je bil Angelo Villani najljubši. Ta mladenič, ki je ostal pri Rienziju v času njegovega pregnanstva, je na

željo Nine šel ž njim tudi iz Avignona in ostal pri njem v taboru kardinala Albornosa. S svojo vnemo, razumnostjo in zvestobo si je vse bolj pridobil senatorjevo hvaležnost. Rienziju je dobro delo, da je v njegovi bližini bilo zvesto srce. Podelil je pažu dostojanstvo komornika in Angelo je ostal vedno pri njem in je spal v njegovi predsobi.

Ko se je senator tisti večer v Tivoliju umaknil v svojo sobo, se je vsedel k odprtemu oknu, naslonil glavo ob roko in se udal svojim temnim mislim. Ko je naposled dvignil glavo, je zagledal Angela, ki ga je sočutno opazoval.

»Ste-li bolni, gospod?« je vprašal mladi komornik.

»Ne, Angelo; samo pri srcu mi je nekoliko težko. Zdi se mi, da je zrak za septembrsko noč nekam mrzel.«

»Angelo,« je čez nekaj časa zopet povzel Rienzi, »prinesi mi črnilo. Ali si kaj izvedel, kako govore ljudje o uspehu našega poezda proti Palestринi?«

»Želite-li, gospod, slišati vse to govoričenje, naj bo ugodno ali ne?« je vprašal Villani.

»Če bi hotel slišati samo to, kar mi ugaja, bi se ne bil nikdar povrnil v Rim.«

»Torej — eden poglavarjev tujih vojakov je rekel, da Palestrine ne bodo zavzeli.«

»Hm — in kaj pravijo zapovedniki mojih rimskih čet?«

»Gospod, slišal sem jih šušljati, da se ne boje tako poraza, kakor v slučaju zmage maščevanja baronov.«

»In s takimi ljudi naj se kaj doseže! Daj mi sv. pismo.«

Spoštljivo je prinesel Angelo sveto knjigo.

»Predno sem zapustil svoje tovariše,« je rekel Angelo, »sem izvedel govorico, da je gospoda Adriana Colonno njegov bratranec vrgel v ječo.«

»Tudi jaz sem to slišal in zdi se mi prav verjetno,« je odgovoril Rienzi. »Ti baroni bi svoje lastne otroke okovali v železje, samo da bi železje ne zarjavelo. A te ničvredneže bomo ponižali in njih trdnjave bomo dodrli.«

»Prav bi bilo, gospod,« je dejal Villani, »da bi našim tujim vojakom zapovedovali drugi stotniki in ne Provençalca. So-li kreature kapetana velike kompanije že komu ostali zvesti, če je Montrealu kazalo ga izdati? Ali ni bil Montreal še pred kratkimi meseci desna roka Ivana de Vico in se je potem prodal kardinalu Albornozu, največjemu sovražniku Ivana

de Vico? Ta mož kupčuje z ljudmi kakor z živino.«

»Popisal si Montreala pravilno. On je nevaren, strašen človek. Zdi se mi pa, da sta njegova brata bolj zaspala in se ne upata delati taka hudodelstva, kakor ta razbojniški poglavar. A bodi kakorkoli. Ti, Angelo, si se dotaknil stvari, ki bo nocoj motila moje spanje. Idi k počitku. In če boš slišal ljudi zavidati Rienzija, potem pomisli, da —«

»Bog ni ustvaril ženijev, da bi jih ljudje zavidali,« ga je razburjen prekinil Villani. »Ne zavidamo solnca, marveč doline, ki pod njegovimi žarki zore.«

»Če sem solnce,« je s trpkim usmevom rekel Rienzi, »potem si želim noči — in ta pride. Zahvaljeno bodi nebo, da nas častihlepnost ne more narediti neumrljive.«

Prevarani goljuf.

V.

Prišedši naslednje jutro v sobo, kjer so bili zbrani poveljniki, je Rienzi takoj zapazil, da je Brettone še vedno slabovoljen. Arimbalda ni mogel videti, ker je stal v kotu kraj okna.

»Lepo jutro imamo, gospodje,« je dejal Rienzi. »Solnce se nam pri-

jazno smeje. Že zgodaj sem dobil iz Rima poročilo, da se nam opoldne pridružijo nove čete.«

»Veseli me, senator,« se je oglašil Brettone, »da ste dobili dobre vesti, ki bodo odtehtale slabe vesti, ki jih jaz prinašam. Vojaki so nevoljni in se pritožujejo, da niso dobili plače. Če ne dobe denarja, se bojim, da ne pojdejo nad Palestrino.«

»Kakor hočejo,« je ravnodušno odgovoril Rienzi. »Prišli so šele pred nekaj dnevi v Rim. Plačo so dobili vnaprej — če zahtevajo več, naj jim to ponudita Colonna in Orsini. Odidite s svojimi vojščaki, gospod vitez, in zdravstvujte.«

Ta izjava je Brettonea spravila iz ravnovesja. Njegov namen je bil, dobiti Rienzija vse bolj v svojo oblast in prepričati, da bi se z zavzetjem Palestrine povečala Rienzijeva moč. Ravnodušnost, s katero ga je Rienzi odpravil, ga je osupnila da ni vedel, pri čem da je.

»To se ne sme zgoditi,« je po kratkem, iz zadrege izvirajočem molku rekel Montrealov brat. »Mi vas ne smemo kar tako prepustiti sovražnikom. Vojaki, to je res, ti hočejo denar —«

»In dobili ga bodo,« je dejal Rienzi. »Poznam te najemnike — tako je vedno pri njih: punt ali denar. A jaz se hočem zanesti na svoje

Rimljane in z njimi zmagati ali pasti — kakor odloči nebo. Naznanite moj sklep svojemu stotniku.«

Komaj so bile te besede izrečene, je vstopil stotnik tujih vojakov, kakor da je z Brettonom dogovorjen.

»Senator,« je rekel z vidnim pomankanjem spoštljivosti. »Vaša povelja za odhod sem dobil in hotel sem oditi s svojimi možmi, toda ti —«

»Vem, prijatelj, kaj hočete reči,« ga je prekinil Rienzi. »Gospod Brettone vam pove moj odgovor. Drugič, gospod stotnik, pa bodite vljudnejši z rimskim senatorjem. Zdaj se lahko odstranite.«

Rienzijeva dostojanstvenost je spravila stotnika v zadrego in čutil se je osramočenega. Pogledal je na Brettone, ki mu je mignil, naj odide. Mož je šel.

»Kaj je storiti?« je vprašal Brettone.

»Gospod vitez,« je rekel Rienzi resno, »najprej se morava porazumeti. Ali mi hočete služiti ali ne? V prvem slučaju niste vi meni enako-pravni, ampak meni podrejeni ter nimate ukazovati, nego ubogati. Sicer bom pa svoj dolg pri vas poravnal in — svet je dovolj prostoren za naju oba.«

»Obljubili smo vam pokornost,« je dejal Brettone »in bomo svojo obljubo izpolnili.«

»Naj bo izrečeno prej posvarilo, predno sprejemem drugič vašo obljubo zvestobe,« je rekel Rienzi slovesno. »Za odkritega sovražnika imam svoj meč — za izdajalce, zapomnite si to, ima Rim sekiro. Pred prvim nimam strahu, za drugega ne poznam milosti.«

»To niso besede, ki bi se smele izrekati med prijatelji,« je menil prebledeli in prestrašeni Brettone.

»Med prijatelji. Vidva sta torej moja prijatelja, Dajta mi roke! Prijatelja sta! In to bosta dokazala! Dragi Arimbaldo, ti si kakor jaz mož knjig — učen vojak. Ali se spominjaš, kar pripoveduje rimska zgodovina? Ko ni bilo v blagajnah denarja za vojake, je sklical konzul vse imenitnike in jim je rekel: Mi, ki imamo časti in službe, moramo biti prvi, ki jih plačamo. Saj me razumeta, prijatelja? Imenitniki so se ravnali po dobljenem migljaju in so potrebni denar skupaj spravili. Vojaki so dobili svoje plačilo. Posnemajmo ta izgled. Jaz sem vaju napravil za zapovednika svoje armade, Rim vama je podelil odlična dostojanstva. Vajina velikušnost bo dala izgled, od katerega se bodo Rimljani lahko kaj naučili. Prijatelja, jaz čitam v vajinih plemenitih dušah in se vama v naprej zahvaljujem. Vidva imata časti

in službe in imata tudi sredstva — plačajta vojake, plačajta jih.«

Če bi bila strela pred Brettonom udarila v tla, bi se ne bil mogel bolj prestrašiti, kakor se je prestrašil Rienzijevega migljaja. Pogledal je Rienziju v obraz in zagledal na njem tisti usmev, pred katerim je kraj vse svoje hrabrosti trepetal. Čutil je, da je padel v jamo, ki jo je drugemu izkopal. S senatorjevega obraza je čital, da bi vsako ugovarjanje pomenilo napoved boja in za boj še ni bil čas zrel.

»Razumem vas,« je rekel Rienzi »in storili ste dobro delo.«

Na Rienzijev poziv je vstopil v sebo stražar.

»Pokliči stotnika.«

Brata sta še vedno molčala. — Vstopil je stotnik.

»Gospoda Brettone in Arimbald,« je rekel Rienzi, »imata od mene naročilo, razdeliti med vojaštvo tisoč goldinarjev. Zvečer se utaborimo pod Palestrino.«

Stotnik je ves začuden odšel. Rienzi se je v svojem srcu smejal.

»Prijetelja,« je rekel, »saj vendar ne obžalujeta svoje udanosti.«

»Ne,« je odgovoril Brettone. »Ta vsota pomnoži najine dolgove le neznatno.«

»To je odkritosrčno povedano — dajta mi roke — dobro ljudstvo tivol-

sko me pričakuje na trgu — potrebno je nekaj opominov. Zbogom do opoldne.«

Ko so se vrata za Rienzijem zaprla, je Brettone ves besen zagrabil za meč.

»Ta Rimljan se nama posmehuje,« je dejal. »A naj le pride Gautier de Montreal enkrat v Rim — ponosni šaljivec nama bo to drago plačal.«

»Molči,« je dejal Arimbardo. — »Tudi zidovi slišijo in ta mali hudič, mladi Villani, je nama vedno za petami.«

»Tisoč goldinarjev. Upam, da ima moje srce ravno toliko kapelj krvi,« je godrnjal ljuti Brettone, ne da bi se menil za svojega brata.

Vojaštvo je dobilo denar — armada se je odpravila na pot — Rienzijeve zgovornost je v Tivoliju pridobila mnogo prostovoljcev; divji, napol oboroženi kmetje so se postavili pod njegovo zastavo.

Začelo se je obleganje Palestrine. Rienzi je neprestano in pozorno opazoval Montrealova brata. Pod pretvezo, naj bi italijanske prostovoljce naučila v bojevanju, ju je odstranil od njiju vojakov in jih postavil na čelo Italijanov, upajoč, da se teh ne bosta upala zapeljati. Rienzi je sam prevzel poveljstvo nad tujimi vojaki. Njegova dostojanstvena ljubeznjivost, kakor njegova osebna

hrabrost, ki jo je pokazal pri raznih izpadih baronske armade, je tuje voljake proti njihovi volji očarala. Toda — kakor najde lovec po najmanjši sledi svojo žrtev, tako je zasledovala neusmiljena usoda Colo di Rienzija.

VI.

Razmere silijo na konec.

Med popisanimi dogodki v taboru oblegovalcev, sta imela Luka di Savelli in Štefanello Colonna posvetovanje s tujim človekom, ki je bil prišel skrivaj ponoči, še predno so Rimljani postavili svoje šotore pod Palestrino. Ta, nekaj nad štirideset let stari tujec, je bil skoro še vedno tako lep, kakor v svoji mladosti, samo, da ta lepota ni imela več tistega značaja. Gautier de Montreal ni bil več tako ženskonežnega obličja in se ni več obnašal tako izbrano ljubeznivo kakor nekdanj. Vojaško in nestanovitno življenje ga je bilo predruščilo. Vedel se je zdaj odločno in zapovedujoče, kakor mož, ki je vajen voditi divje ljudi in njegov dar prijaznega pregovarjanja se je bil umaknil strogosti ukazovanja.

»Zapomniti si morata,« je rekel Montreal, nadaljujé svoj govor, ki je na njegova poslušalca napravil očitno velik vtisk, »da vzdržujem samo jaz ravnovesje med vami in med

senatorjem. Rienzi je popolnoma v
mojih rokah — moja brata sta povelj-
nika njegove armade, jaz sam sem
njegov upnik. Od nas je odvisno, da
ga utrdimo na njegovem prestolu, ali
pa da ga pošljem na vešala. Meni je
treba samo ukazati in velika kompa-
nija se polasti Rima. A tudi brez ve-
like kompanije dosežemo lahko svoj
namen — če se je na vašo zvestobo
zanesti.«

»Vaša brata pa oblegata med
tem Palestrino,« je zbadljivo rekel
Štefanello.

»Ukazal sem jima, da morata
pred palestrinskimi zidovi čas potra-
titi. Kaj ne uvidita, da pripravi to
brezplodno obleganje Rienzija ob
njegovo slavo v inozemstvu in ob
njegovo priljubljenost pri rimskem
prebivalstvu?«

»Gospod vitez,« je menil Luka di
Savelli, »Vi govorite, kakor možje,
ki poznajo vse skrivnosti politike.
Vzlic vsem nam nevarnim okolišči-
nam se mi zdi, da je vaš predlog pa-
meten in primeren. Na eni strani nam
jamčite vi, da dobimo vsi svoje pra-
vice v Rimu in da nam postavite Ri-
enzija na stopnice pri levovem spo-
meniku —«

»Ne tako, ne tako,« se je hitro
oglasil Montreal. »Jaz sem zato, da
se mu oblast omeji in utesni tako, da
bo samo še igrača v Vaših rokah in

njegova avtoriteta le senca — a če bi se njegov ponosni duh v tej kletki puntal, da se mu privošči svoboda med nemškimi divjaki. Jaz bi ga rad zvezal ali pa pregnal, ne pa uničil — če me usoda v to na poseben način ne prisili. Dobiti je oblast brez žrtev — a morda bodo žrtve potrebne, da si oblast zagotovimo.«

»Razumem vaše fino razločevanje,« je s hladnim nasmehom rekel Savelli, »in sem zadovoljen. Če bomo baroni zopet na svojih mestih, če bodo naše palače zopet napolnjene z vojaki, se rad izpostavim nevarnosti, da bo senator še dolgo živ. Vi nam obljubite, da se to zgodi?«

»Obljubim.«

»Za plačilo pa zahtevate naše privoljenje, da boste pet let rimski župan?«

»Tako je!«

»Jaz za svojo osebo sprejem ta pogoj,« je izjavil Savelli. »Tu je moja roka. Naveličan sem dolgih prepirov med nami in sodim, da bo tuj vladar najlaglje vzdržal red, zlasti če je vitez kakor vi, ki ste po svojem pokoljenju in po svoji slavi zmožni pojmiti razloček med baroni in med plebejci.«

»Kar se tiče mene,« je rekel Štefanello, »čutim dobro, da se nam je odločiti med dvema neugodnostnima — jaz ne ljubim tujega župana, še

manj pa plebejskega senatorja. Vitez — tu je tudi moja roka!«

»Plemenita gospoda,« je dejal Montreal po kratkem molku, med katerim je njegov ostri pogled pomembno motril oba barona, »pogodba je torej sklenjena. Kot dostavek mi dovolita še eno besedo: Gautier de Montreal ni kak grof Pepin Minorbino. Prej enkrat, ko nisem mislil, da bo zmaga tako lahka, sem svojo in vašo stvar zaupal svojemu pooblaščenцу; ta je vaši stvari koristil, mojo pa uničil. Pregnal je tribuna in se potem sam dal od baronov pregnati. Zdaj bom svojo stvar sam vodil in — to si dobro zapomnita — pri veliki kompaniji sem si osvojil načelo, da vohuna ali izdajalca nikakor ne pomilostim, naj bo kateregakoli stanu. Ne zamerite mi tega migljaja in govorimo o čem drugem. Torej vi imate v svoji ječi mojega starega prijatelja barona di Castello?«

»Da,« je potrdil Luka di Savelli, dočim je Štefanello, nevoljen zaradi Montrealove grožnje, katere se ni upal glasno grajati, mrko molčal. »Zdaj je v senatorjevem parlamentu en plemič manj.«

»Pametno ste ukrenili! Jaz poznam njegove nazore in njegov značaj — v sedanjem trenutku nam je zelo nevaren. A prosim vaju, ravnajta ž njim lepo, ker nam bo lahko

pozneje mnogo koristil. In zdaj, gospoda — moje oči so trudne — dovolite, da grem k počitku. In vsem želim prijetne sanje o novi revoluciji.«

»Z vašim dovoljenjem, plemeniti Montreal, vaju spremiva do vašega ležišča,« je dejal Luka di Savelli.

»Na vero — tega pa ne! Jaz nisem nikak tribun, da bi sprejel velike gospode za paže, nego preprost plemič in vojak. Vaši služabniki naj me popeljejo v sobo, ki jo je vaša gostoljubnost odkazala možu, ki bi mogel tudi pod najbolj bodečim grmom in pod milim nebom zdravo spati.«

Savelli pa je vztrajal pri tem, da popelje bodočega župana v odkazano mu sobo. Vrnil se je potem k Štefanellu, ki je z dolgimi koraki razburjen hodil po dvorani gor in dol.

»Kaj sva storila, Savelli!« je vzkliknil naglo. »Naše mesto sva prodala tiranu!«

»Prodali!« je dejal Savelli. »Po moji sodbi se tiče nas drugi del sklenjene pogodbe. Mi smo kupili, Colonna, ne prodali — kupili svoje življenje od onega gospoda, kupili svojo moč, svoje imetje, svoje gradove — in kar je po moji sodbi več vredno od vsega drugega — kupili triumfiranje in maščevanje nad demagogom-senatorjem. Kaj ne uvidite, Colonna, da bi bili mi izgubljeni, če bi

bili odklonili ponudbe onega velikega vojskovodje. Združena s senatorjem bi bila velika kompanija šla v Rim in naj bi bil Montreal Rienzi-ju pomagal ali pa ga umoril — mi bi bili v vsakem slučaju uničeni. Zdaj smo sami določili pogoje in na dobrem smo. Koj prvi koraki, ki bodo storjeni, bodo nam na korist. Rienzi-ju bo nastavljena past in mi pojdemo v Rim.«

»Provencalec pa postane despot v mestu.«

»Župan, če vam je prav. Župani, ki delajo z ljudstvom grdo, so bili že mnogokrat pregnani in časih kamenjani — župani, ki so plemstvo razžalili, so bili dostikrat z bodalom umorjeni in časih zastrupljeni,« je rekel Savelli. »Vsak dan ima pač svoje težave. Za zdaj pa ne povejte medvedu Orsiniju ničesar o sklenjenem dogovoru. Taki možje skaze vse, kar zgradi modrost. Pojdite, Štefanello, in bodite veseli.«

»Luka di Savelli,« je dejal mladi baron ošabno. »Vi ne morete v Rimu toliko izgubiti, kakor jaz. Vam ne more noben župan vzeti dostojanstva, da ste prvi kavalir prvega mesta.«

»Če bi bili to rekli Orsiniju, bi zopet meči peli,« je dejal Savelli. »A jaz vam pravim, bodite veseli. Ali ni naša prva skrb, da uničimo Rien-

zija. In ali ni med smrtjo enega in povzdigo drugega dosti sredstev za od pomoč? Bodite veseli, vam pravim, in če bomo skupaj držali, bosta prihodnje leto Štefanello Colonna in Luka di Savelli rimska senatorja, ona dva velika moža pa bodo jedli črvi.«

Med tem pogovorom obeh baronov je stal Montreal, predno je legel k počitku, ob odprtem oknu svoje sobe in gledal čez pokrajino, ki je spala v svitu jesenskega meseca, dočim so v neki razdalji blede svetlikale luči iz taborja oblegovalcev.

»Širne planjave in široke doline bodo kmalu v miru živele pod novim žezlom, kateremu se ne bo upal noben mali tiran upreti.« Tako je razmišljal vojskovodja. »Vi, platnene stene šotorov me spominjate, kako se pridobivajo kraljestva. Kakor je v davnih časih iz nestalnih šotorov nastal mogočni Babilon, ki ga ni bilo, dokler ga ni ustanovil Asirec za tiste, ki so prebivali v puščavi, tako naj nov evropski Ismaelit ustanovi rodovino, na katero zdaj še nihče ne misli. Kar je bilo včeraj tabor, naj postane jutri mesto. Res, ko me je papež zaradi malenkostnega pregreška pahnil iz največje cerkve, si pač ni mislil, kakega sovražnika ustvari s tem Rimu. Kako slovesna je ta noč, kako mirna sta nebo in zemlja. Celo

zvezde svetijo, kakor bi bile pomir-
jene in obsevajo pozorno, kar se
pripravlja. Ta slovesnost in ta mir
se pollaščata tudi mojega duha in do-
slej neznana mi zona me opominja,
da se približujem odločitvi svoje
usode.«

Deseti del.

Bazaltni lev.

I.

Sovražni planetje se snidejo v hiši smrti.

Četrty dan obleganja, ko so bili baronski vojaki pod vodstvom kneza Orsinija odbiti in pognani za svoje skoro nezavzemljive zidove, se je senator povrnil v svoj šotor, kjer so nanj čakala poročila iz Rima. Prečital jih je naglo do zadnjega, dasi bi jim bil nevarnostim manj vajeen mož posvetil večjo pozornost. Iz enega je izvedel, da je Albornoz, čigar blagoslov je bil potrdil njegovo senatorsko dostojanstvo, silno prijazno sprejel odposlanca Orsinija in Colonne. Vedel je, da želi kardinal, ki so ga nazori vlekli na stran rimskih patricijev, njegovo propast; toda Albornoz se ni bal; na dnu svojega srca je celo želel, da bi ga papežev legat z očitnim napadom popolnoma pahnil na stran ljudstva.

Dalje je izvedel, da je za njegove kratke odsotnosti Pandulfo di Guido ljudstvu dvakrat govoril, a ne v prid senatorja, marveč zvito namigaval, kako škodo dela rimski trgovini odsotnost bogatega plemstva.

»Iz tega vzroka me je torej zapustil,« je govoril Rienzi sam sebi. »Naj se čuva!«

Vsebina naslednjega pisma ga je zadela pri srcu. Gautier de Montreal se je javno prikazal v Rimu. Pohlepni, vse postave prezirajoči razbojnik — čigar roparstva so vse evropske banke polnile s plenom — čigar kompanija bi mogla biti armada kakega kralja — čigar globoko, brezobrazno, velikano častihlepnost je natančno poznal — čigar bratje, ki so mu bili sumljivi, so stali v njegovem taboru — ta Gautier de Montreal je bil v Rimu.

Ta nova nevarnost je senatorja kar potrla. A s stisnjenimi zobmi je rekel:

»Divji tiger — ti si v levovem brlogu. Napačen korak si storil, Gautier de Montreal, in vse oborožene pesti velike kompanije te ne rešijo pred breznom. A kaj morem storiti? Vrniti se v Rim — dokler Montreailovi načrti niso znani — in ni nobene obtožbe proti njemu? Pod kako pretvezo bi mogel častno opustiti obleganje? Zapustiti Palestrino —

to pomeni, pomagati baronom do triumfa — pustiti Adriana na cedilu in onečastiti mojo stvar. A vsaka ura, ko sem odsoten iz Rima, poraja izdajstva in nevarnosti. Pandolfo, Albornož, Montreal — vsi delujejo skupno proti meni. Zdaj bi potreboval predrznega, smelega vohuna — ha, srečna misel. — Villani. — Hej — Angelo Villani!«

Mladi komornik je vstopil.

»Zdi se mi,« je rekel Rienzi, »da sem večkrat slišal, da si ti sirota.«

»Da, gospod; stara avguštinska redovnica, ki me je vzgojila, mi je mnogokrat pravila, da so moji starši mrtvi. Bili so plemškega stanu, gospod, a jaz sem otrok sramote. In dostikrat si rečem in mislim vedno, da si mora Angelo Villani ime šele pridobiti.«

»Mladi mož, služi mi, kakor si mi služil dozdej in če ostanem pri življenju, ti ne bo treba reči, da si sirota. Poslušaj! Treba mi je prijatelja — rimski senator išče prijatelja — enega samega prijatelja — milostno nebo! — enega samega prijatelja!«

Angelo se je vrgel na kolena in je poljubil plašč svojega gospodarja.

»Recite — služabnika; nisem vreden, da bi veljal za Rienzijevega prijatelja!«

»Nisi vreden! Kaj govoriš! Samo podla duša z visokim naslovom

ne velja nič. Jaz, dečko, priznam le eno plemstvo in to plemstvo podeli priroda. Pazi. Ti slišiš vsak dan govoriti o Gautierju de Montrealu, bratu naših dveh Provençalcev in velikem poglavarju velikih razbojnikov?»

»Da, gospod, videl sem ga.«

»Torej: ta je v Rimu. Le predrzna misel, samo dobro podprt in temeljito premišljen lopovski načrt je mogel napotiti bandita, da se je javno prikazal v italijanskem mestu, počigar ozemlje še le pred kratkimi meseci pustošil z ognjem in mečem. Toda — njegova brata sta mi posodila denarja in podpirala sta moj povratek v Rim — seveda le iz sebičnih namenov. Toda moja navidezna obveznost jima daje resnično moč. Nemški vojaki bi mi prerezali vrat, če bi jim to ukazal njih veliki poglavar. On računa na mojo navidezno slabost. Poznam ga izza prejšnjih časov. Uganil sem njegove načrte, a dokazati mu jih ne morem. Brez teh dokazov pa ne morem Palestrine zapustiti, da bi ga obtožil in prijel. Ti si zvit, pameten in ostroumen — ali bi mogel ti iti v Rim, opazovati noč in dan njegovo početje — dognati, če hodijo k njemu odposlanci Albornoz in baronov in če občuje s Pandulfom di Guido — sploh opazovati ga, kakor sem rekel, noč in dan? On

ne ljubi skrivanja in tvoja naloga ne bo tako težka, kakor se zdi. Povej moji soprogi vse, kar izveš. Poročaj ji vsak dan, kar si novega slišal. Ali hočeš to nalogo prevzeti?»

»Hočem, gospod!«

»Potem hitro na konja. In ne pozabi da nimam razen svojega srca žene in nobenega zaupnika v Rimu.«

II.

Montreal v Rimu. — Kako je sprejel Angela Villanija.

Nevarnost, ki jo je Montrealov prihod v Rim povzročil za Rienzija, je bila velikanska. Vitez sv. Ivana je bil svojo armado popeljal v Lombardijo in jo dal benečanski državi na razpolaganje za vojno proti milan-skemu nadškofu. Za to uslugo je prejel ogromne svote denarja. Svojemu vojaštvu, za katero je mislil naslednjo spomlad preskrbeti dovolj opravlja, je nastanil za ta čas v zimskem taborišču. Skrivaj in preoblečen je Montreal zapustil Palestrino in šel z malim spremstvom, ki se mu je pridružilo v Tivoliju, proti Rimu. Navidezno je bil njegov namen, da čestita senatorju na njegovem povratku v Rim in da prejme denar, ki sta ga njegova brata Rienziju posodila.

Njegov pravi namen smo deloma že spoznali: Pomoč baronov pa mu ni zadostovala in upal je, da ustanovi z izprijajočimi sredstvi svojega ogromnega bogastva tretjo stranko, ki bo služila njegovim dalekosežnim naklepom. Bogastvo je bilo v onih časih in v oni deželi skoro ravno tako pomoček za pridobitev dijademov, kakor v zadnjih časih rimskega cesarstva. V nekaterih mestih, kjer so divjali podedovani razpori, je strankarsko nasprotje zadošlo tako obliko, da je tuj tiran, če je imel veselje in sredstva kako stranko pregnati, lahko dosegel, da se mu je druga stranka vsaj začasno podvrgla. Njegovi nadaljni uspehi so bili največ odvisni od tega, če se je znal vzdržati na površju s sredstvi, ki niso bila odvisna od meščanstva in če je razpolagal z gotovino, ki je ni bilo treba pomnoževati z neprijetnimi davki. Navadno pa so bili taki usurpatorji bolj lakomni kakor častihlepni, bolj kruti kakor trdni in so padli največkrat vsled hudih izsiljevanj in nepotrebnega krvoprelitja.

Montreal, ki je pogoste revolucije tistega časa opazoval z mirnim motrilnim pogledom, je sebi pripisoval moč, da ne zaide v omenjeni napaki. Napravil si je globokoumni načrt, da podpre svojo uzurpacijo z no-

vim plemstvom, ki bo služilo njemu in bo vedno pripravljeno njega braniti, ker bo s tem samo sebe ščitilo. Na tak način so bile ustanovljene velike dinastije na severu in je plemstvo kralja, dasi je bil odvisen od njega, vsled skupnosti interesov branilo tako proti podvrženemu ljudstvu, kakor proti tujim napadalcem.

To so bili načrti, katerim so bile Alpe namenjene kot meje, in s katerimi se je bavil poglavar velike kompanije, ko je ugledal stolpe in stebre na sedmih gričih sezidanega mesta.

Nobena skrb ni vznemirjala tako njegovih misli. Njegova brata sta bila zapovednika Rienzijevih vojakov, ki so bile njegove kreature. Napram Rienziju samemu se je čutil upnika in je sodil, da je proti eni strani povsem varen. A tudi glede papeževih prijateljev je bil miren. Imel je v rokah tajna, četudi previdno pisana pisma kardinala Albornoza, ki ga je hotel izrabiti, da bi baronom omogočil povratek v Rim. Kako se je pogodel z baroni, to smo že videli. Bil je prepričanja, da mu bo mogoče se pogajati se z vsemi strankami in izmed vsake izbrati to, kar je potreboval za uresničenje svojih namenov.

Montrealov očitni prihod je vzbudil v Rimu — velikansko pozornost. Prijatelji baronov so raznašali

vest, da je Rienzi v zvezi z veliko kompanijo in da hoče cesarsko mesto prodati barbarskim razbojnikom, da je oropajo in opleni. Predrznost, da je nastopal Montreal v glavnem mestu cerkve, je bila toliko večja, ker ga je bil papež več kot enkrat preklel in ker so se ljudje spominjali stroge pravicoljubnosti, s katero je Rienzi napovedal vsem razbojnikom Italije vojno. A to predrznost so si ljudje lahko raztolmačili, saj so vedeli, da sta bila brata smelega Provencalca glavna pomočnika pri Rienzijevega povratku v Rim. Nezaupnost se je tako širila po mestu, da bi bila že sama uničila Rienzija, če bi bil Montreal le nekaj tednov ostal v Rimu. Montrealova ravna smelost je provzročila, da je med ljudmi zamrl glas razuma. Zaslepljen po svojih sijajnih upanjih in kakor bi hotel podvojiti važnost svoje navzočnosti, se je vitez sv. Ivana nastanil v krasni palači in je s svojim spremstvom glede sijaja nadkrijeval vse priredbe, ki jih je bil Rienzi napravil v prvi sijajnejši dobi svojega vladanja.

V času tega naraščajočega razburjenja je prišel Angelo Villani v Rim. Značaj mladega moža se je bil razvil primerno čudnim okoliščinam, v katerih je živel. Imel je lastnosti, ki jih je zlasti pri nezakonskih otro-

kih dobiti. Bil je prešeren — kakor večinoma ljudje dvomljivega pokolenja; v tem, ko se je sramoval svojega nezakonskega rodu, je bil vendar ponosen, da so bili njegovi neznan starši baje plemenitega stanu. Splošno vrenje, ki je takrat vladalo v Italiji, je bilo povod, da je bila častihlepnost najbolj razširjena strast. Angelo Villani ni gojil tistih sanj, ki jih provzroča plemenitejša častihlepje, a navdajala ga je želja in volja, da se spravi kvišku. Rienziju je bil iskreno vdan in hvaležen; njegova zvestoba do Rienzija se je bila razvila v pravo krepost. A površna in neredna vzgoja in brezskrbna izpridenost tistih, s katerimi je po pred-sobah in stražnicah preživel svojo mladost, to je bilo krivo, da si ni pridobil drugih boljših lastnosti in načel. Zvit in prekanjen se ni nič plašil goljufije, če je koristila kakemu namenu ali kakemu prijatelju. Za Rienzija je bil pripravljen storiti vsako dejanje in ko ga je poslal Rienzi v Rim, je bila njegova edina misel, da dožene naročeno mu vlogo s popolnim uspehom. Bil je bolj hraber kakor so navadno Italijani in njegov pogum je dajal njegovi zvitosti moč, da se ni ničesar ustrašil.

Ko mu je Rienzi razložil vse posamičnosti danega naročila, se je Angelo takoj spomnil doživljaja, ki

ga je imel z velikim vojakom v ljudski gneči v Avignonu. »Če boš kdaj potreboval prijatelja, poišči Gautierja de Montreal,« to so bile besede, ki so mu mnogokrat prišle na misel in ki so se mu zdaj s proroško jasnostjo oglasile v duši. Ni dvomil, da je takrat v Avignonu videl Montreala samega. Zakaj se je veliki vojskovodja zanj tako zanimal, to mu ni delalo preglavice. Sodil je, da je bila to samo pretveza, eno tistih sredstev, s katerimi je zapovednik velike kompanije v svoj tabor mladino z juga in vojake s severa spravljal. Zdaj je le mislil, kako bi izkoristil vitezovo svoječasno obljubo. Kaj je bilo lažje, kakor se predstaviti Montrealu, ga spomniti na njegovo obljubo, stopiti v njegovo službo in ga potem z uspehom opazovati. Vohunska služba pač ne ugaja vsakemu, toda čuti Angela Villanija se ji niso posebno upirali. Strašno sovraštvo, s katerim je Rienzi pogostoma govoril o lakomnem barbarskem razbojniku in krivo ošabno rodoljubje Rimljanov je bilo v duši Angela Villanija vzbudilo enaka čustva do Montreala. Bolj maščevalen kakor hvaležen je gojil Angelo tudi tiho sovraštvo do Montrealovih bratov, ki sta s svojo sirovostjo večkrat razžalila njegov ponos. Bolj kakor vse drugo pa so nanj vplivali spomini iz otroških let:

silni strah in strašne kletve, s katerimi je Uršula govorila o groznem Fra Morealu, kar je vzbudilo v njem nedoločno mnenje, da je Provencalec prej kdaj njemu ali njegovim sorodnikom storil kako krivico. Prav živo ga je veselilo, da bi se o priliki za to maščeval. Besede stare Uršule, temne in skrivnostne njene obdolžitve so bile v duši dečka Villanija zapustile mržnjo do moža, katerega je nameraval zdaj izdati.

Sicer pa se mu je zdela vsaka zvijača dopustna in opravičena, če z njo reši svojega gospodarja,, služi domovini in pomaga samemu sebi naprej.

Montreal je bil sam v svoji sobi ko so mu naznanili, da prosi mlad Italijan za avdijenco. Ker je bil Montreal po svojem značaju in svojem poklicu pristopen človek, je prošnji hitro ugodil.

Vitez sv. Ivana je takoj spoznal v Angelu Villaniju paža, s katerim se je bil sestal v Avignonu.

»Prišel sem, da spomnim gospoda viteza Montreala na dano mi obljubo,« je s prostodušno smelostjo začel Angelo, a vitez ga je s presrčno prijaznostjo prekinil.

»Tega ni treba — spominjam se. Ali ti more moje prijateljstvo kaj koristiti?«

»Da, plemeniti gospod! Ne vem, kje naj drugod poiščem pokrovitelja.«

»Ali znaš pisati in brati? Bojim se, da ne.«

»Naučili so me obojega,« je odgovoril Villani.

»Prav. Ali si plemenitega rodu?«

»Sem.«

»Ali bolje rečeno, kako je tvoje ime?«

»Angelo Villani.«

»Tvoje modrobarvne oči in tvoje čelo sta mi jamstvo, da mi boš zvest,« je zavzdihnil Montreal. »Odlej, Angelo Villani, spadaš med moje tajne pisarje. O samem sebi mi boš drugič kaj povedal. Tvoja služba se začne danes. Kdor služi Montrealu, temu nikdar ne manjka denarja in če služi zvesto, pride hitro naprej. Moj kabinet, v kateri vodijo one - le duri, bo tvoja čakalnica. Vprašaj po Lusignanu iz Lyona in pošlji ga semkaj; ta je moj višji pisar in bo skrbel za tvoje potrebščine in te bo podučil o tvojih opravilih.

Angelo je odšel — Montrealov pogled mu je sledil.

»Čudovita podobnost,« je rekel zamišljen in žalosten. »Moje srce je temu dečku naklonjeno.«

S. Gregorčičeva knjižnica Ljubljana

III.

Montrealov banket.

Nekaj dni po popisnem dogodku je dobil Rienzi iz Rima poročilo, ki ga je navdalo z veseljem. Še so njegovi vojaki stali pred Palestino in še so na njenem obzidju vihrale baronske zastave. Italijani so polovico vsega časa potratili z medsebojnimi prepiri in Rimljani so se še vedno bali premagati barone, rekoč: »Sršeni pičijo najhuje, kadar so mrtvi, o Orsinijih, Savellijih in Colonnih pa ni še nihče slišal, da bi bil kateri že kdaj komu kaj prizanesel.«

Semtertja so poglavarji njegove armade vedno znova zagotovljali, da trdnjave ni mogoče zavzeti in da zaman trati čas in denar z obleganjem. Rienzi je bolje vedel, pri čem da je, a je skrival svoje misli.

Poklical je brata - Provençalca v svoj šotor in jima naznanil svoj sklep, da se nemudoma povrne v Rim.

»Tuje vojaštvo naj nadaljuje obleganje, vidva pa me z mojo rimsko legijo spremita v mesto. Vajin brat Gautier in jaz potrebujeva vašo navzočnost; treba je, da urediva svojo kupčijo. Čez nekaj dni bom nabral rekrutov in se vrnil semkaj.«

Brata sta ravno to želela in sta z vidnim veseljem pritrdila senatorjevemu sklepu.

Zdaj je dal Rienzi poklicati zapovednika svoje telesne straže, tistega Rikarda Annibaldija, ki se ga čitatelji še spominjajo iz enega prejšnjih poglavij kot nasprotnika Montrealove sulice. Ta mladi — eden izmed maloštevilnih plebejcev, ki so stali senatorju ob strani — je bil zelo pogumen in vojaško izvežban in je obetal, da postane znamenit vojskovodja.

»Dragi Annibaldi,« je dejal Rienzi. »Zdaj končno sem v stanu izvesti načrt, o katerem sva že govorila. Provençalca vzamem seboj v Rim — in pustim vas na čelu armade. Palestrina se bo zdaj udala — ha - ha — Palestrina se bo udala.«

»Na vero, senator, tako sodim,« je odgovoril Annibaldi. »Ta dva tujca sta doslej samo prepire med nami delala in če nista lopova, sta gotovo izdajalca.«

»Pst, pst! Izdajalca! Učeni Arimbaldi, hrabri Brettone! Fej vendar. Ne, ne! Odlična poštenjaka sta, samo sreče nimata v vojni — samo sreče nimata! Bolje bo, da jih spravimo v mesto. In zdaj k stvari.«

Senator je Annibaldiju razložil svoj načrt za zavzetje mesta in je potem z rimskim vojaštvom v sprem-

stvu Montrealovih bratov odrinil v Rim.

Tisto noč je Montreal priredil Pandulfu di Guidu in nekaterim drugim odličnim meščanom, ki niso bili zavzeti za senatorja, banket. Pandulfo je sedel na desni viteza sv. Ivana, ki ga je obsipal z vljudnostmi.

»Poskusite to vino — iz chianske doline je,« je govoril Montreal. »Slišal sem izvedence, da je, od nekdanj slavno.«

»Čujem, da je krčmarjev sin svojo učenost koristno izrabil,« je menil Bruttini, eden izmed nižjih baronov, ki je bil zanesljiv prijatelj Colonnov. »Vsak kraj pozna, kjer rase dobro vino.«

»Kaj — senator je pijanec?« je vprašal Montreal in udušil veliko čašo, polno vina. »To ga dela nesposobnega za državne posle — škoda.«

»To je res,« je rekel Pandulfo di Guido. »Kdor stoji na čelu države, mora biti zmeren — jaz ne pijem nikdar vina brez vode.«

»O, če bi vaš jasni in mirni razum vladal Rim,« je šušljajl Montreal, »potem bi glavno mesto Italije res postalo deležno miru. Gospod Vivandi,« se je Montreal obrnil do bogatega trgovca s suknom, »ti ne miri škodujejo trgovini.«

»Gotovo, gotovo,« je zavzdihnil trgovec s suknom.

»Baroni so vaši najboljši odjemalci« se je oglasil mali baron.

»Seveda, seveda,« je potrdil trgovec s suknom.

»Škoda, da so bili na tako surov način pregnani,« je z melanholičnim glasom rekel Montreal. »Ali bi ne bilo mogoče, da bi senator — pijem na njegovo zdravje — ne hitel tako, spravljati svobodoljubne uredbe v odvisnost s povratkom baronov?«

»Gotovo bi to bilo mogoče«, se je hitro oglasil Vivaldi. »Samo Savelliji mi dajo več zaslužka, kakor ves ostali Rim.«

»Če je mogoče, ne vem,« je rekel Bruttini. »To pa vem, da je pravi posmeh, da je navadnega krčmarja sin v stanu spremeniti rimske palače v puščave.«

»To res kaže na nizkotno hrepenenje po naklonjenosti drhali,« je menil Montreal. »Upam pa, da se bo vse to poravnalo. Morda, da, brez dvoma, ima Rienzi dobre namene.«

»Jaz bi želel ustavo, po kateri bi imeli patriciji in plebejci, ločeni po stanovih, svoje primerne pravice,« je rekel Vivaldi, ki je imel že v žepu izdatno naročilo Montreala.

»Tak nov poskus,« je resno opomnil Montreal, »zahteva veliko oboroženo silo.«

»To je resnica. A lahko bi poklicali takega razsodnika, takega tujca,

ki nima nobenega interesa ne na eni ne na drugi stranki in bi čuval red. Župana nam treba, kakor smo jih že prej imeli. Brancaloneone na primer je dobro in modro vladal. To so bili zlati časi za Rim. Župana nam je treba za vedno — to je moj nazor.«

»Predsednika vašemu svētu ni treba daleč iskati,« je rekel Montreal in se je nasmehnil Pandulfu. »Meščan, ki je priljubljen, iz dobre hiše in bogat sedi na moji desni strani.«

Pandulfo je zardel in je začel pokašljevati. Montreal je pa nadaljeval. »Odbor trgovcev naj bi dal gospodu Vivaldiju častno mesto. Zunanje zadeve in vodstvo armade naj bi bilo prepuščeno baronom, ali, gospod Bruttini, s pogojem, da morajo biti tega deležni tudi nižji baroni. Gospodje, ali nečete poskusiti ta malvazir?«

Po kratkem molku se je oglasil Vivaldi, ki je med tem v duhu že vso veliko kompanijo preskrbel s suksom:

»Ali bi se pa Rienzi sprijaznil s tako zmerno in dobro preudarjeno ustavo?«

»Kaj pa potem? Čemu nam pa treba Rienzija?« je vzkliknil Bruttini. »Rienzi naj gre zopet na potovanja na Češko!«

»Počasi, počasi,« je dejal Montreal. »Jaz še ne obupam. Vsak

očitni odpor proti senatorju bi samo povečal njegovo moč. Ne, ne! Ponižajte ga, pustite barone zopet v mesto in postavite potem svoje pogoje. Potem boste lahko krasno vzdrževali ravnovesje med obema strankama. Da pa zavarujete svojo novo ustavo proti obema strankama, dobite lahko dovolj vojakov in vitezov; podelite jim neko dostojanstvo v velikem Rimu, da bodo v vašo obrambo vzdrževali kar treba konjenikov in pešakov. Nas, kar nas je onkraj Alp doma, sodijo dostikrat krivično, ker nimamo častnega počivališča. Potniki smo... Če bi jaz...»

»Da — če bi vi, plemeniti Montreal —« je rekel Vivaldi.

Družba je v brezsapni pozornosti nekaj hipov molčala — tedaj je na enkrat globoko in slovesno zapel veliki zvon na Kapitolu.

»Čujte!« je dejal Vivaldi. »Zvon naznanja usmrčenje — to je nenavadna ura.«

»Ali — saj se senator vendar ni še povrnil,« je vzkliknil prebledeli Pandolfo di Guido.

»Ne, ne,« se je oglasil Bruttini. »Gre se samo za razbojnika, ki so ga pred dvema dnema ujeli v Romagnini. Slišal sem, da bo nocoj usmrčen.«

Pri besedi »razbojnik« je tudi Montreal za trenotek prebledel. A že je zopet krožilo vino. Zvon je pel

dalje, a ko je minilo prvo presenečenje, se je družba zopet pomirila in začel se je iznova razgovor.

»Kaj ste hoteli prej reči, gospod vitez?« je vprašal Vivaldi.

»Da — domisliti se moram šele — da! Ko sem govoril o potrebi, vzdržati red v državi s silo, sem rekel: če bi bil jaz...«

»Da, o tem ste govorili,« je zaklical Bruttini in je srdito udaril ob mizo.

»Če bi bil jaz pozvan, vam pomagati — pozvan, pravim, in če bi me papežev legat odvezal prejšnjih grehov, ki me hudo teže — potem bi jaz s svojimi hrabrimi vojaki že branil vašemesto proti zunanjim sovražnikom in notranjim nemirnom. In za stroške bi nobenemu rimskemu meščanu ne bilo niti vinarja prispevati.«

»Viva Fra Moreale,« je vzkliknil Bruttini in vsa družba mu je pritrdila.

»Meni je dovolj, da se pokorim za svoje grehe,« je nadaljeval Montreal. »Znano vam je, gospodje, da je moj red posvečen Bogu in cerkvi — jaz sem vojak - menih. Meni je dovolj, če z obrambo svetega mesta storim, kakor sem rekel, pokoro za svoje grehe. Imam pa tudi svoje skrivne, svoje posvetne namene — kdo jih nima? Jaz — zvonjenje je zdaj drugačno.«

»To je sprememba, ki se zgodi tik pred usmrčenjem; ubogi razbojnik bo zdaj umrl.«

Montreal se je najprej prekrižal in je potem nadaljeval ponosno.

»Plemič sem in vitez; moj poklic je vojskovanje. Ne skrivam, da me smatrajo moji stanovski tovariši za moža, ki je omadeževal svoj ščit s tem, da se je vedno pehal za slavo in za dobičkom. Jaz se želim sprijazniti s svojim redom, pridobiti si želim novo ime in se opravičiti pred svojim velikim mojstrom in pred papežem. Dobil sem, gospodje, migljaje, da, migljaje, da pospešim svojo stvar najbolje s tem, da v papeževem glavnem mestu napravim red. Legat Albornož — tu je njegovo pismo — mi priporoča, naj skrbno pazim na senatorja.«

»Ni dvoma,« ga je prekinil Pandulfo, »jaz slišim spodaj korake.«

»Druhal gre gledat usmrčenje razbojnika,« je rekel Bruttini. »Nadaljujte, gospod vitez.«

Montreal je najprej pogledal po svojih poslušalcih in je potem nadaljeval:

»Kaj menite — vprašam samo po vašem mnenju — ali bi ne bilo iz previdnosti dobro preskrbeti, da bi senator svoje oblasti ne mogel zlorabiti in v ta namen poklicati Colonne

in druge pogumne barone iz Palestrine v Rim?«

»Naj žive!« je zaklical Vivaldi in je vstal. In kakor prevzeti hipnih čustev so vsi vstali in zaklicali glasno: »Na zdravje obleganih baronov!«

»In potem — dovoljujem si to le skromno nasvetovati — kaj bi bilo, če bi dali senatorju tovariša? Zanj to ni žaljivo. Ni še dolgo tega, kar je dobil eden Colonnov kot senator za tovariša Bertolda Orsinija.«

»To bi bilo zelo modro,« je zaklical Vivaldi. »In kje bi dobili boljšega, kakor je Pandulfo di Guido.«

»Viva Pandulfo di Guido,« so zaklicali gostje in zopet izpraznili kozarce do dna.

»In če vam morem z dobrimi besedami pomagati pri senatorju — saj veste, da mi je denar dolžan in moja brata služita pri njem — potem vam je Gautier de Montreal na razpolaganje.«

»A če bi lepe besede nič ne zalegle?« je vprašal Vivaldi.

»Potem vedite, da je velika kompanija — razumite dobro, odločitev je v vaših rokah — vajena hitro hoditi.«

»Viva Fra Moreale« sta zaklicala Bruttini in Vivaldi. »Na zdravje baronov, teh starih prijateljev Rima, Pandulfa di Guida, novega senator-

jevega tovariša in Fra Moreala, novega rimskega župana.«

Ko je Vivaldi postavil čašo na mizo je rekel:

»Zvon je nehal peti.«

»Bog se usmili razbojnika,« je dostavil Bruttini.

Komaj so bile te besede izgovorjene, se je zaslišalo na vratih trikratno trkanje. Gostje so se v nemem začudenju spogledali.

»Novi gostje,« je rekel Montreal. »Prosil sem nekaj zanesljivih prijateljev, naj pridejo zvečer v našo družbo. Na vero, dobro so došli. Noter!«

Vrata so se počasi odprla. Po trije in trije v vrsti so vstopili — senatorjevi stražniki. Bližali so se v molčečem redu. Obstopili so obloženno mizo, napolnili prostorno dvorano in luči so odsevale od njihovih oklopov kakor od jeklenega zidu.

Zbrani gostje niso zinili besedice; bili so kakor okameneli. Zdaj so stražniki stopili na stran in v dvorano je prišel Rienzi sam. Približal se je mizi, prekrižal roke na prsih in njegov pazljivi pogled je šel od gosta do gosta in se končno ustavil na Montrealu, ki je bil — edini iz cele družbe — prišel zopet k sebi in vstal s svojega stola.

Ko sta zdaj ta dva tako slavna, tako ponosna, spretna in častihlepna

moža stala oko v oko drug pred drugim, se je zdelo, kakor da so v njih osebah utelesena in na boj pripravljena moč in duh, red in prepir, meč in liktorska palica, vsa nasprotujoča si načela, ki stvarjajo, vladajo in podirajo države. Oba sta molčala, kakor bi bila drug drugega začarala s pogledi.

Montreal je s prisiljenim nasmehom prvi izpregovoril.

»Rimski senator! Smem-li verjeti, da te je semkaj privabila moja skromna pojedina in smem li domisljati si, da so ti oboroženci izraz tvoje pozornosti za moža, ki se je vedno kratkočasil z orožjem?«

Rienzi ni odgovoril ničesar in le z roko mignil stražarjem. Ti so v trenutku prijeli Montreala. Zopet je Rienzi pogledal po zbranih gostih — in kakor plah ptič pred velikansko kačo, tako je pred gorečim senatorjevim pogledom zatrepetal Pandulfo di Giudo. Počasi je Rienzi dvignil svojo nesrečonosno roko — Pandulfo je to videl, zaslutil svojo usodo, se prestrašil in padel brez zavesti vojakom na roke.

Še enkrat je senator naglo pogledal po gostih, sedečih za mizo, potem se je obrnil proti vratom z zaničljivim usmevom, kakor da bi se mu ne zdelo vredno se pobrigati za navadnejši plen. Noben dih ni bil do-

slej prišel čez njegove ustne — vse se je molče izvršilo. Šele ko je dospel do vrat, se je ozrl, pogledal vitezu sv. Ivana v pogumni, neprestrašeni obraz in rekel skoro šušljaje: »Gautier de Montreal — vi ste slišali mrtvaški zvonec?«

IV.

Gautier de Montreal obsojen.

Molčé se je dal zapovednik velike kompanije prepeljati v Kapitol-sko ječo. Tekmeca za gospodstvo nad Rimom sta zdaj prebivala v enem in istem poslopju: eden v ječi, drugi v palači. Stražarji so mu prizanesli z verigami in pustili na mizi svetilko; pri svitu te luči je Montreal zapazil, da ni sam — njegova brata sta bila prišla še pred njim v ječo.

»Srečno svidenje,« je dejal vitez sv. Ivana. »A mi smo skupaj preživeli že veselejše noči, kakor utegne biti nocojšnja.«

»Kaj se ti moreš še šaliti, Gautier?« je skoro jokaje rekel Arimbald. »Mar ne veš, da je naša obsodba zagotovljena in da nas že gleda smrt.«

»Smrt,« je ponavljal Montreal in je zdaj prvič prebledel in morda prvič v svojem življenju občutil pretresujočo grozo. »Smrt!« je ponovil

drugič. »Nemogoče! Ne bo se tega upal, Brettone. Vojaki s severa se bodo uprli in nas rabelju iztrgali iz krempljev.«

»Ne udajaj se praznim upanjem,« je godrnjal Brettone; »vojaki stoje pred Palestrino.«

»Kako! Tepec zabiti — kaj si sam prišel v Rim in smo mi zdaj sami s tem strašnim človekom?«

»Ti si tepec! Čemu si prišel v Rim?« je odgovoril brat.

»Vendar zato, ker sem vedel, da si ti zapovednik Rienzijeve vojske. A prav praviš — bedasto sem storil, da sem proti tribunu postavil tako slabo glavo, kakor je tvoja. Dovolj! Očitania nič ne koristijo. Kdaj so vaju prijeli?«

»V mraku — v trenutku, ko sva imela rimska vrata za hrbtom. Rienzi je prišel skrivaj semkaj!«

»Hm! Kaj more vedeti, kar bi govorilo proti meni? Kdo me je mogel izdati? Moji pisarji so zanesljivi, vsi vredni zaupanja — izvzemši mladeniča, ki se kaže tako marljivega — Angela Villanija.«

»Villani! Angelo Villani!« sta v eni sapi zaklicala brata. »Ali si mu kaj zaupal?«

»Bojim se, da je — vsaj deloma — videl mojo korespondenco z vama in z baroni. Bil je eden mojih pisarjev. Ali vesta kaj več o njem?«

»Gautier — nebo te je udarilo s slepoto,« je dejal Brettone. »Angelo Villani je senatorjev ljubljeneec.«

»Potem so me prevarile njegove oči,« je s sveto grozo mrmral Montreal »in kakor bi se bil vrnil njen duh iz zemlje, tako me je Bog iz njenega groba pobil.«

Sledil je dolg molk. Montreal, čigar smeli, sangvinični temperament se ni dal nikoli za dlje časa ukloniti, je končno zopet izpregovoril.

»So-li senatorjeve blagajne polne? A to ni mogoče.«

»Prazne so, kakor žep kakega dominikanca.«

»Potem smo rešeni. Naj pove ceno za naše glave. Denar mu bo bolj koristil kakor kri.«

In kakor bi bila ta misel napravila vsako drugo ugibanje nepotrebno, je Montreal razgrnil svoj plašč, in se vlegel na deske, ki so stale v kotu.

»Ležal sem že na slabejših posteljah,« je rekel in je čez nekaj trenutkov že trdno zaspal.

Z zavistjo in z začudenjem sta brata poslušala njegovo globoko in mirno dihanje. Za pogovor pa nista bila razpoložena. Sedela sta molče poleg spečega brata kakor dva kipa. Čas je mineval in prvi hladni zrak polnoči sledeče ure je prišel skozi

križ na okencu ječe. Tedaj je zaškripalo v ključavnici, vrata so se odprla in vstopilo je šest oborožencev, ki so šli mimo bratov ter se je eden z roko dotaknil Montreala.

»Ha!« je ta rekel v mehkem provencalskem narečju obrnivši se v spanju, »zdaj, sladka Adelina pač še ne bova vstala — kako dolgo je že, kar nisva bila več skupaj.«

»Kaj pravi?« je zarenčal stražar in je Montreala močno stresel.

Vitez je planil kvišku in je segel na zgornji konec ležišča, kakor da išče svoj meč. Pogledal je ljuto okrog sebe, si mel oči, strmel v stražarje in se potem šele vzbudil tako, da se je zavedel svojega položaja.

»Zgodaj vstajate na Kapitolu,« je rekel. »Kaj mi hočete?«

»Ona vas čaka!«

»Ona? Kdo?« je vprašal Montreal.

»Natezalnica,« je rekel vojak s hudobnim pogledom.

Veliki vojskovodja ni zinil nobene besede. Pogledal je za trenotek na teh šest vojakov, kakor bi hotel svojo moč primerjati z njihovo močjo. Potem se je ozrl po sobi. Najnavadnejši kos železa bi bil imel v tem trenutku zanj več vrednosti, kakor najbolje milansko jeklo. Z vzdihom je končal ogledovanje, si

ogrnil plašč, pokimal svojima bratoma in odšel z vojaki.

V kapitolski dvorani, kjer so zidovi bili pokriti z zelo naznanjajočo rdečo svilo z belimi progami so sedeli Rienzi in njegovi svetovalci. Kot je bil zakrit s črno zaveso.

»Gautier de Montreal,« je rekel mal mož, ki je sedel na koncu sodne mize, »vitez prečastnega reda svetega Ivana Jeruzalemskega —«

»In zapovednik velike kompanije,« je pristavil jetnik s krepkim glasom.

»Obtoženi ste različnih hudodelstev: rop in umora v Toskani, v Romanji in v Apuliji —«

»Ropa in umora?« je dejal Montreal in se je ponosno vzravnal. »Hrabri možje in vitezi-bojevniki bi rabili besede: vojske in zmage. Kar se tiče te obdolžitve, priznam, da sem kriv. Nadaljujte!«

»Dalje ste obtoženi, da ste vpriporili izdajsko zaroto zoper svobodo Rima v namen, da bi spravili na krmilo pregnane barone in obtoženi ste, da sta si s Štefanellom Colonom v Palestrini izdajsko dopisovala.«

»Kdo me tega dolži?«

»Stopite semkaj — Angelo Vilani.«

»Torej ti si me izdal?« je ponosno rekel Montreal. »Zaslужil sem to.

Prosim, rimski senator, ukažite, naj ta mladi mož odstopi. Priznam, da sva si s Colonno dopisovala in da sem hotel barone zopet spraviti na krmilo.«

Rienzi je mignil Villaniju in ta se je z globokim poklonom odstranil.

»Ne preostaja vam, Gautier de Montreal, nič drugega več, kakor da natančno in po pravici izpoveste vse posamičnosti vaše zarote.«

»To je nemogoče,« je malomarno rekel Montreal.

»In zakaj ne?«

»Ker jaz lahko s svojim življenjem razpolagam kakor hočem, ne maram pa postati izdajalec življenja drugih.«

»Premisli si to — ti si hotel izdati življenje tvojega sodnika.«

»Ne izdati — ti mi nisi nikdar ničesar zaupal.«

»Gautier de Montreal — postava ima ostra vpraševalna sredstva — poglej tja!«

Črna zavesa se je umaknila na stran in Montrealovo oko je zagledalo krvnika in natezalnico. Njegova prsa so se ponosa razširila.

»Rimski senator,« je rekel, »ta orodja so za hlapce in lopove. Jaz sem bil vojak in vojskovodja; življenje in smrt sta bila v mojih rokah — svobodno sem ž njima razpolagal. Toda ljudem moje vrste in

mojim sovražnikom nisem nikdar storil sramoto, da bi jih bil polagal na natezalnico.«

»Gospod Gautier de Montreal,« je odgovoril senator resno, a z neko spoštljivo vljudnostjo, »dali ste odgovor, kakor ga je pričakovati od hrabrih mož. A naučite se od mene, ki me je usoda napravila vam za sodnika, da so ta orodja za hlapce in lopove ravno tako malo pomočki postave in dokazi resnice, kakor za viteze in plemiče. Ugodil sem samo želji častitljivih svetovalcev, da preskusim tvoje živce. A če bi bil ti tudi najzadnji kmet iz kampanje, pred mojim sodnim stolom bi se ti ne bilo treba bati natezalnice. Gautier de Montreal — ali je med italijanskimi knezi, ki si jih spoznal, ali je med rimskimi baroni, ki si jim hotel pomagati, le en sam, ki bi smel tako govoriti?«

»Nameraval sem samo spraviti barone s teboj,« je Montreal rekel »in po življenju ti nisem stregel . . .«

»Dovolj,« ga je naglo prekinil Rienzi. »Vitez sv. Ivana — jaz poznam tvoje tajne načrte. Izgovori in zvijače niso zate primerne in ti tudi ne bodo nič koristile. Če se nisi zarotil proti mojemu življenju, si se pa zarotil proti življenju Rima. Eno samo uslugo si moreš na svetu izprositi — kako hočeš iti v smrt.«

Montrealove ustnice so vidno zatrepetale.

»Senator,« je rekel s tihim glasom, »ali te smem prositi za razgovor s teboj na samem — samo za minuto?«

Svetovalci so se spogledali.

»Gospod,« je sušljajal najstarejši med njimi, »brez dvoma ima skrito orožje pri sebi — ne zaupajte mu.«

»Jetnik,« je dejal Rienzi po kratkem prevdarku, »če hočete prositi za milost, bo to brez uspeha, pred svojimi svetovalci pa nimam nobenih tajnosti. Povejte očitno, kar ste hoteli meni reči.«

»Poslušaj me vender,« je rekel jetnik in je prekrižal roke. »Ne gre za moje življenje, nego za blagor Rima.«

»Če je tako, naj se zgodi po tvoji prošnji,« je s premenjenim glasom dejal Rienzi. »Ti pač lahko pomnožiš svojo krivdo s tem, da me poskušaš umoriti, a za Rim bi se jaz izpostavil še večji nevarnosti.«

Rienzi je dal po teh besedah migljaj svojim svetovalcem, ki so odšli skozi tista vrata, kakor poprej Villani; stražarji so se umaknili na skrajni konec dvorane.

»Zdaj, Gautier de Montreal, govori kratko, ker so trenutki tvojega življenja štet.«

»Moja smrt, senator, ti more le malo koristiti,« je rekel Motreal. »Ljudje bodo rekli, da si ubil svojega upnika, da bi ti ne bilo treba poplačati dolga. Določi odkupnino za moje življenje, določi jo tako visoko, kakor za kakega vladarja. Vsak goldinar bo plačan in tvoje blagajne bodo napolnjene za pet let. Če so pravične in dobre razmere v Rimu odvisne od tega, da si ti vladar, potem ti mora tvoja skrb za Rim braniti, da bi odbil mojo ponudbo.«

»Motiš se v meni, drzni ropar,« je Rienzi resno odgovoril. »Proti tvojemu izdajstvu bi se mogel zavarovati in je vsled tega odpustiti, ne pa proti tvoji častihlepnosti. Poslušajte! Jaz vas poznam. Položite roke na srce in odgovorite mi. Če bi midva zamenjala svoji mesti, če bi bili vi Rienzi, ali bi si vi dali za ves denar tega sveta odkupiti življenje Gautierja de Montreal? Kar ljudje govore o mojem ravnanju, to moram prenašati, ali v svojih lastnih očeh moram biti brezmadežno nepodkupljiv. Odgovoren sem Bogu za blagor Rima. Rim pa trepeti, dokler živi z nemirnimi možgani in smelim srcem Gautier de Montreal, poglavar velike kompanije. Mož — kakor si bogat in prekanjen, tvoje ure so štete; ko vzide solnce, moraš umreti.«

Montreal je iz senatorjevih oči spoznal, da je vsako upanje zaman; to mu je oživilo njegovo moč in njegov ponos.

»Govorila sva nepotrebne besede,« je rekel. »Igral sem veliko igro, sem jo izgubil in moram zanjo storiti pokoro. Pripravljen sem. Ko stojim na meji tega in onega sveta, me prevzame proroški duh. Veliki senator — jaz pojdem naprej, da naznamim — v nebesih ali v peklu — naj pripravijo prostor za mogočnejšega moža, kakor sem jaz in ki mi bo sledil v par dneh.«

Ko je tako govoril, je njegova postava zrasla in v očeh mu je žarel silen plamen. Rienzi je zadrhtel, kakor še nikdar, se prestrašil in si z roko zakril lice.

»Kako hočete umreti?« je vprašal z grobnim glasom.

»Pod sekiro — to je najprimernejša smrt za viteza in vojaka. Zate, senator, je usoda določila manj dostojno smrt.«

»Molči, razbojnik,« je zavpil Rienzi strastno. »Stražarji, odpeljite jetnika. Ko zasije solnce, Montreal —«

»Zaide solnce strahovalcu cele Italije,« je trpko rekel vitez. »Bodi! Še eno prošnjo imam. Vitezi sv. Ivana se ponašajo da so v sorodu z me-

nihi sv. Avgušтина; dovoli mi avguštinskega meniha za spovednika.«

»Dovoljen je in za plačilo tvojemu grozljivemu prorokovanju bom jaz, ki ti na zemlji ne morem dovoliti nobene milosti, prosil sodnika nas vseh, naj bo tvoji duši milostljiv.«

»Senator, človeško posredovanje nima zame nobene vrednosti več. Moja brata? Njiju smrt ni potrebna ne za tvojo varnost, ne za tvoje maščevanje.«

Rienzi se je za nekaj trenutkov zatopil v razmišljanje.

»Ne,« je potem rekel. »Bila sta nevarno orodje, a brez vodilne roke bosta neporabna. In enkrat sta mi pokazala dobro delo. Jetnik — njima ostane življenje.«

V.

Razkritje.

Svetovalstvena seja je bila končana in Rienzi je hitel v svoje stanovanje. Spotoma je srečal Villanija in je mlademu možu strastno stisnil roko.

»Ti si rešil Rim in mene iz velike nevarnosti,« je rekel, »naj te svetniki nagrade.«

Ne da bi počakal na Villanijev odgovor, je hitel dalje. Nina ga je s plahim nemirom pričakovala v svoji sobi.

»Kaj še nisi legla?« je vprašal.
»Pazi, Nina, celo tvoja lepota ne bo prenesla tvojega vednega bdenja.«

»Nisem mogla iti k počitku, predno te nisem videla. Čujem — ves Rim je to že prej izvedel — da si ti dal Montreala zapreti in da mu krvnikova roka vzame življenje.«

»To je prvi razbojnik, ki gre hrabro v smrt,« je odgovoril Rienzi in se je začel počasi razpravljati.

»Cola — jaz nisem tvojih načrtov in tvoje politike nikdar niti z najmanjšim migljajem motila. Zadostovalo mi je, da sem se veselila tvojih uspehov in žalovala nad tvojimi neuspehi. Zdaj te pa prosim za eno samo milost — prizanesi življenju tega moža.«

»Nina — —«

»Slušaj me — govorim samo tebi v korist. Montreal si je navzlic storjenim zločinom s svojo hrabrostjo in s svojim umom pridobil občudovalce med svojimi sovražniki. Marsikateri knez in marsikatera država bo zaničevala tistega, ki ga je obsodil. Slušaj dalje! Njegova brata sta ti pomagala, da si se vrnil v Rim. Svet bo rekel, da si nehvaležen. Njegova brata sta ti posodila denar — svet — fej, vsemu svetu — bo rekel —«

»Nehaj,« jo je prekinil senator.
»Vse, kar mi zdaj pripoveduješ, sem

si v duhu že sam rekel. A ti me poznaš — tebi ne prikrivam ničesar. Montreala ne zvežeš z nobeno pogodbo in njegove hvaležnosti si ne pridobiš z nobeno milostjo. Pred njegovo krvavo desnico izgineta resnica in pravičnost. Če ga pustim na svobodo, bodo bojni konji nemških vojakov rezgetali na dvorišču Kapitola, predno pride prvi aprilski dež. Kaj naj žrtvujem — sebe ali Rim? Ne sili dalje vame — pojdi spat, pojdi spat —«

»Če bi ti vedel, Cola, kake slutnje me obhajajo, skrivnostne — temne — neumljive —«

»Slutnje! Jaz imam sam slutnje,« je žalostno dejal Rienzi in plaho gledal pred se, kakor bi se pošasti podile po zraku. Potem je pa dvignil pogled k nebu in je rekel s tisto fanatično ljutostjo, ki je bila obenem njegova moč in njegova slabost:

»Gospod — vsaj Savlov greh naj ne bo moj greh. Amalekiti naj ne bodo rešeni.«

Med tem, ko je spal Rienzi, kratko, nemirno spanje, nad katerim je bdela Nina, vsa v strahu in solzah, vsa potrta od svojih temnih slutenj, je bil obtožitelj srečnejši od sodnika. Zadnje nejasne misli, ki jih je imel Angelo Villani predno je zaspal, so bile polne upanja na sijajno prihodnost. Nič ga ni pekla vest, da je

zaupanju drugega človeka nastavil past — čutil je samo, da se mu je načrt posrečil in da je dobljeno naročilo izpolnil. Po ušesih so mu zvene-
nele Rienzije hvaležne besede in upanje na bogastvo in na moč pod žezlom rimskega senatorja ga je zazibalo v vesele sanje.

Komaj dve uri je spal, ko ga je prišel buditi ves zaspan služabnik.

»Oprostite, gospod Villani,« je dejal služabnik, »zdolaj stoji odposlanec dobre sestre Uršule, ki vas prosi, da pridete nemudoma v samostan — na smrt je bolna in nujno vam mora važne stvari povedati.

Angelo je bil boleстно občutljiv za vse, kar se je tikalo njegovega rojstva in vedno je v tem oziru nosil v srcu nejasne, a častihlepne nade. Vstal je torej naglo, se oblekel in odšel z odposlancem v samostan. Pri stopnicah poleg leva so ropotali tesarji in ko se je Angelo Villani nanje ozrl, je zagledal s črnim suknom pregrnjeni oder in tnalo za obglavljenje. Ravno tedaj je težko zapel kapitolski zvonec. Angela je spreletela groza in hitel je dalje. Dasi je bilo še zgodaj zjutraj, je srečal mnogo ljudi, ki so se žurili, da bi videli obglavljenje znamenitega zapovednika velike kompanije. Avgustinski samostan je stal na koncu že takrat jako razprostranega mesta. Rdeči svit na kupo-

lah je že oznanjal vzhajanje solnca, ko je prišel mladi mož pred vrata čestitljivega samostana. Čim je povedal svoje ime, so ga koj pustili vstopiti.

»Daj nebo,« je govorila stara redovnica, ki mu je kazala pot, »da prineseš bolni sestri tolažbo; od polnočne molitve zahteva neprestano, da prideš.«

Stara nuna je sedela v celici, pripravljeni za sprejeme tujih ljudi. Odkar se je Angelo vrnil v Rim, jo je videl samo enkrat. Od tedaj je bolezen hudo vplivala nanjo in jo vso premenila. Izgledala je kakor strah, ki ga je mladi dan še zasačil na zemlji. Vzlic temu pa se je hitreje približala mladeniču, kakor je bilo pričakovati po njeni oslabeledosti.

»Prišel si,« je rekla. »Dobro, dobro! Moj spovednik, avguštinski menih, ki pozna vse skrivnosti mojega življenja, mi je pri polnočni molitvi povedal, da je Gautier de Montreal v senatorjevi ječi, da je obsojen na smrt in da je poklican avguštinski menih, naj mu v zadnji uri stoji ob strani — jeli tako?«

»Povedali so ti resnico,« je potrdil začuden Angelo. »Mož, pri čigar imenu si ti vedno trepetala — pred katerim si me tolikrat svarila — bo umrl predno vzide solnce.«

»Tako hitro — tako hitro! — O, usmiljena bogorodica! Hiti! Ti si senatorjev najbližji uslužbenec in visoko si pri njem v milosti! Hiti! Vrzi se pred njim na kolena — in če upaš na božjo milost — ne vstani prej, dokler nisi Provencalcu izprosil življenje!«

»Vi norite,« je zamrmral Angelo z bledimi ustnicami.

»Ne norim, dečko,« je divje zakričala redovnica... »Vedi, da je moja hči bila njega ljubica. Onečastil je našo hišo — hišo, ki je bila znamenitejša, kakor njegova. Jaz grešnica sem prisegla maščevanje. Njiju sin — imela sta samo enega — je rasel v razbojniškem taboru. Pred njim je bilo življenje polno krvoprelitja, sramotna smrt in večno pogubljenje. Otela sem otroka tej usodi — ga spravila proč — rekla njegovemu očetu, da je mrtev — ga spravila na pot poštenja. Naj mi bo greh odpuščen. Angelo Villani, ta otrok — si ti! Gautier de Montreal je tvoj oče. A zdaj, na robu groba, me stresa groza, da sem živela maščevanju. Morda —«

»Prokleta grešnica,« jo je z divjim tulenjem prekinil Villani. »Ti si prokleta grešnica. Vedi torej, jaz sem bil tisti, ki je izdal ljubimca tvoje hčere. Vsled sinovega izdajstva bo umrl oče.«

Niti trenotka ni več izgubil. Ni počakal, da vidi vtisk svojih besed. Kakor da je blazen — kakor da ga preganja hudobni duh — je bežal iz samostana in je dirjal po praznih ulicah. Mrtvaški zvonec je donel najprej nejasno, potem vse razločnejše na njegovo uho. Vsak udarec se mu je zdel kakor božje prokletje. Naprej, naprej je dirjal — zdaj je prišel do velikih ljudskih gruč — človeška reka ga je objela — zadrževala — pehala nazaj. Na tisoče in na tisoče ljudi je bilo za njim in pred njim. Brez sape, hropeč, je vedno silil naprej — se zaganjal v ljudi, da bi si napravil prostor — ničesar ni več slišal — ničesar ni več videl — vse je bilo kakor da se mu sanja.

Tedaj je nad daljnimi griči posvetilo solnce! Zvon je utihnil. Angelo je pehal ljudi na desno in na levo — zadobil je velikanske moči. Bližal se je usodnemu mestu. Nad množico je ležal grobni molk, kakor sopara pred hudo uro. Prerivajoč se naprej je slišal globok, jasen glas — bil je to glas njegovega očeta. Zdaj je ta glas utihnil — ljudje so težko sopli — sušljali — vsa množica se je zibala sem in tam. Angelo Villani je besno silil naprej. Vojaki senatorjevi so mu zaprli pot. Sunil je njih sulice v stran — se iztrgal iz njihovih rok

— planil skozi kordon in zdaj je stal na trgu pred Kapitolom.

»Stojte, stojte,« je hotel zaklicati — a od groze ni mogel ziniti. Videl je blestečo sekiro — videl nad tialo sklonjeni tilnik. Predno je še enkrat zajel sapo, je krvnik dvignil od telesa odsekano glavo — Gautier de Montreal je bil mrtev.

Villani je to videl. Ni se onesvestil — ni trepetal — še dihal ni. A od glave, iz katere je curljala kri, je obrnil svoj pogled na balkon, kjer je po takratnem običaju v vsem svojem sijaju sedel rimski senator. Tedaj pa je obličje mladega moža zadošlo demonski izraz.

»Ha!« je siknil in spomnil se je besed, ki jih je bil Rienzi sedem let prej rekel: »Blagor tebi, ki nimaš sorodniške krvi maščevati.«

VI.

Preteča nevarnost.

Gautier de Montreal je bil pokopan v cerkvi Santa Maria dell'Araceli. Toda »zlo, katero je posejal, je živelo še dolgo po njegovi smrti.« Dokler ni bil Montreal vržen v ječo, so ljudje zabavljali na Rienzija, da pusti tako očitnega razbojnika uganjati, kar hoče, a komaj je bil Montreal mrtev, so ga ljudje začeli pomi-

lovati. Montreal je bil pobožen in čim je bila razglašena njegova obsodba, se je pobožno pripravil na smrt. V družbi avguštinskega meniha je z molitvijo in izpovedjo izpolnil ostalo mu noč, potolažil potem svoja brata in šel končno na smrtni oder z junaškim ponosom in mučeniškim samozatajevanjem. Vsled čudovitih zmót njegove duše se ni nič kesal, da je nekako rokodelsko vse življenje moril in ropal, marveč so bile zadnje besede tega hrabrega vojaka pravo povelečevanje njegovih dejanj.

»Bodita hrabra, kakor jaz,« je rekel svojima bratoma »in ne pozabita, da sta dediča tistega moža, ki je ponižal polovico Italije.«

S to samozavestjo je stal tudi pred tnalo.

»Umrjem zadovoljen,« je rekel v svojem ogovoru na Rimljane, »ker bodo moje kosti počivale v sveti cerkvi sv. Petra in Pavla in bo Kristusov vojščak pokopan tam, kakor apostola. Umrjem pa po krivici. Moje bogastvo je moje hudodelstvo — toži me pa uboštvo vaše države. Rimski senator — ti me lahko zavidaš za mojo poslednjo uro, možje kakor Gautier de Montreal ne umrjejo nemaščevani.«

Obrnil se je potem proti solncu, zmolil kratko molitvico, pokleknil

počasi in kakor bi govoril sam s seboj rekel:

»Rim hrani moj pepel — zemlja moj spomin — usoda moje maščevanje. — Zdaj, nebo, sprejmi mojo dušo. — Usekaj!«

Na prvi mah sekire je glava odletela od telesa.

Ljudje so njegovo izdajstvo le nepopolno poznali, strah, ki so ga časih imeli pred njim, je bil kmalu pozabljen, in vsi spomini nanj so se v Rimu zlili v občudovanje njegovih junaštev in obžalovanje zaradi njegovega konca.

Usoda Pandulfa di Guida, ki je bil nekaj dni po Montrealu obglavljen, je obudila še globokejšo, dasi mirnejšo nevoljo proti senatorju.

»Bil je nekoč Rienzija prijatelj,« je rekel ta. »Bil je ljudski zastopnik,« se je hudoval Cecco del Vecchio.

Toda senator je bil odločen, da ostane brezobzirno pravičen in sodi vsako Rimu pretečo nevarnost, kakor pristojna Rimljanu. Rienzi se je spominjal, da je bilo vsako njegovo zaupanje izdano in vsako prizanašanje plačano s podvojenim sovraštvom. A kake notranje boje je prestopal, to so kazala njegova histerična razburjenja. Zdaj je bridko jokal, zdaj se krčevito smejal. »Kaj ne bom nikdar več užival slasti odpuščenja?« je vpraševal. Sirove priče takih iz-

bruho so smatrale ta razburjenja za slabost in hinavščino.

Usmrčenja so imela trenutno pričakovane posledice. Vsa upornost je odnehala, strah je prevzel vse mesto, mir in red sta zavladata vsaj na zunaj. Nevolja je pa vendar tiho mrmrala.

Kdor brez strasti presoja Rienzijevo ravnanje v tej strašni dobi njegovega življenja, ne more njegovi politiki dokazati nobene napake. Opustil je bil svojo napako in ni razkazoval nobenega nepotrebne sija in ni bil nikdar več pijan ponoša. Bil je zmeren, previden, pazljiv in je vse svoje misli posvečal samo Rimu. Bil je neutrudno delaven, si ogledal vsako stvar, držal v mestu in pri armadi vse v redu, v miru in v vojski. A prave podpore ni našel in vsi, ki jih je porabljal, so bili mlačni in zaspani.

Njegova armada je bila še vedno srečna. Senatorjevemu vojskovodji se je vdalo mesto za mestom, trdnjava za trdnjavo in vsak čas je bilo pričakovati, da se vda tudi Pa-lestrina. V težkih položajih se je vedno presenetljivo pokazala njegova spretnost. Tuji vojaki, ti sovražniki, ki jih je pa senator potreboval, so bili neprestano zaposleni zunaj Rima in vsled tega niso mogli napasti svojega gospodarja. A tudi ljudstvu je

ugajalo, da nemški vojaki niso prišli v dotiko z mestom. Rienzi se je po pravici hvalil, da je edini italijanski vladar, ki ga v njegovi palači ščitijo meščani sami.

Dasi je bil Rienzijev položaj nevaren in navzlic vsem sumom, ki jih je gojil, vendar ni njegove stroge pravičnosti omadeževala nobena prešerna krutost — Montreal in Pandolfo di Guido sta bili edini politični žrtvi, ki jih je zahteval. Naj so bile njegove napake kakršnekoli, živel je in umrl kakor mož, ki je sanjal častne, četudi prazne sanje, da je mogoče v izpridenem in strahopetnem ljudstvu novič vzbuditi duha stare republike.

Med vsemi, ki so služili senatorju, je bil Angelo Villani še vedno najbolj vnet in najbolj češčen. Rienzi mu je podelil visoko uradniško službo in zdelo se mu je, kakor bi se mu vračala mladost, videč, da mora biti Angelu hvaležen. Ljubil je mladeniča in mu zaupal, kakor bi bil njegov sin. Villani je bil vedno blizu Rienziju, zapustil ga je samo zaradi dogovorov z ljudskimi voditelji v raznih mestnih delih in celo pri teh dogovorih je kazal tako izredno vne-
mo, da se je zdelo, kakor bi škodovala njegovemu zdravju. Rienzi mu je to nežno očital, če ga je zbudil iz

razmišljevanj in je zapazil, da je Angela minil mladostni cvet.

Na taka očitanja je mladi mož vedno odgovoril z istimi besedami. »Senator, izpolniti moram velike dolžnosti.« Pri teh besedah se je vedno smehljajal.

Ko je bil Villani nekega dne pri senatorju, mu je naenkrat rekel:

»Gospod, ali se spominjate, da sem se pri Viterbu z orožjem tako odlikoval, da je celo kardinal Albornoz izvolil to zapaziti?«

»Dobro se spominjam tvoje hrabrosti, Angelo; a čemu to vprašanje?«

»Gospod — stotnik kapitolske straže je nevarno bolan.«

»Vem.«

»Komu, gospod, morete to mesto zaupati?«

»Poročniku vendar!«

»Kako? Vojaku, ki je služil Orsiniju?«

»Res je! No, pa saj imamo Tomaža Filangierija!«

»To je izvrsten mož — toda — ali ni sorodnik Pandulfa di Guido?«

»Ha — tako? Na to je treba misliti! Ali imaš ti kakega prijatelja, ki bi ga priporočil. Zdi se mi, da merijo tvoje besede na to!«

»Gospod,« je dejal Villani in je nekoliko zardel, »jaz sem sicer morda premlad, toda ta služba zahteva

več zvestobe, kakor pa starosti. Ali naj priznam svojo željo? Jaz bi ti raje služil z mečem, kakor pa s peresom.«

»Ti bi res prevzel to mesto? Z njim je združenih manj časti in manj dohodkov, kakor s tvojo sedanjo službo in ti si tudi še premlad, da bi mogel krotiti te neubogljive duhove.«

»Senator — v bitki pri Viterbu sem zapovedoval imenitnejšim možem kakor so ti. A naj se zgodi po vaši uvidevnosti. Ukrenite, kakor se vam zdi, a prosim vas, bodite previdni. Če bi poveljstvo nad kapitol-sko stražo imel izdajalec — tresem se pri tej misli!«

»Na vero, dobri dečko, ti si pri tej misli postal bled. Tvoja ljubezen je zame kakor sladka kaplja v grenki pijači. Kje dobim vrlejšega moža kakor si ti? Ti dobiš to službo, vsaj za toliko časa, dokler bo Bellini bolan. To poskrbim še danes. Služba tudi ne bo tako naporna za tvojega mladega duha, kakor so sedanji tvoji posli. Ti se v moji službi uničuješ.«

»Senator — ne morem drugega reči, kakor da ponovim svoj stari odgovor: Izpolniti moram veliko dolžnost.«

VII.

Davek.

Ko je bila strašna zarota zadušena, ko so bili baroni skoro že premagani in ko so bile tri četrtnine papeškega ozemlja zopet združene z Rimom, je Rienzi upal, da se mu zanesljivo posreči izvesti velik načrt, po katerem je hotel zagotoviti svobodo svoje domovine. Nameraval je v vsakem mestnem delu ustvariti in organizirati posebno rimsko legijo. Upal je, da dobi med meščani vse moštvo, potrebno za obrambo rimske ustave.

Ljudje pa, s katerimi je bil ta veliki mož obsojen, da poskusi uresničiti svoje plemenite načrte, so bili tako podli, da ni hotel nihče svoji domovini služiti brez plačila. Zahtevali so tako plačilo, kakor tuji najemniki. S prešernostjo, ki je posebno lastna naslednikom velikih rodov, je rekel vsak Rimljan: »Kaj nisem več vreden kakor kak Nemec? Plačajte me torej temu primerno!«

Senator je zadušil svojo nevoljo — naučil se je končno spoznavati, da je doba Katonov minila. Skušnje so ga iz smelega entuzijasta premenile v praktičnega državnika. Legije so bile za Rim potrebne — torej jih je ustanovil. Lepe so bile po zunanosti in izvrstno opremljene in

oborožene. A kako jih plačati? Samo na en način je bilo mogoče obvarovati Rim — treba je bilo Rimu naložiti davek.

Rienzi je naložil davek na vino in na sol in je razglasil sledeči oklic:

Rimljani! Povzdignjen na dostojanstvo senatorja sem vedno mislil samo na vašo svobodo in na vaš blagor. Onemogočenje izdajstva v našem mestu in zmagovanje naših zastav v vojni priča, da gleda Bog z dopadajenjem na može, ki skušajo zavarovati svobodo in postave. Dajmo Italiji in celemu svetu izgled! Dokažimo, da je rimski meč v stanu braniti rimski forum. V vsakem mestnem delu je ustanovljena legija obrtnikov in rokodelcev. Ti pravijo, da ne morejo opuščati svojega poklica, če se jih ne odškoduje. Vaš senator vas pozivlje, da mu dobrohotno pomagate, zagotoviti vam, kar je potrebno za vašo obrambo. Dal vam je svobodo; zagotovil je med vami mir; vaši zatiralci so razpodejeni po vsem svetu. Zdaj vas prosi, ohranite zaklad, ki vam ga je pridobil. Če hočete ohraniti svojo svobodo, morate za to tudi kaj žrtvovati. Katera žrtev za svobodo je prevelika? Nobena! Zanašajoč se na vašo podporo, porabljam prvič svojo uradno pravico in naložim Rimu na korist, Rimljanom davek.«

Sledila je potem navedba novega davka. Ta oklic so nabili na vseh javnih trgih. Kraj enega teh oklicev se je kmalu zbrala velika množica ljudstva. Ljudem se je videlo, da so besni; govorili so tiho, a živahno.

»Torej nas je vendar obdačil. Samo baroni in papež imajo to pravico.«

»Sramota, sramota,« je vpila suha ženska. »Nas obdavči, ki smo njegovi prijatelji! Kje naj dobimo svojim otrokom kruha?«

»Naj bi bil papežev denar pobasal,« se je oglasil pošten vinotržec.

»O — Pandulfo di Guido bi bil vzdrževal vojaštvo na lastne stroške. Ta je bil bogat! Res, nesramno je, da hoče biti sin navadnega krčmarja naš senator.«

»Če to trpimo, nismo vredni, da smo Rimljani,« je zaklical mož, ki je bil pred Palestrino dezertiral.

»Someščani,« je nevoljno zaklical velik mož, ki si je bil doslej dal tolmačiti vsebino oklica in čigar težki možgani so šele zdaj pojмили, da se bo vino podražilo. »Someščani, treba je nove revolucije. Lepo hvalenost žanjemo. Kaj smo pa pridobili s tem, da smo tega človeka zopet spravili na krmilo? Kaj naj bomo vedno teptani. Plačaj — plačaj — plačaj! Ali smo samo za to dobri?«

»Nehaj, Cecco del Vecchio!«

»Ne, ne, zdaj ne neham,« se je hudoval kovač.

»Rokodelci imamo danes ponoči sestanek. Bomo videli — bomo videli.«

Mlad v plašč zavit mož, ki ga ljudje doslej niso zapazili, je kovača potipal na ramo.

»Kdor naskoči pojutršnjem v mraku Kapitol, ne bo dobil stražarjev na njihovih mestih.«

Mladi mož je izginil, predno se je mogel kovač ozreti.

Ko je šel tisto noč Rienzi k počitku je rekel Angelu Villaniju:

»Izdal sem pogumen, a potreben ukaz. Kaj pravijo ljudje?«

»Nekoliko godrnjajo, uvidevajo pa, da je novi davek potreben. Najbolj je kričal Cecco del Vecchio, zdaj pa je najglasnejši med tistimi, ki so zadovoljni z davkom.«

»Mož je pač robot. Enkrat me je zapustil — a takrat sem bil izobčen. Takratni odpad je imel zanj in za Rimljane bridke posledice. Upam, da jih je ta skušnja naredila poštenejše. No, če bo mogoče novi davek v miru izterjati, potem upam, da bo Rim v dveh letih zopet prvo mesto v Italiji. Armada bo dobra — republika zagotovljena — potem — da, potem —.«

»Kaj bo potem, senator?«

»Potem, moj Angelo, bo Cola di Rienzi lahko mirno umrl. Izkušnje, ki jih napravi človek, če ima veliko oblast in živi v sijaju, vzbude potrebo, ki vpliva kakor glad in je podobno hrepenenju po spanju, to je potreba po smrti.«

»Gospod, dal bi svojo desno roko,« je dejal Villani resno, »če bi vas slišal reči, da vam je življenje nad vse.«

»Ti si dober dečko, Angelo,« je rekel Rienzi in je šel v sobo svoje žene; njen usmev in njena skrbna ljubezen sta provzročili, da je Rienzi za nekaj časa pozabil — da je velik mož.

VIII.

Na pragu izhoda.

Naslednje jutro se je vršilo na Kapitolu veliko slavlje. Prišli so odposlanci Florence, Padue, Pise, Milana, Genove in Neapolja, da čestitajo Rienziju na njegovem povratku v Rim ali da se mu zahvalijo, ker jih je rešil velikega razbojnika Montreala. Samo Benetke se tega slavlja niso udeležile, ker je bila velika kompanija v njihovi službi. Zdelo se je, da ni bil Rienzi nikdar srečnejši in mogočnejši, kakor ta dan in nikdar ni bil kraj veličanstva svojega nastopa tako vesel.

Komaj je bila avdijenca končana, se je oglasil sel iz Palestrine. Naznanil je, da se je trdnjava vdala, Colonna in njegovi pristaši so odšli in z zidov zadnjega pribežališča upornih baronov je vihrala senatorjeva zastava. Rim se je mogel smatrati za osvobojenega in nikjer ni bilo več videti sovražnika, ki bi mogel Rienzija vznemiriti.

Dvorjani so se razšli. Pred banketom na čast tujim poslanikom je šel Rienzi vesel in ponosen v svojo sobo in srečal Villanija, ki je bil potrtrt in žalosten, kakor po navadi v zadnjem času.

»Ne bodi žalosten, moj Angelo,« je veselo zaklical senator. »Palestrina je naša.«

»Ta vest me veseli in rad vas vidim, gospod, tako dobre volje,« je odgovoril Angelo. »Ali vas življenje zdaj zopet veseli?«

»Če se obnovi rimska krepost — da! A taki smo ljudje, ki nas ima usoda za norca — danes prešerni, jutri potrtri.«

»Jutri,« je ponavljal Angelo, »da jutri morda potrtri.«

»Ti se igraš z besedami, dečko,« je nekako nevoljno rekel Rienzi in je šel dalje. Villani se pa za nevoljo svojega gospodarja ni zmenil.

Banket je bil sijajen. Udeležniki so teknavali nad seboj, kdo se Rien-

ziju bolj prikupi in vsi so mu ponižno ponujali svojo podporo. Kazalo se je, da ne sedi noben italijanski vladar tako varno na svojem prestolu, kakor Rienzi.

Po končanem banketu je Rienzi, nekoliko razgret od vina, sam zapustil Kapitol in šel na Palatin, da se izprehodi in razvedri. Ko se je vračal, je že sijal mesec. Gredoč med razvalinami foruma je Rienzi poleg Jupitrovega templja zapazil dve osebi in pri svitu mesečine spoznal, da sta to Cecco del Vecchio in Angelo Villani. Ta dva ga nista zapazila.

»Villani — vedno na delu zame,« si je mislil senator. »Zdi se mi, da sem bil davi nekaj neprijazen ž njim — nisem storil prav.«

Prišel je zopet na trg pred Kapitolom. Pri levovih stopnicah se je ustavil. Na tlaku je bilo videti krvno liso — ostala je še od Montrealovega obglavljenja. Senatorja je stresla groza in naglo je odšel v palačo. Stražarji so se mu umaknili.

»Senator,« je rekel eden stražarjev »torej je gospod Angelo Villani naš novi kapitan — in mi se moramo pokoravati njegovim poveljem?«

»Gotovo,« je odgovoril senator in je šel dalje. Stražar se je nekaj obotavljal, kakor bi hotel še dalje govoriti, a Rienzi tega ni zapazil, nego

je hitel v sobo, kjer sta ga čakali Nina in Irena. Rienzi je hrepenel po svoji ženi. Skrbi in opravki so bila zadnji čas iztisnila Nino iz Rienzijeve misli. Ko je zdaj pogledal v njen obraz, ki je bil vsled neumornih skrbi za Rienzija zadobil posebno mehak izraz, ga je spreletel kes.

»Ljubica,« je rekel in ji nežno položil roko okrog pasa, »tvoja usta me nikdar ne grajajo, a časih me grajajo tvoje oči. Predolgo sva bila ločena. A bližajo se nama lepši dnevi, ko bom imel dovolj časa, te zahvaljati za tvojo skrb in za tvojo ljubezen. In ti, lepa moja sestra, se mi smehljaš! Ah, ti si pač slišala, da je bil vsled zavzetja Palestrine tvoj ljubček osvobojen in da ga bo jutri solnce videlo pri tebi. Vzlic vsem brigam, ki jih imam, sem mislil nate, in poslal glasnika v Palestrino, da bi tvoja bleda lica zopet postala rdeča. Pojdita — zopet bomo srečni.«

Sedel je med najdražji mu bitji.

»Srečni — če bi nam bilo sojenih več takih ur,« je dejala Nina in se je naslonila na njegove prsi. »Toda časih želim...«

»Tudi jaz...« jo je prekinil Rienzi, »kajti uganil sem tvoje misli — tudi jaz želim časih, da bi naju bila usoda pustila na nižjem stališču. A to se lahko še zgodi. Če bo Irena združena z Adrianom, če bo Rimu

svoboda zagotovljena, potem Nina, bi midva lahko poiskala mirno zave-
tišče, kjer bi o doživelih triumfih in
sijajnostih lahko govorila tako, ka-
kor o sanjah poletnih noči. Lepotica
moja — poljubi me! Ali bi se ti mo-
gla odpovedati sijaju?»

»S teboj, Cola, bi šla v pušča-
vo!«

»Daj, da premislim,« je nadalje-
val Rienzi. »Ali nimamo danes sed-
mega oktobra? Da, sedmega so so-
vražniki podlegli moji sili. Sedem —
to je številka moje usode — naj že
pomeni dobro ali zlo. Sedem mese-
cev sem bil tribun — sedem let sem
bil v pregnanstvu, z jutrišnjim dnem,
ko bom brez sovražnikov, konča
sedmi teden mojega povratka.«

Med tem, ko se je senator vdajal
takim razmišljanjem so se v Rimu
in sicer v različnih delih mesta godi-
le hrupnejše stvari.

V trdnjavi podobni hiši Orsini-
jev je bilo videti, da švigajo luči sem
in tja. Pri stranskih vratih se je spla-
zil v hišo Angelo Villani. Čez uro je
stal mesec visoko na nebu. Iz raznih
ulic so se ljudje po dva in dva pomi-
kali proti razvalinam Koloseja. Ti
možje so bili iz najnižjih slojev. Mi-
mo zidov je švignil Montrealov sin.
— Še pozneje. Mesec izginja — na
vzhodu se dela dan — a vrata rimska
pri sv. Ivanu lateranskem so odprta!

Villani govori s stražarji! Mesec je zašel, gore objemajo žalostne megle — Villani stoji na trgu pred Kapitolom — edini vojak, ki se tam nahaja. Kje so rimske legije, ki naj čuvajo svobodo in osvoboditelja Rima?

Zadnje poglavje.

Konec lova.

Bilo je zjutraj dne 8. oktobra 1354. l. Rienzi, ki je navadno zgodaj vstajal, se je nemirno premetaval po svoji postelji.

»Zgodaj je še,« je rekel Nini, »zdi se, da še nihče naših ljudi ni vstal. Bodi — moj dan začenja pred njihovim dnem.«

»Počivaj še, Cola; potreben si spanja!«

»Ne! Mrzlica se me prijema in muči me stara bolečina v boku. Pisati moram pisma.«

»Naj bom jaz, dragi, tvoja pisarica,« je rekla Nina.

Rienzi se ji je ljubeznivo nasmejal in je vstal. Kopal se je kakor po navadi in ko se je vrnil v spalnico, je dobil že Nino, lahko napravljeno, za pisalno mizo.

»Kako tiho je vse,« je rekel Rienzi in naslonivši se čez ramo svoje žene je začel narekovati različna pisma.

»Tako! Zdaj Annibaldiju! Mimorede rečeno: mladi Adrian pride še danes sem. Kako se ga veselim zaradi Irene!«

»Ta draga sestra! Da, ona ga ljubi — ali pa zna še kdo tako ljubiti, kakor midva?«

»Pač! Na delo — a kakšen hrup je to? Slišim oborožence hoditi — na stopnicah grmi — moje ime kličejo —«

Rienzi je planil po svojem meču. Vrata so bila zdaj siloma odpahnjena in mož v popolnem oklepu je stopil v sobo.

»Kaj pomeni to?« je vprašal Rienzi, ki je z golim mečem stal pred Nino.

Vsiljivi gost je odprl vizir — bil je Adrian Colonna!

»Beži, Rienzi — bežite gospa! Bogu bodi hvala — še vas morem rešiti. Vsled padca Palestrine sem bil osvobojen z vsemi svojimi spremljevalci — a rane moje so me zadržale v Tivoliju. Mesto je bilo polno oborožencev, ki pa tebi, senator, niso vdani. Slišal sem govorice, ki so me vznemirile. Sklenil sem, potovati dalje — došel sem v Rim — vrata so bila na stežaj odprta!«

»Kako —?«

»Stražarjev ni bilo. Naletel sem takoj na četo Savellijevih vojakov. Moje bandero — bandero Colonnov

— jih je zmotilo. Izvedel sem, da je en del vaših sovražnikov že v mestu, drugi se bližajo — ljudstvo se oborožuje proti vam. V oddaljenejših ulicah se že zbira drhal. Ljudje so me smatrali za enega tvojih sovražnikov in me burno pozdravljali. Prišel sem semkaj — tudi tu ni več stražarjev. Skrita vrata spodaj so odprta. Zdi se, da ni žive duše več v palači. — Hiti — beži — reši se! Kje je Irena.«

»Kapitol zapuščen — to ni mogoče!« je zaklical Rienzi. Šel je skozi sobe svojega stanovanja v pred-sobo, kjer so se stražarji mudili čez noč — predsoba je bila prazna. Šel je v Villanijevo sobo — nikogar ni bilo tam. Šel bi bil še dalje, a vsa vrata so bila od zunaj zaklenjena. Očividno so mu bili zaprli vse izhode, izvzemši skrita vrata, ki so ostala odprta za njegove morilce.

Vrnil se je v spalnico, Nine ni bilo več tam — šla je klicat Ireno.

»Hitro, senator,« je rekel Adrian. »Zdi se mi, da je še čas pobegniti. Priti moramo do Tibere. Moji zvesti vojaki čakajo tamkaj in pripravljen je čoln.«

»Slušaj,« je rekel Rienzi. »V daljavi slišim vriskanje — dobro znano vriskanje: Živeló ljudstvo! Tako kličem tudi jaz — to morajo biti moji prijatelji.«

»Nikar se ne varaj — ti nimaš nobenega prijatelja več v Rimu.«

»Tiho,« je šušljal Rienzi. »Reši Nino, reši Ireno — jaz ne morem iti s teboj.«

»Ali si blazen?«

»Ne, ampak neustrašen! In če bi šel z vami, bi vas vse upropastil. Če bi me dobili pri vas, bi z menoj vred tudi vas umorili. Brez mene ste varnejši. Žena in sestra senatorjeva si nista nakopali sovraštev. Reši jih, plemeniti Colonna! Colla di Rienzi se zanaša na Boga.«

Nina se je med tem vrnila in ž njo je prišla Irena. Iz daljave se je vse bolj slišalo korakanje množice — enakomerno, počasno, vse glasneje.

»Zdaj — Cola,« je rekla Nina pogumno in veselo ter se oklenila svojega moža, dočim je Adrian vzel Ireno v svoje varstvo.

»Da — zdaj, Nina,« je dejal Rienzi »zdaj se bova ločila! Če je to moja zadnja ura, potem prosim v svoji zadnji uri Boga, naj te blagoslovi in naj čuva nad teboj, kajti bila si mi velika tolažba, skrbna kakor mati in nežna, kakor otrok; bila si smehljaj mojega ognjišča, bila si ...«

Rienzi je skoro izgubil pogum. Globoka, nepopisno nežna in hvaležna ginjenost ga je dušila tako, da ni mogel govoriti.

»Kaj?« je zaklicala Nina in se oklenila Rienzija. »Ločitev? Nikdar! Moje mesto je tu! Ves Rim me ne more odtrgati od tebe.«

Adrian jo je obupno prijel za roko in jo poskusil potegniti k sebi.

»Ne dotaknite se me, gospod,« je zavpila Nina. Z jezo dostojanstvenostjo je osvobodila svojo roko in oči so ji žarele kakor levinji, ki ji hočejo mladiča vzeti. »Jaz sem žena Cole di Rienzija, velikega rimskega senatorja in hočem ob njegovi strani živeti in umreti.«

»Peljite jo proč od tod — hitro, hitro! Že slišim ljudstvo, ki se bliža —«

Irena se je iztrgala Adrianu iz rok. Vrgla se je pred Rienzijem na tla in se oprijela njegovih kolen.

»Pojdi, brat, pojdi. Zakaj tratiš te dragocene trenutke? Rim ti prepoveduje zagnati od sebe življenje, ki je s tisoč vezmi zvezano z obstankom Rima.«

»Prav praviš, Irena — Rim je name navezan — skupaj se bova dvignila ali skupaj padla. Ne govorimo več o tem.«

»Vse nas pahneta v nesrečo,« je s plemenito nestrpnostjo zaklical Adrian. »Še nekaj minut in vsi bomo izgubljeni. Ti kljubovalec — ti nisi bil rešen iz tolikih nevarnosti, da bi podlegel pobesneli drhali.«

»Verjamem,« je vzkliknil Rienzi in zdelo se je, kakor da je v tem trenutku še zrasel. »Še bom triumfiral! Moji sovražniki in zanamci ne bodo mogli reči, da je Rienzi drugič zapustil Rim. Čujte! Še vedno kličejo »Živelo ljudstvo«. Tako klicanje straši samo tirane. Jaz bom triumfiral in živel!«

»In jaz s teboj,« je odločno rekla Nina.

Rienzi je trenotek molčal. Gledal je svojo ženo, jo strastno pritisnil na svoje srce, jo zopet in zopet poljubil in potem rekel:

»Nina, jaz ti ukazujem — idi!«

»Nikdar!«

Rienzi je umolknil in je pogledal svojo jokajočo sestro.

»Mi hočemo vsi s teboj propasti,« je rekla Irena. »Vi edini — Adrian — vi odidite.«

»Bodi tako,« je izjavil vitez, »pa umrimo vsi skupaj.«

Nastal je dolg mučen molk. Trdo korakanje pobesnelega ljudstva se je slišalo strašno razločno. Rienzi je bil ves zamišljen. Naenkrat je pa dvignil glavo in je mirno rekel:

»Zmagali ste — jaz pojdem z vami. Samo najvažnejše papirje poberem — hitro, Adrian — reši jih.«

Pogledal je Adriana pomembno. Mladi Colonna ni čakal drugega migljaja. Z eno roko je prijel Nino, z

drugo je podprl omahujočo in skoro brezzavestno Ireno, a Rienzi je vzel svojo sestro na roke in tako so šli po skritih stopnicah. Nina je slišala korake za njo idočega soproga in to ji je zadostovalo. Samo enkrat se je obrnila in se Rienziju zahvalila z očmi. Pri vratih je stal velik nemški vojak, ki je bil prišel z Adrianom. Rienzi je molče poljubil svojo onesveščeno sestro in jo položil vojaku na roke.

»Hitro, gospod, hitro,« je rekel vojak. »Od vseh strani se bližajo.«

Vojak je z Ireno pohitel po obrežju, Adrian mu je sledil z Nino. Senator je obstal za trenotek, potem je planil nazaj v svoje stanovanje. Vzel je s postelje rjuho, jo privezal na okno in je po njej splezal na veliki balkon.

»Ne maram umreti kakor podgana v pasti, ki so mi jo nastavili,« je rekel sam pri sebi. »Vsa množica naj me vidi in sliši.«

Vse to se je zgodilo v nekaterih trenotkih. Nina je bila med tem napravila že nekaj korakov, ko je šele zapazila, da je z Adrianom sama.

»Cola!« je zaklicala. »Kje je? Odšel je!«

»Bodite pogumni gospa! Vrnil se je le po neke važne papirje.«

»Potem ga počakajva.«

»Plemenita gospa,« je rekel Adrian, »ali ne slišite množice!«

Prijel je Nino in začel z njo bežati. Nina se je branila — ljubezen ji je dala obupno moč. Z divjim smehom se mu je iztrgala iz rok. Hitela je nazaj, vrata so bila zaprta, a ne zaklenjena. Odprla je s tresočo roko in potem za seboj zapahnila vrata, da ji Adrian ni mogel slediti. Zdaj je bila na stopnicah — sedaj je dospela v spalnico. Rienzija ni bilo tam. Kliščoč njegovo ime je begala po sobanah — vse so bile prazne. Vrata, vodeča v nižje ležeče sobe in njih balkone, so bila zaprta. Brez sape, težko hropeč se je vrnila v spalnico. Planila je k oknu in spoznala, na kak način je Rienzi prišel iz sobe na veliki balkon. Njeno hrabro srce ji je narekovalo hraber sklep. Videla je, da do Rienzija ne more, a vzkliknila je veselo:

»Ena streha je nad nama in enaka naj bo najina usoda.«

S to tolažbo se je v molčeči udanosti vrgla na kolena.

S plemenito željo, pomagati zvestima zakonskima, je Adrian sledil Nini, a bilo je že prepozno. Zapah njenih vrat ni mogel odpreti. Množica se je bližala. Spoznal je, da se je spremenilo njeno upitje. Množica ni več kričala »Živeló ljudstvo«, nego »Smrt izdajalcu«. Ker ni bilo več

njegovega sluge in ga je prevzela skrb za Ireno, je Colonna z grenko bolestjo opustil svoje prizadevanje in je zdirjal po klancu do brega, kjer so ga njegovi ljudje čakali s čolnom.

Rienzi se je bil spustil na balkon, s katerega je navadno ljudstvu govoril. Ta balkon je bil v zvezi z dvorano, koder so se vršile javne sijajne slavnosti. Na obeh straneh balkona so stali štirioglati mogočni stolpi; iz zamreženih oken se je videlo na balkon. V enem teh stolpov je bilo shranjeno orožje, v drugem je bila ječa Montrealovega brata Brettona. Kajti v tistih časih je imela palača vedno strašno sosedo — ječo.

Rienzi je šel z balkona v slavnostno dvorano. Na mizah so bili še ostanki banketa, ki se je vršil prejšnji večer. Še ne posušeno vino je bilo razlito po tleh — zlate in srebrne kupice so svetlikale tod in tam. Rienzi je hitel v orožarno. Izbral je oklop, ki ga je imel na sebi pred osmimi leti, ko je pred rimskimi vratmi premagal barone. Ta oklop je del nase, vzel v desnico veliko rimsko bandero in se vrnil razoglav v dvorano. V vsem velikanskem poslopju je bil rimski senator — izvzemši jetnika in zvesto srce, za katero pa ni vedel — sam.

In zdaj je prihrumela množica. Ni hodila več v redu. Ulila se je ka-

kor reka in v to pobesnelo morje ljudi so se vlivali vedno novi dotoki iz ulic, iz palač, iz koč. Pridrveli so — njih število je še povečavalo njih besnost — pridrveli so moški in ženske, otroci in hudobni starci s strašno ljutostjo neomejene moči in živinske jeze. »Smrt izdajalcu! — Smrt tiranu! — Smrt njemu, ki nas je obdavčil.« To je bilo ljudsko upitje — to je bilo senatorjevo hudodelstvo. Množica je podrla nizko ograjo pred Kapitolom in na širnem prostoru, ki je bil pred nekaj trenutkov še popolnoma prazen, je zdaj mrgolelo krvižejnih bitij.

Naenkrat je nastala smrtna tišina. Na balkonu je stal Rienzi. Bil je razoglav in jutranje solnce je obsevalo njegovo mogočno čelo in njegove v službi te pobesnele množice prezgodaj osivele lase. Bled je bil in pokonci se je držal. Njegovo obličje ni izražalo ne strahu, ne jeze, ne grožnje — samo globoko boleost in trdno odločnost. Množico je za trenotek spreletela plahost in sram jo je bilo.

Rienzi je pokazal na zastavo rimske republike in je zaklical:

»Tudi jaz sem Rimljan in mestjan — poslušajte me!«

»Ne poslušajte ga! Ne poslušajte ga! Njegov hinavski jezik nam zna pamet začarati!« je zaklical še moč-

nejši glas in Rienzi je spoznal, da se je oglasil Cecco del Vecchio.

»Ne poslušajte ga! Dol s tiranom!« je zaklical oster mlad glas — poleg rokodelca je stal Angelo Villani.

»Ne poslušajte ga! Smrt ubijalcu!« je zagrmel glas prav iz bližine in iz omreženega okna ječe je žarelo kakor tigrov pogled maščevanjaželjno oko Montrealovega brata.

Potem pa je zaorilo od zemlje do neba tuljenje:

»Dol s tiranom, dol ž njim, ki je ljudstvo obdavčil.«

Cela toča kamenja je priletela na balkon in zadela ob oklop — senator se ni premaknil. Noben gibljaj ni pokazal, da se kaj boji. Prepričan o čudoviti moči svoje zgovornosti je še vedno upal na zmago, samo če bi ga ljudje poslušali. Zdaj je stal na balkonu zbranih misli — a zdaj je bilo ravno to njegova nesreča, da so ljudje poznali moč njegove zgovornosti. Voditelji ljudstva so se tresli pri misli, da bi ljudstvo moglo Rienzi slišati.

»Brez dvoma,« pravi sodobni zgodovinar, »bi bil Rienzi vse ljudstvo spremenil, če bi bil prišel do besede, in premagal upor.«

Vojaki baronov so se bili med tem pomešali med množico. Ljudski besnosti so prišla na pomoč hujša

orožja. Strelice in kroglice so zatemnjevale zrak in že so se čuli klici: »Dajte prostor za baklje«. Rdeče so plapolale v solnčnem svitu in plesale nad glavami, kakor da je med drhal prišel hudič. Kateri pekel pa ima hujše hudiče, kakor je pobesnela drhal? Naglo so ljudje grmadili okrog velikih kapitolskih vrat slamo, les in drugo gorivo — dim je udaril ven in pognal naskakajočo množico nazaj.

Rienzija ni bilo več videti. Strelica mu je prebodla roko — desnico, ki je držala rimsko zastavo, desnico, ki je dala republiki ustavo. Umaknil se je bil v slavnostno dvorano.

Vsedel se je. Iz oči so mu tekle solze, ki pa niso prihajale iz slabotnega ali ženskega vira, to so bile solze, ki so tekle iz najplemenitejšega vira — to so bile solze, ki jih pretaka vojskovodja, če ga lastni vojak zapuste — solze rodoljuba, ki vidi narod, kako dere v svoje pogubljenje — solze očeta, proti kateremu so se dvignili lastni otroci. Te solze so mu srce olajšale, pa so je tudi premenile.

»Dovolj, dovolj!« je vzkliknil, planil pokonci in zaničljivo otrl solze. »Trudil sem se dovolj za to strahopetno in izprideno ljudstvo. Prekrižati pa hočem njegove račune. Odpovedujem se misli, ki je niso vredni. Naj pa propade Rim. Končno

vender spoznavam, da sem plemenitejši, kakor moj narod, ki ne zasluži, da bi se zanj žrtvoval.«

Ko se je prej pripravljaj na smrt, se mu je ta zdela plemenita. Zdaj ga je minila ta misel. Sklenil je, da poskusi — kakor v posmeh nečloveški besnosti svojih nehvaležnih sovražnikov — rešiti svoje življenje. Odložil je sijajni oklop in orožje; obšla ga je zopet stara spretnost in premetenost. Njegov hitri duh je namah prevdaril vse možnosti, kako naj se preobleče in kako naj uteče. Šel je v poselske sobe, našel tam slabo rokodelsko obleko in jo oblekel. Zbral je razne preproge, jih povezal v velik zveženj in jih del na glavo.

»Če so me vsi prijatelji zapustili — se smem pač tudi sam zatajiti,« je rekel sam pri sebi.

Potem je čakal, da se mu ponudi ugodna prilika za beg.

Ogenj se je med tem širil in je rasel. Spodnja vrata so bila že zgorela. Tudi v sobo so že udarjali oblaki dima — les je pokal — svinec se je topil — prasketaje so se podirale razne duri — vhod je bil odprt drhali, ponosni Kapitol Cezarjev se je začel podirati.

Zdaj je bil pravi čas. Rienzi je hitel skozi goreča vrata — skočil čez žareči prag — in prišel nepoškodovan doli. Zdaj je bil že med množico.

»Plena je tu dosti,« je rekel ljudem v rimskem narečju in skrivajoč svoj obraz pod zvežnjem. »Gor, gor in udri izdajalca.«

Drhal se je mimo njega zagnala naprej — on je šel dalje in došel do zadnjih stopnic, ki so vodile na cesto — do zadnjih vrat, za katerimi sta ga čakali svoboda in življenje.

Zagledal ga je vojak, eden njegovih vojakov.

»Stoj — kam hočeš?«

»Pazite, da senator ne uteče kako preoblečen,« je zaklical glas. Bil je to Villanijev glas.

V trenutku so Rienziju strgali zveženj z glave — in ga spoznali.

»Jaz sem senator,« je z mogočnim glasom zaklical Rienzi. »Kdo se drzne, dotakniti se ljudskega zastopnika?«

Množica se je vsula okrog njega. Niso ga peljali, kar pehali so ga na prostor, kjer je stal levov spomenik, ki je v svitu plamen žarel, kakor da sam gori.

Ko je Rienzi došel do spomenika, se mu je množica umaknila kakor da se je ustrašila nameravanega žrtvovanja. Molče je stal Rienzi pred ljudmi in se oziral po njih. Niti zamazana njegova obleka, niti strahota te ure, niti ponosna boleost, da so ga zasačili, ni mogla ne zmanjšati dostojanstvenosti njegovega nastopa,

niti začudeni množici poživiti poguma. Ves Kapitol je bil v plamenu in osvetljeval brezštevilno množico. Kolikor daleč je bilo videti po ulicah, tako daleč je padal sijaj plamena po stisnjenih vrstah ljudi, na katerih koncu je bilo videti zastave Colonov, Orsinijev in Savellijev. Pravi tirani Rima so bili že v mestu. Ko so po razgretem zraku zadoneli glasovi njihovih rogov in tromb, je drhal dobila zopet pogum. Rienzi je hotel ravno izpregovoriti — prva njegova beseda je bila znamenje za njegovo smrt.

»Umri, tiran« je zakričal Cecco del Vecchio in je sunil svoje bodalo senatorju v prsa.

»Umri, krvnik Montrealov,« je dejal Villani, »in moja dolžnost bo izpolnjena.« In storil je drugi sunek.

Ko je potem odstopil in videl rokodelca, ko je pijan besnosti v svoji živinski strastvenosti vrgel čepico v zrak, in vriskaje z nogami teptal padlega leva — ga je pogledal z izrazom trpkega zaničevanja. Spravil je svoj meč in se obrnil stran, da bi odšel, rekoč:

»Bedak, zavrženi bedak! Ti in vsi ti ljudje vsaj nimate sorodniške krvi maščevati.«

Ljudje ga niso poslušali in ga niso videli oditi. Zakaj ko se je Rienzi zgrudil — ne da bi zinil be-

sedlo, ne da bi le zavzdihnil — se je zaslišal oster, obupen glas, ki je preupil vse kričanje. Na oknu palače, na oknu svoje ženitovanjske sobe, je stala Nina. Iz plamen okrog nje je bilo videti samo še njen obraz in njene razprostrte roke. Še predno se je glas njenega pretresujočega klica izgubil v zraku, se je s strahovitim grmenjem podrl ta del Kapitola in se premenil v črne razvaline, iz katerih je udarjal gost dim.

V tej uri je samotni čoln plul po Tiberi nizdol. Rim je bil že daleč, a plameni požara so vendar odsevali na mirni čisti reki. Pokrajina je bila prelestna. Noben slikar in pesnik ne more predočiti nežnosti solnčnega svetlikanja po jesenskem zelenju in nežne tihote nad valovi zlatoblesteče reke.

Adrianovi pogledi so bili sreprobrnjeni na Kapitolske stolpe, ki so se jasno razločevali med drugimi strehami in cerkvami. Brez jasne zavesti se je Irena vrgla na njegove prsi in ni na srečo ničesar vedela o strahotah te ure.

»Ne bodo se upali« je govoril hrabri Colonna, »ne bodo se upali skriviti samo las na tej posvečeni glavi. Če pade Rienzi, pade za vedno svoboda Rima. Kakor se ti stolpi, ponos in znamenje Rima, dvigajo iz plamen, tako se bo Rienzi ponos-

no dvignil iz nevarnosti tega dne. Kapitolski stolpi, še ne dotaknjeni od besnečih plamen, so prispodoba Rienzija.«

Komaj je bil to izgovoril, je velikanski oblak dima zatemnel dalnja plamena in otlo grmenje je udarilo na njegovo uho. Stolpi, na katere se je bil oziral, so izginili in zavladal je grozoten svit — kakor da je ves Rim postal grmada zadnjega rimskih tribunov.

nehodi

v obalo

Prigorski

črčoj

Minka Spunt

Novi vodovod

in Moste

Intarna nemunosa por

pepoli: zoi vringjela olokele

poj se takoj: nuni, da p.

nisi za v tvoj.

Garmin

Halena ba bi: Kontraler

Prerodni knjiga ker

je preročni znamenje

~~Prerodni~~

Prerodni je znamenje.

~~Prerodni~~

